£ 3/8

PETRI L'ABBE
SOCIETATIS IESV
ELOGIA

SACRA.	EMINENTIA.
THEOLOGICA, Et	ILLVSTRIA.
PHILOSOPHICA.	HISTORICA.
REGIA.	POETICA.
	MISCELLANEA.

Accessere STEPHANI PETIOT *Panegyrici duo*
Alter de RVPELLA expugnata,
Alter de DELPHINO.

VENETIIS, M.DC.LXXIV.

Apud Paulum Balleonium.
SVPERIORVM PERMISSV, ET PRIVILEGIO.

POMPEIO VARESIO

ARCHIEPISCOPO ADRIANOPOLITANO

SS. D. N. CLEMENTIS X.

ET SANCTÆ SEDIS,

Ad Serenissimam Rempublicam Venetam Apostolico Nuntio.

APOSTROPHE NVNCVPATORIA.

Diù sudarunt sæcula
Vt magnum darent Orbi Pompeium.
Diutiùs eniti debuit Roma, vt Maximum.
Et meritò. Quia sat citò, si sat benè
Varesius est.
Sanè magnitudinem nominis imples maiori Numine,
Heros verè Romane.
Cùm ex eo sis Genere, cuius Nobilitas Soli coæua
Sortem communem, aut elusit, aut vicit.
Nam rara gloria: nec tamen in tam longo stemmate variata
Tot dedit probatos, quot genitos,
Ac semper electam frequentiam.
Vt iam in ea decus sit Infimum, tam sæpè fuisse Supremos
Et vbique occurrat, quod eminere possit,
Nisi inter paria conferetur.

* a Vi-

Visæ nascenti Charites, & Maiora Numina obstetricari
Vt nouo consortio, hinc Maiestatem,
Indè amorem, amabili, sed verendo vultu spirares.
Excelso corpori excelsam animam infudisti.
Nec enim alius, tantum Augustale decuit Inquilinus.
Suauissimo Genio formam sociasti longè gratissimam,
Qualem sibi adsciscerent Cœlites,
Et Virtus propè Diuina.
Nimirùm fortem inuidam,& Viris semper aduersam fœminam
Ne metueres, sed seruire cogeres, vel ingratijs
Maiorem humana speciem, & supra mortalem dedere Superi,
Nec dedissent, nisi vt mortalibus omnibus
Aliquandò Imperares.
Igitur vt supremum attingas Orbis culmen
Et proximium Deo caput attollas
Omnes dignitatum Gradus glomerato gressu percurrens
Honorum Zodiacum feliciter emetiris
Solis labores mox æquaturus
Strenua celeritate, radiosa Virtute
Semper fato superior
Siuè dehiscas Perygeus, siue assurgas Apogæus.
Siquidem affuere duodecim signa, totidē munerū quibus effulges
Vt absolutam virtutis toties exercitæ Orbitam designarent.
Geminos dedit Gemina signatura;
Libram Rota Romana
Cui insidens, at semper immotus, iura dabas Orbi,
Et fata hominum manu inconcussa librabas.
Aquarium, & Pisces, habuisti in Fluminum,
& lacuum Præfectura
Cui dum à Secretis adesses, arcana Sapientia docuisti
Squammigerum populum, alijs mutum, tibi Vocalem
Sinceris occinere laudibus.
Hinc Perusiæ, Anconæ, Romæ Præturam
Summo iure gerens, summa Virtute,
Ne inermis, ac minus tuta Maiestas vilesceret,
Armatam scelestis Themidem obiecisti;
Vim ab Ariete vindicans,
Cuius impacto capite disijceres cominùs:
Arcum à Sagittario,
Vt lacessita Nemesi lacesseres eminùs;

A Tau-

A Tauro robur, & fortitudinem,
Vt infractus exciperes, & sustineres Interritus,
Ac semper victrix Astrea regnaret.
Nec defuit Beneuenti Scorpius,
Quem inoffenso pede elideres,
Maligno quippe sidere, totam propè nimisque vicinam
Tabifica lue depascente Parthenopem,
Populos qua Vigilantia, qua authoritate seruasti
Ostendens dominari Sapientiam Astris, licet Inuitis.
Nec mirum, si melior Æsculapius, contagiosum Scorpij Virus
Beneuento eliminaueris, qui Romæ prius
Summo assidens aduersus lethalem hæresum pestem Tribunali
Cancrum coegeras opportunè retrogradum,
In suas trans Alpium iuga Celticas latebras,
Orbe Orthodoxo plaudente,
Exanimem retrudere Iansenium
Qui ausu Nefario, in Capitolij viscera vix non irrepserat.
Iam verò dum Adriaco in Æthere
Intaminatis,Parthenia integritate, fulges honoribus
An Virginem exhibes in Leone?
Ceu Vaticana fundas Deo plenus Oracula,
Ceu priuato contubernales digneris alloquio;
Tam ingenua Sapientiam ornas verecundia,
Tanta authoritatem facilitate temperas
Vt Romam in te lubens Venetus veneretur, vt Matrem
Innocuam amet vt Virginem.
Et verò non mansuescit Leo Regalis, nisi Virginis in sinu
Quam violari ducit Indignum,Vereri Vile, Reuereri decorum.
Quid plura? In maximo Terrarum Orbis Sapientum Athenæo
Dum cedendo Imperas,tacendo peroras, cunctando festinas
Fœliciter sapis, nedùm Impunè
Nouoque portento supremum Ius tueris sine Iniuria,
Quia non Patris supercilio, sed materna,imo Virginea suauitate.
Tot hactenus signa præteruecto,
Vnus superest Capricornus,
Sidus Regnaturis benè ominosum.
I ergo fœlix, vt totam compleas Orbitam,
Complebis hercle: Ni Cœlum ruat
Sistere Phœbus nequit.
Roma reducē adorabit. Nam circulū,quà cepisti,debes absoluere,

Imperium Cœlo terrisque spondent, fideli Horoscopo
Genus,Patria,Species,Gesta,Virtus Inuicta.
Aues sunt optimæ. Non illæ quidem rapaces Aquilæ,
Iouis sæpè criminum administræ;
Sed Romæ melioris,Innocuæ,Castæ,Piæ,Gratæque Ciconiæ,
Quæ vt Vaticanis olim Turribus Orbis saluti excubent
Fœlici dudùm rudimento excubant in Varesijs.
Profectò ne suum fatidicæ tuæ Tesseræ omen desit,
Fecit Adrianus Cæsar,qui nomen tuis daturus Insulis,
Ciconiam sibi insculpsit in Symbolum, adiecto lemmate
PIETAS AVGVSTA
Quid ni ergo auidus Orbis omen capiat?
Aut quid metaphoram aucupetur à Sole,Sideribusq; longinquis?
Vt vt nascentem te sors dixerit Pompeium,
Adultum Gentilitia Virtus, & Pietas Augusta
Dicet Augustum.
Ita Vouet,in fidem obsequij,
Dum rediuiuum sub tantis auspicijs
LABBAEVM, tanto nomini
Dicat & consecrat.

Nicolaus de Caris.

SANCTISSIMO
ALEXANDRO VII.
SVPREMO ECCLESIÆ
PRINCIPI.

AVDAX Elogij genus,
Laudare eum volle, qui supra omne Elogium est.
Ex quo ascendisti Cathedram Petri, infra te est omne solium;
Ex quo accepisti claues Petri, infra te est Cœlum ipsum.
Ex quo geris vices Christi, solus Christus supra te est.
Nec superas tantùm cæteros, sed te ipsum;
Maior es Alexander Fabio,
Maior septimus Chysio,
Et Montes domestici altiores effecti,
Vincunt cacumina montium, & attingunt Cœlum.
Extulerunt te ad hoc fastigium humana suffragia, & diuina;
Destinabaris Romanæ Tiaræ antequam Tiaram gereres;
Credebaris dignus cum adhuc Nuncium ageres;
Et Nuncius Pontificis iam eras Nuncius tui;
Fuere qui dicerent breui hic Nuncius Nuncios mittet:
Fuit Princeps Lutheranus, cuius hæc sententia est,
Si Spiritus diuinus eligat Pontifices, hunc eliget:
Si homines, falletur Roma, nisi hunc eligat.
Innocentius Decimus moribundus,
Eo momento quo animus penè Propheta est,
Prædixit te successorem suum, & penè Te vidit.
Scilicet hoc Magnarum rerum priuilegium est,
Videri ante ortum, & desiderari post obitum;
Et Tu visus es Romanus Pontifex, antequam esses:
Et Te ante suffragia iam elegerant vota.
Prepararunt te huic dignitati virtus, scientia, prudentia;
Ac virtus non mediocris erat, sed qualis est probitas
Dixerunt te Sanctum ipsi hæretici,
Et vulgo appellatus es Sanctus, nondum Sanctissimus.
Ornabant probitatem scientia, & illas probitas;

Sciebas politiores literas, & illa sciebant te.
Creditus es futurus alter Damasus,
Et Damasus hodie Alexander est.
Nec sterilis erat scientia tua, sed negotiosa.
Vidisti Monasterij collectum orbem in Legatis orbis,
Tractasti cum illis negotia Regum, & Regnorum,
Examinasti iura, didicisti mysteria;
Explorasti ingenia nationum, & illa explorarunt te,
Placuisti orbi, Pastor orbis futurus,
Placuit Romæ consensus populorum,
Et vocem orbis approbauit vox Dei.
Electus ergo es, qui penè ante electus iam eras,
Proximus eras Tiaræ, cum illam attigisti,
Addita tibi est Authoritas, non dignitas,
Et penè declaratus esses Papa non factus,
Nisi Pontifices declararet Deus.
Et nunc talem te habet orbis, qualem optabat,
Consecrauit Alexander Fabium, non mutauit,
Talis es Pontifex qualis Nuncius eras;
Maior Authoritate, idem virtute,
Addita est dignitas meritis, non merita dignitati.
AVDAX ELOGII GENVS.
Laudare eum velle qui supra laudem est,
Offero volumen Elogiorum, nec satis offero,
Solus Alexander volumen Elogiorum est.

SANCTITATIS VESTRAE,

Humillimus, & Addictissimus seruus

PETRVS L'ABBE Societ. IESV.

AD

ADMODVM REVERENDO PATRI

PAVLO OLIVA
SOCIETATIS IESV
VICARIO GENERALI.

OLIVA SVAVITATIS EFFICACIS SYMBOLVM.

ELOGIVM.

NVLLA ferè arbor nobilior est olea, nullus liquor oleæ liquore pretiosior; hæc arbor coronat victores, hic liquor Sacerdotes vngit, & Reges; aut hæc arbor intra Cœlum est, aut eius liquor defertur ad Cœlum; inde Ampulla venit, quæ Clodoueum Christianissimum fecit; inde oleum illud lætitiæ, quo diuinus Spiritus vnxit hominem Deum; nec vngi ab alio debuit homo Deus nisi à Deo; nec alio liquore, quàm oleo, nec aliunde allato nisi à Cœlo.

Omitto plurimas Oliuæ laudes, & vnam explico, Oliuam suauitatis efficacis symbolum esse: fabula est Pallas inuentrix oleæ, & Dea pacis, ac belli; fabula quoque Alcides monstrorum domitor; at nec fabula est olea pacis, ac belli tessera, nec claua Herculis ex olea, vincens homines lenitate, & monstra domans fortitudine.

Historia est olea victrix diluuij, quo victus est mundus; vidit Columba eminentem ex aquis Oliuæ ramum, collegit blando ore, & arbor obtulit; eo ramo coronauit victorem Noemum, & arcam victricem; quid suauius Oliua, & Columba, quid fortius? vtraque triumphauit de diluuio, & de mundo.

Ænigma erat egressa ex forti dulcedo, & fortitudo ex dulcedine; soluis hoc ænigma nomine, & morib. tuis, VIR REVERENDISSIME, in te dulcedo fortis, in te fortitudo dulcis est; in pulpitis sacris, in libris editis, in colloquijs priuatis, In regendis alijs, seuerus & blan-

& blandus, fortis, & lenis, suauis, & efficax es. Declarat hæc omnia gentilitia Oliua tua; hæc suauitatis efficacis symbolum est, & tu suauis adeò, & efficax es, vt inde nomen, & indolem trahas.

Ac primùm in sacris pulpitis Orator eloquens olei instar insinuas te auribus, peruadis animos, delinis affectus: delinita voluntas trahit seipsam, dum trahitur à te; posset nolle trahi si vellet, & trahitur quia vult; vt tamen trahi velit, inuitatur à te, & penè trahitur; victa voluntas à te, & victrix sui sequitur nutus suos, & tuos; eadem domina sui, eadem subdita, & tu dum suauiter attrahis, & fortiter vincis, adiuuas dominium voluntatis, & penè es affectuum Dominus.

Audiuit te Roma loquentem mellea, & Ambrosium credidit, pronuntiantem grauia, & Leonem putauit, intonantem fortia, & arbitrata est Paulum alterum loqui: Audiuit te auditor idem sine tædio, pluribus annis sine fastidio; & tu idem vetus, & nouus, tam noua, & nouo semper modo dixisti, vt dum audiebaris idem, penè alter sis creditus: sic oleum affusum cibis ita eos afficit, vt nouo sapore fallat palatum, dum fallit cibum.

Nec minus eloquens es stylo, quam verbo, nec minus olei, & suauitatis efficaces habent libros, quos publicos facis; sic scriberet Isocrates si Christianus esset; sic Demosthenes si esset Catholicus: Ita Tullius si argumenta mutaret; rediuiuos facis magnos authores, repræsentas antiquam eloquentiam, & addis nouam; atque vt Ambrosius Isocratem, Chrysostomus Demosthenem, Hieronymus emendat Ciceronem; sic tu emendas profanam eloquentiam, & facis Christianam.

At quam suauis conspectus tuus! quam amabilis consuetudo, quam blanda conuersatio! nemo te aspexit cui vidisse semel sat fuerit; nemo adiuit semel, qui adire sæpius non optarit; nemo à te recessit mœstus, nemo exiuit iratus, nemo adiuit malus, quem bonum non feceris, nemo bonus, qui melior non redierit; nemo consilium petijt, cui honesta non suaseris; nemo dubitauit, quem eruditum non reddideris. Diu Romanum oraculum, & publica Echo fuisti: audiuit te aliquando oraculum ipsum, & penè consuluit; quod addo commune est, & tamen illustre, fuere qui ex remotis Prouincijs Romam venere vt te consulerent: fuere qui reduces in Patriam gloriarentur vidisse se Romam, & Oliuam: fuere qui adderent adiuisse se, & vidisse suauitatem ipsam, & efficaciam.

Quæ hactenus dixi publica sunt omnibus qui te norunt, quod addo

addo peculiare est ijs,qui tibi subsunt; suauis est,& efficax modus regendi quem exerces, & quem doces: Et quidem hunc esse optimum regendi modum omnes dicunt, pauci intelligunt: scilicet non adeò facilis est temperatura lenitatis, & fortitudinis; imperare aspera, & lenire; imperare asperis aliquando ingenijs,& aspere non vrgere; regere ferocem equum, & non pungere, currentem & non cohibere; cunctantem & non stimulare; blandum esse,& seuerum, lenem, & fortem; suauem,& efficacem; hæc duo extrema qui aptare sciat, hunc ego Rectorem animorum, & penè Regem appello.

Atque hæc est ars tua, SAPIENTISSIME OLIVA, hoc mysterium artis, suauiter regere,& efficaciter: hæc duo vt facias, facis tria,scis quid imperes, & quibus subditis,& quibus modis: scis finem, & media quibus itur ad finem,scis scopum, & sagittas quibus feriendus est scopus; scis pacem & pugnas, & quibus armis pugnandum.

Quid imperare possis nemo definire potest, vix tu ipse: nihil grande,nihil arduum est, & heroicum quod imperium tuum fugiat,aut excedat: quos fines præfixit sibi homo Deus,ij sunt fines tui, maior gloria Dei,salus animorum, auxilia ad salutem, scientiæ omnes,& virtutes, supplicia, exilia,cruces & mortes: hæc est materia imperij tui; aut terminos non habet authoritas tua, aut limites dignitatis sunt limites mundi.

Imperas subditis ingeniosis,eruditis,Religiosis,neque eiusdem indolis sunt subditi tui,neque eiusdem gentis; nullus ferè populus est qui tibi non sit popularis, nulla gens,cui tu non sis ipse gentilis;aliter regendi sunt Itali,aliter Germani, aliter Indi: Alia est indoles Europæ,alia Asiæ,alia Africæ,& Americæ; & plerunque indolem terrarum sapit indoles hominum: nec eiusdem gentis ingenia eiusdem sunt genij: Ponderandæ igitur sunt nationes, & nationum indoles; quid possint singuli subditi, & quid velint; quid possint velle, quid velint posse; inuitandi sunt vt velint, adiuuandi vt possint; quale ingenium debet esse Rectoris? superare omnia ingenia debet,instar olei, quod affusum omnibus liquoribus vincit omnes liquores.

Quis artes enumeret, quibus eget ars regendi? quis industrias industriæ, quis sapientias huius sapientiæ? hic impellendus vt currat, hic retinendus ne currat; hic inuitandus præmijs,hic terrendus minis,hic aptus imperio, hic obsequio; hic superabit onus impositum,hic vincetur ab onere; hic Spartam reget, hunc Sparta regeret; hic vir omnium officiorum, hic paucorum; quam ardua

res

res est animos regere ! ars artium est, & sapientia sapientiæ regere suauiter, & efficaciter.

Hæc tamen est ars tua, VIR SAPIENTISSIME, audaciùs aliquid dico, & absoluo, imitatur ars tua gratiam victricem, & penè gratia est; sed externa, & administra internæ; atque vt illa olei instar suauis est vt animum subeat, subtilis vt peruadat; sublimis vt attollat, modesta vt deprimat; congrua vt voluntati se aptet, blanda vt delectet, potens vt adiuuet: sic delectans vt persuadeat, sic persuadens vt vincat, sic vincens vt non cogat: imitaris arte tua hæc officia gratiæ; adeo gratus animorum Rector, vt penè sis gratia: & dum persuades suauiter, dum vincis efficaciter, oleum, & Oliua es. Ego si pateris sum ex animo,

ADMODVM REVERENDAE PATERNITATIS VESTRAE,

Humillimus & obsequentissimus seruus, & filius

PETRVS L'ABBE Societ. IESV.

No-

Nobilissimo, Illustrissimoque Domino

D. HENRICO D. D. S.

BAR. D. B. ET D. &c.

QVALIS *hæc modestia tua,* VIR NOBILISSIME, *velle bene mereri de me, & nolle laudari à me; conferre beneficia, & velle illa nesciri; imperare silentium, & beneficijs loqui; nolle referri à me etiam verba; nolle reuelari ipsum etiam nomen; & pluris æstimare silentium meum quam beneficium tuum.*

At hæc iniqua conditio est, vt sis beneficus velle me ingratum esse; velle exercere pulcherrimam virtutem, & nolle exerceri à me; velle gratias apud te liberales esse, apud me steriles; & tamen idcirco plures sunt Charites vt dum vna loquitur, altera respondeat, & dum duæ beneficia conferunt, tertia grates rependat; Tu Charites omnes vis esse tuas, & nullas meas.

Fallor, hæc vera beneficentiæ natura est, dare vt des; dare gratis; dare vt alter accipiat, non vt referat; dare vt vincas alterum, non vt alter te vincat; dare beneficium non instar pilæ vt redeat; nec quasi sementem vt tibi crescat, sed ita dare alteri, vt non des tibi; dare vt liberale munus, non vt auarum fœnus.

Verùm ea quidem sunt leges beneficentiæ; at leges etiam suas habet grati animi virtus; quarum hæc prima est æstimare beneficium apud se; altera, explicare foris; tertia, pugnare cum amabili æmulo, rependere maiora si possis, saltem paria, saltem minora, saltem verba. At quæ hæc iniuria tribuentis? velle eloquentem esse dum tribuit, velle alterum mutum esse dum accipit; velle opprimere accipientem, & nolle vt queratur se opprimi, velle alterum vincere, & nolle vt fateatur se vinci.

Hæc quanquam ita sint, vide quantum tribuam liberalitati tuæ; volo ingratus esse vt sis magnificus: taceo igitur non beneficia tua tantùm, sed teipsum, & nomen tuum; non laudo nobilem illam corporis palæstram, maiestatem illam gressus, & gestus; frontem illam, os illud, vultum illum; verùm eloquens est hæc tota species tui; declarat te vultus tuus etiam inuitum; videri non potes, & nesciri; ostendunt se dotes animi tui per indicia corporis; & nobilitas hospitis spectatur in elegantia hospitij; accusa igitur teipsum si appares; neque accusa tacentem me?

O si

O si liceret mihi per te laudare animum tuum! exhiberem illum non qualem habent qui solum habent; sed qualem nobilis indoles reddit, & qualis ille nobilem indolem perficit; proponerem illum ornatum virtutibus, & ornantem virtutes; describerem illum instructum scientijs, & scientias instruentem; ostenderem illum generosum, iustum, constantem sub inconstante fortuna, & sub inaquali semper aqualem.

Saltem si illustrissimam familiam tuam laudari à me, & nominari permitteres, ostenderem illam pugnantem pro lilijs, & inter lilia sedentem; sagatam, & togatam, infulatam pluribus infulis, rubentem pluribus purpuris, pugnantem pro fide, & pro Rege, & pro vtroque vincentem; numerarem sacula nobilitatis tua; deducerem sanguinem illum quo viuis, ex venis nobilibus; venit ad te purpureus, & purpura dignus intra te est.

Omitto hac omnia quia iubes, & morem gero imperijs tuis penè illicitis; si tamen hic liber postquam in lucem exierit dicat se esse in are tuo, id dicet quod neque ego impero, neque impedio; impediui quamdiu fuit meus; postquam publicus effectus est, non est magis meus quam tuus. Ignosce, VIR NOBILISSIME, *si fefelli te; nominaui te, dum non nominaui; id debuit facere.*

Addictissimus, & humillimus seruus

PETRVS L'ABBE, Societ. IESV.

Ne-

Nobilissimo, Illustrissimoque Domino
D. DIONYSIO SALVAGNIO BOESSIO,
Regi ab interioribus Consilijs, & in suprema rationum Fisci curia apud Delphinates Primario Præsidi.

E L O G I V M.

FACILE Elogij genus dum ille qui laudatur totus Elogium est, dum est Orator sui etiam tacitus, dum ipsum nomen instar est laudis, & dum profertur, aut scribitur, Panegyricum facit.

Tale est nomen tuum, ILLVSTRISSIME SALVAGNI, quod septem ætates, centum Proauos, & Patrias laudes repræsentat, ac tua: latent sub eo nomine Maiores tui, & apparent in Te; videntur dum aspiceris, audiuntur dum loqueris, laudantur dum laudaris: appellant omnes nomen tuum, & ad vocem vnam centum Saluagnij quasi totidem Echones respondent.

Longum esset ire per singulos Maiores tuos: paucis verbis omnes simul enumero, gesserunt illi omnes honorum titulos, floruere sub violis, rubuere sub rosis, ornarunt vtramque purpuram, illustrarunt sagum, & Togam: plena est Rationum Curia cui præsides, Saluagniorum honoribus: ignorat partem Historiæ Gallicæ, qui ignorat decora Gentis Saluagniæ.

Sed quid ego prosequor laudes alienas, malo dicere tuas: tametsi alienæ dici non debent quas fecisti proprias: viuunt in Te Maiores tui, & tu in illis, rediuiuos facis dum viuis, Colligis omnes intra Te, & addis Te illis, Maiores tui sunt, nec Tu tamen es Minor. Omitto tamen externa omnia, etiam domestica, & de Tuo Te laudo; nemo benè diues est alienis diuitijs, hæc vera magnitudo est magnum esse de suo.

Nec tamen enumero omnia decora tua, integris libris opus esset, quales Tu Libros scripsisti; ex multis laudibus tuis duas eligo, sapientiam elegantem, & Politicam; eruditam & negotiosam; hoc demùm est sapientem esse, sapere vtraque sapientia; satis esse posset altera alijs, vna non sufficit Tibi.

Et prima quidem sapientia tua qualis est, & quam illustris! æquasti magnos Poetas nondum annos viginti natus, & poteras vincere nisi prætulisses veritatem fabulis, & maluisses facere magna quam fingere: At qualis modestia, & quam senex in Te iuuene? Interpretatus es opera aliena, qui poteras scribere digna interprete: ornasti commentarijs dicta aliena qui dictare poteras ornanda ab alijs: donasti Roma Philonem Bisantium, & dignus eras quem Philo donaret Græcia,

Dis-

Difficile est Poetam esse & Oratorem: vtramque laudem nec mereri Maro potuit, nec Cicero; neque ille bonus Orator, neque iste bonus Poeta fuit. Assecutus es vtramque laudem, & Poeta eximius, & Orator facundus: testes eloquentiæ tuæ esse possunt orationes illæ publicæ, quas habuisti cum publica laude; testis illa quæ Vrbanum VIII. Summum Pontificem admiratorem habuit, & quæ Gallici Oratoris, & Romani nomen Tibi promeruit.

Neque eloquens tantùm sapientia tua, sed politica est; mirata est Roma eloquentiam tuam, & suspexit prudentiam; persuasisti Romanæ Curiæ Reges Christianissimos filios Ecclesię natu maximos esse, & primos. Appellasti Reges Francorum liberatores Italiæ, defensores Romæ, & Pontificum Protectores. Declarasti obedientiam Regum Galliæ filialis obseruantiæ testimonium esse, non legale homagium.

Laudauit vtramque sapientiam tuam, eloquentem, & politicam Eminentissimus Cardinalis Richelius in Commentarijs rerum suarum; consignauit publicis monimentis factum illustre ne periret; proposuit annis venturis, vt exemplum esset. Quam illustris hæc sapientia tua, quam vir tantus scriptis suis inseruit, & partem Historiæ suæ esse voluit! fuisti Romæ Orator Regius, & Richelius penè est Orator tuus.

Amauit eandem sapientiam tuam Eminentissimus Iulius Mazarinus, eamque Regijs Consilijs adhibere voluit! Scilicet præuidebat vir sagacissimus quale ornamentum allaturus eras Curiæ Gallicæ, qui tantùm attuleras Romanæ; sed Tu modestè ea excusasti quæ Te penè accusant, prætulisti amorem Patriæ gratiæ aulicæ; & maluisti Gratianopolitanus esse quam aulicus.

Nec ingrata Gratianopolis gratiam habet amicitiæ tuæ, amat Te Ciuem, & veneratur Præsidem; præesse Te gaudet Rationibus Regijs, & vellet præsidere suis: Numerat Te inter ornamenta sua, & penè miracula: descripsisti olim septem miracula Patriæ tuæ, & penè octauum es.

Addo aliquid in rem tuam, ac meam; scripsisti versibus miraculum D. Mariæ Viminalis ad Pagum Vinaicum nuper editum: stillauit multo sanguine salix ab hæretico die B. Virgini sacro male incisa, sensit iniuriam illatam Deiparæ Arbor sine sensu, & Tu Arboris dolores sensisti. Amas scilicet Dei Matrem, & illa Te amat. Ego voti erga Deiparam reus offero illi votiuum opusculum, & illius Patronum Te opto: negare non potes hoc Officium Virgini, & Patrocinium mihi, qui sum ex animo.

Addictissimus Tibi seruus PETRVS L'ABBE.

VITA, ET ELOGIA

BEATÆ VIRGINIS.

CARMEN VOTIVVM AVTHORIS.

LVGDVNI *afflictus morbo languebat Alexis,*
Et morbus lethalis erat: conceperat ignem
Succingens membrana latus, saniesque putrescens
Sub pleura nocuum tuber conflauerat, & mors
Intra tuber erat; vix spiritus ager ad auras
Exibat lentè, febrisque, & tussis acuta
Intercidebant lacera suspiria vita,
Et mucro singultus erat: miseratus Alexim
Mellinus, lacrymis primùm, deinde ore locutus,
At tu, inquit, magna supplex fac vota Parenti,
Mors votum de morte timet; si stamina vita
Protrahat, acturum votiuo Carmine grates,
Et memori elogio magna praconia vita,
Verbaque dicturum soli bene cognita Verbo.
Audijt, & dextra, nutuque locutus Alexis,
At tu verba prai Melline, & concipe votum,
Ipse sequar, dicamque animo qua tu ipse loqueris,
Spectat corda Deus, tacitaque silentia lingua,
Et voces sine voce audit: tùm hac dixit vterque.
Diua Parens, ex quo magno commune Parenti
Pignus habes, sponsamque elegit Spiritus almus,
Personis cognata tribus, communia iura,
Et Sceptrum commune tenes, vitaque, necisque
Arbitra, longaua m[illegible]s producere vita,
Et metas arctare potes; dulcissima mater

Si iuuenes annos morihundi extendis Alexis,
Si febrim extinguas, & læsa incendia pleuræ,
Promittit memores votiuo carmine grates,
Laudesque, & titulos, & sacra symbola vitæ,
Verbaque dicturum, qua Verbum vt dicere posset
Humanam assumpsit linguam, Verbumque Parentis
Penè fuit Verbum Matris.
Si fatale tamen momentum aduenit, & hora,
Hora placet, sed ne fatalis terreat hora,
Adde animos metuenti animæ, libramque seueri
Iudicis exonera noxarum mole mearum,
Et meritis suppone tuis; Te supplice victus
Emendat decreta Deus.
Hæc dixere duo, & solus promisit Alexis;
Interea sensim febris, tussisque resedit,
Detumuit nocuum tuber, vallemque reliquit,
Et locus est vbi tuber erat: rediuiuus Alexis
Persoluit meritas præsenti carmine grates
Seriùs, & postquàm soluit vult debitor esse
Et voti superesse reus.

ELOGIVM PRIMVM.

AB ÆTERNO ORDINATA SVM.

AB *æterno ordinari debuit opus æternum;*
Ante tempora inchoandum erat, cui tempus non sufficit;
Cæteris operibus momentum satis est, & pars Opificis;
Totum Deum occupauit hoc opus;
Infiniti laboris opus erat, si Deus operando laboraret:
Scilicet designanda erat Verbo Mater Verbi,
Deus nihil extra se videt æquale sibi;
Accedit ad æqualitatem Dei Mater Verbi.

II.

FIGVRÆ MARIÆ.

PRAELVSIT *tanto operi Deus per minora opificia,*
Rudimentum fuere Mariæ antiquæ fœminæ;

Osten-

Ostendenda plures erant, vt quam vellet Verbum eligeret;
Colligenda erant intra vnam virtutes omnium:
Et Sara, & Rachel, & Iudith, & Esther,
Figura fuere Mariæ, sed minores,
Vnum est quod omnibus defuit Matrem esse, & Virginem;
Debebatur hic honos Matri Dei, non alteri;
Nec nasci nisi ex Virgine Deus debuit,
Nec Virgo Mater esse debuit nisi Dei.

III.

MARIA REVELATA PATRIARCHIS.

REVELAVIT *Deus hanc Matrem antiquis temporibus,*
Et pars salutis erat credere Matrem Dei;
Colebatur à Patribus Mater Dei futura,
Offerebantur preces Virgini paritura:
Tradebatur hæc pietas à Patre filijs, ab illis Nepotibus:
Nata sunt Congregationes Virginis antequam ipsa nasceretur:
Singulæ familiæ sodalitia erant, & domestici sodales.
Discite sodales seruire Virgini natæ:
Patres vestri seruierunt futuræ.

IV.

PARENTES VIRGINIS.

PARENTES *Virginis steriles erant,*
Tales esse oportuit, vt partus Virginis miraculum esset:
Sanctissimi Parentes citra Prolis crimen filiam genuere:
Cæteri coniuges priùs infanticidæ quam Parentes,
Prolem maculam dum progenerant,
Et Mater occidit, dum concipit:
Sola Maria omnis maculæ expers,
Maternum vterum pulchro honestauit ingressu,
Et natalem sinum consecrauit, dum exijt.

V.

MARIA INTRA VTERVM MATRIS.

NEQVE eo momento nuda in lucem prodijt;
Venit cum Regina omnis supellex virtutum,
Et Maria diues vno momento fuit.
Nemo sanctorum huius momenti gratiam æquauit,
Et Maria cæteris momentis omnes Cælites vicit;
Scilicet augebat gratias, & augmenta gratiarum;
Nec magis numerari augmenta possunt, quam momenta,
Ne quære qua arte saperet, quæ nondum sentiebat,
Sapiebat infusa Sapientia, non acquisita,
Et impeditis sensibus solo operabatur intellectu:
Supplente Deo officia sensuum, & imagines rerum.

VI.

NATIVITAS VIRGINIS.

NIHIL pulchrius vnquam Sol vidit nascente Virgine,
Nihil extra se nobilius aspexit Deus:
Lætantur longæui Parentes, & ignorant quod sperant;
Quid si Auos Dei se scirent, & Deum Nepotem!
Quid faceret Natura si futura sciret!
Natura natiuitas est hic ortus Mariæ,
Non satis dixi, ortus est Gratiæ.

VII.

PRÆSENTATIO IN TEMPLO.

TRIENNIS Virgo ingreditur templum, templo maior,
Et maior est gloria domus secundæ, quam primæ;
Quam pij Parentes qui sua Deo vouent, & seipsos!
Quid facerent si futura præscirent!
Ingressæ sunt cum Maria omnes virtutes,
Et ingredi non debuit Regina sine aula;
Ne quære qualem vitam in templo egerit,
Qualem decebat Matrem Dei futuram,

Et

Et conceptura Deum corpore, iam concipiebat mente;
Legebat in Prophetis Matrem Dei futuram, & seipsam:
Mirabatur alienum priuilegium, & nesciebat suum.

VIII.

MATRIMONIVM VIRGINIS.

VT *partus Virginis mysterium esset.*
Desponsatur homini sponsa Dei.
Hic est Iosephus Mariæ maritus:
Inæqualis si Pater esse deberet, D. Thomas sic vocat.
Non inæqualis Verbi Minister.
Nec inæqualem facit fortuna fabri,
Spes Dauidis ad fabrum, & Virginem redacta erant,
Nec tamen decreuerant.
At ò nouum Matrimonij genus!
Iunxere hæc vincula non carnes sed mentes!
Sic palmæ nubunt non radice, sed vertice.

IX.

ANNVNTIATIO.

MITTITVR *Angelus ad Virginem Angelis parē, & maiorē,*
Salutat gratia plenam, & implendam Deo;
Petit assensum vt priùs concipiat mente, quam carne:
Recusanti titulum Matris sine titulo Virginis
Declarat concepturam non de alieno, sed de suo:
Obumbraturum Spiritum vt sponsum, non maritum.
Tùm vero ancillam se vocat Mater Dei futura:
Fiat inquit mihi secundùm verbum tuum,
Dixit, & verbo conceptum est Verbum.
Olim hæc vox fecerat mundum, non facit hominem Deum.

X.

VISITATIO.

NEC *mora, pergit per aspera montium Virgo Deo plena,*
Impellente Deo, & Matrem portante dum portat;

Ingressa domum Cognata induxit secum Consanguineum Deum ;
Salutant se inuicem paruuli nondum nati ;
Exultant captiui , & liberi
Et Ioannes intra vterum penè exercet officium Præcursoris :
Prophetant Matres spiritu paruulorum ,
Et Zacharias Propheta legis vltimus , & Gratiæ primus ,
Quem alij venturum prædixerant , annuntiat præsentem.

XI.

IOANNES BAPTISTA.

NEMO *hoc Præcone taciturnior , nemo vocalior fuit :*
Vix conceptus loquelam abstulit Patri , & reddidit :
Nondum homo hospitem Deum excepit humanis nutibus :
Totis triginta annis tacuit , vt disceret loqui :
Post tantum silentium nihil nisi vox , & clamor fuit ;
Nec lingua tantùm , sed omnibus membris Præco ,
Digito Agnum Dei ostendit , totum deinde dextera tetigit
Trunco etiam capite vocalis Herodem terruit :
Denique occisus ad lymbos Martyr , & Præcursor iuit :
Vir omnino magnus , & solo Deo minor :
Debet primam vitam Elisabethæ , & secundam Mariæ.

XII.

NATIVITAS VERBI.

INTEREA *describebat Orbem Augustus, vt vectigalem faceret*
Et numerabat homines Deus , vt omnes redimeret ,
At eheu , quale discrimen Dei , & hominis !
Patent vrbes omnes Augusto , & clauduntur Deo .
Caret loco per quem factus est omnis locus :
Nascitur inter dedecora Antri Dominus Cœli :
Clamate immortales Angeli silente natura ;
ET VERBVM CARO FACTVM EST , *quale miraculum !*
Verbum Patris silet , quale mysterium !
Verbum Matrem Virginem facit , quale prodigium !
Erant Ioseph , & Maria mirantes ;
Puto nisi miracula faceret , ipse miraretur Deus .

XIII.

PASTORES.

NVNTIATVR Pastoribus Natiuitas, & tacetur Regibus:
Scilicet agebant vigilias, & amat vigiles Deus;
Accurrunt, ingrediuntur, mirantur;
Agnoscunt Agnum ab Origine mundi occisum,
Docendum iterùm pro mundi salute occidendum:
Quid dixerint, puto neque ipsi narrare scirent,
Silentium, & admiratio vocis instar fuit:
Donarunt tamen Agnum Agno, & Matri Ouem
Placuit simplicitas puero, & se deinceps appellauit Pastorem.

XIV.

REGES.

QVAM difficile latet Deus, qui vbique est
Apparet in Antro, sub fœno, & sub nihilo,
Agnoscunt tres Reges intra speluncam Aulam,
Inter fœnum, & paleas thronum, & in throno Deum,
Aduoluuntur ad pedes Infantis, & se fatentur minores;
Post adoratum Infantem pene adorassent Virginem,
Nisi fides docuisset Matrem Dei esse, non Deam:
Deniquc per aliam viam reuersi sunt in regionem suam,
Venerant Reges Ethnici, & reuertuntur Christiani;
Primam viam ostendit stella, & fides secundam.

XV.

CIRCVMCISIO.

AVIDVS redimendi homines homo Deus,
Offert partem sanguinis, & quarit à Patre an sit satis;
Negat Pater sufficere hoc pretium, quamuis infinitum,
Admissum esse vadimonium ea lege, vt cautio moreretur:
Placere tamen primitias sanguinis quasi Arrham pretij:
Absoluendum negotium, cum totum pretium solueretur:
O dura belli, & pacis rudimenta!
O nomen IESV pretiosum, quod tanto sanguine emitur!

O quanti venditur mea salus!
Elicuere sanguinem Iosephus & Mater, & lacrymas miscuere.

XVI.

PVRIFICATIO.

ABSTINET *publico Virgo quasi Mater impura,*
Et nihil erat Maria purius nisi solus Deus.
Post quadragenos dies sistunt Infantem Deo, & erat Deus,
Redimit Mater filium, & Pater vendit:
Alieno pretio non egebat, qui emebatur suo;
Columba filius erat & Agnus, & Mater turtur,
Amplectitur Simeon salutare Dei, & saluum se clamat:
Adorat Infantem Anna, & penè parturit:
Intereà fit supplicatio, & erat supplex Deus;
Nullus hanc supplicationem æquauit triumphus:
Pars supplicationis erat Christus, & spectator Deus.

XVII.

FVGA IN ÆGYPTVM.

A*T quale illud mysterium! monetur à Deo fugere Deus,*
Et cogitur exul esse, cui patria est omnis locus:
Docere nos voluit exilium esse quidquid non est cælum,
Et nos mundi huius hospites esse non ciues:
Nec tamen Ægyptus ignota Iosepho est;
Exul illic alter Iosephus, & pene Rex fuit,
Exularunt cum eo Iosephus, & Iesus,
Et nondum homo vterque, iam exul fuit.

XVIII.

DVODENNIS IN TEMPLO.

DVODENNIS *auditor in Templo, & Doctor,*
Ea dixit de Deo quæ Deum sapiebant non Puerum;
Et poterat ex doctrina agnosci esse Deus;
Nisi Magistros malè puduisset esse discipulos:
Admirans Mater absentiam filij interrogat causam,
Obmutuit, cum filius de Patre æterno respondit.

Nec

Nec mora rediit ad fabriles operas Doctor legis;
Ne quare quid totis triginta annis egerit,
Latuit, & erat subditus illis;
Difficilis lectio tot annis doceri debuit.

XIX.

CHRISTVS FABER.

EXERCENT *artem lignariam Iosephus, & Iesus,*
Ponit tyrocinium Deus sub homine,
Discit aliquid qui nihil ignorat,
Docetur fingere rotas qui finxit stellas;
Aspicit laborantes Mater, & segmenta colligit;
At heu dedolant Arbores olim Cruces futuras!
Et mortis, ac vitæ hæc officina est,
Iosephe non attingeres Arborem
Si scires mortem latere in arbore,
Nec tu Mater fragmenta colligeres;
Scit Christus, & mortis olim futuræ iam faber est.

XX.

VITA CHRISTI PRIVATA.

AT *qualis hæc vita diuina, & ignota?*
Scilicet amat latere Deus, & intra se esse;
Ante orbem conditum Deus intra se vixit;
Et sibi ipse mundus, & domus, & socius fuit:
Idcirco tres intra Deum Personæ sunt, ne solus sit Deus.
Imitatus seipsum vt Deum, homo Deus.
Totis triginta annis apud Matrem latuit,
Nec tamen solus fuisse dicendus est dum cum Matre fuit;
Nec solus esse potest qui Deus & homo est,
Scilicet socius erat homo Deo, & homini Deus.

XXI.

VALEDICIT MATRI ITVRVS AD VITAM PVBLICAM.

HIS *ferè Verbis valedixit Matri Verbum Patris:*
Vocor ad vitam publicam, nec desero tamen priuatam,
Mi-

Miſcebo vtramque, & publicus ero, & occultus;
Dedi annos triginta vitæ occultæ, tres dabo publicæ;
Inuiſam te identidem, & tu identidem ſequeris me,
Pars eris laboris mei, & ego tui,
Colligam diſcipulos, eorum tu quoque Mater eris:
Fiat, inquit Virgo, & amauit, & fleuit.

XXII.

NVPTIÆ CANENSES.

NONDVM *aderat miraculorum hora, niſi Maria adfuiſſet.*
Euocauit miracula, quæ euocauerat Deum.
Deerat vinum Conuiuis, & Deus ipſe Conuiua erat,
Deeſse aliquid non debet, vbi adeſt Deipara;
Proponit filio defectum, nec repulſam paſsa deſperat:
Monet famulos exequi mandata filij etiam ſubirati;
Nec mora, pulchro miraculo aqua vertuntur in vina;
Mirantur famuli hauriri vinum ex aqua:
Et clamant puteum mutatum eſse in dolium;
Scilicet ignorant Matrem eſſe quæ rogat, & Deum qui imperat.
Qui nunc aquas vertit in vinum, mutabit vinum in ſeipſum.
Bibitur interea opiparè, & bibuntur miracula.
Nec mirum ſi vinum eſt optimum, quod eſt miraculum.

XXIII.

MIRACVLA VITÆ PVBLICÆ.

MIRACVLO *opus eſſet vt numerari poſſent miracula,*
Dum loquitur, aures ſurdis; dum aſpicit, oculos cæcis;
Dum tangit, pedes claudis reſtituit;
Paralyſis, hydrops, lepra,
Morbi erant dum permitteret, ſanitas cum iuberet;
Mors ipſa mirata eſt reddi ſibi vitam, vel inuita;
Miratus Dæmon ipſe tot miracula,
Credidit Deum eſſe qui faceret, & Deo non credidit.

XXIV.

DOCTRINA CHRISTI.

AT qualis illa doctrina, quam appellat suam, & non suam?
Mea doctrina, aiebat, non est mea;
Si tua est ò Christe, quomodo non tua;
Et si non tua, quomodo tua?
Quid est tam tuum quam Tu?
Et quid tam non tuum quam Tu? si es alicuius quod es?
Tua non erat vt hominis, tua erat vt Dei,
Verba erant Verbi, & Verbum est Patris;
Sic tua doctrina erat, & non tua
Doctrina erat pronuntiantis hominis, & Dei loquentis:
Humana vox erat, & verba diuina.

XXV.

VALEDICIT MATRI ITVRVS AD CRVCEM.

NVNC denique diuellor à te Mater, & penè diuellor à me!
Vocor ad mortem, & moriendum est Deo pro homine,
Promisi ab æterno hanc mortem, cum vadem me dedi;
Deest homini vnde soluat, & cautioni soluendum est:
Hic erit ordo passionis meæ, & tuæ:
Instituam hodie conuiuium mei, & tu sæpe vesceris me;
Tradar ab vno ex meis, & amicum appellabo dum tradet;
Accusabor, flagellabor, damnabitur Deus ab homine:
Denique videbis me morientem, & mori voles.

XXVI.

CONSPECTVS LVGVBRIS.

IBAT oneratus Cruce ad Crucem Deus.
Ferebat victima lignum in quo erat moritura:
Succubuit medio in itinere sub onere Arboris:
Heu quale pondus quo opprimitur ipse Deus!
Vidit cadentem filium Mater, & à filio visa est:
Obstupuit, expauit, defecit;
Sustinuit deficientem filius dum ipse deficit;
Hodieque ostenditur peregrinis deliquij locus.

XXVII.

MARIA IVXTA CRVCEM.

STABAT *iuxta Crucem Maria altior cruce:*
Filius patibulum Matri, Mater filio patibulum erat:
Crux erat opposita cruci:
Duplex, & vna arbor gemina & vna victima:
Ne quare quid passa sit filio patiente:
Grauiora perpessa est quam omnes Martyres:
Sæpius moritura nisi miracula fecisset vt Mater viueret,
Qui contra se miracula fecit vt mori posset.
Denique aspexit morientem, & mori voluit:
Excepit vlnis refixum è cruce filium,
Et quæ viuum genuerat penè enixa est mortuum.

XXVIII.

MARIA IN TRIDVO MORTIS.

MARIA *hoc triduo penè exanimis fuit;*
Scilicet secutus erat animum filij, animus Matris;
Vterque ad limbos iuit, vterque ad Corpus rediit;
Nec dubito quin accelerarit reditum filij
Quæ accelerauerat aduentum Verbi.

XXIX.

RESVRRECTIO FILII, ET APPARITIO MATRI.

REVIXIT *post triduum Filius, & cum Filio Mater,*
Huic prima apparuit quæ prima meruerat;
Et dum ostendit gloriam suam, pene effecit gloriosam.
Quid dixerint rediuiui meditari licet non effari:
Non est famuli explicare lætitias dominorum;
Tanta gaudia nec Mater toleraret sine miraculo:
Nec filius ferret nisi Deus esset.
Verbo vno dico, reuixit dum rediuiuum filium vidit;
Adorauit, amauit, & pene iterum Mater fuit.

ASCEN-

XXX.

ASCENSVRVS IN CÆLVM VALEDICIT MATRI.

REDEO *ad Cœlum Mater vnde ad te veni;*
Euocabo te breui, vt illic Matrem habeã, vbi habeo Patrẽ:
Interea tu Ecclesia mea Mater esto,
Volo Petrum Vicarium meum esse, & penè tuum.
Nec desero Ecclesiam cui Spiritum Sanctum substituo:
Mittam illum breui, ille procedit de meo.
Paracletus erit cæteris, & sponsus tibi:
Fiat, inquit Virgo, & quæ è Cœlo euocauerat Verbum,
Verbum emisit ad Cœlum.

XXXI.

PENTECOSTES.

ITERVM *descendit in Cor Virginis, qui olim descenderat;*
Repleuit totam domum, & penè mutauit in Cœlum,
Cæteri particulas ignis, Maria totam flammam excepit:
Ibi inhabitauit Spiritus, vbi Verbum habitarat:
Et potuit esse filius nisi sponsus esse maluisset:
Amauit tamen Virginem vt hospitem, & pene vt Matrem.

XXXII.

SEQVITVR IOANNEM IN ASIAM.

ADMISERAT *Virgo Ioannem in filium, & ille in Matrem,*
Substituerat eũ sibi Christus, & Virgo amabatur à Virgine;
Secuta est euntem in Asiam, vt Asiam consecraret;
Et dum Ioannes Ecclesias regeret, Ioannem rexit
Nec tulit præsentiam Maria Diana Ephesina;
Euanuit ad omnipotentiam Deipara Dea fabulosa:
Vt scias Ephesum Deipara placuisse:
Apud illam defensa est Virginitas Matris, & Maternitas Dei.

XXXIII.

MORITVR VI AMORIS.

AVIDA *erat Cœli Maria, & Maria Cœlum auidum erat:*
Rediit Ierusalẽ illic moritura, vbi filiũ viderat morientem:

Euo-

Euocati ex varijs orbis plagis Discipuli, vel adducti:
Ea celeritate venerunt, qua eunt Angeli;
Vident deficientem Matrem, & penè ipsi deficiunt;
Excessus Amoris erat non febris;
Nec mori nisi amore debuit, qua amore viuebat;
Improbe amor quid petis amplius?
Occidisti filium, & Matri non parcis.

XXXIV.

INCORRVPTA IN TVMVLO.

SENTIRE *penã originalẽ non debuit, qua nõ admiserat culpã:*
Nec filius pati corruptionem potuit, nec Mater debuit.
Opprobrium esset vnius, probrum alterius:
Quid vermibus cum ea carne quam consecrauit Deus?
Penè mutata est in spiritum dum corporauit Verbum:
Mortem tamen subijt, sed vt alienam pœnam, non suam:
Denique vi amoris obijt non febris, aut morbi:
At ignis dum absumit, illustrat quod vrit.

XXXV.

ASSVMPTIO VIRGINIS.

AT *qualis ille Currus cuius Auriga sũt immortales spiritus?*
Qualis illa qua ascendit, & cui Deus fit obuius?
Hæc est Regina naturæ, & pene gratiæ:
Tali pompa excipienda erat, quæ Deum exceperat,
Assurge anime, dic aliquid sublimius,
Ante aduentũm Mariæ regnabant in Cœlo tres Personæ,
Nec regnabant tres Reges.
Alterum thronum addidit homo Deus:
Aduentante Maria tertius thronus est additus:
Et nunc triplex in Cœlo regnum est, vbi erat vnicum:
Sedet proxima Deo Mater Dei:
Agnoscunt se subditos, huic throno, Throni Angelici:
Et Maria inferius est, quidquid non est Deus.

GRA-

XXXVI.

GRATIA, GLORIA, ET CVLTVS VIRGINIS.

QVANTA *sit Mariæ gloria solus ille nouit qui contulit:*
Sciebat Virgo artem fœnerandi cum Deo,
Et pulchro fœnore augebat merita meritis, & gratias gratijs,
Quæ primo vitæ momento plus habuit quam singuli Cœlites,
Credi potest extremo articulo plus habuisse quam omnes:
Nec dubium est quin plus habeat gloriæ, quæ plus habet gratiæ:
Atque hæc est mensura hyperduliæ, excessus gloriæ.

XXXVII.

POTESTAS VIRGINIS.

QVAERIS *quid possit in Cœlo? est omnipotens;*
Præfecit illam Deus thesauris, & beneficijs suis;
Qui seipsum dedit per Mariam,
Omnia vult nos habere per Mariam.
Nec liberalior eligi poterat dispensatrix, nec efficacior;
Cæteri Cœlites rogando impetrant, Maria penè imperando:
Subditus olim illi Deus nunc etiam pareret, si illa præciperet.
Nec tamen imperio opus est erga volentem.
Id quoque Deus Matri subdidit, ne à Matre aliud velit.

XXXVIII.

PATROCINIVM VIRGINIS.

ELIGE *qualem te velis Mariam, vult à te eligi,*
Aduocata est si times, mediatrix si non audes;
Asylum est miseris, altare reis, ærarium egenis:
Orantibus donat, ingratis ingerit, inuitis obtrudit;
Neminem relictura miserum nisi esse velit;
Imo neque omnes patitur esse miseros, qui esse volunt;
Nemo queri de illa potest etiam impius,
Patet omnibus etiam dum non patet Deus,
Post amissum Deum adhuc superest Mater Dei:
Et post naufragium adhuc se offert tabula nauis;
Abiecisti illam, perijsti
Apprehendisti illam, euasisti.

SELECTA
ALIQVA PATRVM ELOGIA
DE EXCELLENTIA B. VIRGINIS.

I.

IMMVNITAS AB OMNI PECCATO.

AVguſt. lib. de Natura,& Gratia cap.36. Excepta B. Virgine de qua cum de peccatis agitur nullam prorſus haberi volo quæſtionem.

II.

IMMVNITAS AB ORIGINALI.

ORigenes in cap.1. Matthæi. Huius itaque Vnigeniti Dei dicitur Mater Virgo Maria, digna digni, immaculata ſancti, vnica vnici; & addit, accipe ergo eam ſicut commendatum cæleſtem theſaurum, Deitatis diuitias, ſicut pleniſſimam ſanctitatem, accipe eam ſicuti Vnigeniti manſionem.

III.

MATERNITAS B. VIRGINIS.

D. Anſel. lib. de excellentia Virg. cap.3. Intendat mens humana, intendat, & videat, & admiretur; vnicum filium ſibi conſubſtantialem Deus progenuit, hunc ſibi tam vnicum, & in omnibus omnino æqualem non eſt paſſus remanere ſolummodo ſuum, ſed eundem ipſum voluit eſſe B. Mariæ vnicum, & dilectiſſimum, & naturalem filium. Nec ita vt duo eſſent, vnus videlicet Dei Filius, & alter ſanctæ Mariæ, ſed vnus, & idem ipſe qui Filius Dei eſt in vna perſona, Filius eſſet ſanctæ Mariæ, & qui Filius eſt ſanctæ Mariæ, idem Filius eſſet Dei,

DI-

IV.

DIGNITAS MATERNITATIS.

EPiphanius orat. de laudib. Virg. Solo Deo excepto cunctis superior existis. Idiota in contemp. de B. Virgine. Nemo æqualis est tibi, nemo maior te, nisi Deus. Anselm. lib. de excell. Virg. Supereminentem omni, quod post Deum hominem creatum est, excellentiam Dei Matris contemplari anhelans horreo, &c. hoc solum de Beata Virgine cogitare quod Dei Mater est, excedit omnem altitudinem quæ potest dici, aut cogitari potest.

V.

INFINITAS MATERNITATIS.

S. Thomas 1. p. quæst. 25. art. 6. Beata Virgo ex hoc quod est Mater Dei habet quandam infinitatem, ex bono infinito quod est Deus, & ex hac parte nihil potest fieri melius, sicut non potest aliquid melius esse Deo.

D. Bonauent. in speculo cap. 8. Ipsa est qua maiorem facere Deus non potest: maiorem mundum facere posset Deus, maius cælum &c. maiorem Matrem quam Matrem Dei facere non potest.

Albertus Magnus in Mariali cap. 230. Filius infinitat Matris bonitatem.

VI.

ELEVATIO MARIÆ AD MATERNITATEM.

S. Bernard. tom. 1. Conc. 61. Quod enim Deus generet Verbum nulla in eo requirebatur dispositio, cum ei ex natura conueniret, vt per viam intellectus produceret per omnia sibi æqualem; sed quod fœmina Deum pareret fuit miraculorum miraculum, oportuit enim eleuari ad quandam æqualitatem diuinam per quandam quasi infinitatem perfectionum, & gratiarum.

August. tract. de 5. hæresibus. Ego Matrem de qua nascerer feci; Ego viam meo itineri præparaui.

VII.

PROXIMITAS CVM DEO.

S. Bernardus ferm. in fignum magnum. Quam familiaris ei facta es, Domina, quam proxima imo quam intima fieri meruifti? in te manet,& tu in eo,& veftis eum,& veftiris ab eo, veftis eum fubftantia carnis,& veftit ille te gloria maieftatis, veftis folem nube,& fole ipfa veftiris.

VIII.

FAMILIARITAS CVM DEO.

ALbertus Magnus in Mariali. Maria per Maternitatem Deo fuit propinquiffima familiaritate, fimilitudine, fubftantiæ identitate.

Bernard. ferm. de B. Maria: In hac habitauit Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus, tanquam Creator in mundo, Imperator in Regno, Paterfamilias in domo, Sponfus in thalamo.

IX.

AFFINITAS CVM DEO.

S. Gregor. Nyff. orat. in laudem Bafilij fratris, Magnitudo Virginis eft affinitas, & neceffitudo cum Deo.

Synefius in Carmin. Ipfa Mater, ipfa Soror, ipfa Filia, quibus fi accefferit fponfæ nomen, omnem cognationis, & affinitatis rationem concluferis.

S. Thom. 2.2.q.103.art.4. Beata Virgo fpecialem affinitatem habet ad Deum, in quantum eft Mater Dei.

X.

SIMILITVDO CVM DEO.

S. Dionyfius Epift. ad Sanctum Paulum, Perfpexi, atque proprijs oculis intuitus fum Deiformem, atque fuper omnes Cælicos Spiritus Sanctiffimam Matrem; & addit. Teftor eum, qui aderat in Virgine Deum, fi tua diuina concepta mente me

non

non docuissent, hanc ego verum Deum esse credidissem; quoniam nulla maior videri possit gloria, quam illa felicitas.

X I.

VNITAS, ET IDENTITAS ANALOGICA CVM DEO.

PEtrus Dam. serm. 2. de Natiuit. quarto modo Deus inest Mariæ, quia idem est quod illa; hic taceat atque contremiscat omnis creatura, & vix audeat aspicere tantæ dignitatis immensitatem, Dominus tecum, inquit Archangelus, habitat in Angelis Deus, sed non cum Angelis, quia cum illis eiusdem non est essentiæ, habitat cum illa, cum qua vnius naturæ habet identitatem.

August. serm. 4. de Assumpt. Caro Iesu caro est Mariæ, & multo specialius quam Ioseph Iudæ, cæterorumque fratrum eius, quibus dicebat, caro nostra & frater noster est.

XII.

B. VIRGO HONORATVR A FILIO.

HIppolytus orat. de S. Qui dixit honora Patrem, & Matrem vt decretum à se promulgatum seruaret, omnem gratiam Matri & honorem impendit. D. Damasc. orat. 1. de dormit. Deiparæ. Christus bonus legislator, etsi legi minus sit subiectus, legem tamen quam dehonorandis Parentibus sanxit implens, Matrem honorat.

XIII.

DOMINIVM QVODDAM HABET IN CHRISTVM.

S. Bernardus serm. 2. super Missus. Mirare vtrumlibet, & elige quid amplius mireris, siue Filii Dei benignissimam dignationem, siue Matris excellentissimam dignitatem, vtrimque stupor, quod Deus fœminæ obtemperet, humilitas sine exemplo, & quod Deo fœmina principetur, sublimitas sine socio.

Petrus Damiani serm. de Natiuit. Accedis ad illud diuinæ seueritatis tribunal, non rogans, sed imperans, domina non ancilla, quomodo enim potestati tuæ obuiare poterit potestas illa, quæ de tuis visceribus traxit originem.

Richardus à S. Laurentio lib. 2. de laud. Virg. Non solum potest filio supplicare, sed etiam potest authoritate materna eidem imperare.

XIV.

OMNIPOTENTIA QVÆDAM MARIÆ.

BErnardinus Senensis tom. 1. serm. *61*. art. 3. cap. *36*. Hæc inquit propositio vera est, imperio Virginis omnia famulantur, etiam Deus.

Richardus à S. Laurentio lib. 2. de laudibus Mariæ, sola detinet iram Dei ne statim vindicet nos.

XV.

PATROCINIVM VIRGINIS.

D. Bernardus serm. 1. super Missus. Sicut à te despectus, & auersus necesse est, quod pereat, sic ad Te reuersus, & à Te receptus impossibile est quod pereat.

Idem Bernardus. Neminem vidi accedentem ad Te, qui perierit, neminem à Te recedentem qui non perierit.

IN

IN ILLVD SANCTORVM PATRVM

MARIA DONVM DEI, ET DONORVM DOMINA.

DECEM ELOGIA.

I.

MARIA DONVM DEI.

DONAVIT Deus hominibus Mariam,& illa hominibus donauit Deum, mutua liberalitas est, & alternum certamen; vinceret Maria nisi accepisset quod donat: nihil tamen extra donauit Deus maius Virgine, nisi cum donauit seipsum; sed neque seipsum dedisset, nisi Virginem donasset priorem.

II.

MARIA DONVM TRIVM PERSONARVM.

PLACEBIT vlteriùs ire,& maius aliquid de Maria dicere:donauerat intra se Deus,quidquid intra Deum donari potest: dederat omnia filio Pater, præter characterem Patris, dederat vterque omnia spiritui almo præter titulum spiratoris: Cum neque esset alius intra Deum qui donare posset; neque alius qui posset accipere, experiri voluerunt nobiles personæ quid possent donare extra se; electa est Maria in qua tres Personæ explorarent quid donare possent.

III.

MARIA DONVM PATRIS ÆTERNI.

SEMEL locutus Pater æternus vno Verbo omnia dixit, & semel vno auditu omnia Verbum audijt: nec Pater plura dicere intra se, nec Verbum plura poterat audire: Ne vnica tantum Patris locutio esset,electa est Virgo cui Pater iterum Verbum diceret, & quæ Patri rursus Verbum repeteret: excepit Verbum Maria hominem fecit,& Patri reddidit. O eloquentem fœminam quæ Patrem æternum loquentem,& Verbum iterum vocale fecit.

IV.

MARIA DONVM FILII.

EXHAVSERAT intellectum Patris æterni Filius vnicus, neque intra Deum alter gigni poterat, neque idem iterum nasci: & tamen auidus nouæ Natiuitatis Filius Matrem optabat similem Patri. O rem miraculo maiorem! substituit sibi Matrem Pater æternus, & Filius qui Matrem nascens non habuit, renascens inuenit: sic idem bis genitus, idem bis natus: idem Patris æterni iterum Filius fuit.

V.

MARIA DONVM SPIRITVS SANCTI.

AMANT se inuicem Pater æternus & Filius; debet esse vnus qui amet, debet alter esse qui redamet; debet esse tertius qui amorem excipiat quo vterque se amat: sic absoluitur intra Deum amabilis circulus; nec plures personas admittere potest Diuinitas tribus plena; nec paucioribus esset beata: Ne tamen Spiritus omnino infecundus esset, elegit extra Deum in Sponsam Virginem, impleuit gratia, obumbrauit, adiuuit, Deiparam fecit, sic intra Deum sterilis, foris fecundus fuit.

VI.

QVALE, ET QVANTVM DONVM MARIA.

QVALE & quantum Dei Donum sit Deipara ex eo collige; hæc Patrem æternum imitata eundem Patris Filium de suo iterum genuit; non eguit Matre Pater Diuinus vt Verbum gigneret, nec Patre Virgo vt Verbum conciperet; admisit illa quidem Spiritum Sanctum, sed vt Sponsum non Maritum, & Spiritus Sanctus Adiutor fuit, non Genitor; scilicet efformauit Corpus Infantis, sed de alieno, non de suo. O Matrem Patri æterno similem! neque ille fœminam nouit, neque hæc virum; & Patrem oportuit esse Virginem, vt Verbum gigneret, & Mater Virgo esse debuit, vt Deipara esset.

MA-

VII.

MARIA DONORVM DOMINA.

QVID mirum si hæc Donorum Domina est, cui Deus donauit seipsum, & quæ hominibus donauit Deum; nec deest illi voluntas donandi, quæ à Deo donare didicit, nec facultas quam Deus penè omnipotentem reddidit; nec desunt donanda cui Deus donauit omnia; neque illa est tantùm administra Donorum, sed Domina; rogare potest Filium volentem donare, & vrgere nolentem, & ille olim subditus Matri nunc etiam rogari potest, & vrgeri; nec tamen vrgendus est, qui legis obseruans quam tulit, reueretur Matrem, explorat eius vota, & præuertit imperia.

VIII.

DEIPARA ECCLESIÆ DOMINA.

DOMINA est Ecclesiæ Deipara, & Mater, & filia; subdidit illi Christus Ecclesiam suam cum seipsum subiecit; Matrem quoque Ecclesiæ fecit dum fecit suam; Eadem filia est Ecclesiæ dum est filia gratiæ: genuit illa gratiam dum filium genuit, sed gratia fecit vt gigneret.

IX.

DEIPARA DOMINA SVMMORVM PONTIFICVM.

HÆC quoque Domina, & summorum Pontificum; non essent illi Vicarij filij nisi essent administri Matris: Angularis Ecclesiæ lapis est Christus, & Maria lapidis Angulus; hæc fecit vtraque vnum dum fecit hominem Deum; huic lapidi, & Angulo inniti debent summi Pontifices, vt sint immobiles.

X.

DOMINA REGVM.

ET Sceptra quoque, & Coronæ sunt dona Virginis, Deus vt nobiles subditos haberet fecit Reges, vt Matrem honoraret eosdem esse voluit subditos Matri suæ: Maius aliquid dico, Deus ipse dum apud nos viueret subditos esse voluit Matris, nec tantum filius; inde illa reuerentia Regum erga Virginem, fecit illam Deus Regum Dominam dum fecit Deiparam.

IN ILLVD CANTICI MARIANI

ECCE ENIM BEATAM ME DICENT OMNES GENERATIONES.

INDVCTIONES DIVI BERNARDI.

I.

Beatam me dixit Pater æternus cum Deiparam fecit: Increati Verbi Pater, Matrem me esse voluit Incarnati.

II.

Beatam me dixit Dei Filius, cum elegit in Matrem: Semel ex Patre natus, per me est iterum Filius.

III.

Beatam me dixit Spiritus Sanctus cum elegit in Sponsam: Sponsus, non Maritus Matrem de meo me fecit, non de suo.

IV.

Beatam me dixit Archangelus cum Virginem salutauit: Euanuit ad Maiestatem nominis cum Deiparam sciuit.

V.

Beatam me dicunt summi Pontifices, & per me sunt magni, Administrant Imperium filij, & Regnum Matris.

VI.

Beatam me appellant Reges terrarum, & Principes: Gerunt vices Dei dum imperant, & Matris dum regnant.

VII.

Beatam me vocant Galliarum Reges, Regum primogeniti,
Non essent Reges Christianissimi, nisi essent Mariani.

VIII.

Beatam me dicunt beatæ Cœlitum mentes,
Post aspectum Dei, pars aliqua gloriæ est aspectus Virginis.

IX.

Beatam me appellant omnes amantes beatitudinis;
Vt sperare illam possint, ego sum Mater spei.

X.

Beatam me appellant peccatores, & miseri,
Post amissum Deum, nondum fecere iacturam mei.

DEVISES SVR LES SOLEMNITEZ

DE LA SAINTE VIERGE.

I.

SVR LA CONCEPTION.

Vne Perle conceue dans sa Nacre.
Intra vterum iam pura fui.

II.

SVR LA NATIVITE'

L'Halcyon faisant son Nid parmy les tempestes.
Pacem afferet vndis.

III.

LA VIERGE DANS LE TEMPLE AVEC SES COMPAGNES.

Des Abeilles dans leurs Ruches.
Mella parant, Ceramque Aris;

SAINT

IV.

SAINT IOSEPH MARIE' A LA VIERGE.
Le Roy des Abeilles mariè, & Vierge.
Fide non corpore coniux.

V.

L'ANNONCIATION A LA VIERGE.
Vne Echo dans son Rocher.
Soli sum peruia Verbo.

VI.

SVR LA VISITATION.
Deux Palmes s'entre-baisans de leurs Cymes.
Blanda se pace salutant.

VII.

SVR LA NATIVITE' DV SAVVEVR.
Vne Aigle ayant enfantè vn Aiglon.
Lætatur genuisse parem.

VIII.

VIERGE APRES L'ENFANTEMENT.
Vn Soleil penetrant vn Crystal.
Peruadit, nec lædit iter.

IX.

SVR LA PVRIFICATION.
Les Macules du Soleil sont des Estoiles.
Ex maculis facit Astra suis.

X.

IESVS TRENTE ANS AVEC LA VIERGE.
La Lune sous le Soleil.
Totum si posset haberet.

XI.

LA VIERGE AV PIED DE LA CROIX.
Vne Lune en Eclypse.
Morientis sideris vmbra.

XII.

LA VIERGE DEFENDVE PAR SON FILS DANS LE SEPVLCRE.
Le Roy des Abeilles sur sa Ruche.
Sua Regna tuetur.

XIII.

L'ASSOMPTION DE LA VIERGE EN CORPS.
Vne Nacre depouillee de ses Perles.
Exuuijs debetur honos.

XIV.

LA VIERGE DANS LE CIEL.
Le Signe de la Vierge entre le Lyon, & la Balance.
Cœlestes temperat iras.

XV.

LA DEVOTION A LA VIERGE.
L'Estoile Polaire.
Qui me non aspicit errat.

ELO-

ELOGIVM POETICVM
SACRÆ SYNDONIS BISONTINÆ.

NON Mundi hac sed mappa Dei est; prior illa rotundi
Interualla globi, laudesque, & probra locorum,
Et pacem, & pugnas charta permiscet in vna,
Et punctum est quod tot calamis, gladijsque secatur,
Hic cursus, casusque hominum, nec arena timetur.
Plus mundo mappa ista gerit, vaga machina mundi,
Pendet diuina librata è pollice dextra,
Fert totam tela ista manum; Deus omnia Verbo
Sustinet, & tanto incumbit leue pondus Athlanti;
Et Deus, & totum portatur Syndone Verbum.
Vtrique hoc dispar tabula, nuda orbis imago est,
Hæc magni plusquam vmbra Dei; vis illa cruoris
Qua manuum, & lateris plagas, atque ora colorat,
Hac sanies olim Verbo sociata marito est,
Nunc etiam retinet venerandum in Syndone Numen,
Et Sponsi monimenta Dei. O venerabilis humor!
O animæ sedes diuinæ! ò amabile vinclum
Quo nupsit Natura Deo! Te sanguis adoro
Sub magna viuentem anima, pérque humida membra
Miscentem Verbo humana commercia vitæ;
Te veneror lacera rorantem è vulnere carnis,
Dum totum fons corpus erat; Tu lance repostus
Diuina, & iusta pendens examine libra.
Humanis pondus vitijs æquale fuisti,
Et culpam superauit onus. Te rursus adoro
Alme cruor, telamque tuo de rore madentem;
O sacra pretium tela, quam pictor inumbrat,
Et tingit de rore suo; Non doctus Apelles,
Non ita Protogenes proprio se sanguine pingit,
Et color, & propria lumen, radiusque tabella,
Et Pater ipse sui. Quid si post funera Christus
Diuinum producit opus? si morte sepulti
Illustrant pingentem oculi? si dextera vinclis
Implicita efformat varias immota figuras,
Et pingit quod nescit opus? quid si vmbra sepulcri,
Et situs, & tenebræ, & viua mors profuit arti?

Quin

Quin etiam has adhibet Deus ad miracula causas,
Et famulas operas, sic dum componeret orbem,
Nascentis primùm mundi instrumenta fuere
Et nihilum, & tenebræ; sic vt sudaria pingat
Et cinis, & tumulus, tenebræque, & squallor, & ipsa
Mors famula est; gaudet Domino parere iubenti,
Et vitam dat vita expers: Vix Christus ab vmbris
Lethiferis olidum plorans clamarat amicum;
Ecce tibi tumuli rupto de carcere prodit
Lazarus, & victi præfert spolia ampla sepulcri;
Res noua! lethales adstringunt membra catenæ,
Vincta tamen se crura mouent; mors viua putatur,
Ambulat effossus cinis, & sudaria viuunt.
Hæc quisquis maiora putas, expende iubentis
Imperium, tunc quæ mundus miracula credit,
Ars erit, & Natura Dei: non aridus illi,
Et sterilis sermo, non infœcunda voluntas,
Nutum opus, & vocem dicentis facta sequuntur.
Dixerat, & verbo tellus stetit, vnda cucurrit,
Aerque, & Cœlum nutu sublime pependit.
Dixerat, & sanguis per telam ex ordine fluxit,
Et caput, & manuum labes, & pectoris antrum,
Idem opifex mundum sermo, & sudaria pinxit;
Nil ego iam miror media per prælia flammæ,
Arsisse illæsam telam, viuosque colores,
Sub cinere, & calce, & gelidis rubuisse sub vndis
Ridet aquas Syndon, flammas irridet edaces,
Ex quo pingentis rubuit de murice Christi,
Et picto bibit ore Deum: Bellator Hebræus
Quo duce pugnantes equitarunt aere nubes,
Et miles natura fuit, medio æthere vidit
Radices egisse rubum, cui brachia circum,
Armatasque comas horrentis acumine spinæ
Flamma equitans, rubeisque affigens oscula linguis,
Pugnæ instar pulchri edebat spectacula ludi;
Attonitus visis Moses, dum lumina figit
Altius, in medij miratur pectore dumi
Præsentem latitare Deum, circumque tribunal
Purpureum roseis hæc verba inscripta figuris,
Viuitur in flammis, inter contraria pax est.
Siste tamen Moses, hæc temporis vmbra futuri,

In medijs Virgo flammis, & Christus in igne est,
Et iam tum in medijs ludunt sudaria flammis,
Quidni ignis tela parcat, qui lusit in vmbra!
Nec sola telam flamma sed tempus adorat,
Et fluxum reueretur opus; si ferrea Syndon,
Si magnes, Adamasque esset, sensisset edacis
Detrimenta aui, rodentemque omnia limam:
Quod duret Deus est, parcunt elementa cruori,
Et tela impressam venerantur secla figuram.
Expende annorum seriem, dilapsaque secla,
Ridebis senuisse cedros, pallere metalla,
Marmoraque, & senibus gemmas horrescere rugis;
Et iuuenem Telam illæsa durare figura,
Mutato toties inter tot secula mundo.
Quid tibi Chrysopolis Tela dubitatur origo,
Donataque annus vestis, cressoque lapillo
Obsignanda dies? celauit tempora Christus
Vt solus sit doni Author, quid tempora curas?
Authoremque hominem, dum Tela & munera constant,
Et toto patet ore Deus.
Ecce Deum plenis Elementa in Syndone linguis
Proclamant; & ne voci experientia desit,
Facundis euulgat homo miracula membris,
Expertumque Deum; quis veri certior Author
Esse queat, quam dum spectat miracula cæcus?
Qua tuba nobilior quam dum præconia mutus,
Et Tela laudes loquitur; plantaque, manusque,
Sanatique artus sacri sunt pignora doni,
Et totidem testes iurant sudaria linguæ.
Quin etiam Tela numen confirmat Auernus,
Et dum eiurata clamant incendia larua,
Plus aliquid Tela est quod sic torquere fatentur;
Torquet in Tela numen, quod torquet in igne.
O quantus Christe es, cuius sic vmbra timetur!
Quam dulces artus quorum sic vestis amatur!
Dulces exuuiæ, blandum, & venerabile munus,
Vmbra Dei, Sanguis Christi, & cum sanguine numen.
Igniuomis vates raptus sublime quadrigis,
Et virgam, & mœsto chlamydem legauit amico;
Plus aliquid Christus legat, sic Syndon imago est,
Vt sanguis quo picta rubet, sub numine membrum

Pars-

Parsque Dei fuerit. Felix hoc munere tanto
Chrysopolis, tela dignata, & sanguine Christi;
Ante tibi pulchro nomen pendebat ab auro,
Maior honor surgit, nunc Christi, & sanguinis hæres,
Debes Christopolis mutato nomine dici.

ELOGIA DEI.

I.

EXISTENTIA DEI.

NON *existeret Mundus, nisi existeret Deus:*
Nec nauis sine gubernatore,
Nec tabella sine pictore,
Nec sine Architecto Palatium,
Nec sine Rege imperium,
Nec sine Duce exercitus,
Nec sine Deo est mundus.
Si Elementa, si rupes, si arbores loqui scirent,
Loquentis naturæ vox vna hæc esset, datur Deus.
Nemo de Deo dubitat etiam impius,
Solus in corde suo Deum negat:
Sed dum sic negat, affirmat.
Cæteris in rebus ignari esse possumus;
Omnes hac in parte Christiani sumus.

II.

NATVRA DEI.

NE *quære genus Dei, nihil habet commune,*
Nec differentiam, totus ab aliis differt;
Nec accidentia, totus substantia est;
Vis scire quid sit Deus,
Apex Entium, vertex rerum,
Ens à se, Actus purus,
Nullus de alieno, totus de suo;
Fons fluminis sui,

Ocea-

Oceanus seipso plenus,
Nullius egens, & quo omnia egent,
Id quo nihil est melius,
Hic est Deus.

III.

VNITAS DEI.

VT *scias Deum esse vnum, quare quid Deus sit,*
Non esset Actus purus, nisi esset vnus.
Non esset id quo nihil est melius, nisi esset solus;
Si essent plures, singuli haberent sua, non omnia,
Deesset igitur alteri, quod alter habet,
At ille non est Deus, cui aliquid deest:
Et liberi essent singuli, si essent Dij:
Posset igitur alter nolle quod alter vellet,
At ille non esset Deus, cui resisteret Deus:
Nullitas Numinum est pluralitas Numinum;
Vnicitas Dei, est Dei veritas.

IV.

TRINITAS PERSONARVM.

DIVINIVS *penè est Deum Trinum esse, quam vnum,*
Demonstrat vnum Theologia, non demonstrat Trinum,
Publica penè est vnitas Dei, arcana Trinitas;
Latet sub velo fidei, & credi potest non sciri.
Quis illud intelligat naturam diuinam vnitate distribui?
Conflari numerum, nec ab vnitate recedi?
Communicari naturam, nec diuidi.
Quis capiat tres esse Personas, non substantias,
Cur inter aquales vna sit prima,
Cur nec pauciores esse possint, nec plures.
Quis explicet Patrem priorem esse filio, non antiquiorem,
Spiritum Sanctum spirari, non gigni
Procedere aqualem Patri, non similem,
Aut similem filio esse, non fratrem.
Superant hac omnia rationem, non fidem,
Exceditur humana ratio non fallitur,
Et adiuta alieno lumine scit pene quod credit.

Debet

Debet intra se Deus exercere societatem, ne sit solus,
Debet loqui posse, ne sit mutus,
Debet igitur vnus esse qui dicat,
Debet alter esse qui audiat,
Debet tertius esse qui dicta diligat.
Debet vnus esse qui amet, debet alter esse qui redamet;
Debet tertius esse cui vterque amorem communicet,
Sic absoluitur numerosus diuini amoris circulus;
Nec locus est quartæ Personæ, Deum exhausere tres primæ.

V.

PATER ÆTERNVS.

HIC *sine Auis, & Proauis, sine Patre, & Pater sui;*
Ante mundum, & ante nihilum,
Æternitatem vidit, & fecit.
Post æternitatem mundum ex nihilo creauit, cum voluit,
Ante mundum genuit Verbum ex seipso, non ex nihilo;
Locutus est, nec potuit loqui nisi alteri,
Alterum illum produxit, cum dixit
Dedit illi omnia sua, vt esset æqualis,
Fecit imaginem sui, vt esset similis,
Nihil excepit nisi titulum Patris, quem dare non potuit:
Sic tamen omnia dedit, vt nihil amiserit,
Fecit de suo diuitem, nec se pauperem.
Sufficit eadem diuinitas duobus, & sufficit tribus:
Solus ex se produxit Verbum, & cum illo Spiritum,
Minus esse non debuit fœcundus corde quam mente.
Prior vtroque, non tamen antiquior est nec maior,
Prioritas est originis, non æui, aut temporis:
Æquæua vitæ sunt qui semper vixere.

VI.

VERBVM ÆTERNVM.

HIC *fœtus mentis Paternæ, & Verbum oris,*
Videntis speculum, Echo loquentis,
Alius est à Patre non aliud.
Eloquens Pater omnia Verbo vno dicit, & vni,

Nec alius esse potest qui dicat,
Nec alius esse qui audiat,
Nec præter id quod dixit est aliud:
Exhaurit magnum Oratorem sermo vnicus,
Nihil habet vltra quod dicat, qui dixit omnia;
Non intermittit tamen dicere qui semel dixit,
Singulis momentis, idem dicit, nec repetit,
Semper genitus est Filius, & semper gignitur,
Cessaret Pater esse, si cessaret dicere,
Cessaret Filius esse, si cessaret audire;
Et si esse posset in Deo silentium,
Nec Pater esset, nec Verbum.

VII.

SPIRITVS SANCTVS.

HIC *à Patre & Filio non ore sed corde,*
Nec lingua procedit sed flamma,
Pater & Filius duo spirantes, nec duo spiratores,
Vno Spiritu, & mutuo impetu,
Eliciunt flammam quam anhelant;
Procedit à duobus Spiritus vnus,
Halitus oris, vapor cordis,
Gemini amantis vnum osculum,
Gemini spirantis vnum suspirium,
Patris & Filij cor vnicum.
Exhaurit spirantes anhelitus vnus,
Nec tamen amare cessant, dum semper anhelant;
Cessarent viuere, si cessarent spirare.
Sic Patris fœcunditas exhauritur in Verbo,
Sic Pater & Filius quiescunt in osculo,
Sic tres Personæ implent amabilem circulum,
Sic extendunt triangulum, nec deserunt centrum.

VIII.

VERBVM INCARNATVM.

HIC *ex Deo homo, ex homine Deus,*
Naturam diuinam innata purpura,

Humanam vestiuit aliena.
Illam terminans, hanc sustentans, vtramque copulans,
Eundem semel hominem, semel Deum;
Eadem corona bis Regem facit.
Idem infinitus, & finitus,
Idem aeternus, & nouus,
Idem Deus & homo est, vt sit Iesus.
Idem homo esse debuit, vt debitor esset.
Idem Deus esse debuit vt posset soluere.
Idem immortalis, vt Deus,
Homo esse voluit vt mori posset.
Idem hominis misertus, vt Deus.
Vt experiretur misericordiam miser esse voluit.
Idem de homine cogitat gemino intellectu,
Idem homines amat duplici affectu:
Idem bis liberalis vt tribuat,
Bis misericors vt parcat,
Bis potens vt protegat,
Idem geminatas virtutes habet, vt saepe sit bonus.
Denique vis scire quid sit Iesus?
Plus aliquid dicit Iesus quam Deus.

IX.

INFINITAS DEI.

NON *esset Deus nisi esset infinitus,*
Posset crescere si esset finitus,
Posset melior esse, nisi esset optimus,
Posset maior esse, nisi esset maximus,
At Deo nihil potest esse aut maius, aut melius.
Neque vno tantùm modo infinitus est Deus, sed omnibus,
Infinite sapiens esse debet vt sciat omnia,
Infinite potens vt faciat;
Nisi esset infinite sapiens, esset aliquid quod nesciret,
Nisi esset infinite potens, esset aliquid quod non posset,
Illud aliquid esset nihil;
Nec tamen nihil est aliquid;
Vnum est quod Deus non potest, errare,
At hoc est infinite sapientem esse, non posse peccare.

X.

IMMVTABILITAS DEI.

IMMVTABILIS *est Deus omnia mutans,*
Mutare non posset omnia nisi esset immotus,
Idem semper, non alius,
Nunquam nouus, nunquam vetus,
Semper nouus, semper vetus,
Vidit iuuenem mundum, & videt senem,
Nec iuuenis ipse, nec senex.
Nec mutare locum potest qui vbique est,
Nec situm qui figura caret.
Nec mutat consilia quæ sunt æterna.
Nihil videt oculus infinitus quod semper non viderit,
Nihil amat quod semper non amauerit,
Nihil odit quod semper non oderit,
Nihil decernit quod semper non decreuerit,
Scilicet destinauit ab æterno agenda in tempore.
Noua sunt opera non decreta;
Mutatur tempus non æternitas,
Et quod iam facit, penè ante iam fecerat.

XI.

ÆTERNITAS DEI.

NE *quære Auos Dei, maiores non habet,*
Si haberet esset iunior, & Auus Deus esset, non Nepos.
Nec quære quando inceperit.
Nunquam incepit qui semper fuit.
Semper fuit qui aliunde nihil accipit.
Fundamentum entium nihil habet antiquius,
Principium rerum nihil habet prius;
Deus Authorem non habet, neque ipse est Author sui.
Prior esset seipso, aut posterior.
Deus est ens à se, nec tamen est effectus sui.
Nec existit Deus quia durat,
Durat quia existit.
Cæterarum rerum mensura est tempus,
Deus est mensura temporis, & æternitatis.

IM-

XII.

IMMENSITAS DEI.

IMPLET omnia spatia Deus, nec impletur;
Intra omnem locum est, & extra omnem locum,
Ante mundum, ipse sibi mundus erat, & locus.
Ne quare vbi erat, quando nihil erat,
Intra seipsum erat,
Non accessit ad mundum, quando illum condidit,
Nec recederet si illum destrueret,
Intra Deum esset Deus, & vbique esset;
Neque est vbique per portiones sui,
Partes non habet qui est Spiritus,
Si diuidi posset non esset Deus;
Totus est intra mundum Deus, totus extra illum,
Partes habet locus, non Deus.
Facile vbique totus est, qui est infinitus.

XIII.

SAPIENTIA DEI.

SCIT omnia Deus, & nihil didicit,
Nihil obliuiscitur, & nihil meminit;
Nihil addiscit noui quod semper non sciuerit;
Scit præterita quia illa fecit,
Scit præsentia, & illa aspicit,
Scit futura quia illa decernit,
Scit quod nunquam erit, & quod esset si decerneret.
Scit ipsum nihil, & dum nihil scitur penè est aliquid,
Videt res omnes extra se, & intra se videt,
Spectator est rerum, & speculum,
Pictor, est & imago innata non facta,
Viuunt in hac imagine res expertes vitæ,
Meliores in Ideis sui, quam in seipsis,
Pene illis nocet Deus, dum extra se facit.

XIV.

OMNIPOTENTIA DEI.

QVAERIS *quid possit Omnipotens Deus?*
Potest id omne quod vult,
Non vult tamen id omne quod potest;
Post omnia potest plura,
Non potest id totum facere, quod potest facere;
Non potest facere nunc, quidquid potest facere nunc;
Exhauriret potentiam suam si omnia faceret;
At magno artifici debet superesse quod possit.
Nobilior est opere ipso, modus operis:
Nec socijs eget ad bella, nec auxilijs,
Musca illi miles, & rana exercitus est;
Vocat ea qua non sunt, & dat arma dum vocat,
Audit imperantem nihilum, & quasi ex vtero generat mundum.
Vnum est quod non potest Deus, peccare,
At hoc est potentem esse, malum esse non posse.

XV.

BONITAS DEI.

ADEO *bonus est Deus, vt nemo præter eum sit bonus,*
Neque est bonus tantùm, sed ipsa bonitas;
Neque hæc est vna virtus, sed omnium cumulus;
Totum Deum dicit qui appellat bonum.
Neque intra Deum hæc bonitas sistit;
Particulas sui diuisit cum mundum condidit;
Maior portio bonitatis homo fuit,
Totam se effudit cum Deum hominem fecit,
Fallor tota exiuit ex Deo, tota in Deo stetit,
Satis est tribus Personis eadem bonitas,
Vt sit satis, est infinita.

XVI.

CHARITAS DEI.

HÆC *adeò fœcunda est vt intra Deum spiret Deum.*
Amant se Pater, & Verbum, & dum se amant Deũ spirant,
Ha-

Halitus est Patris, & Filij Spiritus Sanctus,
Osculum est duorum receptum à Tertio,
Fœcundum osculum! quod imprimit Deum Deo.
Sistere intra Deum hæc Charitas non potuit;
Sic Pater dilexit mundum vt Filium vnicum dederit,
Sic Pater & Verbum amarunt, vt donarint Spiritum,
Dedisset seipsum Pater, si fuisset qui donaret.
Dedit tamen seipsum, dum donauit hæredem suum.

XVII.

SVAVITAS DEI.

LAVDATVR *suauitas diuina dum gustatur:*
Nouum elogij genus gustu laudare, non gestu.
Gustauerat illam Regius Propheta cum diceret
Gustate, & videte quam suauis est Dominus;
Hæc affusa diuinis virtutibus illas temperat;
Seuerior esset iustitia nisi suauitas illam leniret,
Fortior esset omnipotentia nisi suauitas temperaret.
Nec modus tātum virtutum, suauitas est, sed amabilis virtus,
Hæc hominem admittit ad colloquium Dei.
Hæc Deum homini familiarem facit.
Gustant se inuicem Personæ diuinæ, dum se amant,
Gustant Beati, & potus est illis Deus, ac cibus.
Quale conuiuium gustare Deum, & habere conuiuam!

XVIII.

PATIENTIA DEI.

QVALIS *illa patientia quæ saturari probris non potest?*
Quinquaginta seculorum iniurijs irritatus Deus,
Expectat interitum mundi, vt longius pati possit;
Quasi iniuriæ non essent satis, dolores addidit,
Humanum corpus induit, vt lædi posset, & mori.
Sæpe moriturus nisi miraculo vitam seruasset,
Miracula fecit, vt pati posset.
Illustrius aliquid addo, & miraculo maius,
Rediuiuus, & immortalis inuenit nouum genus moriendi.
Instituit sacrificium in quo victima esset.
Et quoties immolatur, toties mysticè moritur.

XIX.

CLEMENTIA DEI.

HÆC *est ars Dei nobilissima parcere posse, & velle,*
Parcere nolunt, aut nesciunt ignobiles animæ,
Nihil diuinius facit Deus quam dum ignoscit.
Ac vide Clementiæ modum vltra omnem modum,
Parcit armatus dum vlcisci potest,
Parcit ingratis, & sæpe;
Plus aliquid dico, parcit inuitis;
Pepercit ab ineunte mundo, & perseuerat parcere,
Audi aliquid diuinius, præuidit peccaturum mundũ, & condidit;
Audi aliquid maius, quieuit septima die post mundum conditum;
Quæris causam quietis, peccauerat homo, inuenit cui parceret.

XX.

MISERICORDIA DEI.

HÆC *virtus iterum, & sæpe Deum Creatorem facit;*
Creauit hominem dum extraxit ex nihilo naturæ,
Creat dum educit ex nihilo miseriæ,
Creat dum attollit ad statum gratiæ.
Audi quàm valde placeat Deo hæc nobilis virtus,
Patrem se misericordiæ appellat, non iustitiæ,
Scilicet de alieno iustus, misericors de suo,
Miseretur volens, punit inuitus,
Miserum penè se putat dum miseros videt;
Neminem creauit Deus vt esset miser,
Nemo esset miser, nisi esse vellet;
Quod velit tota culpa est miseri, nulla Dei.

XXI.

LIBERALITAS DEI.

HÆC *est indoles Dei, magna largiri;*
Hoc est Deum esse benè omnibus facere;
Egena natura donare nolunt, aut nesciunt;
Exhauriri timent, si aliquid donent;

Fons

Fons exiguus perire se credit dum fluit.
Oceanus gaudet tot filios habere quot fluuios.
Liberalis Deus diuitem se gaudet vt donet,
Oceano similis fluere ex se dona permittit.
Ac vide liberalitatis gradus,
Dat Deus beneficia sua non vendit,
Dat vt munus, non vt fœnus,
Dat vt tribuat, non vt recipiat:
Quod liberalius est, donat omnibus etiam indignis,
Quod maius est donat ingratis,
Quod magnificentius donat inuitis,
Quod diuinius post dona sua, donat seipsum;
Ire vlterius liberalitas non potest,
Exhauriret donantem Deum, nisi esset infinitus.

XXII.

IVSTITIA DEI.

AGNOSCIT *Iustitiam Dei scelus & virtus;*
Nemo illam negat, etiam Atheus,
Affirmat illam etiam dum dubitat;
Et fatetur illam, dum illam timet:
Nemo huius timoris expers est, etiam qui nihil timet,
Sentit illam, etiam dum excludit:
Ladit ius Dei peccator dum offendit:
Iustus est Deus, dum scelus punit;
Iustus est dum mercedem rependit, quam promisit:
Promisit illam misericors Pater,
Reddit illam iustus index,
Claudicaret iustitia nisi esset gemina,
Debet pœnam sceleri, & coronam virtuti.

XXIII.

SANCTITAS DEI.

PROCVMBVNT *Angeli dum sanctitatem Dei proclamant,*
Velant facies suas, & tantum lumen non sustinent,
Complicant alas, & immoti manent;
Inclinatur Cœlum ad reuerentiam dum hoc nomen audit,
Tre-

Tremit orbis vniuerſus, & adorat quod metuit;
Scilicet continetur hac voce Maieſtas Dei:
Totum Deum dicit, qui appellat Sanctum;
Excluditur hoc nomine quidquid non eſt Deus:
Includitur omnis titulus Dei;
Et plus fere ſonat Sanctus, quam Deus.

XXIV.

DOMINIVM DEI.

NON *ante fuit Deus quam Dominus:*
Non incepit aliquando hoc Dominium, nec ceſſabit;
Ortum non habet, nec exitum quod eſt æternum;
Nec acquiſiuit hoc Dominium Deus, nec accepit;
Inde eſt Deus vnde eſt Dominus.
Ne quare limites Regni, neſcit limites Deus;
Subeſt huic Regno quidquid eſt aliquid.
Subeſt quidquid eſt nihil.
Subſunt huic Dominio Reges terrarum,
Aliorum Domini ſunt ſubditi Dei;
Repetere coronam poteſt, qui illam dedit;
Et repetit coronam dum repetit vitam.
Solus Deus nihil amittit, nihil accepit.

XXV.

PROVIDENTIA DEI.

NVLLI *hominum generi ignota eſt Prouidentia,*
Nullum hominum genus eſt illi ignotum;
Agnoſcit illam Arator dum proijcit ſementem, & illi committit;
Excipit illam Prouidentiæ ſinus, magis quam terra:
Serit palmites vinitor Prouidentia nutrit,
Regit oues Paſtor, Prouidentia Paſtorem.
Inuenere artes primi artifices, Prouidentia fecit vt inuenirent.
Hæc Prouidentia populos Regibus, ſubijcit, & Reges ſibi;
Hæc egeſtatem diuitijs, diuitias temperat egeſtate;
Hæc per inopes diuites alit, per diuites inopes;
Aſpice hanc rerum vniuerſitatem, liber eſt Prouidentiæ,
Huius libri pagina Elementa, res creatæ ſunt literæ,

Legit

Legit hunc librum eruditus, legit, qui nescit legere;
Nihil fugit hanc Prouidentiam, non ipsa fortuna,
Effectus sunt Prouidentiæ quos appellamus casus,
Et decreta Dei sunt libera, quæ vocamus fata,
Supponunt hæc decreta libertatem hominis, ne illam lædant,
Explorat Deus humanum arbitrium, & penè ponderat;
Prius videt agenda ab homine quàm decernat;
Agunt simul homo, & Deus,
Nec priùs homo, nec prius Deus.

DECEM BREVIORA ELOGIA
DEI VNIUS, ET TRINI.

I.

VNVS *est Deus, nec tamen est solus;*
Nec Deus esset, nisi esset vnus;
Nec beatus esset, si esset solus;
Vnitatem requirit diuinitas,
Et Trinitatem felicitas.

II.

Mutus esset Deus, nisi loqui posset:
Nec loqui posset, nisi alter audiret;
Debet esse vnus qui dicat,
Debet alter esse qui audiat;
Debet esse tertius qui dicta repetat.

III.

Minus perfectè se amaret Deus, nisi esset Trinus;
Debet esse vnus qui amet;
Debet alter esse qui redamet;
Debet esse tertius qui amorem excipiat,
Quo vterque se amat,

Qui accipit omnia nihil adimit;
Trinitas est personarum,
Et vnitas diuitum.

IX.

O mysterium rationem excedens, non fidem!
Tres intra Deum diuitias habent, nec sunt tres diuites,
Tres regnant, nec sunt tamen tres Reges,
Tres intra Deum habitant, nec sunt tres hospites,
Eadem domus est tribus, & idem thronus.

X.

Maius mysterium, quod credere licet non intelligere!
Plures sunt notiones Personarum, quam relationes,
Plures relationes, quam differentia,
Tres intra Deum referuntur quatuor respectibus,
Tres dignoscuntur quinque notionibus;
Sic tamen tres differunt vt tres sint vnum.
Tria germina deitatis & vnius stirpis,
Tres flores vnius radicis,
Tres fluuij eiusdem fontis,
Tres radij eiusdem solis.
Vnicus Deus est, & tamen est Trinus.

REVERENDISSIMO PATRI

D. IOANNI PEGON

Maioris Cartusiæ Priori, & totius Ordinis Cartusiensis Moderatori Generali.

MAVIT venerabilis Ordo vester Societatem Iesu, penè antequam Societas esset; petierat ab Authore Ordinum Deo, Ordinem aliquem nouarum hæreseon hostem qualem nunc videt: vt sensit se votorum compotem, excepit Societatem nascentem, fouit adolescentem, adiuuit præliantem, & nunc amat victricem.

Non ingrata Societas non prius viuere cœpit quàm amare eum Ordinem à quo amari cęperat antequam esset; creuit ille amor Societate crescente, & nunc toto orbe diffusus testatur omnibus fœdus esse inter duos Ordines, & Religionem geminam penè esse vnam.

Neque est oppositum inter instituta discrimen, concolores sunt animi & vultus sub discolori veste; pugnamus iisdem animis, atque armis aduersus eosdem Dei hostes, & fidei; atque vt olim Moses, & Iosue, ille votis, hic gladijs communi sorte vincebant, sic Ordinis vtriusque eadem est pugna, & communis victoria.

Vt taceam antiquiores pugnas, vulgabantur superioribus annis penè vbique per Galliam noua dogmata; decipiebat plerosque nomen Augustini adscriptum nomini Iansenij, & erat error adeò subtilis, vt in errorem penè ipsum traheret Augustinum: detexit Cartusia Parisiensis ex fumo Portus Regij vicinum incendium, accurrit auxiliaris Societas, adiunxit se Sorbona, pronuntiauit Roma; & nunc vbi Portus Regius erat, nihil superest nisi triste naufragium.

Debetur pars huius victoriæ filijs magni Brunonis, & tuis, Vir meritissime; offero Tibi & illis magni Brunonis Elogium; nihil offerri filius gratius potest quam Elogium Patris: ita tamen hoc Elogium paternum est, vt sit etiam tuum; scilicet qualem vitam vixit Bruno, talem Tu viuis; quem instituit Ordinem ita Tu regis, vt posses instituere, nisi institutum inuenisses; tuum igi-

Igitur hoc Elogium est, dum est Brunonis : nec plura de Te, vno verbo dixi omnia, dum Te Brunonem alterum dixi.

Humillimus, & addictissimus seruus
P. L'ABBE'.

DIVI BRVNONIS ELOGIVM.

Hic mundi pertæsus quæsiuit sedem extra mundũ, & inuenit
Cartusia penè vltra mundum sita ei sedes fuit :
Si causam secessus quæris, vmbra fuit se accusans, & damnans,
Ab ea vmbra Bruno honorum vmbras timere didicit ;
Et ne vmbræ fallerent ad vmbras fugit.
Cartusia terris altior vmbra terrarum erat;
Illuc Hugo Episcopus ire septem stellas vidit;
Tot iuere deinceps vt Cœlum effecerint ;
Nec male Cartusiam appelles Stellarum Patriam :
Audi quid illic agatur, & Cœlum esse credes :
Silentium, psalterium, ieiunium.
Silentium illic linguarum est, & aurium :
Nemo loquitur nisi sibi,
Nemo alium audit nisi seipsum ;
Nulla ibi Echo verba repetit, quæ nemo dicit :
Alloquuntur tamen Deum homines taciturni,
Nec violat silentium hoc colloquium ;
Media hominum vita psalterium est,
Nec tristibus esse licet qui semper canunt;
Prælibant immortalitatem ante mortem,
Viuunt vitam olim futuram :
Id agere incipiunt quod sunt semper acturi,
Et visuri olim Deum, pene iam vident ;
Assueti Cœli delicijs cibo vix egent.
Apodum instar deuolant ad breuem escam, & reuolant,
Ne carnem ament, odisse tenentur ex voto.
Agebat hanc vitam Bruno ignotus, & cognitus ;
Vidit illum Vrbanus secundus, etiam latentem,
Euocatum Romam penè præfecit sibi ;
Et quondam discipulus, penè adhuc Magistrum habuit,
Et poterat esse Vrbanus tertius, si adhæsisset secundo :

Fugit

Fugit umbras Roma, qui fugerat umbras Lutetia:
Et ne unica Cartusia esset, alteram intra Calabriam condidit;
Amauit tamen primam, cui etiam cateras subdidit.

Obijt Anno D. 1100. ætat.

Nec dubium est quin eò iuerit, quo stella eunt,
Hugo Episcopus, dum viueret stellam esse vidit:
Ne quare Brunonis miracula, edidit viuus, & mortuus,
Ipse tamen Bruno primum miraculum est,
Totum institutum Brunonis miraculum alterum,
Idem Ordo nunquam mutatus perpetuum.

SOLITARII ANIMI

SOLILOQVIVM.

HIC *solus mecum viuo, mundoque carere*
Incipio, & rebus præsens assuesco futuris;
Ne rudis æternam aggrediar post tempora vitam,
Et Cœlo nouus hospes eam. Quam viuere secum,
Quam dulce est socium esse sui! mundoque silere,
Et soli narrare sibi: tria tempora mecum
Enumero, lapsosque annos, annosque futuros,
Et si quid medium esse potest; quid inanius annis
Præteritis? periere sibi, nihiloque creati
Ad patrium rediere nihil; præsentia fallunt
Momenta, & dum stare puto, pars altera fluxit,
Pars fluit, & firmum nihil est, nisi mobile punctum,
Hoc quoque dum præsens cerno, iam ex parte periuit;
Et partes iam punctus habet; nec firmior ætas
Crastina, dum nondum est nihil est, dum venerit hora,
Hora fluet; fietque nihil dum fluxerit hora,
Iactura causa ipsa sua: nec tempora sola
Intereunt, moritur communi funere mundus,
Et mortis tempus causa est; rapit omnia secum
Dum rapitur, perijt qui quondam vixerat Orbis,
Nunc alius viuit; succedent Orbibus Orbes,
Fataque succedent fatis, edet omnia tempus,
Et tandem se tempus adet:

Ergo

Ergo age fallamus morientis funera mundi;
Hic ego pendentes annos, & tempora fallo,
Æternos pragusto dies, momentaque nunquam
Lapsura, & quondam aternus post fata futurus,
Incipio aternus fieri, mediusque superſum
Intra horas, extraque annos; hic incola mundi,
Et mundum ſupra viuo, & ſublimia luſtrans
Huc eo caleſtis quò nos inuitat origo,
Et patrias inquiro domos; hic corpore ſenſim
Excedo, & morti viuus praludo futura;
Et ſine morte mori incipio; ſic fata ſororum
Hoſtileſque manus, & fila nocentia fallo;
Et fati Parca ipſe mei noua ſtamina voluo;
Hic aſſueſco Deo, vocemque audire loquentis;
Et tolerare Deum diſco; ſecedite cura,
Hic licet alternas audire, & reddere voces;
Atque hominem miſcere Deo; O commercia Cœli
Humano maiora animo! quis mutua verba,
Quis teneros ſenſus, puroſque enarret amores?
Lingua ſile, debent diuina arcana taceri;
Arcanus vult eſſe Deus.

BEATI PETRI LVXEMBVRGII

Epiſcopi Metenſis, Cardinalis, & Tutelaris Auenionenſis.

ELOGIVM HISTORICVM.

NOVVM *Elogij genus, laudari miraculis,*
Maius elogium miraculum fuiſſe, vt miracula faceres;
Talis fuit PETRVS LVXEMBVRGIVS;
Ætatis ſua ac noſtra Thaumaturgus:
Dixi nobilitatem generis dum Luxemburgium nominaui:
Ignorat Imperatores, & Reges qui hanc familiam neſcit:
Scit Imperatores, & Reges qui hanc familiam nouit:
Breuem atatem victurus extendit annos virtutibus;
Statim fuit qualis erat futurus,
Ne Sapientia breuior eſſet quam vita;

Vt faciles haberet virtutes penè innatas habuit:
Collige omnes ex vna, quæ mater est omnium;
Puer erogabat obuia quæque pauperibus,
Idcirco se diuitem ratus vt ditaret pauperes:
Sæpe illis culinam crudam, aliquando coctam distribuit;
Interceptus à Patre, & rogatus quid pera gereret,
Respondit rosas esse, & ne mentiretur, rosæ fuere;
Placuit Cœlo furtum, & miraculo correxit mendacium.
Admiratus rem Pater rosas auferre voluit:
Sed quas miraculum crearat, miraculum abstulit?
Parisios ad scientias missus Magistro vix eguit:
Interea docuit virtutes dum literas didicit,
Et quos Magistros, eosdem discipulos habuit.
Post obitum Patris, instar Parentis fratrem coluit:
Imo ei instar Parentis alterius fuit:
Captum ab Anglis vt redimeret, vadem se dedit.
Suadenti deinde fratri vt secum opes diuideret;
Habe tu illas, inquit, ego sat diues ero, te diuite:
Canonicatum admisit ea lege, ne ad altiora gradus esset.
Iussus à Clemente VII. admittere Metenses infulas;
Timuit peccare si admitteret, & ne peccaret, admisit:
Quindecim annorum Pastor, nulli oui ignotus;
Nulla ei ouis ignota fuit.
Attigerat metam votorum, si mori pro Metis licuisset.
Non ita post, creatus Auenione Cardinalis,
Sub dubio Pontifice nihil schismatis habuit,
Accepit inuitus alienam purpuram, qui domesticã abdicarat
Rubuere statim sub noua purpura omnes virtutes;
Aliqua etiam proprio sanguine:
Verberabat se quotidie manibus alienis aut suis;
Imperio Pontificis opus fuit, ne se occideret:
Orationi assuetus ambulabat coram Deo, & solus & publicus,
Et visus est aliquando coram illo ambulans Christus:
Tres illi hebdomada dies ieiuni,
Cæteris diebus cibus ipse ieiunium fuit:
Denique Angelo similis, & penè versus in Spiritum,
Eò iuit vbi Spiritus immortales habitant.

Obijt anno D. 1387. ætat. 18.

Maturus Cœlo viuere in terris vltra non potuit:
Iacet Auenione apud PP. Cœlestinos;
Iacere alibi vir Cœlestis non debuit.

ABI VIATOR.

Et da ei lacrymas quem vtraque Roma fleuit:
Timuit vtraque casum dum hic Cardo cecidit.

REDI VIATOR.

Viuit adhuc Petrus sub marmore;
Spirat odorem mortuus quem spirabat viuus:
Intra biennium à morte quadraginta mortuis vitam,
Bis mille, & quingentis sanitatem restituit,
Succedentibus annis miraculorum millionem addidit.
Ex pluribus vnum, quod negari ne possit, adhuc est publicum;
Lapsus ex fastigio Palatij Puer, & in membra disruptus,
Vno casu centum ruinis perierat,
Horrere ad casum omnes, & flere ad spectaculum;
Pater inclusa sacco non tam filij membra, quam frusta,
Exposuit Ara Beati, & lacrymis preces fudit, non voces;
Adiuuit populus orantem, & votum publicum fuit;
Intereà moueri saccus grauidus, eniti, & disrumpi,
Adiuuante partum Petro, & obstetricante;
Denique ex sacco quasi ex vtero,
Exiuit Puer bis genitus, & bis natus;
Vidit Auenio miraculum, & laudauit Thaumaturgum.
Ab eo miraculo Patronus vrbis, & Pater populi fuit,
Vt esset solenne Patrocinium transiuit in votum.
Quod Roma intereà sileat mysterium est,
Sed dum tacet verbis loquitur miraculis,
Abi Viator, & quem Thaumaturgum vides, adora Beatum.

BEATI SALVATORIS
DE HORTA RECOLLECTI
ELOGIVM.

STA Viator, & mirare;
Miraculum erat qui hic iacet, & adhuc miraculum est;
Ne quære nomen Parentum, vis habuit; aut nesciuit;

Ne careret nomine, suum Saluator imposuit.
Vt patriam haberet, vnam ex suis Deipara commodauit,
Saluator de Horta, vtrumque nomen miraculo gessit:
Totis viginti annis ignotus omnibus, & pene sibi:
Vt melius lateret intra Patres Recollectos se abdidit:
At quam difficile latet quem Deus vult esse publicum;
Et publicus esse debuit futurus Thaumaturgus.
Sed audi nouum miraculi genus.
Occultauit eũ sape Religio, Recollectũ malens quã Thaumaturgũ,
Occultauit se ipse, & sape fugit, vt miracula fugeret;
Placebat hac fuga miraculis, & sequebantur fugitiuum;
Traductus aliquando intra nubem per Aerem.
Miraculo ad miracula venit:
Latebat aliquando in Culina & agebat coquum.
Suppleuit Deus cocum, vt cocus ageret Thaumaturgum;
Mutauit nomen Religio, vt hominis famam mutaret:
Incepit esse Alphonsus, nec desijt esse Thaumaturgus.
Auxit miracula dum diuersa loca mutauit;
Idcirco peregrinus, vt esset vbique Thaumaturgus:
Quarebant morbi medicum suum etiam fugientem:
Ibant ad eum Vrbes ad quas ipse non ibat,
Iuit sape mors ipsa, & redijt rediuiua.
Ne quare quo miraculo tot patrabat miracula,
Sape vnico signo crucis, sape vna salute Virginis,
Multa hominum millia citius sanauit, quam dixit;
Sape damones ipsos fugauit, dum aspexit;
Sape hominem vidisse, aut ab eo visum esse sanitas fuit:
Taceo miracula diuina sapientia in Laico fratre:
Homo simplex, & rudis sciebat futura, ignorans praterita;
Reuelabat arcana, & nesciebat publica,
Idiota humana sapientia, & Propheta diuina:
Abi Viator, & mirare nouum miraculum,
Adhuc sub marmore Saluator est integer,
Reueretur mors mortuum quem timuerat viuum;
Et viuus & mortuus, est adhuc Thaumaturgus.

Obijt Anno D. 1567. ætat. 47.

Redi Viator, & si Saluator esse non potes,
Esto saluus.

BEA-

BEATI FRANCISCI SALESII

EPISCOPI GENEVENSIS,

ELOGIVM.

FRANCISCVM Salesium declarauit Beatũ Roma, non fecit
Beatus iam erat ante Romanum iudicium.
Nemo bene diues est nisi de suo,
Examinauit diuitias hominis Roma, non dedit.
Iam fama publica sanctum vocabat, & difficile est omnes falli:
Iam miracula beatum loquebantur, & sunt lingua Cœli:
Adhuc iudicium Romæ expectabat Europa;
Probant miracula sanctitatem, & Roma probat miracula;
Meretur nunc honores publicos qui merebatur priuatos:
Falli non potest Roma dum credit, nec errare dum colit.
Tria Salesiũ declarant Beatũ, & breui declarabunt Sanctũ.
Innocentia vitæ, puritas morum, eminentia virtutum.
Innocentia ei similis fuit, quæ fuisset Adamo innocente,
Nec frustra dies Innocentibus prima, est illi vltima
Innocens obijt, qui innocens vixerat.
Indoles illi quasi columba sine felle;
Insedit aliquando capiti eius columba hospes;
Altera cordis inquilina erat;
Placebat omnibus etiam dum argueret,
Amabatur ab hæreticis, etiam dum refutaret.
Geneua ipsa sæpe dixit, non carerem Pastore,
Si tales semper habuissem Pastores:
Dixisses naturam hominis in virtutes transijsse;
Nulla in eo mediocris, omnes fuere eminentes:
Aiebat vitium esse in Episcopo non esse optimum.
Humilitas in illo honorum hostis erat:
Id vnum oderat, quod omnes amant, dignitates:
Episcopus Geneuæ fuit, ne esset Episcopus:
Quam valde amaret Deum probat liber amoris diuini,
Aut dictauit librum illum amor diuinus, aut scripsit,
Aut commodauit alas scribenti.
Accendebat hic amor Dei, amorem proximi;
Angustior erat zelo hominis Prouincia vna,

Optabat alas Columbæ vt Angliam transuolaret, & Europam.
Quo ire præsens non potuit, Epistolis, & libris iuit;
Nemo scit literas qui Salesij Philotheam non legerit:
Nemo legit, quem illa meliorem non fecerit:
Sexaginta hominum millibus dissuasit Caluinum, & Lutherum.
Dissuaserat Geneuæ, nisi fides Politica obstitisset diuinæ.
Quam corrigere viuus non potuit, emendabit beatus.

ABI VIATOR.

Ne quære qua morte obierit, quali voluit,
Orauit, exarsit, amauit,
Extendit mors hunc amorem, & æternum fecit:

Obijt anno D. 1622. ætat. 56.

Vultus ei Angelo similis si Angeli vultus haberent;
Fuit qui crederet intueri se vultum Christi,
Quoties intuebatur vultum Salesij.

REDI VIATOR.

Viuit Salesius in eo Ordine quem instituit,
Impressit illi Spiritum suum, & seipsum.
Appellauit Virgines Marianas; quas appellare poterat Salesias.
Fallor appellauit Salesias dum vocauit Marianas:
Totus Salesius Marianus erat.

BEATI FRANCISCI SALESII

EPISCOPI GENEVENSIS, AD SVAM GENEVAM.

PARÆNESIS.

AVDI *Pastoris vocem dilecta Geneua,*
Vera loquar, nescit purum mendacia Cælum;
Fallere nec superi possunt, & fallere nolunt;

Dam-

Damnaret fraus illa Deum; decepta Geneua
Errores agnosce tuos; deceptio prima est
Eiurasse fidem Petri, Romamque Magistram,
Et Christum finxisse nouum, noua Sacramenta,
Templa noua, & nuda, & sacris Altaribus Agnum
Præsentem vacuis repræsentare figuris,
Et sterili cœnare fide: sed inanis imago
Si placet in Cœnam, cur non in imagine Christus
Penè iterùm moriens, iterumque ex arbore pendens,
Cur Arbor non ipsa placet? Cur Matris imago
Displicet, & Cœli Virgo, mundique Patrona,
Cur non est Patrona tui? Cur Cœlituum Aula
Non est Aula tibi? Proceresque, & Regis amicos
Cur dubitas posse esse tuos? speculumque videntes,
Monstrantemque Deum, cur cæcos esse Beatos,
Aut cæcum vis esse Deum.

Grex dilecte mihi, quis te per deuia Pastor
Abduxit, prædamque lupis obiecit edendam?
Et lupus ipse fuit? pellis decepit ouina,
Sed lupus, & falsa Tygris sub pelle latebat,
Et Pastor decepit ouem. Miseranda Geneua
Doctrinam didisce nouam, Romamque docentem,
Et fidei antiquæ veteres agnosce Magistros.

Enumera Patresque tuos, Patrumque Nepotes,
Doctrinaque noua iuuenes miraberis annos:
Quin etiam viuunt intra tua Mœnia ciues,
Qui videre noua nasci cunabula sectæ.

Aspice sublimes turres, pendentiaque æra,
Incisosque metallo annos, impressaque signa,
Monstrabunt hæc æra Petrum, Romamque sonabunt.

Descende, & stratos lapides, & marmora lustra,
Hic iacet indutus solenni veste Sacerdos,
Elatusque calix, & sacra insignia Missæ,
Et quæ tu rides mysteria marmor adorat.

Sublimes attolle oculos vitreasque fenestras
Aspice, viuit in hac rediuiuus imagine Christus,
Gratatur Virgo, sacrisque dat oscula plantis,
Et tacitus Matri narrat miracula Natus.

Parte alia Cœlum scandit, spectantque, dolentque
Discipuli, sequitur tristis singultus in auras,
Excipitur Cœlo, auditur super æra cantus,

Et vitrum ſudat lacrymis, & gaudia ſentit.
Hic medios inter Laurentius vritur ignes,
Apparent flammæ, & parcunt incendia vitro.
Hic Stephani carnes lacerant immania ſaxa,
Admittit lapides vitrum, ſaxiſque reſiſtit:
Heu veteris vitrum fidei veſtigia ſeruat,
Et veteris delet fidei monimenta Geneua!
Quod ſolidum eſt non durat, & eſt durabile vitrum.
Grex dilecte mihi, veteres agnoſce Magiſtros,
Et dediſce nouos, noua te doctrina fefellit,
Et falſum eſt dogma omne nouum; diuina vetuſta,
Nil cæleſte nouum eſt, Deus ipſo erroneus eſſet,
Si poſſet nouus eſſe Deus.

ELOGIVM SANCTI IGNATII.

HIC *capax gloriæ ingenium nactus,*
Quæſiuit illam vbi nobiles quærere ſolent,
Ratus eam armorum præmium eſſe, & vulnerum,
Fracto etiam crure ad illam currebat.
Miraculo opus fuit vt meliorem gloriam quæreret.
Sanauit ægrotum Petrus & Apoſtolum inchoauit;
Succedens Deipara vt Ieſuitam faceret, Marianum fecit;
Inſpirarunt amorem virtutis ſancti dum eos legit;
Momento ex aulico, & milite ſanctus euaſit;
Hoc miraculo Caſtellum Loyolæ ſtupefactum intremuit.
Non abdicauit tamen aulicum, & militem, ſed correxit:
Pro purpura ſacco, pro armis baculo munitus,
Appenſa ad Aram Virginis ſeculari militia;
Meliori militiæ nomen dedit,
Sub vili ſacco illuſtrior, quam ſub nobili ſago.
Ibat nudus capite, & claudus pede, & nunquam rectiùs iuit:
Manreſæ ex nobili diuite mendicus ignotus,
Noui belli exercitia ſpiritualia ſcripſit, dum didicit:
Nullo Magiſtro homo illiteratus, & doctus
Vno libello omnes doctos erudijt;
Admirata libellum Roma, laudauit illum ex cathedra;
Altero libello de Trinitate ea ſcripſit, quæ vidit:
Vidit maiorem Dei gloriam, & deinceps quæſiuit;
Octo diebus extra ſe, & ad Deum raptus,

Vidit iam fluere annos olim fluxuros ;
Vidit Societatis statum ante ipsam Societatem ;
Quidquid deinde gessit, eius extasis historia fuit.
Rex mira , qualis futura erat Societas, talis iam nascitur;
Martyres habitura , concipitur in monte Martyrum ,
Diuisura quondam orbem iam socijs diuidit ,
Deuouenda summo Pontifici, *iam Roma se deuouet ,*
Pontifex ante vota , iam deuotam admittit ;
Ne quare quis decem homines regeret , Dei gloria rexit ;
Nondum statutis legibus hac gloria pro legibus fuit :
Digessit illam Ignatius in regulas publicas , & priuatas ,
Neque aliud sunt leges Ignatij , nisi huius gloria particula ;
Neque aliud tota Societas , nisi eius gloria communitas.
Hac gloria decem hominibus Europam diuisit,
Hac gloria Xauerium vltra orbem misit ;
Hac gloria filijs Ignatij nouos orbes aperuit.
Non facile est dicere quid per Ignatium hac gloria gesserit ;
Non facile est dicere quid pro ea gloria Ignatius pertulerit ;
Pati pro ea felicitatem putabat :
Recusaturus gloriam vt pati posset pro gloria :
Denique meruit gloriam Ignatius pro qua diu meruerat .

Obijt anno D. 1556. ætat. 65.

Hoc symbolum reliquit filijs , pati pro gloria ;
Falleris noua doctrina dum socios Ignatij accusas & damnas .
Auges Societatis gloriam , non imminuis ,
Hoc Societatis symbolum est pati pro gloria ,

ELOGIVM
BEATI FRANCISCI XAVERII.

LAVDO *prolixe Xauerium dum Ignatium alterum voco ,*
Idem vtrique spiritus , ab illo datus, ab hoc acceptus;
Id Xauerius agebat Goa , quod Ignatius Roma :
Nondum Societas leges habebat , & vterque lex erat .
Veneratus Ignatium Xauerius scribebat ad illũ è genibus ,
Veneratus Xaueriũ Ignatius præficere cogitabat Societati, & sibi:
Audi

Audi obedientiam hominis, vna syllaba reuocabat ab Indijs,
Vna litera ad Indias miserat.
Audi modestiam, Nuntius S. Pontificis, & pene Legatus Regis,
Ne famulos admitteret, omnium famulus fuit.
Zelo hominis integer Orbis minor erat,
Vltra Indiam Sinas, vltra Sinas nouos Orbes quærebat:
Scilicet vas electionis Deo plenum,
Optabat nuntiare Deum vbicunque Deus erat:
Nec mirum si alter Thomas, & Paulus alter vocetur,
Non pauciores populos quam vterque lustrauit,
Et quod Paulus Occidenti, hoc Xauerius Orienti fuit:
Millionem hominum lustrauit aquis, plures instruxit,
Nec minora passus est pro Christi nomine, si gladiũ excipias;
Nec ille tamen gladio, sed ei gladius defuit.
Audi vota crucis, & mortis
Inter delicias Dei, satis clamabat, & recusabat Deum;
Inter cruces amplius clamabat, & prouocabat Cœlum.
Sed satis iudicans, qui pugnas definit, & palmas,
Dum reuocatur ad Occidentem, mori in Oriente voluit;
Et futurus Indiarum Patronus debuit apud Indias mori.
At vide qua morte obscura, & gloriosa.
In Mapali ignobilis insula, sine ope, & pene sine teste,
Mortem obit Vir humilis, & amat latere.
Exaltauit humilem Deus, & miraculis publicum fecit;
Iniectam calcem corrupit mortuus, & corrumpi non potuit,
Hodieque integra caro probat integritatem virtutis.
Ne quære miraculorum numerum, vix Oriens numerare potuit,
Mirata numerum Roma, pronuntiauit non minorem Apostolis.

ABI VIATOR.

Et cœliti vtrique hymnum cane.

HYM-

HYMNVS ECCLESIASTICVS

SANCTO IGNATIO.

HVNC Mater in præsepio
Parit futuri nescia,
Iam Iesuita nascitur
Christi futurus assecla.
Ad Pampilonis mœnia
Graui ruina sternitur,
Nunquam cucurrit rectius
Quam dum laborat tibia.
Morbus fit illi sanitas,
Dum facta Sanctorum legit,
Fit ipse Sanctus, & facit
Pijs legenda posteris.
Apparet ægroto Petrus,
Virgo saluti vendicat,
Miles futurus filij,
Prius Mariæ militat.
In æde sacra Virginis
Appendit arma Militis,
Vili lacerna clarior,
Quam dum rubet sub purpura.
Vt impudici temperet
Flammas, aquis immergitur,
Non ante visus frigidis
Amor ferire spiculis.
In æde sacra Martyrum
Ponit rudimenta Ordinis,
Qualis putas erit domus
Nascens super cacumina!
Bis quinque Christi Milites
Dicunt Sacramentum Deo
Conuersioni Gentium,
Et Mundus est votis minor.
Nouos Iesus Milites
Suo coronat nomine,
Sed quanta sint olim docet,
Sub hoc ferenda nomine.

Ignatius Sodalibus
Orbis labores diuidit,
Et primus in laboribus
Omnes labores suscipit,
Famem, catenas, verbera,
Amore Christi pertulit;
Sed pena maior omnibus
Non posse plura perpeti.
His vixit in laboribus,
Cæli sed inter gaudia,
Nunc despicit quæ sapius
Suspexit olim sydera.
Tibi Pater sit gloria,
Tibique Patris Vnice,
Tibique Sancte Spiritus,
In seculorum secula.

HYMNVS ECCLESIASTICVS

SANCTO FRANCISCO XAVERIO.

AVthore Natura Deo
Natura mutat Ordinem,
Lux Solis inde nascitur
Vbi mori consueuerat.
Franciscus Indis Gentibus
Cœleste Numen nuntiat,
Plagis Eois Occidens
Solem, diemque commodat.
Aurum, lapillos India
Gemmas, odores congerat,
Æquale nil Ganges habet
Quod Occidenti deferat.
Dum dormit Indi sarcinam
Pendere collo somniat,
Somno solutus cursitat
Vtraque onustus India.
Ingens, & orbe vastius
In orbe pectus æstuat,

Chri-

Christoque Mundos subdere
Plures duobus cogitat.
Sat est Deus, clamat, sat est,
Mens plena Cœli gaudijs,
At non sat est, sed amplius
Exclamat in laboribus.
Francisce pectus explica,
Totumque Numen excipes,
Adsunt quibus superflua
Rores refundas gratia.
Orantis è manu crucem
Excussit vnda fluctuans,
Fleuit minasque fluctuum
Vna repressit lacryma.
Cancer recuruis branchijs
Crucem reportat littori,
Dum sic adorat quem videt,
Recta tetendit semita.
Iam millionem Gentium
Sacris fluentis merserat;
Minor capaci pectore
Et Indus, & Ganges erat.
Melas Sinarum viderat,
Et Solis incunabula,
Vltra diei limitem
Lucere Sol nouus parat.
Francisce gressum comprime,
Cœloque permuta Sinas,
Qui nunc negantur hospiti,
Olim patebunt cœliti.
Tibi Pater sit gloria,
Tibique Patris vnice,
Tibique Sancte Spiritus,
In seculorum secula.

CAPVT

D. IOANNIS BAPTISTÆ.

INTER humana capita nullum caput hoc maius fuit;
Minor est Ioanne quisquis non est homine maior,
Ille solus maior est, qui est homo-Deus.
Nullum caput vocalius, nullum taciturnius fuit:
Antequam Patrem haberet, indixit Patri silentium;
Reddidit linguam Patri, dum ipse vix habuit.
Intra vterum matris vocale, & mutum,
Expressit motu, quod ore non potuit;
Exultauit, & lucem quam non videt ostendit;
Nondum exire poterat, & Præcursorem agit.
Nemo citius locutus est, nemo tardius;
Ex vtero matris Verbum salutauit in Vtero Virginis;
Ne salutaret homines in eremum secessit;
Illic triginta annis loqui tacendo didicit.
Nemo diutius tacuit, nemo post silentium plura dixit:
Echo omnium Prophetarum, quidquid dixere repetijt:
Verbum Verbi, quidquid Verbum dixerat, dixit:
Eheu donatum est hoc caput puellæ saltatrici!
Mauult mater adultera caput inimicum, quam regnum;
Et saltationis pretium est caput regno dignum.
Nec mora præfertur in disco inter pocula caput sobrium;
Ostenditur conuiuis sanguis, & penè bibitur:
Et natale conuiuium funesta cæde corrumpitur.
Aspice hoc caput Rex impie, quod te aspicit;
Cerne oculos exanimes, & adhuc flagitij tui testes;
Audi silentium linguæ, & flagellum luxuriæ:
Os illud est, cuius sententiam ferre non poteras, neq; adhuc potes:
Hæc lingua est, quam arguentem timebas, & adhuc times.
Obtruncasti caput innocens, & vocale fecisti;
Sequetur te hoc caput exulem, vt vbique te damnet;
Hodieque Lugduni sepulcrum duorum Amantium,
Accusat incestum Herodis, & Herodiadis.

CAPVT
D. PAVLI PRÆCISVM.

DICAT *elogium huius capitis os Chrysostomi;*
Nulla lingua laudare Paulum potest, nisi sit aurea:
Hoc caput humanæ sapientiæ domicilium est, & diuinæ:
Infudit se vtraque huic capiti, vt illud impleret:
Hoc caput altius terris raptum est, ad tertium Cœlum;
Hic vultus Angelis permixtus penè Angelus fuit;
Hi oculi viderunt Christum vt hominem, & penè vt Deum;
Hæ aures audierunt arcana verba, quæ non licet homini loqui;
Dixit illa tamen hoc caput, dum nescire se dixit.
Hoc caput redux ad terras cœleste fuit;
Proclamat vbique quod in Cœlo didicerat;
Quid aliud eructaret, quàm quo plenum erat!
Exiuit in omnem terram huius capitis sonus:
Et verba vltra mundum perlata ibant ad Cœlum:
Nimirum eò redibant, vnde descenderant.
Quid agis impie Nero dum hic caput abscindis?
Occidisti in Seneca Magistrum Vrbis, in Paulo Orbis:
Pati tales Magistros malus discipulus non potuit.
At loquitur præcisum caput Epistolis, dum non licet verbis.
Et calamo vocali iterum dicit, quæ scripsit.
Probat Romanis latere in rebus creatis Deum, & patere.
Docet Corinthios fidem grandibus factis constare, non verbis.
Docet Galatas minus sapere, dum nimis sapiunt.
Laudat Ephesios, vt laudabiles reddat;
Amat Philippenses, & amari vult non Paulum, sed Iesum.
Dicit Colossensibus fidem Colossum esse immobilem:
Victoriam ostendit Thessalonicensibus, & hortatur vt vincant:
Facit Timotheum similem sibi, vt faciat filium.
Vult Paulum esse Titum, vt Titus sit Paulus.
Vt Philemoni commendet Onesimum, commendat Paulum,
Probat Hebræis ex vmbris veteris Testamenti, diem noui.
Intereà rorat hoc caput lacte, non sanguine,
Perfudit hic liquor carnifices, & fecit Martyres;
Manant lacte Epistolæ Pauli;
Orbis totus viuit hoc lacte.

Epistolæ quatuordecim Pauli.

CAPVT
D. PETRI INVERSVM IN CRVCE.

INVERSVM *est hoc Petri caput, & rectum;*
Iacere sic debuit vt rectà Cœlum aspiceret;
Nunquam rectiùs aspexit, quam dum sic vidit.
Puto sic aspexerat, dum ita Christo respondit,
Tu es Christus Filius Dei viui;
Non reuelarat hac verba caro, & sanguis;
Audiuit Patrem reuelantem, & repetijt;
Petra erat, & Petrus esse meruit.
Penè naufragium in mari fecit, dum aliter aspicit;
Inuertit caput ad Christum, & euasit.
Nec fugisset in horto, nec negasset in Palatio,
Si sic aspexisset.
Nemo peccaret in Cœlum, si cœlum aspiceret.
Prædixerat hunc situm Christus, dum his verbis admonuit,
Cingebas te, & ambulabas vbi volebas,
Extendes manus tuas, cinget te alius, & ducet quo tu non vis,
Nolebat cum Roma exiuit, & crucem timuit;
Voluit cum admonitus fuga ad crucem redijt.
Inuersus cruci affigi voluit, ne posset aufugere,
Inuersus, vt à terra iter ad Cœlum faceret;
Inuersus, ne aliud præter Deum, & Cœlum videret;
Inuersus, vt pendentem à cruce Magistrum cerneret;
Inuersus, indignum se ratus, qui rectus penderet.
I Petre nunquam rectiùs ambulasti quam capite,
Scilicet itur ad Cœlum affectibus magis quam pedibus.
Euolare rectus in Cœlum Simon Magus tentauit, & corruit,
Tentauit inuersus Simon Petrus, & rectà iuit.

LIBER

LIBER SECVNDVS.

ELOGIA THEOLOGICA, ET PHILOSOPHICA.

Illustrissimo, Nobilissimoque D.

D. ALEXANDRO DV PILHON

Consiliario Regis Clerico, in Suprema Curia Delphinatus.

DEDICATIO LIBRI.

INVENI artem laudandi Te, & tacendi de Te, VIR ILLVSTRISSIME, abstineo laudibus tuis quia iubes, dum tamen abstineo, illas dico, scilicet hæc omnium laudum maxima est, nolle laudari, & laudabilem esse: mereris laudes omnes, dum omnes reijcis; & quisquis hoc dicit de Te, dicit laudes tuas, dum de illis tacet.

Nouum Elogij genus dicere magna dum nihil dicis; loqui dum taces, laudare dum laudibus abstines, & pulchro silentio laudare laudari nolentem.

Quam magna dicerem de Te nisi prohiberes, sapientiam inge-

nij, prudentiam iudicij, maturitatem consilij, integritatem vtriusque fori; misces humana diuinis, nec confundis; attollis illa, nec ista deprimis; consecras forum ciuile Canonico, & pulchra pace vtrumque concilias.

Quam illustria adderem de Parentibus, de Auis, & Atauis tuis, nisi tu eas etiam laudes vetares; taceo illas quoque, & illas dico; appello Maiores tuos omnes dum Te appello, designo singulos nomine suo dum tuum enuntio, viuunt omnes in Te hærede virtutum, reuocas ætates eorum præteritas, & quinque secula quæ olim fluxerunt, iterum redeunt, & apud Te fluunt.

Fefelli modestiam tuam, Senator modestissime, laudaui Te etiam inuitum, noua arte laudandi; abstineo denique laudibus tuis, ne arti irascaris, & artifici: Amabis tamen laudes Augustini veri, & damnabis insidias falsi; occultauit se homo astutus sub nomine Augustini, quasi sub Annulo Gygis, cuius palam sic obuertebat, vt Iansenium celaret, & Augustinum ostenderet; denique excæcauit Annuli gemmam Vmbra Augustini, & ostendit sub ea gemma noctuam latere, non Aquilam. Viue, & faue.

Humillimus & addictissimus seruus
P. L'ABBE'.

DIVI AVGVSTINI

ELOGIVM DOGMATICVM.

INGENIVM *Augustini nemo hactenus totum nouit:*
Ingenij sui limites Augustinus ipse nesciuit:
Monstrum ingenij fuit alijs, & monstrum sibi.
Exhausit se Africa dum tale portentum tulit:
Adolescens non tam discere, quam meminisse videbatur:
Dixisses non acquirere scientias, sed innatas habuisse:
Didicit Aristotelem sine Magistro;
Vix eum Aristoteles sine Doctore didicisset:
Exhaustis omnibus scientijs adhuc sciendi auidus,
Didicit errores Manichæorum, vt haberet quod disceret:
Laudauit eos errores dum nesciuit, refutauit dum didicit,
Et nondum fidei discipulus iam pugnauit pro fide.

Su-

Superata Natura diu luctatus est cum gratia:
Expertus est se ab ea non cogi, dum diu restitit:
Nec violentus consensus fuit, quem negauit dum voluit:
Agnouit tamen sufficientem fuisse gratiam, qua vinci potuit;
Non accusaret moras suas, nisi properare potuisset,
Nec potuit, nisi vires offerret gratia sufficiens, & nondũ vincens.
Vicit tandem Gratia efficax vinci volentem,
Sic delectauit vt suaderet, sic suasit vt cogeret;
Recusare illam poterat, etiam dum admisit;
Admisit illam voluntas libera, sed non sola:
Prauenit gratia nolentem, & adiuuit volentem:
Incepit Deus sine Augustino, vt vellet Augustinus cum Deo.
Nec meruit Augustinus gratiam qua fecit merentem,
Data est immerenti bene cum gratia merituro:
Nemo acrius gratia restitit,
Nemo fortius pro gratia stetit.
Mirata discipulum Gratia mutauit in Magistrum,
Docuitque artem vincendi dum Augustinum vicit.
Post eam victoriam nemo Augustino par fuit;
Pelagius, Iulianus, Donatus vmbram Augustini timuere;
Nec tantùm errores præteritos refutauit, sed futuros;
Damnauit Iansenium nondùm à Roma damnatum.
Opposuit Antitheses erroribus futuris,
Distinxit Augustinum ab Augustino,
Et puto cum Antipodes negauit, Iansenium intellexit.
Debet Augustinus gratiæ quod de gratia didicit,
Debet Augustino gratia quod de gratia docuit;
Debet multum Augustino Roma,
Plus Romæ Augustinus debet.
Non esset doctor Gratiæ, nisi esset discipulus Romæ.

ALBERTI MAGNI
ORDINIS PRÆDICATORVM,
ELOGIVM.

ALBERTVS *Deiparæ Philosophus,*
Thomas Verbi Theologus fuit;

Bene hic de Filio, bene ille de Matre scripsit:
Vter plura sciuerit ambiguum est;
Vterque sciuit omnia, neuter plura.
In Alberto aliquid eminet, vnde illi cognomen Magni,
Rudis ætate prima, & vltima,
Parum debuit naturæ, multum gratiæ:
Momento eruditus, momento indoctus,
Didicit omnia simul, omnia simul dedidicit:
Abstulit scientias Virgo, quæ illas dederat,
Vt sciret qui reddit, alienum esse quod redditur.
Bene vsus scientijs quas acceperat commodatas;
Impleuit Orbem octingentis voluminibus,
Satis vnus omnibus Bibliothecis,
Sibi ipse vix fuit satis.
Non facile est dicere quid Albertus nesciuerit;
Nulla opinio etiam falsa fefellit Albertum,
Modum posuit artibus curiosis ne vltra pergerent;
Ostendit vbi desineret Natura, vnde inciperet Gratia.
Petierat à Virgine ne falli posset, addidit illa ne falleret;
Nemo errauit sub Alberto Magistro, & Thoma discipulo;
Vterque erudiuit Orbem, vterque correxit.
Media ætas Alberti erudita, tota humilis fuit:
Magister sacri Palatij, Romam deseruit, vt Palatium desereret:
Ratisbonenses infulas sponte exuit, quas inuitus induerat;
Vix inter suos Prouincialis esse voluit, qui Ordini regẽdo par erat.
Denique dum ex cathedra dictat, nõ tã verba quã Oracula;
Obmutuit extemplò oraculum orbis:
Et cuius memoria sapientiæ promptuarium erat,
Id vnum tunc meminit, se nihil amplius meminisse:
Vnum est quod obliuisci, non potuit nomen Mariæ;
Sciuit illud antequam aliquid disceret:
Illud sciuit postquam omnia dedidicit:
Prima hæc vox erupit Infanti, & vltima Seni.
Nec mutum tamen Alberti silentium fuit;
Albertus Senex, & mutus adhuc Orbis Magister erat;
Probat immemor diuinũ fuisse, quidquid memor dictauerat.
Obijt an. ætat. 87. *Clarus miraculis.*
Ipse eruditus, & ignarus miraculum fuit.
Nec minore prodigio amisit scientias, quam accepit:
Beatus qui dum scientias, amisit virtutes retinuit.

SAN-

SANCTI THOMÆ DOCTORIS ANGELICI, ELOGIVM.

THOMAS Angelus erat, antequam esset Doctor Angelicus.
Angelorum discipulus, & penè æmulus fuit;
Multa ab Angelis didicit, quædam Angelos docere potuit:
Aut Theologiam ad terras deduxit è Cœlo,
Aut sciuit in via quod videtur in Patria:
Audiuit Apostolus arcana verba, sed illa tacuit;
Quæ Paulo dicere non licuit, hæc Thomas dixit.
Mysteriorum compendium est summa Thomæ;
Collegit in ea quidquid doceri potest, aut sciri:
Inclusit Ambrosios, Hieronymos, Augustinos, Gregorios:
Inclusit seipsum, maior seipso, & se minor.
Epitomem fecit alienæ sapientiæ, & summam suæ:
Didicit omnes qui Thomam intelligit,
Nec totum Thomam intelligit, qui omnes didicit;
Vbi alij dubitant Thomas non ambigit;
Vbi omnes desinunt, inde incipit:
Inde progressus eò ascendit quo nemo præiuerat,
Sequitur præuiam fidem, & illam ducit;
Discipulam facit Theologiam, & Magistram:
Ostendit quod illa credit:
Neque aliud superest nisi lumen gloriæ post Summam Thomæ.
De Deo sic loquitur, quasi vidisset,
De tribus Personis, quasi singulas nosset;
De Angelis sic disputat, quasi Spiritus esset:
Ingenerat horrorem peccati dum describit;
Amabiles reddit virtutes dum ostendit;
Incarnatum Verbum sic explicat quasi vox Verbi.
Siste aliquando Thoma, peruenit ad summum Summa tua:
Ire vlterius non potes, nisi aliquid quæras post omnia.
Bene scripsisti de me Thoma.
Probat scripturam hominis qui character est Patris;
Silete linguæ vbi Deus laudator est,
Fallere non potest qui laudatur, dum qui laudat non fallitur.
Appellent alij Thomam Angelum Theologiæ,
Dicant Pontifices Summam tot miraculis constare, quot titulis;

Plus dicit vna vox bene.
Christus est Verbum Patris, Thomas aduerbium filij.
Quam ergo mercedem accipies?
Quam benè scripserit collige ex testimonio,
Quam benè vixerit disce ex præmio,
Vt scias meritum virtutis, datur optio præmij.
Quid eligat nisi Deum, qui nouit pretium Dei?
Nec potuit eligere maius, nec debuit minus;
Male scripserat si aliter elegisset.

DIVI BONAVENTVRÆ
DOCTORIS SERAPHICI,
ELOGIVM.

HIC *à bonis venturis nomen sortitus,*
Æternitatem penè possedit intra tempus:
Destinatus à Matre Ordini S. Francisci antequam natus,
Si nomen mutes penè alter Franciscus fuit;
Fundator Ordinis futurus, nisi Franciscus præcessisset;
Et penè fundauit dum ruinas restituit.
Æqualis S. Thomæ annis, & meritis;
Vterque Doctor, ille Angelicus, hic Seraphicus;
Hìc tamen optimam partem elegisse visus,
Eò iuit affectu, quo alter intellectu,
Et quod Thomas credidit, Bonauentura gustauit.
Vt scias Seraphice doctum;
Vno breuiloquio complexus naturam, & Deum;
Ex primo principio omnia,
Ex omnibus primum Principium,
Ex Deo demonstrat Deum.
Nemo de Deo breuius, nemo clariùs scripsit;
Creditus est Seraphim commodasse alas scribenti;
Et puto dum Seraphini alas descripsit, illas habuit.
Interrogatus aliquando à S. Thoma cui libro studeret,
Ostendit pendentem ex Cruce hominem Deum,
Illustris liber scriptus intus, & foris!

Medi-

Meditabatur hunc librum Bonauentura,
Nec aliunde nisi, à Deo haurire potuit, quæ de Deo scripsit.
Idem scribentem vitam S. Francisci interpellare non ausus,
Sinamus, inquit, Sanctum de Sancto scribere;
Nouum historiæ genus, dum Sanctus scribit, & scribitur:
Neuter fallere aut falli potest, vterque Sanctus.
Vis scire aliunde qualis Bonauentura fuerit;
In eo Adamus non peccauerat, vix ipse in Adamo;
Rediisse videbatur ad statum Innocentiæ,
Qui veteris Adami nihil haberet.
Affero aliquid illustrius Angelicum, & diuinum,
Dicitur Angelus Eucharistiam ori hominis admouisse,
Dicitur ipse Christus per latus cor hominis subiisse.
O nouum communionis genus!
Bonauentura gemino aditu Christum excipit latere, & ore!
Gemino palato gustat delicias Dei!
Mirantur Angeli nouas artes amandi;
Miratur Christus, & miraculum facit.
Omisi laudare purpuram, vt parcam rubori,
Erubuit vir modestus dum illam gereret,
Nunc quoque erubesceret ad laudes.

IOANNIS SCOTI
DOCTORIS SVBTILIS,
ELOGIVM.

HIC *pene ante subtilis quàm homo fuit,*
Occultauit Patriam *dum nascitur, vt subtiliter nasceretur;*
Tres populi de eius ortu disputant, plures de obitu:
Nullibi penè natus est dum vbique nascitur.
Cessate lites Patria Scoti subtilitas est,
Idcirco hactenus latuit quia subtilis est:
Subtilē Deipara fecit, vt subtilitatē conceptionis defenderet,
Inde illi subtilitas tanta, vt ipsum etiā nomen subtile sit.
Inuenisset Philosophiam, nisi Aristoteles præcessisset,
Sic eam tamen ornauit, vt eius inuentor dici possit.
In Theologia penè æquauit S. Thomā dū superare non potuit;

Et ne vnicus Princeps esset, eam in duo regna diuisit;
Arcana diuinitatis sic explicat, quasi Deus reuelasset.
Nunquam tamen subtilius, quam pro conceptione pugnauit;
Ducenta argumenta ita repetijt, quasi Deus suggereret,
Ita dissoluit quasi Deus responderet,
Probauit deinde filiam esse Adami Deiparam, sed Parentis non peccantis,
Impeditam esse ne in Adamo peccaret,
Redemptam à peccato futuro,
Sanatam nondum ægram, & nondum captiuam liberatam.
Puram igitur esse debuisse, vt Deipara esset.
Persuasa Argumentis Sorbona in Scoti verba iurauit,
Nemo admittitur ad lauream, nisi hac in parte Scotista sit.
Non arrogauit sibi hanc victoriã Scotus quã miraculum peperit;
Dum pergit ad pugnã implorauit opẽ Virginis, & Virgo promisit.
Inclinauit caput imago saxea, & stetit promissis:
Adhuc perseuerat inclinatio imaginis, testis miraculi,
Ne quis de antiqua victoria dubitet, quæ semper noua est.
Nec subtilior doctrina Scoti, quam virtus fuit;
Coloniam destinatus, vt illic sapientia Coloniam institueret:
Perrexit insalutatis Parisijs, vt obedientia cæca esset:
Ibat pedes vir triumpho dignus,
Satis oneratus Scoto, nisi subtilitas onus leuaret.
Redintegrata Conceptionis pugna renouauit victoriam;
Vicit discipulos Coloniæ, qui Parisijs Magistros vicerat;
Non incruenta tamen victoria dum post pugnam interijt;
Testis immaculatæ Conceptionis dum vixit, & victor dum obijt;
Occultauit ingeniosè mortem, qui natales celauerat;
Tam acutè interijt, vt adhuc de mortis genere dubitetur:
Scilicet subtiliter mori voluit, qui subtiliter natus erat;
Ipse etiã mortis annus incertus est, vt sit ætas tota subtilis:
Illud certũ est tã multa scripsisse, vt ijs legẽdis vix ætas sufficiat;
Pugnat voluminibus cum Thoma,
Plura scripturus si scripsisset minus subtiliter.
Vterque Doctor, ille Angelicus, hic subtilis:
Sed hic subtilis esse non posset, nisi Angelicus esset.

ROBERTI BELLARMINI

CARDINALIS, ELOGIVM.

SCRIBENDO *Bellarmini Elogio vnus Orator non est satis;*
Laudant illum omnes docti,
Ipse omnium Doctorum laudator fuit.
Viuunt apud illum scriptores mortui, & rediuiui;
Examinauit omnium doctrinam lance qua debuit:
Legi possunt sine errore, etiam qui errarunt,
Purgauit illos Bellarminus, & fecit ne fallerent:
Hac prima laus Bellarmini sciuisse omnes scriptores;
Altera laus id etiam sciuisse, quod ipsi nesciunt,
Scire omnia debuit qui omnium iudex fuit.
Nihil tamen Bellarmini scientiã certius probat quã Cõtrouersia;
Extra controuersiam est eruditum opus;
Mirantur omnia ingenia ingenium vnum;
Inclusit vno volumine omnia volumina;
Sufficit omnibus scientijs, vix ei omnes scientiæ sufficiunt:
Mirantur hæretici expugnari se ab vno hoste,
Et vinci vno certamine hæreses sexdecim seculorum.
Quod admirabilius est placet victoria etiam victis:
Amatur hominis modesta doctrina, etiam dum arguit;
Debet Ecclesia huic operi clypeum quo se tegat;
Debet arma, & tela quibus hæreses vincat:
Debet illi fides ne sit amplius cæca;
Scilicet illustrat res credendas, & pene demonstrat;
Addit Summa Angelicæ alteram Summam,
Et quondam vna, nunc pene duplex Theologia est.
Neque eminentior est Bellarmini doctrina, quam pietas;
Nihil in eo humile est nisi humilitas:
Hæc tamen humilis, & sublimis fuit;
Nepos Marcelli secundi, & dignus qui esset tertius;
Erubuit ad oblatam purpuram, plus ipsa purpura,
Adigendus fuit à Clemente VIII. sub culpa, & pœna;
Et pœnam admissurus erat, si carere potuisset culpa.
Capuanas infulas admisit vt Aulam fugeret;
Dum retineri se vidit Infulas exuit.
Recusauit prouentum Tituli, qui Titulum abdicarat;
Et vellus ouium noluit qui Pastor non erat;

Sin-

Singulis annis subtrahebat se vitæ, ut morti studeret;
Aiebat faciendum id bene quod tantum fit semel,
Nec bene fieri nisi fiat ex arte,
Nec artem ab eo sciri qui arti non studuit:
Meditabatur subinde æternitatem, & penè gustabat,
Et beatus olim futurus, pene iam erat.
Extant singulorum secessuum libelli singuli,
Sapidi eorum gustui qui æterna sapiunt, non caduca.

Denique obijt, Vir Magnus qui iam penè obierat,
Nec patriam mutauit, nec pene vitam;
Eò iuit quo ire consueuerat, & vbi iam erat.

Inuisere moribundum Cardinales, & appellarunt sanctum,
Idem dixit Pontifex priuata voce, & poterat dicere publica.
Abrepta est mortui purpura, & quidquid tetigerat sacrum fuit.

Omiseram testamentum, & vir pauper testari vix debuit;
Hæredem ex asse scripsit Societatem, & assis vix obolus fuit.
Ante purpuram pauper, sub purpura pauper fuit;
Mutauerat colorem non vestem,
Sub vtroque colore Iesuita fuit.

PHILOSOPHIA SENECÆ IN EPITOMEM REDACTA.

Illustrissimo, Nobilissimoque Domino

DIONYSIO LE GOVX DE LA BERCHERE

MARCHIONI DE SANTHENAY, Ordinario Regis in omnibus Consiliario, & in Senatu Delphinatus Præsidi Primario.

IVIT in Te Seneca superstes sibi, VIR ILLVSTRISSIME, restituis illi vitam, quam amisit; Talis est intra Te, qualis intra se fuit, veracem facis eius doctrinam; quod speculatur hoc sapis, quod philosophatur hoc viuis, quod præscribit hoc exequeris: aut alter Seneca es, si fuit geminus, aut idem rediuiuus, si fuit vnicus.

Offero Tibi compendium Senecæ, & totum Senecam, totum Solem in radio, totum circulum in centro, totum florem in succo: inest singulis rebus immixtus spiritus quo res quæque consistit; hic spiritus arte chimica eductus essentia vocatur: Pars est rei, & res tota, anima floris, succus liquoris, spiritus auri, mens metalli: Non satis dixi, flos est floris, liquor liquoris, aurum auri, metallum metalli: Spiritus Senecæ est hic libellus, anima operum, succus librorum particula Senecæ, & Seneca totus.

Placebit vt spero Tibi, morale, & politicum Xenium, cui morales, & politicæ quæstiones placent; Magister morum est Seneca, politicæ magnus Author, & penè inuentor; scilicet scribit res magnas, & gessit: instruit Magistratus, & fuit; docet facienda, & facit; similis est Tibi, & Tu illi; displicere Tibi non potest Seneca, nisi Tu ipse displiceas Tibi,

MAGNITVDINIS TVAE,

Addictissimus seruus PETRVS L'ABBE'.

CAPVT SENECÆ MARMOREVM.

HOC *Caput magni Seneca, & totus in Capite Seneca est;*
Aut viuit, aut agit mortuus, quidquid egerat viuus;
Meditabundo similis, & adhuc in marmore Stoicus est.
Dictat Epistolas, & scriberet, si manus haberet:
Describit naturam ira, & irasci videtur in lapide.
Consolatur Heluiam, & Romam exulem facit, ne Solus exulet:
Negat Polybio dolendum in morte vnius, dum omnes morimur.
Probat Martia non periisse filium, sed vixisse:
Disputat de beneficijs, & magnum ipse beneficium est.
De Prouidentia Christianè differit nisi fatalem assereret.
Persuaserat Neroni clementiam, nisi illam cum Matre occidisset.
Negat opes nocere Sapientia, si doceantur sapere.
Quarit tranquillitatem animi, & tandem inuenit in marmore.
Probat vitam non esse breuem, si tota viueretur bene.
Statuit constantiam Sapientis, & ne sit inconstans statua est.
Disputat de Natura, & dum illam definit pene supra naturā est.
Controuersias fingit, & adhuc magna ipse controuersia est.
Definit litem Augustinus;
Adfuit Sapientia Christiana scribenti, viuenti defuit.

EPISTOLÆ SENECÆ.

DICTAVIT Epistolas Senecæ Sapientia, & Seneca scripsit; non aliter loqueretur virtus si loqui ore humano vellet; Non satis dicit qui eas Epistolas Sapientiæ thesauros vocat; singulæ lineæ sententiæ, singulæ sententiæ sunt totidem gemmæ: nulla est virtus quam non doceant, nullum vitium quod non arguant; satis doctrinæ habent, vt omnes erudiant, satis sapientiæ, vt omnes inde sapiant; si talis esset Lucilius qualem Epistolæ instruunt, aut Lucilius Seneca esset, aut Seneca Lucilius.

DE BENEFICIIS.

DISPVTAT libris septem de Beneficijs, & docet hanc esse hominis pulcherrimam artem bene mereri de homine: Ante hunc Magistrum nesciebatur ars beneficij; nemo dabat vt da-

ret,

ret, nemo gratis, nemo donabat nisi sibi, mittebantur beneficia instar pilæ, vt redirent; perijsse credebatur quidquid alter non reddcret: sic omne beneficium fœnus, & omnis liberalitas vsura erat. Erudiuit naturam Seneca, docet dandum esse beneficium, vt vincas alterum, non vt alter te vincat; addit beneficium non esse quod tribuitur, sed animum tribuentis, hunc animum vult esse beneuolum vt det libenter, magnificum vt liberaliter, alacrem vt celeriter; dum sic de beneficijs differit, nonne ipse magnum beneficium est?

DE PROVIDENTIA.

LOQVERETVR de Prouidentia Christianè, nisi fatalem assereret: Probat illam ex ordine mundi quem nec statuere potuit fortuna cum sit cæca, nec stabilire natura, cum sit infirma. Cur autem prouidentia permittat male esse bonis cum sit optima; ita ait decere Deum ita vtile esse bonis, atque malis: Scilicet gerit Deus paternum animum aduersùs bonos; at eos non amaret fortiter, nisi haberet seuerè; atque hoc spectaculum dicit Deo dignum, virum bonum cum aduersa fortuna compositum; consulit etiam bonis viris Prouidentia dum illos præparat virtuti, & sibi: male autem de illis iudicat quos indignos putat rebus aduersis: quin etiam hortatur malos exemplo bonorum. Nec potuit meliùs illudere fortunæ quam dum illam ostendit rideri posse: Atque hæc Christiana sunt; corrumpit omnia dum addit fortibus viris patere mortem si vita displicet; scilicet nec ingredi in vitam possumus sine arbitrio Prouidentiæ, nec exire debemus sine imperio.

DE IRA.

IRATO similis videtur dum habitum iræ atque ora describit: nemo irasceretur si ante iram Senecam legeret, nemo iram retineret si eius damna perpenderet: fingenda tamen inquit aliquando est ira, non induenda, emittenda est ad tempus, & reuocanda; regendæ eius habenæ quasi equi ferocis: ac velut captiuus leo ostenditur ex cauea, nec laxatur: sic ostendenda est aliquando ira non laxanda: nunquam seriò irascendum est etiam malis; imbecillis animi argumentum est ira non fortis: habent vermiculi iras, & quidquid serpit iracundum est: Rex Apum aculeo caret, & plus irarum musca habet quam Aquila: habent immortales superi fulmen non iram: perijsset pridem genus humanum si toties irasceretur Deus quoties prouocatur ad iram.

PERSVASERAT Neroni Clementiam nisi illam cum Matre occidisset; iterum occidit illam dum occidit Senecam. Qualis vox illa, & quali Imperio digna si Nero sapuisset! Nemo corona dignus est si nescit parcere: ille meretur subditos qui nullum nouit cui bene non fecerit: Augustior ille sermo, auxi numerum ciuium non imminui, enumerare possum genus humanum, nulla est vita quam non seruarim, nemo me sensit iratum nisi hostis, atque hic non fuit hostis meus nisi dum fuit publicus: Addit aliquid diuinius, non alia est inquit natura Dei quam Clementia, non condidisset Deus genus humanum nisi vt haberet cui benefaceret.

DE VITA BEATA.

DISPVTAT de vità beata quam omnes appetunt, pauci quærunt; nec male illam constitueret in sapientia si illam nosset; sed dum Christianam non nouit fingit Stoicam,& frustra conatur esse sapiens, dum mauult discipulus Zenonis esse quam Pauli: Illud tamen non male de diuitijs, docet eas non nocere Sapientiæ si doceantur sapere; habeantur inquit à nobis nec nos habeant: sint captiuæ ne nos capiant, quærantur innocenter, emittantur liberaliter, seruiant non imperent; & qui vult beatus esse,sit Dominus auri non famulus: Atque ibi sistit Philosophus vnde oportebat incipere;nec mirum si felicitatem præsentem non inuenit qui futuram non credidit; illud probrosum nobis si post fidem eò non imus,quò ante fidem iuit Philosophus.

DE OTIO SAPIENTIS.

INGENIOSA disputatio de otio Sapientis, nisi esset fictitia; nemo otiosus esse potest si sapit, difficilis, & grandis labor est sapere; desidiosus est qui desipit; igitur non est deses qui sapit: hoc tamen quod appellamus otium Sapientis, vtilius est humano generi quam omnium actuosorum labores; secessus est à publico non fuga, solitudo est non desidia; liceat ergo otium Sapienti sed actuosum; assignetur labor sed alternus, eatur ab otio ad publicum, redeatur à publico ad secessum; nec sit sapientia semper publica, nec semper solitaria; docet solitudinis, & publici exemplum Deus, & semper solus est, & semper publicus,& cessat semper,

per, & semper laborat, imitetur Deum Sapiens qua parte potest, sit alternum virtuti quod non potest esse perpetuum.

DE TRANQVILLITATE ANIMI.

INVESTIGAT tranquillitatem animi, inuenturus si intra conscientiam quæreret, quod extra se quærit; nasci debet intra nos domesticum bonum; vinci debet hostis domesticus ante hostes externos; quid prodest mihi pax orbis terrarum si intra me pugno? at præliatur intra se omnis ratio quæ non est domina sui: viuit intra hominem geminus homo, ille iucunda amat, hic honesta: nunquam intra hominem pax erit, donec ea pars regnet cui sceptrum natura dedit,& Deus imperium; hæc prima tranquillitas animi carere hoste, alteram ignorauit homo Stoicus intra corpus,& carnem sola animo viuere,implere se Deo,& bonis futuris,atque intra tempus æternitatis delicias prælibare.

DE CONSTANTIA.

ADEO constantem vult esse sapientem, vt neget eum iniuria affici posse si velit, tangi, inquit, potest iniuria sapiens sed non lædi; ab alio erit iniuria non in illo; inferet illam vir stultus sapiens non admittet; sic Socrates aliena iniuria damnatus est sed sine sua; intulere iudices probrum,ille non accepit: Cato affectus est sputis non iniuria,reiecit iniuriam non saliuam; sic tu venenum mihi das, ego non bibo; scelus tu facis, ego non patior; scilicet sapiens nullum malum admittit,nisi velit, at malum est iniuria. Denique iniuria aliquid imminuit, aut detrahit; at nihil ei eripi potest qui intra se habet omnia sua; nemo ergo læditur nisi à seipso,at nemo seipsum lædit, si sapit.

DE BREVITATE VITÆ.

NEGAT humanam vitam breuem esse sed fieri non, inquit, exiguum tempus habemus, sed multum perdimus; impendimus bonam partem somno, maiorem otio, aliquam ludo: cur ludimus eam vitam,quam breuem quærimur? cur impellimus illud tempus quod ire velocius dicimus? ita est, non accepimus breuem vitam, sed facimus; neque inopes temporis, sed prodigi sumus: ampla ætas virtuti patet si bene disponatur; at miseri ludimus horas,quibus nihil est pretiosius,longiores putamus si nume-

merandæ ſunt, præcipitamus earum curſum, & malumus eas tranſijſse, quam ire: Nec mirum ſi vita humana breuis eſt; exigua eſt particula vitæ qua viuimus, & minor qua homines ſumus: prouidet huic malo ſapiens, auget annos virtutibus, atque vt mortem fallat incipit immortalis eſse dum viuit.

AD POLYBIVM.

NEGAT Polybio dolendum de morte vnius, dum omnes morimur; fecit, inquit, frater tuus quod tu es aliquando facturus: mundus ipſe, & quidquid in eo eſt hac lege damnatur; finem habet quidquid incepit eſse: Cur luges fratrem tuum vixiſse, ſi nemo delectatur lacrymis tuis, nec frater ipſe; cur quereris eum vixiſſe qui nollet viuere, ereptus eſt fortunæ; cur eum reuocas; parcerem dolori tuo ſi fatri placeret, aut prodeſſet; at nemo ſapiens indignatur inde exire quo precario admiſsus eſt: illud dolendum eſset ſi mori non liceret: Crede mihi Polybi, magna felicitas eſt in ipſa felicitate moriendi: Conſule bonas artes quas amas, dicent tibi naturam nulli neceſſitatis ſuæ gratiam facere, & quod aliquandiu non faciat, gratiam eſſe.

AD MARTIAM.

FLEBAT Martia amiſſum filium, & quę in alijs lacrymæ tempore exareſcunt, in hac poſt tertium annum vberius ibant: Prouocat eas Seneca vt exhauriat; fluant inquit lachrymæ ſi fletibus fata vincuntur, at ſi mors tenet quidquid abſtulit, deſinat dolor, qui fruſtra perit; Quid accuſas Martia lacrymis tuis, an ſuperos, an fortunam, an mortem, an te, an filium tuum? accuſare ſuperos non potes, ſi nihil ſpoponderunt tibi, imo erga alios ſeueri, erga te fuere liberales; filium tibi non diu daturi, ſtatim talem dederunt qualis diu eſſe potuiſſet: Nec fortunam damnare debes, quod tibi non pepercerit quæ nemini parcit: Habendum eſt in promptu quidquid illa dedit, nec aliter poſſidendum quam velut extemplo amittendum: At fortè mors crinis non eſt expers, imo optimum eſt naturæ inuentum, ſolutio omnium malorum, & vltra illam mala non eunt: Neque dicas electam te vnam à ſuperis cui frui filio non liceret, commodarant illum tibi ſuperi non dederant, poſtquam illo potita es, quod ſuum erat receperunt; neque citiùs deceſſit filius tuus, maturus erat morti: quidquid ad ſummum peruenit ad exitum properat; denique ima-

imago dumtaxat filij tui perijt tibi, ipse eo deductus est vbi non est ampliùs moriturus.

AD HELVIAM.

PROBAT Heluiæ Matri exulem se esse,& felicem; neque eam debere esse miseram,vnde ipse non sit miser; negat sapientem exulare posse,qui patriam sibi facit vbicunque est; addit omnem locum exilium esse vnde sapiens abest;aspice,inquit,quidquid intra naturam nobilissimum est, quotidie illud omne stationem mutat non patriam;labitur assiduè Sol per omnes signorum gradus; si vnicum illi signum patria esset, exularet quotidie Sol, & omnis alius locus algore rigesceret;omne Cœlum Solis patria est, & omne solum natale sapienti; Solus Deus locum non mutat quia vbicunque est; Solus patriam extra se non habet, quia semper intra se est; nec solitudo sapientem exulem facit, comitantur illum virtutes omnes,neque vnquam Sapientia socijs caret, dum ipsa secum est. Nec paupertatem Sapiens metuit, quidquid diuitias suas intra se habet; vbicunque fuerit,non est pauper.

QVÆSTIONES NATVRALES.

DISCIPVLVS Naturæ est dum Naturæ studet, Magister dum illam docet; didicit ab eo Natura multa, quæ adhuc nesciebat; reuelat illius arcana,scrutatur viscera, explorat extrema, descendit ad centrum, ascendit ad fastigium, transcendit limites mundi dum illos describit, si tamen transcendit Naturam, quò euadit? Vbi est dum extra Naturam est? Quærit Authorem Naturæ, & inueniret si crederet.

CONTROVERSIÆ.

AGITAT Controuersias Seneca Pater, & magna filius controuersia est; an fuerit Christianus,necne, dubium reliquit posteris,vtinam non sibi,fuit certe discipulus Christi,si fuit Pauli; vixit Christianè, si scriptis vita respondit; an responderit, magna adhuc controuersia est;definire videtur Augustinus,adfuit,inquit, Sapientia Christiana scribenti, viuenti defuit.

VNIVERSALE.

ANIMAL extra omnia animalia, hominem extra omnes homines, differentiam extra naturam, accidens extra materiam, proprium extra omne subiectum fingunt Philosophi, nec mentiuntur dum falsum dicunt, nec falluntur dum fallunt, nec decipiunt dum nobis imponunt.

O nobilem vniuersalis statum? supra fortunam est, & fere supra naturam, infra Deum, sed penè vltra mundum; homo in eo statu extra omnes homines est sed non exclusus, intra omnes sed non inclusus, in singulis vnus sed non totus, in omnibus multiplex nec diuisus, homo viuit in eo statu, nec vescitur, rationalis est nec ratiocinatur, risibilis nec ridet, oculatus nec videt, auritus nec audit, sensitiuus nec sentit, homo in eo statu nihil habet nisi se, & seipso est diues.

Quid ais subtilis Philosophia? quis est ille homo extra omnes homines? estne albus an niger? iuuenis an senex? subditus an Dominus? estne auulsus ab omnibus an immixtus? estne idem an diuersus? estne multiplex an vnus? Iterum quæro estne immortalis an mori nescit? estne intra tempus an æternus? estne alicubi, an nullibi? an mouetur, an mouet? an videtur, an videt? an tangit, an tangitur? an ferit, an sentitur?

Ludis sane Philosophia & illudis, pugnantia loqueris, & chimeras fingis; si ille homo vniuersalis est extra omnes homines, igitur extra seipsum; si est abstractus ab omnibus igitur non est inclusus; si est idem igitur non est diuersus; si est multiplex igitur non est vnus: vrgeo te & conuinco, si ille homo mori nescit, igitur non potuit nasci; si est intra tempus igitur non est æternus; si nec mouet nec mouetur, igitur est otiosus; si nec videt, nec videtur, igitur est inuisus. Denique si est alicubi igitur est singularis, si vbique igitur est immensus; si nullibi, igitur non existit, si non existit quomodo viuit? si non viuit quomodo est rationalis? si non est rationalis igitur non est homo.

Respondet Philosophia vniuersale hoc ipsum est quod tu affirmas dum negas, quod capis dum explicas, quod intelligis dum nescire te dicis; homo ille quem impugnas idcirco vniuersalis est quia extra omnes, idcirco communis pluribus quia multiplex est; inepte autem quæris an sit albus, an niger, hæc sunt accidentia

quibus

quibus exuitur; an videatur, an videat, hæc sunt officia sensuum quibus non vtitur; an sit immortalis, an morti obnoxius, nescit mori qui ortum, non sensit; an sit alicubi an nullibi, in loco non est qui loco non eget; si quærere pergis vbi sit, intra intellectum tuum est, & extra illum: intra te subiectiue, extra te obiectiue; locas illud dum cogitas, facis dum abstrahis; abstrahis dum nudum concipis: Tu illius sedes, tu hospes, tu faber, tu artifex, tu subiectum, tu principium; vide quid egeris, probasti vniuersale dum impugnare voluisti.

LVDVS SECVNDVS PHILOSOPHICVS.

RELATIO.

RELATIONIS elogium inde petendum est vnde relatio originem ducit; atque hæc origo intra Deum est: sine Relationibus Deus non esset Trinus, & nisi esset Trinus non esset Deus. Nec tamen antecedit aut subsequitur Deum æquæua Deo, adeò antiqua est vt sit æterna, adeò nobilis vt sit diuina, adeò potens vt sit infinita.

Audi efficaciam Relationis intra Deum, hæc ex tribus Personis vnam Patrem, alteram Verbum, tertiam Spiritum facit? hæc Patris character, & sigillum, & patrimonium est; quidquid præter illam habet commune bonum est non proprium: per illam est prima persona Pater æternus qui bis fœcundus semel Verbum generat, semel amorem spirat, bis duorum principium nec tamen geminum.

Per illã est secunda persona Verbũ quod est imago Patris, radius Solis, fons Oceani, nec tamen est iunior ætate aut minor virtute, aut inferior potestate: hoc vno impar, nihil reddit Parenti à quo omnia accipit; nec Pater aliquid repetit qui nihil amittit.

Per hanc est tertia persona Spiritus Sanctus qui est halitus duorum spirantium, osculum se amantium, nexus se amplectentium, totam à duobus diuinitatem accipit, sed exhaustam, Pater exhaurit omne verum dum se intelligit, Pater & Filius omne bonum, dum vterque se diligit: propterea intra Deum Spiritus Sanctus est sterilis: nec ditior tamen qui impertit quam qui accipit;

easdem diuitias tres habent nec sunt tres diuites; tres tamen Personæ sunt,nec pauciores esse possunt nec plures.

Mirabilis tamen relatio quæ Personam multiplicat non naturam: eadem substantia sæpius sua, semel diuina, sæpius eadem nec distincta,sæpius data & retenta, vna est in tribus Personis,sed non diuersa.

Denique per hanc relationem idem Deus nec totus vnus, nec totus Trinus: in se manens, à se digressus, exiens à se, & ad se rediens,amabili circulo inter tres societatem exercet, & amorem ...s debent duo esse qui se ament,& tertius esse debet cui amoris delicias duo communicent.

Descende Philosophia ad res creatas,nec tamen adhuc à Deo recede;qui æternos respectus,intra se habet,temporales ad res creatas habere voluit: Quot creaturas producit omnipotens Deus tot respicit; nec eas produceret nisi aspiceret, & quamdiu conseruat, tamdiu spectat; plenus est orbis terrarum aspectibus diuinis, & Deus seipso plenus nouos tamen aspectus ad res creatas non excludit: nec mutatur dum nouas intuitus acquirit,aut amittit;accidentia sunt,sed Metaphysica;non augent diuitias Dei dum accedunt,nec dum recedunt imminuunt.

Scilicet Deus vndequaque infinitus nec ditior est dum relationes acquirit, nec pauperior dum amittit: diuites nos facit Deus dum nos aspicit, nec dum aspicimur ipse ditescit; quin etiam nec minus sapiens esset si non aspiceret, nec minus potens si non produceret: crescimus aspectibus diuinis ipse non crescit; proficimus eius omnipotentia, ipsa non proficit. O timidam Philosophiam quæ Deum ad res creatas referre timet, ne aliquid Deo accedat, aut pereat.

Longius iuisti Philosophia,ad res purè creatas te reuoco; Quid est relatio? aspectus duorum,nexus plurium, ordo vnius ad alterum,amicum bellum,hostile fœdus, cognata inimicitia; aspiciunt se duo extrema vicina, & remota; at vide quam officiose se salutent, & quam valde se ament;tamdiu existunt dum se aspiciunt, & dum cessant se aspicere,cessant esse.

Scilicet totum suum esse relatio habet ad aliud, alienum bonum est magis quam suum, viuit alteri potiùs quàm sibi, nunquam magis est sua quam dum extra se tota, nunquam propior sibi,quam dum à se digressa.

Ac vide fœcunditatem relationum,laborat orbis terrarum propagationi respectuum; hic paries albus tot acquirit similitudines quot nascuntur albedines;Ne quære numerum relationum,innume-

me-

merabiles possidet pauperrimus quisque ; ambulamus pleni respectibus,sedemus,currimus his onusti thesauris; nec nos onerant diuitiæ sine pondere, gazæ sine mole;gestamus illas nec sentimus; vident nos illæ,& nos relationes videmus,& nescimus.

Vnum est hac in re luctuosum, tam facile moriuntur relationes quã nascuntur;vno partu mille in lucẽ prodeunt;vno funere mille intereunt:nec tamen hæc ingens iactura est,manet illibatum fundamẽtum,& nouorum partuum ferax,ad primos terminorum ortus compensabit iacturam,& tot reparabit relationes quot amisit.

LVDVS TERTIVS PHILOSOPHICVS.

DE PVNCTIS.

QVID est Punctum ? si colorem quæris , expers est, si partes non habet, si nomen nihil acutius , si naturam nihil obscurius,si officia nihil incertius; nec corpus est quia materiam nescit,nec spiritus quia quantitatem respicit,nec quantitas, quia partes excludit .

Quid est Punctum? nihil est si experientiæ credis, aliquid est si rationem consulis,& aliquid & nihil si Philosophos audis:aliquid est quia partes nectit,& nihil est quia dum est punctum vinculum esse nequit: quomodo enim partes nectit si non tangit ? quomodo tangit si non adæquat? quomodo adæquat si est minus?quomodo non est minus si est punctum? & si est minus quomodo id totum vnit quod totum non tangit ? quomodo totum tangit si vnum est minus , & alterum maius ? quomodo vnum non est minus si est punctum, & alterum maius si est totum .

Acuta sanè hæc prima tela , quæ vt aliqui obtundant diuersa latera,& diuersas facies puncto assignent ; O homines obtusos in re acuta: geminas facies puncto assignant cui partes negant,quasi facilius sit diuersas facies habere,quam diuersas partes, aut quasi diuersi vultu esse possint,si in eadem partes sint.

Geminos vultus Iano suo adscripsit antiquitas: nec mirum , quatuor aures habere debuit, vt fabulas vndique colligeret: quaternos oculos,vt duobus res veras, & duobus res falsas aspiceret: geminam linguam vt sæpius mendax esset , geminam frontem vt vtrimque impudens esse posset .

Quid faciunt in puncto plures oculi si vtrimque cæcum est? gemini vultus, si nec aspicere potest, nec aspici; diuersa latera, si nec tangi ab vna parte potest, nec tangere altera? sed forte virtuales partes habet si formales habere non potest: subtile effugium sed virtuale non formale; si punctum virtualiter diuisibile est, cur linea virtualiter superficies non erit, hæc virtualiter corpus, corpus virtualiter spiritus, materia virtualiter forma, hæc æquiualenter materia; si punctum virtualiter pars esse potest, cur pars non erit virtualiter punctum? Subtiles certè, & graues nodi in scirpo, difficilia bella in puncto, periculosi conflictus in atomo: obtruderent hæc omnia punctum nisi punctum esset; sed quia punctum est, non minus pungit dum negatur quam dum admittitur; iisdem armis impugnatur, & pugnat; iisdem vulneribus cadit, & exsurgit, & dum ridetur à Philosophis, Philosophos democritos facit.

Idem globus perfectè sphæricus dum mouetur in plano puncta inducit & destruit: dum enim voluitur aut aliquid tangit aut nihil, si nihil, quomodo aliquid frangit si nihil tangit; si aliquid tangit vel illud est diuiduum vel indiuiduum; si primum, cur difficilius est partem tangi à puncto quam planum à curuo; si sola puncta globus tangit, & partes omittit, quas choreas agit dum partes transilit? si perpetua puncta tangit, quomodo duo puncta faciunt maius si neutrum magnum est: quomodo vnum crescit ex altero si alterum non est quantum; quomodo est quantum si est punctum.

Sed supponatur Deus punctum efficere vel creare, puto non negabitur Deus posse facere punctum qui fecit spiritum; si possit efficere, voluatur ab Angelo vel trahatur; non negabis Angelum posse trahere punctum qui voluit Cœlum: Si manis, demittatur ingens mola in punctum medio ex aere pendulum; vel sustinebit delabentem molam, & quibus humeris, si caret membris? vel demolietur sub mola, & quomodo tanget molam si non adæquet? aut si tangere molam in parte potest, cur non poterit in continuo tangere partes, & vnire?

Hæc pro Punctis & contra puncta; ò rem inquietam! & mobilem! imo nec mobilem, nec quietam; nec moueri punctum potest quia locum non deserit, nec quiescere quia locum non acquirit. Quid est Punctum? si nihil est, vnde tam acutum, si aliquid, vnde tam minutum. Quid est Punctum, si non interrogas scio, si vrges nescio, si mauis ludo.

L V-

LVDVS QVARTVS

CONTINVVM.

NOVVM continui genus, conflatum ex minimis Physicis, & tamen maximum: Quid ais noua Philosophia? si minima Physica componunt continuum; igitur sunt continua, si augent quantitatem, igitur sunt quanta; si sunt quanta, igitur sunt diuidua; si sunt diuidua, igitur possunt esse minora; si possunt esse minora, igitur non sunt minima.

Idcirco, inquit, minora esse non possunt quia sunt minima; partes habent sed indiuiduas non tamen indiuisibiles: adeo amicæ sunt inuicem vt seiungi nolint, adeo tenaces vt diuelli non possint, adeo fideles vt periret eorum vita si periret societas: fecit illas à se inuicem pendulas Deus: eget vtraque alterius auxilio vt existat, beneficio vt viuat, commercio vt ditescat: Imitantur naturam modorum nec sunt modi, imitantur indiuisibilia, nec sunt puncta.

O imitatricem veritatis Philosophiam, & idcirco non veram! nemo imitatur seipsum si est ipse; imitantur hæc minima modos, igitur non sunt modi; imitantur indiuisibilia, igitur non sunt indiuidua; separet igitur Deus duas minimi vnius medietates; si partiri illas vlterius, & vlterius potest, igitur sunt infinitæ: si diuidere non potest, igitur sunt indiuisibiles: quanquam cur partiri non potest si habent partes? cur dissoluere non potest si potuit vnire? quale illud vinculum, quod nec soluere potest Deus nec abrumpere? O ridiculam Philosophiam! laborat Deus in minimis qui ludit in magnis, & exiguum ac vile minimum meta est diuinæ gloriæ, dum est meta potentiæ.

Quam illustrius continui genus proponit Philosophia antiqua & vera? Continuum est illud quod componitur ex partibus continuis, & semper diuiduis; ne quære numerum partium, tam multæ sunt vt vincant numerantem; Deus ipse tot continuo partes indidit dum illud composuit, vt nesciat numerum, dum nihil aspicit primum, nihil videt vltimum. Quid numeras Arithmetice vbi numerare Deus non potest? quid meteris vbi aliquid semper extra mensuram est, nulla pars continui tangitur tota, quia nulla tangitur sola; hoc ipsum quod tangi vides, tangentes fallit dum excedit; pergis tamen metiri, & pergis illudi: hæc pars si esset prima esset vna, hæc si esset vltima esset sola, vtraque si esset

vnica esset nulla : scilicet omnis pars continui est continuum, & omnis est totum, nec totum esset nisi esset numerosum ; nec numerosum esset, si esset vnicum : singulæ partes ita sunt filiæ vt sint matres ; ita nummi vt sint thesauri, ita latices vt sint fontes ; propterea nunquam exhauriri possunt, quia dum fontem vnum aperis infinitos recludis : fœcunda res est continuum, exit ex singulis partibus dum diuiduntur infinitus partium exercitus, eò numerosior quo minutior, eò maior quo minor : idcirco semper immensus quia semper diuiduus ; nimirum hæc est natura continui posse in infinitum diuidi, nec posse exhauriri : augetur per damna, reparatur per detrimenta, viuit per funera, vnde decrescit inde crescit, & mors partis vnius, vita est infinitarum partium.

Illustre hoc continuum conflatum ex diuiduis, non vestrum ex minimis Physicis ; Quale illud continuum cuius partes maiores esse non possunt quia sunt minimæ ? quale illud minimum quod nec augeri potest nec minui ? perit si diuidis, moritur si attingis, euanescit si aspicis; nec videtur adeò est minutum, nec videt adeo est cæcum, nec sentit adeò est obtusum, nec sentitur adeò est exiguum ; infœcundum nihil parturit, egenum nihil acquirit, auarum nihil amittit ; periret si aliquid amitteret, euanesceret si augeri posset ; O inane minimum ! nec continuum est vt possit diuidi, nec quantum vt possit extendi, nec punctum vt partes vniat, nec pars vt totum componat, nec totum vt partes includat. Quid ergo tandem est, minimum vt illudat, & nullum vt fallat.

LVDVS QVINTVS.

INFINITVM.

AMBITIOSA res humanum ingenium, id scire ambit quod nemo docuit; id intelligere quod nemo didicit ; quærit aliquid vltra verum, fingit aliquid vltra nihilum, eò tendit quo nemo peruenit, viam facit, qua nemo transiuit, & quieturum ante se negat quàm infinitum inueniat.

Spatiari illi licet intra orbem terrarum, excurrere vltra Cœlum, euagari vltra vacuum; patet illi in campum omnis natura finita, in lycæum omnis Academia ; at paruipendens quidquid clau-

clauditur finibus: hæc inquit captiuitas est teneri compedibus, hæc paruitas esse finitum, nihil magnum puto nisi sit infinitum: ij sunt limites mei carere limitibus, inquietus viuo donec infinitum attigero.

Ac velut primus ille hominum Parens, cum ei orbis terrarum in dominium, paradisus voluptatis in palatium, & deliciæ omnes præsto essent in cibum, pauperem se putauit si arbore vna careret, & famem credidit si pomi vnius potestas deesset: Ita ambitiosum hominis ingenium neglecta cæterarum rerum doctrina, ignorantiam putat nisi infinitum definiat.

Quod admirationem auget, errat in infinito gloriosum ingenium & errorem amat; quærit initium vbi nihil est primum, quærit terminum vbi nihil est vltimum, explorat medium vbi nihil est extremum: addit numerum infinito nec extendit, detrahit partes nec imminuit, partitur, nec diuidit, percellit, nec lædit: Post tot iniurias id vocat infinitum, quod nec fieri potest maius, nec esse minus: quod nihil habet primum nihil vltimum, & dum sic philosophatur, id dicit quod non intelligit, id definit quod nescit.

Vt audacius erret reuocat quæstionem ad Deum, & dubitat an Deus producere possit infinitum, an saltem cognoscere; audax enimverò quæstio, an ille infinita possit qui est infinitus, an vbique possit qui est immensus, an ab æterno qui semper fuit, an per æternitatem qui semper erit, an æternitas lapsa sit maior, an lapsura sit minor, an vtraque infinita si nunquam finienda.

Quo pergis humana Philosophia? audax dum infinitum affirmas, nec minus audax dum negas; affirmas quod non intelligis, negas quod nescis; vt neges fingis implicantias quas non intelligis, vt affirmes, proponis argumenta quæ non capis, ò audacem intellectum! fingit difficultates ne vincatur, & dum non soluit vincitur.

Disputo in eam Thesin qua negatis infinitum; negatis vt arbitror quod nescitis: Ego id affirmabo quod non capio: pugnabimus Antabatarum more, cæca erit vtrimque pugna, & obscura victoria, felicior tamen erit sors mea quam vestra: si vincitis leue victoriæ vestræ pretium erit; id acquiretis quod nihil esse dicitis: Ego si vicero reportabo illustre victoriæ pretium; infiniti præmium infinitum.

LVDVS SEXTVS

MVSICA ARTIS, ET MVNDI.

FAVETE linguis, Auditores, loqui Musica cupit, & audiri. Res noua PP. RR. quatuor voces audiuntur, & vna loquitur, quatuor loquuntur, & vna auditur, quatuor canunt, & idem concinunt: Quale hoc artis mysterium! si quatuor voces canunt vnde idem concinunt? si idem concentus est, vnde idem grauis, & leuis, depressus & subtilis acutus & obtusus? vnde idem attollitur, & deprimitur, assurgit & descendit, deflectit ab imo, & declinat à summo? Quinimo hoc ipsum est Musica, contrariarum vocum concordia, dissidentium tonorum amicitia, grauium, & leuium sonorum societas, plurium vnitas, omnium harmonia.

Quatuor soni sunt dum in gutture nascuntur, quatuor dum in aere formantur, quatuor voces dum ex ore prodeunt, quatuor dum aures subeunt, sed plures in vnam coalescunt, dum inter se coeunt.

Ingeniosa pugna in qua si hostes diuisos spectes nihil infensius, si coniunctos nihil amicius, grauis & leuis, depressus & sublimis, infensi hostes ante pugnam, ita vires suas pugnando attemperant, vt dum omnes vincunt & nullus vincitur, mirabili consensu in vnum coeant: sic tamen in vnum plures coeunt vt nullus intereat, miscentur nec confunduntur, vnus & plures, amici & contrarij: Imo idcirco vnus ex pluribus nascitur, quia plures pugnant, idcirco consentiunt quia dissentiunt, pax ex pugna, ex lite concordia, ex pluribus vnitas, ex omnibus exsurgit mirabilis Musica.

Miraris factum, audi inuentum; ingeniosæ voces diuersas itinerum vias eligunt vt eodem tendant, descendunt vt assurgant, attolluntur, vt descendant, fugiunt vt assequantur, & ideò sibi occurrunt quia se inuicem fugiunt; dum enim vox leuis attollitur, dum grauis deprimitur, assurgens ab imo grauiorem attollit, declinans à summo leuiorem deprimit, sublimis euehit depressam, acuta excitat obtusam, sic dum vna assurgit, altera decidit; dum hæc premit illa fugit; dum omnes vincuntur, omnes vincunt.

Ex ea pugna vox vna nascitur, atque hæc est vox illa mirabilis quæ eadem antecedit, & sequitur, fugit & apprehenditur, prior seipsa, & posterior, grauis & leuis, depressa, & sublimis, obtusa & acuta, hilaris, & mœsta; atque hæc est ingeniosa

mu-

musica, vox vna & plures, ex pluribus vna mirabilis harmonia.

Iterum fauete linguis, Auditores, altera musica loqui,& audiri cupit; mundus hic Musicum organum est, aiebat Trismegistus, Chorus Musicæ hæc rerum vniuersitas, Chorostates Deus, Cantores Elementa, voces qualitates Elementares, harmonia Elementorum concordia.

Desideratis oppositas voces? dum ignis attollitur sursum nonne altum & sublime canit? dum terra deorsum deuoluitur, nonne graue & depressum mugit? nonne aqua deflectit ab imo? nonne aer declinat à summo? vultis amicos & concordes tonos, dum aer & ignis pugnant in siccitate, & humiditate; nonne conspirant in calore? dum aer impugnat frigiditatem aquæ, nonne amat humiditatem?

Vultis amicam plurium pugnam? nonne duo Elementa inter se consentiunt, duo dissentiunt? inter terram & aerem aqua interiacet vt vtramque conciliet, inter aquam & ignem aer medius est vt ignem temperie: atque vt fidelis sequester esse possit, vtrique amicus, vtrique inimicus est.

Vtilis sane & necessaria Elementorum pugna, & amicitia: si Elementa omnia calore constarent, omnia interirent, si solo frigore, omnia torperent, si sola humiditate omnia putrescerent, si sola siccitate, omnia rigerent, dum harum qualitatum permixtione omnia temperantur, calor excitat siccitatem, siccitas mitigat calorem, frigus acuit humiditatem, humiditas retundit frigiditatem; atque hæc est ingeniosa Elementorum pugna, in qua pax ex discordia, ex bile concordia, ex omnibus grata exsurgit Musica mundi, & harmonia.

LVDVS SEPTIMVS.

ANIMA.

AGNOSCE teipsam Anima, dic qualis ipsa sis quæ cæterarum rerum naturas describis; digna res admiratione PP. Anima cæterarum rerum imagines, pingit, & seipsam nescit; oculata in rebus alienis, cæca in suis; foris erudita, intus ignara, vbique extra se præsens, apud se absens, eò sibi ignotior quo sibi propior, nosset seipsam si à se abesset; idcirco seipsam non videt quia sibi præsens est.

In-

Interrogo te Anima,non qualis in triuijs habitas, & textrinis, non qualem habent qui te solam habent;eam te interrogo quæ in porticibus instituta,in lycæis exercitata plenam ex Academijs atticis sapientiam eructas,dic qualis ipsa sis.

Animam Plato ex eodem & diuerso ? ex vno & binario,ex ternario & quaternario, hoc est ex nullis principijs componit dum ex contrarijs, hoc est vnitatem animi destruit dum ex numeris diuersis constituit.

Dic Democrite,dic Pythagora qualis Anima sit? quam male vterque animum nouit ? dum hic animam in atomos diuidit; ille in ramenta dispergit.

Anima in Hippone penè naufragium facit dum se ignem credit,penè in Leucippo se inflammat dum se ignem putat.

Quam inanis est in Diogene dum se aerem, quam mollis in Critia dum se sanguinem, quam leuis in Heraclito dum se exhalationem, quam grauis, & leuis, quam crassa, & subtilis dum se apud Galenum ex Elementorum crasi, & temperatura constituit ?

Infelix anima quam aqua humectat,ignis exsiccat, calor absumit, frigus interimit.

Quid ais prophana Philosophia ? quam abiectè de anima sentis dum eius dignitatem sic abijcis? spiritalem accepisti, & diuidis, immortalem, & corrumpis, substantiam, & accidens facis.

Dic Aristoteles qualis animus sit?si tamen animum doces,vnde nisi ab animo didicisti qualis animus sit,& si animus docuit,quomodo ante te qualis esset ipse nesciuit? doceat tamen Aristoteles animum,animus Aristotelem,vterque doctor,vterque discipulus, vterque dicat qualis animus sit.

Animus inquit est actus corporis organici potestate vitam habentis: paucis vocabulis quot oracula ! Explicent mentem Magistri interpretes animi, & Aristotelis. Corpus inquit ille ante aduentum animæ testudinis,& mutæ cytharæ instar erat; huius cytharæ sensus foramina, tendiculæ nerui, plectrum lingua, indices oculi erant;deerat adhuc anhelitus qui inflaret,digitus qui moueret,sonus qui animaret ; immiscuit se huic cytharæ animus, & statim immortalis auditus est sonus.

Explicet ipse Aristoteles genius naturæ,Magister animæ, qualis hic sit corporis organici actus, animus inquit est id quo viuimus, sentimus, mouemur, & intelligimus; animus est quo nutrimur,& ipse non crescit, quo augemur & ipse incrementa nescit,

non

non minor in puero, non maior in viro, non fortior in iuuene, non debilior in sene.

Animus est quo sentimus, & ipse subsensus non cadit, qui tangit omnia & ipse non tangitur, qui videt, neque ipse videtur, qui audit, & non auditur; animus colores discernit, coloris expers, distinguit qualitates, atque ijs caret.

Quo mouemur, & intelligimus; animus est omnium Elementorum incola, terram inhabitat, in cœlum euolat, consuescit cum Angelis, pugnat cum feris, cultor soli, victor profundi, in aere auceps in cœlo hæres.

O audacem animum! in cœlum ascendit, nec attollitur, descendit ad terras nec deprimitur: ignibus se immiscet nec exuritur; aquis se immergit nec obruitur, lucem aspicit nec hebescit, solis & lunæ defectus intelligit neque deficit, aerem contemplatur nec euanescit; tenebras ingreditur neque obscuratur; nihilum penetrat nec confunditur; tempora meditatur nec cum annis fluit, momenta numerat, & consistit; motum consequitur, & conquiescit.

Ascende altius anime, & qualis ipse sis ab Authore Deo disce; nemo melius naturam tuam intelligit quam qui condidit; faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram, (verba sunt trium Personarum inter se de magno opere deliberantium) faciamus hominem natura nobis subditum, gratia amicum, gloria filium: eluceat in eius ingenio sapientia nostra, in voluntate libertas, in memoria fœcunditas: Faciamus hominem qui vices nostras in hac orbis vniuersitate gerat, & ne orbis præsenti Domino careat, fiat in orbe homo spectabilis Deus. Dixit immortalis Trinitas, & tam illustribus lineis imaginem suam in hominis animo pinxit, vt iam tunc oppigneratus sit se hominem futurum, dum hominis animum penè effinxit Deum.

LVDVS OCTAVVS.

CORDIS MIRACVLA.

TRIA miracula cordis agnoscit Philosophia, quartum addit Theologia tribus maius.

Primum cordis miraculum est magnitudo in paruitate; exiguum cor esse debuit vt magnum esset, ingentem virtutem

habet quia exiguam molem,eò capacius quò angustius quæ paruitas alijs membris noceret ea cordi prodest.

Quæris quanta sit amplitudo exigui cordis, pars est toto suo maior, exilis hominis portio toto homine grandior, particula mundi, & mundus ei votorum particula est: admittit omnia nec impletur: post omnes thesauros adhuc auarum, post omnes delicias adhuc auidum, post omnium bonorum copiam adhuc egenum, tunc etiam vacuum est, cum est plenum.

Alterum cordis miraculum est vita in igne, cor fornax est ignis primigenij, focus domestici caloris,clibanus flammæ vitalis. Sed ò amabile miraculum! vitam fouet ignis quam extinguere debuit, pascitur humore cordis,nec eum resoluit, vescitur impensis alienis,& abstinet suis, absumit humorem vicinarum partium, & hospiti suo parcit; quod admirabilitatem maiorem habet,copiosus adeps cor oblinit & calorem ambit, videt vicinum ignem nec emollescit, flammam attingit nec liquescit; refrigerat ardorem ignis nec ab eo incalescit: impedit incendium quod adiuuare debuit; & ne quid huic miraculo desit, inter cor, & pericardium serosus humor interiacet: fluitat cor intra humorem aqueum, nec ignem aqua extinguit, lambit ignis aquam nec absumit, pacem in corde retinent aqua, & ignis: alibi hostes in corde amici sunt, & domus eiusdem Inquilini.

Tertium cordis prodigium est motus cordis mirabilis, cor per diastolem opes colligit, per sistolem distribuit: per illam ditescit, per hanc alias partes diuites facit; per illam sanguinem è venis exugit, per hanc spiritus impertit arterijs; per illam aerem attrahit, per hanc emittit; per illam calorem suum intra se temperat, per hanc communicat, atque vt eo bono frui possit quod alijs confert, inter vtrumque motum æqualem quietem captat.

O motum cordis mirabilem! mouetur cor & quiescit, mutat locum nec amittit; exuit figuram suam & recipit, è triangulo in circulum transit, ex circulo in triangulum redit; alienam figuram mutuatur vt se opibus impleat,figuram suam recipit vt se exhauriat,auarum sub aliena figura,munificum in sua: influit in se, effluit in alia: comparat Diuus Thomas hunc motum cœlorum motui,in eo tamen nobilior est,mouetur cœlum ab Angelo, cor à seipso.

Illustria sane hæc miracula naturæ, maius est quartum miraculum Gratiæ: Adeò amat cor hominis Deus vt illud ab homine petat: *fili præbe mihi cor tuum*. O rem admiratione maiorem, petit cor hominis Deus qui illud condidit, petit quasi rem alie-

nam,

nam,& tamen suam ; petit restitui sibi quod ipse donauit,& munus credit dum suum recipit! scilicet emancipauit cor Deus dum hominem liberum reddidit, & capacem sui fecit portionem hominis : propterea implere hospitium cupit quod extruxit sibi: ne homo cor recuset, impressit cordi desiderium sui, & tamdiu inquietum reddit, quamdiu eo hospite caret qui solus hospitium implere potest.

O amplitudinem cordis æqualem amplitudini Dei! quem intellectus capere non potest, cor totum continet. Meditabatur Augustinus mysterium Trinitatis prætergressus naturam; eò ibat audaci cogitatione quò ire homini non licet; irrisit Angelus puer Augustinum senem, & fossulam ostendit in quam totum oceanum deriuandum tunc dixit; cum ipse totum intra se deriuauerit Deum. Agnouit errorem Augustinus clausit ingenium, cor aperuit: & totum excepit Deum.

LVDVS NONVS.

MIRACVLA OCVLI.

QVAE est ista pars hominis homine maior? quæ particula mundi æqualis mundo? ingreditur oculum terra nec obruit, subit intra oculum aqua nec diluit, inserit se ignis exurit, immiscet se aer, nec mouet; insinuat se cœlum, nec oculum implet.

Sed quæ ista oculi virtus? aperit se oculus,& mundum recipit, claudit se oculus,& mundum excludit, qua virtute? quo milite? quo imperio? quo obsequio? at quæ celeritas agendi? momento ad cœlum euolat, momento Solem,& stellas lustrat, momento orbem vniuersum perambulat: si oculus ad cœlum euolat quo itinere? si Sol ad oculum deuolat quo tramite? si vterque immotus manet, quomodo alter alterum quærit,& inuenit?

Hæc miracula extra oculum, plura intra oculum fiunt; humores quibus alluitur, tunicæ quibus cingitur, nerui quibus distenditur; musculi quibus mouetur, venæ quibus alitur, arteriæ quibus micat, spiritus quibus subsultat, totidem miracula sunt.

Ex pluribus oculi miraculis pauca seligo, inprimis quale miraculum est humor Crystallinus? si est humor fluidus, quomodo

do est cryſtallus? ſi eſt gemma, quomodo eſt liquida; ſi eſt gelu quomodo non eſt concretum? ſi eſt cryſtallus, quomodo non eſt gelu? cryſtallus eſt, aut cryſtallo ſimilis, & meretur nomen, dum exæquat ſplendorem.

Sequitur humorem cryſtallinum humor vitreus; ille inſtar gemmæ eſt, hic inſtar palæ; inſeritur vnus alteri, nec confunditur; innatat humor cryſtallinus vitreo, hic illum ſuſtentat; amant ſe inuicem humores ſimiles & ſe adiuuant; cuſtos eſt humoris cryſtallini humor vitreus, & penè nutricius; hic humoris vitrei alumnus eſt, & penè filius.

Excipit humorem vtrumque tunica Rheti ſimilis, inde Rhetina dicta, tendit vtrique humori amabiles inſidias, & dum vtrumque capit, amanter decipit: at quam vtili fraude? impedit ne humor vterque diffluat, dum vtrumque ambit, adminiſtrat ſanguinem vnde vterque viuat, deriuat viſorios ſpiritus quibus vterque videatur, & videat.

Huic Rhetinæ proxima eſt altera tunica folliculo vuæ ſimilis, inde vuea dicta; concaua eſt vt humores ambiat, mollis ne lædar, tenuis ne opprimat, pellucida vt quod tegit oſtendat.

Exareſcerent tunica vuea & Rhetina niſi tertius humor aqueus vtramque irrigaret, & fatigarentur perpetuo motu niſi laborem aqua leniret; Præterea læderet humorem cryſtallinum tunica cornea ſi illum attingeret; interfluit humor aqueus, & vulnera excipit quæ non ſentit; attingitur à tunica cornea neque læditur, & dum alluit, temperat ardorem tunicæ corneæ, & illam refrigerat.

Non ſatis tuerentur humorem cryſtallinum duæ tunicæ, vuea, & Rhetina niſi cornea vtramque firmaret, nec ſatis illa, niſi tunica adnata oculum totum in ſua ſede contineret: vides quot præſidijs humorem cryſtallinum natura muniuit? & debuit ea pars in tuto eſſe quæ principium eſt viſionis & ſubiectum: eunt ad hunc humorem ſpecies impreſsæ; exeunt ab illo ſpecies expreſsæ; nec poſſunt nobilius excipi ſpecies aduenæ quàm in cryſtallo, nec naſci illuſtrius ſpecies indigenæ, quam in cubili gemmeo.

Difficilior eſt numerus neruorum quibus oculus diſtenditur, & muſculorum quibus mouetur: duo nerui optici ex oppoſitis cerebri partibus progreſſi decuſſant ſe medio in itinere, & ſpiritus animales ad ſingulos oculos deriuant, quaſi ad alumnos ſuos. Septem muſculi ſeptenis oculorum motibus præſunt, ille ſurſum mouet, hic deorſum, alij in omnes partes circumferunt; O motus oculorum mirabiles, velocius non eunt celeſtes orbes, quamuis

uis impellantur ab intelligentiis,impellunt feipsos oculi, & fe fistunt; hoc libertatis priuilegium est fistere fe posse,& mouere: gaudent libertate oculi & carent cœli.

Omisi pupillam nobilissimam oculi partem, & amabilissimam; hæc pars oculi minima, & maxima; hæc fedes amoris, & maiestatis; per illam oculus amat, per illam imperat, per illam irafcitur, & miferetur: per illam parcit, & punit; per illam videmus alios & nos ipfos: latent fub illa fpecies impresfæ, & expresfę: & forte nigra est vt illas occultet, nec impedit visionem pars opaca dum illam tegit; arcana debet esse visionis natiuitas, mysterium esse debet, neque esset mysterium, nisi esset arcanum.

LVDVS DECIMVS.

SPECIES INTENTIONALES.

LVDISNE Philofophia an illudis? dum fpecies intentionales exire ab obiectis, volitare per aerem, & fenfibus infinuare fe dicis: vt exeant ab obiectis debuerunt intra obiecta nafci; at qua parente? qua matre? quo actu? quo partu? qua obftetrice in lucem exeunt? qua nutrice crefcunt? an funt pelliculæ obiectorum? at quis eas abftraxit? an imagines rerum,quis eas pinxit?an colores,quis tinxit? an figilla,quis fculpfit? an alati obiectorum nuncij? quis emittit.

Exeunt tamen ab obiectis, & per aerem fe extendunt, fed fi exeunt quo conatu? fi emittuntur quo partu? fi mouentur quo grefsu? fi impelluntur,quo impetu? fi afcendunt, qua leuitate? fi defcendunt,quo pondere? fi recta eunt quo tramite?

Occupant tamen aerem, & illum implent; fed dum implent,an plures fimul, an permixtæ,an diuifæ? fi plures fimul quam fubtiles? fi permixtæ, quam exiles? fi diuifæ quàm tenues? vbique tamen funt,vt obiectum vbique exhibeant:permixtæ funt,nec confufæ,diuifæ & continuæ,feiunctæ,& vnitæ.

Quis explicet quot probra, quot vulnera, quot clades, quot mortes per aerem patiantur? impelluntur à ventis, obruuntur à pluuijs,exuruntur à fole,inflammantur ab igne;premuntur ab ingredientibus, fugantur à currentibus,turbantur ab occurrentibus;

dum turbatur ordo partium quis ordinem restituit? dum mouentur hæ partes, quis alias substituit? dum tota species perit, quis nouam speciem sufficit? O infelices rerum species quam infausta sors vestra! patere semper iniurijs,vulnerari,& diuidi,nasci semper & mori?

Rident tamen eas iacturas generosæ species, succedunt partes partibus,totis totæ,mortuis rediuiuæ: fecundus obiectorum vterus nouos specierum exercitus submittit, semper grauidus, & semper fecundus, semper plenus & nunquam exhaustus succedunt noui hæredes hæredibus,nec decrescunt opes Parentum,nec minor est hæreditas post tot iacturas.

Vt tamen eas iacturas fugiant, ingrediuntur sensus nostros, & totas se putant dum intra nos latitant; nunc loquuntur auribus sine voce,iam oculos excitant sine murmure, mox in phantasia resident sine pondere,vagantur in cerebro sine strepitu,excurrunt per cellulas sine motu,subsistunt in memoria sine tumultu.

O rem mirabilem nisi esset vulgaris, exhibent res magnas, & carent magnitudine, res immensas & carent mole: per eas videmus,nec illas cernimus, per illas sentimus nec cadunt sub sensus: cadunt tamen sub intellectum,sed penè illum vincunt.

LVDVS VNDECIMVS.

DE DVOBVS DOMINIS.

SVBTILIS quæstio,sed speculatiua magis quam practica, & quæ plus iurgij habet,quam lucri. An duo possint esse simul eiusdem rei Domini. Negant multi,affirmant alij. Placet vtramque quæstionem agitare, ameno primùm stylo,deinde Scholastico,& vtroque ludere.

AN

AN DVO POSSINT ESSE SIMVL EIVSDEM REI DOMINI.

LVDVS RHETORICVS.

EVERTIT naturam Dominij,qui duos posse esse simul eiusdem rei Dominos dicit. Dominium est ius disponendi,si totum hoc ius est penes vnum, quænam illius pars est penes alterum? Dominium est ius disponendi de re tanquam sua, quomodo idem ager est meus,si est alienus? quomodo non est alienus,si alter est Dominus? Dominium est ius disponendi in commodum suum, quomodo disponis in commodum tuum, si dum disponis amittis tuum, & nihil acquiris alienum? Dominium est facultas disponendi sine iniuria alterius: potest Titius velle retinere seruum sibi fidelem; potest Caius velle eundem dimittere quia infidelem: quomodo ille non inferet iniuriam alteri si retineat, cui ipse seruus damnum infert si maneat; Dominium est potestas disponendi in omnem vsum: potest Titius eodem equo velle ire Romam, quo Caius vult ire Lutetiam: quomodo vterque disponet in omnem vsum, si vterque vult oppositum. Denique nemo potest duobus dominis seruire, quia cum sint diuersi possunt diuersa velle, dum vnus id vetat, quod alter imperat.

Euertunt sanè hæc argumenta dominium permanens, sed instantaneum non attingunt: idem instans admittere potest duos Dominos quos tempus excludit; idcirco capacius quia breuius, idcirco potest pati diuersa iura quia non patitur, diuersa arbitria: duo Domini idem possunt quia idem volunt, cessat omnis iniuria in instanti, quia cessat pugna. Age quisquis negas diuersa posse esse in eodem instanti dominia? annum potes eodem momento librum accipere, quo ego possum dare; at non potes negare librum tunc esse meum,nisi neges fieri tuum: nemo tunc magis est Dominus,quam cum donat aliquid suum; & tunc alter fit maximè Dominus cum facit aliquid suum; quia nisi fieret Dominus occuparet alienum. O instans opulentius tempore! eodem momento vterque est diues quia vterque est Dominus; eodem momento dominium est in donante, quia donare non posset nisi Dominus esset, & simul est in donatario, quia ille dominium non transferret, nisi hic acciperet; eodem momento dominium est in

donante, sed vltimò, in donatario sed primò, in hoc nascitur quia in illo moritur. In vtroque totum est quia transfertur, & nondum translatum est: idcirco hic transferre potest, quia adhuc habet, neque adhuc transferret, nisi alter simul acciperet: felix dominium si in vtroque maneret, imo infelix si diutius viueret; neuter in tempore Dominus esset, quia vterque esse vellet; idcirco in instanti vterque est, quia hic vult desinere esse, dum alterum vult incipere.

LVDVS THEOLOGICVS.

An duo possint esse simul eiusdem rei Domini in solidum.

VIDETVR non posse: 1. Quia iura negant dominium posse esse penes duos.

2. Hoc dominium est contradictorium in tempore, ergo in instanti, quia contradictoria æquè pugnant in instanti, atque in tempore, quia quod essentialiter est tale, est tale in omni statu, & tempore.

3. Duo dominia eiusdem rei se habent vt forma, & priuatio, aut saltem vt duæ formæ oppositæ, ergo non possunt esse simul.

4. Alioqui poterit quis eodem instanti esse seruus, & Dominus, quia dum alteri tradet se vt seruum erit Dominus, & dum alterum facit dominum sui, hoc ipso facit se alterius seruum.

5. Idem poterit esse liber, & captiuus; at hoc repugnat, quia libertas dicit negationem seruitutis, & seruitus libertatis.

6. Repugnat dominium transferri simul & haberi, quia transferre est non habere, repugnat aliquem cessisse suo iuri, & retinere, manere dominum, & non manere, extinctum esse, & viuere; at hæc omnia sequentur si eodem instanti dominium eiusdem rei possit esse penes duos.

7. Repugnat eandem numero formam esse simul naturaliter in duobus subiectis; at erit, quia vel Titius transfert hoc instanti idem numero dominium quod habet, vel alterum, si primum, ergo eadem numero forma est simul in duobus numero subiectis; si secundum, ergo non transfert suum dominium, sed alienum.

8. Dominium dicit ius non tantùm disponendi de re sua, sed etiam

etiam ius impediendi alterum ne vtatur re tua; at non potes impedire alterum, si alter eodem instanti est Dominus.

9. Repugnat aliquid eodem instanti esse meum, & non meum; at hic liber erit meus: hoc instanti, & non meus, si est alienus; at erit alienus si alter est Dominus.

10. Repugnat aliquem donare alteri quod alter iam habet; at poterit quia Titius accipiens librum à Caio, potest eodem instanti redonare Caio, qui tamen toto instanti est Dominus.

11. Ad transferendum dominium præter titulum requiritur traditio, & ad complementum requiritur possessio; at hæc omnia eodem instanti esse non possunt.

Denique nemo potest duobus dominis seruire, vt ait ipse Christus; at idem poterit esse seruus duorum, si duo possint esse eiusdem Domini.

CONCLVSIO. Probabilius videtur duos posse simul esse eiusdem rei Dominus in solidum, sed dominijs instantaneis non permanentibus.

Suppono 1. Quæstionem procedere de duobus dominijs in eodem ordine, scilicet vel de duobus dominijs altis, vel præcipuè de duobus bassis; ratio est, quia quæstio procedit de duobus dominijs independentibus, & quæ vocantur contradictoria; at dominia diuersi ordinis possunt dependere à se inuicem.

Suppono 2. Quæstionem procedere de duobus dominijs completis ex parte obiecti, v.g. an Titius, & Caius possint esse simul eiusdem villæ domini in solidum. Ratio est, quia cessaret contradictio si dominia essent tantum completa ex parte subiecti, sic duo hæredes ex æquo instituti habent dominium totale totalitate subiecti in partem hæreditatis.

Suppono 3. Per instans intelligi, vel instans indiuisibile si detur, vel partem temporis diuisibilem, sed inadæquatè, & indiuisibiliter acceptam.

Probatur conclusio. Titius Dominus alicuius rei potest eam donare Caio in instanti, & Caius potest accipere eodem instanti; ergo tunc vterque est Dominus. Antecedens probatur, quia nihil repugnat acceptionem alicuius rei eodem instanti fieri quo est donatio, neque est necessarium vt vna actio succedat alteri, quia duæ actiones relatiuæ possunt esse simul; præcipuè si agatur de acceptione, & donatione mentali humana, vel Angelica, quę nõ importat motum successiuum. Consequentia probatur, quia eo instãti quo Titius dat libellum Caio est verè Dominus libri, quia actus secundus probat primum; exercet autem actum secundum

domini, quia disponit de re sua independenter ab alieno arbitratu, & liberè disponit, quia ita dat, vt possit retinere, & licet ex suppositione quod det hoc instanti non possit non dare, tamen hæc suppositio non lædit libertatem, quia est consequens, & quam ipsa libertas facit.

Aliunde Caius fit verè Dominus libri eodem instanti, quia verè accipit dominium libri titulo donationis, quam traditio, & possessio complet; quod ex eo constat, quia Caius hoc instanti accipit ius disponendo de libro vt suo, & si posset operari instantaneè vt Angeli, posset reuera dare librum alteri, & coniungere actum primum cum secundo: Imo donatio, traditio, & possessio possunt esse eodem instanti, præsertim si possessio est ficta, & ciuilissima.

Confirmatur, quia hoc toto instanti arbitrium Titij donantis non potest dissentire arbitrio Caij donatarij, quia Titius vult Caium vti re donata prout voluerit, quia transfert plenum eius dominium.

Dixi in conclusione dominium instantaneum posse esse penes duos non autem permanens, quia in tempore duo dominia eiusdem rei se excludunt, quia arbitrium vnius potest dissentire ab altero; at in instanti non se excludunt, quia arbitria non dissentiunt.

Ad soluendas obiectiones suppono ex Philosophia ea quæ intrinsecè desinunt, esse vltimo eo instanti quo desinunt, quia hoc instans numeratur quasi intrinsecum durationi, & licet dicere, nunc res illa vltimo est, & immediatè post non erit. Item ea quæ incipiunt intrinsecè sunt primò eo instanti quo incipiunt, quia hoc instans censetur intrinsecum eorum existentiæ, & licet dicere nunc res illa primo est, & immediatè ante non erat. Quia ergo dominium Titij donantis librum desinit intrinsecè, Titius est Dominus eo instanti, & quia dominium Caij donatarij incipit intrinsecè, est etiam eo instanti. Sic autem incipere, & desinere probatur ex supradictis, & quia nulla apparet implicantia in his formis moralibus, licet in formis substantialibus id neget Philosophia.

Ad primum Resp. Iura non loqui de dominio instantaneo, quod ad legum rationem parum confert, sed de permanente quod ad contractus requiritur, qui vt fiant humano modo fieri debent in tempore.

Ad secundum Resp. Hæc dominia non esse contradictoria in instanti, quia vterque dominus idem vult, quia hoc ipso quod vult

vult dare, vult alterum accipere, & sic arbitrium vnius non contradicit arbitrio alterius.

Ad tertium Resp. Hæc duo dominia se habent vt opposita privatiuè n. vt opposita relatiuè c. at relatiua se inferunt. Et licet duæ formæ substantiales, & duæ accidentales oppositæ, saltem in summo gradu se excludant; at non necessario duæ formæ morales.

Ad quartum Resp. Idem erit Dominus vltimo, & seruus 1°. eodem instanti, sed diuerso respectu, vnus per modum principij disponentis, alter vt se subijciens dispositioni alterius.

Ad quintum Resp. Toto instanti esse liberum, quia liberè se ligat, ex suppositione autem quod se ligat est captiuus; at liberè, & tantum necessitate hypothetica talis, & in sensu composito quem ipse facit.

Ad sextum Resp. Negando antecedens, ad probationem R. est non habere n. sed est habere vltimo, ad inst. R. repugnat cessisse de præterito, & habere c. repugnat cedere, & habere vltimo, n.

Ad septimum Resp. Transfert eandem formam, & idem dominium specie, amittendo illud quod habet; sic eadem numero forma non migrat de subiecto in subiectum, sed eadem specie.

Ad octauum Resp. Dominium dicit ius ne alius vtatur me inuito c. me volente, n. at vterque idem vult hoc instanti.

Ad nonum Resp. hoc instanti esse meum, non autem non meum, licet sit alienum: ad inst. R. alienum quod à me fit tale non est meum hoc instanti quo volo esse alienum, n. sic vero est alienum & meum, sed alienum primo & meum vltimo.

Ad decimum Resp. Repugnat dare alteri iam suum, R. iam suum dominio nascente n. dominio præterito c.

Ad vndecimum Resp. donationem, traditionem, possessionem, posse esse eodem instanti, præsertim si possessio est ficta, & ciuilissima. Resp. 2. ad transferendum dominium non requirit traditionem in multis casibus quos Authores citant.

Ad vltimum Resp. Christum loqui de dominio permanente; quia instantaneum, parum refert ad praxin, & ad mores.

PRÆFATIO
DE CONSCIENTIA.

NVLLI arti,aut ſcientiæ præfari minùs congruit,quam cõſcientiæ,quia nulla ſcientia minus loquax,& minus verboſa eſt.Mirum eſſet Grammaticam non præfari,quæ loqui docet;ſilere Poeſis non debet quæ docet fingere.Eloquentia hoc ipſum docet,qua arte nemo ſileat,etiam dum nihil habet quod dicat. Logica ex mutis elementis verba facit ne vnquam diſcurſus deſit: Theologia rea eſſet, ſi de Deo taceret; interpres ſcripturæ ſi taceret, interpres non eſſet. Sola conſcientia eſt, quæ præfari non amat, quia hoc ipſum contra conſcientiam putat magnificè loqui,& mauult facere magna,quam dicere.

Ne igitur expectate fucatam verborum lenocinijs orationem, conſcientia fucos odit, ne quærite blandientis oratoris affectus, aut indignantis tumultus, conſcientia ſincera eſt dum blanditur, & iuſta dum iraſcitur.

Conſcientia ſermo nec Grammaticus eſſe debet, ne habeat aliquid vanum,nec Poeticus ne habeat aliquid fictum, nec Rhetoricus ne habeat aliquid vacuum;nec Philoſophicus ne nimis ſapiat, nec Theologicus ne mentem excedat.

Erit itaque oratio ſimplex ne fallat,erit clara vt doceat,erit efficax vt agat, erit prudens vt dirigat; erit lectioni ſimilior quam orationi,ne contra conſcientiam aliquid dicat, dum de conſcientia diſputat.

Acturus igitur de conſcientia vnum quæro, quid ſit conſcientia;conſcientia,inquiunt aliqui,domus eſt perpetuis obſeſſa tenebris,nec tamen obſcura;nullus in ea ſol lucet,nec tamen in ea aliquid latet;nullæ in ea feneſtræ per quas aſpiciat,& tamen omnia ſpectat; nullæ fores per quas hoſpitibus pateat, & tamen ſemper eſt plena; conſcientia domus eſt obſcura, & ſplendida, clauſa & obuia; vacua & plena: quia dum alijs hoſpitibus caret,implet ſeipſam,& turbam facit,etiam dum eſt ſola.

Conſcientia aiunt alij, eſt labyrinthus mille mæandris intertextus, & tamen hoſpiti ſuo tutus; domus eſt geſtatilis, quia eam quiſque inſtar limacis gerit: eſt patria ſequax, quia eam peregrinus quiſque circumuehit: ita tamen eſt patria homini ſi bonus eſt, vt eidem ſit exilium ſi eſt malus. O rem prodigio ſimilem! Vir improbus apud ſeipſum habitat,à ſeipſo exul: Idem

præ-

præſens ſibi, idem abſens à ſe: idem excutere nititur conſcientiam quia aduerſariam, nec tamen illam exuit quia ſecum gerit idem fugit ſeipſum quaſi inimicum, nec tamen ſe deſerit, quia ſecum fugit: idem liber, & captiuus; idem ciuis & peregrinus; idem hoſtis & amicus: quia conſcientiam gerit hoſtem crimini, & amicam virtuti.

Conſcientia, inquit Baſilius, eſt naturale tribunal animæ; in eo tribunali conſcientia accuſatrix, & teſtis; iudex & vindex damnat ſeipſam ſi nocens eſt, abſoluit ſi innocens: mirabile tribunal quod vna perſona conſtituit.

Conſcientia, ait Victor, ea eſt apud quam non moritur omne quod gerimus, ea in factis noſtris teſtatur quod vidit, accuſat quod diſſuaſit, laudat quod conſuluit; ea non habet loquendi vſum, & neſcit tenere ſilentium, nihil ei tuum tectum eſt, quia tecum ſemper eſt; præterita ſcit quia fecit, præſentia quia aſpicit, futura quia dirigit.

Conſcientia, inquit Hieronymus, eſt ſecretum hominis, quia nemo nouit quæ ſunt hominis, niſi ſpiritus hominis, aut qui hominem condidit ſpiritus Dei: nec eam Momus intueri poteſt, ne irrideat: neque alter homo ne fallat, nec genius malus ne noceat, nec bonus ne libertatem impediat: reueretur illam Deus ipſe, atque vt libera ſit permittit agere improbè, quam vellet agere benè.

Subtiles ſanè proluſiones, ſed quæ aliqua conſcientiæ officia deſcribunt, non naturam definiunt.

Dic Theologia ſcientiarum regina, doce conſcientiam quid illa, & qualis ſit? ſi tamen conſcientiam doces, vnde niſi à conſcientia didiciſti qualis conſcientia ſit; & ſi conſcientia docuit, quomodo ante te qualis eſſet ipſa neſciuit? doceat tamen conſcientia Theologiam, Theologia conſcientiam, vtraque diſcipula, & Magiſtra; vtraque dicat quid ſit conſcientia.

Conſcientia, inquit Theologia, eſt actus intellectus practici, deducens concluſionem ſyllogiſmi prudentialis, ex principijs à ſynderesi oblatis, & per rationem connexis.

Paucis verbis quot oracula! conſcientia eſt actus intellectus vt præferat voluntati facem, & oſtendat honeſtatem: eſt actus, vel Ephœbi honorarij prælucentis dominæ, vel Domini intellectus imperantis ancillæ; imo eſt actus famuli, & Domini, quia eſt actus prælucens voluntati adhuc cœcæ, & expectans imperium liberæ. Debet actus bonus honeſtatem voluntati, debet intellectui honorem; nec ſine voluntate eſſet actus honeſtus, nec ſine in-

intellectu legitimus: vtriusque fœtus id debet vtrique quod Parentibus filius; ingratus si dum voluntatem agnoscit vt matrem, intellectum non agnoscat vt patrem.

Conscientia est actus non habitus, contra Scotum non satis hac in parte acutum: possum operari sine habitu, nec possum liberè sine præuio actu; deponi potest conscientia, nec facilè exuitur habitus: malum est agere contra conscientiam, nec est malum operari contra habitum: Denique prælucere, dirigere, agere, testari, accusare sunt actus non habitus: ita tamen conscientia est actus vt possit nasci ab habitu: ita generans habitum vt possit ab habitu generari: ita parens vt sit aliquando filius: tunc tamen non est vnus actus sed geminus, ne idem esset prior seipso, & seipso posterior.

Conscientia est actus intellectus, & minùs propriè voluntatis contra Durandum nimis hac in parte rixosum, placet aggredi hominem authoritate, & conuincere ratione.

Tertullianus appellat conscientiam naturales tabulas, in quibus scilicet vnusquisque legit opus suum, & agnoscit quod scripsit; at legere, & scribere, officia sunt intellectus scientis legere, non voluntatis scientis tantùm audire.

Damascenus vocat legem intellectus, quam scilicet intellectus promulgat voluntati, non voluntas intellectui, aut saltem quæ vtrumque comprehendit.

Hieronymus illustrem locum Malachiæ sic explicat, custodite spiritum vestrum, & vxorem adolescentiæ vestræ: per spiritum intelligit Propheta intellectum, per vxorem voluntatem, per vtrumque conscientiam: illustre sanè connubium, in quo intellectus est sponsus, voluntas mater, & proles coniugij sunt actus liberi.

Bernardus appellat conscientiam scientiam cordis, non quæ in corde sit, sed quæ est de corde: illustris nimirùm scientia, quæ cor illustrat, subtilis quæ penetrat, ignea quæ inflammat, erudita quæ docet, amabilis quæ mouet, efficax quæ persuadet. At erudire, arguere, illustrare sunt actus eius facultatis quæ videt oculis proprijs; non eius quæ vtitur alienis.

Conscientia est actus intellectus practici, non speculatiui: vnicus est intellectus in homine, si spectes entitatem, duplex si attendas virtutem: vnus est speculatiuus, alter vel idem practicus.

Agnosce vtriusque naturam, vel industriam; intellectus speculatiuus præscindit à rebus agendis ne aliquid efficiat, laborat ne laboret, agit ne agat, speculatur facta ne faciat: Attende tamen huiùs intellectus efficaciam dum nihil efficit; ibi definit vbi nihil

est

est nisi differentia; ibi diuidit vbi nihil est nisi identitas; ibi numerat vbi sola est vnitas: ibi medium quærit vbi nihil est primum, & vltimum.

Aduerte eiusdem intellectus innocentiam, contemplatur opes nec ditescit; dignitates nec insolescit; voluptates nec afficitur, labores nec frangitur.

Attende eiusdem audaciam, ascendit in cęlum nec extollitur, descendit ad terras nec deprimitur: flammis se immiscet nec exuritur; aquis se immergit nec obruitur: lumen aspicit nec hebescit: Solis, & Lunæ defectus intelligit, neque deficit: tenebras ingreditur nec obscuratur: nihilum scrutatur nec confunditur: tempora meditatur nec cum annis fluit: motum prosequitur, & cõquiescit.

O audacem intellectum! inquilinus est vnius Elementi & incola omnium; in terris habitat, ad cęlum euolat: consuescit cum Angelis, pugnat cum feris: cultor cęli, victor profundi, in aere auceps, in cœlo hæres.

Non ita intellectus practicus, non agit ne agat, nõn contemplatur vt illic conquiescat; sed præfigens sibi opus vt finem, eò se & omnia destinat, atque vt operetur faciliùs, antequam opus extra proferat, priùs illud intra se format.

O rem miraculo similem! iam extat domus intra intellectum Architecti, quæ adhuc alibi non existit; iam illic efformata, nondum alibi nata: iam illic absoluta, nondum alibi inchoata: quodque admirationem superat; nobilior est domus in idea sui, quàm in seipsa: viuit intra intellectum Architecti, quæ extrà non sentit; illic spiritus, extrà rude corpus, illic ventos, & imbres, & ruinam non timet, vbi nihil eam videt: ibi stabilis subsistit, postquam etiam alibi corruit.

Neque ibi sistit intellectus practicus: sed dum agit, inferiores potentias secum ad opus accingit: atque vt primum cęlum mobile inferiores sphæras secum rapit, sic intellectus practicus subditas facultates quasi orbes minores ad opus attrahit: prælucet operantibus ne fallantur; suppeditat materiam ne otientur: collaborat operantibus ne conquerantur.

Conscientia est actus intellectus practici, non speculatiui: prælucet acturæ voluntati, & prior agit; proponit opus faciendum, iam intra se factum; inclinat animum volentem, impellit nolentem, adiuuat laborantem: si reluctari voluntatem videat, minatur se aduersariam vt arguat, testem vt conuincat, iudicem vt damnet, vindicem vt castiget: si aduertat procliuem ad opus, sed cunctantem, proponit honestatem quæ moueat, vtilitatem quæ persua-

ſuadeat, mercedem ſi agat; coronam ſi vincat.

Conſcientia eſt actus eliciens concluſionem ſyllogiſmi prudentialis, ex principijs vniuerſalibus à ſynderesi propoſitis, & per rationem connexis: hæc nobilis forma ſyllogiſmi practici, ſynderesis maiorem format, ratio minorem, conſcientia elicit concluſionem; ſynderesis eſt lumen illud vultus diuini ſignatum in homine: ratio lumen illud admouet, conſcientia per illud videt: ſynderesis, inquit Hieronymus, eſt ſcintilla animæ, ratio ſilicem verberat, conſcientia eſt expreſſa flamma. Synderesis, vt loquitur Auguſtinus, quaſi latens in corde imperator conſilia dictat, ratio examinat, conſcientia promulgat, voluntas obſeruat: ſynderesis eſt conſcientia vniuerſalis, conſcientia eſt ſynderesis ſingularis.

Atque ex ijs colligere licet quomodo conſcientia à Morali, & prudentia differat; nimirum vtraque illa eſt habitus, conſcientia actus: Moralis eſt ars honeſti, prudentia liberi, conſcientia recti: Moralis proponit bonum, prudentia eligit, conſcientia agit. Denique Moralis eſt ſcientia morum, prudentia pars ſcientię, conſcientia pars prudentiæ.

Hæc de conſcientia Theologia; at tu Philoſophia quid de conſcientia ſentis? conſcientia, inquit, eſt naturalis Logica; ea enuntiat in puero, definit in iuuene, argumentatur in viro demonſtrat in ſene: ea diſcurrit de bonis & malis, ſed diſpari forma; in illis eſt forma delectans, in iſtis crucians: in illis flamma lucens, in iſtis vrens: in illis eſt vermis immortalis ad pœnam, in iſtis teſtis æternus ad coronam.

Conſcientia, aiebat Seneca, eſt particula diuini ſpiritus homini immerſa, vt homo aliqua ex parte ſit Deus: particula eſt non aſſiſtens, ſed intimè præſens: non extrinſecus addita, ſed animo indita; particula tamen eſt, non totus ſpiritus, ne hominem abſorberet, ſi totus intra hominem habitaret Deus.

Conſcientia, inquit Menedemus, ſingulis mortalibus Deus eſt, nec tantùm pars Dei; ea intra hominem exercet vices Dei; nec exerceret niſi eſſet homine maior; nec maior eſſe poteſt omnibus mortalibus, niſi ſit immortalis Deus.

Quid ais Philoſophia? nimis ſubtiliter de conſcientia ſentis: accepiſti claram, & inuoluis; accepiſti humanam, & diuinam facis: conſcientia neque eſt pars diuini ſpiritus, qui partes non habet: neque intra hominem Deus eſt, ne homo ſit Deus.

Modeſtius de conſcientia Moralis Philoſophia; conſcientia, inquit, eſt commune beneficium, nemo ea caret ſi homo eſt: ne-

nemo eam non videt, quia per eam videt: nemo eam non sentit, quia ipse est ratio sentiendi.

At tu Eloquentia, quid de conscientia dicis? ea, inquit, lex est non lata homini, sed innata; non accepta, sed indita; non incisa marmori, sed tabulis cordis: lex est lata sine legislatore, promulgata sine præcone, acceptata sine teste: lex est imperans sine voce, persuadens sine oratione, exequens sine arte: lex est docta sine magistro, docens sine studio, sciens quod aliunde non didicit, memorans quod nunquam audiuit. Lex est prælucens, & sequens: imperans, & obtemperans: ostendens agenda, & peragens: lex est nascens cum homine & supra hominem crescens, adulta sæpe in puero, matura in adolescente, senilis in iuuene: lex est nobilis sæpe in rustico, ingenua in seruo, libero in captiuo: Denique lex est nata cum homine, superstes post hominem, æterna inter ignes vt cruciet, immortalis inter astra vt coronet.

Ita scientiæ de conscientia; at definiat conscientiam Deus ipse: nemo eam melius nouit, quam author qui condidit: dicat scriptura laudes quas Deus ipse dictauit; nec fallere potest Deus dum dicit, nec scriptura dum dicta repetit. Signatum est super nos lumen vultus tui Deus. Explico diuina verba & finio: conscientia est lumen: lumen non humanum, sed diuinum; lumen non caducum, sed immortale; non fluxum, sed stabile: lumen vultus tui; si vultus ille est; si vultus ille est Verbum, conscientia est lumen Verbi: si vultus ille est Spiritus Sanctus, conscientia est lumen Spiritus: lumen ostendens Deum & exhibens: lumen pingens intra hominem Verbum & imprimens.

Signatum est, non affusum vt diffluat, sed infusum ne pereat: Signatum est, impressum altè ne eruatur, incisum ne deleatur, insculptum ne eradatur: Signatum est, quasi character vt legatur, quasi sigillum vt seruetur, quasi imago vt spectetur: Signatum est super nos vt emineat, intra nos vt lateat: super nos vt sublime, intra nos vt familiare: super nos vt dirigat, intra nos vt regat: super nos vt imperet, intra nos vt adiuuet: super nos vt coronet, intra nos vt triumphet: Signatum est super nos lumen vultus tui, lumen Dei conscientia est, lumen luminis, sol solis, radius radij, imago imaginis, character characteris.

Hæc de conscientia Deus, quis audeat post Deum loqui.

Dixi.

LIBER TERTIVS
ELOGIA REGIA.

VITA, ET ELOGIA
LVDOVICI DECIMITERTII.

I.

HIc qualis, & quantus hoc seculo futurus esset,
Prædixit ab altero seculo Clemens Octauus:
Diuinum fuisse oraculum vatis authoritas,
Verum fuisse vaticinium experientia probat;
Habent hoc plerumque res magnæ,
Diu videntur postquam esse desierunt;
Habet hoc præ illis LVDOVICVS,
Diu videri cœpit antequam esset.

II.

Antecessit magnos natales ingens terræ motus,
Trepidantis Europæ, vel amantis motus fuisse creditur;
Vt mirum non sit si tota nunc amatur, & timetur Europa
Qui ante timeri cœpit quam homo esset.

Au-

III.

Auspicatus est vitam cum hoc seculo,
Vt illud virtutibus suis consecraret;
Nec immerito hoc seculum Ludouicaum dixeris,
Cui idcirco Ludouicus adnascitur,
Vt præcipuum eius ornamentum esset.

IV.

Exiuit in lucem Sole cœlestem libram ineunte,
Nascente iustissimo Rege
Debuit dierum, & noctium æqualitas esse:
Sed æqualitas in Sole minor quam in Ludouico;
Vix ille æqualis in vno alteroque signo,
Ludouico dies omnis, & mensis in libra est,
Vix ille cœlestem libram excessit,
Cum Scorpijs, & Cancris se immiscet,
Tota Ludouici vita sine monstro est.

V.

Lucem adhuc salutabat Ludouicus,
Cum ecce noua stella in Cygno cœlesti nascitur,
Accendit eam Cœlum vt magnos natales illustraret;
Lucere in Cygno voluit, vt fatidica auis,
Quantus heros Galliæ nasceretur prædiceret;
Fingant Astrologi fatales in stellis horoscopos,
Diuinent aliena fata, dum nesciunt sua:
Ne vanus credatur Ludouici horoscopus,
Proponit illum stella noua, & auis fatidica.

V I.

Affirmat oculati testes Ludouicum in lucem prodeuntem,
Ter manus, & oculos in cœlum sustulisse;
Nemo maturius cœlum aspexit,
Nec mirum nemo plus iuris in cœlo habuit;
Natale sydus explorat oculis,
Intuetur astra sua dum nos spectamus aliena,
Dicitur Augustus puer cum stellis lusisse;

Verùm

Verum lusit Augustus cum alienis astris.
Ludouicus cum suis.

VII.

Editus in lucem eruditur ab Henrico Magno ad fortitudinem,
Ab omnibus virtutibus ad sanctitatem,
Ad iustitiam certe, & pietatem disciplina non eguit;
Vtramque habuisse videtur à natura:
Addunt oculati testes candidas manus ex vtero matris tulisse:
Innocentis iustitia præsagium erat,
Quis neget iusti nomen Ludouico congruere?
Qui tunc candidas manus habuit,
Cum omnes habemus cruentas:
Non debet hominibus Iusti titulum,
Antequam homines imponerent,
Natura iam dederat.

VIII.

His dotibus à natura instructum,
Virtutes alendum suscepere:
Vix vnquam meliorem alumnum sortitæ sunt;
Eam indolem ad omnia virtutis facinora præferebat;
Vt dubium reliquerit an differret indoles à natura;
Talis erat Diuus Ludouicus dum adolesceret;
Sola ætas vtrumque discriminat:
Si ambo simul vixissent, vix vtrumque distingueres:
Vt similes credas.
Vtrique lethalis noxa tantum in ea ætate odium fuit,
Vt si alterius morte scelus extinguendum esset,
Hæc sola inter eos fuisset contentio,
Vter prior occumberet.

IX.

Neque illud fortuito accidit,
Vt alter alteri certo interuallo succederet:
Hactenus vigesimus quisque Rex sanctitate floruit;
Hunc non fortuitò vigesimum esse:
Amor sanctitatis docet,

X,

His Magistris ad alias virtutes vsus est,
Fortitudinem Henrico Parenti debet:
Hic sanguinem generosum dedit vt Pater,
Præcepta fortitudinis vt Magister,
Exempla, vt bellorum arbiter.
Dicitur infantis adhuc Ludouici manibus
Victorem ensem indidisse:
Precatus vt eo Dei causam protegeret,
Eodem Patriæ gloriam extenderet;
Et miramur victorias Ludouici,
Quid non vincat Dei causa,
Patriæ gloria,
Ensis Henrici,
Et manus Ludouici.

XI.

Anno ætatis decimo in Regem consecratus est,
Ante oleum iam sacer,
Iam throno dignus erat,
Cum adhuc in cunis esset.
Quis credat, quieuit in hoc rerum cardine,
Tremefacta ab Henrico magno Europa;
Stetere hostes Galliæ, cum eam inuasuri credebantur;
Puto timuisse adhuc vel Henricum mortuum,
Vel in Ludouico rediuiuum:
Atque id vnum funeris acerbitatem leniuit,
Dum magno Parenti maior hæres succederet.
Nihil detraho laudibus tuis Henrice dum laudo tua:
Gloriosum est vinci ab eo filio, cui dedisti vnde vinceret:
Audeo dicere, Magnus es Tu omnibus titulis,
Nullo titulo maior quam dum talem filium reliquisti,

XII.

Agebat annum ætatis decimum quartum,
Cum Annam Hispanicam vxorem duxit.
Vt designatam à Deo coniugem scias,
Eodem anno, & mense, & hebdomade vterque in lucem prodijt;
Tantùm vt Aurora Solem,

Sit Ludouicum Anna paucis momentis antecessit.
Sed non illic æqualitas stetit:
Ambo sub eodem sydere libræ oriundi,
Sub eodem æquale connubij iugum subiere:
Vide an iustius esse coniugium potuerit,
Quàm dum ad cœlestem libellam,
Ipsa etiam momenta librantur.
Neque inæquale connubium thalamus diu infœcundus facit,
Idcirco diu Anna parturit,
Vt parere Augustum aliquem possit.

XIII.

Vix alium Principem castiùs irretiuit amor thori,
Vix alium grauius occupauit studium belli,
Ipsum connubium bello non caruit,
Inter arma coniugium inijt,
Ab eo tempore omnis ei annus militaris,
Omnis dies Martius,
Et omnis mensis Augustus fuit.

XIV.

Benearnenses hæretici nouam Remp. meditabantur,
Vt rem priuatam euerterent.
Et iam post eiuratam fidem Romanam,
Eiurare Regiam cogitabant:
Oppressit rebelles celeritate sua Ludouicus:
Et dum venari feras creditur,
Omnem Prouinciam vna venatione cepit.
Miraculo ea victoria non caruit;
Quinquaginta anni erant cùm è Benearnia Missa exulabat,
Eadem die restituta est, qua exulare cœperat.
Quis non eam diem Iubilæi dicat.
Et mirare dignam hoc Iubilæo Regis pietatem,
Circumferri solenni pompa Eucharistiam voluit,
Vt periuram Prouinciam,
Priùs reconciliaret Christo quam sibi,
Atque vt victoriam Deo acceptam referret,
Triumphare maluit Christum quam Ludouicum.

Nibil

XV.

Nihil generosius est vera pietate, S. Iean
Nec mirum si vincat, quæ cum Deo pugnat. d'Ange-
Hæc pietas fanum Engeriacum obsedit, & cepit; ly.
Si castra Regia spectasses.
Si propositum publicè in Eucharistia Christum,
Dixisses esse Castra Dei,
Eucharistiam arcam fœderis,
Ludouicum alterum Dauidem,
Contra Philistæos præliantem.
Tergeminam trium Regum obsidionem,
Vrbs rebellis eluserat,
Quartam obsidionem non tulit,
Nec mirum si victa est,
Quam cum Ludouico Christus obsedit.
Ne quid in posterum auderet vrbs periura,
Nudata est mœnibus quæ Regibus suis occluserat,
Et dum Pagus Ludouici vocabitur. Bourg-
Sentiet in pago iustitiam, Louys.
Quam in vrbe contempsit.

XVI.

Nec minus fortis mari quam terra Ludouicus,
Riam Insulam occuparat Soubisius,
Ea audacia vt collatis signis,
Pugnam cum Rege promitteret,
Adfuit Rex cum æqualibus copijs si numerum spectes,
Maioribus si virtutem numeres;
Rex ipse dum militis & Ducis partes implet,
Instar exercitus esse creditus est.
Aduersam fluminis ripam tormentis hostis armauerat,
Necdum se in mare fluctus receperant,
Post sex horas redituri,
Graue periculum erat in adeunda Insula,
Grauius erat in mora.
Insinuauit se medias in aquas Ludouicus,
Immersit se in fluuium cum Rege exercitus,
Et dum solo capite ex aquis eminet,
Dignum cœlo spectaculum fuit,
Rex alter Neptunus,

Singuli milites totidem heroes apparuere,
Creditur hac audacia mare terruisse,
Cohibuit fluctus ne tam cito refluerent:
Effluxere audaces vnda non hostes,
Oppressus est præsentia Regis rebellis exercitus,
Et dum sanguine suo arenas Olonaas,
Et mare inficit,
Docuit exemplo suo,
Nec terra prouocandum esse Ludouicum,
Vbi Mars alter est,
Nec mari, vbi est alter Neptunus.

XVII.

Hac victoria de subditis, qua sequitur de externis,
Sedebat ad Raam exhaustus Anglus,
Quam præteruolando rapere sperauerat,
Centum numerabat non tam nauigia quam castella,
Tam denso agmine per Oceanum disposita,
Vt solis auibus non nauibus iter mari pateret:
Et tamen viginti lintres Gallici,
Quos vna Nauis Anglica sorbere potuisset,
Per effracta repagula, & per omnia clausa
Inuenere viam:
Quam ipsis piscibus clausam Angli crediderant.
Nec felicior Anglis terra quam Oceanus fuit:
Vtrumque Elementum æqualis causa corruperat:
Innumera Anglorum millia arcem oppugnabant,
Nulla alia re nisi Toerasij virtute munitam.
Et tamen innumeros hostes, pauci,
Recentes fatigati,
Bene valentes penè mortui,
Tamdiu sustinuerunt, dum accurrerent auxilio viui:
Nemo quærat quid fecerint viui,
Vbi vicerunt mortui.
Schombergius, & Toerasius duo duces vincenda orbi pares
Tot hostium corpora ceciderunt,
Vt si penes mortuos eius terra quam occupant dominiũ esset,
Totam Raam Angli possiderent mortui,
Quam non cepere viui
Ex tot Anglorum millibus,

Tam

Tam pauci in Angliam rediere,
Vt redeuntium militum & nauium numerus,
Pene aqualis esset.
Eam victoriam sic duo duces partiti sunt,
Vt vnus Anglos sustinuerit,
Vterque repulerit,
Ludouicus vicerit.

XVIII.

Oppugnanda Rupella Raa praludium fuit;
Tunc se Rupella ream Maiestatis fecit,
Cum Raam dedere Anglo cogitauit.
Irridebat tamen vrbs rebellis Regem suum;
Dum euocabat alienum,
Contemnebat vires Regias,
Dum numerabat suas.
Si prateritas atates euolueret.
Non quot Reges habuisset numerabat,
Sed quot vicisset,
Si fastos suos consuleret,
In illis hi dies sacri erant,
Quibus Sacramentum aliquod abrogasset:
Ii solennes & festi,
Quibus de Rege suo victoriam aliquam reportasset.

XIX.

Hac erat vrbis insolentia, quam omnes capiendam,
Nemo tentandam putabat:
Et certe inexpugnabilis Rupella videri poterat,
Nisi arma Ludouici prouocasset.
Ille vt late vagantem furorem cohiberet,
Trium leucarum aggere coercuit.
Hoc primum de insolenti vrbe supplicium fuit,
Angustius tribus leucis imperium habet,
Qua Gallias hostibus externis diuidebat.
Adhuc tamen se Reginam vocabat.
Dum appellere mœnibus sui Oceanum vectigalem videbat.
Ludouicus operoso aggere mare franauit,
Nec aliud ex toto Oceano Rupella reliquit,
Nisi stagnum, & lacum, & mare captiuum.

XX.

Ne quare qua arte mirabilis agger surrexerit,
Ille ipse qui extruxit Architectus artem nescit:
Stetit sine fundo firmissima moles,
Et solidus murus sine calce coaluit:
Principio iniecta sylua, & montes tumultuario opere:
Hic tumultus ars fuit.
Nam dum Oceanus iniectas moles dissoluere tentat
Composuit,
Dum euertere laborat
Fundauit.
Et dum hiatum aggeris sapius ingreditur
Luto, & arena compleuit:
Sic ipse carcerem sibi, & vincula
Imprudens Architectus extruxit.

XXI.

Denique medio in aere visenda porticus stetit,
Et solidum ambulacrum supra Oceanum strauit;
In ea porticu miles obambulans,
Æstus tuos Neptune ridet,
Quos sub pedibus mori videt,
Ignes tuos Rupella spernit
Quos aqua diluit.
Relictus tamen est medio in aggere tolerabilis hiatus,
Ne mare desperaret:
Atque vt transeuntes per hanc labem procellæ,
Rupellam admonerent,
Cederet Regi suo libens,
Cui natura cessisset:
Nec recusaret compedes,
Quas ipsa procella admisissent.

XXII.

Cessisset ijs monitis Rupella nisi rupes esset,
Adhuc ab Anglis auxilium sperat,
Nec videt hunc aggerem carcerem sibi,
Anglis limitem esse,

Nec

Nec transituras Anglorum acies,
Qua vix vnda transiere.

XXIII.

Geminum exercitum naualem Anglia conscripserat,
Primus cum hunc aggerem tentare armis non auderet,
Tentauit oculis:
Promiserat Annonam Rupella,
Ostendit,
Et fidem suam non famem alienam soluit:
Venerat vt vinceret,
Vidit nos inuictos esse, & fugit;
Hac fuga Rupellensis si Raana iungatur,
Testatum Anglia reliquit omnibus,
Si vires manibus defuere;
Non defuisse animos pedibus;
Et si vincere in terra nesciret,
Scire se in mari fugere.

XXIV.

Secunda Classis ijs ignibus armata venit,
Vt orbem incensura crederetur:
Verum agger ignes non metuit, qui imperat Aquis:
Atque id vnum Ludouici triumphis deerat,
Vt post superatas cum terra Aquas,
Quartum Elementum superaret.
Nec otiosus tamen hic secundus aduentus fuit,
Tardè ad suppetias Anglus venit,
Maturè ad exequias:
Vindex esse obsidionis non potuit,
Testis fuit deditionis:
Nec inutiles tamen Anglorum ignes fuere.
Praluxere Rupella exequijs,
Et triumphis Ludouici:
Ne sine numine id factum putes,
Anglorum ignibus Franci,
Diu ante candelabra parauerant;

XXV.

Quid expectas infelix Rupella?
Disce toties superata semel vinci,
Iam te Elementa destituunt, iam natura deficit;
Quid sola rebellis expectas?
Nec te rerum vltima Regi tuo dedis?
Iam tredecim ciuium tuorum millia fames absumpsit,
Si longius resistis, breui hic te status excipiet,
In quo nec vinci poteris, nec seruari.

XXVI.

Quis credat? post victa tria Elementa
Tandiu restitit, quamdiu quartum Elementum superfuit,
Et sufficere aerem putauit qui auibus ipsis non sufficit.
Denique corrupto peste, & morte aere
Tunc desperauit, cum spirare vltra non potuit:
Quid primum admirer in ea victoria,
Vbi omnia miracula sunt?
An victoria annum?
Hic climatericus fuit,
Eo anno seruata est Rupella quo perire debuit,
An deditionis diem?
Victa est Cœlitibus omnibus sacro die,
Qua omnes Cœlites execrata erat.
Sed pietatem Regis admirari placet:
Ille triumphantem in Eucharistia Christum,
Pedes tota vrbe prosequi voluit:
O Triumphum Cœlo spectatore dignum!
Antiquos triumphos sequebantur Reges captiui,
Sequitur triumphantem Christum Victor, & pedes LVDOVICVS,
Vix vnquam gloriosius triumphauit Deus.

XXVII.

Admirare sociam pietatis LVDOVICI *clementiam,*
Hac cum iustam iram per tredecim menses collegisset,
Iram cum Rupella vicit:
Pepercit abiecta ad pedes Rupella,
Dum eam calcare potuit;

Nec

Nec viuis tantum hostibus pepercit:
Libenter mortuos ad vitam excitasset,
Vt omnibus ignosceret.

XXVIII.

Obsignet hæc omnia mirabilis Aggeris illustris ruina,
Hic Agger quem nec Rupella suis machinis,
Nec Anglia suis flammis,
Nec mare suis procellis euertere potuit;
Hic Agger abeunte Rege sponte corruit;
Vt probaret se solo eius imperio stetisse;
Capta Rupella superesse noluit,
Ne fideli noceret,
Qui ideo tantum surrexerat
Vt vinceret infidelem.
Relicta est memorabilis valli pars exigua,
Vt sciat posteritas quale hoc miraculum fuerit,
Cuius adhuc reliquias Elementa reuerentur,
Et ne vnquam rebellet Rupella,
Dum vltimam ruinam minatur hæc ruina.

XXIX.

Hic finis rebellis Rupellæ.
Quis non post eam victoriam vicendi finem fecisset?
LVDOVICO *finis vnius triumphi gradus est ad sequentem:*
Dum captare quietem creditur, iam ad Alpes peruenit;
Nec difficile arduas rupes conscendet,
Cui ad ascensum Rupella substernitur.
Obsidebat Casale Hispanus,
Vt cadentis Rupellæ fragorem accepit è longinquo,
Vt effracta Susæ repagula audiuit è propinquo,
Prudenter ei Victori cedendum putauit,
Cui ipsa etiam natura cessisset.

XXX.

Admiratus hanc victoriam Vates Romanus,
Sudate, inquit, artifices foci,
Et metalla in statuas animate,
Si statuæ adhuc vocales non fuissent,

In-

Inciperent nunc primùm his verbis loqui,
Venit Iulius Cæsar, & vicit quos vidit hostes,
Venit Ludouicus, & vicit quas non vidit acies.
Admiratus hunc triumphum Poeta Gallus,
Quale, inquit discrimen Anglos inter, & Francos;
Obsessa Rupella auxilio venere Angli,
Videre obsessos fratres; non adiuuere,
Obsessi Casalis auxilio venere Franci,
Obsessam vrbem liberant quam non videre.

XXXI.

Quid si eam victoriam vt spectarent,
Noui apparuere Soles.
Vix Alpium iuga LVDOVICVS *ascenderat,*
Cùm ecce sex Italiam Soles illustrant,
Ex Claudij Achillini libello ea de re Regi inscripto. *Quinque Roma numerabat,*
Sextum adorabat Susa,
Sed huius sexti quinque alij Soles parelia erant:
O nouum oculis sed maius ingenijs spectaculum!
Quinque Soles apparent, vt maior solito numerus,
Significet spectaculum supra naturam esse:
Romæ visuntur, ne quis de eo prodigio dubitaret,
Quod credendum Roma proponeret,
Media die in aere consistere,
Vt omnes oculos oblectarent,
Per tres horas subsistere,
Vt omnes aspectus satiarent.

XXXII.

Quam pertinax malum hæresis est!
Ausa est Regi suo reluctari,
Cui Alpium iuga cesserunt:
Nec aduertit Ludouicum dum ad alta conscendit,
Solo descensu posse rebellem obruere:
Priuatium vrbs arte, & natura munita,
Obsidionis Regiæ laudem ambiebat:
Id assecuta est, vt vbi priuatium erat,
Nihil hodie nisi cadauer vrbis, & priuatio sit.
Territum hoc supplicio Montalbanum

Vt

Vt prima obsidionis memoriam aboleret ;
Secundam expectare noluit ;
Paruit vrbs sapientissimis magni Cardinalis consilijs ,
Spemque omnibus fecit ,
Breui se Romano Pontifici credituram ;
Quæ Cardinali iam credidit .
Nemausus hoc exemplo prouocata,
Munitiones nouas sponte destruxit,
Vt retineret antiquas ,
Timuit arenæ suæ , & amphitheatro ;
Ne vbi quondam feræ luserant
Ipsa rebellionis , & perfidiæ ludus esset.

XXXIII.

Denique hæresis citra omnem prætextum tunc paruit ,
Cum nullas amplius arces prætendit :
Centum anni erant cum in hanc potentiam excreuerat ,
Vno momento consenuit :
Gloriabatur trecentas sibi arces esse,totidem annis expugnandas,
Ludouicus totidem diebus eripuit ,
Addebat posse se quinquaginta prælijs cum Rege decernere ;
Vno prælio victa est ne toties interiret .

XXXIV.

Vix intra Galliam pax erat ;
Cum Gallica arma iterum Casalis implorat,
Obsidebat Casale Spinola ea rerum gestarum gloria,
Vt sola nominis fama captura vrbem crederetur ;
Et certe vicerat nisi tum Ducem opposuisset Ludouicus ,
Quem æqualem sibi hostis ipse laudauit.
Dum vincere Annibalem Marcellus non potest ,
Æquali vtriusque gloria
Casale vtrique diuisum est.
Tantique momenti vrbs vna credita est ,
Vt in altera eius parte ,
Duo Reges triumphare se crederent .
Induciarum ea conditio fuit, vt nisi ad dictam diem
Armatus Francorum exercitus præsto esset ,
Toto Casali excideret .

Ad-

Adfuere audaces, & armati Franci,
Post victam famem, & pestem, & seipsos:
Veneratus fortunam Ludouici Hispanus,
Accedentibus ad Casale Francis,
Officiosè decessit è via,
Et dum depositam vrbem restituit,
Non minus fidelem se, quam tenacem probauit.

XXXV.

Eò gloria Ludouicus ascenderat,
Vt quò altius euaderet, post superatas Alpes non haberet:
Ausus est tamen morbus ad illud gloriæ culmen adrepere
Scilicet id vnum Ludouico deerat, post omnia superata,
Vt de ipsa etiam morte triumpharet.
Tentauit eum Lugduni periculosus morbus,
Penè illic vitam exuit,
Vbi eam primùm conceperat.
Vnde vigesimum voluebat ætatis annum,
Nec breuiorem vitam conquestus est,
Nec longiores annos optauit, sed æternos:
Mensis idem & dies erat quo lucem primùm aspexerat,
Eum diem eodem vultu,
Et salutauit vt primum,
Et adorauit vt postremum.
Æquales tunc dies lucebant,
Nec mirum sol in cœlesti libra erat;
Æqualis erat Ludouicus sibi ipsi,
Etiam dum Eclipsin expectabat.

XXXVI.

Iacebat intereà afflicta mœrore Aula Regia,
Et cum Rege suo tota Gallia laborabat;
Flere omnes,
Ille omnium lacrymas his verbis leniebat,
Quid fletis si eò pergo, vbi amplius mortalis non ero,
Regnum non amitto, sed muto,
Nemini plus iuris in Cœlo est, quam Regibus Galliæ,
Illic lilia deesse non possunt,
Vnde olim venerunt.

Sed

XXXVII.

Sed digniora cedro exempla quam verba ,
Ignosci sibi ab omnibus voluit ,
Qui neminem offenderat :
Generales conscientiæ rationes ,
Apud Confessarium ea seueritate posuit ,
Vt iustus hoc etiam nomine videri possit .
Christum in Eucharistia ,
Aspexit vt præsentem ,
Credidit vt latentem,
Excipit vt viæ ducem,
Adorauit vt æternitatis Regem .
Creduntur hæc omnia mortem terruisse :
Nunquam eam grauius pœnituit ,
Quam dum Ludouicum sic armatum tentauit :
Denique rediijt ad sanitatem Ludouicus,
Reuixit cum eo Gallia ,
Et mors ita territa recessit ,
Vt diu speretur non reditura.
Viue , & de nostris Regi Deus augeat annos .

Prosequi reliquam vitam Authori non licuit .

LVDOVICI XIV.
ADEODATI
ELOGIVM GENETHLIACVM.

DEDERVNT *primũ nomen Parentes,& impetrarunt secundum:*
Nec tamen dedissent primum,nisi Deus donasset secundum,
Non esset Ludouicus XIV. nisi esset Adeodatus .
Inter miracula natus est , inter vota conceptus erat:
Die Sancto Xauerio sacra conceptus creditur ,
Procurauerat Xauerio honores sacros Ludouicus ,
Procurauit Ludouico hæredem Xauerius .
Orauerat sæpe Regina , & fleuerat ,

Plini de Lilijs.

Et lachrymæ fœcundæ fuere,
Lacrymis suis feruntur Lilia.
Currente sæculo natus est,
Vt totum cum Patre coronaret,
Mense Decembri in lucem editus est,
Vt mensis idem Parentibus, & liberis natalis esset;
Ludouicus, & Anna hoc mense in lucem exiere,
Hoc mense iniere coniugium,
Hoc mense Parentes fuere.
Nonis S. Victorino sacris in lucem prodijt,
Vt nomen, & dies victorias prædiceret:
Hora de die vndecima,
Penè dum nascitur meridiem attigerat:
Lucebat interea è Cœlo signum Virginis,
Et Leonis ac Libræ rigorem temperabat,
Excipiebat hos influxus Ludouicus nascens,
Et generosis ac iustis spiritibus clementiam admiscebat,
Non potuit sub Astris melioribus nasci,
Nullum in ortu portentum est,
Nullum monstrum in vita erit.
Plus tamen debet Ludouicus Deiparæ Virgini,
Quam signo cœlesti.
Vix assumpta erat à Ludouico in Patronam Regni,
Cum Patrem fecit,
Adiuit oblatam hæreditatem, & hæredem dedit;
Idcirco inter Assumptam Virginem, & nascentem editus est,
Vt debeat nascenti vitam, & Assumptæ coronam.
Timete hostes Galliam, si timetis Mariam,
Ex quo Ludouicus Iustus deuouit Mariæ Galliam,
Regnum Galliæ est Regnum Mariæ,
Et Virgo Deipara est penè Regipara.

VOTVM PRO DELPHINO
VT SIT PARENTI SIMILIS.

VIVE, vale, & vince heroum purissime sanguis,
Et nostri fortuna aui: dum Te astra salutant
Progeniem venerata suam, dum publica vota
Cuique licent; votis vnum communibus addo;
Cresce Puer, Patremque tuis virtutibus aqua,
Nec possum tibi velle minus, nec fingere maius;
Cerne Patrem, Regesque omnes spectabis in vno;
Nec tamen impletur cunctis; versetur imago
Ante oculos tibi nota tuos, ne exempla require
Mortua, præsenti viuunt in imagine Reges,
Maiores quam in se, ne quare per extera regna
Quod natale tenes, præsens apparet Achilles,
Coram Cæsar adest, viuitque domesticus Hector,
Gentiles in Patre tuo; sic splendet in vna
Pantarba gemma omnis honos, germana pyropo est,
Sed non tota rubet; credas viridem esse smaragdum,
Sed non tota viret, minor est carbunculus in se,
Maior in hac harede sua, quæ possidet vna
Quos aliis diues gemmis partitur honores,
Sed nullas ex asse beat; sic colligit omnes
Heroas Pater, & maior superaddit honorem:
Hunc Te aquare decet, sic fies Gallicus Hector,
Sic iterùm præsens in Te visetur Achilles,
Sed tantùm pars vna tui.
Et licet in Patris vultu spirantia viuant:
Virtutis simulacra omnis; tamen eminet inter
Tot formas pietatis honos, amor æmulus æqui,
Et virtus immota malis: sic nobilis Iris
Quamuis tota micet, nec opaca obnubilet vmbra,
Et nubes sit tota color; tamen anteit omnes
Caruleus, viridisque decor, flauique venustas,
Et triplex fit in arcu arcus; sic Patris in ore
Emicat omnis honos, tamen hac tria lumina vincunt,
Iris in ore triplex: talem Te publica vota
Exoptant; cresce ergo Puer, virtutibus auctus,
Et patriis assuesce bonis non paruulus hæres;

Maturè propera, veloxque attinge Parentem
Vt possis Pater esse diu.
Non satis optaui, regalia crescite vota
Vt crescat per vota Puer, similem esse Parenti
Vouimus.id magnum est, sed nunc maiora vouemus,
Vt maior sis Patre tuo; nec deprimo Patrem
Dum Natum attollo, non est ignobile vinci
Palmam à te dum victor habet, victoria nati
Vincentis fit palma Patris, communis vtrique
Crescit honos, gaudet vinci quia vincere fecit.
Ac velut in vacuo sol pulchra parelia format
Luce sua pictor, credas solem esse gemellum,
Et dubium est, sitne ille Pater; spectatur imago,
Nesciturque Author; duplex apparet & idem est;
Si tamen Authorem pretiosa excedat imago
Nulla Patri fraus est, superari in imagine gaudet
Cui superare dedit, vincit quia vincit imago.
Tu quoque cresce Puer, nec magnum æquare Parentem
Aut superare time; cresce, & crescetis vterque,
Ille tuæ laudis consors, Tu sanguinis hæres.

EDV-

EDVCATIO REGIA LVDOVICI XIV.

Ad Eminentissimum Ecclesiæ Principem Cardinalem

IVLIVM MAZARINVM.

AVIS Sapientiæ Regiæ Minister esse, quam Magister,(CARDINALIS EMINENTISSIME) imitaris eas stellas, quæ circa Solem de nouo deprehensæ appellantur comites Solis, & ministræ; eæ lucem Solis è propinquo hauriunt, non tam sibi,quam orbi;propterea subtiles sunt vt radios Solis excipiant,fideles ne retineant, pellucidæ vt transmittant; ipsæ ministerio suo contentæ videri nolunt,vt per eas Sol videatur;sed dum non videntur separatæ, videntur coniunctæ, felices dum se cum suo Sole confundunt.

Nemo aptior est instituendo Regi quam Tu qui antiquæ Sapientiæ discipulus,Magister es nouæ; inuenisti nouam artem Sapiendi quam ipsa sapientia nesciebat; hactenus aliter sapiebant Itali, aliter Hispani, & Germani, conflasti ex pluribus sapientijs vnam,& fecisti Gallicam; miratur Italia sciri se à Gallia, neque à se Galliam sciri;miratur Germania Gallos sapere Germanicè,nec tamen Germanos Gallicè;facit hoc ministerium tuum: Magister es Europæ,dum es Minister Galliæ.

O si Ideam Sapientiæ tuæ dictare velles Mazarine, quæ mysteria orbi detegeres! Da veniam si describo Ideam sapientiæ non satis similem tuæ,nemo Ideam Solis æqualem pinxit,nisi Sol ipse dum parelia facit; patitur tamen Sol alias imagines sui, & se libenter intuetur etiam dissimilem sibi; Agnosces forte in hac Idea mea vmbram aliquam tuæ, amat Sol vmbras quas facit; felicem me putabo,si dum sol ingeniorum es,sim vmbra aliqua Tui.

EDVCATIO REGIA LVDOVICI DECIMIQVARTI, CHRISTIANA, ET POLITICA.

PARS PRIMA.

I.

AGIS annum septimum LVDOVICE, & excedis; metitur alios ætas, tu ætatem metiris, sequuntur te anni qui præcurrunt alijs, antecedis ætatem virtute, sapis ante annos, & qui in alijs esset annus septimus, in Te est penè decimus quartus.

II.

VIS ostendam tibi primos rationis radios quos iam vidisti? vis propónam futuram sapientiam qua iam sapis? appello educationem Regiam Christianam, & Politicam, quia vterque esse debes Politicus, & Christianissimus; coniungo vtramque nec confundo, perfecit Deus virtutes politicas dum fecit Christianas.

III.

DEVS REX EST.

ANTE omnes Reges est Deus, qui vt nobiles subditos haberet, fecit Reges; hic nunquam incepit Rex esse, & semper Rex fuit, hic vt hæredem Regni haberet, filium Regem genuit: vterque dum Regem se diligit amorem Regem produxit; sic intra Deum tres Personæ regnant, nec tamen sunt tres Reges: hæc prima lectio tua Ludouice, quam vt intra te discas, impressit illum intra te Deus; non eges Magistro vt Deum scias, Magister tui est intra te Deus, & Te intra Te facit Magistrum tui.

QVA-

IV.

QVALIS DEVS.

GERIT coronam Deus quam non accepit, nec debet alteri sceptrum suum, nec debet sibi; auctorem non habet, neque ipse est auctor sui; antiquissimus non habet originem, æternus non videt finem, infinitus nihil acquirit, immutabilis nihil amittit, post omnia potest plura, scit aliquid vltra verum, amat aliquid supra bonum; vbique est sine loco, extensus sine spatio, præsens omnibus sine situ, mouens omnia sine motu: Deus est id quo nihil est melius, Deus Rex est, nec tamen Rex est Deus.

V.

REGES A DEO.

IMPRESSIT Deus aliquid sui Regibus vt penè sint Dij; humanum est quod cernimus, diuinum quod timemus, atque hoc appellatur Maiestas Regia: latet intra Deum Diuinitas, & apparet; sentitur, & nescitur; vis definire Deum Rex est; vis definire Regem est personatus Deus: amat latebras Deus, sed Regias; gaudet latere sub purpura, & premi se patitur sub corona.

VI.

REX SVM FRANCORVM.

CÆTEROS Reges natura facit aut fortuna, Francorum Reges instituit Gratia: propterea è cœlo Ampulla, & labarum venere donatiua gratiæ. Quales decet esse Reges Francorum quibus è cœlo pluunt tot munera!

Huic oleo mitis collum suppone Sicamber,
Non alijs similis Regibus vnda pluit.

Hæc olim Ludouico primo dixit Rhemigius, & prædixit decimo quarto.

VII.

SVCCEDO REGIBVS.

AVDIO quid intra te dicas LVDOVICE, & si permittis explico: succedo Regibus sapientissimis, magna mihi im-

posita est necessitas sapiendi; hæres sum sanctissimorum Regum, virtus in alijs libera, in me est necessaria; Caroli, Philippi, Henrici, Ludouici Maiores mei sunt, & maiorem me volunt; idcircò dederunt vnde vincerem vt vinci possent: nec tamen hæc mea ambitio est victorem esse, satis mihi est non esse degenerem; nec degener ero, si similis sim, vel æqualis: & dum maior esse non possum, si non sim minor.

VIII.

SVCCEDO LVDOVICO.

NEPOS sum Ludouici Sancti, & filius Iusti, appellare potuî vtrumque Sanctum, & vtrumque Iustum, sola ætas vtrumque distinguit non vita; vtrumque imitari volo, & si Sanctus esse non possum, ero iustus.

IX.

REGINA.

MATREM habeo ei similem, quæ Ludouicum Sanctum peperit, & me format æqualem; nihil docuit BLANCHA quod ANNA non suggerat; & quod illa donauit, hæc restituit; plus aliquid tamen Matri debeo quam cæteri Reges: alij sanguinem dèbent, ego etiam lacrymas; viginti annorum lacrymis parturiuit me Mater, & votis peperit: liliorum hoc priuilegium est posse nasci è lacrymis.

X.

PATRVVS.

PATREM mihi maturè mors abstulit, & reliquit; supplet Patrem fidelis Patruus, atque vt appareat amor & fides, partem aliquam honoris recusauit, & nullam oneris; Reginam ex lege Gallica Regentem esse voluit; ipse Regis gratia contentus Patrem mauult supplere quam Regem.

CON-

XI.

CONSANGVINEVS.

PARTEM alteram consilij ille facit, qui solus consilium implere posset; ille præterita nouit, & penè futura aspicit; ille obsequijs meis impendit seipsum & filium, vterque Aquilæ, & Leoni similis, nec Leonem amat, nec Aquilam, vt me amet.

XII.

MAZARINVS.

CONSILIARIAM habeo in MAZARINO Ecclesiam, & Europam; scit ille quid aperiant Claues Romanæ, & quid claudant, scit Europæ mysteria, scit Aquilam, scit Leonem, scit Apes, scit arma, scit Pacem, scit Reges, & Principes; atque idem omnium Regum Magister esse posset, nisi vnius Minister esse mallet.

PARS SECVNDA.

I.

DELIBERANTIS naturæ Idea prima fuisse creditur de formando Rege, minorem se credidit, nisi Regem pareret, & post partum minorem se inuenit, dum maiorem peperis; Deus ipse nihil intuetur Rege maius; intra se videt se Regem, extra se in Rege se videt, sed maiorem.

II.

QVALIS ERGA DEVM REX ESSE DEBET.

AVDI qualem te velit Deus LVDOVICE, vult te esse similem sibi, non æqualem; credidit tibi Regis vices, non Dei; nec æternum ius Regni concessit, sed breuem vsum; cœpisti Rex esse, & esse desines; succedet tibi sceptrum tuum, non tu illi; Agnosce Te minorem Deo, delere potest omnes purpuras, qui omnes tinxit, & qui ex cinere fecit Reges, potest ex Regibus cinerem facere.

III.

QVALIS ERGA REGNVM.

SIC administra Regnum vt Deus mundum, inde petas oportet exempla regnandi, vnde est authoritas Regni; credant subditi latere intra te Deum & apparere, credant imperare dum loqueris, misereri dum parcis, irasci dum punis: magna tibi imposita est necessitas sapiendi, sapere debes vt Deus; regat te hæc Idea dum alios regis, sic ageret Deus; excitet Te mane hæc cogitatio, hodie gerenda mihi est persona Dei; claudat diem hoc examen, Deusne hodie an homo fui?

IV.

QVALIS ERGA MATREM.

TALIS esto erga Matrem, qualis est erga Te Mater; peperit Te illa semel, & semper parturit; formauit Te intra se hominem, extra se Regem; & Tu vitam illi debes vnam, & alteram. Non satis dixi, habes in fœmina virtutes virorum, habes in Regina exempla Regum; & quamdiu illa reget habenas Regni, nec Tu carebis Patre, nec Gallia Rege.

V.

QVALIS ERGA SANGVINEM REGIVM.

HIC purpurarum fluuius est, nulla ferè trabea est quam hic sanguis non tinxerit; probant omnes ferè coronæ antiquitatem suam ab hac origine, splendorem ab hoc colore. Reuerere hunc Sanguinem LVDOVICE, quem hauris à centum Regibus, & quem centum Reges haurire debent; pretiosum puta quidquid consanguineum est; omnis sanguis Regius concolor est, & fluit ab eodem fonte: regnare poterat secundus sanguis, & tertius si fuisset primus.

VI.

QVALIS ERGA NOBILITATEM.

HÆC est Gallici Regis gloria plures numerare nobiles, quam multi alij indigenas milites: Hi ad arma nati, aut alieno san-

sanguine rubere amant aut suo; nulla fere est mundi plaga vbi non vicerint; Gallicus esset pridem orbis terrarum si hæc nobilitas semper pro Rege vicisset; Augenda est honoribus LVDOVICE, hæc nobilitas ad honores nata; quærendus illi hostis foris, ne inueniat domi: præeat illa Tibi semper, aut sequatur te; potes cum illa recuperare vtrumque imperium, quod olim fuit tuum.

VII.

QVALIS ERGA MINISTROS REGIOS.

MINISTROS Regios eligi tales oportet, non tales nasci; meliores efficiet sapientia quam natura; Elige in illis virtutem, falli non potes si virtus seruiat; adde ingenium virtuti, satis illa non sapit si est sola: At Tu, Rex maxime, effice eos magnos ne velint crescere; nemo sit à quo sperent maiora, & quem velint maiorem Te: sciant se amari ne inuiti seruiant, sciant se videri ne fallant; dignus es cui purpura seruiat, etiam sacra; nulla est Eminentia quæ non sit Te minor.

VIII.

QVALIS ERGA POPVLVM.

FRANCI sunt quibus imperas, amant libertatem quem donarunt orbi; id vnum nunquam didicere, iugum pati; sint primi inter populos dum Te faciunt primum; participent victorijs tuis, dum pro Te vincunt; ne sint miseri sub Te beato; crescant dum augent Te, & dum extendunt limites publicos, ne amittant suos.

IX.

QVALIS ERGA ECCLESIAM.

VT Christianissimus esses quæsiuit Ecclesia oleum è Cœlo, quo Te vngeret; collegit inter Astra flores quibus Te coronaret; donauit labarum sub quo Deus ipse pugnaret: addidit strumarum miraculum vt maior natura Rex esses: Nemo Ecclesiæ debet plura quam Tu, fac vt nemini plus debeat Roma quam Tibi: habeat apud Te ius Asyli, inueniat intra Galliam alteram Romam; nec se exulem putet dũ Tu illi Patronus, & Gallia Patria est;

X.

QVALIS ERGA EVROPAM.

MAIORES tui donarunt coronas,quas alij ambiunt;maluerunt populos habere fœderatos quam subditos; diuiserunt regna quæ confundere poterant, & cum facere vnam domum ex Europa possent,maluerunt ex vna domo facere Europam;propterea tuum est tueri coronas quas dedisti, & tuum est seruare Regnorum limites quos olim fixisti: sciat se esse hostem Galliæ quisquis est hostis Europæ; tunc facti sunt Maiores tui Christiani orbis Patroni,cum noluerunt esse Domini.

XI.

QVALIS IN BELLO.

NVLLVM Bellum honestum puta nisi sit necessarium; nemo Te hostem sentiat nisi nocens, & semper armet Te iustitia priùs quàm vindicta: si bellum gerendum est, administret illud virtus non scelus: nolo Te victorem esse cum crimine: finiat victorias tuas hostis victus, cessa vlcisci post vindictam; nouum victoriæ genus est scire parcere: meretur veniam superatus hostis cum illa petit.

XII.

QVALIS IN PACE.

AMA Pacem intra Galliam; nullum bellum periculosius est quam ciuile: inuictus erit Francus quamdiu non vincetur à se: Ama pacem Europæ cuius es arbiter; nulli vult seruire nisi Tibi; nec Tu eam vis seruire,quam fecisti liberam: nec tamen otiosam pacem volo; necessarius est hostis Franco, ne fiat hostis suus: nec deerunt hostes dum non deerunt scelerati, quisquis est hostis publicus potest esse tuus.

TER-

TERTIA PARS.

MORES REGII.

MORES Regij debent esse virtutes, cæteris hominibus singulæ ferè sufficiunt; pauciores Rex habet, nisi habeat omnes; implere non potest coronam vna virtus, nec regere sceptrum natura si est sola: nulli tamen virtus æque necessaria est, ac Regibus Galliæ, facit eos Reges Dei Gratia; at hæc Regina est, & Gratiæ Aulicæ sunt virtutes.

I.

FIDES REGIA.

FECIT Deus nobiles fidei testes dum fecit Reges; occultat se alijs Deus, Regibus se reuelat, sentiunt intra se Deum quem alij credunt, & fides in alijs cæca, in Regibus Galliæ pené est oculata; nemo tamen melior fidei testis est quam Reges Galliæ: credunt alij miraculis, Reges Galliæ miracula faciunt; propterea fides in alijs libera, in Francis pené est necessaria.

II.

SPES REGIA.

CADVCA esset Regum conditio, si semel tantùm Reges essent spectare debent alteram coronam post vnam; & postquam desierint esse homines, adhuc erunt Reges: Nemo sperare plura potest in cœlo quam Reges Galliæ, & nemo iuris plus habet; venit illis è cœlo Auriflamma vna, & mansit altera; florent etiam nunc lilia inter Astra: macte animo, LVDOVICE, post regnum liliorum potes esse Rex syderum.

III.

CHARITAS REGIA.

AMAT Deus Reges, & amari vult à Regibus, Deus vt nobiles amatores haberet creauit Reges, & solus amore Regum dignus

dignus est Deus : nemo tamen plus amatur, aut amat quam Reges Galliæ; amarunt Deum Regum primi,& amabunt vltimi.coronabit mundi vitam amor gallicus, atque eadem erit corona vltima quæ fuit prima;Amauit te Deus LVDOVICE antequam esses, idcirco venisti in lucem tardante natura, vt donum esses gratiæ; at gratia idcirco datur,vt ameris,& ames.

IV.

PIETAS REGIA.

ALLOQVVNTVR se duo Reges, cum Deus oratur,& Rex orat, placet Deo supplex purpura, & facile cœlum audit preces coronatas: nulli tamen pietas promptior esse debet quam Regibus Galliæ; in ijs ante virtutem ipsa ferè natura est pia: Inter tot Reges pauci minus boni,nulli fuere impij: Pepererunt Te vota LVDOVICE, vt parerent pium, lacrymarum, & precum filius,potes à lacrymis appellari Pius.

V.

PRVDENTIA REGIA.

VIDERI debent à Regibus futura, dum alij vident præsentia: Atque hæc est prudentia Regia, studere futuris dum alij student præteritis; anteuertere euentus rerum, præoccupare res agendas,occurrere malis venturis,supplantare hostes futuros, pugnare ante pugnam,& ante quam vincas reportare victoriam: hæc debet esse prudentia tua LVDOVICE, anteuerte annos venturos,age antequam agas,absolue antequam incipias,& quidquid olim extra te futurum est,iam intra te fiat.

VI.

FORTITVDO REGIA.

PRIVILEGIVM Regum est nasci fortes; licet omnis sanguis concolor sit, non omnis tamen est æqualis; natat intra venas sanguis Regius,& plenus spirituum statim vt viuit iam Regem se probat: Nec vllus tamen sanguis generosior est quam Gallicus, nec vllus animosior quam tuus LVDOVICE; teneri

non

non potuit statim vt lucem sensim ; ebullijt intra venas, atque vt pugnaret exitum petijt; secanda fuit vena Infanti, rorauit purpureo sanguine, quæ vix in alijs maduisset lacte; quid facies post virum Ludouice, qui fortis eras ante puerum ; teneri non poteris intra Europam, qui vix teneris intra Galliam.

VII.

IVSTITIA REGIA.

HÆc virtus intra Deum tribunal habet, iudex est Orbis Deus atque idem thronus Regi seruit, & iudici ; hæc prima origo Iustitiæ; inde descendit ad Reges, quos Deus sedere nollet in throno nisi vellet esse iudices. Nulli tamen charior esse debet Iustitia quam Tibi, LVDOVICE, idcirco Patre iusto natus es, vt nascereris iustus; propterea seruasti nomen Ludouici, vt retineres titulum Iusti.

VIII.

TEMPERANTIA REGIA.

PVLCHRVM est imperantem alijs, Regem esse sui; facit hoc Temperantia dum imperat libidini, & Regem regnare facit meliore parte sui : Quis eum Regem appellet qui seruit iræ, & amori; turpe est extra se dominum esse, & intra se seruum; id conare LVDOVICE, vt maior alijs non sis Te minor, nihil intra te seruiat nisi pars inferior; sceptrum gerat prius animus quam manus; corona prius rationem quam frontem, atque imperaturus alijs, esto prius imperator Tui.

IX.

HVMILITAS REGIA.

DIGNVM Cœlo spectaculum Rex humilis sub purpura, & modestus sub corona; vulgare est sub sacco, & cilicio superbe non sapere; illud difficile, & heroicum est sedere in throno, & humilem esse: Quam grata sit Deo hæc virtus ex eo collige, fecit se hominem Deus, vt faceret humilem, & flere didicit, vt Deum celaret: Disce à Deo hanc virtutem, LVDOVICE, magnum te vult Deus, & humilem; nouum magnitudinis genus est, vnde decrescis, inde magnum esse.

CLE-

X.

CLEMENTIA REGIA.

HÆC est virtus Cœlorum tonare, nec lædere, vlcisci posse, & parcere, lædi iniurijs hominum, & bene facere: sic agunt Planetæ & sydera, ludunt radijs, & vlciscuntur se beneficijs: altior est Planetis, & Stellis hæc virtus, non alia est natura Dei quam Clementia, & benignitas; dum conderet Deus vniuersitatem rerum, partitus labores sex diebus requieuit septima die, quia inuenit cui parceret: Imitare hanc virtutem LVDOVICE, nemo est corona dignus qui nescit parcere, ille est corona dignus qui ignoscere mauult, quam punire.

XI.

LIBERALITAS REGIA.

NVLLA re propius accedunt ad Deum Reges quam liberalitate: non esset Deus nisi donare posset; neque vnquam dedit aliquid maius quam dum donauit Reges, quos idcirco facit diuites vt faciat liberales: natus es cum hac virtute LVDOVICE dum à Deo datus es: propterea donum Dei es vt donare possis: existima hanc diem perijsse tibi qua nihil dederis: volo tamen Te liberalem esse non prodigum, da præsentes diuitias non futuras, inueniant Te anni sequentes diuitem vt inueniant liberalem.

XII.

SCIENTIA REGIA.

INGENIORVM Te Regem esse oportet, non tantùm corporum; nec potes regere ingenia nisi ea noscas, nec potes ea nosse, sine scientia, inuitari te solem volo, illustrat stellas quibus imperat, & prius est Rex radiorum quam syderum: discant Te subditi LVDOVICE, non doceant; habeat Te Gallia Dominum, & Magistrum; oculatum sit sceptrum tuum, videat quod imperat; neque apud Te Regem sit virtus ignara; experiatur Te bellum Martem, & Pax Apollinem, vterque esse debes, vt feliciter imperes.

CON-

XIII.

CONSCIENTIA REGIA.

HÆC est Magistra Regum, & Domina; hæc intra Regem thronum habet dum Rex in throno sedet: hæc Reges admonet, hæc accusat, hæc laudat; hæc alloquitur purpuras sine rubore, hæc accusat coronas, & sceptra non timet; hæc interest consilijs arcanis & publicis; hæc ostendit facienda, hæc examinat facta; hæc est quam nihil latere potest, quia quidquid latet intra illam est; reuerere conscientiam tuam LVDOVICE, vt illa vereatur Te; neque illam celare aliquid potes; neque illa celabit Te: innocens es si illa non accusat, iustus es, si illa Te laudat.

DEVISES ROYALES,

AV SACRE DV ROY LOVYS XIV.

I.

Vne massue d'Hercule.
Et belli, & tessera pacis.

ECPHRASIS POETICA.

MVRMVR *erat Superos inter quis traderet arma*
Alcidi, vt monstris terras purgaret, & orbem,
Suppleretque Deos terris; ipse, inquit Apollo
Arma dabo, splendentem arcum, celeresque sagittas,
Et pharetram fato grauidam, tela ille vibrabit,
Ipse oculos dextramque regam; Mars obtulit ensem,
Et clypeum, fugiuntur ait, fugiuntque sagitta,
Hunc ensem mors nulla fugit; mea, Iuppiter inquit
Progenies armanda mihi est; placet igne trisulco
Hæredes armare manus, dumque ipse tonabo
Astra super, sub me ille tonet, Patremque Deosque
Exhibeat terris, & tutum prastet Olympum,
Securosque Deos.

O Pa-

O Pater, ò Diui meliorem sumite mentem
Pallas ait, noui Alcidem, Alcidisque furorem,
Si Martis gladium, si tractet Apollinis arcum,
Si partium fulmen, postquam purgauerit orbem,
Post domitos terrarum hostes, tentabit Olympum,
Et superis fiet peior Titanibus hostis:
Arma tamen sunt danda homini, sed noxia monstris,
Non Superis: nodosa mihi famulatur Oliua,
Ex illa Clauam effingam, quæ commoda belli,
Et Pacis studijs vtriusque inspiret amorem,
Et Superis sit sacra Dijs.
Assensere Dij, mox grandi Pallas oliua,
In Clauam versa Alcidem donauit inermem,
Dum vino madidus frondente sub Arbore stertit,
Pigmæosque inter somnum vincire volentes.
Exterret flatu, & solo debellat odore:
Euigilans ille, & plenam densa arbore dextram
Miratus, sensit bellique & Pacis amorem,
Agnoscensque Deam ex olea, dedit oscula Clauæ,
Iurauitque fidem Superis.
Denique purgauit monstris horrentibus orbem,
Restituit pacem terris, Cœloque pepercit,
Et Numen post fata fuit.
Quam dedit Alcidi mendacem fabula Clauam,
Hanc Tibi veracem Clauam tua Gallia tradit,
Hanc Lodoice geres, erit hæc quoque cognita monstris,
Et BELLI *vindex,* ET *sacra* TESSERA PACIS,
Alcides Tu verus eris.

II.

Vn Soleil formant des Parelies.
Quos pinxit delere potest.

EPIGRAMMA.

QVOS PINXIT DELERE POTEST, *hæc Regia laus est,*
Posse sibi similes pingere, nolle pares.

III.

Vn Soleil couronnè d'vn Alo.
Me nubila victa coronant.

EPIGRAMMA.

INſidiata mihi ME NVBILA VICTA CORONANT,
Hoſtis erat qui nunc eſt diadema vapor.

TROIS DEVISES
SVR LA MALADIE DV ROY
LOVYS XIV.

I.

Vn Lys mourant ſur ſon oignon.
Impediunt nec Regna mori.

EPIGRAMMA.

SVppoſitum calcat moriens flos Regius orbem,
Nec florem IMPEDIVNT *ſubdita* REGNA MORI.
Nec Te orbis, nec Te ſceptrum Lodoice iuuabit,
Ipſe etiam morti ſubditus orbis erit.

II.

L'œillet de Virgile languiſſant.
Nec iam Mater alit tellus.

EPIGRAMMA.

QValem Virgineo demeſſum pollice florem,
Seu mollis viola, ſeu languentis hyacinthi,

Cui

Cui neque fulgor adhuc, nec dum sua forma recessit,
NEC IAM MATER ALIT TELLVS, *viresque ministrat;*
Talis erat LODOICE, *tua hæc languentis imago.*

III.

Vne Estoile qui semble tomber.
Frustra casura timetur.

EPIGRAMMA.

F*ixa est, & FRVSTRA cœlo CASVRA TIMETVR,*
Stat globus, & firmo est insita stella globo.
Tu quoque casurus frustra LODOICE *timeris,*
Fixus es, & fato est Gallia fixa tuo.

LVDOVICI XIV.

PERICVLOSE ÆGROTANTIS.

PARÆNESIS AD FRATREM.

AVDI *Borbonides frater verba vltima fratris,*
Quo mea sit fortuna loco, quò vita redacta,
Quid fuerit Regem esse vides; nec me arma tuentur,
Nec victor miles; mors tela irridet, & arma,
Et telis, armisque caret; datur vltima vita
Linea, quam nulli fas est excedere Regi;
Et Regum limes punctum est.
Hæc est meta mei, repetit Deus ille coronam
Qui dedit, hanc reddo, & vitam; super altera vita est,
Et melior; nec sceptra illic, nec lilia desunt,
Illa olim venere polo.
At Tu Borbonides frater succede coronæ,
Mortali tamen, hanc centum gessere Parentes,
Et centum amisere Patres; stat nobile Regnum,
Et pereunt Regni hæredes, & Tu quoque frater
Cessabis quondam Rex esse, Tuique corona

Non

Non tu hæres illius eris; Tibi commodat illam,
Non illam donat propriam Rex publicus orbis,
Francorumque Deus proprius: Te Gratia Regem,
Et Regem facit ipse Deus.
Supple igitur regnando Deum, fac Gallia credat
Intra hominem latitare Deum; sic sceptra teneret,
Sic ageret Rex ipse Deus: dum præmia iustis,
Dum pœnas statuis sceleri, timeatur, ameturque
In Te vltor, iustusque Deus.
Audi iterum qualem poscat Te Gallia Regem;
Pro-Regem vult esse Dei, similemque Tonanti,
Non tamen equalem; Regem me Gratia fecit,
Nec potuit fecisse Deum. Tu te ergo minorem
Crede Deo; conflare potest ex puluere Reges,
Et cinerem me penè vides.
Dixerat, & Cœlo placuit reuerentia Regis,
Paulatim vires membris rediere, colorque,
Et Rex vicinus cineri sua funera vicit,
Territa mors fugit iuuenem, nec sena redibit
Ad Regem nisi forte Senem.

LVDOVICO XIV.

OB REDDITAM SANITATEM,

SOTERIA.

LABORAVIT tecum vniuersa Gallia, LVDOVICE, & tecum vniuersa conualuit; senserunt æstus tuos omnes populi, publicus fuit morbus tuus, & maculis febris tuæ omnis Aula purpurata fuit.

Qualis esset priuatus omnium amor probauit amor publicus; nemo est qui vitam suam non vouerit vt seruaret tuam; perire voluit omnis senectus ne perires; obtulit omnis iuuentus annos suos vt augeret tuos; neque irritæ preces fuere; timuit mors vota tam publica, & pepercit vitæ tuæ, ne in vna vita omnes vitas extingueret.

Quis explicet affectus Reginæ Matris ægrotante Te, dedit illa

lacrymas nec steriles; dicuntur lacrymis suis seri lilia, fleuit illa vt te conciperet, iterum fleuit vt seruaret Te; & Tu bis lacrymarum filius; bis illa Regina, & iterum Mater est.

Probauit fidem, & sapientiam suam in hoc rerum cardine Minister Eminentissimus; stetit immotus, etiam oppressus doloribus, sic egit auspicijs tuis quasi Tu ageres, diuinauit quid imperares dum siles, quid loquereris dum taces, quid velles si velle posses: auxit victorias tuas dum Tu penè vincereris à Te: prouidit securitati Regiæ & publicæ, fecit ne timerentur pericula Te periclitante; nec timuit præsentem fortunam, nec futuram, fidelis Regno futurus, etiam post Regis cineres.

Quis credat amauit Te hostis ipse, etiam dum vincitur à Te, indoluit ægritudini tuæ, & precatus salutem officiosis verbis, optauit vt viueres, & penè vt victor esses: scilicet adeo est amabilis virtus vt placeat hosti, etiam in hoste: Tu quoque amas virtutem in hostibus, neque vnquam intulisti bellum virtuti, sed necessitati.

At Tu interea LVDOVICE, quo vultu aspexisti mortem penè præsentem? non excusasti iuuenem, & victorem, & Regem: Agnouisti Te mortalem, maiorem alijs dum viuis, & æqualem dum moreris; dixisti sperare Te æternitatem non timere: super esse illic Regibus Galliæ alterum Regnum, nec deesse in Cœlis lilia vnde olim venerunt; addidisti alia, & qualia sentire solent animæ è corporibus egressuræ; & visus es non tam loqui verba, quam æternitatis oracula.

Nec longè aberas ab æternitate, quam vt inires purus purgasti animum à peccatis sine quibus non viuitur; sic expiatus impleuisti Te Deo hospes Dei; amasti breui videndum, & penè vidisti: mirata mors hoc spectaculum, & territa fugit; non reditura ad Te nisi senem, quem iuuenem experta est immortalem.

Grande adiuisti periculum LVDOVICE, & prope fuit, vt careremus Te; maturus eras æternitati, & volebat Te illa subtrahere tempori; magna æternitatis inuidia est perfecta virtus, & quidquid peruenit ad summum festinat ad exitum: Annosum Te æternitas credidit dum merita vidit, & iniuria erat reddere Te tempori, nisi esset erga nos beneficentia.

Restitutus ergo es LVDOVICE, non tam tibi, quam nobis: Quantùm amant Galliã Superi qui maturo ad cœlum LVDOVICO, carere voluerunt, vt eum Galliæ iterum commodarent! Quantùm amat Galliam LVDOVICVS, qui cùm æternitatis metas attingeret, adhuc mortalis esse voluit vt Galliam redderet immortalem!

Nolo

Nolo dicere quo euasuræ res erant si obijsses, malo dicere quo euadent Te bene valente, incipit nouos Triumphos sperare Gallia dum Te videt de morte triumphantem; nec Tu ob aliam causam vinci adhuc à morte noluisti nisi vt victorias de hostibus nostris absolueres; eos triumphos restituta tibi sanitas persuadet, quam superi non reddidissent, nisi diuturnam esse vellent: nec diuturnam esse vellent, nisi Galliæ, & Europæ gloriosam esse decernerent.

VOTVM
PRO DELPHINO FVTVRO.

O Hymenae, ô hymen, non qualem fabula finxit
Gentilem mentita Deum; sed quale Redemptis
Proponit populis Ecclesia Sacramentum,
Nexum hominis, nexumque Dei; sub coniuge Verbo,
Mortalesque inter sponsos durabile vinclum:
Et nulli violandum homini: Te prouoco votis
O hymenae sacris! ades & connubia necte
Exoptata diu; pacemque & bella marita
Coniugio sponsorum vno, plaudentia ducunt
Astra choros, & quos sociali fœdere iunges
Sunt stella, solesque duos: nec sola vouemus
Gaudia, DELPHINVS *votum est, & tessera voti:*
Hunc sacris concede thoris, & pignore magno
Teresiam Matrem, & Ledoicum effice Patrem,
Et Reges centum Proauos; sit imago Parentum
Filius, & similis similem demonstret vtrumque,
Et veteres demonstret Auos; spectentur in vno
Permixti heroes, Gallusque; & sanguis Iberus
Heroem generent, animos ex Matre trahentem,
Atque animos ex Patre suo; sit liliger hæres
Qualem BLANCHA *dedit* SANCTVM, *qualem edidit* ANNA;
Æqualem det vterque Parens; hac gloria Patrum est;
Hæredes genuisse pares; sit maior imago,
Hac quoque laus Patrum est hæredibus esse minores,

Maioresque aliis: gaudent ab imagine vinci,
Et vincunt in Prole Patres.
Dixeram, & oppressis irrepsit somnus ocellis,
Et somnus induxit hymen; tùm illustria spectra
Visa mihi; stabant centum gemino ordine Reges,
Liligeræ gentis Reges, & gentis Ibera,
Ollis dissimiles vultus, diuersaque forma
Maiestas similis; vidi Regalia sceptra,
Et timui penè esse Deos: at tu optime vates
Ne timeas subrisit hymen, commercia Pacis
Inter se Reges agitant, olim hostibus hostes
Nunc positis odiis vno certamine certant
Esse pares; maiora animis ego suggero vota
Esse vnos, atque esse duos; si sanguis Iberus,
Et Gallus socij iungantur fœdere lecti,
Et magno coeant diuortia Sacramento.
Audi tractantes connubia Regia Reges,
Infantis, Regisque sacri: dum fœdera firmant,
Intereà Regum vultus, animosque latentes
Inspiciam, & varios Pictor miscebo colores,
Vmbrasque & radios, & pulchra in imagine pingam
Inclusos centum heroes heroe sub vno.
Hic DELPHINVS *erit, manibus da lilia plenis,*
Dixit, & excussis somnum detersit ocellis,
Euigilo admirans, & vota, & somnia narro;
Et vates ventura sciunt.

HOROSCOPVS DELPHINI,

EX PARENTVM ASPECTV.

NON *ego vos stellæ, non vos interrogo Parcæ*
Delphini sors qualis erit, vos fabula vatum
Non Regum fortuna estis; sibi sydera Reges,
Et Reges sunt Parca sibi; tamen astra tueri
Si placet, Augustum est Mater THERESIA *sydus,*
Tuque Astrum LODOICE *Pater, vos nobile fatum*
Vos Pueri fortuna estis; Delphinus vtrumque

Ore,

Ore, oculis, & fronte refert; Theresia tota,
Totusque est in prole Pater, ne Gallia quare
Delphini sors qualis erit, Matremque, Patremque
Aspice, talis erit qualem miraris vtrumque.
At qualis quantusque Pater! spectantur in vno
Quacunque heroes olim fecere beatos,
Et qua olim fecere Deos; olli ardua forma,
Maiestas capitis, radiorum innata corona,
Et toto Rex ore patet; decepta videtur
Natura humanos homini dum fingeret artus,
Et pinxit sub Rege Deum. Quid corporis hospes
Humanis oculis si mens diuina pateret?
Quos animis, oculisque sui generaret amores?
Inuitum traherent ad se Regna omnia Regem,
Et posset satis esse vnus.
Coniugis est narrare tuas Theresia dotes,
Illi tota places, vobisque placetis vterque;
Tu tamen affectusque tuos, animique vigorem
Totum impressisti Delphino, & Regia proles
Reginam, Regemque refert; hac Matris imago est,
Illa tamen plus Patris habet.
Parue & Magne Puer permitte vt stamina vita
Aspiciam, non qua fatales nere sorores,
Finguntur mendace colu, sed qua auspice dextra
Et voluente Deo, magni neuere Parentes;
O quales video sortes! & qualia fata!
Longauum aspicies olim Regnare Parentem.
Exemplisque Puer disces regnare paternis,
Et regnare voles; ne desint patria regna
Antiquas repetes patrias, fuit orbis eeus
Gallicus, & per te quondam vult Gallicus esse:
Iam captiua diu implorat Te Turcica luna,
Et solem vult esse suum, iam regia Memphis
Et Tyrus, & Solyma expectant, & Persicus ignis
Vult radijs lucere tuis, iam cerno cohortes
Liligeras, partim terris, totoque volare
Oceano, sed cerno alias Cœlo ire cohortes,
Liligerumque Ducem, toto patet ore beatus,
Et nonum se prodit Auum; qua verba loquatur
Non licet ore loqui, at vultu dextraque loquaci
Ostendit terris palmas, Cœloque coronas,

Macte ergo generose Puer, tecum omnia pugnant,
Et coniuratis Cœlum Tibi militat armis.
Nec frustra natiua dies, & festa Beatis
Est natiua Tibi; nec inani nasceris hora,
Ascendente die medij fastigia Cœli,
Et Sole incumbente tibi; Solemque decebat
Nascentis testem esse tui, Solemque orientem
Fraternis radijs & toto lumine vultus,
Et pleno illustrare die.
Cresce Puer Patri consors, Horoscopus ille
Sit sydus, fatumque tuum; sunt fabula Parcæ,
Et Parca est, & stella Pater.

MOMMEDII CAPTI,

PROSOPOPEIA.

MOMMEDII *moles, & inexpugnabile Castrum*
Ecce ruo, exemploque meo, illustrique ruina,
Inuictum nihil esse probo: mihi fundamentum
Immanis rupes, & praceps undique saxum
Vallum erat, & murus; rupem natura crearat,
Et castrum de rupe fui: sed maior ab arte
Fama mihi, victrix natura industria castrum
Adiecit castro, & primis noua mœnia muris,
Et circum turres, & propugnacula septem,
Lunasque, & luna bis sex fragmenta, nouumque
Imposuit montem monti; vix vlla per orbem
Arx erat exaquanda mihi: secura sedebam
Intra arces Regina meas, grandique tributo,
Vicinos late populos, vrbesque premebam;
Et Reges olim, & Casar mihi prada fuere;
Nec bene ab euentu maledicti nomina montis
Inuidia imposuit, victrix à Casare victo,
Et felix dici merui; sed grandia liuor
Non minuit dum dente terit, iuuat vmbra colores,
Et prosunt maledicta mihi.
Talis eram cum me audaces cinxere phalanges,

Prin-

Principio risi Gallos, & Gallica castra;
Tunc capiar dixi cum gens armata volucrum,
Ascendet per inane volans, nec inania dixi
Nam pennas & Gallus habet, vidi impete facto
Ire leues Gallos per pendula, & ardua montis,
Cautesque, & rupes, & præcipitantia saxa;
Scilicet obstupui, & cœpi noua bella timere;
Opposui flammas, ignes, tormenta, globosque,
Obieci teli omne genus; per tela, per enses,
Per flammas fecere viam, penè esse Gigantes,
Penè videbantur Diui, nisi vulnera, mortesque
Arguerent non esse Deos; post funera viui
Pugnabant tamen, aut egressa è corpore mentes
Bellum exercebant;minus est quod Græcia finxit,
Quam quod gesserunt Franci, mendacia vatum
Inuenere fidem, fuit olim fabula Troia,
Nunc est Mommedij historia.

Nec minus audaces pellebant mœnibus hostem
Dux, milesque meus; capta est, & sæpè recepta
Pars eadem valli; & turris, lunaque bicornis;
Quod passus totidem pugna, vestigia montis
Singula victori, & victo certata fuere;
Pugnarunt Elementa mihi,flammæque,globique,
Saxaque;quin etiam vt toti in mea tela paterent,
Neue legi possent, Francis se terra negauit;
Post tela effossi proieci viscera montis,
Nec tamen impactis turbaui rupibus hostem,
Nec monte oppressi toto, totisque Elementis;
Per rupes, montesque, elementaque victa,volatu,
Aut saltu inuenere viam.

Denique naturam Franci vicistis, & artem,
Mommedium captum est,post insuperabile castrum
Inuictum nihil esse potest:.Rex maxime Regum
Ingredere in castrum quod sub te milite captum est,
Et sub Te Duce, paucorum est ea gloria Regum
Exemplo superare suo; mihi Regia laus est
Regali cecidisse manu.

DEVISE SVR LE MESME SVIET.

Des Lys naissans des fentes d'vn Rocher.
Vbique seruntur.

EPIGRAMMA.

IN mediis saxi rimis, & VBIQVE SERVNTVR,
Et saxum, & rupes est genitale solum.
Scilicet hos flores terris quondam astra pluerunt,
Et ne deficiant, semen vbique pluit.

ARAVSIO CAPTA.

ELOGIVM.

NOVVM *victoria genus;*
Obsidere oculis vrbes, & capere,
Sic obsessa est Arausio, & expugnata.
Vrbs erat intra Galliam hostis Gallia,
Receptaculum falsa doctrina, & propugnaculum noua,
Soror Geneua, & altera Caluini coniux:
Audacem faciebant intra arcem vnam plures arces,
Addebant animos fœderata vrbes, ne vinci vellet;
Offerebant auxilia ne vinci posset,
Venit LVDOVICVS *vidit, & vicit.*
Nec dedecus est victam esse à Rege victore,
Et Pacem admisisse quam admisit orbis.
Redi Arausio ad fidem quam olim propugnasti,
Gemina synodus tua damnauit antiquos errores.
Damna nouos, & damnabis antiquos;
Fefellit te nouus Pelagius,
Falle nouum qua damnasti antiquum.
Falsa est fides de Deo, si est noua.

STA VIATOR, ET LEGE.

Hic vbi mons nudus fuerat, castra ardua stabant,
Arx ruit, & mons est, mons vbi nudus erat.

PRO-

PROSOPOPEIA DVNKERKÆ.

AN loquar an sileam de me ludentia fata,
Et sortem Dunkerka meam? dudum alea belli,
Et dudum fortuna fui; ter capta, recepta,
Ter victrix, ter victa simul, ter amica, ter hostis,
Mutaui dominos dominis, atque hostibus hostes,
Atque inter tot fasta steti.
Vnde tamen laus ista mihi meruisse tot hostes,
Et Regum tot bella trium? quid denique sperant,
Quid de me tria Regna timent? tamen vna ruina
Hæc est causa mea, veteris mihi gloria famæ,
Et noua fama nocet; sedes mihi commoda bello,
Et Paci, statio externis malefida carinis,
Et secura meis; fortis sine mœnibus essem,
Oceanus mihi pars muri; pars altera stagnum,
Pars effusa palus, hostilibus inuia castris,
Et Solis accessa auibus, populoque natantum.
Me tamen, & turres, & propugnacula cingunt,
Et prærupta arces, intus defendor, & extra;
Et duplex Dunkerka vocor.
Hæc seges inuidiæ est, per me tria Regna timentur,
Et per me tria Regna timent; per me arduus olim
Albiacas victor Cæsar penetrauit in oras,
Et per me victor rediit; per me Anglia triplex
Nuper erat terror Gallis, & terror Iberis,
Et poterat metus esse maris: per me acer Iberus
Europæ, & mundi fines terrebat vtrosque,
Terror ego terroris eram; nunc Gallia per me
Non timet affines populos, populisque timendam
Causa facit triplex, soror est Grauelina Caleti,
Et soror est Grauelina mihi: nec me illa carere,
Nec consanguinea possum ipsa carere sorore,
Antiquis Gallus titulis inhiabat vtrique,
Nunc illam superatam armis, me possidet emptam:
Vna soror, pluresque sumus.
Nunc ergo ad veteres dominos euicta reuertor,
Et qualis quondam fueram nunc Gallica fio:
Ne dominos olim mutem, sua iura Brittanus
Vendidit, admirans pactis consensit Iberus

Dum

Dum tacuit; Gallus nummis præsentibus emit:
Ipsa libens emor, & ne vnquam me deserat emptor,
Emptorem dum vendor emo.

Serenissimæ, Potentissimæque Principi, ac Dominæ

D. CHRISTINÆ

SVECORVM, GOTHORVM, VANDALORVM REGINÆ,

Magnæ Principi Finlandiæ, Ducissæ Esthoniæ, Dominæ Ingriæ,

ELOGIVM.

ENISTI in Regnum natale tuæ Indoli, & penè sanguini, REGINA SERENISSIMA, tanta est affinitas inter ingenium tuum, & genium Gallicum vt non magis Suecia corporis tui, quam Gallia animi Patria appellari possit.

Tria in primis Te Gallicam faciunt, puritas linguæ, elegantia ingenij, & generositas Indolis.

Ac lingua quidem Gallica in Te adeo est pura, vt puriora non sint ipsa lilia; non illam corrumpit singultus, non hiatus non halitus, pronuntias verba molli ore non gutture; & accentus omnis virgineus est, & tamen masculus; nec tantùm linguam calles, sed delicias linguæ, non mollius loquitur Aula non nobilius; didicisse linguam videris Parisijs, aut Blæsis non Stokolmij; quod admirabilius est loqueris Gallicè etiam Germanica lingua, temperas austeritatem accentus suauitate Gallica; mirantur octo Nationes pronuntiari à Te verba quæ sciunt, & accentum quem nesciunt.

At nihil in Te magis Gallicum est quam ingenium; facile est, & subtile, amœnum & solidum, atque eæ ingenij dotes sunt Gallicæ; Gallica quoque est eruditio tua, dum amplectitur omnia; satis

satis est plerisque ingenijs scire pauca, vt credant se scire omnia: Tu id omne nosti quod pauci sciunt,& omne quod nesciunt: scis nouem Musas & posses esse decima; scis Palladem intus erudita, & foris armata; scis Herculem; & Apollinem & vterque te nescit; de Te verum est quod de illis est fictum, veraces facit Poetarum fabulas,& in Te figmenta sunt vera.

Illustrius est ad laudem ingenij tui, quod adijcio, emendasti fabulas dum legisti; reuelasti, quod tegebant, purgasti quod corruperant,eruisti mysteria ex mendacijs, & sacras literas ex prosanis: ex Poetis progressa ad Patres Græcos, & Latinos hausisti veritatem ex fontibus ipsis, deprehendisti errores tuos, & tuorum,& Magistra Tui ex mala aliorum fide veram fidem collegisti.

Ingeniosa in exploranda fide, generosa fuisti in amplectenda; hæc quoque generositas Gallica est; emisti regno integro, & tribus coronis seruitutem Christi, secuta es nobilis exul veritatem fidei ex patria tua exulantem, quæsiuisti illam apud Cathedram Petri vnde olim in Sueciam venit; mirata est Italia nouum spectaculum, Reginam per calcata diademata ad fidem properantem,& capta toties à Gothis Roma gauisa est Gothiam venisse in Regina captiuam.

Et nunc reportas in Patriam exulem fidem, eris illic Magistra veritatis vbi olim Regina fuisti, facies illic Carolum fidelem quem fecisti Regem; credent populi Reginæ Christianæ qui crediderunt Christinæ, & Tu popularibus tuis eris rediuiua Brigitta,& noua Catharina.

Perge igitur nobilis hospes, & Augusta Regina, non amisisti Regnum,sed mutasti,nec minuisti tria diademata,sed auxisti; nouo titulo Regina es dum Regnum spreuisti: nemo melius coronam meretur quam qui deposuit;nemo dignior est throno Regio; quam qui ex throno sponte descendit.

Perge Regina per Galliam amicum tuæ familiæ regnum,expectat Te Reginam Regina Mater, expectat Christinam Rex Christianissimus,fecit Te Roma Christianam,facere Te Gallia potest Christianissimam.

DE-

DEVISES SVR LA REINE DE SVEDE.

I.

La Gerbe de Suede.
Terra retinacula soluit.

EPIGRAMMA.

HÆrebat, TERRAEque seges RETINACVLA SOLVIT,
Nec Te Terra, triplex nec diadema tenet.

II.

Vne Nacre depouillee de ses Perles.
Exuuijs suus haret honos.

EPIGRAMMA.

EXVVIIS SVVS HAERET HONOS, *& diues, & orba est,*
Gessit, & amissum nunc quoque stemma gerit.

III.

Vn Lys depouille de ses fauilles.
Adhuc in stipite regnat.

EPIGRAMMA.

E*Xcussit flores, &* ADHVC IN STIPITE REGNAT,
Quod superest, sceptrum floribus esse potest.

IV.

Vn Lys sur son oignon.
Subiectum possidet orbem.

EPIGRAMMA.

SVBIECTVM *non impositum flos* POSSIDET ORBEM,
Calcas Regali subdita sceptra pede,

L'Estoi-

V.

L'Estoile Polaire attirant l'aimant.
Vis arcana trahit.

EPIGRAMMA.

VIS ARCANA TRAHIT, *tacitumque inspirat amorem,*
Et tu sponte trahis proxima regna polo.

HENRICI BORBONII
PRINCIPIS CONDÆI.
EPITAPHIVM.

STA VIATOR VBI PRINCEPS STETIT.

Meditabatur heroem natura dum hunc Principem fecit,
Dedit ingenium regium dum dare sceptrum non potuit;
Nobilissimus Principum, eruditissimus Regum fuit,
Europam quasi familiam, orbem quasi vrbem sciuit:
Intus eruditus, foris armatus:
Palladem aquauit, & Martem,
Vicisset omnia, si victorias ingenium daret non fortuna.
Expertus sæpe vtramque fortunam,
Sub aduersa sapere didicit, sub prospera docuit,
Virtutes vt nobiles faceret, omnes principes fecit,
Hæreseon hostis, nouorum dogmatum aduersarius fuit:
Consilij Regij primarius Administer,
Si dicebat primus omnes sententias rapiebat,
Si vltimus sæpè omnes mutabat.
Denique principem vitam clausit principe morte;
Accuratas vitæ rationes posuit apud hominem iudicem;
Et vitauit iudicem Deum, dum prauenit;
Venienti in Eucharistia Christo præmisit principes filios,
Quasi honorarios aulicos;

Ipse

Ipse ita Deum excepit quasi videret, non crederet;
Et nunc quem Viator coluit, adorat possessor.
Obijt anno Ætat. 59.

ABI VIATOR, ET MORI DISCE.
Mors neque Regibus parcit, nec Principibus.

ITER GERMANICVM ANGVYENI DVCIS.

QVIS iste pugnandi ardor trecentis milliarijs quærere hostem quem ferias? quæ audacia currere vltra Galliam, vt pro Gallia vincas? quæ celeritas opprimere hostem, cum centum leucis abesse te putat? sic currunt planetæ, & sydera, sic deuolat ex aere fulmen, & dum adhuc in nube tonat, iam terras verberat.

Sic iuisti, ANGVYENE, penè velocius quam ire te dixi; anteuertisti famam, & quæ alijs præcurrere solet, vix potuit te sequi: venisti ante nuntios tui, vidit te hostis improuisum, & volasse te credidit; nec diu post dum pugnantem te sensit miratus est Francos, & tam leues esse dum premunt, & tam graues dum opprimunt.

Vix in Germaniam perueneras, & iam cum hoste pugnas: scilicet hæc longi itineris quies, nouus labor; hæc recreatio pugna; hic ludus victoria; sic detergis sudorem viæ dum mutas in sanguinem, sic excutis puluerem Gallicum dum in hostem proijcis; quid facias his militibus quos centum leucæ disponunt ad pugnam, fabulam esse Germania diceret, nisi Anguyenus historiam hostili sanguine obsignasset.

Cœperat Friburgum hostis gemino exercitu militum, & arborum; post captam vrbem vicinum collem vallauerat cæsa sylua, ne quis nisi violatu perueniret; ibi incluserat victoriam ne transiret ad nos; ibi inaccessum se putabat Francis nisi deuolarent è Cœlo: Quis credat? per omnia clausa Franci inuenere viam, per impeditas arboribus arbores, per fossas, per valla, per aggeres, aut saltu, aut volatu transiere; atque introgressi collem strauerunt obuia quæque, aut in fugam verterunt.

O no-

O nouam pugnandi rationem, & nouam vincendi artem! opprimere hostem antequam sentiat, prosternere priusquam resistat, obruere antequam se colligat: collegit se tandem pars numerosi exercitus, redintegrauit pugnam, & tu victoriam; post cæsum hostem, & victum permisisti vrbem fami, & pesti, & dum ad maiora pergis, vtraque pugnauit pro te, & suppleuit absentem.

Multi vincere, pauci victoria vti sciunt, scis vtrumque Anguyene, vicisti primam victoriam altera, & vtramque tertia; perrexisti eadem celeritate qua veneras, deduxisti victoriam per omnem Rhenum, vix ille plures vrbes alluit quam Tu cepisti; probabat olim hic fluuius Gallos nudos, nunc probauit armatos.

Philippopolis æmula Brisaci, Domina Rheni, clauis Imperij, digna erat decennali obsidione, decem diebus expugnasti; ceperat eam Suecus vndecim mensibus, Tu diebus; contraxisti annos, & menses; æquales facis horas diebus, & ferè velocius agis, quam loquantur alij. Increpauit Vienna tarditatem famæ nuntiantis obsidionem post victoriam; dum redijt, inuenit tot vrbes captas, vt nuntiare Viennæ timuerit; vix audeo ipse percurrere singulas, dum vnam describo plures cepisti.

Spira, Vormatia, Moguntia tres vrbes, & tres Prouinciæ prætenere victoriam ne experirentur pugnam; maluerunt te victorem quam hostem, agnouerunt in te Proauos Reges, ostenderunt tibi antiqua lilia, veneratæ noua; miratæ sunt respondentem Latinè, & triumphantem Gallicè: inter admirationes publicas salutarunt Te Gallicè, & præbiberunt Germanicè.

Cessasti inuitus recedente anno, quem si inchoare maturius, aut extendere longius licuisset, reparasses anno vno iacturas plurium seculorum, reddidisses Ludouico quod diuisere Ludouici, restituisses Galliam vbi olim Gallia erat; distinxisses Regna linguis, & quisquis Gallicè loquitur Gallus esset.

Hæc sunt preludia tua Anguyene, vbi alij quiescerent; ascendis per magna ad maiora, & primum vestigium tuum aliorum fastigium est; impleuisti seculum duobus annis, prælusit Rocroyum, Theonuillę, hæc Friburgo hoc Philippopoli, hec alijs vrbibus; debellares breui Europam, si singulis annis tot vrbes caperes, & breui metiretur per te Ludouicus orbem, si ita curreres.

ATRE-

ATREBATVM SERVATVM,

SVB LVDOVICO XIV.

De Atrebato quaſi de Imperio duo Regna certabant;
Pendere ab vna vrbe credebatur libertas, multarũ vrbium:
Conuolarant ad victoriam ſeptem Nationes vincendi cupidæ:
Iamque inter eas hoc certamen erat, quæ prima vinceret:
Præerat exercitui Princeps Ducum primus,
Si pro ſuo Rege pugnaſſet,
Intra vrbem pauci milites erant, ſed omnes heroes;
Iam circumuallata vrbs erat altera vrbe:
Iam triplex linea ſolo volatu ſuperabilis erat:
Iam putei circumfoſſi irruentibus equis naufragia:
Iam interfixi pali repagula erant, aut præcipitia:
Iam opus lunare captum & receptum,
Iam penè dirutum, & adhuc inuictum erat:
Eheu talibus aſſultibus ſuperari poterat Turcica luna.
Denique imminuto obſeſſorum numero, non tamen animo,
Capiendum Atrebatum timebatur, & fama iam cœperat:
Hæc eſt gloria tua Ludouice, ſeruaſſe vrbem penè captam,
Hæc gloria Francorum victores eſſe penè iam victos;
Hoc dedecus hoſtium triumphaſſe ante victoriam,
Hoc probrum cepiſſe Atrebatum intra Romam,
Et amiſiſſe intra Galliam.
Ne quære qua arte ſeruatum ſit Atrebatum,
Miraculum fuit virtutis, & prodigium fortitudinis;
An tranſilierint lineas Galli, an tranſuolarint incertum eſt:
An aufugerint hoſtes, an euolarint aquè ambiguum:
Illud certum eſt transiiſſe Francos per præcipitia,
Effugiſſe hoſtes per naufragia,
Iuiſſe vtroſque per inuia.
Captum eſt aut caſum quidquid euolare non potuit;
Vt citius fugerent, multi fugere ſeminudi:
Relictus eſt exercitus ſarcinarum pro exercitu hominum.
Denique Atrebatum ſeruatum, & iterùm Gallicum eſt.
Nunquam obſidendum poſt hanc hoſtium fugam;
Nunquam euincendum poſt hanc Ludouici victoriam.

Vicistis Galli, tamen est sua gloria victis,
Penè negat victos nobilis ordo fugæ.

CASALE TER SERVATVM, SVB LVDOVICO XIII.

NVLLA *vrbs sæpius tentata, nulla sæpius seruata fuit:*
Toties euasit, vt non immerito appelletur Casale Euasij.
Obsideri cœptum est cum Ludouicum Rupella occuparet,
Creditus est accurrere non posse quem Rupes retineret:
Vicit Rupellam Ludouicus præsens, & Casale seruauit absens:
Audiuit hostis aduentare Regem, & famam non tulit:
Venit Ludouicus, & vicit hostes quos non aspexit.
Alteram obsidionem tentauit Spinola, cui vrbs omnis Casale erat:
Capere vrbes docuerat, nisi Toerasius seruare docuisset:
Inter inducias mori voluit, vt inuictus obiret:
Nec tamen induciæ excluserant malum, sed suspenderant:
Ludouicus Lugduni decumbens sperauit salutem Casalis, cum desperaret suam:
Exercitus Gallicus sub tribus Marescallis ostendit se Hispanis, & vicit:
Tertia obsidio tota hyeme apparata erat, vt esset vltima.
Iam argenteus lituus deditionem poposcerat, quasi desperata vrbs esset,
Iam circumducta fossa canebatur ad cytharam clades futura;
Interea accurrit Harcurtius, pugnauit, & vicit,
Atque hæc audacia temeritas erat, nisi vicisset:
Nũquam maioribus animis pugnatum est, nec maioribus æmulis:
Dixisses rediisse heroum certamina, nisi hoc maius esset:
Nullibi grauiores Hispani, eodem in vestigio mori voluere;
Perierat integer exercitus si Hispanus fuisset:
Ne futuræ cladis signa extarent, reliquerant Valentiæ;
Nec tamen sine vexillo periere:
Quotquot Hispani occisi sunt, totidem fortitudinis insignia fuere:

Ne-

Neque alibi Franci leuiores ad pugnam, & grauiores ad victoriam:
Incurrebant in hostem, irrumpebant in castra,
Fuere qui aggeres transuolarent, cum transilire non possent;
Fuere qui deiecti tertia pugna, quarto volatu transiere:
Fuere qui pugnauere membris alienis, mutilati suis:
Fuere qui stetisse post mortem,
Et pugnasse post vitam crediti sunt:
Ipse hostis pugnasse se cũ dæmonibus dixit, ne heroes diceret.

ABI VIATOR, ET LEGE.

Hæc est tergimina clara obsidione Casalis,
Ter fuit excidio proxima, terque stetit.

LIBER QVARTVS.

ELOGIA EMINENTIA.

EMINENTISSIMO ECCLESIÆ PRINCIPI CARDINALI DVCI

ARMANDO RICHELIO.

EPISTOLA SAPIENTIÆ.

ON facile iudicium est plusne debeas Sapientiæ, quam illa Tibi, CARDINALIS EMINENTISSIME, experitur illa in te quid tota possit, hoc ipsum ei debes quod te elegerit, in quo ostenderet quid tota posset: obtulisti capax ingenium, quod impleri posset: infudit se illa totam, nec minor est hospitio, quia immensa, nec maior, quia hospitem inuenit æqualem; sic DIVITIS LOCI facta est inquilina Sapientia, quia amauit diuitias nominis tui, & locum ingenij: vocarem Te compendium Sapientiæ, nisi se totam explicaret in te; appellarem discipulum, nisi vbique sapiendi artem doceres: Sub LVDOVICO Galliam sapere docuisti non inuitam, sub eodem hostes Galliæ sapere cogis, vel inuitos; decolorasti externas Sapientias, quia fucos detersisti; timeri per te desierunt hostes Galliæ, quia cœperunt agnosci; docuisti nec tam religiosos esse, qui id efficiunt, quod in alijs arguunt; nec tam graues, quos toties fugere compulisti, nec tam tenaces quibus tot prouincias eripis: miratur orbis vmbram esse quod timuit, & eruditus à te nunc demum videt nihil

hil magnum esse quod sola fama magnum est. Placet proponere aliqua Sapientiæ tuæ ænigmata nisi tu ea factis explicares: hactenus præterita scire, nec falli in præsentibus tota rei politicæ doctrina erat; cœpisti vbi alij desierunt, versaris in rebus futuris, & dum alij præterita discunt, tu futurarum rerum historiam scribis, quia facis. Vt eam efficias percurris orbem terrarum consilijs tuis, vbique præsens quia vbique consulens; numeratas habes omnium Nationum opes, ostendis quid singulæ possint, addis ingenium tuum vt posse velint; partiris agenda omnibus, mirantur singuli laborare se in parte operis, dum tu in toto ludis: idcirco immobilis in orbe, quia orbem moues. Per ea populorum bella pacem quæris, qua tunc potiturum orbem doces, cum liber erit, tunc erit liber cum seruitutem non metuet, tandiu seruitutem non metuet, quamdiu Ludouicus Europæ Arbiter, & Armandus Minister eris hæc pars aliqua Sapientiæ tuæ, dicent partem alteram Academiæ.

EIDEM EMINENTISSIMO CARDINALI

ACADEMIÆ.

EXTRVIS Academias quia ipse omnium scientiarum Academia es, CARDINALIS EMINENTISSIME, sed pulchrior est ea quam mente geris quam quæ extruitur foris; laudatur in ea octauum miraculum, sed in te primum; describi illa potest, quia poluit extrui, ea quam animo geris omnibus ingenijs maior est, & tamen te minor.

Mirabilis sanè Academia in qua omnis humana Sapientia habitat, nec tamen impleret te nisi accederet diuina; vtrique locus est apud te tam capax, vt miretur Sapientia contineri se totam vno ingenio, nec in angusto esse quia DIVES LOCVS, & penè immensus est: Hactenus se in parte Sapientia diuiserat, nemini obtigerat tota; ille sapientior habebatur, cui pars maior obuenerat; inuenit in te hospitium æquale sibi, habitat apud te omnis antiqua eruditio, & adhuc locus est nouæ.

Hactenus in singulis ingenijs singulæ ferè artes solitariæ erant ne vna excluderet alteram, si essent plures; propterea Theologia inculta, Philosophia barbara, Mathematica vacua, Eloquentia eneruis, Ethica sterilis, Politica imbellis erat; inuenerunt in te vnde se omnes perficerent; in te Theologia, eloquens, Philoso

sophia elegans, Eloquentia mascula, Mathematica solida, Ethica efficax, Politica generosa, in te singulæ scientiæ se corrigunt, quia in te inuenerunt Magistrum.

Noua laus, sed erudita Magistrum esse sapientiæ, quæ aliorum Magistra est; docere antiquam sapientiam, & inuenisse nouam; scire quod præteritæ ætates nescierunt, erudire præsens seculum, proponere futuris annis vnde sapiant; eo euexisse sapientiam quò nunquam ascenderat, fecisse diuites scientias ne vnquam egeant, fecisse eminentissimas ne vnquam iaceant, & cum omnium Magister esse possis, sub Ludouici Sapientia nonnisi discipulum esse, vel Ministrum.

Quod admirabilius est ipsi hostes Galliæ ex te sumunt exempla sapiendi, æmuli gloriosi, & inuiti discipuli; mirantur præsciri à te consilia sua, penetrari quod occultant, præueniri, quod excogitant, & quidquid decernunt faciendum, iam à te esse factum: coguntur imitari quod docere mallent; vtuntur sapientia Gallica, discunt à Gallis maturitatem, quam olim docuerant; conqueruntur inuersas esse sapiendi vices, & sub te Magistro Gallos euasisse graues, & se leues; talem oportebat esse Cardinalem Ecclesiæ, & Ministrum Galliæ; tali sapientia opus erat, diuina vt oracula Dei exciperet, humana vt imperia Regis proponeret, fideli vt vtrique seruiret, generosa ne hostes timeret, erudita vt Europam instrueret, probauit amorem suum erga Galliam Deus, dum talem Ministrum prouidit, probauit sapientiam suam Ludouicus dum talem elegit: nec mirum si res Gallicæ feliciter fluant sub auspicijs Christi, sub impensis Ludouici, sub consilijs eius Ministri cuius sapientia orbi regendo par esset, nisi Ludouico parere mallet.

EIDEM CARDINALI DVCI,

FIDELITAS.

EVNDEM in re Politica locum amat fidelitas, quem fides in re Christiana: Dux CARDINALIS, reddidisti huic virtuti locum suum dum Eminentissimus Ecclesiæ Cardinalis fecisti fidelitatem Cardinem vitæ tuæ; nec extolli à te sublimius poterat fidelitas quam comparari fidei, nec eminentiorem polum spe-

ſpectare quam Ludouicum, dum fides tua aſpicit Deum: ij duo cardines vitę tuæ Deus & Ludouicus; imo nec duo cardines quos eodem oculo ſpectare potes: vides vnum in altero, vtrique ſeruis dum vni; nec diuerſum exigit vterque obſequium, quia commune eſt vtriuſque præceptum, ſi diuerſa eſsent vtriuſque imperia, nolles placere huic vt diſpliceres illi, nolles fidelitatem tuam eſſe regiam niſi eſſet diuina, nolles fidelis eſſe ſi fideli tuæ aduerſari poſset fidelitas tua; audiat orbis miraculum fidelitatis. nolles fidelis eſse Ludouico ſi peccandum eſſet, nollet Ludouicus te fidelem eſſe ſi peccares.

Nec facio iniuriam fidelitati tuæ ſi eam cæcam appello, dum fides ipſa cæca eſt; ignoras tua & teipſum vt Ludouicum ſcias ignorares; tuos ſi Ludouicum neſcirent; audeo dicere quod tu auderes facere, ignorares Galliam ſi Gallia Ludouicum ignorare poſſet.

O cæcam, ſed perſpicacem fidelitatem tuam! in eo ſimilem fidei, quod vtraque cæca, & oculata eſt, cæca eſt fides dum non videt, quod credit, oculata eſt dum hoc ipſum videt credi debere, quod neſcit. Et tua fidelitas idcirco oculata eſt quia cæca, idcirco maximè Ludouicum videt quia præter eum nihil videt; nemo eum melius nouit quam Tu, quia nemo vltra eum intuetur minus; aſpicis ipſum ſolum vt videas totum; hoc vnicum ſtudium tuum ſtudere vni, hæc fidelis ſapientia ſcire Ludouicum, & neſcire teipſum.

Ita tamen ſtudes Ludouico Domino, vt ſimul ſtudeas Ludouico Magiſtro, diſcis à Ludouico, quod doceas, & ſub eodem Magiſtro gaudes te habere collegam ſapientiam! Non antecedis ergo nutus Ludouici, ſed ſequeris, non preſers lucem, ſed accipis; agnoſcis Ludouicum ſolem eſſe, te ſtylum; accendit ille diem Gallicum tu oſtendis, deſignat horas tu indicas; percurrit orbem, tu aſſiſtis; perluſtrat vicina hemiſphæria comitaris; fidelis ſanè ſtylus qui cum diem illuſtrare poſſet, mauult oſtendere; mauult vmbra eſſe quam radius, atque ex tot ſplendoribus ſolis ſui, nihil aſſumit ſibi niſi ſtylum vmbræ, & vmbram ſtyli.

Denique vt fides inter pericula, & mortes, & ſanguinem creſcit; ita & fidelitas tua, toties parata ſanguinem pro Rege fundere vt tu ſæpè purpuratus, & pluſquam ſemel Cardinalis appellari poſſis; verum vt fides damnis creſcit, tu quoque creuiſti periculis, & dum Ludouicus aſcendit vltra victorias, Tu fidelis Miniſter vltra inuidiam, & ſupra pericula euaſiſti.

EIDEM CARDINALI DVCI,

MYSTERIVM POLITICVM.

HOC Tu ipſe Myſterium es, CARDINALIS EMINENTISSIME; aſpicit Te Anglia nec agnoſcit, legit te Germania nec intelligit, ſtudet tibi Italia, nec te capit, explorat te Hiſpania, nec detegit, meditatur Europa Te, & te neſcit: Myſterium es.

Pates omnibus & lates, ſentiris & neſciris, occultus & publicus, negotioſus & vacuus, abſens & præſens, otiari videris vbi es, negotiaris vbi non es; moues Europam, & quieſcis, exerces omnia ingenia, & ludis: Myſterium es.

Permitte vt te legam quia liber publicus es; non attingam eos myſterij gradus qui latent, euoluam eos tantum quos experientia publicos fecit vt paterent; nec tamen omnes numerabo, quia omnem calculum ſuperant præter tuum: imo neque tu ipſe omnes noſti, quia Tu ipſe te totum non capis.

Primus myſterij gradus infimus eſt, & ſupremus; cœpiſti vbi alij ante te Miniſtri Regij deſierunt, rudimentum ingenij tui eſt quidquid in alijs fuit ſummum; collegiſti ſparſas per ſingulos ſapientiæ diuitias, & inde cœpiſti diues eſſe; debes illis primum gradum ſapientiæ tuæ, debent illi incrementum ſuæ, viuunt in te ſinguli, ſed minores te; vigent in te omnes, ſed tantum pars tui; apparet in te omnis antiqua ſapientia, & tantum eſt baſis nouæ; non reijcis ſuperiorum ætatum ſapientiam cuius DIVES LOCVS ES, ſed eam primum gradum feciſti vnde poſſes aſſurgere: Myſterium es.

Inde progreſſus eò aſſurgis quò alij nunquam aſpirarunt; eò euehis ſapientiam quo illa nunquam aſcenderat; dubium tamen eſt an præeat illa Tibi, an Tu illi; præire videris, & illa ſequi, ſi tamen non præit ſapientia quomodo aſcendis ſapienter? ſimul ire vos puto, aut viciſſim præire; duceris, & ducis, illuſtras ſapientiam, & illa prælucet; doces illam, & diſcis ab illa; mutua doctrina eſt & alterna diſciplina; Itis tamen, & vias nouas detegitis quas ipſa ſapientia neſciebat; idcirco noua eſt ſapientia tua quia nunquam fuit antiqua; idcirco eſt tua quia nunquam fuit aliena: Myſterium es.

Hic ſecundus myſterij tui gradus ſupra alios ſapientes; tertius ferè eſt ſupra te ipſum: parum eſt tibi ſuperaſse alios niſi vincas teipſum,

teipsum, euadis vltra Te victor tui, excedis hodiernam sapientiam, cras superaddis nouam: crescit illa in dies, non inuenis finem sapiendi, quia non inuenis finem Tui: exeris vires ingenij tui, excogitas noua principia sapiendi, ex illis deducis alia, eò fœcundior quo plura parturis; exhauris omnia nec exhauris te, maior omnibus & semper te minor; quæris aliquid post omnia, & occurris tibi, quæris teipsum vltra te, & dum attigisti fines rerum nondum attigisti limites Tui: Mysterium es.

Siste tamen aliquando, RICHELI, excedis omnes, excedis teipsum; eò ascendisti quò neque iuere Maiores, nec sequentur posteri; si pergis ascendere, periculum est ne cum excesseris omnia non possis te sequi: Mysterium es.

Et sistis, & descendis ad opus, specularis vt agas, quiescis vt moueas, moues vt quiescas; inde illa consilia formidata hostibus Galliæ, & amata Gallis; anteuertis hostium consilia quia ingenia nosti, metiris ingenia quia excedis; scis eò progredi posse, scis non posse excedere; impedis ne eò veniant si excessum times: expectas dum venerint si progressum rides; sic eludis insidias quia detegis, sic euitas pericula quia emendas, sic supplantas facienda quia prior facis: Mysterium es.

Ita tamen detegis aliena consilia vt occultes tua, sumis ea ex rebus futuris, ne hostes videant, sectaris vias quas ignorant, aggrederis qua parte non expectant; mirantur hostes ignorari à se consilia tua, reuelari sua, impediri se ne agant, retineri ne currant, inuadi ne impetant, supplantari ne decipiant, superari ne vincant; miratur hostis pati se ea mala quæ parabat nobis, armari in se suos, quos armauerat contra nos; diuidi Prouincias suas, qui nostras diuiserat, vinci se vbique, qui vbique triumphabat; atque hæc fieri consilijs tuis: Mysterium es.

Neque hic finis Mysterij tui, septimus eò subtilior est quò apertior; exeris partem vnam sapientiæ, & alias supprimis, ostendis digitum, & subducis manum, apparet effectus, & causa nescitur, sentitur plaga, nec videtur dextera, magnum est quod ostendis, sed maius quod tegis: Mysterium es.

Quod admirabilius est partiris sapientiam temporibus, occupas iam vnam partem, mox alteram, diuidis eam negotijs, nunc sublimiter, nunc populariter sapis; aptas eam Nationibus, aliter sapis Hispanis, aliter Italis; atque hoc fallit hostes tuos, putant videri à se sapientiam Gallicam, vident Germanicam; spectant popularem, & ignorant sublimem, credunt esse totam, & particula est: Mysterium es.

Vt subtilius sapias mutas partes sapientiæ, nec mutas sapientiam, turbas ordinem sapiendi non artem; ostendis eandem partem, & eandem tegis; educis eandem & apparet altera; eadem est, & diuersa, vna & multiplex, occulta & publica, particula est, & tota penè Europa hac particula sapit: Mysterium es.

IVDICIVM EVROPÆ,

DE MORBO CARDINALIS DVCIS RICHELII.

LABORAVIT tecum Gallia & penè Europa, CARDINALIS EMINENTISSIME, publicus fuit morbus tuus, senserunt tumorem brachij tui omnes manus, & vno abscessu omnis penè orbis intumuit.

Sed non idem de te omnium sensus fuit, doluerunt tecum omnes boni; extulere caput vitia laborante virtute, apparuerunt in te amores & odia populorum, sperauit victoriam hostis si brachium Galliæ defecisset; inchoarant de te homines malæ fidei tragœdiam, fecisti comœdiam dum læto exitu actores fefellisti.

Placet percurrere affectus Nationum, & conualescenti tibi exhibere fabulam quam Tu ipse fecisti.

Primus affectus Galliæ fuit; hæc si res gestas aspiceret amabat authorem, si res futuras dolebat esse mortalem: quis aiebat retinebit fortunam Galliæ cui Richelius trabs erat, & Cardo ne caderet? quis prosequetur victorias nostras, & reparabit iacturas? quis euoluet eas artes quibus Europam implicuit? quis anteuertet hostium consilia ne priores sapiant? quis præoccupabit agenda vt desit quod agant? quis inuitabit populos ad libertatem? quis ostendet quid possint? quis adiuuabit vt posse velint? quis eadem fide exequetur imperia Regia? quis æquali sapientia Minister erit Galliæ, & Magister Europæ?

Longè alius erat de Te hostium sensus, ex ijs qui boni sunt optabant te citò beatum ne tu eos miseros efficeres; ijdem precabantur tibi æternitatem ne tu totum hoc seculum Gallicum faceres; qui minus boni erant, paulò asperius de te sentiebant; hic vouebat vt diu malè haberes, & gloriabatur vouere se benè; ille vnius Prouinciæ iactura mortem tuam emeret, ne tu plures Prouincias superares.

Fallor

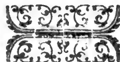
Fallor dolebant de Te etiam hostes tui; laudabant te exteri populi etiam subinuiti, fatebatur Hispania ægrotasse tecum sapientiam, Italia industriam, Germania fortitudinem, Anglia fidelitatem: magna vis est, & mira virtutis, extorquet etiam ab hostibus laudes sui; nec verius elogium esse potest quam quod ab hostibus venit; non assentatur hostis dum laudat, nec mentitur dum id tantum dicit quod extorquet veritas.

Hic erat de Te Europæ sensus, Richeli, exercuisti populorum iudicia dum exerceris; probasti Te Cardinem Galliæ dum nutans omnia succussisti: agnouimus Te solem ex Eclipsi, & Tu quàm salubre sydus esses, nunquam probasti melius quam dum æger fuisti.

Omitto aliorum lætitias vt explicem gaudia Ludouici; triumphauit gaudio Ludouicus te conualescente, quo bene valente toties triumphauit; non iucundior ei nuntius accidisset; recuperatæ alicuius Prouinciæ quam valetudinis tuæ, in qua tot recuperandæ Prouinciæ vertebantur; visere te non videre voluit Ludouicus, & ardens amore tui, occurrit vltro valetudini tuæ, quam venientem expectare non potuit. Quam suaues illi amplexus Regij? aperire poterant sinum vlceris si nondum patuisset; quam gloriosæ laudes illæ Regiæ, & publicæ! quam fidelis illa responsio tua, recusaturum te vitam nisi vt eam Ludouico consecrares: nec ingrata vox illa militaris inter amplexus vestros, benè valete ambo, & nostris ensibus cætera permittite.

Restitutus ergo es RICHELI non tam tibi, quam Regi; reuixit Gallia te valente, quæ te ægrotante laborabat; gratulantur tibi omnes boni, gratulantur nobis hostes etiam irati, & gaudent de te etiam qui te timent.

Id vnum precamur omnes, parce tibi, & nobis RICHELI, age lentius vt diutius agas, moderare vires ingenij tui; vtere parte tui; & non te toto; satis est particula vna sapientiæ tuæ, vt per eam omnis Europa sapiat.

Eminentissimi Principis Ecclesiæ
Cardinalis Ducis

ARMANDI RICHELII,

TESTAMENTVM CHRISTIANVM.

CATHOLICVS fide, Cardinalis dignitate, Minister Regius munere, reddo rationes publicas vitæ meæ, & conscientiam explico coram Sole, vt legi ab omnibus possit quod Sol ostendit.

De fide mea id testor, idcirco purpuratum me credidi vt fidem tuerer; obsignassem eam libenter meo sanguine, & maluissem hac secunda purpura rubere quam prima; hanc volui esse cardinem vitæ meæ, hanc secutus sum Ducem etiam cæcam; nec tamen in me cæca penitus fuit, eò ferè ingenio attigi quò fides præiuit, sciui penè quod credidi; nec tamen credidi quia sciui; pluris feci cæcam fidem quam oculatam sapientiam, & plus ignoranti mihi credidi quam videnti.

Quid fecerim pro fide diuina testari potest fides humana; abstuli hæresi trecentas arces, ne esset rebellis; auerti aliena auxilia ne esset infidelis, eripui arma ne esset hostis, emendaui mores vt fidem corrigerem, conciliaui animos Regi vt Deo subijcerem, erudiui conscientias, tentaui libertatem; eò redegi hæresin vt quæ vim timebat cogi iam velit.

Nec minus extra Galliam Catholicus fui; prius egi cum fœderatis de Religione Germaniæ quam de libertate; vtriusque me Patronum professus sum, excepi Ecclesias à lege armorum, docui politicum esse bellum non Ecclesiasticum; si quid detrimenti passa est Religio, ille non intulit qui prohibuit.

Cardinalis amaui Ecclesiam Romanam vt matrem, & Gallicanam vt filiam; illius alumnus, huius Patronus, illius iura, huius priuilegia tueri volui; sciebam quid Gallia deberet Romæ, quid Roma Galliæ, mutuus est amor, & alterna beneficia; seruiui vtrique dum seruiui vni, & quidquid addidi Galliæ, addidi Romæ.

Nec nocet Aula Ecclesiæ, nec Ecclesia Aulæ, neutra decolorat alteram quia vtraque est purpurata: administraui Galliam vt

vt Ecclesiam, seruiui Ecclesiæ dum seruiui Galliæ : ij duo Cardines vitæ meæ Ecclesia & Gallia, Deus & Ludouicus; imò nec duo poli, quorum vnum in altero semper vidi; noluisset me Gallia ministrum si peccassem in Ecclesiam, noluisset, me Ecclesia Cardinalem si peccassem in Galliam.

De me ministro id tertium testor, volui ministerium meum Christianum esse & politicum; conciliaui vtrumque, quia me Ministrum putaui Regis & Dei; sciebam Regem Galliæ esse Ludouicum, & Regem Ludouici esse Deum; imitari volui Prouidentiam Dei quia Regnum Galliæ est Regnum Prouidentiæ; exploraui quò præiret Deus, huc sequi volui; neque antecessi nutum Ludouici, sed obseruaui; neque attuli lucem, sed accepi: inde illa felicitas mea sub vtraque fortuna; neutra cæca fuit quia Deus vtrique præluxit; neutra temeraria quia prosperam dedit Deus, & correxit aduersam.

Hæc gemina virtus ministerij mei, fides erga Deum & fidelitas erga Ludouicum: de vtraque id asserere possum, nihil prætuli Ludouico nisi Deum; vtrique studui, vtrumque sciui, & penè vtrique credidi: hæc duplex regula vitæ meæ Deus reuelans, & Ludouicus imperans; agnoui vtrumque vt Dominum & Magistrum; didici ab vtroque quod docerem, atque vt essem Minister orbis, priùs fui Discipulus Dei, & Ludouici.

Vt fidelis essem Ludouico imitari volui iustitiam Ludouici; de qua id testari audeo, penè offendi alias virtutes ne offenderem iustitiam; timeri volui vt amaretur Ludouicus; seuerus in paucos fui, vt essem omnibus bonus; nullius tamen hostem me putaui nisi esset hostis Ludouici; amaui iustitiam non vindictam; nihil egi nisi iustum quia Ludouicus nihil imperauit nisi rectum.

De cæteris virtutibus id vnum dico; amaui omnes quia omnium ministrum me credidi; didici omnes vel docui; & dum Ludouicus virtutes omnes facit regias, feci omnes purpuratas; ob eam causam Eminentissimus esse non renui, vt virtutes extollerem; idcirco Cardinalem me putaui vt eas fulcirem; propterea aulam non fugi vt eas in aulam inducerem; inde illa sanctitas vtriusque aulæ, prima Regia, altera Ecclesiastica, vtraque aula virtutum fuit.

Hæc de virtutibus; de honoribus id profiteor, admisi dignitates non ambiui; mereri eas volui prius quam assequi; nec tamen post meritum honores admisissem, nisi vt honorarem Ludouicum; honorificum est Soli coronari radijs, pertinet ad maiestatem Oceani deriuari in fontes nec imminui; Idcirco Dux,

Par,

Par, & Cardinalis esse non recusaui, vt sciret orbis qualis & quantus est Ludouicus, cuius radius, & riuus fuit Richelius.

Et nunc eos honorum titulos æquè depono libenter, atque gero: tam facile morior Cardinalis, quam homo; sciui sub purpura mortalem fuisse me, quia sciui me esse hominem; assueui æternitati intra tempus, atque vt mortem fallerem mori cœpi adhuc viuus; captus sinistro brachio dextrum obtuli morti & vulneri; circumductus gestatorio ferculo, assueui feretro quasi lecto; destitutus vsu dexteræ, deosculor dexteram Dei; vidi me per partes mori, & didici mori totus.

Et nunc viuus, & moribundus testor sub Ludouico Christianissimo fuisse me ministrum in omnibus Christianum.

EIVSDEM TESTAMENTVM POLITICVM.

ABITVRVS è vita vera dico eo momento quo nemo mentitur; vicinus æternitati quasi æternus loquor: Audi posteritas verba penè vltra vitam prolata, & vera; lege testamentum penè vltra tempus scriptum ne fallat, penè intrat æternitatem, ne pereat.

Electus in primarium Regis mei Ministrum, id primum intendi vt Regem meum facerem Regum primum; volui Christianissimum esse & Potentissimum; volui primogenitum esse Ecclesiæ, & Europæ; volui esse iustum vt sua orbi restitueret, & orbem sibi.

Hæc prima mea cogitatio Maiestas Regis, altera magnitudo Regni: inueni Galliam minorem seipsa; decreuerant omnia præter linguam; hæc quoque excedebat Galliam, & erat Gallica: populi olim pars Galliæ negabant se esse nostros lingua nostra; Galli erant & hostes Gallorum; armabatur Gallia in seipsam; vtebatur hostis nobis in nos ipsos; & victus & victor Gallus erat; idem fortis in alienam gloriam, & perniciem suam.

Hic igitur ministerij mei scopus, restituere Galliæ limites quos natura præfixit, reddere Gallis fratres suos, addere Galliam Galliæ, & linguam linguæ; confundere Galliam cum Francia, & vbicunque fuit antiqua Gallia, ibi restaurare nouam.

Tria

Tria se opponebant votis meis; obsistebat Gallia ipsa hostis sui; obstabant hostes Galliæ, ne Gallos haberent æquales sibi, vel maiores; obstabant finitimi populi, idcirco amici externæ potentiæ, quia non poterant esse hostes.

Vt perrumperem hos obices, conciliaui Galliam sibi, ne intra se hostis esset; occupaui hostes domi, ne bellum gererent foris: ostendi socijs libertatem, & coegi aliquos, etiam inuitos, esse liberos.

Duo mala male habebant Galliam, hæresis, & libertas; emendauit vtrumque malum Ludouicus armis suis, & consilijs meis.

Primum malum adeo excreuerat, vt intra vnum regnum censerentur plura regna; tolerata à Regibus Religio, legitimum Regem vix tolerabat; ex ducentis arcibus securitatis, totidem effecerat propugnacula rebellionis: intra centum vrbes, centum conflarat respublicas; intra Rupellam incluserat rebellionem & seipsam: inde imperabat mari, inde nectebat fœdera cum hostibus Galliæ; inde partiebatur authoritatem Regiam, & ne vni Regi pareret, pluribus dominis seruiebat.

Aggressus sum hoc monstrum quod alij ante me Ministri irritare metuebant expugnauit Rupellam Ludouicus, & intra vrbem vnam omnia elementa vicit; recepit trecentas arces anno vno, & singulis ferè diebus triumphauit: intra Galliam superauit alterum Regnum, & bis Regem se fecit; & ne quis de pietate causæ dubitaret, pugnauit armis Ludouicus, & Deus miraculis.

Alterum Galliæ malum erat libertas, amabatur Regia dignitas non potestas; timebantur subditi, & peccabant vt timeri possent; emebantur obsequia quæ gratis debebantur: redimebantur auro offensiones supplicijs dignæ; attribuebantur pensiones ne quis rebellis esset; libertas erat conscientiarum, & necessitas criminum; leniebatur malum muneribus, & crescebat lenitate.

Vt mederer huic malo volui amari Ludouicum Pium, & timeri Iustum; volui imperium esse penes vnum, & penes omnes obsequium; volui deberi amoremRegi, non emi; volui aurum virtutis præmium esse non sceleris: volui fidelitatem necessariam esse, non liberam; volui obedientiam oculatam esse, ex parte imperantis, cæcam ex parte subditi.

Post erectam maiestatem Galliæ deprimenda erat maiestas externa, quæ tot annis Galliam depresserat: duæ res fundabant hanc maiestatem externam, consilij grauitas, & Regni potestas.

Adeò

tes, omnes componere crederentur; præsidebat Religio consultationibus vt eas consecraret; assistebat sapientia vt illas erudiret; comitabatur fidelitas, vt eas tegeret, & tunc tantum reuelabantur facienda cum erant facta.

Perturbaui externam sapientiam dum arcana detexi; reuelaui mysteria quæ nondum texerant, euulgaui consilia quæ nondum ceperant, præoccupaui agenda ne inciperent; obieci res factas ne faciendas decernerent; supplantaui consilia dum materiam subtraxi: docui artem sapiendi, quam hostes nesciebant; mirati sunt doceri se à Gallia, quam ipsi semper docuerant.

Alterum externæ Maiestatis fundamentum erat potentia; hæc maiestas oriri intra fines suos videbat solem & occidere; hæc eos mundos inuenerat quos Alexander cogitabat; hæc tribus orbis partibus quartam partem, & veteri mundo addiderat nouum: Ex eo orbe nouo tantùm metallorum exportabat, vt rarius ferè aurum esset vbi nascitur, quam vbi venditur: eo auro emebat Prouincias, aut obligabat; amabant populi hoc metallum, vel timebant; eo primùm amicos, deinde socios mercabatur; nulla ferè Societas erat, cui non commodaret, quod deinde repeteret.

Nullibi tamen studiosius miscebat hoc venenum quam intra Galliam; eo auro corrumpebatur fides subditorum, tentabatur fides Nobilium, sollicitabatur amicitia hæreticorum; & quorum displicebat fides, eorum emebatur fidelitas: vænalis erat magna Galliæ pars: hæc si empta esset, vænalis erat Europa.

Vt mederer huic alteri malo, diuisi hanc externam potentiam ne semper cresceret: interrupi commercia, ne semper emeret; ingressus sum Patriam ipsam, & inueni fortiorem foris esse quam domi: emi ipse vrbes aliquas, mercatus sum Prouincias; vici quod non potuit emi; & nunc auctior Gallia bona parte sui, ostendit quid acquisierit, & quid hostis amiserit. Nec Galliam tantùm auctiorem feci, sed affines adiuui: deserebant Galliam socij, quia eos Gallia deserebat; fiebant amici hostium, ne serui essent; emebantur promissis, onerabantur titulis, & omnis hæc amicitia honesta seruitus erat.

Ostendi Europæ libertatem dum ostendi Regem, fortem vt amicos protegeret, iustum ne aliena retineret; amicum vt gratis beneficus esse vellet; ostendi Italiæ Galliam tueri velle quod dedit non repetere; ostendi Germaniæ liberam esse posse, si neutra esse vellet; ostendi Electoribus quis eligi posset, & quis eligi nollet; ostendi Protestantibus placere eorum libertatem non fidem;

dem ; obtuli Angliæ amicitiam si amari vellet, & amare ; obtuli Lusitaniæ portum intra Galliam, & Galliæ portum intra Lusitaniam.

Sic correxi timorem orbis dum ostendi quid timeret ; sic docui superari posse quod victum est ; sic obtuli libertatem gratuitam, dum ostendi Ludouicum Patronum Europæ esse velle, non Dominum.

Perge LVDOVICE vt cœpisti, absolue victorias quas inchoasti; ostendi quo progredi posses, & vbi desinere;ostendi aliena nunc regna,& quondam tua : ostendi quid debeas Europæ, quid illa Tibi ; quid possis repetere, quid illa reddere : quid sit alienum, & quid tuum.

Accipe LVDOVICE hunc librum quem Tu ipse dictasti;habes in priore parte artem belli quam ex Te desumpsi ; habes in altera parte Ideam Pacis quam ex te didici; habes in tertia parte exemplar Regis, quod ex Te Rege descripsi ; habes vbique artem Ministri Politici,quem Tu ipse formasti.

ARMANDI RICHELII

CARDINALIS DVCIS

EPITAPHIVM SORBONICVM.

STA VIATOR, ET LEGE.

Hic iacet ARMANDVS RICHELIVS,*Cardinalis Dux:*
Abi Viator in vno nomine Epitaphium legisti,
Redi viator, audi aliquid minus quam legisti.
Hic oriundus à Regibus, aut pro Regibus ortus fuit;
Futura Magnitudinis signa adhuc Puer dedit;
Et paruus ætate iam erat sapientia DIVES LOCVS,
Alumnus Sorbonæ impleuit eam ingenio, ea tota non plenus;
Propugnauit in ea Theses, breui ipse mundi Thesis futurus:
Romam profectus Paulum V. ex Papa Prophetam fecit.
Ostendit se qualis erat,& visus est qualis esset futurus:
Redux exhibuit Romã Galliæ,qui Galliã exhibuerat Romæ.
Henricus Magnus appellabat Præsulem suum,idest magnum;

M *Et*

Et facturus erat si vixisset, qualem fecit LVDOVICVS:
Electus in Ministrum Regium, inde incepit vbi alij desierũt;
Superauit antiquam sapientiam, dum ei addidit nouam:
Superauit seipsum maior alijs, & semper se maior;
Nemo sub eo bis errauit, vix ipse errauit semel;
Idcirco geminata habuit organa cerebri, vt bis sapiens esset:
Sapere docuit volentem Galliam, & Europam nolentem:
Magister Europæ, dum docuit nouam artem sapiendi:
Fecit seculum sapientiæ, Ludouicus iustitiæ:
Primum illi bellum cum hæreticis fuit; inde incipere debuit Cardinalis,
Alterum bellum pro Gallia, contra Galliam gessit;
Tertio bello fecit maiorem Galliam, & minorem Hispaniam:
Post tot victorias superari à morte vix potuit;
Aggressa est hominem per partes, non ausa totum aggredi;
Decepta tamen est, inuenit immortalem dum peremit;
Scilicet dum toties moritur, immortalem se fecit ante mortẽ.
Quid moraris Viator, interijt Richelij vita, non sapientia;
Viuit intra Sorbonam, intra quam nihil totum moritur:
Reparauit ruentem, & facere voluit DIVITEM LOCVM;
Recusauit opes Sorbonæ ne sapientia nocerent.

ABI VIATOR, ET PARA TE MORTI.

Quæ Richelio non pepercit, non parcet tibi.

Eminentissimo Principi Ecclesiæ Cardinali, & Archiepiscopo Lugdunensi

ALPHONSO LVDOVICO DV PLESSIS DE RICHELIEV.

ELOGIVM.

OBTEMPERO modestiæ tuæ, CARDINALIS EMINENTISSIME, abstineo laudibus tuis, & ne te offendam non Te laudo; non affero Eminentissimi fratris testimonium,

nium, cuius ingenium, cum penè humano sit maius, fatetur tamen Te etiam in hac parte natu esse maiorem: Non appello Romanam curiam, cuius hoc oraculum fuit, post audita oracula tua, dignum Te esse vna Claue Petri, fratrem altera; & vtrumque gemina. Non commemoro recusatas à te dignitates, & ministeria etiam Regia: hæc omitto & plura; hæc etiam pauca dixi te inuito.

Vnum est, quod tacente me, & nolente Te, Lugdunum clamat, & laudat: substitisti Lugduni grassante peste; non fugisti vrbem cum vrbs ipsa se fugeret: lustrabas quotidie ciuitatem penè vacuam, & teipsa plenam; & dum vnus omnia exerces munia, diu solus Lugdunum effecisti.

Impleuisti omnes boni Pastoris numeros; nulla ouis perijt ignota Pastori; numerasti gregem tuum, & pauisti; nihil aliud aspexit Pons nouus per aliquot menses, nisi euntes ad te miserias nostras, & redeuntes Eleemosynas tuas; nulla ouis interijt fame, etiam dum periret peste.

Neque obtulisti tua tantum, sed te ipsum; mirati sunt afflati lue adiri se abs te eo tempore quo vitabantur à suis: singulare facinus est quod commemoro, dignum Carolo Mediolanensi, & Alphonso Lugdunensi; ingressus es tugurium in quo duo viri Religiosi, & cum illis pestis inquilina erat; non expauisti morbi præsentiam, cuius aspectum alij timuissent; credidit vterque vir Religiosus illapsum Angelum, & erat si solum animum aspexissent: affatus es vtrumque ijs verbis, quæ sanitatem afferre poterant, nisi mori maluissent: excepit idem locus verba vitæ, & anhelitus mortis; expiasti peccata vtriusque, quæ iam pestis deleuerat; vterque ouibus tuis vitam suam consecrarat, tu vtrique tuam: cuius Eminentiam pestis venerata, ex eo tempore languere cœpit, & tecum vrbs tota periclitata, tecum euasisse se credidit.

Audacior effecta lues dum vrbi parcit, domum ipsam Pastoris aggressa est; nec tu eam timuisti domi, qui eam foris prouocaras; non ausa Pastorem lædere, abscessit denique, & gregi parcere coacta est, & Pastori.

LVGDVNI, ET MASSILIÆ
DE ALPHONSO RICHELIO,
SVB NOMINE ARISTI,
AMABILIS PVGNA.
ECLOGA.

PVGNAT *Lugdunum de te, & Massilia pugnat,*
Vtra magis sit Ariste tua: & dum pugnat vtrimque
Neutra minùs, plus neutra tua est: amat vtraque totum,
Vtramque, & tu totus amas.
Me, Lugdunum inquit, non te meus ardet Aristus;
Nec tuus hic Pastor, nec tu Pastoris ouile;
Huic ouis est meus ipse leo, sub voce Magistra
Dedidicit rugire ferox, & amore regente,
Iam didicit balare Leo; qua signa fauoris
Expectare potes? totum se Pastor ouili
Præbuit, & ne aliquod speres à diuite donum,
Nil vltra quod donet habet; mihi sanguis Aristi
Ægrota medicina fuit, mihi purpura vestis,
Et vestis Pastoris amor; si totus Aristus
Est meus, vnde aliquam speres Massilia partem?
Nec partes admittit amor.
Lugdunum Soror, & chara minus æqua Sorori,
Cur Solem vis esse tuum, si publicus orbis
Est oculus; cur non fiat communis Aristus
Si commune bonum est? quid non opponeret orbis
Si vellem retinere mare? & tua flumina currunt,
Et quidquid commune bonum est, excurrere debet;
Ne fiat proprium; currat communis Aristus,
Ille tuus, sit & ille meus; sat amoris vtrique;
Sat lucis sol diues habet; si pergis obesse,
Incipiam fieri ipsa nocens; priuabere iure,
Partiri si iura negas; remorabor Aristum
Ne possit tuus esse redux; tentabo coronis,
Imperium donabo maris; si munera nolet,

VICTO-

VICTOREM dabo; vincetur VICTORIS amore,
Victus erit, victorque meus.
O pugnam elogijs dignam! sic æmula signa
Solstitij pugnant, vter amplius ignis ametur,
Quis solem plùs ignis amet; si vincere posset
Alteruter, reliquis solem subduceret astris,
Et fieret sol puncti hospes; sed publicus orbis
Arbiter, inuisit puncta, & postquam oscula fixit,
Zodiaci per signa redit, fictasque figuras,
Et veras sub sole facit; nisi iustus amores
Diuideret, pars vna orbis splendore periret,
Altera pars tenebris; dum menstrua signa pererrat,
Æqualem facit hospitijs æqualibus annum,
Dumque amat, est communis amor.
Et Tu ignes partire tuos æqualis Ariste;
Nec te Lugdunum, nec te Massilia totum
Possideat; sat lucis habes, & amoris vtrique;
Zodiaci percurre vias, & publicus orbi
Da populis, quibusque tuis de Te esse beatos
Et radijs lucere tuis.

Eminentissimo Principi Ecclesiæ Cardinali

IVLIO MAZARINO,

ANAGRAMMA.

MASARINI.

ARS ANIMI.

ELOGIVM.

ARs artium est scire quid possint humana ingenia, & quid velint flectere illa quam in partem velis, ità moderari vt tecum velint: dominum esse libertatis alienæ & suæ; & dum alij dominantur in corpora esse rectorem animorum.

M 3 Nosti

Nosti hanc artem vel ex nomine tuo, MAZARINE: calles principia huius artis quasi inuentor, exerces illam quasi author; idcirco habes illam pro nomine, quia in alijs disciplina, in te doctrina,& penè natura est.

Placet explicare artem verbis quam tu explicas factis; proponam teipsum tibi vt sis spectator tui; vtar principijs artis tuæ vt pingam te similem tui; describet seipsam ars tua;idem eris pictor, & imago; idem eris ars,& artifex tui.

Primum artis tuæ principium est, nosse ingenia; efformasti intra te characteres animorum, resident intra te Italus, & Germanus,Hispanus & Gallus; nulla natio apud te peregrina est, fecisti omnes domesticas; viuunt intra te infinitæ animorum imagines, nec se confundunt; habitant intra te dissimiles populi, nec se excludunt; extra te hostes, intra te amici, extra te bellum gerunt, intra te pacem colunt; placet hospitium singulis, quia placet hospes; scis placere ingenijs, quia scis artem ingeniorum.

Atque hoc est alterum principium artis tuæ, aptare se ingenijs, & placere; aliter agis cum Italis,aliter cum Germanis, aliter cum Gallis; adhibes maiestatem Romanam cum Romanis, grauitatem cum Venetis, venustatem cum Florentinis, elegantiam cum Neapolitanis; agis prudenter cum Mediolanensibus, magnificè cum Genuensibus; popularem te putant omnes populi dum in Te se vident.

Longè aliter te habes cum Hispanis, assumis maiestatem oris quam natiuam habes; pronuntias oracula, loqueris mysteria, reuelas arcana; mirantur Hispani eminentem sapientiam,& credunt suam; nec putant te ita sapere posse,nisi Hispanus esses.

Hispanus es adscita prudentia, & Gallus natiua; duo te Gallum efficiunt, propensio indolis tuæ erga Galliam, & propensio Galliæ erga indolem tuam; elegisses Galliam in Patriam,si eligere potuisses antequam esses; elegisset te Gallia in alumnum si eligi possent in natos nondum nati; amasti Galliam statim, atque amare potuisti; creuit ille amor crescente Te; inde illa officia tua erga Galliam,antequam officia gereres; ministrasti diu pro Gallia antequam eligereris in Ministrum; fuisti manus Richelio dum ille brachio laboraret, & nunc repræsentas illum rediuiuum, & Gallico anagrammate penè ipse Armandus es.

Iules Masarin, Ie suis l'Armand.

Vt aptes te ingenijs excedere debes ingenia; atque hoc est tertium principium artis tuæ: deprehendis ingenia si astuta, peruadis si solida,percellis si subtilia, scrutaris si lateant, excurris vltra

si pa-

si pateant, ascendis supra si emineant; penetras dum aspicis, examinas dum alloqueris; ponderas dum audis; scis vbi deficiant, vides quò pertingant; inuenis terminos si habeant, præfigis si non habeant; metiris ingenia vt aptes te ingenijs, nec metiri posses nisi excederes.

Nec tantum excedere debes alios, vt aptes te alijs, sed teipsum vt aptes te tibi; atque hoc est quartum principium artis tuæ; fieri debes maior te, & te minor; debes assurgere vltra te, debes descendere infra te; debes æquare te summis, debes aptare te paruis; nec potes aptare te alijs, nisi aptes te tibi: nec scire artem alieni ingenij, nisi scias artem animi tui. Ars es alieni ingenij, ARS ES ANIMI TVI.

EMINENTISSIMO CARDINALI

IVLIO MAZARINO,

NOVA POLITICA.

NOVVM Politicæ genus, quod ignorauit antiqua ætas, & ignorat nostra; quod omnes Politici quærunt, & omnes nesciunt; quod ille solus nouit qui inuenit; hæc est Politica tua CARDINALIS EMINENTISSIME; idcirco noua quia incognita alijs, & nota tibi.

Placet explorare rem ignotam; dicam de Te quod Europa dicit, nec te dicam; percurram omnes politica, nec inueniam tuam; imo inueniam dum dicam esse nouam; cognoscam, dum dicam esse incognitam, & dum probabo illam esse quam omnes nesciunt, illam sciam.

Experiri voluit Anglus ille politicus politicam tuam, certastis diu vter plura abijceret, vter plura refelleret; enumerastis bella præterita, & ostendistis futura; dixistis antiquas victorias, & antiquas iacturas; quas vrbes, & Prouincias intra Galliam Anglus ceperit, & quas amiserit; quid fecerit dum esset Galliæ Cliens, quid peccauerit ne esset amplius Cliens; quid possit Anglia si iungatur hostibus Galliæ, quid posset Gallia si iungatur æmulis Angliæ; quid si Anglia se adiungat Gallis hæreticis, quid si Gallia addatur Anglis Catholicis; quam pauca timenda à Rege iuue-

ne, quam pauciora à Rege exule: denique contentionum hic exitus fuit; euoluit Anglus politicam suam, nec explicuit tuam; exhausit artes suas, nec didicit tuas: abrupit certamen politicum dum vinci timet: & quod bellum minabatur Galliæ indixit Hispaniæ.

Percurro alias politicas, quæ te nesciunt, & quas tu nosti; decennium est cum Hispania meditatur politicam tuam, nec illam attigit; tentauit illam Germania, & nondum intelligit; admiratur illam Italia, & adhuc nescit; quod admirabilius est, videt politicam tuam Gallia, & illam ignorat; videt artificem, & nescit artem, videt effecta non causas; sentit beneficia, nec satis agnoscit authorem.

Vt tegas politicam tuam, sumis illam ex rebus futuris quas omnes nesciunt, non ex præteritis quas omnes norunt; vides ineunte anno annum totum; vides intra annum decennium; ex ea scientia digeris consilia, disponis facienda, & penè facis futura; nec tantum vides annos nostros, sed cernis externos; expendis ingenia hominum, & penè metiris; exploras arbitria, & penè penetras; examinas vires hostium, enumeras opes, scis quid singuli possint, & penè quid velint; atque hæc dum vides, eludis consilia hostium dum detegis; anteuertis facienda dum prior facis; supplantas insidias dum in hostem vertis; mirantur hostes falli se artibus suis, & penè superari à seipsis.

Hæc est politica tua soli perspecta tibi, atque Regi; nouit ille sapientiam tuam, cui tu sapis; & tu ab illo habes vnde sapere possis: ac velut primarius ille solis administer, & Phosphorus haurit à sole vnde præluceat Soli, sic tu à Rege tuo accipis lucem, & reddis; luces illi, & luces ab illo, & luces radijs Regijs, vt luceas tuis.

Dixi politicam tuam dum illam non dixi; probaui esse nouam dum probaui incognitam, ostendi esse incognitam alijs, & soli notam Regi, & Tibi.

TROIS

TROIS DEVISES SVR LE MESME SVIET.

I.

Le Nil, duquel on ne ſcait pas la ſource.
Parte ſui meliori latet.

EPIGRAMMA.

PARTE SVI MELIORE LATENT *miracula Nili;*
Naſcitur, & nondum Patria prima patet.
Et Tu parte tui neſcis meliore videri;
Facta patent orbi publica, cauſa latet.

II.

Vne Grenade à demy ouuerte.
Nobiliora latent.

EPIGRAMMA.

Q*Vot grana oſtentat, tot ſydera punica malus;*
Sydera ſub granis NOBILIORA LATENT,
Magna licet pateant de Te, maiora teguntur;
Dum te aperis, intus nobiliora tegis.

III.

Vn Ver à ſoye.
Ars pretioſa latet.

EPIGRAMMA.

ARS PRETIOSA LATET, *qua bombix viſcera voluat,*
Deque ſuo textor ſerica fila neat.
Ars pretioſa latet, qua Tu hoſti retia texis;
Et pacem, & nobis ſerica fila facis.

Emi-

Eminentissimo Cardinali, & Principi Ecclesiæ

IVLIO MAZARINO,

ELOGIVM.

VICTORI INVIDIÆ.

VICTORIARVM vltima victoria est superasse inuidiam; primus Eminentiæ gradus est facere inuidiam sui alter; & superior scire inuidiam pati supremus, & vltimus eò ascendisse, quò inuidia, nec audet sequi, nec potest.

Eò ascendisti, CARDINALIS EMINENTISSIME, fecit initio virtus tua inuidiam sui; sciuisti illam pati dum te illa ferre non posset; & nunc eo extulisti merita tua, quò inuidia sequi non potest nisi per laudes.

Illustre Elogij genus laudari ab ipsa inuidia, vel inuita; audire retractantes se linguas, & fatentes eam famam dignam esse elogijs, quam onerarant probris; nemo negabit eas laudes esse veras quas inuidia asserit; fallere potest hostis dum accusat, nunquam fefellit dum laudat.

Nolo dicere quid de te mentiretur inuidia, malo dicere quæ Tu illam arte vicisti; obiecisti fabulis Historiam magnarum rerum; & refutasti iniurias non verbis, sed factis: illustre defensionis genus tueri se fortibus factis, & nobilis Apologia est innocens vita.

Placet admirari vitam ministerij tui, & fines intueri quos tu ipse præfixisti tibi; primus ministerij tui scopus fuit, finire bellum quod tu inuenisti non fecisti, & pacem stabilire quam semper propositam habuisti; ignorat mysterium politicæ tuæ quisquis de hoc mysterio dubitat; eæ ipsæ conditiones quibus impeditam à te pacem mentiebatur inuidia, rationes erant sanciendæ pacis si eas admisisset hostis qui nunc eas requirit: Quid ais inuidia? vter pacem noluit, qui rationes pacis proposuit, an qui reiecit? iustas fuisse probat ipse hostis, dum illas nunc expetit.

Alter ministerij tui scopus fuit supplere annos Regis dum minor erat, & probare omnibus Maiestatem Regiam nunquam iuuenem esse, & regnum in ætate immatura posse esse maturum; quam gloriose id præstiteris testatur Europa, & experitur: nemo est extra Galliam Rege maior, nemo intra Galliam qui non sit mi-

minor, nemo eſt primus niſi vnus, nemo ſecundus, & tertius qui non ſit ſubditus; nemo ciuis eſt hoſtis; nulla vrbs eſt intra Galliam, quæ non ſit Gallica, & multæ extra Galliam ſunt Gallicæ.

Tertius miniſterij tui ſcopus fuit extendere regnum, & reddere Galliæ limites quos natura ipſa donarat: promouiſti opus, & abſoluiſſes niſi inuidia obſtitiſset; ſed interrupit illa conſilium tuum, non corrupit: addidiſti Regno centum arces, aut vrbes; addet cæteras pax publica quam meditaris, aut bellum euincet, quod nunc geris.

Poſt tantas præclarè res geſtas, nihil arrogas tibi ex tot victorijs niſi nomen fidelis miniſtri, & Mercurij vices, non iouis; explorasti ſemper mentem Regis, obſeruaſti nutus, & fortiter executus es motus: agnoſcis Ludouicum Solem eſse te radium, pendet à ſole radius, & lucet aliena luce non ſua; & tu pendere te agnoſcis à Rege, & luces accepta luce non tibi, ſed Regi.

Molliuit inuidiam modeſtia tua, vicit fidelitas, & clementia triumphauit; nullas vnquam iniurias vltus es niſi Regias; pepercisti inuidis tuis dum ipſi vix parcerent; ſcilicet difficile parcit qui læſit, facilius ignoſcit qui læſus eſt; & tu aliquando lædi voluiſti, vt poſſes ignoſcere; atque hæc eſt eminentia magnæ mentis, & poſſe, & velle parcere: nulla metamorphoſis nobilior eſt quam ex hoſtibus amicos, & inuidis facere laudatores: Laudat Te ſuperata Inuidia, MAZARINE, & fatetur falſum eſſe quod dixerat, dum affirmat verum eſſe quod laudat.

DEVX DEVISES SVR L'ENVIE.

I.

Vn Soleil faiſant de grandes ombres en ſon leuer.
Spargit longas dum naſcitur vmbras.

EPIGRAMMA.

SOL *oriens* LONGAS SPARGIT DVM NASCITVR VMBRAS;
Inuidiam quinis nobilis ortus habet.

Le Soleil ne faisant quasi plus d'ombre en son Auge.
Vmbras vix spargit in Auge.

EPIGRAMMA.

Prouectus sublime VMBRAS VIX SPARGIT IN AVGE,
Nec te audet, nec te liuor adire potest.

Eminentissimi Cardinalis

IVLII MAZARINI,

IMAGO VITÆ.

IVLIVS MAZARINVS ortu Romanus, origine Siculus, multis nominibus Gallus appellari potest: fuderunt sanguinem suum illustres Proaui pro causa Gallica intra Siciliam; fudit nuper generosus Nepos intra Galliam, sæpè ipse per annos viginti vitam exposuit pro salute Regni, & diu ante gessit purpuram Gallicam, quam Romanam.

Vt paternum erga Ludouicum animum gereret, vices gessit Patrini; vt necessariam Regni curam susciperet vnus ex sex Consiliarijs necessarijs fuit; credidit illi Ludouicus voluntates vltimas, & si diutius vixisset, credidisset publicas: imitata Ludouicum Regina primarium Regni Ministrum esse voluit, atque vt necessarium probaret, etiam innitum retinuit.

Qua felicitate Ministerium obierit probant plurium annorum res secundæ, qua fide, testante paucorum annorum res aduersæ; totis octo annis crescebant victoriæ crescente Ludouico; numerari poterant anni Regij, à captis vrbibus, & captæ vrbes à Regijs annis: iam auctior sexta sui parte Gallia recuperabat sua, & restitui curabat aliena; decrescebat intereà hostis, & felicitas nostra, damnum illi, & iactura erat.

Interrupit cursum prosperitatis nostræ per hostes domesticos hostis externus; diuisit familiam Regiam, vt diuideret Galliam; armauit Prouincias in seipsas; fecit hostes ex ciuibus, & ciues ex hostibus; atque vt tegeret artes suas, damnabat Ministerium, vt ac-

accuſaret Regnum, ipſe interea auxiliaris, & hoſtis adiuuabat clades noſtras, vt reſtauraret ſuas.

Nulla eſt virtus quam intereà fidelis Miniſter non adhibuerit ad auxilium Regni, & ſui; adhibuit ſapientiam, prænidit res futuras, anteuertit pericula, & obuiam iuit malis venturis; adhibuit fortitudinem dum capiti ſuo nihil timuit, etiam vænali; adhibuit prudentiam dum exiuit è regno, & fidelitatem dum redijt; exiuit vt odia publica ſecum exportaret, rediuit vt probaret reditu ſuo quinam eſſent hoſtes priuati, & quinam publici.

Quam neceſſarius fuerit hic reditus, probant hoſtes dum illum improbant; interea ceſſauit bellum domeſticum, & ciuile: nemo ciuis eſt hoſtis, nemo hoſtis eſt ciuis, nulla vrbs intra Galliam eſt quæ non ſit Gallica; nulla teſsera niſi amica; nulla funda niſi Regia; nemo intra Galliam eſt primus niſi vnus, nemo eſt extra Galliam Ludouico maior, nemo intra Galliam qui non ſit minor.

DEVISE.

Vne Eſtoile qui ſemble tomber.
Dum radiat cecidiſſe putant.

EPIGRAMMA.

DVM RADIAT CECIDISSE PVTANT; *ſcintillat imago*
Syderis, & ſydus creditur umbra cadens.
Tu quoque fulgebas dum Te cecidiſſe putabant,
Intereà ſi quid decidit, umbra fuit.

MYSTERIVM PACIS,

AD EMINENTISSIMVM CARDINALEM

IVLIVM MAZARINVM.

MYSTERIVM Pax erat antequam eam efficeres, CARDINALIS EMINENTISSIME, & poſtquam illam feciſti adhuc myſterium eſt; ſentimus illam, & neſcimus; tenemus & dubi-

bitamus; adeo operosum erat negotium Pacis, vt penè negemus factum quod desperabamus faciendum.

Desperabamus citram iraculum,& Tu eius miraculi administer persuasisti pacem Regi etiam victori, & docuisti optimum genus vincendi esse, imponere modum victorijs: scilicet non æquè in bello,atque in ludo fortuna se gerit,qui vincit ludo nihil amittit, & penès victum totum dispendium est; at in bello vincuntur populi dum vincunt, exhauriunt vires alienas, & suas; & dum inter pares certatur æqualis penè iactura est victoris, & victi; agnoscit iacturas suas Gallia etiam victrix,videt se exhaustam victorijs, & fatetur penè se victam esse dum vincit; optimum igitur victoriæ genus est vincere victoriam ipsam, & cessare à bello victorem.

Decennium est cum meditabaris hanc pacem, nec citius capi hæc Troia potuit; tentasti Monasterij negotium Pacis, sed adhuc expertus immaturum,diuisisti rem arduam, & partem aggressus, quæ matura erat,fecisti pacem Germaniæ, & Galliæ, olim facturus Europæ; sic prælusisti Paci parte altera Pacis;sic partitus difficultatem nunc denique absoluisti diuisum opus,quod totum simul absolui non poterat: atque hæc est pars prima Mysterij.

Admirandum planè Mysterium Pacis, sed admirabilior adhuc modus mysterij; duo homines examinant iura Regnorum,& Regum; duo capita capiunt orbem terrarum; duo Ministri Regij consultant de orbe quasi orbis administri: nec plura ingenia adhibenda erant; scilicet ingeniorum quoddam bellum est,nec tantùm armorum, & sæpè ingenijs acrius pugnatur quam armis: difficilis est idem sensus à pluribus,sapiunt diuersa dum sapere volunt,& ne nihil dixisse videantur dicere idem nolunt,etiam verum; tuentur deinde, quæ dixerunt, & dum pro sententia pugnant, nocent paci priuatæ, & publicæ; at duo ingenia facilius conueniunt,propinqua sunt,quę parum distant,& facile accedunt ad vnum quæ vno numero differunt.

At qualis,& quam mysticus silentij modus! duo Ministri sciunt mysterium Regis sui, & sensim illud reuelant, vt sensim consentiant,nec vterque totum ante sciuit, quàm vterque consensit:nemo alterius arcanum sciuit,nemo coniecit: mirabile planè, & nouum silentium! duo homines quotidie spectabiles se omnibus exhibent, nemo intereà agnouit ex vultu quid sentirent, nemo ex verbis quid dicerent: Spectatores colloquij,& penè auditores, id nesciunt, quod penè audiunt; subtiles aulici coniectores rerum futurarum ignorant hodieque non futura, sed præterita, nec dicenda,sed dicta: nec paucorum dierum silentium fuit,sed plurium

men,

mensium: toto eo tempore ignorauit orbis quid agitaretur de orbe: atque hic silentij modus adhibendus erat; infectum esset etiam nunc negotium Pacis, nisi fuisset ignotum.

Nec minus admirabilis fuit vtriusque Ministri mutua vrbanitas, & vtriusque Aulæ familiaris beneuolentia; dixisses eandem aulam esse, & eandem familiam; crederes omnes Hispanos Gallos, & Gallos Hispanos nisi accentus falleret: hic quoque tam eleganter fingebatur, vt natiuus videretur etiam fictus; nec verbosa tantùm amicitia fuit; certatum est inuicem mutuis donis, & epulis: biberunt Gallicè Hispani, & Galli Hispanicè: inter hæc amoris argumenta, aut nunquam fuisse hostes, aut nunquam futuros diceres.

Fouebat amicitiam æqualitas, æqualitatem amicitia; id vnum ambiebat vterque Minister, ne alter, aut minor esset, aut maior; omnia inter vtrumque paria, nisi vnitas, hæc quoque ex paribus conflata paritas erat: ipse locus colloquij, vt esset æqualis insula erat partim Gallica, partim Hispanica; tentoria æqualia, par apparatus, sedes ad colloquium ita disposita, vt neutra esset secunda, vtraque prima: ingressus æqualis, par exitus: colloquium cum nisi alternum esse non posset, sorte non arte primum fuit: æmulati eandem æqualitatem Aulici certabant inter se quis secundas obtineret non primas; & dum nemo vult esse maior omnes erant æquales.

Neque hæc æqualitas maiestatem imminuit, sed illam auxit; apparebat in vtroque Ministro Rex vterque, & vultus & gestus, & sermo supplebat absentes Reges, & exhibebat; sic ageret, aiebant omnes, vterque Rex præsens, sic sentiret, sic loqueretur, sic vellet: Ornabant eam maiestatem Aulici quibus elegantior elegantia ipsa non erat; reuerebantur Hispani Gallos, & Galli Hispanos; placebat vtrisque maiestas aliena, & sua; imo neutra erat aliena, confundebatur vtraque, & confusio ipsa maiestas erat.

Audiuit eam maiestatem Europa, & amauit: credidit duobus Ministris quasi duobus arbitris iura, & iniurias suas; nemo vlli hostis esse voluit sine alterutro Rege: nemo satis potentem se credidit, si vterque Rex hostis esset; nemo sequi recusauit quò vterque iret: sic inita est inter duos Reges pax libera, inter cæteros necessaria: O rem miraculo similem! duo homines intra breuem insulam totam administrant Europam.

Clausit negotium Pacis coniugij Regij negotium, & vtrumque negotium mysterium fuit; destinati sunt in cœlo coniuges ante-

quam

quam nati, ambo æquales meritis, ambo annis pares,ambo amarunt se inuicem antequam amare scirent; ambo inter arma amarunt imagines suas, & nunc idcirco Pacem amant, vt se inuicem diligant: taceo cætera amoris mysteria,vnum illud tacere non debeo; Mysterium esse debuit negotium Pacis vt esset sacrum; Mysterium est negotium coniugij dum est Sacramentum.

AD EMINENTISSIMVM

CARDINALEM MAZARINVM,

FVTVRA POST PACEM.

MEDITARIS futura dum nos studemus præteritis, & admiramur præsentia, CARDINALIS EMINENTISSIME, iam intra Te sunt facta, quæ nos expectamus facienda; anteuertis euentus futuros, præoccupas lapsura tempora,fluxere apud Te anni venturi, vides initia rerum & fines, vides exitum currentis seculi,& ortum futuri.

Ne augere res videat, produco experientiam testem præsentis temporis, & vadem futuri: decennium est cum vidisti hunc annum; iam feceras ab eo tempore, quod videmus nunc fieri, iam scripseras articulos Pacis quos hic annus descripsit; iam veneras Aquas sextias; iam Massiliam, iam Arausionem cogitabas; exequitur hic annus antiqua consilia; iterum facis, quod ante iam feceras; annosum est quod apparet nouum; & annus nobis sexagesimus, intra Te est septuagesimus.

Illustris enimuero sapientia,& politicæ doctrinæ eminentissimus gradus, sapere experientia futuri temporis, antequam tempus sapiat, & venturos annos erudire dum alij erudiuntur præteritis;hæc est Politica tua, CARDINALIS EMINENTISSIME, proponis Regi futurarum rerum consilia, & expectas imperia; ostendis quid possit,& exploras quid velit; exequeris deinde nutus Regios,neque aliud arrogas tibi ex victorijs Regijs, nisi obsequium fidelis Ministri,& prudentis meritum.

O si liceret introspicere animum tuum! quales futurarum rerum Ideas intra Te intuerer! audacter dico viderem illustria facinora,facienda olim, & iam facta; viderem FVTVRA POST

PACEM,

PACEM, & narrare si scirem, quæ vidi, dum alij scribunt historiam præteriti temporis, scriberem historiam futuri; & scribi potest futurarum rerum historia, quam Tu intra te facis.

Permitte vt ex innumeris futurarum rerum Ideis quas intra Te geris paucas reuelem, & dicam aliqua futura post Pacem; erit hæc pars altera mysterij Pacis, erit mysterium mysterij, nec tamen erit merum vaticinium, sed historia rei faciendæ, & iam intra Te factæ.

Prima post Ideam Pacis Idea, est Idea Religionis, & fidei: nec vera esse potest fides nisi sit vna; nec Deus ipse verus nisi esset vnus; destruit veritatem fidei qui illam diuidit, & totum Deum negat qui totum non credit: pugnarent inter se Numina si essent plura, nec bello abstinerent populi quamdiu sunt diuersa credituri: Stare diu Pax Regni non poterit, si desit Pax fidei? magnum argumentum vnius fidei sunt Reges Christianissimis, idem omnes hactenus crediderunt; fuere inter Reges aliqui minus sancti, nulli fuere impij: Cur recusent credere Christiani, quod credunt Reges Christianissimi? ne fallantur, aut fallant sunt omnes Thaumaturgi.

Taceo lapsa è cœlo Lilia, Auriflammam, & plenam miraculis Ampullam; hæreditarium est Regibus Galliæ miraculum, insanabilium Strumarum remedium, non alia arte quam vera fide; succedunt Reges huic miraculo dum succedunt Sceptro; & Ludouicus Decimus Quartus quinquaginta Regum hæres est, & mille miraculorum.

Altera mentis tuæ Idea est Maiestas Regni; auxisti illam bello, auxisti Pace, quam Tu adeo gloriosam fecisti, vt appellari possit Pax Augusta, & Iulia; cæteræ Paces Gallicæ penè fuerunt iacturæ; hæc Pax nihil ademit Galliæ, & multum addidit: restituti sunt Galliæ antiqui limites; Pyrene, & Rhenus sunt fines Gallici, creuit Gallia magna parte sui; nunquam maior vnico Regi paruit, nec maior vnquam Ludouico Rex fuit: hæc fuit industria tua MAZARINE, tractare de Pace victorem; vicit hostes, & bellum Ludouicus dum pugnauit; vicit victoriam ipsam, & pretium victoriæ AVGVSTAM TERESIAM.

At hæc iam sunt penè præterita, & maiora sunt post Pacem futura, cognita Tibi, & nobis adhuc ignota; scimus publicos Pacis articulos, ignoramus arcanos, scimus coniugij Regij promissam dotem, nescimus speratam; scimus conditiones præteriti temporis non futuri: nescimus quid eueniret, si hoc accideret; hæc scientia tua est, MAZARINE, præparas causas vt agant, &

iuuas effectus vt fiant; nec mirum est si prænoscis futura, qui illa intra te facis antequam fiant.

Tertia mentis tuæ cogitatio est felicitas Regni post Pacem futura; fabula penè est seculum aureum, historia erit sub Ludouico Rege, & Te Ministro; restitues Galliæ opes antiquas, & adijcies nouas; exhausit nos bellum triginta annorum, vicimus hostes, & penè victi sumus dum vicimus; ditabit victores, & victos libertas commercij, & Tu huic libertati iam intra Te prouidisti; nulla penè regio est opportunior commercijs quàm Gallia, coronatur vtroque mari vt exportet opes Gallicas, & importet externas; plenum est mare nauibus alienis, & nautis Gallicis; nostra esset pars magna orbis si nauigassemus nobis non alijs.

Quarta magnæ mentis Idea est reparatio publicæ æquitatis; corrupit hanc virtutem temporum malignitas, creuere lites inter arma, quæ cessare debuerant; sæpè exegit debitor quod creditori debebatur; sæpè pecunia forum corrupit, & forum pecuniam: deterior adhuc est status iustitiæ vindicis, peccatur à sceleratis impunè, quia flagitia tolerantur; creuit inter arma insolentia, armantur scelera vt timeantur, & inermis iustitia eos timet à quibus timeri debuerat; pars tamen aurei seculi est iustitia, fortunatum esse non potest nisi sit iustum, nec iustum esse potest nisi reddatur iustitiæ libella vt examinet iura, & gladius vt puniat flagitia.

Quinta post Pacem cogitatio est delectus seuerior Magistratuum qui res publicas gerunt; eligatur in illis virtus magis quam pecunia, aut natura; nemo sit hæres muneris nisi sit hæres virtutis; nunquam scelus benè seruiuit; facile decipit Regem qui Deum fallit, nemo est bonus alteri, si est malus sibi.

Hæc sunt futura post Pacem, & iam intra Te facta CARDINALIS EMINENTISSIME, hæc pars aliqua consiliorum tuorum; cætera intra te latent, & intra Regem: ignosce Pictori non satis erudito vt diuinet arcana, nec satis eloquenti, vt explicet; hæc certè culpa mea est, sed non tota, pars aliqua tua est qui dum omnem artem excedis, omnem opprimis.

Emi-

Eminentissimo Cardinali

IVLIO MAZARINO, ÆGROTANTI.

OPTAT VALETVDINEM CORPORIS EX REMISSIONE INGENII.

Vix aliud est quod possimus optare tibi præter valetudinem corporis, CARDINALIS EMINENTISSIME, vicisti inuidiam dum vicisti fortunam; vicisti quidquid extra te vinci potest; procurasti pacem Europæ, vel inuitæ; id vnum superest vt vincas te ipsum, & pacem procures intra te: Scilicet intra te est domesticum bellum, & hostis tui tu ipse es: cessa pugnare tecum, & fruere pace, quam procurasti alijs; laborat Gallia te ægrotante; publica est inualetudo tua, & pax Europæ integra esse non potest, si desit tua.

At vnde illa inualetudo corporum in magnis viris? similes esse oporteret motricibus cœlorum intelligentijs primarios regnorum administros, nec minus operosum est mouere regnum quam cœlum; at præsides illi cœlorum genij imprimunt motum cœlestibus sphæris, nec mutant locum; diuidunt subiectis elementis influxus astrorum, nec sentiunt; partiuntur ætates, & annos, nec senescunt; fallor, sentirent impressiones cœlorum si carne constarent; mouerentur dum mouent, & dum partiuntur annos, ipsi senescerent.

Hæc origo inualetudinis tuæ, CARDINALIS EMINENTISSIME, inæquale est immortali animo mortale corpus, minus est ingenti hospite nobile licet hospitium; nec tolerat ingentes animi curas debilis caro, nec sensus satis spirituum magnæ menti sufficiunt, nec caput quamuis capax totum ingenium capit: agitat se intra hospitium generosus animus, & penè egreditur; retinere vult abeuntem corpus, aut sequi; inde ille organorum conatus, & labor, & dolor; obnituntur interea dolori animosa membra, & pugnant vt dolorem excutiant; excussus dolor ad pedes defluit, & dum vlterius ire non potest, ibi aliquamdiu sistit.

Permitte vt dicam aliquid de vtraque hac parte tui, de viribus ingenij, & doloribus corporis: verum quis explicet capacitatem

mentis tuæ nisi Tu ipse : imo neque Tu explicare te totum potes, qui te totum non capis, vides magnitudinem mentis tuæ non vides finem ; vides mensuras non metas ; vltra te tendis capacior te; supra te assurgis eminentior te; quæris te extra te; & postquam te inuenisti vlterius pergis, sic semper anterior, & semper sequax, nunquam te apprehendis dum semper excedis ; non ita effugiunt res cæteræ extra te; apprehendis illas, & anteuertis; sequuntur te negotia non tu illa; maius negotium tibi tu ipse es; experiris te, nec te totum metiris; adhuc nescis limites tui, & dum attigisti fines alienos, non attigisti tuos.

Quis igitur dicat quo ire ingenio possis, imo quis dicat quo iueris? adeo mirabilis est Historia ministerij tui, vt superet omne ingenium præter tuum : experiri te voluit vtraque fortuna, & tu ingenio vtramque vicisti: mutasti vtriusque vices, & neutra mutauit te; stetisti voluente se rota, & fuisti penè rota rotæ, & fortuna fortunæ; quod admirabilius est, rexisti eodem ingenio fortunam Galliæ, & penè Europæ, & regni vtriusque administer omnium penè regnorum fortunas tractasti.

Placet distinguere triplicem Ministerij tui statum; primus decem annorum fuit, & plurium victoriarum ; crescebant illæ crescentibus annis Regijs, & dum plures eodem anno crescerent vincebant annos Regios, & ab illis vincebantur; mirabantur hostes Galliæ vinci se à Rege infante, & metuebant annos viriles qui impuberes tolerare non poterãt: at tu interea supplebas ætatem Regiam, addebas experientiam sapientiæ, & minores annos in puero iam exhibebas maiores ; ostendebas Regi quid posset, proponebas quod eligeret, exequebaris quod vellet ; pugnabatur consilijs tuis, & regijs auspicijs vincebatur ; nec tu aliud ex tot victorijs arrogabas tibi, nisi laudem fidelis radij emanantis à Sole, & soli præeuntis.

Alter ministerij tui status turbulentus, nec minùs tibi gloriosus fuit ; secessisti volens ex aula, & regno, & tecum penè aulam, & regnum traxisti ; ibant ad te maiora negotia, & consilia ad Regem redibant ; absens eras & præsens ; extra aulam, & intra illam; nec minus interea vtilis regno extra regnum, nectebas fœdera cum externis Principibus, & futuræ pacis fundamenta iaciebas ; agnouit breui Gallia necessitatem tui, dum te diu carere non potuit; probauit sapientem constantiam suam Regina Mater, dum te etiam absentem primarium Ministrum retinuit ; probauit amorem Ludouicus dum amanter reuocauit; & tu probasti fidem erga Regem dum pro Gallia extra Galliam gloriose laborasti ;

sti;obstupuit ad reditum tuum inuidia,& quas in te virtutes oderat amare cepit,aut timere.

Interruperant intereà victoriarum cursum tumultus ciuiles; pugnabant secum Prouinciæ, & Gallia victrix seipsam vincebat; at tu redux expulisti bellum extra Galliam, pugnasti intra fines hostium renouasti antiquas victorias, & addidisti nouas; miratus hostis mutatas tam citò fortunæ vices, expugnari arces suas, capi vrbes, periclitari Prouincias, decrescere regna, cogitare serio cępit de pace, quæ impedita fuerat; & tu amplexus occasionem quam sæpè quæsieras persuasisti pacem Regi,etiam victori; & nouo victoriæ genere fecisti vt vinceret victoriam ipsam, dum volens cessauit vincere, & maluit triumphos interrumpere, quam augere.

At quàm admirabilis illa Pax tentata diu, & tandem absoluta! mysterium adhuc est publicum, & arcanum; sentimus illam omnes, & pauci capimus: Quis neget pacem illam maturæ sapientiæ opus esse, quam decem annorum consilia peperere? quis neget mirabilem quam sub duobus Regibus duo capita conclusere? quis neget vtilem esse, quæ Galliæ nihil abstulit,& arces,& vrbes, & Prouincias integras dedit: cæteræ paces superiorum ætatum penè à nobis emptæ, hæc penè à nobis vendita fuit; audeo dicere AVGVSTAM TERESIAM huius pacis pretium esse,malo dicere victoriæ ipsius esse victoriam; quid si addam sciri à nobis publicos pacis articulos, nesciri occultos; patebunt illi in dies,& gloriosæ pacis mysteria reuelabunt; qua etiam in re apparet ingenium sapientiæ tuæ, obstruere poteras omnia ora si omnia pacis arcana simul detexisses, mauis partiri illa annis venturis: & sic nouam pacem singulis ferè annis distribuis: tacete linguæ maleuolæ,nunquam sub Rege vno Gallia maior extitit;nunquam Rex maior Ludouico fuit.

Post eos pacis, & belli labores quis quietem non caperet? quis ea pace quam alijs procurauit frui nollet? quis non sisteret prouectus ad summum? at Tu ibis non sistis, MAZARINE, præludium est ingenij tui, quod alijs fastigium esset, extendis te vltra te; meditaris altiorem adhuc Galliæ fortunam, excogitas nouas victoriæ vias,& vltra fines gloriæ nouos gloriæ tramites quæris: ac velut præsides cęlestium sphærarum genij, nec quiescere orbem sibi creditum sinunt,neque ipsi quiescunt; ita tu maiora meditaris post magna? cum hoc tamen discrimine, remetiuntur orbes cęlestes idem iter,tu nouas gloriæ vias, & nouos victoriarum quæris post vltimos fines.

At quis explicet eas ingenij tui vias nisi tu ipse? ô si intueri liceret ideas mentis tuæ? viderem intra te digestos plurium ætatum successus, & euentus; viderem annos futuros iam præsentes, viderem facienda iam intra te facta; viderem florere lilia vbi olim florebant; viderem antiquos Galliarum limites, & viderem nouos; viderem quid sentias te Anglia, quid cogites de Hollandia, quid mediteris de Germania, quid moliaris de Europa; viderem decrescentem lunam, & solem crescentem; viderem restitui fidem Romanam vbi olim erat, viderem eò inferri vbi non fuerat; viderem quid cogites de Italia, & quid cogitet de te Roma; viderem plura, nec inuenirem fines ingenij tui, quos tu ipse non inuenis.

Ij sunt ingenij tui ludi, & labores corporis MAZARINE, ire eodem gressu non possunt corpus, & animus; & tamen amant se inuicem, & vellet partem vnam sequi pars altera, & ire neutra vult sola; sed eunt ambo non æquis passibus; ludit ingenium tuum etiam dum excurrit, lustrat Prouincias, explorat regna, percurrit Europam, & Asiam, post tot itinera redux ad corpus fatigatum inuenit, & penè exhaustum: scilicet conatur ire cum animo, & dum sequi non potest se exhaurit: atque hæc est inualetudinis tuæ causa, MAZARINE, tolerare ingenium tuum corpus non potest, nisi tu ipse te adiuues.

Moderare igitur ludos ingenij tui, & labores corporis: nec tamen volumus vt sistas, sed vt lentius eas; exhausisset sol vires suas si tecum curreret; at ille æquali gressu per signa Zodiaci graditur, & per monstra: & Tu æquali gressu incedis, nec minus celeri: Eget valetudine tua Gallia, & Europa; & vtraque gratulatur restitutam Tibi partem sanitatis, & precatur totam. Ego felicem annum sexagesimum opto, & ab illo centesimum.

EMINENTIAE TVAE,

Addictissimus, & humillimus seruus
PETRVS L'ABBE.

Emi-

Eminentissimo Cardinali Principi Ecclesiæ

IVLIO MAZARINO,

VOTVM DIVTVRNÆ VITÆ.

PERMITTE vt longos voueam tibi Nestoris annos;
Vna Tui Regno, & Regi non sufficit ætas,
Optamus tria secla tibi; tot stamina vitæ
Fatidicæ heroi Pylio neuere Sorores,
Et breuius meritis filum fuit; ille Pelasgis
Principibus belli socius, magnique Minister
Atridæ, pacem & bellum tractabat inermis:
Parebant Reges monitis; mittebat Achillem
Et reuocabat iter; magnisque Aiacibus Aiax,
Et Ducibus Ducis instar erat; sine Nestore Troia
Staret adhuc; Priamusque Asiæ Regnator, & ingens
Gloria Dardanidum; mendax est fabula Pallas,
Includensque acies equus, insidiæque Sinonis;
Vendidit Antenor Patriam; Æneasque Penates,
Nestor vtrumque emit; Regnumque, Asiamque Mycenas
Transtulit, & longæ vidit tria secula vitæ;
Et meruit vix posse mori.
Hæc vmbra est, MASARINE TVI, *Tu Nestore maior,*
Et geminis tuus est maior Lodoicus Atridis,
Nec magni Aiaces desunt; & maior Achilles,
Et centum Troianæ arces, & Pergama centum,
Consilijs cecidere tuis; si vincere pergis
Europæ iunges Asiam; nec inutile votum est;
Imperium Francis quondam seruiuit eoum,
Et Francos noua luna timet; nec vana Sibylla
Eois iterum promisit lilia terris,
Et poterant ferri, si Flandria victa Damascus;
Si Dunkerka Rhodus, Sidon Grauelina fuisset;
Pacanda est Europa priùs, Regique marito,
Et Matri, & Francis vngendus Liliger hæres;
Tunc belli socius Francis heroibus ibis,
Aiacesque nouos, veteresque videbis Achilles,
Et veterem Nestor Troiam, & noua Pergama vinces,
Iam triplex ætate senex.

TROIS DEVISES SVR LES ARMES DE L'EMINENTISSIME CARDINAL MASARIN.

I.

Vne Hache Romaine droite.
Nulla inflexere procella.

EPIGRAMMA.

ROmanos fasces NVLLAE INFLEXERE PROCELLAE;
Non Aquilo, & quidquid flaminis auster habet.
Hoc animi est Emblema tui, stetit integra virtus,
Et dum nutaret Gallia; Roma stetit.

II.

Vne Hache Romaine eleuant sa pointe en l'air sous vne bande.
Ne noceat sublime micat.

EPIGRAMMA.

NE NOCEAT SVBLIME MICAT *Romana securis,*
Et timet vlcisci quos violare potest.
Frustra illam retinet sublimis fascia rectam;
Sponte sua vt posset parcere, recta foret.

III.

Trois Estoiles.
Prudentia triplex.

EPIGRAMMA.

VNa aliis, innata tibi est PRVDENTIA TRIPLEX,
Et tota hæc virtus est MASARINE TVA,
Praluces Regno, & Regi, fideique Minister,
Vnica stella aliis, est tibi stella triplex.

NO-

NOBILISSIMI DOMINI

D. PAVLI MANCINII

NEPOTIS CARDINALIS MAZARINI.

EPITAPHIVM.

STA VIATOR.

VBi nobilis iuuenis fortuna stetit.
Hic est PAVLVS MANCINIVS,
Equestris turmæ leuioris Præfectus;
Origine Italus, animo & voto Francus fuit:
Non satis dixi,
Et Gallus est sanguine quem pro Gallia fudit:
Nec minus est donare sanguinem Galliæ, quam debere:
Ad Stampas cadere sub se Equum vidit, nec cecidit.
Ad Lutetiam plumbea glande perfossus mori vix potuit;
Diu intra viscera retinuit glandem, & mortem,
Superauerat illam, nisi inter intestina latuisset.
Inuisit ægrotantem LVDOVICVS, *& amauit;*
Ipse id vnum innuebat ostensa sanguinis purpura,
Mori se Nepotem Cardinalis pro Rege purpurati.
Obijt anno ætatis decimo-septimo.
Ostensus tantùm terris, si fata tulissent,
Qualis erat? florem maluit esse Deus.

Eminentissimo Cardinali, & Principi Ecclesiæ

FRANCISCO
DE LA ROCHEFOVCAVLT,

EPISTOLA PHILOSOPHICA.

QVod Philosophamur hoc viuis, quod speculamur hoc agis, quod profitemur hoc sapis, CARDINALIS EMINENTISSIME, vita tua vera Philosophia est, quia idem semper pu-

putasti, viuere, & sapere; nemo ferè hoc seculo diutius, quam tu sapuit, quia nemo sapere incepit prius: cœpisti sapere, cum cœpisti viuere: & vix addiscenda à te fuit sapientia, quia vix in te differt à natura; creuit illa tecum, & quæ præcedere vitam non potuit, superauit ætatem, diu ante infula digna, & purpura, quam palleres sub illa, & sub ista ruberes: Hic est vitæ tuæ status priuatus, alter est publicus: amauit te adhuc Episcopum Claromontensem Henricus Magnus, optauit tibi purpuram Romanam, & dignum putauit qui occupares Cathedram; approbauit hoc iudicium Romanæ curiæ pars melior, maior probatura erat, si omnes Baronij, aut Bellarmini fuissent; sentiebat vterque de Te quod tu de vtroque sentiebas; optabat vterque tibi eam dignitatem quam nolebat sibi; digni omnes sede Petri dum se arbitrantur indignos. Quanti æstimarit hoc paternum, & Romanum iudicium probauit Ludouicus, dum te primarium Ministrum Consilijs Regijs præesse voluit; præfuisti aliquamdiu, sic administrans Galliam quasi Ecclesiam; & breui consecrasses aulam, si sequi illam voluisses diutius, cum illa vellet te sequi: sed nimirum fugisti honores Gallicos, qui recusaras Romanos; neque ea est laboris fuga quem semper ambijsti; testis illa vox tua dum diœcesim Episcopus peragrares, sic ibat Abraham terras lustrans, & astra numerans. Et nunc præludis æternitati intra tempus; auspicaris vitam futuram; mereris aras quas alijs excitas; Illustras Patronam Parisiensium Genouefam, olim ipse inter Patronos futurus; interea implorat patrocinium tuum mea Philosophia, vel hoc nomine quia tua est, dum liberalitatis tuæ est alumna.

Eidem Eminentissimo Cardinali

FRANCISCO DE LA ROCHEFOVCAVLT,

ELOGIVM LIBERALITATIS.

ALVMNVS liberalitatis tuæ, non facio arroganter si beneficia laudo quibus viuo, CARDINALIS EMINENTISSIME, id etiam homini erga Deum licet, adorare benefi-

cia,

cia, quæ exequare non potest: Tecum nata est liberalitas, & vix in te differt à natura, tecum creuit, sed maioribus augmentis quam ætas tua; iam magna erat in te cum puer esses, robusta cum adolesceres, mascula in viro; matura in te sene; adhuc integra est post tot annos; adhuc diues post effusas diuitias; adhuc plena postquam impleuit omnia; similis fonti qui post omnes effusiones suis adhuc seipso plenus est, breui exhauriendus si effunderet alienum, semper plenus quia effundit seipsum; hæc liberalitas magnum te Galliarum Eleemosynarium creauit, qui ante creationem iam talis eras; & nunc post abdicatum sponte officium adhuc talis es, sed hoc discrimine; præsidebas antè largitionibus Regijs, nunc præfectus es tuis, & dum elargiris tam multa, qualis semper fuisti, nunc etiam magnus rerum tuarum Eleemosynarius es. Quis numeret occultas Eleemosynas tuas? quas tu idcirco arcanas esse voluisti, vt soli Deo paterent; id satis publicum ratus quod Deus videt: De publicis hoc vnum dico, nullus est ordo pauperum qui te non agnoscat vt Patrem, nulla domus Religiosa, quæ te non amet vt protectorem: fundasti litterarum seminaria, vt sapientia tuis stipendijs viueret; erexisti pauperibus Xenodochia, vt miseriarum hospes esses; extruxisti ægris insanabilibus Nosocomia, vt mortem ipsam cogeres viuere: ipsæ ædes tuæ dum omnibus egenis patent, quid aliud sunt quam charitatis domicilium? & dum quotidiana mendicis alimenta subministras, nonne habes quotidie domesticum, & conuictorem Deum? nec clauditur limitibus Galliæ liberalitas tua; penetrauit in nouum orbem, quasi hic sit angustior, peruasit externas Prouincias, & dum vno in regno resides, omnium regnorum popularem te facis: illic solaris lachrymas quas nō vidisti, emollis gemitus quos non audijsti, adiuuas egestatem quam ignorasti: mirantur externi amari homines se & ignotos esse, videri se ab absente, adiri à remoto; instruuntur exemplis quorum authorem non vident, discunt credere ex fide tua, excitantur vt ament Deum in te, cui se vident amabiles propter Deum; sed prouehitur altius largitas tua, dum erga ipsos Cœlites liberalis es; debet tibi aliquid Genouefa cui tantum debet Lutetia; restaurasti collabentis templi ruinas, reparasti sacraria, ornasti aras; reddidisti Abbatem Ordini, restituisti disciplinam Claustris, & tot, ac tantis beneficijs Genouefam cumulasti, vt quam Parisienses agnoscunt Patronam, tu eius ferè Patronus appellari possis: Soli immortales Cœlites nōrunt quot illis altaria extruxeris, quot calyces consecraris, quot donaria obtuleris; atque haud scio an ab alio libentius aras

ad-

admittant, quam ab eo quem nunc ita spectant mortalem, vt olim immortalem dignum altaribus videant: Neque otiosè viuis inter sanctorum Reliquias olim ipse sacer futurus; honoras Cęlites, & honorem mereris; excitas altoria alijs, & fundas tibi; attigisti annos Genouefæ, & virtutes imitaris. Miratur Gallia Cardinalem octogenarium ire rectum sub tot annis, agere Cardinalem ea ætate qua alij vix agunt hominem; fulcire Ecclesiam dum alij sunt fulciendi; scribere libros dum vix alij legunt; impugnare hæresim vt eam sepeliat, quam nasci vidit; præsidere Gallicanis Synodis eo iudicio quo poterat toti Ecclesiæ præsidere; domum suam perpetuam Synodum facere, in qua viri eruditi de virtutibus deliberant, & post multa consilia vincuntur à liberalitate tua quæ plura exequitur quam illi consulant.

Hæc laus aliqua liberalitatis tuæ, cuius & nos pars aliqua sumus; indigna quidem beneficijs tuis, sed non ingrata; idcirco laudamus beneficia quibus viuimus; amamus authorem, & gratias agimus non quales debemus, sed quales possumus.

INNOCENTII X. SVMMI PONTIFICIS, ELOGIVM.

I.

DIGNVS eras Pontificia Tiara antequam gereres P. M. destinabaris honori supremo adhuc priuatus; fuere qui de te dicerent, post aliquot annos hic Papa erit; fecisti vbique Prophetas tui, visus es diu antè qualis eras futurus; antecessit vox populi vocem Dei; si vtraque tempora iungas superabis annos Petri; antequam Petro succederes, diu ante successor fuisti.

II.

PRAEPARARVNT te huic dignitati magna priuilegia naturæ, & maiora gratiæ; Columba, Oliua, Lilia gentilitiæ tes-

tesseræ, nomen ipsum Pamphilij, virtus, scientia, experientia, destinarant te Sedi Romanæ antequam sederes; elegerunt te vota ante suffragia; agnouere te oues nondum Pastorem; coronatus es ante Tiaram; & penè antequam esses iam Papa eras.

III.

SANCTITATIS symbolum columba est penè ipsa sancta; emissa à Noemo libera esse noluit periclitante mundo: redijt ad arcam fidelis, reditura ad Ecclesiam; nec hospitari voluit intra mundum adhuc sceleribus madidum: Altius ire cum columba placet, hæc diuini spiritus signum, & penè sigillum est; deuolauit ad Christum Deo plena, incubuit Deo, & impressit Deum: Diuinitatis penè Vicaria est, & Tu Vicarius; obtulit Noemo oleæ ramum, offert tibi Pamphilio ramum, & Innocentio Deum.

IV.

DEBEBATVR temporibus nostris olea tua, vt pacem afferret Europæ, vel inuitæ; hæc est temporum nostrorum conditio, omnes pacem volunt, omnes nolunt; impedit eam victoria, & iactura; nemo vult esse minor etiam victus; Procuratores Pacis examinant iura priuata, non publica; pugnant Ministri ne pugnent Domini; nec minus operosum est conciliare seruos quam Dominos; debetur Pax oleæ tuæ, & Columbæ; vtraque repressit antiquum diluuium, & arcebit nouum.

V.

NIHIL habes inter tesseraria symbola nobilius quam Lilia; venerunt olim è cęlo in Gallias, nec mutarunt originem dum transierunt ad te: ne frustra sit hæc communitas florum, gentilitia habes Lilia Gallica, habeant te Lilia Gentilitium; pars magna tui Gallica est, talis esse debet pars magna tui: ama flores è cęlo lapsos, ama Lilia Innocentius, quæ amasti Pamphilius.

PAM-

VI.

PAMPHILIVS amabile nomen prælusit Innocentio dum Innocentem te fecit; amasti semper omnes, amabilis omnibus; fecisti delicias tuas genus humanum, & te generis humani delicium; nec mirum si te elegit orbis in Pastorem, quem iam amor Pastorem fecerat; pauisti orbem Pamphilius, & nondum Innocentius; mutasti nomen non officium; imo neque mutasti nomen, nemo potest esse Innocentius nisi sit Pamphilius.

VII.

FVNDARVNT hunc amorem indoles, & virtus, si tamen indoles à virtute differt; attulisti tecum semina virtutis; auxisti ea cum indole; creuit tecum innocentia, & nulli minus nocuere vitia quam tibi; talem oportebat eligi Pontificem qui ante consecrationem sacer esset.

VIII.

NEC minor esse debet Pontificis scientia quam probitas; scire orbem debet vt orbem regat, & Vicarius diuinæ potentiæ, debet penè esse Vicarius scientiæ; hæc est scientia tua, Innocenti sapientissime; didicisti antiquas disciplinas, addidisti nouas; scis ius vtrumque quasi inueneris, & posses inuenire vtrumque si nullum esset; scis illustrare vnum altero; scis emendare vbi fallit, scis supplere vbi deficit: scis interpretari vbi obscurum, scis conciliare vbi contrarium, scis facere, vbi nullum; euoluisti totam sapientiam quasi Rotam: diu auditor Rotæ diu Magister fuisti: audiuit illa te adhuc Pamphilium, nunc audit Innocentium.

IX.

NEC sterilis sapientia tua, sed negotiosa fuit quasi Rota; rexisti diu orbem consilijs tuis antequam regeres imperijs; circuiuit Europam experientiæ tuæ salutaris Rota; vidisti Galliam, lustrasti Hispaniam, expertus es ingenia, didicisti mores, fuisti Auditor orbis, fuit orbis Auditor tui: explorasti oues nondum Pastor, & futurus Pastor populorum fecisti Te omnium regnorum popularem.

De-

X.

DENIQVE ascendisti per omnes gradus ad supremum; proximus eras Tiaræ cum attigisti; Innocens eras ante Innocentium, nonus ante decimum; addita est tibi authoritas non dignitas, & penè declaratus es Papa non factus.

XI.

TALIS debebatur orbi Pontifex qui repræsentaret omnes, & vnus esset; talis eras adhuc Pamphilius, talis nunc es Innocentius; apparet in te antiqua Roma, & videtur noua; viuunt in te nouem Innocentij, & gaudent esse pars decimi; reuiuiscunt in Te Vrbani, Clementes, Pauli, Pij; erant omnes amici in Te Pamphilio, nunc sunt Collegæ in Innocentio.

LIBER QVINTVS.
ELOGIA ILLVSTRIA.

ILLVSTRISSIMO DOMINO
D. PETRO SEGVIER
GALLIARVM CANCELLARIO.
ELOGIVM GENTILITIVM.

INVENI artem laudandi Te, & tacendi de Te, CANCELLARIE ILLVSTRISSIME; abstinebo laudibus tuis, & illas dicam; laudabo te etiam nolentem laudari: offendam modestiam tuam, & illam non lædam, obsequar tibi, & morem non gerã, & Tu laudari voles dum laudes prohibes.

Ad laudem tuam pertinent Maiores tui; interijt eorum vita non fama; vixisti in illis omnibus, sed non totus; viuunt in te omnes, sed tantum pars Tui: antecedunt merita tua, & sequuntur: Maiores sunt, & minores te, nec dedignantur minores esse, vt sint Maiores tui.

Nec laudari igitur possunt sine te quia sunt portio tui; nec tu eorum laudes odisse potes, quibus hoc ex parte debes, vt laudabilis sis: laudat te eorum gloria, & tu illis gloriam addis: crescunt ex te, crescis ex illis: mutua laus vestra est, & alternum elogium inuicem estis.

Nec

Nec tamen enumero omnes Maiores tuos, ne plures ætates enumerem; intra hoc vltimum seculum tot floruere antecessores tui, vt ex Seguierijs Consiliarijs, si simul viuerent, Senatus integer, ex ijsdem supplicum libellorum Magistris Consilium publicum sub te capite; ex omnibus Zodiacus Iustitiæ conflari posset sub Te sole.

Auus tuus PETRVS SEGVIER, Regius in Curia Aduocatus Iulij III. Summi Pontificis, & Henrici II. causam sic egit, vt vtriusque Patronus, vtriusque Cliens, pro vtroque vicerit, dum neuter vicit: mirata est Gallia in eodem oratore vigentem antiquam eloquentiam, & nascentem nouam; debet illi antiqua Eloquentia, quod non perierit, debet illi noua, quod cum eo nata sit; Electus in Præsidem Henrico II. & Carolo IX. gratiosus fuit: persuaserat vtrique magna si longius vixissent, additurus triumphos si addere annos potuisset; ipse dum mori Reges videt quæsiuit Dominum qui mori nesciret: addixit se totum Deo dum librum edidit de rudimentis cognitionis Dei,& sui: probauit se eruditum dum de Deo magna scripsit, probauit se humilem dum rudimenta appellauit, probauit se pium dum eam scientiam liberis testamento reliquit; inde illa SEGVIERIIS familiaris Pietas, quia hæreditaria, inde illa domestica Sapientia, quia Gentilitia.

Ex ijs liberis primus ita expressit Patrem, vt diu penè cum Patre confusus sit: ex Consiliario Præses diu Parentem repræsentauit in Senatu; amabatur in Patre filius, in filio Pater, spectabatur absens, loquebatur mutus, audiebatur rediuiuus, numerabantur duo, & erant vnus: pretiosa fraus, innocens mendacium sic imitari Patrem vt esse videaris, sic lucere vt dubitetur vter Sol, aut imago sit Solis.

Alter liberorum PETRVS SEGVIER, ex Consiliario Prætor, ex Prætore Præses Curiæ, Maiestatem Senatus ita sustinuit, vt ipse penè esset instar Senatus; sæpe ad Reges Senatus nomine verba fecit, quasi publica Senatus lingua; sæpe pro Curia pugnauit quasi Curiæ dextera: diffidebant Senatus Gallicani de dignitate, ipse Maiestatē Curiæ Parisiensis sic defendit vt primarios aliorum Senatuū Præsides subiecerit postremis Parisiensibus, docueritque & Lutetiam esse vrbium maximam,& Senatum vrbi esse æqualem: Nec est obscurum illud Seguierij Elogium Senator amauit Senatum æquè,ac domum; Præses administrauit rem publicam pari fide, ac suam; nec oblitus est se esse iudicem dum egit Patrem.

Tertius fluminum & saltuum Regiorum Præfectus aptauit vitā

O offi-

officijs, & inde collegit sanctitatem arbitratus se fontem esse debere dum aquis regijs præest, inuitabat omnes vt ex se haurirent tanquam ex fonte; nemo abiuisset ab eo pauper si omnes ditare potuisset; dixisses Præfectum esse miseriarum non fluminum; deleuisset omnes si deleri aquis potuissent; ex Præfectura saltuum collegit amorem solitudinis, viuebat extra Aulam inquilinus Aulæ, publicus erat, & solitarius; inueniebat Deum in Rege, Cœlum in Aula, solitudinem in turba, prælibabat æternitatem intra tempus, & mortalis adhuc vitam auspicabatur immortalem.

Quartus Ecclesiæ Parisiensis Decanus, & primi Conclauis Senator Clericus, diuisit se duobus officijs, nec officia confudit; sociauit pietatem Iustitiæ, vt sociaret virtutes; egit Senatorem in templo dum Curiam administrauit quasi Ecclesiam; egit Sacerdotem in Senatu dum Senatum mutauit in templum; vtrobique pius & iustus, Senator, & Sacerdos, arbiter, & iudex; vtrobique diuersus, & tamen vnus: & scias pretium hominis, audi qualis non fuerit, non fuit Abbas, non fuit Episcopus, id totum non fuit, quia esse recusauit, imo id totum fuit dum esse noluit, scilicet hæc vera magnitudo est velle humilia, & mereri summa.

Quintus Antonius Seguier per omnes Togæ gradus ascendit ad summum, tunc dignus supremo Magistratu cum exerceret infimum; ex Patrono publico Aduocatus Regius, ex illo Consiliarius, ex Consiliario supplicum libellorum Magister, ex eo Præses in Senatu totum Themidis cœlum adeò gloriosè decurrit, vt nulli debeat incrementa sua nisi sibi: Æstimator magnus meritorum Henricus magnus accersitum ad se laudauit his verbis: Et tu, inquit, eadem arte Regem possides qua ego Regnum, ego ense meo, tu meritis tuis: sic laudatum legauit ad Venetos, idcirco vices Regias ei committens, quia dignum inuenerat quem compararet sibi: miratæ sunt Venetiæ in vno capite omnium virtutes Nationum, & magnitudinem Henrici veneratæ sunt in dignitate legati: temperauit eam Maiestatem amore pauperum, ex quibus eos maxime amauit in quibus nihil erat amabile præter Deum. Parum habuit solari præsentes absentibus, nisi prospiceret; audiuit eorum gemitus qui gemere adhuc non poterant; detersit eorum lacrymas qui flere adhuc nesciebant; impediuit eorum interitum qui nondum vitam ingressi erant; prouidit exponendis Infantibus matres, patrocinium viduis, asylum puellis; fundauit domos futuris etiam miserijs profuturas; nec plura de eo homine cuius elogium miseriæ ipsæ prædicant, scilicet fecit eas eloquentes cum fecit felices.

Sextus fuit Ioannes Seguier Cancellarij Pater, hic stetit in gradu vertente se rota, tunc immobilis cum nutaret fortuna; probauit fidem ergà patriam dum seruiuit iratæ; probauit amorem erga Reges cum amauit minus felices; secutum est Henricum III. penè fugientem; adhæsit Henrico IV. cùm sperare nihil ab eo poterat nisi periculorum Societatem: arbitratus ibi exilium esse vbi Regem non videret, carere sponte voluit Parisiensi Prætura, quia Parisij carebant Rege: Henricus cum diuidere suis nihil adhuc nisi pericula posset præfecit eum S. Dionysio, vt inde Parisios regeret, nec spes Regem fefellit, exul Parisijs Seguierius Parisios rexit; dixit ius ciuibus vbi ciues non erant; euocauit ad se Lutetiam cum eam adire non posset; conciliauit Patriam Regi; adiunxit Henrico Galliam dum adiunxit Lutetiam, & dum induxit in vrbem triumphantem Regem, ipse pars aliqua triumphi fuit: nihil deerat vitæ tam gloriosæ nisi corona ciuica, meruit illam dum mortem obiuit pro Patria; successerat bello pestis, quam idem extinguere voluit qui bellum extinxerat; afflauit eum pestis halitu mortis, & odore immortalitatis, obijt Prætor Lutetiæ, & sæpe Pater Patriæ.

Hi sunt Maiores tui, CANCELLARIE ILLVSTRISSIME, non parum ad prolis laudem pertinet nasci ex bono semine transit in liberos cum sanguine imago Patris, & licet omnis sanguis concolor sit, sæpè tamen in eo imagines apparent discolores: successisti Maioribus iustis vt iustus esses, domesticam habes iustitiam, quam alij habent accersitam; cœpisti bonus esse antequam esses, & postquam extitisti ferè necessariò es bonus: dum es Seguierius.

Ita tamen succedis magnis Maioribus, vt illis sis maior, debes illis primum gradum magnitudinis tuæ, debent illi tibi supremum suæ, viuunt intra te omnes, sed non implent te, collegisti sparsas per singulos virtutes, & inde cœpisti maior esse.

Nec plura de te, quia prohibes plura; inueni tamen artem laudandi te, & tacendi de te, dixi ad alienas laudes, & dixi tuas; dicam tuas, nec alienas cum cessabis prohibere.

D. CAROLI DE CREQVY

Ducis, Paris, & Marescalli Galliæ.

ELOGIVM FVNEBRE.

STA VIATOR.

AD sonitum ruina, & mirare, vel time.
Tormento bellico CREQVIVS *occubuit; minori telo non poterat:*
Eminus mors peremit, non ausa è propinquo ferire;
Priori ictu pulverem excitauit, vt insidias tegeret,
Altero globo peremit, dum caueri ictus non potest;
Abruptum est corpus in membra, ne integrum mori non posset;
Quod colligi potuit hic iacet, magnitudo cladis vbique est;
Nec tamen incautum mors oppressit,
Ea die æternitati studuerat;
Ante horam sacramentis se munierat, ne imparatus obiret;
Horã alterã non subtraxit æternitati, dum impendit Regi;
Sed audi aliquid prodigio simile, vel miraculo:
Appensam è collo crucem fatalis globus impressit cordi;
Sensit cor admotum sibi Deum, & amauit;
Emendauit amores humanos hic amor vltimus,
Clausit vitam in vulneribus proprijs, & in vulneribus Christi;
Reperiri vltrà in terris cor ereptum non potuit;
Dua res sursum extulerant, crux quam attigit, amor quo arsit;
Postquam attigerat Deum tegi humo non debuit;
Nec ignotus æternitatem ingressus est;
Ad quam tot opes præmiserat;
Vt festine beneficus esset
Præmittere se aiebat ad cœlũ diuitias, nec illic pauper esset.

ABI VIATOR.

Et prouide æternitati,

Et disce qualis Crequius fuit dum vixit ;
Centum heroum nepos , omnium virtutes suas fecit ,
Gentilitio clamore bellico dignus .

A Crequy, Crequy le grand Baron,nul ne s'y frotte ;

Domesticis titulis Ducem , Parem, & Marescallum addidit:
Comestabilis de Lesdiguieres Gener ,
Comes omnium pugnarum merebatur honores stabilis Comitis ;
Nulla est Prouincia Gallia vbi non pugnarit , & vicerit;
Apud Subalpinos eo propugnante Verruca vna non perijt ;
Eo impugnante Verruca vna non stetit :
Legatus extraordinarius apud Romanum Pontificem ,
Ostendit Roma quid Roma posset si Gallia protegeret ;
Quid non posset , si Gallia desereret :

ABI VIATOR, ET LVGE.

Vir ille quem Roma suspexit
Apud Bremam interijt.

PROSOPOPEIA BREMÆ
AD MARESCALLVM
CREQVIVM.

BREMA *meis famosa malis , mea funera ploro*
Dum funus deploro tuum ; tecum inclyta starem ,
Staret adhuc si vita Tibi: fugisset Iberus
Præsentem Crequium , qui sæpe ad nominis vmbram
Palluit , & fugit quem non aspexerat hostem :
Armata facilis seruasset mœnia Brema ,
Qui nuper Verruca hostem defendit inermi ;
Et nunc vincendi limes Brema esset Iberis ,
Et via vincendi Francis ; sed ò aspera fata !

Fata tibi, dira atque mihi! mors inuida laudis,
Absentem Crequium immaturo funere mersit,
Et funus me mergit idem: mallem esse Mapale
Exiguum, vel qualis eram sine nomine vicus,
Et soli notus pecori, quam Martia Brema,
Aut soror, aut hostis nimium vicina Casali;
Magna mihi fortuna nocet, claresco ruina,
Et damnis sum nota meis; seruire duobus
Impellar Dominis, captiua vtrique futura,
Et neutri mansura cliens, dum victus vterque
Et victor succedet Herus; sic semper egena
Alternas mutabo vices, vt præda prioris
Et Domini sim præda noui; sic carnis egenum os
Mussantes rodunt catuli, retrahuntque, trahuntque,
Hic prædam nunc fauce rapit, nunc eripit alter,
Mutat præda vagas fauces, nec vulnera mutat;
Iamque ossi vacuo solus vix nidor adhæret,
Ipse etiam mordetur odos; hæc fabula Brema est.

ILLVSTRISSIMI HEROIS

IOANNIS TOERASII

GALLIÆ MARESCALLI.

EPITAPHIVM.

STA VIATOR VBI TOERASIVS STETIT.

Hic eas virtutes habuit, quas in heroibus antiquitas finxit;
Et quod in illis fabula, in hoc historia est.
Fecerant ea virtutes Regi amabilem, quia fecerant similem,
Præfectus Reana Insula virtutem instar arcis esse docuit,
Dum vrbem sine mœnibus, & arcem sine arce defendit:
Victus est ad Ream duplex exercitus nauium, & hominum,
Mirata Anglia victam se à nullo penè milite,
Desperauit Rupellam in Rea, & Galliam in Rupella:
Datus Casali propugnator, Spinolam hostem habuit, non victorem;
Ille

Ille urbes capere docuerat, nisi docuisset iste seruare:
Dum vincere uterque vult, & neuter potest;
Casale utrique diuisum est, vt vterque vinceret:
Inter inducias Spinola mori maluit, vt inuictus obiret;
Maior Toerasio futurus, si cum vicisset,
Nec tamen minor dum post mortem victus est.
Post eas victorias Marescallus à Rege creatus,
Dum gloriam vincit, non vicit inuidiam;
Extulit tamen hæc inuidia Toerasium non depressit;
Stetit in gradu vertente se rota;
Et probauit amorem Patriæ, dum seruiuit iratæ;
Nec inutilis fuit Galliæ, dum iuberetur esse:
Euocatus Romam meruit admirationem vrbis, & Vrbani;
Repræsentauit Romæ Camillos; Scipiones, Marcellos;
Et spectasse omnes in vno Roma credidit.
Restitutus gratiæ Regiæ, & militiæ:
Victurus omnia sperabatur sub Principe VICTORE;
Inuidit mors homini, cui fortuna inuiderat;
Transfixit incautum inglorio vulnere quem armatum timebat:
Id vnum peccauit vir magnanimus,
Procedere ad vulnera nudus non debuit;
At hæc heroum fiducia est, nihil timere.

ABI VIATOR.

Et mortem ne time, sed caue,
Et ne te illa fallat, illam falle.

EPISTOLA VRBANI VIII.
SVMMI PONTIFICIS
AD ILLVSTRISSIMVM TOERASIVM,
POST SERVATAM RÆAM.

VRBANI *generosus amor fortissime fili,*
Virtutis fama alta tuæ, & par dextera famæ
Digna est in laudes cui Musa Vrbana laboret,

Et Patria modulentur Apes.
Fumantem Anglorum Romano ex Tybride Classem
Vidimus, impleuit Capitolia nostra sonorus
Flammarum crepitus, vicina per æquora late
Stridet adhuc cladis murmur, clamatque Britannos
Ad Raam cecidisse reos: Tua dextera fili.
Vicit, Io vicit, diuina & Regia tela
In manibus tonuere tuis; communibus armis
Contemptas Petri claues, & Regia iura
Vltus es; & fortis Regi tutela fuisti,
Defensorque Petro: sed non hoc Anglica Classis
Sperabat, dum fœta viris, armisque superba,
Iactabat veteres titulos, & lilia quondam
Sub Dominis captiua Rosis; & nunc quoque florum
Delapsam cœlo triadem violare parabat,
Partirique sibi; sed nescit vulnera Cœlum,
Nec patitur segmenta Trias: temeraria Classis
In puncto perijt dum Regnum, & lilia tentat.
Vidimus infirmas crebris assultibus arces
Pulsari; raros homines morbusque, famesque
Fecerat, at Tu vnus morbumque, Anglumque, famemque
Vicisti, & triplex in laudem proficit hostis.
Vidimus infestis acies concurrere signis,
Incubuere Anglis Franci, totidemque leones
Vt pardos pepulere Anglos; Toerasius instar
Fulminis, vrgendo punctim, cæsimque metendo
Obuia quæque rapit; fugiuntque, caduntque Britanni,
Et breuior patet ora fugæ.
Ergo age cùm nostris accrescat laurea vittis,
Quæ fidei accrescit, LODOICI applaudo triumphis,
Et meritis dilecte tuis; tua gloria, fili
Viuet, io viuet, dum Musa Vrbana vigebit,
Et memori obscuram celebrabit carmine Raam.
Sperabant Angli Regna, inuenere sepulcra,
Ad Raam periere rei; cepere sepulti
Quam non ceperunt viui; digna Insula nomen
Sortiri melius, iusta est quæ lilia seruat,
Et quam Toerasius seruat, Toerasia terra est.

Illu-

Illustrissimi, Potentissimique Domini

CAROLI DE NEVFVILLE DOMINI D'HALINCOVRT,

Marchionis de Villeroy, Lugdunensium Proregis.

ELOGIVM FVNEBRE.

CAROLVS de Neufuille magni Villaregij filius, vt totum Patrem exprimeret vnigenitus fuit; anno 1567. natus, anno 1642. mortuus, superioris seculi, & præsentis virtutes ita coniunxit, vt vir duorum seculorum appellari possit.

Vt Regijs ministerijs innutriretur alumnus Regum fuit; idem illi sapiendi Magister & Pater, idem quatuor Regibus Minister extitit; hac tantum in parte non satis Secretorum Regiorum tenax, dum omnem sapiendi artem cõmunem filio fecit: inde illa Halincurtij sapientia quæ nunquam errauit, etiam dum error publicus fuit; inde ille Regũ fauor, à Carolo IX. susceptore Carolus appellatus est: successoribus Regibus carus idem nomẽ pluribus debet.

Ne Gallicè tantum sapiens esset, missus in Italiam sapientiam Italicam sic didicit vt Gallicam non corruperit; omnium vrbium hospes ex singulis optima quæque collegit, & se sapientiæ Italicæ thesaurum fecit; neque aptior Legatus extraordinarius ad Clementem VIII. ordinarius ad Paulum V. Honorarius ad omnes Italiæ Principes destinari potuit quam qui vbique hospes, & vbique popularis esse videbatur; propterea Venetos conciliauit Pontifici quia Romanus, & Venetus; Henrico magno statuam Equestrem Romæ erexit, & Romam Gallicam fecit; Sfortiæ, & Vrsino Regiorum Ordinum torquem tradidit; vt illic Equites crearet vbi Regem erexerat: denique ita publicus, priuatusque rem gessit, vt quod Pater erat Galliæ, hic penè esset Italiæ.

Fortitudinem adiecit sapientiæ, Palladem imitatus quæ intus sapiens, & foris armata est: sub Marescallo Matignionio Gallicum vexillum protulit, & dum illud hostili sanguine cruentauit, tunc maxime candidum fecit: Montem Acutum sub Duce Mayenio cepit, & signa victoriæ ad Regem tulit; sub Duce Ioyeusio cataphractæ Equestri turmæ sic præfuit, vt meruerit habere pro-

priam,

priam, dum sic regit alienam; sub his bellorum Magistris euasit ipse Magister Bellandi; nullùm per ea tempora bellum gestium, est in quo Mars ipse,aut Mercurius non fuerit; omnium certaminum particeps,omnium victoriarum pars fuit.

Sed præcipuum ei bellum cum hæreticis fuit: Pontœsiam duobus exercitibus dedere recusauit, vt seruaret fidei, seruaturus diutius nisi glans ferrea fregisset animos ciuium dum fregit brachium Ducis, & fecit Martyrem manum; amauit eam manum Henricus Magnus, & regendam Pontœsiam Catholicus ei tradidit, qui eam seruarat Catholicam.

Sed angustior erat Pontœsia tantæ virtuti; debebatur Lugduno Prorex Villaregius,qui Lugdunum efficeret regiam vrbem: Et verò vt erat magnificus armauit Lugdunum propugnaculis ad securitatem, ornauit publicis monimentis ad maiestatem,instruxit amœnis ambulacris ad voluptatem, totamque vrbem sic immutauit, vt Neouillam de suo nomine appellare posset, nisi maluisset mutare vetustatem vrbis quam nomen: nemo ingreditur Lugdunum nisi per eius beneficia; ambulamus inter eius monimenta, viuimus inter decora; vbique prostant tesseraria Halincurtij insignia,quia vbique extant benefacta.

Neque ibi stetit magnificentia hominis; liberalitatem suam sacram esse voluit,vt æterna esset;nullum reliquit templum vbi aureas preces non fuderit; nullum penè altare,quod tesserarijs crucibus non ornarit: Monialibus à Carmelo dictis Monasterium,ac templum extruxit, vbi etiam sepeliri voluit, vt quiesceret in beneficijs suis.

Ibi sepulcrum posuit sibi adhuc viuus,& diu ante mortem mori didicit: superstat imago sepulcro; imo sola imago sepulcro tegitur; imago ænea est, quia animus imperterritus fuit; torquati Equitis insignia gerit,hæc decora meretur mortuus, quæ decorauit viuus; aduoluit genua, & manibus supplicat, hic gestus est æternitatem ambientis.

Neque alia imago, aliud Archetypum fuit; præuidit diu ante aduentum mortis, & ne rudis æternitati se sisteret, sæpe æternitatem animo voluit;denique armauit se Sacramentis Christianis, vt ante mortem sacer iam esset.

Sic armatus non ex palluit ad nuntium mortis, quam ipse prior nuntiauerat sibi; surrexit ea die,quæ postrema illi fuit,quasi longum iter aggressurus; torquati Equitis cæruleam vittam induit,torquatus & concolor ad cœlum iturus: excepit aduentantes amicos,& docuit fidelem amicitiam nunquam mori; tractauit res

pu-

publicas, & moriturus Proregem egit; scripsit ad Marchionem filium moribunda manu, & pene post mortem; commendauit Abbatibus, vt familiam regerent quasi Ecclesiam; disposuit agenda post vitam, quasi adhuc post mortem victurus.

Monitus vt conscientiæ prouideret, accusaui illam, inquit, ne me illa accuset; inuitatus vt decumbens mortem expectaret, quid interest ait, sedensne, an erectus moriare; rogatus pronuntiare nomen IESV, pronuntiauit, adorauit, amauit; denique eo vultu mortem aspexit quem illa non mutauit: impacto pede percussit terram, & collecto impetu ad æternitatem euolauit.

Abi Viator non est mortuus Halincurtius viuit in liberis, immortaliter victurus, si tales semper succedant hæredes.

Illustrisimo, & Reuerendisimo Domino

D. CAROLO DE NEVFVILLE

LVGDVNENSIVM ARCHIEPISCOPO

Primati Galliarum, & Proregi Lugdunensium, amari, & timeri.

ELOGIVM POLITICVM.

INVENISTI artem sociandi res duas, quę sociari vix possunt, amorem & timorem, ARCHIPRAESVL ILLVSTRISSIME, excludere solet amorem timor, & timorem amor; ille ad rem amatam currit, hic fugit; ille apprehendit bonum, hic deserit; vterque alas habet, sed ille quibus veniat, hic quibus fugiat.

Mutauerunt in te naturam suam affectus gemini; in alijs oppositi in te amici sunt; distinguis vtrumque, & confundis; amat te timor, & timet te amor; vterque in alijs diuersus, in te est simplex, & vnicus.

Ac facile quidem dictu est vnde nascatur amor, non ita facile est dicere vnde nascatur timor; amabilem te facit indoles tua, amabilem affabilitas, amabiliorem beneficentia; hæc ego tria cum dixero, dicam vnde oriatur timor.

Et

Et quidem indoles tua adeo bona est vt vix in te bonitas differat à statura; quam illustris laus illa bonitatis tuæ; nullum hominem esse, etiam malum cui bonus non fueris; nullum esse cui nocueris, etiam hosti; nullum esse hostem tuum qui non sit publicus, nullum esse publicum qui non sit tuus.

Auget amorem tui affabilitas tua, communicas te omnibus, & nulli te negas: alienum bonum es magis quam tuum; omnis hora tua publica est, & nulla domestica; consuleris quasi Athenæũ respondes quasi oraculum, nemo excluditur à te etiam miser, nemo antefertur etiam diues: audis omnes quasi Echo publica, hac tantum in re dispar, respondes interrogantibus dicenda non dicta.

Nec verbosa est tantum eloquentia tua, sed benefica; placet dicere de te quod tu facere mauis quam dicere; nulla est calamitas publica quam non subleuaris, nulla priuata quam non minueris, nulla fortuna beata quam beatiorem non feceris: viuimus per te securi inter ruinas publicas, & malorum inspectores non participes, solis oculis infelices sumus; inuident nobis vicinæ Prouinciæ felicitatem, & si liceret inuiderent authorem.

Dixi vnde nascatur amor tui, dicam paucis vnde oriatur timor; ex Te Pastore nascitur, & Prorege.

Blandum est Pastoris nomen, sed idem terrificum, ingenerat hoc nomen amorem & timorem; amant oues Pastorem & timent; & pera, & fistula, & pedum, & sagum instrumenta sunt amoris, & timoris: amant oues hæc insignia, & illa timent; fallor totus Pastor est amor, & amor est Pastor; timent oues amorem dum timent Pastorem, atque amor ille est timor.

Minus blandum est nomen Proregis, & fortè in alijs Proregibus terribile est, sed in Te amabile; vt mollires hoc nomen miscuisti Abbatem Proregi, & postea Præsulem; & nunc regis Lugdunum, vt Episcopus non vt Præfectus; nec minuis timorem Proregis dum addis amorem Præsulis, nec confundis vtramque dignitatem, & vtramque distinguis.

Ac vide quàm hæc laus tua sit vera non ficta; oblitus est iras suas sub te Pastore, & Prorege Leo Lugdunensis; rugiebat olim sub alijs Proregibus, & pene Regibus, & rugitum Lugduni audiebat Lutetia, & timebat Gallia: & nuper iter factiones si Lugdunum rugijsset, turbare poterat vniuersam Galliam, & excitare Europam: mutasti in ouem leonem Lugdunensem; siluit sub te Pastore, & Prorege, & prouocatus licet minis, & præmijs balare maluit quam rugire.

Fecit hoc amor tui, & fecit timor; fecit hoc vterque affectus, & fe-

& fecit vnus; inuenisti artem sociandi amorem, & timorem; misces vtrumque, & vterque se auget: amor est timor tui, & timor est amor, vterque multiplex, & vterque simplex.

DEVX DEVISES SVR LE MESME SVIET.

I.

Le confluent du Rhosne, & de la Saone.
Miscentur in vnum.

EPIGRAMMA.

Lentus Arar, Rhodanusque celer MISCENTVR IN VNVM:
Ille amor, hic timor est; lentus hic, ille celer.

II.

Vn sep de Vigne en Prouence perçant le corps d'vn Oliuier, faisant du vin qui sent l'huile, & l'Oliuier de l'huile sentāt le vin.
Mixtus vtrique sapor.

EPIGRAMMA.

Nascitur ex Baccho Pallas, de Pallade Bacchus:
Hac amor, hic timor est, MIXTVS VTRIQVE SAPOR.

Illustrissimo, ac Reuerendissimo

CAMILLO DE NEVFVILLE

LVGDVNENSIVM ARCHIEPISCOPO

AC PROREGI.

ANNVS NOVVS.

PRECAMVR Tibi fortunatum annum qui tot annos nobis fortunatos fecisti, ARCHIPRAESVL, ET PROREX

ILLV-

ILLVSTRISSIME, gratulamur annum quinquagesimum sextum, & vouemus centesimum; cœpisti penè cum hoc seculo noster esse,& nos esse tui; absolue hoc seculum, quod inchoasti, nec te illud absoluat; imo supera ætates omnes, nec vllus annus sit tibi vltimus nisi sit æternus.

Ac vide quam sint publica vota nostra, optamus felicitatem publicam dum optamus tuam; vouemus omnibus, quod vouemus Pastori: pendet ex salute tua felicitas nostra, nec tu vis esse felix nisi vt nos felices efficias.

Placet percurrere præteritos annos felices Lugduno te felice, fuere pacifici inter arma, securi inter pericula,quieti inter factiones politicas, nec satis regias: stetit immotum Lugdunum dum Gallia moueretur, stetit fidele etiam tentatum de fide, retinuisti ne caderet, firmasti ne titubaret; animasti ne metueret; stetere exemplo nostro finitimæ Prouinciæ, secuturæ Lugdunum quasi centrum quocunque se verteret.

Nolo dicere quò euasura res erat si Lugdunum vacillasset: malo dicere debere nos sapientiæ tuæ quod tunc steterimus cum Lutetia ipsa vix stetit; nimirum gubernabas Lugdunum eadem fide qua frater tuus Ludouicum; & vterque sapienter monebat pugnandum semper esse pro Rege,nunquam de Rege.

Placet comparare felicitatem nostram cum sorte aliena; dum exortes disciplinæ militaris Legiones in vicinis Prouincijs non tam exigerent hyemem quam vbique facerent; dum Prædones non milites, dum hostes non hospites, dum quæ damna non intulissent aligenæ barbari, ea inferrent indigenæ Galli,dum omnia rapinis, cædibus, sacrilegijs miscerentur, sola malorum fama Lugdunum peruenit: spectauimus incendium è propinquo, & solus flammarum odor nos læsit; stetit Lugdunensis Prouincia sine damno, & penè sine periculo; transiuere Lugduno milites, alibi hostes, apud nos hospites, alibi raptores, apud nos emptores; viguit commercium inter tumultus bellicos, & bellum, quod cæteris Prouincijs nocuit, Lugduno vtile fuit: Cui debemus hanc felicitatem nostram nisi sapienti tibi,& felici?

Nec fortunatos tantum annos præstas Lugduno verùm etiam sacros: agis Gubernatorem, & Præsulem; coniungis vtrumque munus non confundis; socias vtramque potestatem; adiuuas vnam altera, & vtramque consecras: atque vt verbo dicam repræsentas Lugduno Ambrosium patria Lugdunensem; egit ille Mediolani Episcopum adhuc Præfectus; egit Præfectum iam Episcopus, & tu exerces vtrumque munus,

& Ca-

& Camilli nomen apud te sacrum simul, & politicum est.

Agit tibi gratias Lugdunum nouo Eucharistici genere, fatetur se esse in ære tuo, nec exire velle; agnoscit debere tibi quod non vult soluere; imo enumerat antiqua beneficia, & exoptat noua: idcirco precatur tibi felices annos, & multos; vt crescat felicitas nostra Te diu felice.

Nec plura audemus dicere ne erubescas ad laudes tuas: imo vt altius erubescas id precamur vt breui rubor tuus fiat purpura, & viola rosa.

ILLVSTRISSIMO DOMINO

D. ABELI DE SERVIENT

COMITI DE LA ROCHE,

Marchioni de Sablè, & Boisdauphin, &c. Ministro Politico, & Regij Ærarij supremo Præfecto.

IMAGO VITÆ.

ASCENDISTI per omnes honorum gradus ad eum quem geris, VIR ILLVSTRISSIME, ex Procuratore Generali, Magister libellorum supplicum, ex illo varijs in Prouincijs iuri dicundo Præpositus, ex illo legatus Regius, ex illo Præses primarius, ex illo à Secretis Regijs, & mandatis: ex illis plenissimi iuris de Pace legatus; ex illo Minister Politicus; ex isto denique Regij Ærarij supremus Præfectus.

Nec ascendisti præcipiti saltu, sed emerito gressu; gradus fuit honor vnus ad alterum; prælusisti secundo dum gerebas primum; exercuisti quartum in tertio; sextum in quinto; meruisti octauum in septimo, & nonum in octauo: accessisti ad singula ministeria veteranus non nouus; penè iam gesseras antequam gereres: propterea superasti officia dum gessisti; neque adæquant ingenium tuum singula, neque implent vniuersa.

Placet relegere officia vitę tuæ, & proponere tibi imaginem tui; miraberis te eundem, & multiplicem, similem & diuersum, vnum in pluribus, & plures in vno: expressit imaginem corporis

tui

tui ingeniosus sculptor,ego animum pingo, vter feliciori stylo iudex erit quicunque te nouit.

Procurator Generalis in Senatu Delphinatensi, fuisti asylum legum,iustitiæ propugnaculum,suasor rerum bonarum, & censor malarum: Nemo publicè sceleratus fuit qui te censorem non senserit: nemo leges damnauit innocens, neminem leges damnarunt innocentem; nemo iustitiam contempsit impune, neminem iustitia oppressit iniquè,arbitratus rationes Regias esse publicas, & publicas Regias, egisti Procuratorem Regis,Patronum Regni, & Patrem populi.

Alligari non debuit vni Prouinciæ vir omnibus aptus;minores erant res forenses ingenio tuo, & te ad res Politicas natura formauerat; admissus ad supplicum libellorum Magisterium statim dignum te probasti cui ardua quæque negotia committerentur, nec te implicatæ rerum difficultates terruerunt,illustrasti illas instar solis per Zodiaci monstra gradientis, & docuisti difficultates sæpè astra esse non monstra; vicisti aliquando ingenia vt monstra superares,& sæpè superasti difficultates vt ingenia vinceres; ita gessisti hoc alterum munus, vt non tam libellorum supplicum quam difficultatum Magister esse videreris.

Præpositus iuri dicundo per Aquitaniam, difficilem Prouinciam adeò demerueras Regi,& Tibi, vt nec alium Principem vellet nisi Regem, neque alium iudicem, nisi te Præsidem,& tu donatus à Rege gratuita dignitate Primarij Præsidis in Senatu Aquitanico, retinueras Prouinciam in officio si retinere officium voluisses: præuenisses seditiones futuras, non expectasses; parasses antidotum malis futuris, sanasses morbos nondum natos, & nouo genere medicinæ politicæ, ne orta rebellio inualesceret, fecisses ne oriri posset.

Missus à Rege trans Alpes, semel exercitui Gallico præpositus iudex,semel atque iterum Legatus extraordinarius, repræsentasti Italiæ Maiestatem Gallicam, & gemino fœdere apud Secusium, & Cherascum penè iterum Alpes Gallicas, & Galliam fecisti transalpinam. Paucis attingo, quæ tu multa & magna fecisti, & penè ea confundo,quæ tu tam aptè distinxisti; Per te effectum est ne Mantuanus opprimi posset, & ne Sabaudus posset opprimere: spectauit Rex Christianissimus in illo societatem,in hoc affinitatem,diuisit se vtrique,erga hunc Ludouicus, erga illum iustus,erga vtrumque vterque fuit.

Per te Rhetia in libertatem vendicata laqueos seruitutis effugit: Per te Ratisbonensis negotiatio correxit intra Italiam quod in-

intra Germaniam peccauerat; per te Casale neutrum esse voluit, vt esset liberum: per te Mantua Domino suo restituta est præter opinionem publicam & priuatam. Per te Pignerolium redditum est Sabaudo, vt seruaretur fides publica, & receptum, vt seruaretur arcana.

Dignus eras Secretis Regijs qui noueras secreta facere, & seruare: placet describere radios solis vt munus hoc tuum describam: nihil secretius est radijs solis, vident omnia, & vix videntur, apparent & latent, per eos sentimus omnia, & vix ipsi sentiuntur; nihil subtilius ijsdem radijs, peruadunt soliditatem cęlorum nec franguntur; permeant ignem, nec exuruntur; percellunt aerem, nec læduntur; immiscent se aquis, nec merguntur; insinuant se terris, nec obruuntur; nihil eisdem radijs efficacius, fecundi sunt in terris, salubres in aquis, illustres in aere, purpurei in igne, argentei in Stellis, discolores in Planetis, omniformes in gemmis; denique nihil eisdem radijs fidelius, pendent à Sole neque ab ijs sol pendet, eunt ad imperium, redeunt ad nutum, adhęrescunt Soli, & perirent nisi adhærescerent: talem oportet esse Ministrum à secretis, & mandatis Regijs, & Tu talis fuisti.

Talem te esse oportebat vt plenissimi iuris de pace Legatus in Germaniam mittereris; & breui probasti te esse radium solis, secretum vt tegeres arcana Gallica, subtilem vt explorares aliena, eloquentem vt persuaderes, efficacem vt ageres, fidelem ne fallere velles, sapientem ne falli posses.

Longum esset dicere quid cum Collegis Legatis feceris; placet ea secernere, quæ solus fecisti; digressus à Germania in Hollandiam persuaseras Hollandis reciprocæ defensionis cum Gallia fedus; euiceras ne aliam pacem vellent quam publicam, monueras si aliter facerent læsuros libertatem publicam, nec empturos priuatam; neque inane vaticinium fuit, dolent hodieque id euenisse, quod prædixeras euenturum.

Regressus ex Hollandia conciliasti Germaniam cum seipsa, & Galliam cum Germania; atque id fecisti dum Gallia secum ipsa pugnat; & dum Lutetia obsidetur à seipsa; tunc temporis per te victrix fuit Gallia intra Germaniam dum vincitur à se intra seipsam: nec exiguus fuit Pacis Germanicæ fructus, per illam gemina Alsatia loqui Gallicè didicit, per illam Philisburgum, & Brisacum olim claues Germaniæ vt aperirent Galliam, nunc claues sunt Galliæ vt illam claudant, & recludant Germaniam.

Dum absens hæc geris designatus es Minister Politicus, & eras antequam esses, dum extra Galliam administrabas res Galli-

cas:nemo ad ministerium ascendit per altiores gradus,fuisti prius Minister Europæ vt esses Minister Galliæ, didicisti arcana Regnorum, & Legatus Regius; examinasti quid possent, explorasti quid vellent, distinxisti virtutes Nationum,collegisti mores Gentium, conflasti ex pluribus sapientijs vnam, & per hanc sapis sapientia omnium; atque inde fit vt si magnum aliquid cum externis populis pertractandum sit,si fœdus ineundum, si pax sancienda, omnes te statim appellent, omnes te optent quasi Ministrum Galliæ,& Legatum Europæ.

Post exercita tot ministeria vnum deerat Ærarij Regij Ministerium, & illud nunc geris; difficile sanè ministerium, & te dignum; Præfectum esse ærarij non famulum, Dominum Auri non seruum, retinere decolores manus inter metalla,& pauperem esse posse inter diuitias; similem esse Soli qui aurum parit,& purus est, imitari terram, quæ parturit argentum & reddit,æmulari ignem qui perficit metalla, nec se inficit, instar esse sigilli, quod auro se implet vt Regem imprimat, & se exhaurit, vt restituat; talem te miramur, & maiorem; scis ærarium Regium sanguinem publicum esse, distribuis illum sapienter non effundis; impendis bono publico, & restituis venis vnde fluxit; putas Regem satis diuitem esse si regnum sit diues, & paupertatem publicam tunc tantum timendam doces, si priuati omnes sint pauperes.

Non abdicasti cætera officia dum istud geris, collegisti omnia in vno, & Præfectus Ærarij omnes præfecturas in vna geris: Agis Procuratorem generalem dum procuras regium bonum, & publicum; agis supplicum libellorum Magistrum dum libellos supplices admittis, & expedis: Præpositus es iuri dicundo varijs in Prouincijs dum protegis iura prouinciarum non opprimis; dicis ius exercitibus Regijs dum stipendia militi assignas non prædas; scribis mandata regia dum scribis aurea; administras pacem, & bellum dum administras ærarium; denique omnium rerum ministeria simul geris, dum aurum omnium rerum ministrum fidelis minister distribuis.

EIDEM ILLVSTRISSIMO DOMINO

D. ABELI DE SERVIENT

VITA PRIVATA, ET PVBLICA.

ILLVSTRE viuendi genus priuatum, & publicum; vacuum & negotiosum, solitarium, & aulicum, VIR ILLVSTRISSIME, vixerunt hanc vitam Politici antiqui & tu illam viuis; partiris te aulæ & solitudini; diuidis te vrbi, & ruri, viuis duplicem vitam, & vnam efficis.

Capacis ingenij necesse est te esse quem totum Aula non capit; quem negotia totum non occupant, & quo omnes curæ minores sunt; scilicet subdis tibi negotia non te illis, Dominus curarum es non seruus; commodas te rebus non donas, tradis te illis, & retrahis, partiris ingenium tuum, & dum vna pars tui magnis in rebus laborat, altera penè vacua est, & solitaria.

Fallor nec vna pars tui otiosa est, nec tu solitarius es, etiam dum es solus; trahis tecum quocunque pergis totam politicæ rei doctrinam, sequuntur te magnæ virtutes, & scientiæ; latere non potes quem omnia faciunt publicum: Non satis dixi, inuenis Aulam extra Aulam, & regna intueris in symbolis; vides in Rosa Angliam, in Tulipa Hispaniam, in Imperiali Germaniam, in Lilio Galliam; & quod Lilium est floribus hoc vides Ludouicum esse Regibus: ex horto progressus in porticum metiris in orbis mappa interualla regionum, examinas antiqua iura regnorum, & noua; reuisis prouincias quas olim Legatus obijsti, & nouo Legationis genere percurris orbem terrarum, & immotus manes.

Neque adhuc satis dixi, eruditi ingenij est scire præterita, prudentis intueri præsentia, sapientis meditari futura, hoc studium tuum est vacare futuris, & speculari facienda non facta: vis vt reuoluam aliquid ex ijs, quæ animo voluis, hac arte, inquis, terreri Aquila potest ne ad Alpes volet, hac arte impediri Leo si cum Leopardo pugnet; hac arte iniri pax stabilis si nemo vincere velit, & nemo vinci; hac arte ditari fiscus si populus diues, & regnum sit locuples: hac arte victrix esse potest Gallia si seipsam non vincat.

Plenus his meditationibus politicis, & redux in Aulam rogaris sententiam, & effata dicis; respondes de legibus imperij quasi interpres, de factionibus Italicis quasi sequester, de mysterijs ex-

ternis quasi mystes : loqueris de rebus futuris quasi de præsentibus, de agendis quasi iam actis, de negotijs alienis quasi de Gallicis; nec dicis tantùm res ipsas, sed causas rerum, & initia & fines, & cursum & exitum : nihil à te quæritur, quod non præuideris, nihil objicitur, quod iam non solueris.

Ex Aula redis in hortum; nec Regiam deseris dum ad lilia redis ex lilijs; sic misces priuatam vitam, & publicam, sic viuis alijs & tibi; nec illustrior vita esse potest quàm quæ omnibus est vtilis; vixere hanc vitam Scipiones, & Lælij, Cicerones, & Attici; viuis Meudoni inter statuas virorum illustrium, & tu aliquando inter statuas, & imagines eris.

DEVISES SVR LE MESME SVIET.

D'VNE VIE PRIVEE, ET PVBLIQVE.

I.

Les fontaines de Paris.
Quod bibimus de rure venit.

EPIGRAMMA.

QVOD BIBIMVS DE RVRE VENIT; *postquam alluit vrbem;*
Mobilis ad patrios vnda recurrit agros.
Tu quoque post Aulam, & fiscum, & mysteria regni,
Vnde nouus redeas ad noua rura redis.

II.

Le Nauire de la Ville de Paris.
Reditura perambulat orbem.

EPIGRAMMA.

V*T gazas referat* REDITVRA PERAMBVLAT ORBEM;
Et quas collegit diuidit orbis opes.
Regius est Nauis fiscus; Tu nauita fisci;
Diuidit allatas Te Duce Nauis opes.

La

III.

La Seine.
Exit nec deserit vrbem.

EPIGRAMMA.

Quam properare vides, EXIT NEC DESERIT VRBEM,
Et fluit, & semper mobilis vnda manet:
Tu quoque Meudonum repetis, nec deseris vrbem
Et procul, & præsens nobile flumen ades.

IV.

Vn Compas.
Centro pes alter adhæret.

EPIGRAMMA.

Pes alter graditur, CENTRO PES ALTER ADHÆRET;
Ni foret immotus non numeraret iter.
Tu quoque terrarum fines Legatus obisti,
Et centrum, & semper circulus Aula tibi est.

EIDEM ILLVSTRISSIMO DOMINO

D. ABELI DE SERVIENT

POLITICA, ET CHRISTIANA QVÆSTIO.

AN SOLITARIVS ANIMVS POSSIT ESSE SOLVS.

POLITICA, & Christiana quæstio, an ingens, & excelsus animus possit esse solus dum est solus. Te spectat hæc quæstio, VIR ILLVSTRISSIME, permitte vt de Te apud te disputem, an Meudoni sis solus etiam dum es solus: orator ero eruditæ causæ, tu iudex, priuata controuersia erit, nemo nos audiet nisi solitudo; fallor si solus

se non potes audient nos quicunque sunt comites.

Videtur excelsus animus posse esse solus dum solus est, qui potest priuatus esse etiam dum publicus est; abesse potest ab vrbibus etiam intra vrbes, & subtrahere se multitudini etiam cùm est præsens: scilicet maior negotijs commodat se illis non se donat; nec totum se rebus impendit, sed partem sui; atque hanc ita emittit à se, vt eandem retineat: igitur repetere se à negotijs potest, quibus tradidit se non vendidit; igitur dicere cum Philosopho potest publicis curis, ite curæ placet vacare, & solum esse, at vos non estis solæ.

Neque extra se tantum, sed intra se ipsum excelsus animus Dominus est; fecit illum Deus dominum sui cum illum condidit; emancipauit dum liberum fecit; velle potest, & non velle; emittere actus suos, & suspendere, agere & cessare; & ne otiosus sit dum otiatur, agit aliquid dum nihil agit, vtitur arbitrio dum vult non vti, & dum liberè cessat tunc Dominum sui se esse probat: potest igitur solus esse qui potest carere cæteris rebus, & penè carere se: admittere potest hospites curas, & illas eijcere, potest sibi ipsi inquilinus esse, & sui hospes.

Aliunde ingens, & capax animus, nec solus esse potest nec vacuus; plenus est imaginibus rerum quas intra se pinxit; intra se vrbes, & Prouincias, & regna gerit, quæ lustrauit; intra animum Germanus & Italus, Hispanus & Anglus, Suecus & Danus, Polonus & Moschus bellum tractant, & pacem: meditatur hæc omnia politicus animus & penè exequitur: quis dicat eum animum esse solum cui mundus est socius.

Quod admirabilius est præsentes sunt animo solitario res præteritæ, viuit quod præterijt, sistit quod fluxit; illi omne tempus præsens, omnis dies hodiernus, omnis antiquitas nouitas est; habitant intra illum magni viri olim mortui nunc rediuiui declamant apud illum Cicerones, philosophantur Platones, speculantur Aristoteles; quis dicat eum animum esse solum, cui omnis ætas socia est, & comes omnis antiquitas.

Non satis dixi, exit extra se ingens animus, & ad res futuras se procul extendit; meditatur res olim venturas, diuinat, conijcit, consulit & antequam fiant penè illas facit; atque hæc est ingentis animi nobilis occupatio studere rebus futuris, & adhuc nullis; interesse rebus faciendis quasi iam factis; scire historiam temporis futuri, & penè scribere: eruditi ingenij est didicisse præterita, vulgaris scire præsentia: politicus & sagax animus anteuertit annos venturos, viuit vita futura, & senex annis elapsis iuuenescit

lapsu-

lapſuris: Quis eum ſolum eſse dicat cui homines olim futuri iam adſunt ſocij?

At hæc politica ſunt quæ ſequuntur Chriſtiana, ſolitarius, & pius animus retractat ætatem præteritam,& emendat; recognoſcit annos elapſos,& meliores facit dum facit pios: neque ibi pietas ſiſtit, aſſueſcit morti olim moriturus; experitur artem moriendi ne ibi erret, vbi nemini errare bis licet; atque vt mortem ludat incipit immortalis eſſe dum viuit: vt pergat vlterius auſpicatur æternitatem intra tempus, ponit rudimenta vitæ venturæ, præmittit merita ad cęlum quibus coronetur, & felix olim futurus, præludit felicitati ne ad illam accedat ignarus.

Egi oratorem, & penè decepi te, VIR ILLVSTRISSIME, deſcripſi te, & de te tacui; laudaui etiam nolentem laudari,ſumpſi ex te exempla ſapiendi;neque aliud dixi quam quod tu facis: neque tamen omnia dixi, vincis eloquentiam factis,& minus eſt quod illa dicit quam quod tu agis.

Illuſtriſsimi,& Reuerendiſsimi Domini

D. ARTHI DE LYONNE

EPISCOPI VAPINCENSIS.

EPITAPHIVM.

STA VIATOR, ET LEGE.

NOuum Elogÿ genus
Dicere de eo quem laudas, qualis non fuerit;
Dominus Arthus de Lyonne,
Non fuit Epiſcopus Nemauſenſis,
Non fuit Epiſcopus Valentinus,
Non fuit Epiſcopus Maſſilienſis,
Non fuit Epiſcopus Baiocenſis,
Non fuit Archiepiſcopus Ebredunenſis,
Id totum non fuit quia eſſe recuſauit:
Fallor id totum fuit dum eſſe noluit;
Scilicet hac vera dignitas eſt nolle honores,& mereri.

Ex Consiliario Sacerdos
Consecrauit vitæ genus non mutauit;
Ante Sacerdotium pius, & penè sacer iam erat:
Admisit tandem Vapincenses infulas, sed inuitus;
Fleuit ne Episcopus esset;
Et tandiu esse noluit, quandiu fuit;
Retinuit tamen minores infulas, vt recusaret maiores.
Pastor amauit gregem, & sæpè pauit de suo;
Felix ouile id vnum timebat ne Pastorem amitteret:
Et sæpe insidias tetendit ne clam aufugeret.
Nulla vita innocentior, nulla tranquillior fuit:
Temperabat curias publicas priuatis studijs;
Excellens Mathematicus mundum æstimabat vt punctum,
Extendebat lineas vltra tempus,
Et pulchrum ex æternitate circulum faciebat:
Denique octogenarius vltimo puncto vitam clausit;
Quam piè obierit ex eo collige
Biennio ante obitum exuit infulas quas inuitus induerat;
Intereà ante mortem mori didicit:
Et obijt ea morte quæ potest esse ars bene moriendi.
Adfuit Episcopo morienti successor Episcopus,
Et quæ omnes imitari possent vidisse se dicit;
Excepit Illustrissimus filius exeuntem vitam Parentis,
Et superstes in filio Pater viuit;

ABI VIATOR, ET DISCE MORI.

Mors neque ouibus parcit, nec Pastori.

Posuit filius Parenti, & ouis Pastori.

IL-

ILLVSTRISSIMI DOMINI

D. NICOLAI DE BALLEVL

EPITAPHIVM.

STA VIATOR, ET LVGE IACTVRAM PVBLICAM
SI ES PARS PVBLICI.

H*Ic iacet*, VIR ILLVSTRISSIMVS D. NICOLAVS DE BALLEVL,
Præses Infulatus Senatus Parisiensis,
Alumnus Henrici Magni, & *Ludouici Iusti*,
Didicit ab illo præstare magna, *ab hoc iusta*:
Donatus ab illo dignitate Consiliarij, *ab hoc Præsidis*;
Quas dignitates non emerat, *nulli vendidit* :
Nemo ab illo damnatus est nisi reus,
Nemo iniuriam accepit, *etiam inimicus*;
Nemini inimicus fuit, *etiam læsus* :
Legatus trans Alpes penè illas iterum Gallicas reddidit ;
Cancellarius Reginæ omnem ceram beneficam fecit,
Præpositus Ærario publico ditauit regnum, *non domum* ;
Vrbanus Prætor populosam Lutetiam quasi familiam rexit;
Præfectus Nosocomio pauperes aluit quasi alumnos Dei ;
Denique publico bono natus magis quam suo ;
Pertæsus vitæ inter mortes ciuiles ;
Mori voluit ne sub se Præside pax publica interiret.

ABI VIATOR.

Et luge plures Magistratus in vno perijsse ;
Obijt anno Domini 1652. Ætat. 63.

REDI VIATOR.

Viuit superstes in filio præside,
Pars erat Patris dum viueret,
Nunc totus est Pater.

ILLVSTRISSIMI DOMINI

D. NICOLAI DE MESGRIGNY

EPITAPHIVM.

STA VIATOR.

IAcet sub hoc marmore vir magnus,
Sub quo marmor iacere debuit.
Dominus Nicolaus de Mesgrigny,
Non fuit Marchio, non fuit Præses,
Non fuit Abbas, non fuit Episcopus,
Id totum non fuit quia esse recusauit:
Fallor in Patre Marchio, in fratribus Eques, & Præses fuit;
In vno primarius, in altero infulatus, illustris in omnibus:
Ex Aduocato generali concionator Ecclesiasticus,
Consecrauit Eloquentiam non mutauit:
Popularis cum sublimia diceret, sublimis dum popularia,
Temperabat vtramque eloquentiam, & bis eloquens erat.
Nec facundior illi lingua quam vita,
Omnis eius viuendi ratio sermo eloquens fuit;
Canonicus primariæ Ecclesiæ Parisiensis,
Regularem vitam egit sine votis
Inter diuitias pauper,
Inter æquales subditus,
Inter subditos penè æqualis vixit.
Tres prioratus pauperum vsibus admisit non suis,
Recusaturus titulos nisi fructus donare potuisset;
Reparauit sacras ruinas, ornauit aras de suo,
Et tribus beneficijs quartum ipse beneficium fuit.
Præpositus primario Nosocomio,
Confundens sua cum Egenis,
Sæpè illos diuites, sæpe se pauperem fecit:
Sectabantur illum pauperes quasi honorarij assecla,
Quinquagenis quotidianam portionem distribuit,
Neque vnquam solus, aut sine Deo cęnauit.
Denique ne alios hæredes haberet quam pauperes,
Erogata egenis vtraque supellectili,
Vix lectulum reseruauit sibi in quo mori posset,

Obijt

Obijt anno Domini 1652. Ætat. 37.
Dignus longiori vita nisi dignior fuisset æterna;
Meditabatur æternitatem intra tempus,
Præmiserat ad illam res suas, & seipsum,
Idcirco maturè peruenit quia celeriter iuit.

ABI VIATOR.

Et propera ad æternitatem
Nihil esse stabile potest sub fugaci tempore.

ILLVSTRISSIMI DOMINI

D. PETRI LE GOVX

DE LA BERCHERE,

Primarij Præsidis, in Senatu Delphinatensi.

ELOGIVM FVNEBRE.

STA VIATOR.

ET lachrymis publicis adde tuas,
Meretur vtrasque iactura publica.
Hic iacet Illustrissimus D. PETRVS LE GOVX DE LA BERCHERE.
Ignorat historiam Gallicam qui hanc familiam nescit;
Pars est historiæ Gallicæ nobilis domus,
Armata in Marchionibus, Ducibus, Marescallis,
Togata in Consiliarijs, Præsidibus, Cancellarijs,
Infulata in Præsulibus, & Archiepiscopis,
Facere de suo potest illustrem historiam:
Nepos auorum illustriũ domesticis virtutibus addidit suas;
Nec fuit minor magnis Maioribus.
Sapientia in illo Præses, & Præses ipse sapientia fuit;
In vtroque iure didicit Magistrum Pacium, & docuit;
Deduxit illum Patauio in Galliam,

Et

Et vterque Romanam ſapientiam Gallicam fecit:
Vno Senatu maior duorum Senatuum Princeps fuit;
Bis ad eum prima purpura venit,
Diuioni data, Gratianopoli reddita;
Iuſtum ſe probauit Ludouicus cum dedit,
Iuſtiorem cum reddidit.
Intereà nec ſe exulem putauit extra Patriam,
Nec accuſauit aduerſam fortunam dum relegauit,
Nec laudauit proſperam dum reſtituit;
Æqualem vultum oſtendit vtrique fortunæ;
Et dum Senatu caruit egit Præſidem ſui;
Secutæ ſunt omnes virtutes euntem, & omnes reducem:
Iuſtitiam amauit ſemper, ſed virginem,
Omnem eius partem caſtam eſſe voluit, nullam læſit:
Non facile iudicium eſt iuſtiorne fuerit, an clementior;
Nullam vindictam amauit niſi publicam;
Vnius rei immemor iniuriarum ſuarum,
Aiebat nihil diuinus eſſe quam poſſe parcere,
Nihil humanius eſse quam velle.
Intra Senatum iudex, extra Senatum Pater erat;
Nemo ab eo reiectus eſt, etiam miſer,
Nemo excluſus domo etiam pauper,
Nemo ab eo receſſit iratus,
Iis etiam placuit, quos aliquando damnauit:
Inuidit hominem æternitas tempori,
Et maturus erat meritis, non adhuc annis.
Obijt anno Domini 1653. Ætat. 52.
Admonitus rogari votis publicis longiorem vitam,
Reſpondit nihil videri ſibi longum niſi eſset æternum.

ABI VIATOR, ET IRASCERE MORTI.

Parcere ei debuit, qui ſæpe illi pepercerat.

REDI VIATOR.

Viuit ſuperſtes in liberis,
Et ſucceſſor purpuræ frater, vix eſt alter.

ELOGIVM FVNEBRE D. RENATI DE VOYER. D. D'ARGENSON.

IAceret sub hoc marmore nouem seculorum gloria
Si mori posset.
Hæres erat gloriæ tam annosæ
D. RENATVS DE VOYER, D. D'ARGENSON.
Ex familia Vicecomitum de Paumy
Inter palmas natus,
Numerabat centum illustres Maiores, nec erat minor,
Primus inter suos togam armis præposuit;
Nec decolorauit vnam purpuram, dum addidit alteram;
Nullus est honor togæ quem non meruerit;
Ex Senatore supplicum libellorum Magister,
Ex illo Consiliarius politicus,
Ex vtroque varijs in Prouincijs iuri dicundo præpositus,
Exhibuit vbique præsentem Regem, & suppleuit absentem:
Nec bello abstinuit vir togatus,
Sexdecim expeditionibus bellicis præfectus iudex,
Fecit vbique victorem exercitum dum fecit iustum,
Lotharingiæ persuasit vt vellet esse pars Galliæ,
Rheno vt vellet esse limes,
Alpibus vt vellent esse Gallicæ,
Taurinensibus inducijs victoriam præparauit,
Gloriosus intra Mediolanum, etiam dum esset captiuus.
Tumultuanti Cataloniæ persuasit fœdus Gallicum,
Murmuranti Aquitaniæ dissuasit externum;
Vtilis Regi dum acquirit nouas Prouincias,
Fidelis dum conseruat antiquas.
Post tot vitas meditatus nouum vitæ genus,
Inauguratus Minister diuinus, qui fuerat Regius,
Consecrauit officia non mutauit;
Libellorum supplicum Magister fuit dum preces Deo obtulit,
Consiliarius dum animos ad pietatem instituit;
Iudex dum conscientias absoluit.
Carere diu tali Ministro Aula non potuit;
Destinatus est Venetias Legatus Regius,

Atque vt legatio illustrior esset,
Legato Parenti substitutus est Legatus filius.
Nec inani consilio additus est filius Patri moriturо;
Vix ingressus erat Venetias priuatus,
Breui ingressurus publicus,
Eheu dum solennis illi paratur ingressus,
Oppressus morbo mutauit Legatum Regium in diuinum:
Fallor non mutauit mors legationem, sed diuisit,
Agit Pater legatum in cœlis, & filius Venetijs,
Senatus Patri pompam luctuosam,
Filio Regiam,
Vtrique legato ornauit publicam.

ELOGIVM FVNEBRE

D. IOSEPHI DV BERNET.

STA VIATOR.

IAcet sub hoc marmore magni viri exiguus cinis;
Hic est Illustrissimus D. IOSEPHVS DV BERNET,
Senatus Aquitanici Princeps.
Olim futurus Præses, adhuc puer prælusit Præsidi;
Inter coætaneos primus, & penè semper præses fuit:
Anno ætatis 20. Theses publicas de vtroque iure
Non tam sustinuit quam docuit;
Ita discipulus vt Magister dici posset.
Aduocatus Generalis cum per ætatem esse non posset;
Suppleuit annos matura eloquentia,
Dixit publicè, & suffragia extorsit ab inuitis;
Ex magno Consilio Præses apud Burdegalam,
Eloquentiæ Oratoris addidit Maiestatem Præsidis;
Sensit hanc eloquentiam tumultus Aginensis, & conticuit.
Apud Salyos Princeps Senatus,
Officio primus, primum se probauit ingenio;
Inde illa authoritas nulli secunda nisi Regi;
Inde inuidia creuit, vnde fauor nasci debuerat;
Iussus priuatam vitam agere apud Bituriges,
Negabat vllam virtutem pulchriorem esse quam exulem.

Re-

Reuocatus Burdegalam primarius Præses,
Diu seruauit patriam, etiam perire volentem;
Denique dum apud Lemouicas exulem Senatum colligit,
Euocatus ad cœlestem Senatum quem nulla bis diuidit:
Nec imparatus iuit vir cœlo maturus,
Semel moriturus quotidie mori didicerat;
Stationes Iubilai sic obiuit quasi iturus ad cœlum;
Et Sacramentis Christianis expiatus,
Egit iudicem sui, vt iudicem Deum prauerteret:
Obijt anno Ætat. 63.

ABI VIATOR.

Hic magni viri exiguus cinis
Olim magnum resurget in virum.

ELOGIVM FVNEBRE
D. LVDOVICI GIRARD.

PERFVNCTVS *magnis honoribus,*
Superauit honores quos gessit,
Meruit quos non gessit,
Dignus sigillis Regijs, quæ intra familiam geri vidit,
Ex Senatu Redonensi translatus ad Parisiensem,
Per vnam purpuram transiuit ad alteram,
Ex Senatore supplicum libellorum Magister,
Ex illo apud Pictauos, & Xantones iuri dicundo Præpositus,
Repræsentauit Regem duabus Prouincijs,
Et solus instar Senatus fuit.
Ad Rupellam ne diffluenti militi æs deesset,
Obærauit nomen suum, & suppleuit ærarium;
Victus hac arte Soubisius prælusit vincendæ Rupellæ,
Author victoriæ Montmorancius, Girardus adiutor fuit.
Extincto fratre Regiarum rationum Procuratore generali,
Successit dignitati qui successerat meritis,
Arbitratus Regem esse diuitem cum regnum est diues,
Temperauit rationes regias, & publicas,

Et

Et sic egit Procuratorem Regium ;
Vt non omitteret publicum .
Et se quoque credidit Procuratorem Dei,
Nec segnius curauit rationes diuinas quam regias;
Procuratus more Christiano vltimis Sacramentis :
Ex fisco regio translatus est ad cœlestes thesauros,
Illic futurus locuples vbi nullus est pauper .

ABI VIATOR.

Et da lacrymas magno cineri ,
Publica iactura est cum vir magnus fit cinis.

ELOGIVM FVNEBRE
D. TALON
ADVOCATI GENERALIS.

STA VIATOR, ET AVDI.

IACET *sub hoc marmore , & adhuc loquitur,*
Magnus Gallica eloquentia Patronus Regius ,
Hic est Illustrissimus DOMINVS TALON,
In Senatu Parisiensi Regiarum causarum generalis Patronus ,
Actor causarum publicus antequam Regius ,
Meruit Patronus Regius esse dum fuit publicus ;
Nec confudit vtrumque munus dum miscuit ;
Patronus Regij iuris erat , & Pater publici;
Nemo eo actore Maiestatem regiam contempsit impunè,
Neminem Maiestas regia oppressit iniustè :
Ratus nihil aquale esse Regni nisi regnum ,
Dicere se pro Rege putauit dum pro regno dicit :
Omnium iurium defensor ,
Omnium iniuriarum actor ,
Omnium bonarum rerum suasor ,
Omnium malarum censor fuit.
Nec Regis tantum , sed Aduocatum Dei se credidit ;
Vtrius-

Vtriusque cliens, vtriusque Patronus:
Protegebat regia iura diuinis, & diuina regijs;
Nemo Romanum forum, & Gallicum sapientius miscuit,
Nemo vtrumque sapientius distinxit,
Certus infallibilem esse Cathedram Romanam, non rotam,
Credidit dogmata Cathedræ non examinauit,
Examinauit decreta Rotæ non credidit:
Nemo fidei Romanæ obseruantior,
Nemo libertatis Gallicanæ tenacior fuit.
Triginta annis egit Patronum Regium, & publicum:
Vt vidit armari Lutetiam in seipsam,
Inter imperia Aulæ, & preces Lutetiæ medius,
Inter dissidia negotiator perpetuus,
Idem repræsentabat Senatum Regi, & Regem Senatui;
Idem rogabat Senatum ne opprimi vellet,
Idem orabat Regem ne vellet opprimere,
Et fecerat pacem si sæpe auditus,
Audiri adhuc postremò potuisset.
Denique siluit inter arma vox publica & Regia,
Dedit lacrymas ruinæ publicæ,
Daturus sanguinem si prodesse potuisset:
Intereà intumuit lacrymis magis quam aquis,
Duorum annorum hydropisis
Extinxit hominis vitam non gloriam.

Obijt anno Ætat. Domini.

Nec tamen totus interijt
Viuit eloquentia Patris in filio;
In vxore constantia,
Apud Regem fidelitas,
Apud Senatum integritas,
Apud omnes fama.

ELOGIVM FVNEBRE
NOBILISSIMI EQVITIS
HENRICI DE LA VIEVVILLE

STA VIATOR VBI EQVES GENEROSVS STETIT.

Hic est HENRICVS DE LA VIEVVILLE
Nobilis Eques Melitensis;
Formauerat illi corpus elegantia vt Aula placeret,
Nemo illum oderat etiam hostis
Nemo illi inuidebat etiam maiori,
Placebat nobilis indoles etiam inuidis:
Patri imprimis amabilis fuit,
Natura filius, penè consilijs Pater erat.
Splendorem generis probauit Melita dum Equitem fecit;
Nec vnum Equitem tantum illustris prosapia dedit;
Augere ordinem consanguinei possent, si omnes viuerent;
Nec indocta Equitis nobilitas fuit,
Ornauit illam politioribus literis, vt bis nobilis esset;
Lustrauit populos, collegit omnium virtutes non mores,
Didicit omnes Aulas, & perfectum Aulicum fecit:
Placere poterat externis Regibus
Nisi Ludouico placere maluisset.
Apollini similis intus eruditus, foris armatus erat;
Præfectus castrorum, imperij parcus,
Exempli prodigus fuit.
Erumpens hostis ex obsessis Stampis
Arbitratus militem, læsit Ducem;
Vulnerauit eminentiam pedis,
Non ausus ferire maiestatem capitis;
Achilli similis hac sola parte corporis mortalis fuit;
Sensit hoc vulnus omnis Aula,
Solus qui accepit vix sensit.
Ab eo vulnere mutatus in Aulicum cœlestem;
Placere cœpit æternitati qui placuerat tempori;
Monitus illam ex momento pendere,
Momenta singula æterna fecit, ne vllum periret;
Mœstus perijsse sibi quidquid cœlo non dederat;

Cor-

Correxit morbo sanitatem, & compensauit damna virtutibus;
Doctus cœlum vanale esse si quis doloribus emeret;
Inter acerbos cruciatus auidus patiendi,
Augeri petebat vires, vt dolor cresceret.
Denique creuit corrupti vulneris & amoris ignis,
Exarsit, amauit, pœnituit,
Et ne quis de pœnitentia dubitaret, publicam fecit.

ABI VIATOR.

Et sapere disce ex nobili iuuene.

ELOGIVM FVNEBRE
D. FRANCISCI VAVTIER
PRIMARII MEDICI REGII.
STA VIATOR VBI STETIT ILLVSTRIS MEDICVS.

IRATA *mors quod illustres sibi prædas eriperet,*
Perculit hominem ignoto morbo ne medicina sanaret:
Fuit diu primus Medicus antequam esset primarius;
Repræsentauit Aulæ antiquam medicinam, & addidit nouã;
Creditus est cum eo redire Hippocrates, & Galenus,
Vtriusque discipulus, vtriusque Magister,
Inuenit aliquid quod Græciã latuit, & quod Roma nesciuit:
Addidit politicam Medicinæ, vt bis Medicus esset;
Sanauerat Reginam Matrem si Medico credidisset,
Erupit sæpe in has voces, Cur tibi Vauteri non credidi?
Timuere hunc Reginæ Medicum qui Reginam timebant:
Inclusus est carcere Regio, non quia nocuerat,
Sed ne noceret,
Et reus sine crimine,
Luit pœnas culpæ futuræ, & nondum suæ;
In eo secessu meditatus nouam artem medicinæ;
Et Stellas & gemmas, & pene omnem naturam Medicam fecit,
Et debuit esse naturæ Medicus, vt esset Regius.

Postulatus extra Galliam à Regina matre,
Exiuit vt iret, atque ideò non iuit quia exiuerat;
Mysterium fuit carcer, & libertas ænigma.
Expetitus à Ludouico Iusto moribundo,
Sanauerat morbum, si curare cœpisset:
Electus in Medicum primarium qui primus iam erat,
Breui ostendit in filio quid in Patre fecisset;
Seruauit vtrique vitam priuatam, & publicam,
Facturus immortales si arti natura respondisset:
Irata mors homini immortalitatem cogitanti,
Dum Regem balneo admouet, nec reformidat solem,
Perculit obuium caput tot telis quot radijs,
Et ne ardor sanabilis esset, venenum febri admiscuit:
Sensit insidias vir sagax, & curare neglexit;
Arbitratus ardorem pretiosum quem pro Rege conciperet;
Passus est Solem etiam lædentem ne Regem desereret:
Nec impunè mors vicit, nec sine certamine,
Superauerat illam nisi intra Mesenterium latuisset:
Ne imparatus æternum iter susciperet,
Sacramentis Christianis, & diuino Viatico auctus,
Decem dierum itinere ad æternitatem peruenit:

ABI VIATOR.

Et disce nullum Aphorismum veriorem esse:
Morimur tempori, & nascimur æternitati.

TVMVLVS
DVORVM AMANTIVM
APVD LVGDVNVM ERECTVS.

IACENT *intra hunc tumulum duo Amantes,*
Et adhuc se amant;
Extincta est vtriusque vita, non flamma;
Adhuc viuit ignis sub cinere,
Erupturus foras nisi tegeretur hoc lapide;

Flu-

Fluxerunt decem ætates cum amare cœperunt;
Perierunt mille anni, amor non periјt;
Viuit adhuc, & penè vrit,
Nec obruit illum lapis, sed tegit,
Ipse intra hoc sepulcrum quasi intra sacellum est.
Hoc primum amoris miraculum, audi alterum,
Iacent intra hunc tumulum duo amantes, sed virgines,
Inuenit coniugium castos, & effecit;
Primo nuptiarum die vouerunt amorem, sed virginem;
Idem thalamus coniunxit vtrumque, & diuisit:
Coniugium fuit animorum, & diuortium corporum:
Nunc quoque idem mortuis thalamus est,
Idem coniugium cinerum, & diuortium,
Iacent contigui coniuges, & impermixti;
Et quorum amores virgines fuere,
Virgines quoque sunt cineres.
Extra vrbem conditi sunt,
Minus secura est intra vrbes virginitas
Ad ripam araris situs est tumulus,
Hìc quoque fluuius virgineus est:
Nubit Arar Rhodano, & vterque coniux est castus;
Idem vtrique alueus est, & quasi thalamus,
Voluunt contiguas aquas, & impermixtas;
Intrant Oceanum coniuges, & manent virgines:
Nec Herodis hic tumulus est, nec Herodiadis;
Adulterium vtriusque fuit non connubium,
Vterque ante obitum corruptus,
Integer esse non potest post cineres,
Nec Romani fuere hi duo amantes, neque Ethnici;
Sciri vellet Roma si esset patria;
Neque essent casti si essent Ethnici:
Ne quare quinam sint? latere voluerunt;
Declarant tamen nomen suum, dum dissimulant;
Christiani sunt coniuges, & virgines,
Nec ignoti esse vellent nisi essent Christiani:
Nec tam fidelis esset amor nisi esset coniugalis,
Nec tam diuturnus nisi esset purus.
Substitere Lugduni nobiles amoris exules,
Aduenæ Lugdunenses dum viuerent,
Post mortem indigenæ:
Aruernos fuisse hos amantes coniectura est.

Tenacis iudicij sunt Aruerni, & tenacis virtutis,
Aut amantes ipsi, aut eorum amor Aruernus est.
Fatis Lugdunenses Moyrone dum ædibus donas,
Accipis ab illis nomen, & reddis,
Hospes es duorum amantium, & amas tertius,
Et solitudo olim duorum amantium,
Nunc est trium.

ILLVSTRISSIMO DOMINO

D. IACOBO MOYRON

BARONI DE SAINT TRIVIER,

Ex Prætori Lugdunensi, & Supremi Consilij Regij Consiliario.

DOMVS DVORVM AMANTIVM DOMINO.

ELOGIVM.

FRVSTRA solitudinem, & latebras quæris, VIR ILLVSTRISSIME, nec latere potes, nec esse solus, quia publicum oraculum es: trahis tecum quocunque pergis totam vtriusque iuris doctrinam, sequuntur te omnes scientiæ, & virtutes, priuato tibi esse non licet, quem tot ornamenta faciunt publicum; nec duo amantes totum te possidere possunt, qui amor es omnium, nec vllus locus est capax tui nisi sit publicus; frustra igitur vrbem fugis qui vrbem facis vbicunque es: ex quo secessisti in suburbium Lugdunense; aut suburbium intra vrbem, aut magna pars vrbis intra suburbium est.

Nec te Lugdunum tantum, sed Aula ipsa quærit etiam latentem, amaris vbi es, desideraris vbi non es, æstimaris vbique; audiuit Rex qualis esses, & dignum putauit quem adhiberet omnibus Consilijs Regijs; nec capacior adhiberi potuit consilijs priuatis, nec sincerior politicis, nec innocentior ærarijs; nullum est Consilium cuius non merearis esse arbiter, nullum ministerium cu-

cuius non possis esse Magister; fuisti hactenus oraculum publicum, potes nunc esse regium.

Captas tamen solitudinem quantùm potes, & illa te captat; reddis te tibi qui tandiu dedisti te alijs; oraculum priuatum esse vis, qui tandiu fuisti publicum; consulis te ipsum, & respondes tibi; examinas rationes tuas qui toties examinasti alienas, statuis intra te tribunal iuridicum vbi testis, & actor, & iudex tui, anteuertis diuinam sententiam dum te accusas, & absoluis; sic præparas te alteri vitæ intra istam, sic mortem fallis dum incipis æternus esse adhuc viuus.

Patere, Vir Illustrissime, vt adiungam me solitudini tuæ, non interpellabo silentium tuum dum silebo; si tamen loqui aliquando velis, loquar dum loqueris, dicam quod dices, agam quod ages. Sic eris solus etiam me comite, sic erimus plures, & vnus, sic erimus duo amantes, sed tu amicus, ego seruus

Addictissimus P. L'ABBE.

ELOGIVM FVNEBRE
D. DE CHASTEAVNEVF
REGII SIGILLI CVSTODIS.
NOVVM ELOGII GENVS FACTIS LAVDARE NON VERBIS.
STA VIATOR, ET LEGE.

ILLVSTRISSIMVS, Excellentissimusque Dominus Carolus de Laubespine, Marchio de Chasteauneuf, Baronum, Marchionum, & Præsidum sanguis, collegit omnia Maiorum decora, & fecit sua: natus anno 1580. & mortuus anno 1658. duarum ætatum Nestor fuit: anno 1602. Senator in Curia Parisiensi, & plusquam Senator fuit: anno 1606. Legatus in Hollandiam, anno 1609. ter in Belgium missus vtrobique de pace egit: anno 1617. Principes Regi, & Principibus Regem conciliauit: anno 1620. Legatus ad Imperatorem, & Principes Germaniæ

docuit Germaniam liberam esse non posse nisi germana sit Galliæ: anno 1626. ad Principes Italiæ, ad Venetos, ad Rhetos, & Heluetios missus, ostendit Galliam populorum fœdera ambire non iura: anno 1629. Legatus in Angliam probauit tria regna stare diu non posse, si sint tria: Post lustratam varijs legationibus Europam, Turonum Prorex, & Regij sigilli custos creatus est: quam bene hoc vtrumque munus gesserit, ex inuidia collige: anno 1633. exulare iussus inculismæ docuit nullas virtutes nobiliores esse quam exules: anno 1643. restitutus est libertati publicæ, qui nunquam priuata caruit: anno 1650. redditus est sigillis Regijs anno 1651. adhibitus est primario Ministerio. Anno 1653. secedere Leuuillam iussus abduxit secum virtutem ne solus iret: hæc semper illi intra Aulam, & extra illam comes fidelis fuit. Hęc denique anno 1653. clausit hominis vitam, & magnarum rerum historiam.

Legisti Viator vitam prosperis rebus, & aduersis permixtam: expertus est vir magnus vtrumque fortunam, & eodem vultu, mutata est sæpe illa, non ille; emendabat vtramque virtute, & Dominus semper non seruus, stetit erectus cadente fortuna, & rotam fefellit dum sola cecidit.

ABI VIATOR, ET TV QVOQVE
Fortunam virtute Rege.

NOBILISSIMI HEROIS

DOMINI CAHEVSACII

LEVIORIS TVRMÆ,

EMINENTISSIMI CARDINALIS ARMANDI RICHELII DVCTORIS.

EPITAPHIVM.

STA VIATOR, ET LVGE HANC MORTEM.

Qvam Mars ipse fleret, si flere sciret.
Vt scias qualis hic fuerit, ex eo collige,
Fleuit eius mortem Cardinalis Richelius,

Fle-

Fleri ijs lachrymis gloria vellet, si mori posset.
Merebatur eas lacrymas hic heros,
Quem Anglus, Germanus, Hispanus lugerent, nisi hostes essent.
Obsesso apud Ream Insulam Toerasio,
Scapharum 29. commeatum inuexit ea via,
Qua solis piscibus patere potuit;
Iuit per omnia clausa, eadem arte ad Regem rediit:
Eadem auxiliaribus copijs dux via fuit;
Iturus per aerem, si maria defuissent:
Per aerem ferè venisse crediderunt Angli,
Dum eos es D. Christophori insula momento expulit.
Nec minus illustre est quod adiungo,
Oppugnabantur omnia Elementa in vna Rupella,
Ipse vnum Elementum ex parte clausit,
Dum ad aggerem maritimum pugnans,
Instar aggeris alterius fuit.
Gloriosum est quod attexo,
Victoria quæ Casalis obsidionem soluit, pars magna fuit:
Electus à voluntarijs ductor spontaneus,
Solo aspectu, & gestu hostem terruit;
Et Toerasium semel ad Ream,
Iterum ad Casale victorem fecit.
Maius aliquid heros hic gessit,
Leuioris turmæ Em. Card. Præfectus
Totidem heroes in Germaniam duxerat,
Si duxisset immortales:
Cum hac Equitum manu in Croatarum agmen irrumpens,
Tot facinora edidit vt Mars alter haberi posset, nisi cecidisset
Numeroso exercitu obsessus includi non potuit,
Signifero vexillum Aquilæ vulneratus eripuit,
Hoc trophæo se obuoluens, & moriens,
Heroicam sibi in Aquila Apotheosin erexit;
Sic extinctus adhuc timebatur,
Mortuus pugnare creditus est,
Territi hostes hoc facinore victoriam nostris cessere,
Rati pugnare se cum heroibus qui nescirent mori,
Aut qui pugnarent mortui.
Iturus in hostem, Marchionem de Mouy amplexus,
Eamus inquit, & fidem Deo probemus, & Regi,
Iuere ambo, pugnarunt viui, & vicerunt mortui,
Miratus heroes Cardinalis Richelius,

Vtri-

Vtrique lacrymas amoris testes impendit.
Lugendus vterque heros, sed laudandus,
Hac morte vterque perijt, qua moriuntur heroes

ELOGIVM FVNEBRE
D. PHILIPPI DE TORSI
D. DE LA TOVR,
Atrebatensium Gubernatoris.

STA VIATOR, ET IRASCERE MORTI.

QVa non ausa heroem palam aggredi,
Per insidias occidit.
Hic per omnes militiæ gradus accesserat ad supremum,
Marescallus futurus qui Mars alter iam erat
Missus trans Alpes ad Galliam olim Cisalpinam,
Mantuam Gallicam reddidit, & pene Cremonam;
Gubernator Casali datus,
Euertit casas obsidentis exercitus, & Casale seruauit.
Post seruatum Casale datus est seruando Atrebato,
Tradere se dixit Ludouicus gloriosam vrbem fideli Gubernatori,
Et fidelem Gubernatorem gloriosæ vrbi:
Vt ageret Gubernatorem Patrem egit, & iudicem;
Temperabat pœnas amore, & crimen puniebat non hominem,
Inde ille amor Gubernatoris quasi Patris,
Et metus quasi iudicis:
Imperij tenax si iussisset, abstinens ne iuberet,
Nullum imperium sterile sensit,
Nullum obsequium difficile.
Nemo seueriorem appellauit dum puniret,
Nemo molliorem dum parceret.
Vt subditos haberet homines, erat ipse subditus Deo,
Amabatur in illo Deus, & timebatur,
Nemo imperantem spreuit, ne sperneret Deum.

Hic

His occupatum ruris Apoplexia oppressit ;
Non tamen imparatum :
Sæpe tales insidias mors heroibus struit ;
Dum palam non audet aggredi .

ABI VIATOR.

Et mortem falle , ne illa te fallat .

TVMVLVS
DOMINORVM DE BOVRLON
STA VIATOR
AD NOVVM TVMVLI GENVS,
DOMVS EST HIC LOCVS, NON TVMVLVS.

IACENT *sub eo tres nobiles fratres ;*
Et iacebit olim tota fratrum familia.
Ii sunt ;
D. Nicolaus Bourlon , Eques de Lyons , & de Chally ,
D. Ioan. Bourlon, Actuarius primarius Curiæ Rationum ,
D. Math. Bourlon , Rationum Magister , & Consil.
Neque hos fratres vita diuisit ,
Nec mors diuidere potuit ,
Idcirco eodem tumulo condi voluere ,
Vt quorum mores indiuidui fuere ,
Indiuisi sint cineres .
Primus ex illis sine liberis vixit ,
Alter sine vxore ;
Tertius decem liberos sustulit ,
Ex lectissima coniuge D. Christina de Bally ,
Nobilis D. de Bally , Præsidis Computorum filia.
Ii sunt liberi ,
D. Nicolaus Bourlon , Consil. in Senatu Parisiensi ,
D. Carol. Bourlon , Coadiutor Suessionensis,

D. Ioan.

D. Ioan. Bourlon, Consil. in Senatu Metensi,
D. Math. Bourlon, Rationum Magister.
Quintus Ordinis S. Augustini Regularis Canonicus,
Ex quinque filiabus tres Deo virginitatem vouerunt,
Vt scias omnes Paternæ concordiæ hæredes esse,
Tredecim sunt si numerum spectes,
Vnus si animum:
Fouet hanc concordiam annosa virtutis Mater,
Viuunt omnes eodem spiritu matris,
Et decies viuit Mater in singulis.
Nec noua est hæc concordia, quæ seculum videt,
Et erit semper noua dum erit æterna,
Fouebunt illam venturi nepotes,
Tamdiu hæredes illustris familiæ,
Quandiu hæredes paternæ concordiæ.

ABI VIATOR.

Et disce concordiam immortalitatis causam esse,
Mors ipsa nihil aliud est nisi vita discordia.

ELOGIVM FVNEBRE
D. GASTONIS DE RANTY

STA VIATOR AD NOBILEM TVMVLVM.

IACERET *sub eo virtus si mori posset,*
Audi qualis fuerit GASTO DE RANTY.
Nobilis sanguine, nobilior fuit virtute;
Bellum gessit heroum more non prædonum,
Correxit duellum dum vitare non potuit;
Pugnauit vt parceret non vt vinceret;
Et victor celauit victoriam suam, & sui iniuriam:
Coniugium coluit quasi nexum animorum non tantum corporum.
Ad altiorem vocatus sanctitatis gradum,
Omnes vocantis gratiæ gradus efficaces reddidit;
Nulla est virtus quæ in eo summa non fuerit;

Ama-

Amabat in via Deum amore patriæ,
Amabat proximum amore gratiæ, non naturæ:
Benignus erga omnes, benignior erga miseros fuit,
Vt subleuaret miserias, sæpe se miserum fecit,
Vt solaretur egenos, sæpe ipse egere voluit.
Potior illi tamen animorum cura fuit quam corporum,
Neminem allocutus dicitur, quem meliorem non fecerit,
Sæpe etiam meliorem frugem persuasit inuitis,
Nullum est crimen quod non emendarit, vel fleuerit,

ABI VIATOR, CAETERA NOSTI.

Tota hominis vita publica historia est,
Illud omnibus elogijs dignum,
Professus est palam virtutem,
Ne quis eam inhonestam putaret,
Docuit facilem esse inter arma,
Et pulchram sub purpura.

ET TV VIATOR DISCE.
Generosi animi esse amare virtutem,
Ignaui timere.

NOBILIS DOMINI
NICOLAI DE BOESSAT
EPITAPHIVM

STA VIATOR, ET MIRARE
NOVVM AVDACIÆ GENVS.

INSOLENS *Parca ausa est aggredi Spiritum, & occidit,*
Is est Nobilis D.N. DE BOESSAT, *agnomine Spiritus*
Hactenus Spiritus extra mortis aleam erant,
Nec videri poterant expertes coloris.
Nec apprehendi expertes molis,
Nec vulnerari expertes corporis,

Boess-

Boesſatus ſpiritus erat, & tamen occubuit:
Quæſiuit mors vulneri locum, & inuenit
Oppreſſit hominem Apoplexia ne vulnus ſentiret,
Obſtruxit meatus ſenſuum, & ſpiritum intercepit.
Fallor non intercepit ſpiritum, ſed emiſit;
Hoſpes corporis animus, & indigena cœli,
Indignatus obſtrui ſibi vias ſenſuum,
Penetrauit clauſos aditus, & exiuit;
Et facilis fuit exitus dum caro non ſentit;
Hac arte dum mors parabat fallere, mortem fefellit.

ABI VIATOR, ET IMITARE SI POTES.

Boesſatus nomine ſpiritus erat,
Et poterat appellari virtus.
Mutauerat penè carnem in ſpiritum,
Et ſpiritum in virtutem,
Tu ſi ſpiritus eſſe non potes,
Eſto virtus.

EPITAPHIVM

D. IVLIANI BRODEAV

ILLVSTRIS CAVSARVM PATRONI.

STA VIATOR.

VBI VIR ELOQVENS STETIT.

AD dicendum natus adhuc Infans eloquens erat,
Addidit artem natura, & bis eloquens fuit,
Omnes ſcientias eloquentes fecit, dum didicit.
Admirare tamen modeſtiam hominis,
Interpres alterius eſſe maluit quam Magiſter,
Æquauit tamen aut vici, dum vinci voluit.
Omnium cauſarum actor, omnium victor,
Nullam cauſam admiſit niſi probabilem,

Nul-

Nullam reliquit incertam, dum probauit,
Persuadebat vt actor, concludebat vt iudex,
Decreta dictare videbatur dum diceret.
Vna tamen est causa cui victui succubuit,
Causa mortis.
Sciebat Dei decretum esse, & vinci voluit.

ABI VIATOR.

Te quoque hoc decretum manet
Morieris.

REDI VIATOR.

Totus non interijt vir magnus
Viuit pars hominis in libris, & pars in liberis.

EPITAPHIVM NOBILIS INFANTIS

FRANCISCI FOVQVET.

HIC *iacet* FRANCISCVS FOVQVET,
Infans erat trium annorum si ætatem spectes,
Maior Infante si merita numeres.
Formauerat illum elegantia vt omnibus placeret,
Omnium oculorum Ocellus,
Omnium amorum amor erat,
Nihil in illo puerile nisi ætas,
Ipse fletus amabilis,
Ipse risus grauis,
Ipse gestus serius,
Ipse sermo maturius fuit.
Iam crescebat ad magna annis maior,
Iam repræsentabat annos venturos,
Iam spes domestica erat, & penè publica.
Eheu quam citò interijt flos maturus!
At hæc maturarum rerum conditio est, citò mori.
Eripit se ex oculis perfecta virtus,

Et quidquid ad summum peruenit currit ad exitum:
Ostensus est puer tempori, & redditus æternitati,
Neque hæc æternitatis iniuria est,
Commodauerat illum Parentibus non dederat,
Postquam ostendit, quod suum erat repetijt;
Imo hoc æternitatis beneficium est,
Filium datura, sed non diu
Qualis futurus erat statim dedit.

ABI VIATOR, ET LEGE HOC SYMBOLVM.

Hemerocallis.
Vix obijt, qua non vixit.

EPIGRAMMA.

VNa dies nasci videt, & videt vna perire,
Fallor vix obijt, cui neque vita fuit.

ELOGIVM FVNEBRE

ILLVSTR. D. D'ANCIER

STA VIATOR

AD MONIMENTVM NVNQVAM CASVRVM.

Quæ alia monimenta deterit,
Hoc monimentum posteritas conseruabit.

DOMINVS Franc. Antonius Gaulthior, Dominus d'Ancier, &c. cum hæredes morituros nollet, eos sibi hæredes adsciuit qui nunquam mori possent; Societatem Iesu ad bona vocauit, eruditam vt beneficium sciret, religiosam vt eam memoriam votiuam haberet, nunquam perituram, ne pretiosa hæreditas vnquam periret.

Vis nosse beneficæ in societatem voluntatis aliquam causam; Collegium instituendæ iuuentuti magnificum amplissimi Guber-

bernatores Vesontionensis Ciuitatis extruxerant, deerat membrum aliquod vt totum ædificij corpus perficeret, templum deerat vt totum opus consecraret; successit opportunè in partem sumptuum vir patriæ amantissimus, absolui Collegij extructionem ære suo voluit, vt liberalitatem suam publicam faceret; extrui templum imperauit vt opes suas consecraret; sacellum in eo templo sibi destinauit, vt pubilcas simul preces, & priuatas haberet.

Vnum vno in loco sacellum voluit, & plura vbique habebit, nam Societas toto pene orbe diffusa quot sacerdotes vbique, & socios alet, tot piæ voluntatis alumnos esse credet: Imo vt semel dicam erit sacellum in quo votiuæ pro eo preces, templum erit in quo amicæ gratiarum actiones, gymnasium erit, in quo eruditæ ei persoluentur laudes.

Obsignauit breuiorem hominis vitam hoc vltimum facinus, definere illustrius vita non potuit; Romæ hoc testamentum scripsit; voluit in publico orbis theatro illustre facinus edi; longè à Patria seiunctus ei beneficus fuit, vt sciat patria quam ei cara fuerit, quam vt viuus, & præsens suis consilijs, sic absens, & moribundus suis beneficijs auxit; infirma valetudine firma, & sana mente eas tabulas scripsit, vt scias & piè illas, ac sponte scripsisse.

Dicerem nobilitatem hominis nisi eam sparsæ toto Burgundiæ Comitatu affinitates scutis, ac tesseris gentilitijs abunde loquerentur: vnum dico, hoc ipse Maioribus debet quod familiæ suæ splendorem ad eum transmiserint; hoc ei Maiores debebunt quod eum ille splendorem efficiet immortalem.

Dicitur, & bellum in Palatinatu gessisse honorarius Eques, vbi etiam illic didicit artem homines vincendi, sed hanc postea artem homo mitis ingenij scire maluit quam exercere; ne quid in homine nobilissimo elegantiarum requiras, nobiliter eruditus fuit: quantopere bonas artes amarit ex eo collige, nobile Gymnasium scientijs absoluit ex parte, & Magistros Gymnasij hæredes suos ex asse scripsit.

Abi Viator, & pro eo preces, vel ei laudes offer, qui tibi & tuis gymnasium, & templum ornauit, gymnasium vbi laudes discas, templum vbi preces fundas.

ELOGIVM FVNEBRE ILLVSTR. D. DE BRVILLART BARONIS DE COVRSAN.

STA VIATOR, ET DISCE QVALIS COVRSANVS FVERIT, EX EO QVOD NON FVIT.

DOMINVS BARO DE COVRSAN,
Non fuit legionum tribunus,
Non fuit castrorum Præfectus,
Non fuit ductor exercitus,
Id totum non fuit, quia esse recusauit.
Fallor id totum fuit dum esse noluit,
Legiones rexit, sed sine Tribuni nomine,
Castris præfuit sed sine Præfecti munere;
Exercitum duxit, sed sine Marescalli dignitate.
Admisit onera titulorum reiecit titulos,
Timuit praeesse militi, cum rapina timebantur,
Tunc præfuit dum nihil timebatur nisi hostis,
Cedebatur ei acies quasi alteri Marti,
Victoriam sperabat Miles, si Coursanus imperaret.
Nullum sub Henrico Magno bellum gestum est,
Vbi Coursanus non vicerit:
Adhuc fortitudo, & conscientia Coursanij prouerbium est,
Palliati Coursanij, aut vincere sciunt, aut mori,
Conscientia Coursanij timet aurum, non ferrum.
Hæc cogitatio eum recreabat morientem,
Pugnaui, ne alieno ditescerem,
Vici Henrico Magno nec sum maior,
Vixi priuatus etiam dum fui publicus,
Hic circulus vitæ meæ Rex & Deus.

ABI VIATOR, ET DISCE.

Neque armis nocere virtutem,
Neque arma virtuti.

ELO-

ELOGIVM FVNEBRE
ILLVSTRISSIMÆ DOMINÆ
D. CAROLÆ DAMASCENÆ
BARONISSÆ DE COVRSAN.

STA VIATOR

De Thuanges desRois de Sicile, & de Damas.

HIc iacet Mulier fortis
Alibi inuentu difficilis.
Hæc est CAROLA DAMASCENA
Nomen ipsum Maiestatem sapit.
Ex Regibus oriunda, omnes regias virtutes collegit in fœmina,
Inde illi omnia Regia præter fortunam,
Suppleuit illam virtute, & imperauit sine sceptro:
Fœminarum animos rexit quasi fœminis superior,
Nobilium Virorum duella composuit quasi viris maior,
Popularium lites diremit quasi iudex,
Pluribus Prouincijs ius dixit quasi præses.
Nemo ab ea discessit nisi beneuolus,
Nemo abijsset pauper si omnes ditare potuisset,
Eos omnes censebat domesticos qui domo carebant,
Pietatem domesticam habuit, & tesserariam crucem,
Similis erat nobilis domus Religiosa familia,
Seruabantur in ea vota sine votis,
Et pietas sine regulis regula erat,
Ipsa imperio, & exemplo dux ad virtutem & comes erat,
His operibus intenta ibat ad virtutem continuo cursu,
Et ire debebat ex domestico lemmate.

ABI VIATOR.

Et tu quoque ad æternitatem curre,
Sed ad illam non itur nisi per virtutes.

ILLVSTRISSIMI DOMINI

D. ANTONII DE GILBERTES

ECCLESIÆ LVGDVNENSIS COMITIS, ET ARCHIDIACONI.

EPITAPHIVM.

HIc iacet D. ANTONIVS DE GILBERTES,
Eius Ecclesiæ Canonicus in qua omnes sunt Comites,
Et Canonici aliqui Reges.
Accepit ab ea Societate splendorem,
Et splendorem dedit:
Virtutum Comes quas omnes possedit:
Humilitas in eo nobilis, honor humilis fuit,
Ex dignitatibus eas tantum admisit, quas augere posset,
Recusasse infulas dicitur, ne illis cresceret.
Ambiebant Magnates eius gratiam,
Ipse nullius gratiam ambiebat,
Idcirco omnibus gratus, quia nihil egit ex gratia.
Nemo amicus eo melior, quia nemo constantior:
Amicum nunquam mutauit, etiam dum amari desijt,
Spectabat in amico Deum qui semper est similis.
Vt scias puritatem amoris,
Amabat pauperes in quibus nihil est amabile præter Deum,
Ex cœna quotidianum ferculum ijs transmittebat,
Nec vnquam sine Deo cœnauit:
Maiores tamen erant Eleemosynæ priuatę quam publicæ,
Id satis publicum dicebat quod Deus aspiceret:
Maturus erat æternitati, cui assueuerat adhuc viuus:
Tam facile ad eam migrauit vt mutasse hospitium diceres,
Imo neque hospitium mutauit,
Eo iuit quo ire consueuerat.
Et tu quoque Viator assuesce æternitati,
Nec ad illam hospes, sed hæres accede.

ELO-

ELOGIVM FVNEBRE

ILLVSTRISSIMÆ DOMINÆ

D. GABRI. DE GADAGNE

COMITISSÆ DE CHEVRIERES.

STA VIATOR THESAVRVS HIC LATET, MVLIER FORTIS DIVES THESAVRVS EST.

TALIS *est* D. GABR. DE GADAGNE, *Com. de Cheurieres,*
Nosti nobilitatem si es Gallus,
Mirare virtutem si pius,
Imitare si Christianus.
Hæc post Mariti, & filij vnici funus,
Cœpit nihil amare nisi Deum,
Quæ prius Deum amabat, & filium;
Nullus vnquam filius materno amore dignior fuit;
Elegantia ei pro corpore, virtus pro indole erat,
Fecerant hæc omnia Regi amabilem, quia fecerant similem.
Nec dubium quin ea merita compensasset Ludouicus Iustus,
Quæ iam amauerat pius.
Anteuertit regia munera Deus,
Remunerari prior voluit qui prior amauerat,
Subtraxit Matri delicias, & fecit suas.
Tot lacrymas expressit Matri tanta iactura,
Vt nunquam gauisuram crederes;
Tot gaudia postea creauit, vt nunquam fleuisse diceres;
Centies de morte Isaaci sui Deo gratias egit;
In eo Sara generosior, risit illa oblato filio,
Hæc etiam risit ablato.
Celandum fuit Saræ sacrificium filij,
Hæc centies Isaac immolauit.
Vt gratior victima esset filium immolabat, & Deum;
Vt haberet vbi immolaret extruxit templa de suo,
Tres religiosas domos fundauit,
Quartam ipsa præstabat vbicunque esset.
Singulos dies vnius horæ meditatio,

Singulas horas Dei amor consecrabat ;
Sic nulla ei hora peribat ,
Sic omne momentum æternitas erat.
Nec tantùm in animo Deus , sed in manibus erat ,
Quibus vel altaria , vel pauperes ,
Et Deum in vtrisque vestiebat .
Abdebat se aliquando apud Moniales ab Annuntiatione dictas ,
Ibi in asceticis munijs ita omnibus prælucebat,
Vt non tam Monasterij quam instituti fundatrix videretur:
Includi non debuit cœnobio, quæ in seculo religiosa erat :
Singulis mensibus diem vnum ,
Singulis annis octiduum ita Deo impendebat totum ,
Vt temporis oblita frui æternitate videretur ;
Et erat æternitas nisi tempus successisset .
Contineri domo vna non poterat nobilis zelus ,
Mittebat subinde ad subditos doctores salutis ,
Non tolerasset in subditis hæresin , quæ ignorantiam non ferebat ,
Breui omnes vrbes hæresi carerent ,
Si Dominos haberent , sed Christianos.
Nec suos tantùm hic zelus tam amplectebatur alienos ;
Erga egenos propensior, diuitem se illis putabat non sibi ,
Reddere se illis stipem aiebat non donare ;
Inuisebat frequens Nosocomium , etiam infirma;
Addixerat se eius ministerio si Confessarius permisisset ;
Prohibita est ne paucis tantum egenis seruiret foris ,
Quæ domi omnibus ministrabat .
Tot operibus charitatis intenta flebat otium suum :
Quasi efficacior esse charitas possit, quam dum omnes iuuat;
Excidit illi tamen aliquando vox illa ;
Viginti anni sunt cum meis commodis non seruiui ;
Quam purè seruiebat Deo, quæ non meminerat sui;
Vt puriorem adhuc amorem efficeret ,
Quotidianas noxas quotidiana ferè confessione expiabat ,
Breui maculas non haberent ,
Si se toties Sol, & astra purgarent .
Agebat annum ætatis quintum, & sexagesimum,
Matura erat gloriæ , & satur vitæ
Biennium erat cum anniuersario funere sibi parentabat ;
Quinto ante obitum die designauit locum sepulturæ;

Apta-

Aptauit altaribus funebrem vestem quam ipsa confecerat,
Nemo officiosior est quam quisque sibi;
Prudentis hospitis est lustrare ante domum quàm incolere;
Et præmittere supellectilem, ne in vacuo habites.
Eam diem quæ præcessit obitum sic totam impendit Deo,
Vt dubites an pertineat ad hanc vitam vltima,
An ad alteram prima.
Ex tribus eius diei meditationibus tertia fuit amoris diuini
Non interrupit mors eum amorem, sed extendit,
Et ne vnquam cessaret æternum fecit;
Extremè noctis sopor penè extasis fuit,
Circa auroram surrexit, orauit, amauit,
Aspexit cœlum, salutauit nascentem diem,
Et sibi æternitatem.
Excitatis ad vltimum agonem domesticis,
Stans, & inambulans obijt:
Extinxit calorem vitæ grauis humor, non amorem;
Inter amica suspiria spiritum exhalauit:
Semihoram vix occupauit hæc pugna,
Tam facile mortem vicit, quia mori didicerat,
Stans obijt vt fortem mulierem scias,
Inambulans peruenit ad æternitatem,
Ad eam semper perrexerat.
Sic transijt ad felicitatem quæ beata esse iam cœperat;
Sic septima octidui die cœlitibus sacri.
Auxit cœlitum numerum,
Digna ijs altaribus quæ sanctis erexerat;
Hæredem scripsit Illustrissimum Marchionem de S. Chamond,
Amauit in eo paternas virtutes, & proprias,
Vt amor hæredem faceret, virtus fecerat filium.
Sepeliri voluit in templo Minoris Collegij Lugdunensis S. I.
Vt quibus animæ curam tradiderat viua,
Is curam corporis traderet mortua:
Sed admirare dignam omnibus honoribus humilitatem.
Prohibuit pompam funebrem,
Ne honores admitteret mortua, quos viua contempserat;
Quos etiam vt calcaret, sepeliri in vestibulo templi optauit,
Vt calcari ipsa ab omnibus posset:
Sed Collegium venerabitur semper vt fundatricem,
Et Societas vt beneficam Matrem;
Et quia Societas vbique terrarum socios habet,

Habebit hac vbique terrarum filios;
Quia Lugduni habet alumnos.

ABI VIATOR INVENISTI MVLIEREM FORTEM.

Tu nisi es fortis, minor fœmina es.

ANTONII L'ABBE
CANONICI SILVANECTENSIS, & Philosophi Vesontione mortui.

EPITAPHIVM.

HOc totum est quod vobis remitto, mesti consanguinei, mortui fratris titulum, & Epitaphium; cætera quæ interire potuerunt pestis absumpsit. Crudele malum pestis, ex qua quidquid spiratur venenum est, quidquid emittitur telum, quidquid attrectatur contagium.

Funesta hæc lues Antonium Labbe fratrem meum sic afflixit, vt ex eo toto nihil reliquerit, nisi triste in hac charta Epitaphium, & in me seruato penè miraculum.

Ne quærite quis casus hoc infortunium inuexerit; malum fuit quod nec præuideri à sano, nec agnosci ab ægroto, nec sanari ab vllo potuit: Alia sunt quæ nec silere testis, nec celare frater debeo. Adfui ęgrotanti testis infortunij, particeps doloris, conscientiæ arbiter, morum Magister, vbique frater; & testari possum, eam pestem quæ corpus corrupit, nec afflauisse animum, nec mores attigisse.

Eo biduo, quod illi extremum fuit, accuratas conscientiæ rationes apud probatum Sacerdotem sic posuit, vt in re arcana optarit me habere testem, vbi alij reformidant iudicem. Id vbi non impetrauit, eo ferè momento quo extinctus est, postremos vitæ calculos apud me & fratrem & iudicem numerare voluit, de quibus id tacere non teneor, eos satis fuisse ad graue testimonium, vix satis ad leue iudicium.

Nec plura vt sacerdos, vt Magister eam semper in eo indolem probaui, quæ vt modice loquar ad nullam, vel artem, vel virtutem

inepta

inepta erat,charitate certe,& pietate erga suos illustri fuit;constitutus in extremis Auunculi de se optime meriti, memoriam in fine vitæ retinuit,& æternam fecit.

Me quidem fratrem sic dilexit,vt quamdiu me sibi,& pesti suæ vicinum habuit nihil sibi abesse crediderit: Ei certe cum ego amorem rependi vt nihil vnquam in eo nisi pestem oderim; à cuius etiam Societatem,nec me pestis, nec periculum mortis exclusit.

Denique, & Sacerdos,& Magister,& frater, & testis id affirmare possum, eo in statu vitam clausisse qui etiam cum peste amari potest. Amate eum statum,mœsti consanguinei,& deflete, sed ea lege doloris,ne vestris lacrymis hoc Epitaphium deleatis,quod illi solum à peste seruatum est.

INTERITVS FRATRIS

ET PRO SE A MORTE SERVATO.

CARMEN VOTIVVM.

PENDEAT *hoc carmen votiua anathema Thalia*
Ex aris Loyola tuis, seruataque vita
Authori grates rediuiuo carmine soluat.
Labbaum fratrem huc longis meus ignis ab oris
Duxerat; vt mores sub me, Sophiamque Magistro
Disceret; heu sortis male conscia corda futura,
Et Sophiam pestemque hausit! Vesontia labes
In ciues grassata suos tandem improba tela
Torsit in externos, & fratrem afflauit acerbo
Vlcere, sic sæpe externis quæ Patria non est,
Aut odijs,aut peste nocet: secesserat vrbe
Vt pestem & mortem fugeret, sed nescius vrbem
Et secum pestem traxit; vel perfida rura
Sæpe agris plus vrbe nocent: huic dum omnia desunt,
Ne frater quoque deficeret; præsentia morbi
Et fratris non lentus amor rus ire coegit:
Hic ego vt ignoto vidi tabescere morbo,

Et

Et flamma pasci interna, quot munera solus
Sustinui? Medici, & fratris, sociique fidelis;
Ars amor & medicamen erat; sed fortior arte
Vis morbi fuit, & tandem mens sola medela
Apta erat; hæc hominis pars prima, & nescia lethi;
Huic ego solicitus prouidi, huic vltima verba
Suggessi, & fratrem prope sum comitatus euntem.
Hic mihi fons morbi, tractataque alea pestis;
Scilicet has inter curas, vigilesque labores:
Noxius irrepsit membris languentibus ardor,
Siue is amor, siue ignis erat; quam pestifer esset,
Iam nigra, mox vda alba vestigia lingua
Prodebant nocui fuligo, aut spuma veneni;
Hinc Medicis, atque inde metus: iam publica iura
Interdicta mihi, tellusque, & publicus aer
Priuatim tantum esse meus: sic cuncta timentur,
Tactusque, aspectusque mali, spirataque verba,
Ipsa etiam pestis propè formidatur imago.
Mons Charitum est, Nymphis sedes, & amata Lyæo,
Effugium tunc pestis erat, Nymphisque fugatis,
Et morbum metuente Deo; pars imminet vrbi
Pars altè laqueos publica crimina spectat,
Pendere, & literis homines rarescere longis.
Hic medio mihi colle domus, domus arcta diei,
Et nocti tantùm, ac lento satis ampla sepulchro;
Sol veritus pura ne lucida tela diei,
Labem aliis ex me traherent, vix luce maligna
Scissuras antri, & radiis spargebat auaris.
Hic ego vt angusto clausum me carcere vidi,
Et solum in tenebris captiuaque aeris vmbra
Cum morbo superesse Deum; satis, ò satis inquam,
Si præsens mihi Numen ades, dum cætera desunt;
O felix iactura hominum, pretiosaque rerum
Alea, cui lucrum Deus est, versuraque cœlum,
Magne orbis Rector, rerum fortuna mearum,
E manibus suspensa tuis mea stamina pendent,
Diuide, volue, seca, placet esse volubile filum,
Dum digiti sint Parcæ tui: tamen altera fratrum
Si satis esse potest placando victima cœlo,
Currat adhuc aucto subtemine longior ætas,
Criminibusque meis forfex hoc pignore parcat,

Vt

Vt redimam lapsos annis melioribus annos,
Dilata exemplum pœna; post vulnera cautus,
Post virgas melior; neu fallat debile votum
Te prædem LOYOLA *meum, partæque salutis*
Sponsorem esse volo, si tela nocentia pestis
Deuoto capiti placas, & Numinis iras,
Tum mihi nona tuas morietur victima ad aras,
Et memori virtus testata hoc carmine viuet.
Dixeram, & afflicta paulatim assurgere vires,
Deleri grauida sensim vestigia lingua,
Denique post obitum, plorataque funera viuo,
Et memori grates votiuas carmine soluo.

LIBER SEXTVS
ELOGIA HISTORICA.
LVGDVNI ANTIQVI
LECTORI BENEVOLO.

HACTENVS ſcribendi Hiſtoriam triplex ferè methodus fuit; prima explicandis rebus ſingulis, & minutis ſic inhæret tota, vt multum Mercurij habeat, parum Apollinis: Altera in enarrandis rebus geſtis quid actum male, quid bene, accuſat, & laudat, & ſic agit teſtem vt exerceat iudicem: Tertia ex rebus præteritis futuras inſtruit, & venturi temporis penè Hiſtoriam facit, dum oſtendit facienda ex rebus factis. Addi fortaſse poteſt quartum hiſtoriæ genus per Diſſertationes, & Epiſtolas Hiſtoricas quarum exordium aliquid eruditum habeat, epilogus aliquid Ethicum; pars media Hiſtoriam rei narret ſi certa eſt, probet ſi dubia, exornet ſi ſicca, & ſic Hiſtoricum agat vt miſceat Oratorem, & Philoſophum; atque vt ſit perfecta ex alijs ſumit vnde ſe perficiat; hac quarta methodo Hiſtoriam veteris Lugduni Hiſtoriam ſcribo; ſi placuerit hæc methodus, erit Hiſtoria prima; ſi minus placuerit, erit ſola. Vale.

NO-

NOBILISSIMO, POTENTISSIMOQVE DOMINO

D. NICOLAO DE NEVFVILLE

DVCI DE VILLEROY, PARI,

Et Marescallo Franciæ, Lugdunensium Gubernatori, &c.

EXAMINATAM à multis, nec satis adhuc discussam de ortu Lugduni difficilem controuersiam, cur tibi offeram sub Philarchi nomine, non leues sunt causæ, Marescalle meritissime.

Scire debes ætatem eius vrbis cui præes, nec potes scire natales infantis, nisi scias parentes; agnoscere te vellet primus Parens Lugduni si viueret, nec tu succedere debes ignoto; ordinis quidam nexus inter vos est; neque ille esset antiquissimus, nisi tu illi succederes, nec tu esses centesimus Gubernator, nisi ille præcessisset.

Neque ordinis tantum, sed amoris, & beneficiorum vobis cum Lugduno communitas est; debet illa fundatori suo quod sit antiquissima, debet tibi quod penè sit noua; tot ornamentis publicis ornauit illam illustrissimus Parens tuus, & tu tot addidisti Patri, vt Neapolis ex vestro nomine appellari possit.

Addo aliquid illustrius, debet Planco Lugdunum quod inter ciuiles Romanorum motus Iulia semper fuerit, & Augusta; Et tibi debet Lugdunum quod inter nuperas factiones Regia fuerit, non neutra, nec altera.

Scilicet Gubernator eras Ludouici, & Lugduni, & Prorex vigilantissimus frater tuus, eadem fide gubernabat Lugdunum qua tu Ludouicum: stetit exemplo vestro fidelis Arar, & Rhodanus, & vicinæ Prouinciæ immobili Lugduno quasi centro, immotæ stetere, si centrum cecidisset, casuræ.

Dixi quid debeat tibi Lugdunum politica, dicam breui quid debeat Fratri Lugdunum sacra.

MAGNITVDINIS TVAE,

Humillimus seruus PETRVS L'ABBE.

DIS-

DISSERTATIO PRIMA DE ORTV LVGDVNI.

ROGASTI quod imperare poteras Philarche, vt scribam ad te de natalibus, & ortu Lugduni; scilicet interesse putas vt Lugdunum annos suos, & parentes sciat; turpe est prolem esse,& nescire patrem; nec minus indecorum est percurrisse tot secula, & nescire numerum, dum ignoras primum.

Obtempero precibus, vel imperijs tuis,sed aliter quàm expectas, scribo originem Lugduni, & illam taceo; scio illam,& ignoro; atque hoc ipsum persuadere conabor tibi, scire te illam, dum tu illam nescis; nimirum hæc prima laus est antiquitatis carere principijs, altera laus habere principia, & nescire: hæc ego duo si persuasero dicam originem Lugduni dum illam non dicam.

PRIMA ANTIQVITAS NON HABERE PRINCIPIA, AVT NESCIRE.

ASSVRGE mecum Philarche,& primam antiquitatis Ideam ex eo disce qui solus antiquissimus est; extitisse ante tempora, & fundare tempus; antiquissimum esse genere, & Maiores non habere,Patrem esse, & carere Patre; hæc primæ intra Deum Personæ nobilitas est:semper genitum esse,& semper gigni filium esse, nec esse post patrem; nihil habere minus Patre nisi punctum originis,hoc Verbi diuini elogium est. Terminare eum amorem qui nunquam incepit; exhaurire eum qui nunquam desinit; ardorem esse duorum, & ardere tertium, hic Tertiæ intra Deum Personæ character est.

Altiùs te euexi, Philarche, intra mundum te reuoco; incepit aliquando hic mundus, & nescit quam-primùm inceperit; finiuit primam æternitatem, & ignorat finem; inchoauit tempus, & initij non meminit; id vnum nouit nihil præfuisse sibi nisi inanitatem sui.

Vis aliquid dicam de origine Oceani? nescit an sit pater fluuiorum an filius; crescit ex fluuijs, ex illo fluuij crescunt; plenus sem-

ſemper eſt,& ſe ſemper effundit; breui exhauriendus ſi effunderet alienum,ſemper plenus quia effundit ſeipſum: ignorat tamen vnde id acceperit, quod ſemper effundit.

Ex fluuijs eos nobiles voco, quorum originem natura quæri maluit quàm inueniri; nobilior eſt Nilus qua parte neſcitur, quam qua aſpicitur; riui ſunt quorum origo ſaltu tranſmittitur, nobiles fluuij in orbem currunt dum ex oceano in oceanum redeunt: propterea ignorant originem ſuam; quia difficile inuenitur principium vbi nihil eſt primum.

Vis ex fluminibus ad regna te,& vrbes traducam? tam incerta eſt prima Francorum patria quam ſecunda certa; an ex Troianis venerint vt aliqui putant; an ex Germanis vt plures exiſtimant; an potius Franci non vnius populi nomen, ſed plurium, ita appellati quod excuſſo Romanorum iugo in libertatem ſe vendicarint; quaſi idem ſit Francum eſſe,& liberum,incerta res eſt; propterea antiqua eſt Francorum patria quia dubia.

Audio quid tacitus inſuſurres, quid nobilius Roma, & origo patet? hic te expectabam,Philarche, nobilior eſſet origo Romæ ſi lateret; adhuc Romanos pudet originis ſuæ; idcirco conſecrarunt Lupam ne dedecori eſſet;propterea fecere Romulum Deum quem hominem non ferebant; atque vt diſſimularent hiſtoriam fecere fabulam.

Percurre vrbes, luſtra familias, intuere Solem, & Lunam: ex vrbibus eæ antiquiſſimæ ſunt quæ nunquam creuere, ex familijs eæ maximæ quæ neſciunt ſe fuiſſe paruas: idcirco Sol antiquiſſimus eſt quia nihil aſpexit ſe priùs;ſcilicet hæc vera antiquitas eſt non habuiſſe principium naſcendi, aut neſcire.

Atque hic eſt illuſtris ortus Lugduni, neſcire originem ſuam, ſcit ſe aliquando natum, & olim caſurum; neſcit initium ortus ſui, & ignorat exitum; media ætas eſt quidquid aſpicit, ignorat extrema: nimirum hæc ætas Deorum eſt neſcire infantiam,& ſenectutem non timere; participat æternitatem Lugdunum dum neſcit ortum ſuum,& ignorat occaſum.

LVG-

LVGDVNVM POST PLANCVM.

HACTENVS Oratorem egi, placet nunc dialecticum agere, & stricta manu loqui; problema est ortus Lugduni, vtrinque calculum verto, & dum neutram opinionem accuso, vtramque laudo.

Polybius Author illustris stylo, & ferro, vt Annibalis in Italiam iter certiùs describeret, lustrauit oculis; Arar inquit, & Rhodanus ex arduis, & inaccessis montibus decurrentes insulam efficiunt, ei parti Ægypti similem, quæ Delta vocatur, illac transiuit Annibal. Rogo te Philarche, cur oculatus testis describit insulam intra quam Lugdunum est, & de vrbe tacet? Deinde qui sunt ij montes ardui, & inaccessi? an illi qui Lugduno incumbunt? at illi plus vallis quam collis habent; præterea quænam hæc insula Ægyptiaco Deltæ similis quod totam inferiorem Ægyptum continet, an vrbis nomen est, an potius amplæ regionis? quam si Vegeso monte vbi Arar nascitur, & Alpibus vnde Rhodanus oritur delinees, & fluminis vtriusque confluuio definias, secundum Delta describes æquale primo; igitur ante Annibalem, & Polybium Lugdunensis insula fuit, non Lugdunum. Titus-Liuius Author æqualis Romanę maiestati, postero die, inquit profectus Annibal aduersa Rhodani ripa mediterranea Galliæ petit; non quia rectior ad Alpes via esset, sed quantum à mari recessisset minus obuiam fore Romanum exercitum credens, cum quo priusquam in Italiam ventum foret, non erat in animo manus conserere; quartis castris ad insulam peruenit vbi Arar, & Rhodanus amnes diuersis ex Alpibus decurrentes agri aliquantum complexi confluunt in vnum, medijs campis insulæ nomen inditum. Iterùm te ad examen voco, Phylarche, magnus Author eundem locum describit vbi nunc Lugdunum est, & vrbis non meminit; igitur vrbs ante non fuit; deinde medijs campis insulæ nomen inditum, igitur vbi nunc Lugdunum est nihil tunc nisi campus fuit.

Vis addam Plutarchum amabile nomen Apollini, & Musis; Annibal, inquit, castra mouit, & per ripam Rhodani aduerso flumine profectus, paucis diebus peruenit ad locum quem insulam vocant Galli; ibique nunc Lugdunum est celeberrima Galliæ vrbs, quam longis postea temporibus Plancus condidit: igitur ante Plancum Lugdunum non erat, aut non est à Planco conditum.

Produco grauius testimonium, & maiorem virum, Iulius Cæsar

ſar homo eſt de quò meritò dubites meliorne imperator, an ſcriptor fuerit, hic de ſe vno hiſtoriã fecit, idem teſtis, & hiſtoricus ſui idem ſcribẽda fecit, & ſcripſit, idem alios ferro ſuperauit, & ſeipſum ſtylo, hic Galliam explorauit vniuerſam, & Lugdunum neſciuit; hic Ararim, & Rhodanum, & vtriuſque confluentem aſpexit, & Lugdunum non vidit; hic Cabillonem, Matiſconem, Viennam, Maſſiliam, & impoſitas vtrique fluuio vrbes deſcripſit, & Lugduni non meminit; igitur temporibus Cæſaris Lugdunum non fuit.

Teneo te Philarche non euades, Caietæ in Æde Saturni, nunc turris Rolandi eſt, marmori albo inſcripta leguntur hæc verba.

L. Munatius. L.F.N.L. Pron. Plancus Coſ.
Ex Rhetis ædem Saturni fecit de manubijs,
Coſ. Imper. Iter. VII. Vir. Epul. Triumph.
Agros diuiſit in Italia Beneuanti, in Galliam
Colonias deduxit Lugdunum, & Rauricam.

Attende Philarche, vim argumenti, deducere Coloniam Lugdunum eſt fundare Lugdunum; deinde tam fundauit Lugdunum, quam Rauricam; igitur ante Plancum, nec Raurica fuit, nec Lugdunum.

Audio te etiam tacentem, Philarche, numerare ſoles authoritates, & ponderare rationes; affero vnam, & perſuadeo, intererat Galliæ ante Plancum nullum eſſe Lugdunum, fuit è re Romanorum temporibus Planci ædificare Lugdunum; igitur ante Plancus Lugdunum non fuit: Erat ante Plancum Vienna Galliæ quod poſteã Lugdunum fuit; erat Europæ centrum, Galliarum meditullium, domina Araris, & Rhodani, Maſſiliæ ſoror, Emporium orbis: ſi Gallia vicinam vrbem Viennæ adiungeret præuidebat breui faciendum quod videt factum, ingentes duas vrbes vicinia non capit, aut fiet vna maior, aut vtraque minor; æqualia diu eſſe non poſſunt, quæ inuicem certant, quidquid ſuperatur fit minus, & quidquid vicinum eſt accedit ad vnum.

Premo argumentum, Romanos penè neceſſitas impulit ędificare Lugdunum; Allobroges nec amici Romanorum, neque hoſtes, dum Romani orbis victores, ſeipſos bellis ciuilibus vincunt, faciendum id putarunt Romanis, quod Romani fecerant Gallis; occaſione vſi Viennam occupant non alio iure quam armorum, & ne Viennenſes pœniteret mutaſſe dominos, ex municipio Romanorum Viennam conſtituunt Metropolim Allobrogum.

Diſſimulanda fuit Romanis ea iniuria, quæ tunc impediri non poterat; ne tamen clientes ſuos deſpicere viderentur,

imperant Planco, vt nouam vrbem exulibus ædificet antiqua meliorem; sic illatam iniuriam dissimulant, & emendant; sic armantur in hostem sine armis, sic Lugdunum bellum sine bello Allobrogibus intulit; si ante Plancum Lugdunum fuisset inuasissent illud Allobroges nondum Romanum, & duabus vrbibus Vienna, & Lugduno clausissent Galliam Romæ, & aperuissent Romam Galliæ; igitur ante Plancum Lugdunum non fuit.

LVGDVNVM ANTE PLANCVM

PARS SECVNDA.

PEnè assentiris, Philarche, & credis inexpugnabiles esse rationes quas tam facile est disflare quam cineres; Polybius Lugduni non meminit igitur Lugdunum non fuit, quale argumentum! Polybius historicum agit non Geographum, secutus est properantem Annibalem ipse festinus, idcirco vrbium non meminit quia ad eas Annibal non diuertit; de Tito Liuio, & Plutarcho idem dico, vterque iter Annibalis non obuias vrbes describit; propterea neuter ibi morari debuit vbi exercitus Annibalis non stetit; possem addere vtrumque Lugduni meminisse dum meminit insulæ; nimirum insula nomen est non regionis tantum, sed vrbis; auxit vrbem lucius Plancus, & insulæ montem addidit; idcirco Lugdunum appellauit, ex se & monte.

Ad Cæsarem quam facilis responsio: Cæsar Lugdunum omisit, igitur ante Cæsarem Lugdunum non fuit, leue argumentum, nec Cæsareum; non extant apud Cæsarem, Nemausus, Druentia, Vigenum Antipolis, Brigantium, Auenio, Gernum, Valentia, Ruscinum, Vasio, Arausio, Aeria, Oxibium, Olbia, &c. quæ tamen apud Strabonem, & Ptolomæum sunt nobiles vrbes; non ædificat arces, & vrbes Cæsar dum meminit, neque euertit dum omittit; erant temporibus Cæsaris intra Galliam octingentæ vrbes, ex ijs Cæsar octoginta vix nominat; erant quadringenti populi, ex ijs Cæsar quadraginta vix laudat: scilicet eas ferè vrbes describit quas obsedit, eos ferè populos recenset quos amicos habuit, aut sensit hostes: nimirum scribit commentarios rerum suarum non Gallicarum, & Romanas victorias enumerat non vrbes Gallicas; sic descripsisset triumphatam Italiam Brenus, neque illu-

strius

ſtrius eſſet apud eum Mediolanum, quam apud Cæſarem Lugdunum.

Nec difficilium eſt contra Plancum defenſio, deduxit Colonias Lugdunum, & Rauricam, & neutram fundauit; deducebantur ſæpe Coloniæ vbi vrbes iam erant; retinebantur antiqui Ciues, & addebantur noui: mutabantur leges non homines; qui vt pretioſius ſeruirent ornabantur nouis priuilegijs, & ſpoliabantur antiquis; mutauit ſtatum Lugduni Plancus, nec fundauit Lugdunum.

Aliò te deduco, Philarche, quid ſi dicam Lugdunum trecentis ante Plancum annis à lugdo Rege eſſe fundatum? ita affirmat Beroſus; nec ſi aliquando fabulas admiſcet quidquid aſſeuerat fabula eſt.

Addo grauioris authoritatis virum; Plutarchus eo libro quem de fluuijs, & montibus ſcripſit, ait Momorum Principem in Gallia virum oraculo monitum vt ad confluentem Araris, & Rhodani vrbem extrueret, eundem à coruis circumuolantibus edoctum, quo loco vrbs condenda eſſet; ab hoc augurio coruorum quos Celtæ lugos vocant; & à monte quem Dunum appellant, Lugdunum nominatum eſſe.

Neque contraria loquitur Plutarchus, dum ait Lugdunum intra inſulam conditum; reliquit Plancus antiquam vrbem in monte, alteram ſub monte condidit; retinuit idem nomen ne augurium mutaret, nec mutauit locum vt ſeruaret oraculum: confecta res eſſet, ſi vnus Plutarchus eſſet non geminus, verus non falſus, atque hic eſſet illuſtris ortus Lugduni, oraculum, & augurium, gemini Parentes, & duæ origines.

Dubitare incipis, Philarche, & perſuaderi velles Lugdunum Planco antiquius eſſe, vt tu eſſes antiquior, ſcilicet antiquitatem publicam arbitraris tuam, & te æternum putares, ſi patria tua ſine ortu eſſet: affero aliquid fortius, & te conuinco, Strabo Auguſto, & Planco penè coætaneus, Lugdunum celebre orbis Emporium, Seneca opulentam ciuitatem, & ornamentum Prouinciarum vocat; Oro te, Philarche, quomodo Lugdunum orbis Emporium eſſe potuit ſi adhuc orbi ignota vrbs fuit? quis nuntiauit Europæ Lugdunenſes nundinas ſi adhuc Lugdunum vix erat? quomodo tam celeriter duci aratrum, attolli mœnia, ædificari ædes, muniri officinæ potuerunt? an ſimul Lugdunum naſci, & creſcere, ſimul vrbs parua, & adulta, ſimul obſcura, & publica eſſe potuit? vix ipſa nundinarum fama ire tam citò per Europam, & redire potuit; ipſe aues ſi mercaturam facerent inuitari ad nun-

dinas,& venire tam propere ex toto orbe non potuissent. Non ita res crescunt,Philarche,nihil magnum simul,& exiguum est,ad magnitudinem per gradus itur,& lentius adhuc adolescunt vrbes quam arbores.

De literarum studijs idem dico atque de nundinis: quis nuntiauit orbi Lugdunensem Aram? quis Athenas tam celeriter in Athenæum transtulit? quis prouocauit ingenia ad certamen? an simul doceri scientiæ, & addisci potuere? an ijdem discipuli esse, & Magistri? Musæ ipsæ priùs alumnæ fuere quam Magistræ, nemo nascitur eruditus,si Mineruam excipias, quæ ex cerebro Iouis prodijt intus erudita, & foris armata: floruere temporibus Planci Athenæ Lugduni, igitur ante Plancum Athenæum fuit: inuenit intra insulam Druydes Plancus non induxit, debet illis sapientiam Gallia non Romanis, & diu ante sapuimus Gallicè, quam Latinè.

LVGDVNI ORTVS PROBLEMA.

VIDES Philarche originem Lugduni controuersiam esse non historiam; neutra pars vincitur,neutra vincit; problema est ortus Lugduni,& primæ natiuitatis nostræ mater opinio est.

Placet claudere Epistolam more Senecæ, & ne indonatus abeas hoc te symbolo dono. Quid interest,Philarche,quando Lugdunum inceperit, pluris refert quando desiturum sit; ex te ipso rem probo, quid interest quos Maiores habueris si es minor, quo ex sanguine fluxeris si es decolor,quo ex genere veneris si degeneras: mallem antecessores tuos minores esse,& te maiorem,mallem augeri in te quam decrescere, & nollem te Augustulum esse, sed Augustum: Quid prodest scrutari cineres vnde venisti? Omnis cinis ab Adamo, atque hic à nihilo est: cur emendicas alienam nobilitatem, si cares propria? mallem te ex tuo diuitem esse; nemo bene triumphat aliena gloria: cur exploras alienos cineres si tui fetent? Nullus cinis principem olet;nemo Regem agnouit ex cinere: cur distinguis inter cineres? omnis cinis æqualis, & omnis sanguis concolor est: Cur quæris originem sanguinis? periculum est ne in fonte fallaris, omnis princeps ab ignoto venit, & omnis plebeius à nobili est.

Ante bis mille annos Lugdunum non fuit, & tu ante seculum

non

non eras: cur eò pergis vbi non eras?cur te ante te quæris? quo longius progrederis eo longius à te recedis, cinis eras antequam esses,si aliud quæris,ante cinerem eras nihil.

Crede mihi Philarche, stude rebus futuris non præteritis, minorem te præterita faciunt, & futura maiorem; decrescis ex præterito,crescis ex futuro; additur tibi quidquid aduenit, & quidquid præterijt, perijt tibi:hæc nobilis disciplina est,studere futuris; æternus non fuisti,fac te perpetuum, auspicare æternitatem intra tempus, incipe immortalis esse dum viuis, cœpisti aliquando,fac ne vnquam desinas,ego hic cesso.

DISSERTATIO
DE ANTIQVO SITV LVGDVNI.

Illustrissimo,Reuerendissimoque Domino

D. CAMILLO DE NEVFVILLE

ARCHIEPISCOPO LVGDVNENSIVM, & Proregi Meritissimo.

QVOD eunti ad Mediolanensem Præfecturam Ambrosio commendauit Probus Romæ Præfectus, vade, age non vt iudex,sed vt Episcopus;id sine commendatione, & sponte facis, ARCHIPRAESVL ILLVSTRISSIME, agis vt Antistes non vt iudex,repræsentas Ambrosium Lugdunensem Lugduni, & partes Archipræsulis diu ante impleuisti quam Præsul esses.

Tria te gemina dignitate dignum efficiunt,Nobilis indoles,eximia virtus, illustris eruditio; nec pauciores dotes exigit vtraque dignitas,nec potest optare plures.

Atque indoles quidem tua adeò nobilis,& magnifica est, vt dicere veriùs quam ille possis,enumeraui populos gubernationi meæ commissos,nulla ouis ignota pastori,nulli pastor ignotus fui;nulla est miseria quam non subleuarim, nulla felicitas quam non auxerim; Idcirco me Proregem putaui vt haberem quibus bene-

facerem;alluunt Lugdunum duo illustres fluuij, ego tertium flumen me esse putaui,vt Lugdunenses meos beneficijs alluerem,& sæpe omnes inuitaui vt ex me haurirent tanquam ex flumine.

Addidisti nobilitati indolis splendorem virtutis, vt bis nobilis esses;nulla tibi ex virtutibus deest,& tu nulli; nec facile iudicium est quænam in te virtus emineat, dum omnes sunt eminentes, olim futuræ Eminentissimæ; præcellere tamen videtur cæteris morum suauitas, & affabilitas; hæc te omnibus amabilem facit, & tibi omnes amabiles; per hanc pates omnibus miserijs instar asyli, omnibus precibus instar templi, omnibus dubijs instar oraculi: per hanc neminem excludis, & omnes allicis; per hanc quasi Echo Lugdunensis omnes audis, & omnes alloqueris.

Neque inerudita est virtus tua,vidit te Lugdunum Rhetorem, Lutetia Philosophum, Roma Theologum; iunxisti Gallicam sapientiam Romanæ,temperasti vnam altera,& collegisti magnarum nationum virtutes non errores: Inde illa excellens prudentia tua,non lenta,nec præceps,non astuta,nec incauta,non facilis vt fallatur,non infidelis,vt fallat; inde illa facilitas in rebus agendis; vides initia rerum, & progressus,vides ordinem,& finem, vides circuitum rerum, & centrum; & dum alij per lineas currunt iam attigisti punctum.

Eæ sunt dotes,quæ te vtrique dignitati Proregis,& Archipræsulis parem efficiunt, & maiorem; sustines geminum onus, nec minores; iungis vtrumque ministerium,nec confundis, consecras vnum altero; idem seruis Deo, & Regi;idem concilias vtriusque obsequium,& distingnis præceptum.

Atque hæc est causa cur tibi offeram geminum Lugduni situm sub Aristi nomine,idest virorum optimi. Fuit olim Lugdunum in monte, & sub monte, vterque situs est tuus, habes vtrobique ciues guberbator, & oues Pastor, ego vbique sum, si annuis,

MAGNITVDINIS TVAE,

Addictissimus seruus PETRVS L'ABBE.

DIS-

DISSERTATIO SECVNDA

DE SITV LVGDVNI.

PRIMA PARS.

LVGDVNVM IN MONTE CONDITVM.

VIs scire, Ariste, quod sciri vix potest, an in monte, Lugdunum, an vbi nunc est, à Planco sit conditum; hæc quæstio ad alteram pertinet vbi condi debuerit, hæc aliam appellat quis sit optimus magnarum vrbium situs: hæc ego duo si probauero, quæstionem tuam ante soluam, quam eam attingam.

Videtur optimus vrbium situs in montibus esse, inde propiores cœlo sumus vnde venimus: inde alloquimur Numen è propinquo, & ferè aspicimus; inde intuemur patriam olim futuram; inde imperamus Elementi, & cœli ciues penè iam sumus; inde altiores sumus rebus caducis etiam dum cadimus: qui plana camporum incolunt, & depressa terrarum, minores sunt rebus humanis, & seipsis; calcant eos elementa, quæ calcari debuerant, opprimit eos terra, & ferè iam tegit, & sepeliendi olim, iam penè sepulti sunt.

Non dubitabis vt puto, eum situm optimum esse quem Deus elegit, placuere semper montes Deo: hic sæpe audiri voluit, hic videri, hic sæpe amicis conuiuia posuit, hic sæpe ipse conuiua fuit! hic sæpe templum habuit, & semper templi instar mons fuit: Vrbs illa nobilis Ierusalem idcirco altera Dei patria fuit, quia in montibus erat, descendebat ad illam Deus ab cœlesti Ierusalem, gemina illi patria, & duplex Syon, & vterque mons erat; alibi Deus hospes hic municeps, alibi aduena, hic penè indigena fuit.

Ne Theologum agere me putes, addo Philosophum, sed diuinum, ille in ea republica, quæ homines beatos faceret, si faceret ciues, describit vrbem tam similem Hierosolymæ, vt pinxisse videatur antiquam, non inuenisse nouam; vt omittam cæteras vrbis leges, eam in montibus constituit: Illuc, inquit, difficile vitia penetrant quia humi reptant, illic virtutes libenter habitant deorum vicinæ, illic animus propior est origini suæ illic auspicatur æternitatem intra tempus, illis viuit Deo iudice, & se teste, illic inquilinus mundi est, & penè iam habitat extra mundum.

Vis addam Philosopho politicum? impositæ montibus vrbes ipso situ munitæ sunt, mons illis agger,& murus,& propugnaculum est;ipse ascensus hostem fatigat,vinci potest dum ascendit,& antequam ascendat iam penè victus est; atque hæc maximè vera erant cum ariete muri euerti solebant; obrui poterat saxis ascendens Aries,quatiebatur antequam quateret, ridebantur hæc tormenta,& plus timebantur nudæ volucres quam armati arietes;at sitæ in plano,& vallibus vrbes,ipso situ sunt debiles;adiri possunt à deambulante hoste,superari à currente,obrui à descendente; nihil vrbem tuetur nisi agger,& murus,vterque facilis expugnatu dum facile attingi potest.

Ridebis puto si medicum agam,montes ipso situ sunt salubres, illic aer innocens, & sine veneno est; illic aqua vinum, illic vinum ambrosia, illic cibus manna, illic omnis herba medicina est; illuc adrepere morbus non audet vbi omnis homo medicus est; illuc mors non venit nisi vocata; illic tacite senescimus, illic centum anni sunt iuuenes, illic moriendi penè libertas est; illic tunc incipit æternitas cum tempus displicet: in vallibus omne elementum pestis, omnis natura morbus, & omnis morbus penè lethalis est.

Audio ad historiam me euocas, Ariste, at hæc omnis sacra, & profana montibus fauet; in montibus septem excitata est Roma quasi vnus non sufficeret; ab eo tempore adeò montes amarunt Romana,vt in illis palatia ædificarint, aut templa; & ne vrbes incolis carerent,in illis homines ciues,& colonos collocarunt Deos. Quanti æstimarint montes Galli ex eo colligere licet; clarissimas quasque vrbes denominarunt ex montibus; inde illa Gallorum virtus, ridebant pericula inter tonitrua nati, & mundo maiores negabant timendas mundi ruinas si caderet; inde intra Galliam fluuiorum ripæ,& maris oræ hospitia magis erant quam domicilia; illic propolæ habitabant, non incolæ; illic excipiebantur tabernis institores quasi hospites; illic sistebantur peregrini mores ne in vrbes ascenderent; grauiusque metuebant sibi Galli à peregrinis moribus quam ab hostibus.

Vides Ariste solutam à me quæstionem quam non attigi, in monte Lugdunum condi debuit,igitur in monte conditum fuit: Cur enim vir prudentissimus Plancus vrbem à Senatu extruere iussus, eum situm non elegit quem Roma laudaret? cur eum voluit quem Roma nollet? cur homo Romanus vrbem non erigeret similem Romæ? cur eum montem neglexit, qui Capitolij instar esset cur aduersus nutantem adhuc Gallorum fidem eum

mon-

montem non occupauit quem natura muniÿsset? cur ibi stetit vbi à Gallis è monte descendentibus opprimi posset? cur prætulit insalubrem locum? cur homo gloriæ cupidus eum montem non elegit, vnde quasi ex theatro aspicere Alpes, & aspici posset...

Audio quid opponas, Ariste, esto Lugdunum condi in monte debuerit, negas conditum esse; scilicet multa fiunt, quæ fieri non oporteret; Iulius Cæsar intulit bellum patriæ, quod inferre non debuit; Augustus permisit Antonio caput Ciceronis, quod capite suo tueri debuit: ipse Plancus pro Triumuiris stetit qui stare pro republica debuit; scilicet imminutam habemus prudentiam, nemo est qui aliquando non erret, licuisse aiunt Catoni errare semel.

Descendo ad singulare certamen, & nisi defendis rem euinco, prima rei factæ probatio est res ipsa facta: nemo negabit id fuisse integrum, quod videt imminutum; stetisse vrbes probat ruina vrbium, & sæpè rem totam ostendit superstes rei particula: succede mecum in montem, adhuc retinet nomen fori, & Veneris; igitur in monte forum fuit, & templum Veneris; percurre montem, lustra marmora, lege tabulas antiquis characteribus inscriptas; viuit in hoc lapide Senator, in illo Eques, hic Tribunus, hic Questor, fuit; igitur illi olim in monte vixerunt; vidisti faciem montis, scrutare viscera, explora sepulcra, videbis lacrymas in phialis, cinere in vrnis, ossa in sepulchris, inuenies intra montem vrbem mortuam, igitur in monte vrbs vixit, omne cadauer corpus erat, quidquid decreuit, magnum fuit, & quidqqid decidit olim stetit.

Prouoco te ad pendentes aquarum ductus, Quæso Ariste, si Lugdunum in plano fuit; cur eò aquas deriuare vbi erant gemini fluuij? cur eò fontes traducere, vbi fontes è monte manabant? deinde cur ij aquarum fornices ad plana non descendebant si Lugdunum in plano erat? Imo illi id monte sistebant, igitur in monte Lugdunum stetit; scilicet amabant Romani viuaces, & leues aquas, propterea illas ex aere suspendebant, vt pondus excuterent; ob eam causam per arcus triumphales deuehebant vt nemo eas aquas contemneret quas videret triumphantes: Aspice extantes adhuc toto monte arcus triumphales, & nega ibi Lugdunum fuisse vbi tot extant Lugduni reliquiæ.

Placet vrgere rem testimonijs, ne dubites de testium fide sunt Martyres, fluxit è monte sanguis Martyrum Lugdunensium, hodieque crux visitur vbi olim fuere decollati; adhuc decliuis vicus rorantis sanguinis nomen retinet, adhuc Arar sanguinis nomen

men habet, & ferè colorem! Ex ijs testimonijs sic arguere licet, decolati sunt in monte Martyres, igitur Martyres in monte vixere: plenus est mons sanctorum reliquijs, thesaurus est quidquid intra montem latet, nullum est in monte vestigium quod non sit sacrum, intra montem est populus Martyrum mortuus, igitur in monte fuit viuus.

Ais te crediturum, vel si vnus author vidisse se in monte Lugdunum afferat: affero vnum maiorem omni exceptione.

Vidi duobus imminens fluuijs iugum,
Quod Phœbus ortu semper obuerso videt,
Vbi Rhodanus ingens amne prærapido fluit;
Ararque dubitans quos suos cursus agat.
Tacitus quietis alluit ripas vadis,
Estne illa tellus spiritus altrix tui?

Respondes Poetam esse qui loquitur, imo Hercules est à Ioue missus, vt exploraret genus Claudij; petebas testem humanum, habes diuinum. Reponis malle te homini credere quam Ioui: at hæc iniuria Deorum est, si tamen hominem quæris. Idem Seneca Epist. 91. Arsit opulenta ciuitas ornamentum Prouinciarum quibus inserta erat, vni imposita, & huic non altissimo monti: Amabo, Ariste, an potuit apertius loqui, an sapientiorem testem requiris quam Philosophum? an seueriorem quam Stoicum? an veriorem quam cui mentiri non licuit? aut negare debes arsisse Lugdunum, aut fateri fuisse monti impositum.

SECVNDA PARS.

LVGDVNVM SVB MONTE CONDITVM.

DVBITARE incipis, Ariste, & si vrgerem præberes assensum; at suspende tantisper iudicium, nec te rapiant acuta, sed vera; ridebis breui elogia montium, & miraberis quidquid acutum est, non semper esse verum.

Vis eludam argumenta proposita? quale illud primum? è montibus propiores cœlo sumus, amabo te, qualis est illa maior vicinitas, quæ infinitè distat! Deinde quorsùm illa propinquitas si ad cœlum affectibus itur non pedibus? vndique ad cœlum ascendit animus, nec moras inijcit locorũ distantia dum momento itur

nec

nec deprimunt valles animum, nec montes erigunt, altior est rebus caducis etiam in puteo positus, vndique intuetur solem ; & ciuis olim futurus, iam illic præsens esse potest vnde adhuc abest.

Quale illud ab amore montium petitum ! audi quam valde Deus montes amet, in montibus fulgurat, in montibus tonat, in montibus supplicia conflat, in vallibus præmia ; primi montes iratum Numen sentiunt, quia primi nocentes sunt ; descendit ab illis ad vales scelus; inde illa sterilitas montium, nihil illic crescit nisi crimen; quid faciant vrbes vbi natura sterilis est? non inficior amatam à Deo Solymam ; stetit tamen caro hic amor homini Deo ; propterea puniuit ingratum montem, & nunc ibi Solymanus est, vbi olim Solyma fuit.

Eneruasti tertium argumentum dum appellasti Platonicum, diuinus ille Plato aues nos esse credidit dum rempublicam aeriam finxit ; qualis enim illa respublica cuius nemo ciuis fuit ? quales leges quas nemo seruauit ? qualis ille homo singularis, & communis? quomodo vnus si multiplex, quomodo multiplex si vnus, quomodo æternus si incipit ? quomodo immortalis si desinit : Crede mihi Ariste, ideæ sunt istæ quibus nemo vescitur ; quid mirum si rempublicam in monte statuit qui rempublicam in aere finxit ? nec solidiores sunt rationes quibus nititur, illuc inquit vitia non ascendunt ; imo illic nascuntur vnde descendunt.

Speciosius est argumentum politicum non verius, munitæ essent vrbes in montibus si cursu superandæ essent non impetu ; amat ardua virtus, & quo ire non potest gressu, tendit volatu; nihil est inuium fortitudini, vbi non inuenit viam, ibi facit : Sed esto difficilis sit montium ascensus, æquè difficilis descensus est ; obsidentur montes à vallibus, solus aer in montibus liber est, quidquid crescit captiuum, quidquid viuit famelicum est. Quis eas vrbes munitas dicat quæ capi possunt ab hoste non inuadente, nihil opus est balistis, aut impacto ariete, ipse locus carcer, fames balistas, & egestas aries est.

Nec melius est argumentum medicum quam politicum ; salutares sunt auibus montes non hominibus, imo neque auibus salubres sunt vbi aues non viuunt; deuolant ad valles vt prandeant, reuolant ad montes vt ludant, redeunt ad valles vt quiescant ; quis illic habitet vbi aues non cubant ; quid illic viuat vbi nihil nascitur, quis illic exigat quatuor anni tempestates vbi sunt tantum duæ ; illic omne Ver, Æstas, omnis Autumnus hyems, omnis ventus Aquilo, omne tempus tempestas est ; solæ illic ru-

pes in tuto habitant, quæ breui deficerent si sentire possent.

Confesta res est si ad historiam me reuocas, omnis historia vallibus fauet; amarunt montes Romani, vt in illis trophæa erigerent non domicilia; extruxere in montibus ædes Dijs quas noluissent sibi; aggeres sunt non montes quibus Roma cingitur, pars Romæ maior in plano iacet, & plus debet Tyberino Roma quam Romulo; iniuriam facis Gallis dum montanos appellas, denominarunt vrbes ex montibus, sed quibus suppositæ essent vrbes non impositæ; pleræque tamen vrbes in plano iacuere: inde illa humanitas innata Gallis, haurire illam è montibus non potuere, vbi quidquid degit asperum est.

Vides, Ariste, si de iure agatur ab hac parte ius stare, vis expendā factum: incipio à testibus, Strabo l.4. *Λουγδοῦνον ἐκτισμένον ὑπὸ τῷ λόγο, κατὰ συμβολὴν Ἄραρος ποταμῶν καὶ τοῦ Ροδανοῦ.* Amo te, Ariste, dum agitur de situ vrbis cui potius credendum quam Geographo, aut quis fidelior testis quam ille qui coæuus penè Lugduno fuit, qui doceri potuit iuuenis à Planco sene; qui Plancum forte vidit, & fortè Lugdunum; at ille suppositum monti Lugdunum, non autem impositum, ille in confluuio Araris, & Rhodani conditum dicit, igitur non in monte, vbi ij amnes non confluunt; post tam illustre testimonium Strabo est qui Straboni non credit.

Plutarchus in Annibale, Annibal inquit castra mouit, & per Rhodani ripam aduerso flumine peruenit ad locum quem insulā Galli vocant; hanc Arar, & Rhodanus ex diuersis montibus defluentes efficiunt; ibique nunc Lugdunum est celeberrima Galliæ vrbs, quam longis postea temporibus à Planco Munatio conditam accepimus; sumpsit hæc verba Plutarchus ex Tito Liuio, qui de Annibale hæc habet, postero die profectus Annibal aduersa Rhodani ripa, mediterranea Galliæ petit, quartis castris ad insulam peruenit vbi Arar, & Rhodanus amnes diuersis ex Alpibus decurrentes agri aliquantum complexi confluunt in vnum, medijs campis insulæ nomen inditum. Vterq; ex Polybio hausisse videtur l.3 Arar, inquit, & Rhodanus ex arduis, & inaccessis montibus decurrentes insulā efficiunt ei parti Ægypti similem, quæ Delta appellatur, illac transiuit Annibal. An autem male Cluuer. lib. 2. antiquæ Italiæ pro Arar, legerit Isara, examinabimus sequenti dissertatione; ex quibus testimonijs hoc argumentum conficio, ibi Lugdunum conditum est vbi Annibal stetit quartis Castris; at stetit in eo loco quē Galli insulam vocant, igitur intra insulam Lugdunum conditum est. Igitur non in monte qui intra insulam non est.

Vis

Vis addam virum Consularem qui ex fastis Consularibus ortum Lugduni describere potuit, vti alia multa descripsit: Is est Dio. lib. 46. ἐκέλευσαν αὐτοῖς τοὺς ἐκ Οὐιέννης τῆς Ναρβωνησίας ὑπὸ τῶν Αλλοβρίγων ποτὲ ἐκπεσόντας, καὶ ἐς τὸ μεταξὺ τοῦ τε Ροδανοῦ, καὶ τοῦ Αράριδος ᾗ συμμίγνυνται ἀλλήλοις ἱδρυθέντας συνοικίσαι, καὶ οὕτως ἐκεῖνοι ὑπομείναντες τὸ Λουγόδουνον μὲν ὀνομασθὲν, νῦν δὲ Λούγδουνον καλούμενον ἔκτισαν. Id est Senatus iussit illis, idest Lepido, & Planco, vt ijs qui quondam Vienna Prouinciæ Narbonensis oppido ab Allobrogibus erant expulsi, & intra flumen Rhodanum, & Ararim ad eorum confluentes consederant vrbem conderent; atque ita illi subsistentes Lugdunum, quod olim Lugdunum vocabatur ædificarunt. Amabo, Ariste, ibi illi Lugdunum condiderunt vbi Viennenses substiterant; at illi intra fluuios consederant, igitur intra fluuios Lugdunum conditum est, igitur non in monte qui extra fluuios est.

Placet addere testibus humanis testes inanimes ij muti sunt, & loquuntur, ij solidi sunt etiam vitrei, ij incorruptibiles sunt etiam corrupti: testatur Paradinus an. 1529. in colle S. Sebastiani effossas duas tabulas æneas, quibus oratio Claudij Imperatoris in Senatu habita continetur; in eodem cliuo vinearum fossores, & qui ædificiorum fundamenta scrutantur, incidunt sæpè in nummos veterum Principum vultu signatos: ibidem inuentum est sepulcrum vitreum, & in sepulcro infantis ossa: Rogo te, Ariste, cur illustres tabulæ intra montem non sunt inuentæ si in monte Lugdunum fuit: cur infans alibi sepultus quam vbi natus? cur nummi, cur ossa, cur cineres, cur intra insulam tot mortui si intra insulam nemo vixit? certe vbi cecidit Lugdunum, ibi stetit: intra insulam est cadauer vrbis antiquæ, igitur intra insulam vrbs antiqua vixit.

Valida sunt hæc testimonia etiam nuda, validiora sunt rationibus instructa; primam affert Strabo lib. 4. καὶ γὰρ ἐμπορείῳ χρῶνται Romani vtebantur Lugduno, vt emporio, scilicet merces ab vrbem Arelatensem ex Italia, Hispania, Africa, atque ipso etiam Oriente deuehebantur; inde per Ararim, & Dubim ad Heluetios, & Germaniam vtramque: vel terrestri itinere ad Sequanam transuectæ, secundo amne ad Caletes, & Lexouios, ipsumque Oceanum deferebantur; sic Lugdunum ipso etiam Augusti æuo ad vtriusque maris commercia patebat, nondum aperta per Gades Oceani Septemtrionalis circumnauigatione; at hec tota negotiatio perijsset, si Lugdunum fuisset in monte; quis enim emporiũ, quis forum quis nundinas in monte constituat nisi cũ auibus mercari

cari velit;igitur intra fluuios Lugdunum fuit,vbi erat emporium.

Alteram rationem politicam affert idem Strabo lib. 4. extremo,timebatur fluxa, labilis, & nondum fatis firmata Gallorum fides; igitur præuertendum erat malum, non expectandum; nec melius præuerti poterat quam vrbe munita;nec melius vrbs muniri potuit quam duobus fluuijs, ὥσπερ ἀκρόπολις διὰ τὰς συμβολὰς τῶν ποταμῶν. Igitur intra duos fluuios Lugdunum tanquam propugnaculum conditum fuit.

Denique non negabis Plancum virum prudentem fuisse; cui Iulius Cæsar exercitum, & Galliam commisit; cui Augustus vrbis custodiam credidit, dum ad decretoriam illam pugnam perrexit, qui Augur, qui Consul qui Imperator fuit; at ille parum prudens fuisset si relicta illa munitissimi loci, & duorum fluminum opportunitate, iniquo loco in monte vrbem condidisset: Neque illud omittendum placuisse Planco hunc vrbium situm, extruxit Rauricam ad ripam Rheni, igitur Lugdunum ad confluentem Rhodani.

CONCILIANTVR OPINIONES

LVGDVNVM IN MONTE, ET SVB MONTE.

HÆres, Ariste dubitanti similis, non allubet inquis,hæc eloquentia quæ discentem fallit; persuaseras Lugdunum in monte conditum, nunc in plano constituis: cur extruis vrbem & euertis? si vtrumque verum esse non potest, cur vtrumque doces; nemo decipitur lubens, nemo assensum mutat nisi inuitus; malo nescire situm Lugduni quam de eo ambigere; doctior est qui ignorat quam qui dubitat,vnam rem nescit qui non ambigit, vtramque partem ignorat qui de vtraque dubitat.

At non ego assentior tibi, Ariste,magna pars sapientiæ est scire cur dubites; ex omnibus sapientum sectis eam semper doctiorem credidi, quæ omnia nouit dum de omnibus ambigit; certè nos idem scimus, dum tu affirmas, & ego dubito: Ego aliquid præterea scio dum puto id esse verum,quod tu arbitraris falsum: Præterea ille doctior est qui falli vix potest, at nemo fallitur nisi qui affirmat,nemo affirmat dum dubitat;cur ego tam facile exponam assensum meum? cur non retineam ne erumpat, cur non

fu-

ſuſpendam ne cadat, cur ne errem errare non timeam? nemo difficilius fallitur quam qui fraudem timet: Crede mihi, Ariſte, ſi excipias Deum,omnis ferè natura problema eſt.

Placet conciliare te mihi,Ariſte, quod hactenus dixi problema eſt, quod iam dico hiſtoria; fuit Lugdunum impoſitum monti, fuit ſuppoſitum; fuit vrbs vna & gemina, fuit eadem duobus in locis; fuit intra confluentem robur Coloniæ, fuit in monte flos Romæ; fuit in plano negotioſa, fuit in monte magnifica; fuit in plano emporium, fuit in monte theatrum, & templum; fuere in plano homines, fuere in monte Dij: propterea apparent adhuc in monte portæ vrbis & mœnia,quia in monte vrbs fuit;imo extant vtrobique antiquæ vrbis rudera quia vtrobique Lugdunum extitit.

Atque hic eſt nobiliſſimarum vrbium ſitus qui partim in plano, partim in excelſo eſt; percurre clariſsimas ciuitates, nec Roma tota in plano, nec Solyma tota in excelſo eſt: nec mundus ipſe planus, nec cœlum æquabile eſt; Sol & Luna montes habent; quidquid eſt optimum ſphæricum eſt;nec ſatis fertilis eſt ſola planities, nec ſatis ſalubris; temperant ſe inuicem mons & campus, ille Bacchum, hic Cererem miniſtrat, vterque ſanitatem; recreant aſpectum colles dum coronant, fatigat oculos perpetua planities dum non terminat; infinitum apparet, quod nihil habet extremum: grauiorem rerum eſt in plano iacere, leuiora pendent ex aere, temperata amant aſcendere, & deſcendere: imitatur optima quæque Lugdunum, excelſum eſt ſi montes amas,& planum ſi æquora.

DIS-

Non ſatis dixi maior es alienis negotijs, & maior tuis ; neque externa te implent, nec tu es plenus teipſo; extendis te vltra te ; ſequeris te nec attingis, attingis te nec apprehendis; neque vnquam apprehendi poſſes niſi redires ad te:tunc vero vacuus curis alienis, & ſolutus tuis, pulchram ſolitudinem facis,in qua nemo interpellat te,neque tu ipſe.

Permitte vt inter eam quietem adeam te ; ne aditum excuſes, aut neges adiungo me ſocium Illuſtriſsimo Viro,& tibi amiciſſimo. Is eſt eruditiſſimus Dominus Petrus de Marca, nuper mortuus,& apud te viuus;omitto auguſtos Archipræſulis titulos vt ſit familiare colloquium;impediret libertatem loquendi Maieſtas Eccleſiaſtica ſi cum illa eſſet diſputandum, & vir modeſtiſſimus agitari quæſtionem familiariter mauult, quam reuerenter; propterea appellabo illum Ariſtum, me Alexin, & te arbitrum controuerſię Polymetum,amica ſunt nomina,& controuerſijs adhiberi ſolitā, & niſi olim inuenta eſſent, inueniri nunc vellent in gratiam tui.

STATVS CONTROVERSIÆ.

SCRIPSERAM Pariſijs Epiſtolam Hiſtoricam de ortu Lugduni, & probabam ex aduentu Annibalis in eam Inſulam quàm Arar, & Rhodanus ſuo confluxu efficiunt, nullam tunc fuiſse vrbem Lugduni quam Annibal non vidit, & cuius Polybius Annibalis iter deſcribens non meminit: legebat eam Epiſtolam præſente me Petrus de Marca, quam Ariſtum voco, vir eruditiſſimus,qui vt erat beneuolus blandè ſubridens : Et tu,inquit, Alexi fidei es tam facilis, vt credas Annibalem ad eam Inſulam acceſſiſſet : Ego vero veniſse ad eam Inſulam aſſero, quam Rhodanus,& Iſara,non autem Arar efficiunt; atque ita legendum eſt apud Polybium l.3. Ἴσαρας non Σκώρας, & apud interpretem Iſara non Arar ; ſcilicet corruperunt textum librarij, & ignari locorum, Annibalem adeò turpiter erraſse volunt, vt omiſso recto itinere Alpes extra Alpes, & Italiam extra Italiam quæſierit : ad hæc ego modeſtè reſpondere,ille vrgere fortiter, ſed interueniens Illuſtrium virorum comitatus diſsertationem interrupit.

Permitte, VIR ILLVSTRISSIME Polymete,interruptam tunc temporis controuerſiam coram te redintegrari : audies

libenter rediuiuum amicum, qui te toties libenter audiuit; reuixisse igitur illum puta, & coram te loqui; id vnum rogo vt pro æquitate tua rem totam rationum pondere, non authoritate metiaris, victorem me spero si expendatur veritas non dignitas: Si tamen vinci contingat, at saltem illud gloriosum erit à tanto Aduersario victum esse; & gloriosum Scipioni fuit pugnasse cum Annibale, nec inglorium Annibali à Scipione superatum esse.

MAGNITVDINIS TVAE

Addictissimus seruus PETRVS L'ABBE.

DISSERTATIO
DE ITINERE ANNIBALIS.
An venerit ad confluentem Araris, & Rhodani, an verò tantum ad confluentem Isaræ.

ARISTVS. Tanti æstimauit Polybius scire iter Annibalis dum ex Africa in Italiam armatus venit, vt relegere vias, lustrare Alpes, metiri regiones, & penè numerare vestigia voluerit; penè alter Annibal dum insistit primi vestigijs, & dignus Scipione discipulo; quem etiam reddidit Annibali parem, & maiorem.

Illustrius planè author Polybius qui ea quæ scripsit vsurpauit oculis, & testis oculatus esse voluit prius quam esset historicus; difficilis tamen author dum nimis est accuratus: nocent aliquando minuta magnis, & sæpe oculi facessunt curam ingenijs, dum ea vident, quæ cadunt sub sensum, & fugiunt intellectum.

Testis sit ille locus quem tu Alexi contra ortum Lugduni adduxisti; sic enim habet Polybius lib. 3. interprete Perroto, Annibal quartis castris ad insulam peruenit, locum & multitudine hominum, & feracitate regionis prædiuitem, cui propterea nomen insulæ inditum; quod ibi Arar, & Rhodanus ex Alpibus decurrentes aliquantum agri amplexi defluunt in vnum, faciuntque

in-

insulam, & figura, & magnitudine similem ei, quæ in Ægypto Delta appellatur.

Ita tu legisti cum interprete tuo; at ego græcè apud Polybium Ι'σαρας pro Σκώρας, & Latinè apud interpretem Isara pro Arar legendum contendo, & validis, vt spero rationibus rem euinco: pretiosa res fides est, veris tradenda non falsis, ea in rebus diuinis indocta, & cæca, in rebus alijs oculata esse debet, & erudita.

Excutiamus igitur locum Polybij, & quidem si authoritate agendum sit, Philippus Cluuerius eruditus Geographus, de quo hæc aiunt lustrasse oculis ea regna quæ descripsit, dimensum esse spatia regionum, examinasse distantias locorum, & penè vlnas numerasse: In Italia sua Cluuerius prosecutus iter Annibalis, dum apud Polybium legit venisse Annibalem ad eam insulam quam Arar, & Rhodanus suo concursu efficiunt, facilè agnouit irrepsisse mendum, & legendum apud Polybium Ι'σαρας pro Σκώρας, & apud interpretem, Isara pro Arar: alioqui exerrabat longè ab Italia Annibal, ad quam tamen properabat: at similius vero est errasse scriptorem quam Annibalem, & librarium quam ingentem exercitum.

Expende quæso, Alexi, vim huius authoritatis, accuratus Geographus describit iter Annibalis quale explorauit; Idem Isaram vidit, & Ararim, & vtriusque diuersas insulas, idem insularum ab Alpibus distantiam dimensus est oculis, & penè vlnis; idem legit apud Polybium Ι'σαρας pro Σκώρας, & apud Plutarchum, & Liuium Isara, pro Arar: igitur ita legendum est, igitur Annibal Isaram vidit non Ararim: Nec tamen Cluuerius magnos authores accusat, sed librarios qui dum ea describunt, quæ non intelligunt facilè deprauant, quæ ignorant; & facilis fuit duarum literarum corruptio: vide tamen quo malum pertineat, duarum literarum mutatio, exerratio est ducentorum milliarium.

Neque authoritate tantùm tecum pugno, sed ijs rationibus quas Annibal ipse non vinceret qui vicit Alpes: deduco primam ex verbis Polybij, Arar inquit, & Rhodanus ex Alpibus decurrentes aliquantum agri amplexi defluunt in vnum; at Arar non decurrit, sed adeò molliter, & lentè fluit, vt dormire videatur non currere: neque ex Alpibus defluit qui intra Vogesum montem apud Mediomatrices nascitur; nec mons Vogesus accenseri potest Alpibus quas Rhenus, & longus terrarum tractus à Vogeso dirimit: confundi non debent fines locorum, nec reuelli limites quos natura præfixit; habent sua nomina mon-

tes, & campi, & fluuij, confundit loca qui mutat nomina.

Robustior est altera ratio ex eodem Polybio deprompta, ad eam insulam peruenit Annibal quæ figura, & magnitudine similis est ei parti Ægypti quæ appellatur Delta, at Cluuerius diligens Geographus, & mensor locorum accuratus, spatium inclusum Isara, & Rhodano æquale asserit, interuallum autem Rhodano Ararique comprehensum ter maius est Delta Ægyptio, igitur eò non venit Annibal, igitur librarius dum legit Arar pro Isara, legit Sigma per Iota.

Vis alteram rationem ponderis, adhuc grauioris, properans in Italiam Annibal quasi ad certam victoriam ad eam insulam non diuertit quæ longius ab Italia distabat; fuisset hic recessus non accessus, & fuga non via; at insula Araris, & Rhodani multis milliaribus remotior est ab Italia, quam Isaræ insula; magni momenti est ad victoriam celeritas ducis, opprimit hostem non expectantem, pugnatur pene ante pugnam, fugatur hostis impellente fama, & vincitur ipso victoriæ amittendæ metu; atque hæc multo veriora sunt de Annibale, cuius vel ipsum nomen instar exercitus erat; nec minus timebantur Galli aduentantes quam Afri: terruit semper Romam Gallorum nomen, & aliquando cepit. Quis igitur credat Annibalem callidissimum ducem quæsijsse longiores vias, præsertim impellentibus Gallis, quorum primi impetus deorum credebantur esse non hominum; igitur Annibal ad insulam Isaræ venit, non ad insulam Araris.

Æqualis momenti est quod subiungo; ad eam insulam venit Annibal in qua duo fratres de regno certabant; at hoc certamen intra Isaram, & regionem Allobrogum erat: audi Titum Liuium dec. 3. l. 1. n. 31. Allobrogum gens nulla Gallica gente opibus, aut fama inferior, tùm discors erat; certabant de regno fratres duo, maior natu, & qui prius imperitabat Brancus nomine, minore à fratre, & cœtu iuniorum qui iure minus, vi plus poterat pellebatur; huius seditionis peropportuna disceptatio cum ad Annibalem perlata esset, arbiter regni factus imperium maiori restituit; ob id meritum commeatu, copiaque rerum omnium, & vestimentis est adiutus: sedatis certaminibus Allobrogum cum iam Alpes peteret, non recta regione iter instituit, sed ad læuam in Tricastinos flexit, inde per extremam oram Vocontinorum tetendit in Tricorios, haud vsquam impedita via priusquam ad Druentiam flumen peruenit, &c. ex eo loco Titi Liuij, vide quid colligam, ac primum illud quidem apparet certum; idcirco Annibal Isaræ amne transmisso Allobrogum fines ingressus est, vt discordias de regno

gno

gno componeret:igitur non vltrà Allobroges iuit, vbi querelæ nō erant;at insula Araris est extra Allobroges; deinde spes commodi Annibalem ad Allobroges attraxit,ad insulam Araris nihil attrahebat:præterea commeatu,& rerum copia,& vestimentis à Branco adiutus dicitur,adiutus verò non retentus,ac retinuisset Annibalem Brancus si ad insulam Araris deduxisset, iterum per fines suos reducendum. Denique sedatis certaminibus Allobrogum ad læuam in Tricastinos flexit, igitur non ad Ararin venit, sed ad Isaram redijt.

Mouent te eæ rationes,Alexi,& ferè persuadent; affero aliquid potentius, per eam insulam transiuit Annibal ad quam peruenit quartis castris, vt loquitur post Polybium Liuius; scilicet à Rhodano apud Tarasconem transmisso: atqui ad Araris insulam vix peruenisset octauis castris; crede mihi, Alexi, non volant exercitus,sed lentè ambulant,& cursores equi vix quarta die itur illud efficerent: vide igitur qualem exercitum Annibali tribuas non hominum, sed penè volucrum; sunt quidem in exercitu Alæ equitum,veloces ad subsidium peditum, & promptæ ad cursum; at nullus exercitus totus alatus est, Elephanti certè quos multos ductabat Annibal volare non poterant.

Penè assentiris,Alexis,vrgeo assensum, & nisi fallor euinco;redient Annibal, inquit Liuius ad Druentiam flumen peruenit, is Alpinus omnis omniū fluminum Galliæ difficillimus transitu est: nam cum aquæ vim vehat ingentem, non tamen nauium patiens est;quia nullis coercitus ripis,pluribus neque simul,neque ijsdem alueis fluens, noua semper vada nouosque gurgites faciens, adhæc saxa globosa voluens, nihil vnquam tuti ingredienti præbet: & tum fortè imbribus auctus ingentem transgredienti tumultum fecit.

Eundem tumultum expressit versibus Silius Poeta.

Turbidus hic saxis, truncisque Druentia latum
Ductoris turbauit iter.

At non venisset ad Druentiam Annibal si ad insulam Araris diuertisset,ex ea enim per Alpes Penninas, aut Graias ad Italiam tetendisset.

Idem Liuius eodem loco, prægressus, inquit, Annibal ex promontorio quodam vnde longè latèque prospectus erat, consistere iussis militibus Italiam ostendens, subiectosque Alpibus circumpadanos campos,& penè ipsam Romā; videtis ait, Commilitones Italiam,& penè ipsam Romam,atqui vno aut altero ad summum prælio,arcē & caput Italiæ in potestate estis habituri:at hæc om-

nia ostendi non poterant, si Annibal ex insula Araris in Italiam perrexisset.

Denique quis satis prudenter audeat aliud iter assignari Annibali, quam quod tres nobiles scriptores accuratè descripsere: Strabo lib. 4. Geograph. Polybius inquit, quatuor potissimum vijs adiri per Alpes Italiam dicit, per Alpes maritimas, Graias, Penninas, Cottias; per istas Annibalem in Italiam penetrasse. Plutarchus de eodem itinere sic habet quinto decimo inquit die superatis Alpibus in agrum Taurinium descendit, quo mihi verisimilius videtur per montem Genuæ, sic enim vulgo appellant, qui ex altero latere flumen Druentiam, ex altero exitum in Taurinios habet, Pœnum transijsse. Titus Liuius dec. 3. l. 1. Taurinis quæ Gallis proxima gens erat in Italiam digressus est, id cum inter omnes constet, eo magis miror ambigi quanam Alpes transierit, & vulgo credere Pennino, atque inde nomen ei iugo inditum, &c.

Vide Alexi Titum Liuium tria dicere de itinere Annibalis: primo per Alpes Cottias transijsse, deinde mirari se aliquos aliter sentire, sed eos de vulgo esse, postremò eos ridet qui Penninas Alpes dictas à Pœnis putant: at si Annibal ad insulam Araris, & Rhodani venit, per Alpes Penninas transierit necesse est. Miratur ergo sententiam tuam Liuius, appellat vulgarem, & indoctam: at ego, Alexi nolo te sentire cum vulgo.

PARS SECVNDA.

ALEXIS. Non possum satis admirari vim eloquentiæ tuæ, Ariste, quæ facit vt falsitas ipsa videatur vera; retinuisti Annibalem intra Insulam Isaræ ire vltra volentem; prohibuisti ne Ararin videret, assignasti iter quale finxisti; atque id tam eloquenter vt falsam de Annibalis itinere opinionem penè effeceris veram.

Verumtamen, Ariste, dixisti similia vero, & idcirco non vera; Aurichalcum auro simile, non est aurum, Parelium simile Soli est, differt à Sole: Vide, Ariste, ne dixeris falsa dum dixisti vero similia; falsum est quod non est verum, & verum non est quod est tantùm simile vero.

Argumento vno venisse Annibalem ad insulam Araris probo, tùm

tùm ad argumenta tua respondeo; & Annibalem per iter Annibalis ad Italiam deduco.

Polybius oculatus testis qui Annibalis iter, & forte Annibalem vidit de eo itinere sic loquitur, τῇ μὲν ὁ Ῥόδανος, τῇ δὲ Σκώρας προσαγορευόμενος ῥέοντες παρ' ἑκατέραν τὴν πλευρὰν ἀποκορυφοῦσιν αὐτῆς τὸ σχῆμα κατὰ τὴν πρὸς ἀλλήλους συμπτῶσιν. Quæro abs te, Ariste, an legendũ putes pro Σκώρας Ἴσαρας, an verò nomen integrum Σκώρας esse Isaræ nomen? at neutrum satis erudite affirmare potes, non primum quidem, quale enim illud anagramma quod nomen non inuertit, sed corrumpit; hæc enim corruptela si liceat, non minus facile dicetur Σκώρας pro Δράκος quam Σκώρας pro Ἴσαρας: Sed neque Isara ex impuritate aluei, & sordibus quas voluit Σκώρας appellari potest, leues illæ sunt, & tenues fæces, nec quales Arar ex pinguibus agris & campis contrahit; at Isara ex montibus defluens suo cursu se purgat, & fæces si quas habet aspergit agris non colligit: & Dracus deinde adiunctus velociter impellit, neque Araris instar dormire permittit; impositum est nomen Σκώρας Arari non facile alteri tribuendum; sigilla rerum sunt nomina, vt earum naturas obsignent iniuriam facit alteri qui alienum sigillum facit suum; iniuria fit Arari dum Isara appellatur, nec latinè nec græcè hoc ei nomen competit. Vides Ariste quam parum tibi Polybius faueat.

Nec magis fauet tibi Titus Liuius, ille de Annibalis itinere sic habet dec. 3. l. 1. n. 31. quartis castris Annibal ad insulam peruenit: ibi Arar, & Rhodanus amnes ex Alpibus decurrentes agri aliquantum complexi confluunt in vnum, medijs campis insulæ nomen inditum, accolunt propè Allobroges; attende, Ariste, quid respondeas, an Liuium nomen Arar vsurpasse pro Isara? an librarium errasse non Liuium? audax esses si Liuium errasse diceres, quem hactenus nemo accusauit erroris; nec tam facile errant librarij in re facili, quis credat in nomine quinque literarum ereptam vnam, & duas additas, vt fiat Arar pro Isara, nullum est crimen cuius librarij accusari non possint si huius sunt rei; sed ne Liuium, aut librarium errasse putes, audi quid addat Liuius, accolunt propè Allobroges, at Isara pertinet ad Allobroges, neque est vicinum flumen, sed subditum, Arar autem vicinus est Allobrogibus, nec indigena, sed extraneus: Vides, Ariste, qualis te author accuset Titus Liuius.

Euinco causam si testibus habeatur fides, & haberi debet dum de facto agitur non de iure; Plutarchus historicus rerum, & Philosophus morum de Annibalis itinere hæc habet; horum consi-

lijs persuasus Annibal castra mouit,& per ripam Rhodani aduerso flumine profectus paucis diebus peruenit ad locum, quem insulam Galli appellant; hanc Arar, & Rhodanus amnes ex diuersis montibus confluentes efficiunt. Quid ais, Ariste, an potuit clarius loqui historicus, & Philosophus, vtroque nomine clarus; ne hic quoque obtrudas errasse librarium, audi quid Plutarchus subdat,ibi nunc Lugdunum est celeberrima Galliæ vrbs, quam longis postea temporibus à Planco Munatio conditam accepimus. Attende vim argumenti, ad eam insulam peruenit Annibal in qua Lugdunum est conditum, at intra Ararim, & Rhodanum est conditum,igitur ad eam insulam venit.

Confer nunc Cluuerium tuum cum tribus historiæ Principibus,hominem nouum cum veteranis,mensorem locorum cum historicis rerum, & consiliorum; quasi iter Annibalis vlnis metiendum sit non consilijs, quasi Imperator astutissimus rectiorem viam secutus sit qui perpetuis insidijs, & stratagematis hostes, & vias ipsas fefellit; non incedunt semper Imperatores breuiori via instar cursorum, aptant vias consilijs,non consilia vijs? ac vide quàm sint ridiculi critici tui,disceptant de syllaba vna,de litera,de virgula quasi de Numantia,aut de Roma,& Clouerius tuus dum tricatur in nomine Isaræ,& Araris totum iter Annibalis interrumpit.

Ne sola tamen authoritate pugnare me putes, respondebo argumentis tuis, speciosis illis quidem vt fallant, non tamen satis veris vt persuadeant.

Ad primum argumentum quam facilis est responsio? Arar non decurrit, sed adeò lentè fluit, vt dubites vtram in partem eat: de aliqua cursus parte dubitari potest, at non de toto progressu: nec celerius Isara ad Gratianopolim fluit, donec se illi Dracus infundat, tunc enim eadem celeritate rapitur à Draco, qua Arar à Rhodano; nec minus verè Isaræ maritus dici Dracus potest, quam Araris Rhodanus.

Nec validior est pars altera argumenti tui: Arar non decurrit ex Alpibus, Respondeo Vogesum montem apud quem Arar nascitur, facilè Alpibus accenseri posse: quæ enim tria stadiorum millia in longitudinem patent vt putat Liuius, aut centum millia passuum, vt arbitratur Celsus, eæ Rhenum, & Ararim finibus suis facile amplecti possunt; hæc tamen responsio si minus placet addo alteram, quæ eludi vix potest, præcelsi montes ad similitudinem Alpium sæpe appellantur Alpes; ne gratis id dictum putes, audi Plutarchum, paucis diebus ad locum peruenit

quem

quem Insulam Galli appellant,hanc Arar,& Rhodanus ex diuersis montibus confluentes efficiunt: Vides quas Alpes Polybius, & Liuius vocant à Plutarcho appellari montes; nec Plutarchus confundit nomina præterita qui distinguit futura, & Lugdunum longis postea temporibus à Planco extruendum,iam ante nominat.

Secundum argumentum de Delta Ægypti leue est, & vnius literæ. Respondeo ampliorem esse Insulam Araris, & Rhodani si montes includas, æqualis pene spatij esse si montes excipias; sic quoque insula Isaræ si Alpes includas maior est,si demas est longè minor.Deinde similes dicit insulas Polybius non æquales,dum addit, nisi quod illic latus vnum mare efficit, quo duo amnes coniunguntur; hic verò difficiles, atque asperos montes, & inaccessos dicit: Vides, Ariste, nec includi ab vna insula mare, nec ab altera montes: at ijs exceptis ambæ insulæ penè manent æquales.

Tertium argumentum fauet causæ meæ non nocet: Respondeo idcirco ad insulam Araris Annibalem venisse, quia ea remotior erat; nec properabat in Italiam Imperator callidus, sed moras de industria nectebat, neque hæc fuga erat, sed stratagemma; fallere volebat insequentem cum exercitu consulem, & pugnare volentem; & fefellit dum progressus longius Scipionem redire in Italiam coegit per Alpes maritimas, vt descendenti ab Alpibus Annibali,tutius vt putabat occurreret,sed infelicius: Ipse intereà absente Scipione ex insula Araris reuertens exercitum per Alpes cottias traduxit: Audi Titum Liuium consilia Annibalis explicantem, postero inquit die profectus Annibal mediterranea Galliæ petit,non quod rectior ad Alpes via esset,sed quantum à mari recessisset,minus obuiam fore Romanum credens,cum quo priusquam in Italiam ventum foret, non erat in animo manus conserere: Vides Annibalem nectentem callidas moras,& penè fugam simulantem. Addit paulò post Liuius, P.Cornelius Scipio Consul, triduò ferè postquam Annibal ab ripa Rhodani mouit quadrato agmine ad castra hostium venerat, nullam dimicandi moram facturus; cæterum vbi deserta munimenta, nec facile se tantum progressos assecuturum videt,ad mare ad naues redijt;tutius, faciliusque descendenti ab Alpibus Annibali occursurus: Attende Ariste vim argumenti Annibal nectebat moras,non igitur ad Italiam properabat, Annibal remotiores vias sectabatur, non igitur rectiores;id consilij non aduertit Cluuerius solis locorum mensuris intentus;at Liuius facta narrat,& factorum consilia.

Quar-

Quartum argumentum componit regias fratrum discordias,& vix componet nostras; fateor Annibalem ingressum esse fines Allobrogum, vt fratres de regno disceptantes conciliaret inter se; sed nego non vltra progressum; experiri voluit eo secessu an absente se pax sancita constaret, spatium dedit Regibus parando commeatui geminis exercitibus ad longum iter: intereà ne regioni grauior esset,excessit tantisper ex Allobrogum finibus. Aliud consilium Annibalis erat multo callidius;sciebat vires Gallorum, & odium in Romanos, & cupiditatem potiendi Italia sæpè tentata; demerendam sibi putauit nationem, & inuitandam ad partem victoriæ,actum putans de Romano imperio si Gallia,& Africa contra Romam pugnarent; ad conuentum autem Legatorum aptissimam arbitratus insulam Araris, & Rhodani eò secessit,atque inde Aruernos,Heduos,Senones,& Heluetios ad belli societatem exciuit: neque multo post regressus ad Allobroges, & commeatu, ac vestimentis, & copijs auxiliaribus adiutus ad læuam ad Tricastinos flexit;inde per extremam oram Vocontiorum ad Tricorios,ab illis Druentia flumine laboriosè traiecto,& superatis Alpibus Cottijs ad Taurinios descendit; ita ille, post eam Alpium victoriam nihil Annibali insuperabile fuit.

Terrere me voluisti quinto argumento,& quartis castris Annibalis,at neque hoc argumentum est Annibale dignum: singulos dies non significant singula castra, quæ sæpe toto triduo non figuntur, & sæpè miles toto biduo insomnis ambulat, & inambulans dormit: potuit igitur quartis castris, seù decem circiter diebus Annibal ad insulam Araris peruenire: atque vt videas sic explicanda esse castra; si aliter explicentur neque ad insulam Isaræ peruenisset Annibal quartis castris, idest quatuor diebus à Rhodano ad Tarasconem traiecto;ducebantur Elephanti cum exercitu, at illi lentè incedunt non currunt;neque ingens exercitus celerius Elephantis ambulat,etiam dum festinat.

Cætera argumenta tua,Ariste, vt fallere astutè possint supponunt falsum; credidisti negare me Annibalem per Alpes Cottias in Italiam penetrasse: At ego cum Polybio, Liuio, & Plutarcho Annibalem per Alpes Cottias deduco;non sunt fingenda heroum itinera, sed obseruanda, nec breuior illis semper assignanda est via,nec rectior; eunt instar Solis,& penè sunt soles, at sol obliqua via graditur,& inter monstra,neque illi morantur euntem Solem, neque Annibalem.

Ego si facilius iter Annibali assignari vellem,eum cum Samuele Guichenono nobili historico per Sebusiam, Sabaudiam, & Vallem

lem Auguftam deducerem ; fi rectiore via eundum efset, illum Cularóne, aut Ciuarone ad Alpes profequerer : At hiftorici eft defcribere vias non fingere;relegit oculis Polybius iter Annibalis; Titus Liuius, & Plutarchus res geftas Annibalis narrant, & confilia : Ego cum illis Annibalem per Alpes Cottias in Italiam fequor : tecum igitur hac in parte fentio, quia tu cum Polybio, & Liuio,& Plutarcho fentis.

At nō ea erat controuerfia noftra,an per Alpes Cottias Annibal tranfierit, fed an ad Infulam Araris,& Rhodani, & confluentem vbi nunc Lugdunum eft peruenerit:Ego cum Polybio,Tito Liuio & Plutarcho affirmo,Tu cum Philippo Cluuerio,& N. Chorerio nobili hiftorico negas ; vter veriùs, Tu fapientiffime Polymete pronuntia; vnum iterum moneo litem mihi effe cum eruditiffimo Arifto, non cum Reuerendifsimo Archiepifcopo, victum me fateor,fi Epifcopus difputat,victorem me credo fi Ariftus: tuum eft æquifsime Polymete,non perfonas æftimare,fed caufas.

ELOGIVM ANNIBALIS.

Hic poft Alexandrum, & Pyrrhum iudicio fuo tertius,
Multorum iudicio fuit bellator primus,
Vicit orbem vnum Alexander, & quærebat alium,
Plus eft vicifse Romam quam Afiam.
Prima Annibalis victoria de Annibale fuit,
Sed non integra
Victorem cæterorum affectuum ira vicit;
Hac in parte monftrum Africa fuit.
Altera victoria fuit de Alpibus,
Quas rupes ferro non potuit, aceto corrupit,
Poft victas Alpes nihil infuperabile fuit.
Ad Ticinum P. Corn. Scipionem Confulem,
Ad Trebiam T. Sempronium Confulem,
Ad Trafimenum C. Flaminium Confulem,
Ad Cannas duos fimul Confules vicit;
Vt fcias magnitudinem cladis, collige ex annulis,
Duos annulorum modios Carthaginem mifit;
Tunc primum dignitas Equeftris venalis fuit;

Cre-

Credita est ea dies Romani Imperij vltima,
Et poterat capi Roma si Annibal venisset,
Et conuiuari poterat in Capitolio quinta die cum Ioue;
Nesciuit victoria vti qui sciuit vincere:
Retardauit venientem Fabius cunctator, non vicit.
Ausus eum prouocare Claudius Marcellus occubuit,
Perierat Roma nisi Capua illam seruasset:
Quem Alpes, & bella, & tot Duces non fregerant,
Fregere tepentes fontibns Baiæ:
Et Capua Annibali Trebia, & Trasimenus,
Et Baiæ Padus, & Cannæ fuere.
Reuocatus in Patriam, vt illam seruaret,
Victus est à Scipione filio qui Patrem vicerat;
Iurauerat ad aras interitum Romæ
Vidit interitum Patriæ:
Post eam cladem minor Annibal Annibale fuit,
Et clades Annibalis clades Africæ fuit.

DISSERTATIO QVARTA.
LVGDVNVM SVPERIVS.

ALEXIS. Audiui ex te Ariste, in superioribus Dissertationibus Lugdunum vnum fuisse, & geminum, superum, & inferum, vrbem vnam, & plures: Rogo te, Ariste, dic aliquid de vtroque Lugduno, vt sciam vtra pars esset nobilior, & an Lugdunum superarit Lugdunum.

ARISTVS. Obtempero non tam precibus, quam imperijs tuis; imperat amicus dum rogat, nec recusari potest, quod amicitia iubet; at ego vicissim vnum rogo, ne succenseas mihi si quid asperius in castra, & theatra dixero; licet irasci inter arma, & declamare ex theatro; loquar alienis verbis, & meis, & stylo vtar Africano, & Gallico.

Vicerant orbem terrarum Romani, & iam omnis Prouincia Romana, & penè omnis Ciuitas Roma erat; vt contineretur in officio victus orbis, legiones, & præsidia prouinciatim distribuebantur, atq; in limitibus quidem maiores copiæ, in oppidis interioribus cohortes, & alæ: Lugduni in præsidijs erat legio vna, cum equestri Ala; audi Cornelium Tacitum l. 1. Iunius Blæsus accessit

partibus

partibus Vitellij cum statiua legione, & ala Taurina addit Tacitus Cohortem XVIII. Lugduni solitis Hybernis relictam; idem l.3. Andegauos Aciolus Auia, excita cohorte quæ Lugduni præsidium agitabat coercuit. Porro locus præsidij in monte erat;tum vt ciuitas inferior si rebellaret à superiore opprimi posset; tum vt occupatus collis per militem, spem adimeret Gallis eum locum superandi, quem Roma per Gallos contra Gallos defenderet.

Expectas iudicium meum de castris Romanorum, ego libentiùs expectarem tuum: tam iniusta erant castra Romanorum quam arma, inique seruatur quod iniustè ereptum est; & dum retinetur semper eripitur: quid habuit iuris in orbem terrarum Roma, quod orbis non habuerit contra Romam? oppressit libertatem alienam, vt stabiliret suam; sed victa est ipsa quoque dum tot populos vicit; scilicet metuebant victos ipsi victores, & magis tuebantur Romanos castra Romanorum quam Gallos.

Vt temperarent castrorum formidinem & honorem, adiunxere castris Amphitheatrum, vt dum in eo ludos edunt recrearent victores, & victis illuderent; fuisse Amphitheatrum Lugduni probat ruina; stetisse oportet Lugduni, quod Lugduni corruit; si causam quæris, affert illam Procopius, in castris inquit, fontibus, Aquæductibus, & fluxibus vrbium felicitas consistit; at Lugdunum vna ex vrbibus beatis erat; igitur Lugduni erat Amphiteatrum: confirmat Paradinus ex Suetonio, Caius Caligula edidit spectacula peregrè in Sicilia, Syracusis Hosticos Ludos, & in Gallia Lugduni miscellos;negat Rubysius probari Amphitheatrum ex ijs ludis qui extra Amphitheatrum edebantur.

Illustrius est testimonium Attali Martyris, de quo Epistola Lugdunensium ad Asianos, Attalus quoque populi vocibus postulabatur, erat enim valde nobilis, & vir optimæ conscientiæ,& per omnia exercitia semper Martyr, cumque circumlatus fuisset per Amphitheatrum titulo se præcedente, ATTALVS CHRISTIANVS: De eodem Euseb. l.5. iterum Attalus post primam confessionem quam in theatro fecit; illustris sanè confessio digna theatro, spectatoribus Angelis, & muneratore Deo.

Aristus. Adhuc quæris, Alexi, quid fieret in theatro, inuitus audies quod spectare nolles; prodeunt in arenam gladiatores lusuri semel ne vnquam postea ludant, veniunt inermes & nudi vt possint excipere vulnera non repellere; prodeunt eruditi in necem alienam, & docti in suam; vterque diu didicit artem qua posset perimere, & perire; proh pudor disciplina est homicidium!

dium! docetur quod ignorari oporteret;transiuit in ludum cædes hominis,occiditur homo in hominis voluptatem,spectatur scelus, ridetur homicidium,& homicida laudatur.

Inhumanum est Gladiatorum spectaculum,quod sequitur truculentum, obijciuntur feris homines interdum rei, & sæpe innocentes, aliquando sceleris leo pœna est, aliquando virtutis; committuntur belluis homines quos natura Dominos fecit non æmulos: Procedunt intereà famelicæ belluæ, incitantur ad pugnam, stimulantur ad vindictam, & ne vincantur coguntur vincere; quid potest immanius cogitari? excitat acclamationem Orchestræ rugitus Leonis non horrorem, prouocatur Tygris vt sæuiat, irritatur ne parcat, placet homo in membra discerptus; aspicitur siccis oculis rorans ex vulneribus sanguis humanus, ridetur vbi lugendum erat; Quis neget non minus spectatores quam vrsos,& leones homicidas esset?

Nec minus nocens est Scena, licet minus cruenta: reuiuiscunt in ea antiqua scelera, & penè iterum fiunt dum exhibentur facta? apparet rediuiuus Atreus, Thyestes, Agamemnon, & dum recitant scelera sua, penè iterum perpetrant. O nouam nocendi artem! ornatur scelus, vt placeat, docetur fieri posse quod factum est; & quod meretur pœnam in iudicijs, fert palmam, & plausum in theatris.

Mollior est Comœdia non innocentior, explicatur in ea quod natura taceri vellet non sciri; docetur ars amandi, quæ Magistro non eget; discunt virgines quod scire vix debent coniugatæ, recognoscit adultera artes suas; audit pudica quomodo adultera esse possit; amittitur pudor dum ridetur; corrumpitur primùm oculus, deinde animus;transit scelus in exemplum:licere creditur quod laudatur, omnis ætas fit impudica, & quæ Minerua intrauerat, exit Venus.

Nec tantum exhibetur in scena scelus, sed in templo adoratur: vicinum erat Theatro Veneris Templum; vt dum docetur in theatro scelus, in templo coleretur: Quæso Alexi, dum prostat in templo Veneris impudicitia etiam nuda, an hoc puluinar Deorum est, an lupanar? quas illic preces offerre possunt pueri,& puellæ virgines deæ impudicæ? Quis illic castus esse possit vbi impuritas consecratur? ò cæcitatem,ò probrum! fiunt miseris religiosa delicta,atque vt homines impunè peccare possint,coluntur dij impudici,deæ adulteræ,& peccata laudantur.

In toto superiore Lugduno nihil innocens erat nisi Aqua, hæc quoque quot modis corrumpebatur, vt esset impura, abstrahe-

batur

batur à terris quæ amat fluere intra terras; traducebantur arcubus triumphalibus, quæ semper humi mallet, quàm per aerem currere! includebatur tubis pretiosis, quæ libertatem mallet, quam auream seruitutem: Quæ isthæc insania, corrumpere elementa vt fiant meliora? exuere aquam natiuis affectionibus, vt induatur alienis? si amatur aqua leuis, cur non quæritur ignis grauis? Crede mihi, Alexi, ille status rerum est optimus, qui est natiuus; exposuit aquam natura, vt esset publicum bonum; nasci vbique voluit, ne è longinquo peteretur; cessat aqua esse bona si fiat pretiosa.

Omitto dicere de palatio, de foro veteri, de quibus nihil admodum dici potest, quod non sit facile, & vile.

Claudo Epistolam nouo genere laudis, pretiosius est Lugdunum superius hodie vacuum quam olim plenum; pauciora habet, & plura, & nobiliores sunt ruinæ operum quam ipsa opera: tutior est mons inermis, quam munitus castris; innocentius est theatrum imminutum, quam integrum; & meliores sunt aquæ natiuæ, quam aduenæ: denique mons profanus olim sub tutela Veneris, nunc sacer est sub patrocinio virginis.

DISSERTATIO QVINTA

LVGDVNVM INFERIVS.

ALEXIS, dixisti magna de Lugduno superiore, expecto maiora de inferiore, laudari me puto dum patriam meam laudas, & bis Lugdunensem me credo, dum audio geminum fuisse Lugdunum.

ARISTVS. Omissis cæteris tria laudo in inferiore Lugduno, templum Augusti, Emporium, Argyrocopium.

TEM-

TEMPLVM AVGVSTI.

ARISTVS. De eo templo hæc quæro, an fuerit, quos conditores habuerit, quas Aras, quos sacerdotes, quo in loco conditum fuerit & quales ad illud populorum conuentus.

Inuenit Roma Galliam superstitiosam, & superstitionem auxit, fecit se Deam, & Deos vectigales sibi: fecit illa Augustum Deum, fecit Augustus Romam Deam, gemina superstitio fuit, & vtraque vana.

Excitatum fuisse Augusto etiamnum viuo magnificum templum probat Strabo lib.4.& ex illo Illustrissimus Petrus de Marca digress. de primatu Lugduni, num.100. scilicet id fecit Augusto Lugdunum, quod pleræque Ciuitates iam fecerant, aut facturæ erant; erexit Asia communibus impensis in vrbe Pergami, extruxit Bithinia in vrbe Niceæ, erexit Gallia vniuersa Lugduni. Ambitiosus sane Augustus dum vult videri modestus; admisit templum, & aram & sacerdotes; & post recusatum nomen Domini admittit appellationem Dei; quasi aliquid minus sit Deum esse quam Dominum: Infelix vero & imprudens Lugdunum dum simul Augustum & experitur tyrannum, & adorat vt Deum.

Conditores templi fuere vniuersi Galliarum populi, vt tota Gallia peccaret peccantibus vniuersis: At hic occurrit difficultas ingenio tuo digna, Alexi: Strabo conditores templi facit vniuersos Galliarum populos, eosque sexaginta enumerat, at ij plures erant. Ptolomæus in tribus Galliæ Prouincijs, Aquitanica, Lugdunensi, Belgica, sexaginta populos enumerat, & Narbonensem omittit, in qua erant quatuordecim populi. Auget difficultatem Tacitus lib.3. de Flori, & Sacrouiri defectione agens, omnia inquit Romæ in maius credita, iactatumque quatuor & sexaginta Galliarum Ciuitates defecisse, dubias Hispanias, &c. Igitur plures erant quam sexaginta populi. Quid ais, Alexi.

ALEXIS. Ego male numerasse Strabonem puto aut Ptolomæum, aut Tacitum.

ARISTVS. Itane vero Alexi, magnos Authores tam facile erroris accusas; At ego omnes erroris absoluo; scilicet irrepsit mendum apud Tacitum, & legendum est septuaginta quatuor pro sexaginta quatuor, atque hunc numerum efficiunt

qua-

quatuor Prouinciæ Galliarum. Neque errauit Strabo, dum sexaginta tantum populos numerauit, scilicet omisit Prouinciam Narbonensem, siue quia omnium Prouinciarum prima aram Augusto iam consecrarat; siue quia pridem à Romanis subacta Prouincijs Romanis iam erat adscripta; siue denique quia ea ætate Galliarum nomine tres tantùm partes à Cæsare subactæ censebantur, nempe, Aquitanica, Belgica, Lugdunensis.

Illustrat hanc sententiam Petrus de Marca varijs inscriptionibus antiquis prima sic habet.

Catulio Sacerdoti ad templum Romæ, & Augusti tres Prouinciæ

Galliarum tantum tumulum posuerunt.

Altera non absimilis.

Tiberio Antistio Equiti Romano tres Prouinciæ Galliæ ad Aram Cęsarum statuam Equestrem ponendam censuerunt.

Insignis est locus in Epitome Liuij, de Augusto. Eum, inquit ille, conuentum Narbone egit, census à tribus Gallijs quas Cæsar Pater vicerat actus, &c. Vides, Alexi ex ijs testimonijs excusari Strabonem, vel absolui nimirùm secutus est Iulium Cæsarem, qui in descriptione Galliarum Prouinciam Narbonensem omisit quia eam non vicit.

Alexis. Factum est satis Straboni, sed non mihi; septuaginta, & quatuor populos Gallorum Roma vicit, ex ijs populis vnus satis olim Romæ vincendæ fuit; quale illud dedecus, subiugasse olim Romam, & nunc iugum pati.

Aristus. Sustine iram Alexi, vicere Galliam Galli non Romani; ne dubites ita esse vicit Romam Cæsar per Gallos non per Romanos, sic vbique victores sunt Galli etiam victi.

Alexis, nec templum Augusti sine Ara, nec sine sacerdotibus fuit; id superest explicandum, Ariste, ne templum Augusti Palatium credatur esse non templum.

Aristus. Intra hoc templum erant aræ duæ, vtraque dignitatis eximiæ; altera tamen primaria, & maior, Augusto, & deæ Romæ, altera minor dijs Gallicis dicata erat, eademque sexaginta populorum insignia præferebat.

Aram Augusti probat Lucius Florus his verbis, Ara Cæsari ad confluentem Araris, & Rhodani dedicata sacerdote C. Iulio verecundato Eubio Heduo.

Ab Augusto transijt ille honos ad cæteros Cæsares, successores, ita habet inscriptio apud Gruterum pag. 320.

Aduerte, Alexi, nundinas appellant Eusebius, & Ruffinus hunc Lugdunensem conuentum, at quales nundinas putas? in quibus non merces tantùm artefactæ, non equi, & boues solum, sed homines, & dij ipsi venales erant; scilicet vendebant omnia Romani, vel emebant, vendebant Deos suos, & emebant alienos; vænalis ijs erat omnis religio, atque vt mercarentur orbem terrarum, mercis instar habebant & homines, & Deos alienos & suos.

Locus templi, & conuentus populorum designatur à Strabone lib. 4. ἐπὶ τῇ συμβολῇ τῶν ποταμῶν, ad coitionem fluuiorum, ad Athenæum, vel iuxta illud, vt dij Græci, & Romani, & Gallici miscerentur, & fieret non tam Deorum templum, quam receptaculum dæmonum.

Subscribit eruditus Budæus l. 4. de Asse, Lugduni inquit communi Galliarum impensâ extructum est Cæsari, & consecratum templum ea parte ante vrbem vbi amnes confluunt; ibique Ara dignitatis eximiæ, sexaginta Gentium insignijs, totidemque Deorum simulacris, &c.

Nec minoris fidei est lapis in æde Monialium S. Petri Lugdunensis qui licet mutus sic loquitur.

Q. Adginnius vrbici filius, sacerdos Romæ, & Augusti, ad Aram, & confluentem Araris, &c.

Placet addere profanis testes Christianos. Gregor. Turonensis, & Eusebius aiunt Martyres in monte occisos, in Athenaco crematos esse; & in profluentem proiectos ante Augustorum ædes vt illis hæc victima litaretur.

ALEXIS. Erudita sunt, & antiqua, quæ dixisti de templo, & Ara Augusti. Ego aliquid recens addo inauguráto nuper in Archipræsulem Illustrissimo Camillo de Neuuille, Proregi Lugdunensium oblatum est eruditum Symbolum. Ara ingens ad confluentem Araris, & Rhodani pro pictura erat. Inscriptum erat Aræ hoc lemma.

SOCIATA POTESTAS.

Explicabat Symbolum adscriptum Epigramma.

QVod Lugdunensem fluuij miscentur ad Aram,
Vnumque, & fluuios consecrat Ara duos.
Hoc sacri est Emblema tui, SOCIATA POTESTAS;
Pastor es, & Prorex, munere vtroque sacer.

DISSERTATIO SEXTA

EMPORIVM LVGDVNENSE.

ALEXIS. Dixisti, Ariste, augusta de templo, & ara Romæ & Augusti; reliquum est vt de emporio, & Argyrocopio, Lugdunensi argentea dicas, & aurea.

ARISTVS. Non prius Lugdunum vrbs fuit quam emporium, neque ante habuit ciues quam mercatores, aduolauit orbis ad hoc commercium statim, ac publicum fuit; atque vbi duo fluuij confluunt, omnes penè nationes confluxere. Audi Strabonem lib. 4. post Narbonem, inquit, maximè omnium Gallicarum vrbium frequentia hominum pollet Lugdunum, quo emporio vtuntur Romanorum Præfecti, & Præsides, monetamque argenteam, & auream cudunt, & templum ab omnibus Gallijs communi sententia decretum Augusto, ad confluentes fluuiorum in hac vrbe constitutum est. Quæso Alexi, expende hoc testimonium, Strabo vir penè coæuus Augusto, & Planco, vidit nasci Lugdunum, & describit iam opulentum, & populosum; & quod magis mirere à sexaginta populis Galliarum iam electum ad communes conuentus celebrandos: Non ita crescunt cæteræ vrbes, nulla dum nascitur magna est; Roma ipsa prius infantiam sensit quam adolescentiam, & priùs ætatem iuuenem quam virilem: Lugdunum simul vrbs, simul emporium, & Argyrocopium fuit.

Idem Strabo eodem libro duplex consilium aperit cur Lugdunum Romani duobus fluuijs incluserint; primùm vt esset instar arcis aduersus fluxam, & labilem, & nondum satis firmatam Gallorum fidem; deinde vt Lugduno quasi emporio vterentur; nam & illis, inquit, magno vsui Lugdunum emporium est.

Quale verò emporium esset, declarat Honorij, & Theodosij constitutio penè his verbis, nondum aperta per Gades Oceani Septemtrionalis circumnauigatione, merces ad vrbem Arelatensem ex Hispania, Africa, atque ab ipso Oriente deuehebantur, quæ deinde per Rhodanum nauigijs Lugdunum vsque perlatæ, inde per Ararim, & dubim ad Heluetios, & vtramque Germaniam, & terrestri itinere ad Sequanam transuectæ, ad Caletes, Lexouios, ipsumque Oceanum deferebantur. Vides, Alexi, quale emporium Lugdunum esset, scilicet centrum Galliæ & Europæ, centrum maris vtriusque, & penè orbis, centrum diuitiarum, & omnium mercium,

Nec

Nec deerant Magistratus qui commercijs præessent, & mercatoribus, ac mercibus ius dicerent; omitto Magistratus communes,& singulares aliquos commemoro, Allectores, Patroni Nautarum Araricorum,& Rhodanicorum, supremi curatores, & minores; quænam autem essent eorum Magistratuum officia collige ex sequentibus inscriptionibus.

L. Besio superiori
Viromando Q. R.
Omnibus honoribus apud suos functo,
Patrono Nautarum Araricorum, & Rhodanicorum:
Patrono Danicorum, Patrono Condi.
Consistentium Allectaria Galliarum
Ob Allecturam fideliter administratam
Tres Prouinciæ Galliarum.

Altera inscriptio sic habet.

L. Heluio. L. Filio:
Voltin. Frugi,
Curatori Nautarum
Bis IIVR. Viennensium
Patrono Rhodanic. & Arar.
NR. Modo. & Araris.

Tertia minus integris caracteribus.

Sex. Ligurius. Sex. F.
Galeria Marinus
Summus Curator C.R.
Prouinc. Lugd. &c.

ALEXIS. Dixisti Ariste, erudita de Emporio Lugdunensi ingeniosa res planè, & fructuosa commercium, ex omnibus vrbibus vrbem vnam, ex omnibus Gentibus vnam gentem, ex orbe vniuerso communem omnibus patriam fecit: per illud Africa intra Asiam, vtraque intra Europam, Europa intra Galliam, & Gallia intra Lugdunum est. Per illud quidquid alibi nascitur intra nos venit; atque vt loquitur Honorij,& Theodosij constitutio per illud quidquid diues Oriens, quidquid odoratus Arabs, quidquid delicatus Assyrius; quod Africa fertilis, quod speciosa Hispania, quod Italia potest habere præclarum, ita apud nos affatim exuberat, quasi hic nascantur omnia quæ vbique constat esse magnifica.

DISSERTATIO SEPTIMA

ARGYROCOPIVM.

ARISTVS. Controuersa res est pecunia, de qua affirmare nescias an plus commodi afferat, an plus mali; hæc orbem terrarum emit, & vendit; hæc paucos diuites facit, & multos inopes: hæc origo malorum est nec est mala; hæc radix bonorum est, nec est bona, hæc inter bonum & malum media, neutrum excludit, & vtrumque participat; hæc pretia rebus imponit, & est vilior; hæc gemmas æstimat, nec est pulchrior; hæc instar fluuij dum tenetur fluit, dum possidetur perit, dum blanditur fallit: hæc Lugdunum fecit, hanc Lugdunum; hæc problema est, de qua asserere vix audeas, an plus Lugduni commodi attulerit, an plus boni.

Et quidem sine aliqua pecunia commercium stare non potest, quæ commercij anima est; at steterat diu cum pecunia ærea, & stare poterat sine argentea, & aurea: Populus Romanus, ait Plinius l.33. c. 3. ne argento quidem signato ante Pyrrhum Regem deuictum vsus est, Seruius Rex primus signauit æs, antea rudis vsus erat; signabatur nota pecudum, inde pecuniæ nomen. Argentum signatum est anno vrbis D. LXXX. Q. Fabio Coss. quinque annis ante bellum punicum; aureus nummus sexaginta & duobus annis seriùs quam argenteus percussus est, & vterque in damnum suum, & nostrum maturius.

De Argyrocopio Lugdunensi duo dico, an extiterit Lugduni, & quæ eius causa fuerit.

Extitisse Lugduni probat Budæus l.4. de Asse: Lugduni, inquit, Argyrocopium erat Romani imperij, affert Strabonem testem qui l. 4. hæc habet, Lugdunum in colle conditum, vbi Arar amnis Rhodano commiscetur, Romano tenetur imperio; ibi Romani Duces aureum numisma argenteumque signant.

Placet addere argenteum testem, nummum scilicet, quem statim post coloniam conditam percussum Lugduni, eruditi probant ex hac Epigraphe.

Ant. II. Vir R. P. C. A. XL. ex aduersa nummi parte Lugduni cum Leonis effigie.

Antonius iste alius esse non potest, nisi Triumvir, cui Gallia contigit in partitione Prouinciarum, quam iniuit anno V. C. 712. teste Dione, vnde biennio post depulsus est armis Augusti;

Quare

Quare eo triennio quo Gallias tenuit, necesse est excusum fuisse nummum istum : Non bene autem in ijs literis, A. X L. legit Lipsius à populis quadraginta, neque enim nummi à populis, sed à Præsidibus Prouinciarum cudebantur: deinde Conuentus Lugdunensis erat sexaginta populorum non quadraginta; nec melius alij annum deductæ coloniæ designari putant, quæ à quadriennio tantum condita erat; eum enim nummum conditum oportet eo triennio quo Gallias tenuit, cui triennio si addas annum Planci efficies quadriennium; valor igitur nummi designatur, scilicet assium quadraginta, & sic legi debet inscriptio.

Antonius Triumvir reipublica constituenda assium quadraginta.

ALEXIS. Subsiste tantisper, Ariste, & audi quid ex eo nummo inferam, igitur Lugdunum adhuc quadrienne iam opulentum, & populosum fuit, at nemo nascitur magnus, ipse Leo dum in lucem exit Leunculus est: attende quid aliud inferam, igitur Lugdunum reparauit Plancus non condidit; inuenit æreum, & argenteum fecit, ac aureum.

ARISTVS. Ob eas rationes, & alias in prima Epistola Historica allatas vtramque opinionem de ortu Lugduni problema esse dixi, neutram damnaui.

Habes igitur, Alexi, Argyrocopium Lugduni à Romanis constitutum; si causas quæris, vnam assignat Alexand. ab Alex. l.4. c.24. Lugduni, inquit, Imperatores Romani argentum, aurum, & omne monetæ genus signare consueuerunt; siue quod prompta ibi ad cudendum metalli copia foret; seu quod difficilis locus ad confluentes Araris & Rhodani esse censeretur, & iniustæ violentiæ minus obnoxius.

Alteram rationem affert Strabo l.4. ob summam opportunitatem ad pecuniæ transuectionem per orbem quaquauersum, scilicet hic locus congregat omnes populos, & quantum fieri potest, ex omnibus gentibus gentem vnam facit.

Claudo colloquium, & te hac tessera dono. Sapientior erat ætas primæua quam nostra, aurea erant secula dum nesciebant aurum; cœperunt esse ferrea dum amarunt argentum; & tamen nobilior erat pecunia ex pecude quam ex ære; vtilius æs erat quam aurum, & melius pecude signabatur quam Ioue: cur retinuimus pecuniæ nomen non vsum? cur scrutamur viscera terræ vt inde eruamus metalla quæ mallent occulta esse quam publica? cur violamus communem parentem? cur non reueremur

nisi in destinatis locis; atq; hæc loca Athenęa sũt siue Gymnasia.

Primi sapientiæ Magistri apud Gallos, & Lugdunenses fuere Samothei, & Saronidæ; illi Theologiam, isti Philosophiam docuere: vtrique scientias acceperant à Samothe & Gomere, ab Auo Iapeto, & Noemo Proauo; neque ea nomina Græca sunt sed Hebræa, vt sciant Græci, prius apud nos fuisse veras scientias quam apud illos fabulosas.

Ne fabulari me putes, audi Diodorum Siculum l. 6. sunt, inquit, apud Celtas Theologi & Philosophi quos vocãt Sarronidas, qui pręcipuè ab eis coluntur; nam moris est apud eos, nullum absque Philosopho sacrificium facere; existimãt enim per diuinæ naturæ conscios sacra fieri oportere, tanquã dijs propinquiores: horum intercessione bona à dijs censent petenda, quorũ consilio, bello & pace fruuntur, & quos idcirco habent quasi Semideos.

Successu temporis, Samothei & Sarronidæ communi nomine Druydes appellari cœpere; scilicet illustrior Druydum virtus cęteras sectas suppressit, & nomina ipsa: ac velut Aquilæ pennæ cæteras auium plumas absumit, sic Druydũm fama cæteras Doctorum sectas, & Scholas.

Neque nomen Druydum Græcum est sed Gallicum, à Druyo Gomeris, & Iapeti nepote sapientissimo; neque affinitas nominis cum voce Græca aliquid probat, alioqui confunderentur populi, miscerentur nationes, & Græcia ipsa ab Ægyptijs, aut aliunde veniret, si vocum similitudo esset origo nationum.

Quinam autem, & quales Druydes fuerint, nemo certius scripsit quam Iulius Cæsar qui eos in Gallijs vidit, & pene coluit; audi magnum testem l. 6. de Bell Gall. Druydes inquit diuinis rebus intersunt, sacrificia publica, & priuata procurant, religiones interpretantur: Ad hos magnus adolescentium numerus disciplinæ causa concurrit; magnoque ij sunt apud eos honore, nam ferè de omnibus controuersijs publicis, priuatisque constituunt; si quis aut priuatus, aut populus eorum decretis non stetit, sacrificijs interdicunt, hæc pœna apud eos est grauissima. Addit Cæsar: Druydibus omnibus præest vnus, qui summam inter eos habet authoritatem, hoc mortuo si quis ex reliquis excellit dignitate, succedit; & si sint plures pares, suffragio Druydum adlegitur; nonnumquam etiam de principatu armis contendunt: Addit Cæsar, tantis excitati præmijs & sua sponte multi in disciplinam conueniunt, & à parentibus, propinquisque mittuntur; magnum ibi versum numerum ediscere dicuntur; itaque nonnulli annos vicenos in disciplina permanent, &c. Denique Druydes iustissimi omnium opinione creduntur; ne-

neque aliquid siue in bello, siue in pace sine ijs geritur:

Ex eo Cæsaris testimonio habes magnum fuisse auditorum numerum, auget eum numerum Pomponius Mela l.3. c.3. Docent, inquit, multa nobilissimos Gentis; scilicet nemo nobilis censebatur, si esset ignarus, hoc erat geminum discrimen à plebe, nobilitas, & doctrina: nec tamen solis nobilibus licebat eruditis esse; attollebant se aliquando à plebe ingenia, & mutata conditione transibant in ordinem nobilium, & gradum Druydum.

Habes ab eodem teste varium fuisse tempus disciplinæ, pro ingeniorum varietate; nonnulli, ait Cæsar vicenos annos in disciplina permanent: hi fortè magisterium ambiunt; alij doctrinam delibant, atque ij malunt discere quàm docere, & satagunt sapere sibi, non alijs.

Habes denique methodum doctrinæ, quæ erat docere & discere magnum numerum versuum: scilicet, ait Cæsar nefas existimabant mysteria doctrinæ suæ literis mandare; idque duabus de causis instituisse videntur, quod neque in vulgum disciplinam efferri velint, neque eos qui discunt, literis confisos minus memoriæ studere quod ferè plerisque accidit.

Audio te etiam tacentem, Alexi, hæc, inquis, videntur clara, sed duo supersunt adhuc obscura, locus lectionum, & situs Athenæi Lugdunensis.

Subtiliter obijcis, & fateor non facilem esse dubitationis tuæ solutionem. An enim primis temporibus gymnasia extiterint controuersum est inter eruditos; existimant aliqui priscis illis seculis vix alias fuisse scholas præter familias; ijdem erant parentes & magistri, ijdem liberi & discipuli, domestica erat doctrina, & disciplina; & quibus filij debebant vitam, ijsdem sapientiam ferebant acceptam: Illustre enimuero scholarum genus, nisi familia munus docendi nimis familiare fecisset: mollior est affectus matris quam vt magistra esse possit, nec facile Pater exercet officium iudicis cum affectu Patris.

Propterea affirmant magni Authores. Sarronidas, & Druydes extra domos, & vrbes gymnasia statuisse in specubus; aut in abditis saltibus, vel etiam in fastigijs montium, & locis sacris; vt ibidem haberent & magistros homines, & Deos doctores: inde ille mons Druydum apud Heduos de quo latè disputat ex Budæo Cassanæus p.12. conf.60.

Inde ille vicus Druydum apud Lugdunenses trans Rhodanum, inde ille nobilis Lucus intra Ararin & Rhodanũ, ibi olim Druydum

dum sedes erat, ibi iuuentutis confluuium ad confluentem duorum fluuiorum: ibi olim Athenæum Gallicum erat; ibi diù postea Athenæum Græcum, ibi deinde Athenæum Romanum fuit; & nunc vbi Athenæum eruditionis erat, ibi est pietatis Athenæum.

Ne diuinare me putes mecum sentit Illustrissimus, & eruditissimus Claudius Bellieuræus Protopræses Gratianopolitanus: fauet nomen Pagi ex Visco desumptum, quod vt ait Plinius l. 16. c. 44. copiosissimum ex quercu nascitur, quod Dryos Hyphear vocant: nec leuis momenti est probatio deducta ex nomine, quod vt aiebat ille, clauis est vt rerum naturas reseret, radius vt illustret, character vt signet.

Addit vir eruditus Morinus Pierchamus nobilem olim syluam insulæ Barbaræ, Nemus Benæum, & lacum Sapiniacum, domicilia Druydum, & studiosæ iuuentutis gymnasia fuisse: nec melius institui Academiæ poterant quam in syluis, vbi nihil interpellat studentes, & omnia adiuuant, vbi nihil est nisi silentium auditoris, vox magistri, & Echo sermonis.

Audio te, Alexi, adhuc submurmurantem liquere quidem ex ijs omnibus non debere Galliam scientias, & scholas Græciæ, at nondum satis constare quid Græcia debeat Galliæ: rectè mones, Alexi, id penè omiseram, quod tamen est alterum controuersiæ momentum. Cassanæus parte 12. Catalogi gloriæ mundi cons. 12. Clarum est, inquit, apud Samotheos, Sarronydas, Druydes, Bardos, literarum, & Philosophiæ magnum mare fuisse solis primùm Gallis nauigabile, deinde in totum orbem terrarum exundasse; & ne Cassanæi phrasin hanc esse dicas, Diogenes Laertius in principio de vita Philosophornm, hæc habet; Philosophiam à Barbaris initia sumpsisse complures authores affirmant; constat enim apud Persas claruisse Magos, apud Assyrios Chaldæos, apud Indos Gymnosophistas, apud Gallos Druydas, & Samotheos, qui teste Aristotele diuini, atque humani iuris peritissimi, Samothei à Religione appellati sunt.

Vrgeo argumentum, & te, Alexi authoritatibus, conuinco, & rationibus. Debet Græcia scientias Galliæ si debet characteres; audi Annium Viterbium, Cadmus, inquit eius nominis quintus paulò ante ruinam Troiæ rediens ex Phœnicia retulit in Græciam sexdecim literas, non Phœnicias, sed characteribus Galatarum (ita appellat Gallos) persimiles. Expende hæc verba Alexi, attulit in Græciam ante ruinam Troiæ, igitur non acceperunt ex Græcia Galli characteres suos, sed donarunt; dum igitur legis

apud

apud Cęſarem lib. 6. Gallos literis Græcis vti ſolitos, appellat Cæſar caracteres Græcos, quia ijs quoque Græci vtebantur, ſed alienis non proprijs, ſed aliunde acceptis, non à ſe inuentis.

Ijs caracteribus Druydes ſcribebant fortia heroum ſuorum facinora, ijs componebant verſus heroicos: eos verſus tradebant ſcholaſticis memoriter addiſcendos, eos deniq; ad Lyram & Cytharam in Athenęis canebant. Atq; vtinam ſupereſſent ij Druydũ libri, ſuperaret hęc hiſtoria Gręcorũ fabulas, & miraretur hodieq; orbis plures habuiſſe Galliã heroes veros, quã Gręciã fabuloſos.

Ex ijs omnibus habes, Alexi ſapuiſſe Galliam ante Gręciam, extitiſſe Athenæum Lugduni antequam eſſet Athenis, & debere Gręciam ſcientias Gallię, non Galliam Gręciæ.

Claudo Epiſtolam imagine Samothei, quam poſtulaſti, figura eſt procera ſupra humanum modum, & talis ac tantus eſſe debet Samotheus, ideſt Semideus; caput velo obductum vides, patere tota non debet Maieſtas Deo proxima: barba bifida eſt, impexa, & ad vmbilicum vſque decidua, hæc quoque eſt maieſtatis nota; nudis pedibus terram attingit, hac ſola ſui parte mortalem ſe credit; manu librum geſtat ſapientiæ argumentum; dextra baculum, quaſi ſceptrum; humeris Manticam vacuam, & ſapientiæ plenam; auſterus vultus vt iuuentutem ſolo aſpectu contineat; oculi alta meditatione in terram defixi, vt negotioſum animum oſtendant, etiam dum nihil agit: denique penè eſſet religioſus habitus ſi poſſet eſſe vera religio ſub falſo Deo.

DISSERTATIO NONA
ATHENÆVM GRÆCVM.

Rescribis ad me, Alexi, fateri te fuiſſe Lugduni ante aduentum Græcorum Athenæum Gallicum, & quæris quando inceperit Græcum, & quale fuerit. Quæris à me quod docere poſſes, ſimulas te neſcire dum interrogas, probas te eruditum dum dubitas, & penè affirmas dum negas.

Reſpondeo quęſtionibus tuis, non vt doceam quod ipſe noſti, ſed ne id taceam quod à me quęris. Ac primùm eoſdem natales habuiſſe videtur Athenęum Grecum Lugdunenſe, quos habuit Maſſilienſe, Phoceenſes, inquit Morinus Pierchamus, libello de origine vrbis Lugdunenſis, Maſſilia ad regionem Lugdunenſium deuecti, oppidum extruxerunt, quod vocarunt Athenopolim, quo etiam nomine Maſſiliam recèns à ſe conditam affecerant.

Addit Illuſtriſſimus Claudius Bellieuręus ibidem Academiam ex-

extruxisse quam Athenæum, ideſt, Palladis ædem appellarunt.

Alteram opinionẽ affert Raymundus Solerius, ſcilicet, appulſos commercij cauſa ad inſulam Gallicanam Rhodios, Athenieñſibus, Cretenſibus, & Phoceenſibus iunctos, opportunitate loci allectos Academiam extruxiſſe, quam Athenæum appellarum, vrbẽ verò Rhodiam, & flumen Rhodanum. Mauult tamen Solerius ortum Lugduni octingẽtis annis antiquiorẽ eſſe Roma, & ducẽtis Lutetia.

Ita illi de ortu Lugduni, & Athenæi? At ego neq; Lugdunum, neque Athenæum à Græcis conditum puto; admiſſi ſunt in Academiam à Druydibus Græci, non à Græcis Galli, excepti ſunt vt hoſpites, non vt Authores, vt ſocij non vt Magiſtri: atque ex ea ſocietate manauit nomen Athenæi Græci, impoſuit hoc nomen vanitas Græcorum, & admiſit vrbanitas Druydum. Audi Chriſtophorum Milliæum libello de primordijs vrbis Lugdunenſis, nulla erat pars Galliæ, quæ non haberet ſuos Druydes Philoſophos; non deerant igitur doctores Lugduno, nec deerant diſcipuli vbi abundabant Magiſtri; nec deerat Lugduni locus Academiæ, vbi erat nobilis ad confluentem duorum fluminum lucus. Quin etiam ſimile vero eſt ante Athenæi nomen, Academiam Lugdunenſem Palladi, ſeu Mineruæ iam fuiſse ſacram: colebant Deam illam Galli ante Græcos; neque igitur à Græcis ſcientias acceperunt, nec ſcientiarum Deam.

Habes Alexi ortum Athenæi, vis noſſe quale tunc fuerit; tale erat vt migraſse Lugdunum Athenæ videantur; neque vnæ tantum Lugduni Athenæ erant; elegantia Græca addita Gallicæ geminas Athenas efficiebat; ipſa quoque Minerua gemina erat, induxerant Atticam Græci, Gallicam inuenere: fallor duæ vnius Deæ ſtatuæ erant, & neutra Dea.

Tunc quoq; pulchrũ doctrinæ certamen inſtitutum eſt, ſtudebãt Galli linguæ Græcæ, & Græci Gallicæ; docebantur Druydes delicias atticas, & docebãt Gallicas; mutuum Magiſterium erat, & alterna diſciplina: atq; vt erant magna vtrinque ingenia, breui triũ linguarum Gallicæ, Græcæ, & Latinæ ijdem fuere trilingues Magiſtri, & trilingues diſcipuli; nec multò poſt adeò inter Græcos, & Gallos amicitia coaluit, vt natio vna videretur eſſe, non gemina.

Ac vide quales Magiſtri ex Athenæus Lugdunẽſi prodierint ex innumeris aliquos produco; primus eſto Lucius Plotius qui Retoricã primus docuit, Cicerone adhuc puero, & diſcipulo; hũc laudat ipſe Cicero pro Archia Poeta; eiuſdẽ meminit Seneca; eundẽ magni æſtimat Fabius magnorũ virorũ æſtimator magnificus expẽde Alexi gloriam Athenæi Lugdunenſis, dedit Romæ primũ Rhetorem,

rem, & Ciceroni primum præceptorem; qualem & quantum virum oportuit esse Plotium, qui Romam eloquentem fecit, & Ciceronis, hoc est eloquentiæ ipsius primus Magister fuit.

Alter est Marcus Antonius Gnipho, patria Gallus, & Lugdunensis Athenæi nobilis alumnus; hic, ait Suetonius magni ingenij, & memoriæ singularis, nec minus Græcè quam Latinè eruditus, docuit primum in domo Diui Iulij adhuc pueri; deinde suis in ædibus aperuit Rhetoricæ scholam: audierunt illum clarissimi viri; in ijs Marcus Tullius etiam cum Prætura fungeretur: Quæso Alexi vter nobilior Orator an Cicero qui docetur, an Gnipho qui docet?

Tertius esto Valerius Cato, Lugdunensem fuisse probat inscriptio, quæ adhuc extat apud Ansam, & ne laudari tantùm putes in lapide; laudat illum Suetonius l. de Illustribus Grammaticis. At non ille tantùm Grammaticus sed Orator, & Magister Oratorum fuit.

Quartus sit Tatianus, cuius elogium scripsit his versibus Ausonius.

Æsopiam trimetriam,
Quam vertit exili stylo,
Pedestre concinnans opus,
Fandi Titianus artifex.

Appellat illum Capitolinus Simiam sui temporis, quod omnia esset imitatus; scripsit ille multa, nec verbo tantum sed stylo eloquens fuit.

Impleuit breui Europam fama Athenæi Lugdunensis, eaque tam alta, & lata fuit, vt ad illud candidati sapientiæ toto penè ex orbe confluerent; nec minus verè de Athenæo Lugdunensi, quam de Massiliensi Academia dicere licuit cum Strabone; eloquentia & Philosophia publicè illic docebatur, & Romani neglectis Athenis eò ad disciplinas capessendas confluebant; nec magis Lugdunum bonarum mercium quam scientiarum commune orbis emporium erat.

Ex ijs vides Alexi, quam illustre fuerit Athenæum Lugdunense, & quam antiquum, inuenit illud institutum Plancus, non instituit; dum tamen illud reparauit, vel auxit; reparator Athenæi, & fundator Lugduni dici meruit.

Claudo Epistolam Elogio Græcorum, ne illis subiratum me putes, nulla gens est similior indoli Gallicæ, si vanitatem gentis excipias; elegantis ingenij sunt, & amœni; nobilis naturæ & generosæ, subtilis linguæ & argutæ; penè illis natura pro arte est, & pe-

& penè virtus pro indole ; merebantur inter populos secundas palmas, nisi ambiuissent primas : emendauit ingenium Græcum indoles Gallica ; correxit Athenas Athenæum Lugdunense ; collegit virtutes non errores, & repræsentauit decora gentis non vitia.

DISSERTATIO DECIMA

ATHÆNEVM ROMANVM.

ARISTVS. Dixi Athenæum Gallicum, & Græcum, quæris quale fuerit Romanum, & quænam decantata illa ad Aram Lugdunensem præmia, & supplicia.

Ambitiosus sane populus Romanus, qui post vsurpata omnium iura regnorum, adhuc regnandi auidus vsurpare voluit imperium scientiarum; nec dominum se putauit nisi in ingenia dominium haberet, nædum in corpora: propterea ornauit antiquas academias, & addidit nouas: in ijs doceri linguam Latinam magnis præmijs voluit, & grauibus pœnis ; vt vbicunque regnabat lingua Romana, ibi regnaret Roma.

Inuenere Romani Athenæum iam conditum, & forte Lugdunum; ornarunt inuentum, atque vt eius authores dici possent, nomen Athenæi ad cæteras Academias extenderunt.

Addiderunt Romani Athenæo ædes Augusti, vt esset augustius: extruxerunt templum & aram vt esset sanctius ; instituerunt certamina & ludos, vt esset amœnius: proposuerunt præmia, & pœnas, vt esset illustrius ; eò denique gloriæ euexerunt vt Cæsares ipsi, vincere in ijs ludis gloriosum putarent, & vinci inglorium. Iulius Capitolinus in tribus Gordianis, ait seniorem Gordianum declamasse in Athenæo audientibus etiam Imperatoribus suis. De Caligula Suetonius, edidit inquit in Gallia Lugduni miscellos ludos, & certamen quoque græcæ, latinæque facundiæ ; imo ipse Imperator in arenam descendit, & vinci poterat, si sine sceptro venisset.

Quinam autem essent ij ludi miscelli, disputant eruditi : Ego cum eruditissimo Petro de Marca, ludos miscellos ita appellatos sentio, quod varij ludi miscerentur, scilicet lucta, pugilatus, equorum cursus, musica, & præcipuè certamen græcæ, latinæque

que linguæ: scilicet Romani vt allicerent iuuentutem ad studia, studium appellabant ludum; vt nemo excluderetur à ludo miscebant omne genus ludorum, & ludos appellabant miscellos.

Audi consilium subtilius, vt fallerent orbem terrarum occupabant ludicris artibus; vt dedocerent Martem docebant Apollinem; vt excluderent Bellonam, proponebant inermem Mineruam; vt emollirent feroces Gallorum animos, temperabant Musis, & corrumpebant delicijs.

Detexit consilium, apud Tacitum Iulius Sacrouir, atque vt artem arte falleret, nobilissimam Galliarum sobolem liberalibus studijs apud Heduos suos operantem ibi detinuit; eoque pignore, & Parentes, & propinquos adiunxit partibus suis; & Romanis subduxit. Hic igitur finis, hic scopus municipalium scholarum, allicere Gallicam iuuentutem, vt alliceretur senectus: erudire Parentes in liberis, & persuadere Cæsarem dum Cicero doceretur: nimirum insinuabat se Roma cum lingua, & Galli docebantur parere Gallicè, dum ediscebant loqui Latinè. O nimis ingeniosi, & parum astuti Galli! cœpistis esse serui, cum voluistis esse Latinè eruditi, eratis liberi si nec Gallia Romam didicisset, nec Roma Galliam; nec debuistis intelligere Romanos, nec à Romanis intelligi.

Vt alliceretur iuuentus proponebatur præmium victori, & pœna victo; hæc erat pars altera quæstionis tuæ; concurrebant vndique celeberrimi Oratores, & Poetæ; nec Galli tantùm, sed Romani, & Græci; & erat Lugdunum Emporium Europæ, & Athenæum sapientiæ.

Certabatur intereà scripto, & verbo, pallebat vterque dicturus ad Aram Lugdunensem, & victor futurus, & vincendus; dubitabat victor futurus an vincere posset, & vincendus futuri præsagus, antequam vinceretur, penè iam erat victus.

Quænam autem pœna infligeretur victo non satis constat; an victoribus dabatur ius vitæ, & necis in victos? id affirmant aliqui; at hæc pœna crudelis est, & Martem, ac Bellonam sapit, non Apollinem, & Mineruam: an circumducebatur victus circa gymnasium tertio circuitu, & inter eundum, ac redeundum ferulis, ac virgis cædebatur? ita asserunt aliqui, at hæc quoque pœna fontium est, non de doctrina certantium; Similius vero est, quod in Caligula habet Suetonius, qui præmia victoribus conferebant, eorundem, & laudes componere coacti; ij autem qui maximè displicuissent, scripta sua tabulis ceratis, vel corticibus arborum, vel pa-

papyro commissa, spongia linguaue delere iussi; nisi ferulis obiurgari, aut flumine proximo mergi maluissent; nec mirum si palleret dicturus ad Aram Lugdunensem, quis non palleret ad ferulas, ad aquam, ad linguam, & spongiam?

Hæc pœna victi, at quænam erat corona victoris? an laurus, an gemma, an aurum? at hæc ingenio minora sunt, nec nobilior animi corona esse potest quam gloria; cæteræ res frontem coronant hæc mentem; nec deerat tamen victoribus sua corona, eaque tergimina, prima conferebatur à victis, ait Suetonius, altera ab Agonotheta post sententiam iudicis; tertia fortassis gloriosior, laus erat victoris à victo; nec dubium est quin illa laus vera esset, quæ ab æmulo, & penè ab hoste veniebat.

Vt plus dedecoris haberet pœna, & palma plus laudis, putat eruditissimus Petrus de Marca recitationes istas fieri solitos in auditorio suis gradibus, subsellijs, Anabathris, & Orchestra instructo intra ædes Augusti; spectare credebatur Augustus ex statua, & sexaginta Gallorum dij ex imaginibus suis obiurgare videbantur victos, & laudare victores.

Mauult Rubysius ex aduersa parte templi Augusti fuisse Athenæum, & inter vtrumque Pyramidem sexaginta populorum insignibus ornatam, atque in Athenæo fieri solitos conuentus priuatos, in atrio & propatulo publicos, quibus etiam præferebatur in imagine Minerua, vt constat ex inscriptione, LVGDVNENSI MINERVAE IMAGINIFERO; Illustre sane spectaculum, in quo spectatores sexaginta populi, & populorum dij, Augustus Præses, & Minerua iudex.

Hæc omnia ad confluentem Araris, & Rhodani fieri solita probat allatus Suetonij locus: victis, inquit, præmia victoribus conferebant, eorum, & laudes componere coacti; ij autem qui maximè displicuissent, scripta sua spongia, linguaue delere iussi, nisi ferulis obiurgari, aut flumine proximo mergi maluissent: vides confluentem, dum vides proximum vtrimque flumen.

Neque indignum est hoc loco antiquum carmen, quod ex Bibliotheca Francisci Iureti Rubysius profert, & post eum Claudius Robertus in sua Gallia Christiana, tit. de Archiepiscopis Lugdunensibus.

Fama refert populum, quò dignis artibus esset,
Clarior, & doctis vrbs benè culta viris:
Marmore candenti niueum posuisse theatrum,
Hic vbi se flumen miscet vtrumque simul.

X Pal-

Palladis ara Dea medio stetit orbe theatri,
Mira canam, quamuis Numina posse putes.
Palladis intacta Rhetor dicturus ad Aram
Palluit, & stupido protinus ore fuit.
Ipse licet Cicero Diua simulacra petisset,
Ante Dea scenam corde tremente foret.

Spectasti ludos Alexi, & penè lusisti; at quænam illa calliditas Romanorum,& Gallorum facilitas? procurat Roma ludos populis quos vicit,& victis illudit: ludunt miseri vt oblectent victores suos,& ludendo probant se victos: pugnant iterum vincendi non à Romanis,sed à seipsis: laudant victores suos lingua Romana, quos accusare oporterat lingua Gallica; probant se eruditos Latinè,& imperitos Gallicè;eduntur intereà ludi impensis Romanis de spolijs Gallicis: liberales sunt editores sumptibus nostris, & Roma pauper olim de suo,magnifica est de ære nostro. O calliditatem Romanam, & simplicitatem Gallicam! adeone cœci estis Galli, vt ludentibus Romanis ludus sitis? annum satis est esse captiuos, nisi etiam catenas vestras rideatis? deploranda esset captiuitas vestra non laudanda; bis estis infelices, dum de infelicitate luditis.

DISSERTATIO VNDECIMA

AN LVGDVNVM COLONIA ROMANA.

ORIVNDVS à Gallis Proauis, Alexi, adhuc nasci velles à Romanis;scilicet gloriosum putas Romanum sanguinem,& te aut Marcellum, aut Catonem putares si venires ab hoc sanguine: irrisit tamen Aruernos Lucanus eo nomine.

Aruernique ausi Latios se dicere fratres
Sanguine ab Iliaco, populi nimiumque rebelles.

Apellare debuit fortes qui libertatem suam tuerentur, non rebelles qui excuterent seruitutem. Vide ne in te hic quoque risus cadat: facio te tamen Romanum quia ita vis, atque vt illustrior sit origo tua,erit Romana,& Gallica.

Duplicis generis colonos Roma habuit, vt notauit Asconius, quibusdam vrbibus, vel antiquis, vel de nouo conditis dabatur ius Coloniæ,nullis eò deductis ciuibus, & tantum deductis legibus;

bus;mutabantur leges non homines ; exuebantur vrbes antiquis priuilegijs,& donabantur nouis;concedebantur illustres tituli,sed vacui: licebat ambire Magistratus Romanos, & emere : & fiebat sæpe post empta Romana, vt qui apud suos nobiles erant, Romæ essent ignobiles.

Aliæ Coloniæ fiebant deductiones Ciuium Romanorum, qui ciuitatem Soli,aut veteribus incolis adiunctis constituebant ; hoc genus Coloniæ nobilius appellat Asconius ; atque huiusmodi Coloniam deduxit Plancus, vt constat ex veteri epigraphe marmori albo incisa Caietæ in æde Saturni.

L. Munatius L.F.L.N.L. Pron. Plancus Cos.
Ex Rhetis, adem Saturni fecit de manubijs
Cos. Imp. Iter. VII. Epul. Triumph.
Agros diuisit in Italia Beneuenti, in Galliam
Colonias deduxit Lugdunum, & Rauricam.

Idest Lucius Munatius Lucij Filius,Lucij Nepos, Lucij Pronepos,Plancus Consul,ex Rhetis ædem Saturni fecit de manubijs, Consul Imperator, iterum septemuir, Epulo Triumphator,agros diuisit in Italia Beneuenti,in Galliam Colonias deduxit Lugdunum, & Rauricam.

Vides nomen Coloniæ,& Lugduni insculptum marmori ne de re dubites : neque dicas lapidem loqui, veriùs loquuntur lapides quam linguæ ; nescit mentiri natura dum pura est, qualis in lapide.

Accipe tamen testimonium viri Consularis, cui de Senatu, & actis Consularibus mentiri non licuit. Is est Dio clarissimus historicus lib.46. Senatus inquit iussit illis,idest Lepido, & Planco, vt ijs qui quondam Vienna Prouinciæ Narbonensis oppido ab Allobrogibus erant expulsi,& intra fluuios Rhodanum, & Ararin ad eorum confluentes consederant, vrbem conderent; atque ita illi subsistentes, Lugdunum quod olim Lugdunum vocatum fuit ædificarunt.

Vides, Ariste, decretum Senatus, quod Plancus executus est Lepido in Italiam reuerso: vides conditum à Planco Lugdunum, & factum Romanorum Coloniam;vides ante Lugdunum fuisse olim Lugdunum : igitur Plancus magis est reparator Lugduni quam author.

Deductam autem fuisse Coloniam Ciuium Romanorum, nec tantùm legum colligere licet ex Strabone lib.4. extremo, vbi ait idcirco Lugdunum à Romanis conditum,vt esset propugnaculum duobus fluuijs quasi vallis munitum,aduersus labilem, & fluxam,

& nondum fatis firmatam Gallorum fidem : ex eo teftimonio fic arguere licet,timebatur labilis, & fluxa , & nondum fatis firmata Gallorum fides; igitur noua Colonia folis ciuibus Gallis credenda non erat;igitur admixti funt Gallis indigenis Coloni Romani. Illud etiam obiter obferua , fi Lugdunum duobus fluuijs quafi muris inclufum eft ; igitur non in monte tantum , fed in plano conditum eft.

Inuenit Lugdunum Coloniam Romanam Claudius Imperator,& nouis ciuibus Romanis additis bis Romanam fecit: probat hanc mixturam ciuium cognomen Claudiæ ciuitatis , quod defignatur his literis.

C.C.C. Aug. Lug. ideft,vt legunt Scaliger,& Lipfius Colonia Copia,Claudia,Augufta Lugdunenfium: male autem Paradinus, & Rubyfius de trecentis Auguribus interpretantur; nec bene alij de trecentis Auguftalibus, fic Ciuitas Agrippinenfium his literis defignata eft. C.C. Aug. Agripp. ideft Ciuitas Claudia,Augufta Agrippinenfium . Sic vrbs Hadrumetina donata iure Coloniæ à Traiano ob fedatas oppidanorum feditiones dicta eft Concordia, his literis . C. C. VLP. TRAI. AVG. FRVG. HADRVM. ideft Colonia Concordia Vlpia,Traiana, Augufta,Frugifera,Hadrumetina. Redeo ad Lugdunum,fecerat Plancus Coloniam copiofam, fecit Claudius copiam .

Claudo Epiftolam admiratione Romana: Qualis Ciuitas Roma ! quæ omnes Prouincias impleuit Romanis ciuibus ; inftar miraculi eft victum orbem terrarum à Romanis militibus, maius miraculum eft impletum Romanis ciuibus : impleuit vrbs vna omnes vrbes , nulla penè ciuitas eft vbi non fint Romani ciues , nulla Prouincia vbi non fit Roma.

DISSERTATIO DVODECIMA

AN LVGDVNVM COLONIA VIENNENSIVM.

AMAS nobilitatem , Arifte , & Gallus & Romanus , adhuc Viennenfis efse velles: oriundus ex duabus gentibus optas tertiam,& quartam optares,& decimam fi liceret . Hanc ego nobilitatem affero tibi , & te trilinguem hac Epiftola facio , & trigentilem.

Cur Gallis,& Romanis Colonis Viennenfes Lugduni Romamif-

miscuerit duplex ferè ratio Senatui,& Planco fuit. Necessaria erat rebus Romanis noua Colonia,quæ vt aiebat Strabo debilem adhuc Gallorum fidem firmaret; & Lugdunum orbis terrarum emporium faceret: nec tamen Lugdunum solis Romanis ciuibus impleri oportebat: nec Roma tot incolas sufficere poterat. quæ post victum orbem terrarum vicerat seipsam, & media sui, parte decreuerat.

Iulius Cæsar trecenta, & viginti hominum millia varijs belli consumpserat,Pompeius non minorem hominum numerum in varia præsidia per orbem sparserat, bellum ciuile Prouincias partitum penè orbem, & vrbem exhauserat: in ea ciuium penuria Augustus viginti, & octo Colonias exterarum gentium in Italiã deduxerat; serui, & liberti in supplementum Senatus admissi erant: Ex quibus omnibus sic arguere licet; eo tempore Roma ciues Romanos in exteras Prouincias non deduxit magno numero, quo tempore ex Prouincijs externis Colonias, & ciues deducebat: tunc se non exhausit cum erat egena,tunc se in orbem non effudit cum ad se orbem euocabat: neque tunc Plancus ex solis militibus Romanis quos apud se habebat ciues fecit,cum ex ciuibus externis milites faciebat: nec redijt in vrbem triumphaturus sine milite,qui per milites triumphabat. Igitur Plancus ex solis militibus Romanis Coloniam non deduxit; nec solis Gallis credenda erat Colonia, quæ contra Gallos exsurgebat: igitur admiscendi fuere Viennenses,Galli quidem origine, sed quos Roma ex exulibus liberos fecerat,vt faceret subditos.

Alteram rationem affert Dio l.46. Senatus iussit illis Lepido, scilicet & Planco,vt ijs qui quondam Vienna Prouinciæ Narbonensis oppido ab Allobrogibus expulsi erant,& intra fluuios Ararim & Rhodanum consederant,vrbem conderent: atque ita subsistentes Lugdunum extruxerunt: nec tantùm eruditus historicus factum recitat,sed addit facti consilium: timebat inquit Roma Allobrogum fidem; & nisi occurreret præuidebat ambitionem: neque tamen tunc temporis audebat eos aggredi, & quos aggressores metuebat: igitur armauit in Allobroges Viennenses Patria eiectos; atque vt illos ad vindictam fortes efficeret, fecit Lugdunenses.

Qua autem de causa Viennenses à sedibus patrijs ab Allobrogibus expulsi fuerint amplè narrant historici: Ego de Lugduno,& Vienna quærere malo,vtra vrbs plus debeat alteri,vtra plus acceperit, vtra plus donarit: nec facile tamen eius rei iudicium est; fecerunt Viennenses Lugdunum ciuitatem, fecit Lugdu-

num Viennenses ciues: debes illis Lugdunum Coloniam, debent illi Lugduno se columnos: alterna sunt nomina, & mutua beneficia; vtraque vrbs sibi inuicem mater & proles est: maius aliquid dico, & concludo, amant se inuicem duæ primariæ vrbes, & nisi essent duæ Prouinciæ vna vrbs essent.

DISSERTATIO XIII.

AN LVGDVNVM COLONIA GRÆCORVM.

QVAE illa Græcorum vanitas particulam esse mundi,& velle mundum esse particulam sui! velle nobilissimas quasque Gentes oriundas esse à Græcis, & Græcos ab origines esse, & oriundos à seipsis: At quæ etiam stoliditas quorundam populorum,nasci malle ex alienigenis,quam ex Gentilibus suis, ex Hercule Græco quam ex Gallico, ex fabulosis cunis quam ex veris? Quod admirationem habet, fauent huic opinioni magni viri, nisi eos velis fabulas referre,non credere.

D.Hieronymus, qualis & quantus author! apud Sallianum ad annum mundi 1931. Legamus inquit Varronis de antiquitate libros,& Cimnij Capitonis,& Græcũ Phlegonta, cæterosq; eruditissimos viros, & videbimus penè omnes insulas, & totius orbis littora, terrasque mari vicinas græcis accolis occupatas, qui ab Amano, & Tauro montibus omnia loca vsque ad Oceanum possedere Britannicum.

Hæc Hieronymus, atque ex eo Genebrardus ad annum mundi 1109. Galli inquit vsque ad Cyrum cum tote Europa plane bardi fuerunt, atque ἄμυσται, donec Phocenses Græci Asiatici dominatum Cyri fugientes, Gallicum littus occuparunt, Massiliamque condiderunt,& per Bardos, & Euages, & Tectosages docuere studia literarum.

Distinctius Seneca in consolatione ad Heluiam,Phocenses,inquit è Græcia oriundi, & Asiæ minoris incolæ, Phocæa vrbe Ioniæ primaria ab Harpago Cyri Præfecto pulsi, priùs in Corsica insula incedere; ex qua quid eos fugauerit, an cœli grauitas, an conspectus præpotentis Italiæ, an natura maris importuosi non satis certum est; inde maris littora legentes in Prouinciam, quæ ab ipsis dicta est Phocensis, in ora portuosa Massiliam condidere:

Neque

Neque ita multo post aduerso Rhodano ad regionem Lugdunensium delati,& opportunitate loci allecti, intra duos fluuios Ararin,& Rhodanum, Lugdunum extruxere: atque vt Massiliam disciplinis Græcorum ornatam Athenopolin vocarunt, ita & Lugdunum Athenopolin,& Academiam ibi institutam Athenæum appellarunt.

Ita magni Authores ex alieno magis sensu quam ex suo;at ego historias malo quam fabulas: Vis Alexi vt expendam quam hæc Phocensium fortuna sit dubia, & quam incertius ab ijs Parentibus Massiliæ, & Lugduni ortus: Ac primò quidem pugna est annorum,& temporum in hoc Massiliæ ortu: Eusebius in Chron. & Solin. Polyhist.c 8. & post eos Gordonus putant Massiliam conditam an.2. Olymp. 45. anno vrbis conditæ 155. At Herodotus lib.1. Geneb. Salianus,Pætauius conditam malum Olympiade 59.an. vrbis conditæ 274. illi tamen omnes à Phocensibus profugis conditam voluit.

Amabo,Alexi,quomodo potuit nasci Massilia Olympiade 59. si iam nata erat Olymp. 45. quomodo anno vrbis conditæ 174. sub Tarquinio superbo, si nata erat sub Tarquinio Prisco? an bis fundari potuit, & bis nasci? an senior esse seipsâ, & iunior? an prior esse sexaginta annis,& seipsa posterior? Crede mihi Alexi, nemo bis nascitur,quia nemo bis moritur.

Placet vrgere rem acrius quomodo potuit condi Massilia à Phocæis profugis si nondum fugerant? quomodo fugati sunt ab Harpago Præfecto ex imperio Cyri post victum Crœsum, si neque Harpagus qui fugaret,nec Cyrus qui imperaret, nec Crœsus qui vinceretur adhuc Rex erat? At Olympiade 45. nondum Crœsus,& Cyrus homines erant,nec prius Reges esse potuerunt, quam homines.

Nec annorum tantùm pugna est, sed fundatorum: Aristot. lib. de Rep. Massiliensium, apud Athenæum lib. 15. ait Phocenses non vagos, aut profugos, non milites, sed mercatores Massiliam condidisse: Quæso Alexi,vtros Parentes malles,an liberos, an exules? an mercatores,an milites? viderit Massilia vtros velit, ego partem miseriæ puto nasci ex miseris.

Nec fundatores tantum inter se,sed Massilia pugnat cum seipsa; Strabo author eruditus lib.6. ait Phocenses expugnatos ab Harpago prohibitos fuisse aditu vrbis Massiliæ: erat igitur tunc temporis condita Massilia, neque enim pugnare potuit nisi esset, nec prohibere hostem aditu nisi armata, nec potuit armata esse nondum nata.

X 4 Fauet

Fauet Herodotus dum ait Phocеenses ab Harpago eiectos insulam Corsicam non esse prætergressos, sed ibi vrbem Alaliam incoluisse, à Phocеensibus alijs ante annos plures iam extructam.

Vis, Alexi vt refellam has fabulas alia fabula? eruditus Raymundus Solerius c.9. de antiq. Massil. & Champerius aiunt occiso Minoe Cretensium Rege Athenienses, & Cretenses venisse Massiliam, & inde aduerso Rhodano ad insulam Gallicanam peruenisse, atque illic Academiam, & nobilem vrbem condidisse.

Ridebis vt puto has fabulas dum eas leges, addo Historiam, sed quam etiam appellarem fabulam nisi eam historicus scripsisset Iustinus lib.44. Temporibus inquit Tarquinij Regis, Phocеensium iuuentus ex Asia ostio Tyberis aduecta amicitiam cum Romanis iunxit; inde in vltimo Galliarum sinus vltra ligures profecta, Massiliam hac conditione condidit; Rex Segoregiorum Senanus nomine, conuiuium apparárat, vt in eo generum sibi, & filię suæ maritum inter epulas more gentis eligeret: ad hoc conuiuium inuitati principes finitimi, & cum ipsis furius, & Peranus Phoceæ classis Ductores; introducta deinde virgo cum iuberetur à Patre aquam ei porrigere quem elegisset in sponsum; illa omissis cæteris aquam Perano porrigit, qui factus ex hospite gener, locum condendæ vrbis à socero accepit, & sic Massilia condita est propè ostia Rhodani amnis in remoto sinu, ac velut in angulo maris.

Vides, Alexi quam incertum sit an Massilia à Phocеensibus fuerit condita; nec minus dubium est an Lugdunum sit Græcorum Colonia; scilicet prius Massiliam venere Phocеenses, quam Lugdunum, & si hic aduentus fabula est, prius mentita est alibi, quam Lugduni.

At quæris quid ego de re tota sentiam; Ego inter tot nebulas videre mihi videor aliquid lucis: hospites sunt Massiliæ, & Lugduni Phocеenses non conditores; vtraque vrbs auida bonarum literarum non minus quam mercium euocauit ad se doctores Græcos, vel conduxit; venere illi Massiliam, deinde Lugdunum; inuenere vtramque vrbem iam conditam, non condiderunt; addidere se doctoribus Gallis Magistri Græci; miscuere vtrique artes suas, temperauit se vtraque sapientia, atque ita in vnam gentem vtraque gens coaluit, vt vel Græcia in Galliam; vel Gallia in Græciam migrasse videretur; at quæ fuit semper Gallorum vrbanitas, & Græcorum vanitas; imposuere Græci Massiliæ nomen Athenopolis, & Lugduni Athenæi; admisere Græcos Galli; nec tamen Authores fuere Græci sapientiæ Gallicæ, sed collegæ; auxere

xere Academiam Lugdunensem,non instituere, & prius Massilia, & Lugdunum Gallicè sapuerunt quam Græcè. Coloni sunt igitur Lugduni Græci, si ita appellare velis, sed hospites primùm Lugduni, deinde conciues.

DISSERTATIO XIV.

RELIGIO GALLORVM, ET LVGDVNENSIVM ANTE PLANCVM.

INSITVS est omnibus hominibus à natura Dei sensus, & cultus;atque hunc sensum Religionem appellamus:nemo intelligens quid sit Deus negare potest esse Deum;nemo aliquem Deum non colit,si aliquem credit:errauerunt Maiores nostri in Dijs non in Deo;coluerunt plures,& vnus erat colendus;excessus superstitionis fuit non defectus;imo & defectus fuit; Deus si non est vnus non est Deus: nec tamen accuso omnes Maiores nostros; illustre est,quod ait sanctus Martialis Lemouicensium Episcopus,Epistola ad Burdigallenses, Gallos habuisse altare dicatum ignoto Deo; imo, & Virgini parituræ, vt narrat Cassanæus p. 12. Catal. gl. mundi; Illustris fides Maiorum nostrorum, ignotus Deus, & cognitus; illustris pietas erga Deiparam, colebatur Virgo antequam esset, nec dubium quin crederetur Mater Dei, quæ Virgo simul credebatur,& Mater futura; scilicet

Si nasci Numen, nasci de Virgine debet,
Et Virgo hoc partu debuit esse parens.

Corrupere hanc fidem mali mores, & paulatim vitia in Deos transiere; induxit Venerem impuritas, Mercurium auaritia, Martem ferocia,Iouem ambitio,Mineruam curiositas: Amata sunt scelera,deinde consecrata; postrema ne scelera arguerentur à Dijs,nisi ipsi crediti sunt fuisse scelerati.

Minus tamen superstitiosi erant Galli antequam permiscerentur Græcis,induxere Græci fabulas in Galliam,& Deos ipsos fecere fabulosos; quas tamen fabulas induxerint, & quas inuenerint non satis constat; addita sunt mendacia mendacijs, & homines,& Dij ipsi mendaces erant.

Præstat audire Iuliũ Cæsarem l.6. Nemo melius Gallos nouit quam qui toto decennio expugnauit Gallos, & Gallorum Deos.

Natio

Natio inquit omnium Gallorum admodum dedita est Religionibus, atque ob eam causam qui sunt affecti grauioribus morbis, quique in prælijs, periculisque versantur, aut pro victimis homines immolant, aut se immolaturos vouent, administrisque ad ea sacrificia Druydibus vtuntur; quod pro vita hominis, nisi vita hominis reddatur, non posse Deorum immortalium Numen placari arbitrantur, publicèque eiusdem generis habent instituta sacrificij; alij immani magnitudine simulacra habent, quorum contexta viminibus membra viuis hominibus complent, quibus succensis circumuenti flamma exanimantur homines; supplicia eorum qui in furto, aut latrocinio, aut aliqua rixa sunt comprehensi gratiora Dijs immortalibus esse arbitrantur: sed cum eius generis copia deficit, etiam ad innocentium supplicia descendunt.

Deum maximè Mercurium colunt, huius sunt plurima simulacra; hunc omnium inuentorem artium, hunc viarum, atque itinerum ducem, hunc ad quæstus pecuniæ, mercaturasque habere vim maximam arbitrantur: Post hunc Apollinem, & Martem, & Iouem, & Mineruam, de his eandem ferè quam aliæ Gentes habent opinionem; Apollinem morbos depellere, Mineruam operum atque artificiorum initia tradere, Iouem imperium cœlestium tenere, Martem bella gerere; huic cum prælio dimicare constituerũt, ea quæ de bello ceperunt plerumque deuouent, quæ superauerunt animalia capta immolant, reliquasque res in vnum locum conferunt; multis in ciuitatibus harum rerum extructos cumulos locis consecratis conspicari licet; neque sæpè accidit, vt neglecta quispiam religione, aut capta apud se occultare, aut posita tollere auderet; grauissimumque ei supplicium constitutum est: Galli se omnes à Dite Patre pugnatos prædicant, atque à Druydibus proditum dicunt; ob eam causam spatia omnis temporis, non numero dierum, sed noctium finiunt, & dies natales, & mensium, & annorum initia sic obseruant, vt noctem dies subsequatur.

Ita magnus Author, nec dissentiunt Galli historici; Aymoinus lib. 1. Hist. Franc. c. 7. Galli, inquit, Samotheis, & Druydibus Ministris sacrorum colebant Teutalem, Turanim, & Ognium; at hęc Numina sunt diuinitates ipsæ iam dictæ, Teutales, Mercurius, Hesus Apollo, Iupiter Turanis, Ognius Mars, aut Hercules Gallicus

Nulla est Religio, quæ sacrificia non habuerit, & falsa Religio vera habere non potuit. Audi, Alexi, sacrificia Maiorum tuorum.

Dio-

Diodorus Siculus lib. 6. Cum enim magnis de rebus consulunt mirabilem; incredibilemque seruant consuetudinem, iugulant ense hominem, quo decidente tum ex casu, tum ex membrorum laceratione, tum ex sanguinis fluxu, ex quadam obseruatione diuinant futura.

Horribilius est quod habet Strabo lib. 4. Hominem, inquit, diuinationi destinatum in tergo ferientes, ex ipso impatientiæ, afflictandique modo vaticinia capiunt, alia quoque humanorum sacrificiorum genera traduntur: quosdam sagittis configebant, & intra sacras ædes patibulo affigebant: magnam etiam ex fœno statuam apparantes, eique lignum innectentes pecora, & varias belluas, atque homines holocaustum faciebant. Hoc penè ipsum dixerat Cæsar l. 6. & nos supra ex Cæsare diximus; augebat horrorem locus, principio Druydes & Samothei in syluis, & nemoribus sacrificia peragebant, vt solas arbores & rupes crudelitatis suæ testes haberent; at quis iste hominum furor, quis horror? iugulabantur homines instar ferarum, & qui iugulabant feris peiores erant.

Post hæc præludia crudelitatis, ex syluis & saltibus in vrbes, & gymnasia cruenta sacrificia transiere; inter carmina & cantus, & laudes immolabantur homines in hominum voluptatem; quodque insaniæ proximum est inter ignes & flammas, & cultros victimæ ipsæ fata sua canebant; scilicet leniebant horrorem mortis elogia morientis; dicebantur transire in Deos qui immolabantur dijs; promittebatur immortalitas vt mori vellent, & victimæ ijs olim immolandæ, vt ipsi victimæ essent. O insaniam canentium inter vulnera! ò crudelitatem sæuientium inter lætitias!

Nec plura de rebus tam horrendis, claudo Epistolam, & penè illacrymor; miseret me Ariste, maiorum nostrorum, qui sic errarunt in dijs & sacrificijs: quale Numen Mercurius furum patronus, vt furari liceret impunè sub Deo fure? qualis Deus Apollo armatus sagittis vt vulneret amores suos? quale Numen Iupiter qui patrem Saturnum cœlo extrusit filius & tyrannus? qualis Deus Mars qui inter ipsos etiam planetas sanguine rubet & furore? qualis Dea Minerua quæ cerebrum Iouis diuisit & rupit: at quæ sacrificia iugulare homines vt dijs placeas? peccare ne pecces, vel vt pecces: offerre homicidia & Deos ipsos facere homicidas. Non est hæc pietas homicidam esse vt sis Pius.

Nihil dixi de antiqua Lugdunensium religione, & omnia dixi; erant ante Plancum Lugdunenses, aut saltem Druydes, erat

trans

trans Rhodanum Druydum vicus, & intra Rhodanum & Ararim Druydum lucus;confluebant ad fluuiorum confluxum vicini populi sacra facturi, nec deerant sacrificia vbi erant sacrificuli, nec victimæ vbi erant Prouinciarum opes.

Quænam autem fuerit Lugdunensium Religio post Plancum iam dixi superiori Epistola,cum de Athenæo,& Augusti templo.

DISSERTATIO XV.

DIGNITATES VETERVM LVGDVNENSIVM.

TRIA ex me quæris,Ariste,quos honores gesserint Lugdunenses ante Plancum, quas dignitates post Plancum intra Romam,& quas intra Patriam: Ac primùm quidem nullos honores gesserunt ante Plancum, si ante Plancum nondum erant: at si reparauit Lugdunum Plancus non fundauit, participarunt honores Gallicanos Lugdunenses qui nobilis Galliarum pars erant: nec dubium est quin dignitates suas habuerit Gallia nondum Romana; scilicet nulla Gens est adeò barbara, quæ Magistratus suos non habeat,siue illos natura emittat in lucem adhuc infantes, & iam Reges;siue illos libertas hominum eligat,atque illis sponte se subdat;siue Author,& Rex hominum Deus illos Vice-Reges sibi substituat,& penè Vice-Deos.

Quas autē dignitates,sacras,politicas;militares habuerint veteres Galli,Strabo & Plinius, atq; ex illis Paradinus,& Rubisius enumerāt:at nemo eas dignitates verius descripsit,quā Iulius Cęsar qui illas vidit,& vicit Placet illum ex scribere,sic loquitur l.6.

In omni Gallia eorum hominum qui in aliquo sunt numero & honore,duo genera sunt;nam plebs penè seruorum habetur loco, quæ per se nihil audet, & nulli adhibetur consilio; alterum genus est Druydum, alterum Equitum; illi rebus diuinis intersunt, sacrificia publica, ac priuata procurant, religiones interpretantur: Ad hos magnus adolescentium numerus disciplinæ causa concurrit,magnoque ij sunt apud eos honore:nam ferè de omnibus controuersijs publicis, priuatisque constituunt, si quis autem priuatus,aut populus eorum decreto non stetit,sacrificijs interdicunt, quæ pœna apud eos est grauissima.

His omnibus Druydibus præest vnus qui summā inter eos authoritatem habet,hoc mortuo si quis ex reliquis excellit dignita-

te,

te, succedit; at si sunt plures pares suffragio, nonnunquam etiam de principatu armis contendunt; ij certo anni tempore in finibus Cornutum, quæ regio totius Galliæ media habetur considunt, in loco consecrato, eorumque iudicijs decretisque omnes parent: Quod de Cornutensibus dixit Cæsar, de Lugdunensibus dicere poterat si Lugdunenses vicisset, qui vicit Cornutes.

Alterum genus est Equitum, ij cum est vsus, atq; aliquod bellũ incidit, quod ante Cæsaris aduentum ferè quot annis accidere solebat, vt aut ipsi iniurias inferrent, aut propulsarent, omnes in bello versantur; atque vt eorum quisque est genere, copijsque amplissimus, ita plurimos circa se Ambactos, clientesque habet.

Vrbes primariæ sui iuris erant, nullius addictæ imperio, quæ populi, & totius Gentis nomine vocabantur: plurimos habebant Regulos, quorum clientes Ambacti dicebantur; solebant quoties de totius Gentis commodis agebatur conuentus indicere, quorum tres ordines erant, primus eorum qui sacra tractabant, Druydæ; secundus nobilium, at principum Ciuitatis, tertius populi, supra omnes Regulus erat.

Ita Cæsar qui vnum omisisse videtur, quod scribit Plutarchus opusculo de illustribus mulieribus, scilicet illustres fœminas apud Gallos ius habuisse suffragij in conuentibus publicis, quod enim viros factionibus diuisos conciliassent, statutum esse vt sine mulieribus nihil constitueretur.

Ab ijs forte temporibus manauit illa consuetudo de qua Carolus Loyseau l. de princip. c. 5. n. 43. vt olim apud Francos viduę Parium Franciæ, atque illarum hæredes virgines in comitijs, & conuentibus regni solemnioribus sederent, atque inter Pares sententiam dicerent; nec in ciuilibus tantum, sed etiam in capitalibus, in foro, atque Senatu iudicium ferrent.

Vides, Ariste, quos honores gesserint Lugdunenses ante Plancum, expectas vt dicas quos gesserint post Plancum intra Romam & quos intra Patriam.

Ambitiosa sanè respublica Romana, quæ Colonias Romanas vbique terrarum instituebat, at vbique terrarum esset Roma; erant inquit Onuphrius Coloniæ effigies quædam, & simulacra Reipublicæ Romanæ, spectabatur Roma in imaginibus suis, & erant Romæ multę extra Romam; neque ibi stetit ambitio Romę sed admittebat ad Consulatum, & cæteras dignitates externos homines; euocabat ad se clarissimas vrbes, & faciebat orbem terrarum partem Romæ.

Fuit igitur Lugdunum intra Romam, si habuit ius adipiscendi hono-

honores Romanos; si Lugdunenses intra Romam fuere Consules, si Patritij, si Præfecti Prætorio, si Præfecti vrbis, si Magistri officiorum, si Senatores, si Prætores, si Quæstores, &c. at gessisse illos honores affirmant nobiles historici, Parad.l.1.c.11. & si homines tacerent, affirmarent hanc veritatem æra, & marmora.

Extant hodieque Lugduni in domo ciuica tabulæ duæ æreæ, quarum altera ostendit ab ipsis Romæ initijs externos homines ad Consulatum, cæterasque dignitates admissos fuisse. altera de Gallis id ipsum asserit; ex ea tabula sic argumentari licet, Ædui, Narbonenses, Viennenses intra Romam gessere honores, igitur & Lugdunenses: si id negas audi Imperatorem ex ære loquentem; quando inquit, ex Lugduno Senatores habere non pœnitet; erat aliquibus Gallis concessum hoc priuilegium, quod Claudius omnibus Gallis, & Lugdunensibus maximè concessum volebat: scilicet amabat Lugdunum, præ cæteris vrbibus; Parens eius Drusus vicerat Germaniam adiuuante Lugduno, ipse Lugduni natus appellare se poterat Lugdunensem, & Lugdunenses appellare poterant Claudium popularem suum. Neque dicas in ea tabula solos nominari Senatores; publicum est hoc nomen, & quod cæteras dignitates complectitur, eligebantur ex Senatoribus cæteri Magistratus, omnes Consules Senatores erant; non tamen omnes Senatores Consules.

Vidisti Lugdunum intra Romam, vide Romam intra Lugdunum. Fuit hæc altera industria Romanæ Reipublicæ communicare deuictis populis Romanos honores vt communicarent mores; mittebat aliquando Romanos homines qui in Prouincijs Magistratus gererent; aliquando ex populis ipsis assumebantur primarij viri ad dignitates; sæpè vtrique miscebantur, vt misceretur Roma, & Gallia, sic tamen vtraque miscebatur vt semper imperaret Roma.

Fuit igitur Lugduni ordo sexaginta Senatorum; erant ij Principes Ciuitatis, & quasi hominum flores & gemmæ; faciebat illustres nobilitas aliena, & propria; addebat authoritatem ætas, ornabat illam virtus, & scientia; erat hic ordo Seminarium cæterarum dignitatum: assumebantur ex hoc Collegio Consules, Præfecti, & Prætores, neque alio suffragio opus erat vt eligi possent, quibus iam suffragium dederat ordo Senatoris.

Fuisse hunc ordinem Lugduni probant lapides hoc nomine insigniti, ex multis quos collegit vir Illustrissimus Claudius Bellieuræus Protopræses Gratianopolitanus, atque ex eo Paradinus in fine historiæ paucos profero.

D.M.

D. M.
M. OPPI. Placidi
Har. PrIm. de LX.
Cui locum ſepultu.
Ordo Sanctiſſim. Lug. dedit.

Extat hæc inſcriptio intra Clauſtrum S. Iuſti Lugdunenſis.

Altera inſcriptio ſic habet.

D. M.
Ruſp. Atrophili.
Ruſon. Senator.
Colliberto de ſe
Bene merenti
In ſuo poſuit,
Et ſub aſcia
Dedicauit.

Tertia hodieque viſitur in pariete ædis S.Petri Lugdunenſis.

Q. Iulio Seuerino
Sequano omnibus
Honoribus inter ſuos
Functo, Patrono
Splendidiſſimi Corporis
N. Rhodanicorum, &
Arar. cui ob Innoc.
Morum Ordo Ciuitatis
Sua bis ſtatuas decreuit
Inquiſitori Galliarum
Tres Prouinciæ Gall.

Erat Lugduni Rector Prouinciæ, ſeu Prætor, & Iudex, atque hic à Præfecto Prætorij, & Galliarum erat longè diuerſus. De vtroque Præfecto nobilem controuerſiam proximè ſequenti epiſtola examinabimus. Erant Lugduni Duumviri ſicut in alijs Colonijs; quis autem eſſet hic Magiſtratus diſputant aliqui: id certum videtur fuiſſe pleriſque in locis ſummum honoris gradum, & Conſulari, ac Prætorio penè æqualem; ad Duumviros pertinebat reorum comprehenſio, modica coercitio, & cuſtodiarum interrogatio; animaduerſio vero vltima ad Præſidem, ſeu Prętorem ſpectabat: inter inſcriptiones Lugdunenſes hanc profert Paradinus pag.421.

Sextus Ligurius Sex. Fil.
Galeria Marinus
Summus Curator C.R.
Prouinc. Lug. Qŭral.9
Ornamentis suffrag.
Sancti Ordinis Honoratus
IIVir designatus
Ex postul. Populi ob honorem
Perpetui Pontif. dat.
Cuius doni dedicatione
Curionib. X. Ordini Equestri
IIII. viris Aug. negotiatoribus
Vinarijs XIII. & omnib. corporib.
Lug. licitè coeuntibus XII.
Item ludos Circenses dedit L. DDD.

Erat Lugduni Decuriones militares, Præfecti cohortium, Tribuni legionum, &c. atq; ij partim Romani, partim Lugdunenses erant; vtri fortiores essent non est facile dicere : vincebant forsitan Romani industria, at Galli audacia.

Erant præterea Lugduni Quæstores, atqui ex ijs aliqui militares erant, qui cum Consulibus, & Prætoribus mittebantur ad bellum, vt rem pecuniariam administrarent, & prædam, ac manubias in rationes publicas referrent : alij erant Quæstores vrbani qui pecunias acceptas, & expensas ad numerum, & calculum vocabãt; hos Budæus esse nunc putat Præfectos rationum : alij denique erant Tribuni Ærarij qui pecunias ex ærario promebant, ijs omnibus dari poterat illud Theodorici Regis sapiens monitum apud Cassiodorum: videte qua manu tractare debeatis sanguinem publicum ; seruate decolores manus inter aurum, nec vos pretiosa materies inficiat, nec forma rutilans fallat.

Erant Lugduni plures aliæ dignitates, atque inter eas Augures & Haruspices, sacræ dignitates vt putabant, at superstitiosæ verius, & planè ridiculæ; inuenere Romani eos Magistratus Gallicos & fecere Romanos: Gallorum portio, ait Iustinus lib. 24. ducibus auibus, nam Galli præter cæteras augurandi studio valent, per Illyricos sinus penetrauit, & in Pannonia consedit; & ne abeamus à Lugdunensibus, Momorus, & Atepomatus Coruorum augurio Lugdunum condidere, atque ab eo appellauere Lugdunum Authore Plutarcho libello de fluuijs, & montibus: auctum à Romanis eum numerum probat inscriptio, quæ legitur in vestibulo Sancti Ioannis Lugd.

Iulius

Iulius Primitius Decurio trecent. Augg. Lugdun.
Igitur erant Lugduni Augures, & ne vnus tantùm falleret, trecenti erant.

Claudo Epistolam, & rideo Augurum, & Haruspicum responsa, non metuo: Egregios vero Magistratus, sed auium, & pecudum non hominum: Quæso, Ariste, quid in hac scientia non leue, & quod pecudem sapiat magis quam hominem? scilicet homines eruditi diuinant res futuras, & ignorant præteritas; enuntiant aliorum fata, & nesciunt sua; faciunt alios fortunatos, & se miseros: O homines malè sanos! quid libertati humanæ cum volatu, & garritu, & pastu auium? vnde auis id nouit, quod nunquam didicit? aut quomodo id enuntiat, quod ignorat? canit auis sibi non alijs; volant in hanc parte dictante instinctu priuato non diuino; tripudiat post escam vt significet voluptatem suam non publicam.

Nec diuiniores sunt haruspices, quam Augures, nec doctiora exta boum, quam rostra volucrum: O socordiam hominum! scrutari sortem humanam intra ouem, & rimari fata intra pecudem, quid relinquitis humanæ sapientiæ, si aues sunt hominum Magistræ, & pecudes doctiores quam homines.

Addo alteram querelam, seram illam quidem, sed veram, heu veteres Galli, & Lugdunenses miseros, dum se credebant fortunatos! ornabantur honoribus Romanis, vt splendide seruirent; eligebantur in Consules, vt consulerent Romæ non patriæ; creabantur Prætores vt ius dicerent Gallis pro Romanis; erant Quæstores vt facerent pauperem Galliam, & diuitem Romam; fiebant Tribuni militares, vt armarent Galliam in seipsam, sic emebatur libertas Gallica honoribus Romanis, sic erant Lugdunenses domini apud suos, & serui apud Romanos erat; hæc ambitio Romana non libertas Gallica.

DISSERTATIO XVI.

AN PRÆFECTVS GALLIARVM SEDERET LVGDVNI.

ALEXIS. Nobilis controuersia, & te digna Ariste, vbinam esset sedes Præfecti Galliarum: an Treuiris, an Arelate, an Lugduni; de ea sede adeò acriter disputant tres vrbes, vt Præ-

fectus penè omni sede careat, dum tres sedes occupare non potest: Amabo, Ariste, profer singularum vrbium rationes, forte erunt omnes victrices, dum nulla vinci volet.

Ariste. Sedisse Treuiris multa persuadent, ac primùm Authoritas illustrium virorum; Scipio Duplex in obseruationibus rerum Gallicarum lib.1.cap.8. & lib.8.cap.1. Guther. de officijs domus Augustæ cap. 16. Iulius Bulengerus l. 3. de Imper. c.4. id affirmant, & ne nudam authoritatem putes, adduco rationes.

Perinde est esse sedem Præfecti Prætorio, & esse Metropolim; vbi enim sedere oportuit supremum Magistratum nisi in suprema vrbe? at Theodoretus lib.1. hist. cap. 15. vocat Paulinum Treuirensem, Metropolis Galliarum Episcopum; fauet maiestas vrbis. Saluianus l.3. & 6. de prouidentia, vocat vrbem summam Gallorum, opulentissimam, & excellentissimam; Ausonius inter augustas ciuitates enumerat; & vocatur Augusta Treuirorum; Bereng. appellat Romam secundam; Amnianus l.15. vocat domicilium principum clarum.

Ex ijs elogijs sic arguere licet; ibi erat domicilium Præfecti Galliarum, vbi erat palatium Principis, at illud erat Treuiris? ibi Maximum Tyrannum Sanctus Martinus inuenit, vt habetur in eius vita, ibidem Sanctus Ambrosius Legatus eundem adiuit; ibi Maximus stabilire regnum poterat, nisi imperium ambiuisset.

Affero aliquid fortius, ibi erat sedes Præfecti Prætorio vbi Prætorium erat, at fuisse Treuiris audi ex Seuero l.2. sacræ hist. n 76. Maximus Præfecto Euodio? viro acri, & seuero iudicium Priscilliani permisit, qui Priscillianum gemino iudicio auditum conuictumque redegit in custodiam, donec ad Principem referret; gestis ad palatium delatis censuit Imperator Priscillianum, sociosque eius capitis damnari oportere: hæc in palatio gesta sunt ex Seuero, igitur ibi Imperator, ibi Prætorium, ibi Præfectus Prætorio Euodius erat.

Times vt suspicor hæc argumenta, Alexi, at ego validiora affero pro Arelate: Ibi sedit Galliarum Præfectus vbi eum Constantinus sedere voluit, scilicet ille inuenit Præfectos Prætorio adeò potentes, vt ipsi Imperatores eos metuerent, & vixi ipsi Imperatores timerent: vt imminueret eam potestatem Constantinus eam quatuor Præfectis diuisit, primus fuit Præfectus Orientis, alter Præfectus Illyrici, tertius Italiæ Præfectus, quartum Galliarum Præfectus, cui Celtas transalpinos, Hispanos, & Britannos commisit.

Vt

Vt honoraret eundem Magiſtratum, eum ibi ſedere voluit, vbi ſedes Imperatoris fuit : neque alibi ſedere debuit qui ex officio tueri debebat Imperatorem Præſentem, & repræſentare abſentem, at Conſtantinus quamdiu in Gallijs fuit penè ſemper Arelate ſubſtitit : Amauit ſcilicet eam vrbem, reparauit, ornauit, & nomine ſuo Conſtantinam appellari voluit.

Commoratum ea in vrbe probat Theophilus Rainaudus libello quem inſcripſit Ambroſio ex Concilio Arelatenſi primo, ad quod Conſtantinus ex locis propè innumeris Epiſcopos conuocauit, vt conſtat ex eius literis ad Chreſtum Syracuſanum, quæ habentur lib. 10. hiſt. Euſebij cap. 5. & cui Concilio amoto ſatellitio ipſe Imperator intereſſe voluit quaſi priuatus non publicus.

Confirmant eandem Imperatoris moram leges ea in vrbe latæ, eiuſmodi ſunt lex ſupplicare 2. C. vt lite pendente, data Idibus actor Sabino, & Rufino Coſ. & lex, illo, 13. C. de appell. Quid quod natus eſt Conſtantino Arelate filius Conſtantinus, vt ait Zozimus l. 2. & Aurelius Victor in Conſtantino. Fauet huic opinioni vrbis, de qua Prudentius hym. 4.

Teque præpotens Arelas habebit
Sancte Geneſi.

Præpotentem vocat, ideſt magnificam, locupletem amplam. Auſonius de claris vrbibus.

Pande duplex Arelate tuos blanda hoſpita portus,
Gallula Roma Arelas, quam Narbo martius, & quam
Accolit Alpinis opulenta Vienna Colonis,
Præcipitis Rhodani ſic interciſa fluentis,
Vt mediam facias nauali ponte plateam,
Per quem Romani commercia ſuſcipis orbis,
Nec cohibes, populoſque alios, & mœnia ditas
Gallia queis fruitur, gremioque Aquitania lato.

Geminam appellat à ponte qui vnam vrbem in duas diuidit; propterea Eucherius hom. de S. Geneſio Arelatenſi Ciuitatem, & Ciuitatem vocat. Sed & Metropolis erat Arelas non minùs, ac Treuiri: ne dubites, Honor. & Theod. in conſtitutione id declarant; maximè, inquiunt opportunū iudicamus, vt ſeruata poſthac annis ſingulis conſuetudine, conſtituto tempore in Metropolitana ideſt in Arelatenſi Ciuitate, incipiant ſeptem Prouinciæ habere Concilium : & paulo poſt, ac planè, inquiunt, præter neceſſitates publicas etiam humanæ conuerſationi non parum credimus commoditatis accedere; quod in Cōſtantina vrbe iubemus ſingulis

annis esse concilium; tanta enim loci opportunitas, tanta illic frequentia, commerciorum, vt quidquid vsquam nascitur, illic commodiùs distrahatur, neque enim vlla Prouincia ita peculiari fructus sui felicitate lætatur, vt non propria Arelatensis soli credatur esse fœcunditas: quidquid enim diues Oriens, quidquid odoratus Arabs, quidquid delicatus Assyrius, quod Africa fertilis, quod speciosa Hispania, quod fortis Gallia potest habere præclarum, ita illic affatim exuberat, quasi ibi nascantur omnia, quæ vbique constat esse magnifica: Iam verò decursus Rhodani, & Thyrreni mari recursus necesse est vt vicinum faciat, & penè conterminum, vel quod ille præterfluit, vel quod iste circuit. Cum ergo huic seruiat Ciuitati quidquid habet terra præcipuum, ad hanc remo, velo, vehiculo, terra, mari, flumine deferatur, quidquid singulis nascitur; quomodo non multum sibi Gallia nostra præstitum credat, cum in ea Ciuitate præcipiamus esse Conuentum: in qua diuino quodam munere commoditatum, & commerciorum opportunitas tanta præstatur: hæc Imperatores in laudem Arelatis, quibus nihil dici potest augustius.

Denique sedisse Arelate Præfectum Galliarum probant vndeuiginti Episcopi Galliarum libello S. Leoni oblato in causa dissidij inter Arelatensem, ac Viennensem Ecclesiam, habetur libellus apud Baronium ann. 450. n. 52. ex tom. 1. Concil. Gall. per Sirmundum p. 89. Patres sic loquuntur. Cæterum multa sunt quibus secundum instituta Principum cunctis intra regiones nostras Ciuitatibus Arelas præferatur: hæc in tantum à gloriosissimæ memoriæ Constantino peculiariter honorata est, vt ab eius vocabulo præter proprium nomen quo Arelas vocabatur Constantinæ nomen acceperit; hanc clementissimæ recordationis Valentinianus, & Honorius felicissimi Principes specialibus priuilegijs, & vt verbo ipsorum vtamur matrem omnium Galliarum appellando decorarunt; in hac vrbe quicunque intra Gallias tempore prædictorum ostentare voluit insignia dignitatis, Consulatum accepit, & dedit, hanc sublimissima Præfectura, hanc reliquæ potestates velut communem patriam semper inhabitant, &c.

Palles vt arbitror ad hæc argumenta, Alexi, & de Præfectura Lugdunensi penè actum putas, at ego ex pugna duorum vrbium arma sumo, & ablatam vtrique parti victoriam Lugduno attribuo. Et quidem habere sedem fixam Treuiris, & Arelate, & morari duobus in locis longe à se semotis idem Præfectus non potuit & tamen sedisse Treuiris, & Arelate geminæ opiniones affirmant, aut vtraque falsa est, aut explicari sic debet, vt mobilem sedem

Arelate,

Arelate, & Treuiris habuerit,at fixam Lugduni; ſcilicet Lugduno quaſi à centro digreſſus luſtrabat extrema Galliæ, & ad centrum redibat.

Addo aliud, ſi tamen eſt aliud, ſequebatur Præfectus Imperatorem quaſi Phoſphorus ſolem, fuit Treuiris cum Maximo, fuit Arelate cum Conſtantino; at vtrobique hoſpitium dumtaxat habuit, Lugduni verò Prætorium,& domicilium.

Ne diuinare me putes ex aduerſarijs ipſis rem probo, fatetur Theophilus Rayn. nullibi commodius ſedem Præfecto poni potuiſſe quam Lugduni, quod in meditullio ſitum eſt earum regionum quæ Præfecti iuriſdictioni ſubditæ erant,Galliæ Hiſpaniæ, & vtriuſque Britanniæ; Igitur ibi Præfectus ſedit, quo commodius adiri ab omnibus potuit; non amant lineæ extrema,ſed centrum,à quo naſcuntur,& ad quod redeunt.

Nec ſatis ſolide reſpondet Theophilus commodius quidem ſedem Præfecti poni potuiſſe Lugduni,non tamen eſſe poſitam, ſcilicet non omnia ex lance Iuſtitiæ fiunt, & multa ex arbitrio pendent, Præfectum ſedere Treuiris voluit Maximus, Arelate Conſtantinus vterque id optimum credidit, quod vtrique placuit.

At ego, & ponendam ſedem Lugduni, & poſitam ſic euinco: Ambroſius ſuccus cęleſtis expreſſus eſt Lugduni Patre Galliarum Præfecto, Sidonius Lugduni natus eſt Patre Apollinare Præfecto Prætorij;igitur vterque Præfectus Lugduni ſedem habuit. Perſuadet hæc ratio niſi fallor vtrumque Parentem ſediſſe Lugduni, non tamen Ambroſium Lugdunenſem eſſe,nec Sidonium;ille Romanus fuit,hic Aruernus, & dum ille Romam,hic Aruerniam repetit,vterque in Patriam venit.

Valida eſt hæc ratio facti, addo validiorem rationem iuris. S.Maiolus in vita S.Odonis,ait,ex antiquo more,& Eccleſiaſtico iure Lugdunum arcem totius Galliæ obtinere; ex eo ſic arguere licet, Eccleſia à primis vſque temporibus iuriſdictionem ſuam accommodauit iuriſdictioni politicæ, vt docent voces Metropolis,& Diœceſis; at primarius, & ſupremos Magiſtratus Eccleſiaſticus Lugduni ſedit, igitur & politicus; ſupremus autem politicus fuit Prætorij, & Galliarum Præfectus.

Alludit ad hunc primatum politicum Sidonius Epiſt. 7. lib. ad Thaumaſium, nec quidquam, inquit, Deo propitiante nocebit, ſi modo quandiu poteſtas præſens Lugdunenſem Prouinciam regit, noſtrum ſuumque Germanicum præſens Agrippina moderetur: Quæſo Ariſte, quænam hæc eſt præſens

potestas nisi Præfectura Galliarum ? igitur ea Lugduni stetit.

Ne parui æstimes hoc testimonium Sidonij, audi ex ipso Sidonio qualis vir fuerit l.5. Epist.16. Concordia fruor, quam parem nostris, suisque liberis exopto votis in commune deposcens, vt sicut nos vtramque familiam nostram Præfectoriam nacti, etiam Patritiam diuino fauore reddidimus, ita ipsi quam suscipiunt Patritiam faciant Consularem.

Instar est plurium Authorum vir maximus, ne tamen ita sensisse solum Sidonium putes, sedisse Lugduni Præfectum Galliarum affirmat Lazius lib.2. de rep. Rom. Robertus de Lugd. Archiep. & plures alij.

Ob hæc argumenta Theophilus fatetur, si agatur de iure, & si spectetur nuda ratio, Præfectum Galliarum Lugduni sedisse; atque eam sedem libens assignat Præfecti Vicario. At si hæc sedes est commodissima, cur commodius se debat Vicarius quam Præfectus? Cur Vicarius in medio Galliarum instar Iouis? Cur Præfectus in limite instar termini? Cur non potius Præfectus in centro vnde imperare posset, Vicarius in finibus Imperij, vnde excurrere posset, & redire?

Vides, Ariste, victoriam nobilis controuersiæ à Lugduno stare; ne tamen alijs vrbibus inuidere videar; rem totam si definio, habuere Præfecti Galliarum nobilem sedem Arelate, & Treuiris, habuere fixam Lugduni.

DISSERTATIO XVII.

DE REBVS FORTITER GESTIS AB ANTIQVIS LVGDVNENSIBVS ANTE PLANCVM.

ARDVAM rem vis scire, Alexi, & probatu difficilem, quid fecerint fortiter Lugdunenses ante Plancum: quomodo ante Plancum: fuere fortes, si necdum fuere homines: qui pugnauit ante vitam? quis fortis fuit adhuc cinis? quis generosus adhuc nullus?

At ego superioribus dissertationibus probaui, aut verum esse, aut vero simile fuisse Lugdos, & Druyos ante Romanos, & Lugdunum reparatum esse à Planco, non conditum.

Placet ex fortibus veterum Gallorum factis aliqua summatim at-

attingere, si prius monuero, nihil ab antiquis Gallis extra Galliã gestum, cuius pars magna Lugdunenses non fuerint : scilicet publicum ostium ad exteras nationes Lugdunum erat, & penè armamentarium; nec tantùm cæteris Gallis aperiebat iter, sed addebat vires, & supplebat acies; & semper Lugdunenses, aut comites fuere viæ, aut ductores.

Possem excurrere vltra Romam,& Troiam, cum Scipione Duplex nobili historico, & numerare viginti Reges, & plures qui Romanos præcessere : Samothem,seu Ditem, Magum, Sarronem, Dryum,Bardum,Longhonem, Lucum, Celtam, Galathem, Narbonem; Lugdum, Belgium, Iasium, Allobrogem, Romum, Paridem,Lemanum,Obbium, Galathem, Mamnem, Rhemum Francum,vidit has Reges Lugdunum,& fortè Lugdus nomen traxit à Lugduno,non dedit.

Placet dicere aliquid certius,post Iustinum, Strabonem, & Liuium; Ambigatus Rex Gallorum cum videret Gallias abundare multitudine hominum, id putauit faciendum Prouincijs suis, quod Apes faciunt Aluearijs,emisit extra Galliam Bellouesum,& Sigouesum Nepotes suos, & diuisit illis externa Regna,quasi iam sua; exiuere cum vtroque trecenta hominum millia, idest flos iuuentutis Gallicæ;nec sensit Gallia eam plagam, quæ alterum Regnum exhausisset;nec dubium est quin cum alterutro Duce pars Lugdunensis iuuentutis exierit,& pugnarum, ac victoriarum particeps Galliam extra Galliam, & Lugdunum extra Lugdunum fundauerit.

Ex ijs copijs,ait Iustinus pars superata Italia Romam obsedit, & cepit: & nisi Brenus noua quærere, quam parta seruare maluisset, triumphare poterat in Capitolio, & Rex esse Romæ: diuiserunt tamen Galli Italiam, & trans Alpes nouam Galliam, & Mediolanum, alterum Italiæ Lugdunum condiderunt.

Pars altera Gallorum Macedonia, Thracia,& Græcia victorijs peragrata,in Bithinia denique consedit, & Regnum cum Bithino Rege partita, Gallogræciæ nomen imposuit regioni: Pannoniam quoque, Illyricum,Dardaniam,& totam ferè Germaniam à Gallis debellatam, Galatæi montes, & Gallembergici testantur, & multæ vrbes hodieque Gallico nomine, & lingua nostrate fatentur Germanicas se fuisse,& Gallicas. Tantaque,ait Iustinus Gallici nominis authoritas,& armorum felicitas erat,vt aliter neque maiestatem suam tueri Reges Europæ, & Asiæ, nec amissam recuperare se posse sine Gallica virtute iudicarent.

Nec ſemel tantum Italiam Galli, cæteraſque orbis regiones vicerunt, ſed ſæpè aduentum Gallorum trepidauit Roma, & Europa : vix toto decennio Iulius Cæſar Galliam per Gallos debellauit ; ſingulis ferè annis victa eſt à Gallis Italia, & Roma ſæpe capta.

Male autem Iuſtinus aſperam gentem, & ferocem Gallos appellat, nec benè primos virtute poſt Herculem, præponere debuit Herculi, & Achilli, & Titus Liuius comparare potuit cum Romanis, facere ſecundos non debuit.

At hæc Gallis, & Lugdunenſibus communia fuere, quæ ſequūtur ſunt ſingularia : Atepomarus ſuperatis Alpibus, & turbata Italia Romam obſedit ; magni exercitus pars maior Lugdunenſis erat ; & capere Romam potuit, niſi eam liberaſſet fœmina, & ancilla ; ceſſerunt fœminis Galli, qui non ceſſiſſent viris, ceſſerunt tamen victores non victi.

Nec Alpes effregiſſet Annibal ſine Gallo milite, & ductore, pugnarunt Lugdunenſes cum Annibale, & vicerunt; actum erat de Imperio Romano ſi Annibal capere Romam maluiſſet quam Capuam, & ſi Gallis credidiſſet non Afris.

Excepit aduentantem Iulium Cæſarem Lugdunum quem repellere potuit, vicit Cæſar Gallias armis Gallicis non Romanis ; victus erat ſi Lugdunum aditum obſtruxiſset venienti, aut recuſaſſet reduci: Ingratus victor, & ſcriptor Lugdunum non meminit, per quod vicit.

Audio quid tacitus dicas, Alexi, placere tibi hæc Lugdunenſium facinora ſi eſſent vera ; at vereri te ne fingam Lugdunum ante Lugdunum, & ne vt antiquos faciam Lugdunenſes, facere velim Aborigines; ſcilicet ante Plancum Arar erat & Rhodanus, intra vtrumque inſula, at fortè intra inſulam nihil erat.

Non ita res habet, Ariſte, iam ſupra dixi, aut verum, aut vero ſimile videri, antiquiorem eſſe Lugdum quam Romulum, & Lugdunum quam Ilium. Neque hæc Græcorum fabula eſt, ſed Lugdunenſium hiſtoriam, atque vtinam non perijſſent Bardorum, & Druydum Poemata quibus heroum ſuorum facinora ad Lyram canebant, ſuperaret Gallica veritas mendacia Græcorum, & minor eſſet Alcides Græcus quam Hercules Gallicus. Cur inuides, Ariſte, Lugdunenſibus tuis genus antiquum, res eſt illuſtris antiquitas, deſcendunt cum illa virtutes ad poſteros, per auos, & proauos, pretioſior eſt hereditas antiqua quam noua, & nobilior fluuius cuius origo neſcitur, quam qui apud nos naſcitur,

DIS,

DISSERTATIO XVIII.

VETERVM GALLORVM, ET LVGDVNENSIVM LINGVA.

ARISTVS. Quæris Alexi, qua primùm lingua cœperit loqui Lugdunum, cum esse cœpit: scilicet interesse putas, vt sciamus quid primùm sciuerimus, quæ verba cum lacte, quæ sub ferula didicimus, an maiores nostri priùs lallare didicerint Græca lingua quam Gallica.

Responderi certa non possunt in re controuersa; dicam quid probabiliter sentiam; antecessit Lugdunum Romam, & Massiliam sed vocale, & eloquens, non mutum, aut bardum. Hæc igitur lingua qua primùm facundi fuimus non est Græca, quam nesciebant Galli etiam primarij temporibus Iulij Cæsaris: testatur ille lib. 5. cap. 22. scripsisse se græcè ad Quintum Ciceronem Fratrem Marci Tullij, ne si literæ interciperentur à Gallis, inclusa literis consilia innotescerent; at æquè intercepissent Galli consilia interceptis literis græcis, si lingua græca Gallis fuisset natiua: neque pugnantia dicit dum alibi ait Gallos græcis literis vti solitos; scilicet vtebantur caracteribus græcis non verbis, sic hodieque scribimus caracteribus latinis verba Gallica, & multi ignorant latina.

Imo habuisse Gallos caracteres suos ante Græcos asserit ex Beroso Annius Viterbius, Cadmus inquit eius nominis quintus paulò ante ruinam Troiæ rediens ex Phœnicia, retulit in Græciam sexdecim literas non Phœnicias, sed caracteribus Gallorum quos vocat Galatas persimiles: Attende hæc verba Ariste, attulit in Græciam ante ruinas Troiæ, igitur non acceperunt Galli è Græcia caracteres suos quos Græcis donarunt.

Ijs literis scribebant fortia heroum suorum facinora versibus heroicis, eosque versus canebant ad Lyram; atque vtinam superessent hodie ij versuum libri, miraretur orbis Galliam habuisse heroas veros, & Græciam fabulosos.

Neque simile vero est Gallos initio locutos Germanicè, sciuisset linguam Gallicam Ariouistus Princeps Germanus apud Iulium Cæsarem l. 3. belli Gallici, neque illam longa consuetudine didicisset, si illam hausisset cum lacte nutricis; nemo id longo vsu acquirit quod cum lacte bibit, ridiculè autem Rhenanus antiquos Gallos ad tempora vsque Iulij Cæsaris contendit locutos esse

Bri-

Britonicè : aduenæ sunt Galliarum Britones,non indigenæ,inuenere Galliam eloquentem non fecere, & facti Gallorum subditi linguam quoque suam Gallicæ linguæ subdidere.

Incipis vt puto persuaderi,Ariste,vrgeo te,& rem euinco,legere est apud Iulium Cæsarem, Strabonem, Suetonium, Tacitum, Ausonium, Sidonium scriptores latinos verba Gallica quibus nunc etiam vtimur, eiusmodi sunt è multis ista,Soldurus,Leuca, Carra, Bracca,Caracalla,Alause,Teuche, Saumon: si rationem quæris hæc in promptu est; nullis temporum, & rerum vicissitudinibus ita mutantur linguæ, vt auellantur radices, & corrumpantur origines.

Denique nonnisi longis post annis inductus est in Gallias vsus linguæ græcæ, videlicet condita à Phocensibus Massilia; neque ita multo post dicti sunt Massilienses trilingues à lingua Celtica, Græca & Latina: At diu ante Galli, & Lugdunenses eloquentes erant propria lingua: placuit autem tantopere è Massiliensibus nouitas linguæ, vt teste Strabone lib.4. Augusti temporibus Massiliæ contractus græcè scriberentur: quodque admirationis plus habet, docebatur eloquentia, & Philosophia græcè, & latinè tanta cum laude, vt Romani neglectis Athenis ad capessendas disciplinas Massiliam confluerent: scilicet addiscebant eas linguas Samothei,Druydes,Bardi, & eas docebant, nemo censebatur eruditus qui græcè,& latinè nesciret,atque vt nunc pars eruditionis est linguas scire,ita ijs temporibus tota penè eruditio eras trilingues esse.

Aduecti Lugdunum Phoceenses,& loci opportunitatem admirati obtulerunt Societatem græcam,& petierunt Gallicam; excepit Lugdunum hospites,& fecit ciues; ac vide humanitatem gentis nostræ,communes fecit dignitates, & honores,miscuit vocibus gallicis voces græcas, appellauit Academiam suam Athenæum; inde illa celebritas scholarum Lugdunensium,in quibus certabant indigenæ, & aduenæ; nec semel ipsi etiam Imperatores, & dum Gallia Romam, & Roma Galliam didicit, Lugdunensis Pallas orbis Magistra fuit.

DIS-

DISSERTATIO XIX.

NOMINA LVGDVNI.

PRETIOSA res nomen cuiusque rei, caracter est naturarum vt eas designet, imago vt repræsentet, radius vt illuminet, color vt spectabiles reddat, sonus vt vocales efficiat, quot nominatres aliqua habet, tot habet dedecora, enumero illa, vt patriæ tuæ splendorem intelligas.

Primum Lugduni nomen à Rhodano venit; Sidonius lib. 1. Epist. 5. appellat Rhodanisiam, S. Irenæus Rhodanausiam, & Lugdunenses matronas vocat Rhodanenses, & à pietate commendat.

Nec fortè diuersum est nomen Rhoda, Rhodia, Rhodana, nisi trahatur à Rhodijs, qui cum Phocæis Massiliam primùm, deinde Lugdunum appulerunt, hospitem primum, deinde ciues, & incolæ.

Tertio nomine appellat Sigismundus Rex Burgundiæ in diplomate Regio, Ararum, alij Arariam dicunt, Petrus Venerabilis à duobus fluuijs vocat Aquosam; at fortè non hoc tam nomen est quam Epithetum nominis.

Nec male confluens ab aliquibus dicitur à confluxu duorum fluminum, inde illud distichum.

Lentus Arar, Rhodanusque celer miscentur in vnum,
Nobilis vrbs fluuios nominat vna duos.

Quintum Lugduni nomen fuit, Athenacum, Athenæum, Athenopolis, ab Atheniensibus aduenis, vel à Minerua ipsa, cui adeo Lugdunum placuit vt ex Græcia migrasse Lugdunum, & secum Athenas deportasse videatur, aut Athenarum disciplinas.

Sexto nomine appellare videtur Titus Liuius, describens iter Annibalis, quartis Castris inquit ad insulam peruenit, vbi Arar, & Rhodanus amnes diuersis ex Alpibus decurrentes agri aliquantum complexi confluunt in vnum, medijs campis insulæ nomen inditum. Putat Paradinus non medios tantum campos, sed vrbem in conflenti sitam insulæ nomen habuisse.

Septimum nomen Plancus Munatius fundator vrbis, aut reparator imposuit, inde illud carmen antiquum.

Conditur à magno Plancia magna viro.

Octauum nomen est Leopolis non à Leone qui legionis Romanæ

Lug-

Lugduni statiua habentis vexillum erat, sed à Leone nobilis vrbis regio caractere: inde ille nummus argenteus ex parte vna M. Antonij Triumviri nomen, ex altera Leonis effigiem præferens, hodieque Lugdunum Gallica lingua leonem sonat.

Nona appellatio Lougodunum, idest coruorum collis: Plutarchus libello de fluuijs & montibus, si tamen is Plutarchus est, ait Momorum, & Atepomarum oraculo monitos vt ad confluentem Araris, & Rhodani vrbem extruerent, à coruis circumuolitantibus appellasse Lougodunum, idest montem coruorum, quos Celtæ lougos vocant, & montem Dunum, in itinerario Antonini vrbs quædam lougo vallis, idest coruorum vallis appellatur.

Decimum nomen Lugdunum commune est, nec tamen communis origo, putant aliqui, deductum nomen partim à monte, seu Duno voce Gallica multis alijs Galliarum vrbibus vsitata, Augustodunum, Nouiodunum, Mellodunum; partim à Lugdo, Lugdum autem Iapeti, & Gomeris nepotem fuisse historiam putant non fabulam.

At alij deducere hoc nomen malunt à Luce, & monte vt sic splendidius, & eminentius, ita videtur appellare Claudius apud Senecam.

Vidi duobus imminens fluuius iugum,
Quod Phœbus ortu semper obuerso videt.

An etiam mons lucidus dici potest à repercussus radijs solaribus ab ingenti speculo quod in summo monte positum fuisse, post Champerium, & Morinum Pierchamus affirmat, & Rubysius: & ne fabulam putes Rogerius Baconus Anglus eo libro qui inscribitur speculum Alchimiæ, scribit ingentia specula fuisse in vsu tempore Iulij Cæsaris, eumque Caleti cum esset, & de inuadenda Anglia cogitaret vidisse in grandi speculo Angliæ obiecto hostem se ad certamen comparantem. Refert Guillelmus du Choul Lugdunensis lib. de Relig. ex antiquo manuscripto, Colossum Rhodium prætulisse in pectore speculum in quo spectabantur naues in Ægyptum, & Syriam transeuntes.

Vndecimo Dalecampius lib. 1. scribit Lugdunum significare montem felicem, vetus itinerarium Hierosolymorum, quod debemus Pithæo vocat Lugdunum montem desideratum, Paradinus lib. 1. cap. 36. Refert Probum Imperatorem appellasse montem aureum. Idem Paradinus vocat montem album, & putat Lugdunenses esse Albios, de quibus Plinius lib. 4. c. 18. Illustria omnino sunt hæc nomina, at regionis potius quam vrbis, & quidem longus ille tractus montis continui, Arari primum deinde

Rho-

Rhodano incumbentis per plura milliaria hodieque mons aureus appellatur.

Difficiliora sunt alia tria nomina, Ciuitas Segusianorum, Ciuitas Sebusianorum, Ciuitas Sequanorum; hæc enim si vera sunt, igitur erat Lugdunum trium populorum Domina, trium Prouinciarū Regina, & triplex & vna Ciuitas: Fauet his appellationibus Cæsar l.6.c.5. dum sic loquitur, vrbes primariæ sui iuris erant, nullius addictæ imperio, quæ populi, & totius Gentis nomine vocabātur; atqui Lugdunū triū Prouinciarum vrbs primaria erat.

Et quidem conuenire Lugduno primum nomen, Ciuitas Segusianorum, docere videtur Plinius l.4.c.18. Segusiani liberi in quorum agro Colonia Lugdunum erat; neque erat nisi tanquam vrbs primaria, & caput, ac domina cæterarum vrbium; fecere eam dominam Romani dum fecere Coloniam; & fortè ante Romanos Segusianorum iam domina erat: assentitur Plinio vir eruditissimus Petrus de Marca digress. de prim. Lugdun.n.108. Paradinus vero licentia penè Poetica Lugdunum appellat Segusiam, idest caput, & Ciuitatem Segusianorum.

Nec difficilius est alterum nomen, Ciuitas Sebusianorum: Philibertus Monetus in accurata veteris, & recentis Galliæ Geographia ostendit Sebusianos gentem esse à Segusianis valde diuersam; nimirum Segusiani intra Ararim, & ligerim sedem habent, eosque diuidit Monetus in Foresienses Lugdunios, & Banieuienses; at Sebusianos collocat intra Ararim, & Rhodanum, eosque diuidit in Brannouices, seu Bressanos, Verromæos, & Beugesios. Iterum Bressanos, seu Brannouicenses subdiuidit in Burgenses, Cabillonenses, Dombenses, & Lugdunios immunes. At Lugdunum parte sui maiore est intra Ararin, & Rhodanum, atque hæc insula, quæ Lugdunum continet, ager est Sebusianorum, igitur Lugduni pars maior Sebusiana est; nec dubium esse potest quin inter vrbes Sebusianorum sit primaria, potest igitur dici Ciuitas Sebusianorum.

Illustre sane Lugduni elogium parte vna sui Segusianorum Ciuitatem esse, parte altera Sebusianorum; vix aliam Ciuitatem reperias cuius partes sint totidem vrbes, cuius tot nationes incolæ sint, & tot populi Ciues.

Grauior controuersia est an Lugdunum Ciuitas Sequanorum appellari possit; & quidem Lugduno non parum splendoris accederet, si vrbs iam magna, dici posset maxima Sequanorum.

Putat Paradinus l.1.c.5. ex lapidibus ipsis probari rem posse; ex varijs inscriptionibus antiquis hanc laudat;

Q. Ad-

Q. Adiginnius, Vrbici filius, Martinus Sequanus, Sacerdos Rom. & Augustalis ad aram, & Confluentes Araris, Duumvir in Ciuitate Sequanorum.

Ridet hoc testimonium lapideum Rubysius lib. 1. cap. 3. & verò potuit Martinus Sequanus esse, neque inde sequitur Lugdunum esse Sequanicum; potuit Adiginnius esse Lugduni Sacerdos Romæ & Augusti, & esse Vesontione Duumvir, potuit mori Vesontione, & habere illic sepulcrum plenum, & Lugduni Cenotaphium: At Lugdunum esse Ciuitatem Sequanorum, nec dixit Adginnius viuus nec probat mortuus: affert hoc idem Epitaphium Menetus, & negat in eo vel vllum apicem esse, qui probet Lugdunum fuisse Sequanicum; confirmari res potest ex Strabone, & Plinio, qui Lugduno in agro Segusianorum, & Sebusianorum collocant, at neuter in agro Sequanico, cuius limites distant tam longè, & latè à finibus agri Lugdunensis, vt inter vtrosque magna Prouincia interiaceat. Denique rem conficit Cæsar dum lib. 1. cap. 9. vocat Vesontionem maximam Sequanorum, at ex eodem Cæsare lib. 6. cap. 5. vrbes maximæ, & primariæ sui iuris erant, & populi, ac totius gentis nomine Ciuitates vocabantur.

Hæc quamuis vera sint, conciliari forte possunt opiniones ex Strabone l. 4 p. 177. vbi ait factam diuisionem Galliarum nouam sub Augusto, & partem regionis superiorem ad Rheni, ac Rhodani fontes ad medium ferè camporum ditioni Lugdunensium additam esse: At sub Iulio Cæsare alia Galliarum patritio erat, forte igitur dici posset sub Iulio Cæsare Vesontionem Sequanorum Ciuitatem fuisse: At sub Augusto Lugdunum, atque ita non Segusiani tantum, sed etiam Sebusiani, imo & Sequani Lugdunensis Ciuitatis populares erant.

Ex ijs vides, Ariste, quale & quantum olim Lugdunum fuerit; Segusianorum, Sebusianorum, & Sequanorum Ciuitas; placet claudere Epistolam hoc Elogio.

Lugdunum fluuiorum, & populorum confluuium.

Scilicet confluunt ad illam duo fluuij, & decem populi.

DIS-

DISSERTATIO XX.

ARAR QVALIS FLVVIVS.

AMNOSIORES sunt vrbibus fluuij, & priores; condidit eos Author orbis, dum orbem condidit; coæui sunt naturæ, neque aliquid est illis antiquius nisi Deus: viderunt nasci vrbes, neque vrbes eos nasci viderunt: primis hominibus ripæ fluminum pro vrbibus erant; crescente hominum multitudine, & necessitate industriam acuente extructæ sunt vrbes ad ripas fluminum, impositi deinde pontes fluuijs, superstructæ ædes, & fluuij pars vrbium, & vrbes pars fluuiorum esse cœpere. Hæc communia sunt pluribus fluuijs, id singulare est Arari, pars Lugduni est Arar, & Lugdunum pars Araris.

De Arari hæc abs te quæro, Ariste, nomina Araris, ortum, progressum, & exitum.

ARISTVS. Nomina Araris quædam sunt antiqua, quædam noua, explico præcipua: Primum Araris nomen Brigulus fuit, si credimus Authori libelli de fluuijs, & montibus, & credere possumus si eius libelli author est Plutarchus, vt affirmat Claudius Bachetus Dominus de Mezeriac in notis manuscript. in Plutarchum, & post illum clarissimus Præses Philippus Maussacus in crisi de operibus Plutarchi, & post vtrumque eruditissimus Petrus de Marca digress. de primatu Lugdunensi n. 96. Arar, inquit Plutarchus vocabatur priùs Brigulus, nomen autem mutauit hanc ob causam, Arar venationis causa in syluam ingressus inuenit ibi fratrem Celtiberum à feris occisum, præ dolore percussit seipsum lethali vulnere, & læsus in Brigulum se deiecit, qui ex eo Arar dictus est.

Sic Arar Ararias nomine dixit aquas.

Alterum igitur nomen est Arar, siue ab ea cœde deductum, siue potius à lento aquarum fluxu, Arar enim Celtica lingua lentum significat; at Arar adeò placide fluit vt dubites vtram in partem fluat, & dormire magis videtur quam ire.

Tertium nomen Σκώρας apud Polybium, nec tamen hæc appellatio à sordibus venit vt aliqui putant, quasi Arar sit receptaculum sordium, sed à limo, & vligine quibus campos impinguat, & quasi arat, & forte deductum est nomen Araris ab arandis agris.

Quartum nomen Sangona. Ammi. lib. 15. Rhodanus Ararim quem

quem Sangonam vocant ingreditur: vnde autem sanguinis nomen Arar traxerit, non satis inter Authores constat; an à sanguine fratrum Araris, & Celtiberi? credunt aliqui, at hæc fortè fabula est: an à sanguine Romanorum incruenta illa pugna Albini, & Seueri in qua Authore Sabellico octoginta hominum millia fuere cæsa? & Dio scribit sanguinem in fluuium defluxisse: at hæc pugna in eo campo commissa est qui hodieque vocatur planities sanguinis fusi, audi Herodianum in Albino, in ædem inquit quondam ad Rhodanum fuso exercitu fugit, vrbem repetens qua erat egresfus: Igitur sanguis ex eo campo in Rhodanum defluxit, non in Ararim; male autem Paradinus l. 1. c. 31. denominari probat hunc campum à centum fontibus: verius enim dici poteſt campus sine fontibus adeo illic rarę sunt extra Rhodanum aquæ.

Oritur Arar ex Vogeso monte apud Mediomatrices, ex quo etiam monte Mosella nascitur, vterque autem opposito cursu, Arar ad Austrum, Mosella ab austro in boream fluit: de vtroque Tacitus l. 13. n. 53. imperante inquit Nerone, Lucius Vetus Mosellam atque Ararim facta inter vtrumque fossa connectere parabat, vt nauigabilia inter se Occidentis, & Septemtrionis littora redderet: inuidit operi Gracilis Belgicæ Rector, & bonum consilium magno Galliarum & orbis detrimento corrupit.

Progreditur Arar à Vogeso monte ad portum Araris apud Sequanos, ab illo Graiacum, Graiaco Axonam, inde Laudonam, & Surregium, Surregio Cabillonum, Tinurtium, Matisconem, denique Lugdunum graui incessu inter duas nobiles arces ingreditur, & mediam vrbem intersecans sub ea extrema in Rhodanum infusus pulchro connubio illi se miscet, & numerosis amnibus inter eundum grauibus sub Rhodani mariti nomine mari se immergit, ibi moriturus cum alijs fluuijs vnde omnibus est ortus, & vbi omnibus obitus.

Quo perituri amnes properatis præpete cursu?
At puto sic properant, vt citò sic pereant.

DIS-

DISSERTATIO XXI.
DE RHODANO.

QVAERIS, Alexi, nomina Rhodani, ortum, progressum, & exitum, & sciri debet illustris fluuius, de quo hæc habet Aulus Gell. l. 10. c. 7. Rhodanus, Nilus, Ister tria flumina omnium maxima: illustre elogium Rhodani nisi tamen est nimium.

Nomen Rhodani parum Grammaticè Munsterus in Cosmographia deducit à rodendo, quamuis enim sit edax, & rapax, atque vt ait Silius Italicus l. 3. pun.

Spumanti Rhodanus proscindens gurgite campos.

Non tamen propterea Rhodani nomen à rodendo venit, nec enim corriperet primã syllabam, nec illam aspiraret, nisi fortè qui agros proscindit, vnam etiam è suo nomine corroserit literam.

Probabilius S. Hieronym. in Epist. ad Galatas putat Rhodanũ à Rhoda, & Rhodijs nomen accepisse: & sumpsisse videtur ex Plin. l. 3. c. 4. Rhodanus fluuius Galliæ rapidissimus à Rhoda Rhodiorum oppido nomen habet: At ante Lugdunum, & Rhodam, & Rhodios Rhodanus fuit, & inuenere illum Rhodij non induxere: nec tam illustris fluuius sine nomine fuit: potest tamen hoc esse nomen Rhodani alterum, at non est primum.

Imo cur quæritur primum & alterũ, Rhodanus à voce Græca Ῥεῖν nomen traxit, neq; aliunde melius quam à fluxu, & rapida velocitate appellari potuit Rhodanus, seu rapidissimus fluuius: ab hac celeritate Hieronymus S. Hilarium eloquentiæ Rhodanũ vocat, & Fortunatus l. 1. de vita S. Martini, de eodem S. Hilario ait.

Rhodano torrentior ipso.

Et S. Ambrosius agens de celeri obitu Gratiani, & Valentiniani Imperatorum, rapidiora inquit Lugduni fuere vtriusque pericula quam Rhodani fluenta.

Nascitur Rhodanus vt putat Polybius in finibus Venetorũ, vt aliqui affirmant in Alpibus quæ Galliam ab Italia diuidunt non longè à fontibus Danubij, & Rheni: At Philibertus Monetus author accuratus in Geographia Galliæ pag. 356. probat oriri in Alpibus Penninis in supremo montis Sempronij iugo, apud Mantuã vicũ Sedunorũ: fons eius natalis exiguus est initio nec saltu latior, viuax tamen, & rapidus qui cum impetu lapsus in subiectas rupes & plurib. riuis, ac torrẽtibus auctus crescit in fluuiũ, & murmurãti similis, qualis in progressu futurus sit ostendit ab ipso iam ortũ.

Egressus è faucibus Alpium, & deuolutus in campestria Veragrorũ, seu Valesiorum totam eam conuallem irrigat, & sub eã ex-

tremam lacum Lemauum ingreditur; ac vide qua maiestate, nec colorem mutat,nec cursum,nec augetur aquis alienis, nec eas secum rapit, nec aliud ab hospite suo nisi transitum petit: sed & lacus reueritur tantum hospitem,partitur aquas suas,viam mediam facit,& quem amicum exceperat amicum dimittit.

Egressus è Lemano lacu Sebusianos, & Allobroges definit, & alluit; tertia ferè Leuca à Geneua alluebat vicum Tauredunum, quem resistentem itineri passus aliquãdiu,tandem impatiens corrosit & diruit:vlturus iniuriam Tauredunus transuersum alueum hodieque occupat, & restagnantis, ac frustra irascentis fluuij viã dum impedire non potest,difficilem facit. Sexta ferè ab Geneua Leuca Sesselium oppidum interfluit, inde Antonem portum sexta à Lugduno leuca; denique Lugdunum aduenit, atque ad Athenæum Ararim excipiens pulchro connubio se illi iungit

Lentus Arar Rhodanusque celer connubia nectunt,
Ille vir, & penè fœmina mollis Arar.

Digressus Lugduno Rhodanus Viennam olim Lugduni æmulam, nunc amicam præterfluit, inde Condrium, Turnonum,Voltunnam,Augustam Heluiorum,Burgum Andeolium,Sanspiritum, Auenionem,Tarasconem,& Arelatem delabitur; illic fossa ingenti à Mario ducta nouo alueo, quem Ptolomæus nouum fluuium vocat, in duos velut Rhodanos diuisus, agrum intermedium septem ferè leucis longum, & inæquali interuallo latum triquetra figura intercludit; denique tribus ostijs vnus, & penè triplex fluuius Regi similis in mare influit,& maiestate aliquamdiu retenta regnum tandem, & nomen amittit.

Atque hæc de Arari, & Rhodano, Claudo Epistolam illustri quæstione,vter fluuius Lugduno sit vtilior, Arar an Rhodanus,& ne diu anxium te teneam duobus verbis definio. Fructuosior est Arar quam Rhodanus dum Lugdunum aduenit, quæstuosior est Rhodanus dum Lugduno exiuit: quid enim ex Alpibus, & Rupibus,& syluis aduehit Rhodanus dum accedit,nisi arbores, & ligna, & saxa, & rude aliquod ex Germania metallum? At Arar trium Prouinciarum adipem, & quasi sanguinem Lugdunum adducit, dum appellit: postquam autem vterque fluuius in vnum confluxit, Rhodanus Italiæ, Hispaniæ, Africæ, & Asiæ opes aduerso cursu reuehit,& Lugdunum redit;& quamuis Arar Rhodanum adiuuet,& partem onerum ferat, postquam tamen Rhodano se miscuit, & penè nupsit; transiuit in iura mariti, & nomen, ac honorem cessit: ne tamen omnis laudis sit expers, eam gloriam participat,quam vir communem facit vxori.

EPI-

EPISTOLÆ HISTORICÆ ARISTI AD ALEXIN.

EPISTOLA PRIMA.

LVGDVNVM SVB PLANCO.

QVAERIS ex me, Alexi, qnalis vir fuerit Plancus Munatius; scilicet interesse pietas Lugduni scire qualis fuerit eius reparator, aut author; transijt in liberos decus Parentis; & pars nobilitatis est venire ex nobili sanguine: nobilior esset Roma si Consulem fundatorem habuisset non pastorem; propterea vt purgaret dedecus fecit Romulum Deum, & seipsam Deam.

Prima laus Munatij Planci est habuisse Ciceronem præceptorem, discipulus eius fuit, & poterat esse æmulus, nisi arma togæ sociare maluisset: extant familiares vtriusque Epistolæ, atque vtinam extaren Planci orationes; appareret in illis eloquentia discipuli Planci, & Magistri Ciceronis.

Altera laus est Planci est fuisse legatum Cæsaris in Gallijs: qui penè æquauerat Magistrum Ciceronem penè exæquauit Cæsarem; appellat illum Cicero Imperatorem; scilicet solus Cæsar Gallias non vicit; adiuuit illum Munatius, & pars victoriarum fuit: vicit cum Cæsare, & post illum, & cum tres viri diuiserunt orbem terrarum, Plancus vir quartus esse poterat, nisi seruare Romam voluisset, dum non potuit seruare rempublicam: propterea adhæsit partibus Octauiani, cui etiam imposuit nomen Augusti, & penè eius Patruus fuit.

Tertia laus petenda est ex dignitatibus Planci; Imperator, Censor bis Consul, VII. vir, Epulo, Triumphator, omnes dignitates Romanas meruit, penè omnes gessit, præter supremam: de hac quoque certare potuit, nisi pugnare pro patria maluisset, quam contra illam.

Quarta laus Planci est fundasse Lugdunum, & Rauricam, aut ornasse; euertunt alij vrbes, Plancus fundat, aut reparat; Calamitosum victoriæ genus delere vrbes, & homines, & de ruinis triumphare; nobilius vincendi genus est extruere vrbes, quam euertere:

perit laus aliarum victoriarum cum rebus quæ pereunt :. viuet laus Planci, quandiu Lugdunum ſtabit, & Raurica, & lapides ipſi Plancum loquentur poſt homines:atque hoc eſt illuſtre elogij genus lapides habere laudatores.

Caietæ in æde Saturni,nunc turris Rolandi eſt eloquens marmor ſic Plancum laudat.

L. Munatius L.F.L.N.L. Pron. Plancus Coſ.
Ex Rhetis ædem Saturni fecit de manubijs
Cenſor Imper. Iter. V IIvir. Epul. Triumph.
Agros diuiſit in Italia Beneuenti, in Galliam
Colonias deduxit Lugdunum, & Rauricam

Nec minus eloquens eſt alterum marmor,quod extare Baſileæ in campo frumentario ſub imagine Munatij affirmat Claudius Bellieureus in ſuo Lugduno Priſco,manuſcr. fol.62.

L. Munatio Planc. Ciui Romano , viro Conſulari
Et Pratorio, Oratorique & Marci Ciceronis diſcipulo
Qui poſt deuictos Rhetos æde Saturni de manubijs
Extructa, non modo Lugdunum, ſed & Rauricam Colonias
Deduxit, quæ Auguſta fuit appellata ab Octauio
Auguſto tunc rerum potiente. S.P.Q. Baſileenſis
Tametſi Alemanorum traducti ſolum, ſubactis
Ac depulſis Rauricis , amore tamen virtutis quæ
Etiam in hoſte venerationem meretur, vetuſtiſſimo
Tractus huius illuſtratori culpa temporum prorſus
Abolitam memoriam poſtliminio reuocarunt.
Anno D. M.D.XVIII.

Ita loquuntur eruditi duo lapides, atque vtinam vterque vel alteruter dixiſſet annum natalem Lugduni,non eſſet hodieque controuerſus , & vix fluxiſset ſi ſtaret adhuc in lapidę. Gregorius Turonenſis lib.1.c.16. Auguſti,inquit anno decimonono Lugdunum Galliarnm vrbem conditam manifeſte reperimus: Paradin. l.1.c.7. putat conditum an.29. Aug. Imper. & 22. ante ortum Chriſti. Neque ij duo authores contraria ſentiunt ſi rationem calculi ſpectes ; Paradinus numerat annos Auguſti à Triumuiratu, qui cadit in annum vrbis conditæ 711. Gregorius vero à pugna actiaca decem annis poſteriore , qui anni decem ſi addantur annis 19. efficienter anni 29.

Rubyſius l. 1. refutat vtumque quia annus Auguſti à Triumviratu vigeſimus nonus, & ab actiaca pugna decimus nonus fuit annus vrbis conditæ 740. at eo tempore Auguſtus morabatur Lugduni; igitur Lugdunum iam erat conditum ; putat ergo Rubyſius

bysins Lugdunum conditum anno V. C. 711. Augusti 2. Aulo Hircio,& C. Vibio Pansa Coss. anno ante Christi ortum 41. qui ex Chronologia Cassiodori, Baronij, Scaligeri, & Gordoni natus est anno V.C. 751. consentit Philippus l'Abbe, & ante illum Sallianus.

Igitur annus natalis Lugduni est annus mundi creati 4011. Olymp. 184. vrbis conditæ 711. Consulibus Aulo Hircio, & C. Vibio Pansa, Augusti 2. ante ortum Christi 41. aut 42.

Dissentiunt ab hoc calculo versus, quos ex templo S. Iusti exscripsit Symphorianus Champerius.

Ante Deum natum sex annis atque viginti,
Munatius Plancus Lugdunum condidit vrbem.

At hic Poeta melior Christianus fuit quam Chronographus.

Rides Ariste laudes marmoreas, at ego illas pretiosiores puto quam laudes verbosas; euanescunt verba dum ex lingua fluunt, aer sunt & sonus in aere, in lapide sunt immortales caracteres: imprimuntur marmori,& pars marmoris fiunt; animant lapidem, & faciunt eloquentem, facit illas lapis solidas,& æternas; superest hodieque Plancus in marmore viuus, in seipso mortuus, superstes viuit in Lugduno suo, nec superesset Lugdunum nisi esset lapideum.

EPISTOLA SECVNDA

LVGDVNVM SVB IVLIO CÆSARE.

QVAERIS Alexi, an Iulius Cæsar Lugdunum viderit, vidit si Lugdunum tunc fuit: an fuerit quærunt multi, & nemo quæstionem soluit: Ego præter eas rationes quas alibi attuli, fuisse Lugdunum probo argentea ratione desumpta ex nummo argenteo,quem exhibent eruditi cum hac epigraphe.

Ant. Imper. IIIvir. R. C. A. XL.

Ex altera parte, Lugduni, cum leonis effigie.

Idest Antonius Imperator, Triumvir, Reipublicæ constituendæ, Assium quadraginta: Ita legit eruditus Petrus de Marca; non benè autem Lipsius legit à populis quadraginta, neque enim numi à populis,sed à Præsidibus cudebantur; nec meliùs alij legunt anno Coloniæ deductæ quadragesimo, nec enim post quadraginta annos numi sub imagine Antonij condi potuere, tunc

fcilicet cum eius imagines delebantur, aut iam erant deletæ. Valor igitur numi defignabatur ijs literis Affium quadraginta.

Ex eo nummo fic arguere licet hic nummus cudi fub imagine Antonij non potuit, nifi eo tempore quo Triumvir fuit, & Gallias rexit; at is annus fuit 712. nec expectauit homo ambitiofus annum fecundum, & tertium Imperij fui: neque armis Augufti depulfus à Gallijs imaginem, & nummum meruit: Rurfus anno vrbis conditæ 711. dicitur Plancus fundaffe Lugdunum, atque hæc eft communis fama, cui tu etiam Superiore Epiftola credidifti: At quæfo Arifte, an vrbs populofa, & ampla condi intra annum potuit? an defignari magnitudo vrbis? an duci aratrum? an fodi murorum fundamenta? an extrui muri, an palatium, & templum, & forum ædificari? an vrbs magnifica priuilegio Argyrocopij ornari? vix vna domus, & altera intra biennium abfolui poteft: Igitur ante Antonium, & Plancum Lugdunum fuit, igitur Plancus reparator non conditor fuit: At fi Lugdunum ante Plancum fuit, igitur Iulius Cæfar illud vidit.

Audio quid tacitus refpondeas, fuifse Lugdunum ante Plancum, nec tamen à Cæfare vifum; imo vidit Lugdunum Iulius, qui Lugduno tranfiuit fi fuit: qua enim commodiore via penetrare in Galliam potuit quam per eam vrbem, quæ oftium Galliæ erat, & Italiæ; cur fuperatis Alpibus non defcendit in eam vrbem quæ clauis erat Alpium? Cur illac non tranfiuit Cæfar qua tranfiuit Annibal? qua Brennus qua Senones, qua Aruerni in Italiam venere? quærebat nouas victorias Cæfar non nouas vias; vinci poterat ab ipfis Alpibus fi alia via tranfijffet.

At pergis obijcere, cur igitur Lugduni non meminit, fi Lugdunum vidit? poffem dicere meminifse, dum Ambarros, dum Brannouices, dum Viennam, & Tornufias Turres, & Matifconem nominat; fcilicet ille medium non omittit qui appellat extrema; at earum Gentium, & vrbium Lugdunum centrum erat, & meditullium: Addo obuiam, & validam rationem; eas ferè tantum vrbes Cæfar nominat quas obfedit, aut vicit; eos ferè populos recenfet quos expertus eft hoftes; nec Geographum agit Cæfar in commentarijs, nec hiftoricum Gallicum; fcribit laudes fuas non alienas; & enumerat victorias Romanas non vrbes Gallicas.

Claudo Epiftolam elogio Cæfaris. Vir magnus Iulius Cæfar, maior futurus nifi maximus effe voluiffet; vt magnum fe faceret nullum præter fe pati potuit magnum; vt ftatueret authoritatem priuatam euertit publicam, vt primus effe poffet, omnes poftre-

mos

mos esse voluit: fecit crudelem ambitio dum fecit Cesarem? tot hominum millia cecidit vt à cædendis hominibus fortiri Cæsaris nomen potuerit, post cæsam Galliam, cecidit Italiam, & Patriam ipsam; neque tot homicidijs satur post exhaustum hominibus occidentem cogitabat Orientem vt totum orbem cæderet: verùm vlciscente numine, ipse ibi cæsus est vbi tot Senatores ceciderat; denique vt verbo dicam is fuit vir Iulius Cæsar de quo merito dubites, plusne attulerit orbi detrimenti, quam lucri.

EPISTOLA TERTIA

LVGDVNVM SVB MARCO ANTONIO.

De Marco Antonio hæc à me quæris, Alexi, an Lugduni fuerit, an Leo Lngdunensis ab eo venerit, an arcem in monte erexerit, an Lugdam legionem instituerit, an Turrim annosam, quæ hodieque gerit nomen Triumviri, qualis denique vir, & Triumvir Antonius fuit.

Probas te scientem, Alexi, dum vis scire, & doctum dum vis doceri; nec parum es eruditus dum es curiosus: scilicet non aliter acquiruntur scientiæ quam dum quæruntur, & penè illas inuenit qui benè quæsiuit. Respondeo quæstionibus tuis eo ordine quem tu ipse notasti.

Fuisse Lugduni Marcum Antonium probat nummus argenteus de quo superiori Epistola, inscriptus ex vna parte Ant. Imp. IIIvir. R.C.A.XL. ex eo enim sic arguere licet, hic nummus neque à Planco cusus est, non satis Antonij amico, neque à Lepido, neque ab Augusto qui imagines suas impressissent non alienas; igitur ab Antonio ipso; neque alio tempore nummum cudere debuit, quam dum Lugduni fuit.

Idem nummus ex aduersa parte inscriptum habebat nomen Lugduni, & effigiem Leonis; amauit Antonius Leones quos etiam currui suo iunxit, & vehi à Regibus voluit quasi Imperator Regum futurus, an propterea Leonis imaginem nummo impressit? an etiam propterea nomen Leonis Lugduno imposuit? nisi forte hoc insigne fuit Coloniæ à Planco deductæ; imo nisi hoc nomen, & insigne Lugdunum gessit diu ante Plancum.

Impositum monti Lugdunensi propugnaculum probant verba Taciti l.1.n.59. & 64. Italicam legionem, Alam Taurinam, & cohortem solitis sibi Hybernis relinqui placuit: & n.74. Italicam, eosque quæ Lugduni agitabant copias, Senatui misit; non alibi Lugduni agitabant nisi in monte vt vrbem protegerent: neque in monte erant sine arce, hanc autem arcem, vel erexit Plancus dum vrbem fundauit, vel Antonius dum Lugduni fuit.

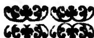
Illustris est appellatio legionis Lugdæ; an hoc nomen à Lugduno traxit, lugda quasi Lugdunea? an lugda quasi refulgens, etiam lingua Celtica? an lugda quasi lucens lingua Romana? placuisse hæc nomina Romanis probat legio fulminatrix de qua Baron. an. C. 176. sub Marco Aurelio; an denique eam legionem Lugduni Marcus Antonius instituit, & lugdam à Lugduno appellauit?

Quænam fuerit turris illa Triumviri collige ex illustri Distiche Sidonij Apollinaris ad Ominatum Aruernum quem inuitat ad epulas natalitias.

Pocula non hic sunt illustria nomine pagi,
Quem posuit nostris ipse Triumvir agris.

Iacobus Sirmondus illustris Sirmondi Scholiastes sic explicat, agris nostris Lugdunensibus; scilicet Sidonius natus Lugduni dum illic Pater Præfecturam gereret, Lugdunensem se appellat, origine nimirum non gente, Aruernum alioqui satis se probat ex capite: At quis ille pagus, & quinam agri illi? pagum esse sancti Irenæi probat annosa turris, quæ hodieque appellatur, PORTA TRIVM, ita loquitur vulgus, at eruditi appellant portam Triumviri, seu portam Antonij.

Denique qualis fuerit Antonius ex breui elogio disce. Quis audeat laudator esse Antonij post accusationem Ciceronis? scripsit in eum Philippicas; & fuit Antonius Romanis quod Philippus Græcis: At quid dixisset Tullius si vidisset Antonium Dominum Orientis, & fœminam Dominam Antonij! fuit tamen vir fortis Antonius, & penè à Iulio Cæsare secundus, extincto Magistro, & amico ex Triumviris vnus, nec potuit pati Lepidum tertium, nec Augustum primum; & poterat ipse esse primus, nisi victus à fœmina vir esse desijsset, postremus hominum, & fœminarum primus.

EPI-

EPISTOLA QVARTA

LVGDVNVM SVB AVGVSTO.

DE Augusto hæc quæris, Alexi suauissime, an Lugdunum viderit? an amauerit? quænam amoris signa Lugduni reliquerit, & qualis Augustus fuerit.

Venisse Lugdunum testatur Dio lib. 54. Anno vrbis conditæ 731. Imperij 27. L. Domitio Ænobarbo, & Cornelio Scipione Coss. causa itineris vt putat Suetonius fuere motus Gallici, & Germanici; scilicet secura non erat Italia si Gallia nutaret, & fidelem sperabat orbem terrarum si Gallia maneret in fide: adeò æmula erat Gallia Romæ, & Roma Galliæ.

Quàm valde Lugdunum dilexerit probat commoratio Lugdunensis, vbi toto triennio fuit, futurus diutiùs nisi Roma reuocasset; placebat Augusto situs vrbis excelsus, & plenus; placebat confluxus duorum fluminum, & per illos ad vtrumque mare facilis cursus; placebat Augusto centrum Europæ, cor Galliæ, & clauis Italiæ.

Vsus occasione Augustus Sueuos, & Sicambros solo aduentus rumore in fide retinuit; timebatur Augustus præsens, amabatur absens, & timor, & amor, instar illi exercitus erant.

Audaciores, Norici, & Rheti ex montibus delapsi in plana camporum prædas impunè agebant hominum, & pecorum; & reuersi in patriam inter Alpes, & rupes tutos se ab Augusto credebant; vicit illos Augustus per Tiberium, & Drusum, & ne olim rebelles essent aliò traduxit incolas Alpium, & penè ipsas Alpes.

Pacatis vndique populis vectigalibus modum imposuit, vt facilem redderet seruitutem; Licinium quendam Gallici ærarij Præfectum quod iniustè pecunias tota Gallia corrasisset correxit quidem, sed oblatæ ingentis pecuniæ amore victus pepercit homini, & crimini, & alienam auaritiam fecit suam.

Intereà Agrippa contemplatus situm vrbis, & opportunitatem loci, ex Lugduno quasi ex centro partitus est vias quasi lineas per omnem Galliam, & Europam; sicque vt ait Strabo diuisit Lugdunum orbi, & orbem Lugduno.

Ipse quoque Augustus Coloniæ Lugdunensis fines extendit; & nouā Prouinciam creaturus, decem populos Celticę ablatos Lugdunensi

dunensi Prouinciæ attribuit, & solidam appellauit; appellare poterat Augustam, adeò illam in delicijs habuit.

Nec minor erga Augustum fuit Galliarum, & Lugduni amor, sexaginta Galliarum populi templum illi, & aram ad confluentes Araris,& Rhodani erexerunt,vbi solennes conuentus singulis annis agitabant: certasse videntur Roma, & Gallia vtra Augustum maioribus honoribus afficeret; vicit denique Romam Gallia, illa Augustum fecit,hæc Deum.

Reuocatus Romam Augustus abduxit secum Tiberium, fratrem autem eius Drusum Lugduni reliquit, qui tot prælijs Germanos attriuit, vt inde Germanici cognomen meruerit.

Expectas,Alexi,Elogium Augusti, paucis dico alienis verbis, & meis Nescit imperium Romanum qui nescit Augustum; inchoauerat illud Iulius Cæsar, Augustus absoluit;maior Patre,vel felicior: doluit Roma cum Principem fecit,gauisa est cum habuit;timebat Dominum in Augusto, amauit Dominum, & Augustum: Ille vt amaretur recusauit nomen Domini, & dum recusauit obtinuit; seruire sub eo didicit Domina Roma; & dum extra se imperat alijs, intra se seruit; maluit tamen seruire vni quam pluribus;ante Augustum tot Dominos habebat quot Consules,& Tribunos, singuli anni mutabant veteres Dominos, & creabant nouos;sub Augusto idem Dominus fuit;mutatus est modus seruiendi,emendata est non mutata seruitus.

EPISTOLA QVINTA

LVGDVNVM SVB TIBERIO.

FECIT hunc Augustum Liuia non Augustus, & mores ipse repræsentauit Matris,non Vittrici;maior natu fratre Druso, minor meritis fuit;inuidit illi nomen Germanici,& ne triumpharet Romæ, venientem veneno sustulit: qui speret Roma à fratricida nisi cædes, & exilia? amauit tamen Roma in Tiberio non Tiberium,sed Augustum; & passa est imperium hominis degeneris,& apud capreas penè in caprum mutati.

Quæris tamen Ariste, qualis erga Lugdunum Tiberius fuerit, & quale erga Tiberium Lugdunum.

Amauit Lugdunum Tiberius, vbi cum Augusto toto triennio com-

commoratus est, ab anno vrbis conditæ 737. ad annum 741. & quò iterum ab Augusto missus rexit Galliam Comatam, incursiones barbarorum repressit, & discordias Principum feliciter composuit, melior Prouinciarum Rector, quam orbis Imperator.

Euectus ad Imperium meritis alienis non suis, breui ostendit quantum malum esset malus Princeps; successor Augusti nihil augustum habuit nisi nomen, seu speciem quandam virtutis; sub ea specie dissimulata flagitia non emendata ingens Augusti desiderium excitarunt, & Tiberij odium; nec vlla ex re Augustus fulsit illustrius quam à successore Tiberio repræsentante nomen Principis optimi, & vitam ostendente pessimi.

Stetit in fide Lugdunum sub malo Principe, nutante Germania, & gemente Roma; duo exercitus alter sub C. Silio, alter sub Aulo Cæcinna malebant Imperatorem Germanicum, Drusi filium, quam Patruum Tiberium, & erat melior Patruo, & imperio dignior; corrupere consilia fideles imperio Lugdunenses, quibus etiam gratias egit Germanicus de impedito imperio, vix egit Tiberius Germanico, cui tamen delebat, & seruatum imperium, & quod amplius erat recusatum.

Sexennio post Iulius Florus, & Iulius Sacrouir, viri illustres, & apud suos Principes, pertæsi seruitutis ignauæ excitauerant penè omnes Galliæ Ciuitates ad spem libertatis, & persuaserant posse excuti Romanum iugum sub ignauo Principe, in quo nihil erat Cæsaris, nec Augusti: actum erat hac quoque vice de Tiberio, & imperio Romano si Lugdunum vacillasset; trahebat secum in Italiam omnes Gallias si iuisset, fugisset capreis Tiberius qui Roma iam fugerat; & poterat hac quoque vice capi Roma, sæpè olim à Gallis capta.

Stetit in fide Lugdunum erga Tiberium etiam ingratum; Acilius Auiola Legatus excita cohórte quæ Lugduni præsidium agitabat, Andegauos composuit: Varro alter Legatus alias vrbes retinuit; victus est Florus, & Sacrouir, & causa victoriæ Lugdunum fuit, fidele dum seruauit Romam, infidele dum non seruauit Galliam.

Claudat Epistolam breue Tiberij elogium alienum, & meum.

Auidus imperandi ante imperium,
Imperare nesciuit dum Imperator fuit:
Quam solitudinem non amauit priuatus,
Captauit publicus;
Reuocatus ab exilio vt imperaret,
Imperator misit imperium in exilium.

EPI-

EPISTOLA SEXTA

LVGDVNVM SVB CALIGVLA.

CAIVS Cæsar cognomento Caligula indignus Patre Germanico, Patruo Druso, Augusto Proauo, ex materno genere nihil pretiosum habuit præter margaritas, quas assuebat Caligis; nihil generosum præter clypeum quo exceptus est dum inter arma nascitur: vt Mauors ortus, vixit vt Bacchus, generosior Infans quam adultus: imperarunt cum illo quatuor annis omnia scelera; corrupturus erat orbem terrarum si regnasset diutius; post constupratas Sorores, post Matronas nobiles publicæ libidini expositas; post cæsos Senatores, & Senatum, Iouem se ab incestu, Bacchum ex ingluuie, Martem se appellabat ex scelere; & truculentior matre erat qui vnum caput populo Romano optabat, vt Romam vno vulnere perimeret: Princeps omnium pessimus, & quem natura edidisse videtur, vt ostenderet quid possit summa malitia cum suprema fortuna.

Quæris tamen ex me Ariste, qualis Caligula erga Lugdunum fuerit? an aliquid amauerit Caligula præter scelus incertum est, si quam tamen vrbem amauit ea Lugdunum fuit; ibi longiores moras quam alibi traxit: ibi tertium consulatum accepit vix vno dignus; ibi extincto Tiberio acclamatus est Imperator communibus votis, breui deuouendus communibus diris: ibidem edidit miscellos ludos, & certamen quoque græcæ, latinæque facundiæ, ait Suetonius, & penè ipse ad certamen descendit: Nec temere arbitratur Rubysius inuentum hoc certamen à Caligula, & probare id videntur pœnæ victis impositæ, delere scriptiones lingua, mergi proximo flumine, obiurgari ferulis; nimirum eæ pœnæ humiles, & penè ridiculæ caligas sapiunt non coronas, nec ab alio imponi potuere quam à Caligula.

Atque vtinam eos tantum ludos Lugduni edidisset, verùm cum Lugduni tesseris luderet, & vim auri, argentique magnam amisisset demandans proximo collusori vices suas, euocata ad se arcæ Galliarum Præfecto, iussit sibi afferri libros indices census Gallici, tum rediens Hilari vultu, vos vero inquit paucos denarios luditis, at ego iam coegi ad sexies millia sestertium, idest, vt Budæus æstimat quindecim auri milliones.

Hic ludus Lugdunensis, at longè plura Romæ luserat, aut decoxerat; scilicet vicies septies millia sestertium, seu vt æstimat Budæus

dæus sexaginta sex milliones auri, & quinquagies mille aureos nummos: collegerat eam vim pecuniæ pluribus annis ex omnibus Prouincijs Augustus,& Tiberius,anno vno Caligula consumpsit;nec tamen in publicam rem,sed in nugas,& bullas,& caligas.

Vt prætexeret aliquam causam,fingebat rebellasse Germanias, & Gallias;occurrendum celeriter esse,colligendum exercitum, nec sine pecunijs colligi posse, hac arte emungebat omnes crumenas; alteram artem adhibebat multo peiorem,fingebat perpetrata scelera quæ puniret,aut quæ pecunijs condonaret; nemo erat expers criminis;crimen erat esse diuitem,& solus pauper innocens erat.

Quod addo ridiculum est,& tamen verum;ne Imperator, nihil egisse videretur, ducebat exercitum ad Rhenum, & Oceanum; bibere è Rheno iubebat, & conchas legere in littore maris, quas etiam Romam mittebat; & quasi de Rheno, & Oceano triumphabat.

Denique atrox hominum Dominus sic eum penè omnes vocabant, dicere illud solebat, exarmandos esse subditos ne rebellarent;tolli arma si tollatur crumena; & fideles fore populos si fiant pauperes: at mala verba nec principe digna! dicere debuit tunc Regem esse diuitem,cum Regnum est diues; & fideles fore populos si seruitutem liberam seruiant,non inuitam.

EPISTOLA SEPTIMA
LVGDVNVM SVB CLAVDIO.

Hic Caligulæ Patruus,nepote vix melior fuit,ante imperium sine fama vixit quia latuit;in imperio infamis quia non latuit:in latebris gladium fugiens sceptrum inuenit, quem cæsum volebat Senatus, miles Cæsarem fecit: reueritus est sanguinem Cæsarum etiam in hærede degenere;sagacis ingenij,sed timidi regnare nesciuit; eloquens scriptor, malus Imperator,quadraginta libris res gestas auorum suorum laudauit, nihil ipse laudabile habuit; libertus liberti,seruus vxoris;in Imperio nihil minus habuit quam Imperium.

Quæris tamen Alexi, quid Claudius Lugduno debeat, quid Lugdunum Claudio.

Debet ortum Lugduno,ea die in lucem editus, qua die templū Augusto à sexaginta populis Galliarum consecratum est: Ita

Sueton.

Suet.l.5. & ne homini tantum credas idem aſſerit Hercules apud Senecam in Apotheoſi Claudij.

Expone propere ſede qua genitus cluas.

Et paulo poſt.

Vidi duobus imminens fluuijs iugum,
Quod Phœbus ortu ſemper obuerſo videt,
Vbi Rhodanus ingens amne prærapido fluit,
Ararque dubitans quò ſuos curſus agat,
Tacitus quietis alluit ripas vadis;
Eſtne illa tellus ſpiritus altrix tui?

Addit Petrus de Marca digreſs. de prim. Lugd. natum anno 33. à condita Colonia à Planco, qui fuit annus vrbis C. ſeptingenteſimus quadrageſimus quartus.

Memor Patriæ ſuæ Claudius eam ornauit, & penè alter Coloniæ Lugdunenſis conditor fuit; duplicis generis Coloniæ erant, ait Aſconius, priores erant illæ quibus dabatur ius Romæ nullis eò deductis Romanis ciuibus, ſiue eſsent vrbes antiquæ, ſiue de nouo conditæ; ſecundæ erant illæ quæ fiebant deductione Ciuium Romanornm, qui Ciuitatem conſtituebant ſoli, aut veteribus incolis adiuncti: primi generis Coloniam fecerat Plancus ex Viennenſibus profugis, & Lugdunenſibus incolis, deduxit ciues Romanos Claudius, & ſecundi generis Coloniam fecit: ſicque Lugdunum vna, & duplex Colonia fuit, & duos penè conditores habuit.

Ne dubites de vtroque hoc iure probarunt vtrumque Lugdunenſes ipſi, dum milites qui à partibus Vitellij ſteterunt ad excidium Viennæ adhortantes, aiebant ſe Coloniam Romanam eſſe, non autem Viennam, ſcilicet huius ſecundi generis; alioqui enim Vienna primi generis Colonia erat; eamque Claudius ipſe in oratione pro Gallis ornatiſſimam, valentiſsimamque Coloniam appellat; & teſtatur Tacitus vetuſtatem, & dignitatem Coloniæ Viennenſis valuiſse ne vrbs deſtrueretur: At Lugdunenſis Colonia vna ſui parte Romana erat, alia Gallica, miſcuerant ſe duæ Ciuitates, & Lugdunum Roma, & Roma Lugdunum erat.

Hanc autem deductionem Ciuium Romanorum factam eſse à Claudio non à Munatio Planco probare videtur nouum nomen Lugduni ſub Claudio.

C.C.C. Aug. Lugd. ideſt Colonia copia Claudia, Auguſta Lugdunenſis, male enim legunt Paradinus, & Rubyſius trecentos Augures Lugdunenſes; nec bene alij, trecentos Auguſtales Lugdu-

dunenses illustratur hæc prima lectio ex alijs similibus C.C. Aug. Agripp. idest Colonia Claudia Augusta Agrippinensium: C.C. Vlp. Trajana, Aug. Frug. Hadrum. idest Colonia Concordia Vlpia Trajana, Augusta, Frugifera, Hadrumetina.

Cur autem Colonia Lugdunensis appellaretur copia quærit Scaliger in animadu. ad Euseb. nec difficilis est responsio, vocatam eo nomine vt significaretur Emporij Lugdunensis opulentia, & rerum omnium copiosa affluentia.

Ex eodem amore Claudij in patriam suam profecta videntur cætera ornamenta Lugduni Ampitheatrum, termæ publicæ, aquæductus, quorum fornices aliquot Lateritij à sexto lapide ducti hodieque visuntur, Authoris monimenta sui; Aqua autem illa publica postquam vsibus Amphitheatri, & Castrorum in superiori vrbe inseruierat deriuabatur ad thermas, & fontes publicos, ac priuatos, vt fidem faciunt diuergia, castella, tubi, & canales ex latere firmo constructi; quæ omnia fossoribus sæpe occurrunt in vtroque cliuo Foruerij, & sancti Marcelli, nunc Sancti Sebastiani; quæ etiam probant fuisse thermas ad ripam Araris ex calentibus aquis è monte delapsis; quæ etiam opinio est Petri de Marca in digress. de prim. Lugd.

Nec omittendæ res aliæ illustres quas Claudius Lugduni gessit, quæ illum acris iudicij fuisse testantur, nisi genio indulgere maluisset quam iudicio.

Abnuebat Mater agnoscere filium qui aliquot annis domo exularat; disceptata vtrimque re, & abeuntibus iudicibus in diuersa, iussit Imperator admitti à muliere vidua supplicem reum, vel in filium, vel in sponsum; tùm hìc vero conuicta mulier agnouit filium, & cum deessent ali testes pudor maternus testis veritatis, & iudex fuit.

Druydarum religionem diræ immanitatis, & tantùm ciuibus sub Augusto interdictam penitùs aboleuit; optimatibus Gallis ius adipiscendorum in vrbe honorum petijt in Senatu, & impetrauit; nec ingrati erga Claudium Galli beneficium duabus tabulis æreis inciderunt; visuntur hodieque eæ tabulæ Lugduni, testes Claudij amantis Lugdunum, & Lugduni amantis Claudium.

Claudo Epistolam querela sera, sed vera; heu cæci Lugdunenses, & cæteri Galli qui non intelligerent ornari se honoribus Romanis, vt ornatè seruirent; eligebantur in Consules, vt consulerent Romæ non patriæ; creabantur Prætores vt ius dicerent Gallis pro Romanis, erant quæstores, vt facerent pauperem Galliam,

liam,

liam, & diuitem Romam, fiebant Tribuni vt armarent Galliam in seipsam; sic emebatur libertas Gallica à Romanis; sic erant Lugdunenses Domini apud Romanos, & serui apud suos.

EPISTOLA OCTAVA

LVGDVNVM SVB NERONE.

HIc initio imperij talis fuit, vt dicere soleret Trajanus omnes Principes longè distare à Neronis quinquennio; talem reddiderant Buirus Prætorio Præfectus, & præceptor Seneca; nemo meliores magistros habuit, nemo peior discipulus fuit: occidit vtrumque ne sapere sub tantis exemplis cogeretur; nec pepercit Matri Agrippinæ, quæ malo omine dixerat, occidat modo imperet: explorari ferro iussit vterum intra quem iacuerat: dignus abortu non ortu, qui totum naturæ pudorem matricidis oculis corruperat.

Hic tamen Nero neminem amans, & exosus omnibus amauit Lugdunum, & charus Lugduno fuit. Nec sterilis amor Neronis, sed liberalis fuit, miseratus vrbem repentino incendio inflammatam quadringenties sestertium, seu vt numerat Budæus millionem aureum dono dedit, & reparator alter Lugduni fuit.

Memor beneficij Lugdunum stetit pro Nerone etiam à Senatu damnato, nec timuit Viennenses æmulos, nec Galbam imperio inhiantem; retinuit nutans imperium, & penè amissum Cæsaribus restituit: ante aliquot annos turbidis in rebus ingentem pecuniæ vim Cæsari obtulerat; reddidit eandem vim pecuniæ Nero, & certamen grati amoris exhibuit: vicit tamen Lugdunum dum priùs dedit; reddidit Nero beneficium, dedit Lugdunum non reddidit.

Claudo Epistolam, & laudo aliquid etiam in Nerone; odiosus omnibus Nero vni Lugduno amabilis fuit; reparauit inflammatam vrbem, & clariorem ex incendio reddidit; non ingratum Lugdunum stetit pro Nerone etiam mortuo: hoc demùm est amare generosè; amauit Nero Lugdunum post ignes, amauit Lugdunum Neronem post cineres.

EPI-

EPISTOLA NONA

INCENDIVM LVGDVNI.

ROGAS, Alexi, vt describam incendium Lugduni, descripsit illud Seneca, & penè vidit; Ego magnum authorem describo, & incendium recito.

Centesimus, & septimus annus fluxerat ab ortu Lugduni cum incendio perijt; crescebat in dies vrbs magna, & tota simul vna clade decreuit: quæ ætas ne homini quidem suprema est, ea Lugduno extrema fuit.

Improuisum fuit incendium, & ante oppressit Lugdunum quã caueri potuerit; cæteras ferè calamitates morbus antecedit, aut motus, prælucet fulgetra fulmini, tempestas præuertit naufragium, & priùs nubes tonat quam ignis erumpat; Deus ipse prius irascitur quàm puniat, & timeri vult pœnas, & caueri, propterea præmittit minas ante supplicia: Incendium Lugduni fuit sine minis, & metu: nemo prænuntiauit venturum, venit ante nuntios sui, & ante occupauit Lugdunum quam caueri potuerit.

Violentum fuit incendium quod nulli parti Lugduni pepercit; multas vrbes exussit ignis, sed non totas, nullibi tam vehemens exarsit incendium, vt non aliquid alteri incendio reliquerit; sæpè interiectus paries flammam repressit, sæpe aqua extinxit; sæpe nimia materia suffocauit; Lugdunensibus flammis nihil restitit; corripuere totam vrbem simul, omnis domus materia, omnis materia sulphur, omne saxum pabulum fuit; aqua ipsa mutasse naturam visa est, concepere flammas Arar, & Rhodanus, perijt aqua omnis quæ stetit, & nisi posteriores aquæ accelerassent fugam, idem erat incendium Lugduni, & vtriusque fluuij.

Repentinum fuit incendium, citius arsit Lugdunum penè quam dixi; vna nox interfuit inter vrbem maximam, & nullam; quærebatur mane Lugdunum quod vespere ostensum erat; mirabantur aduentantes hospites ibi solitudinem esse, vbi suffocabatur turba; quærebant Lugdunum in Lugduno, hìc aiebant templum, hìc palatium, hìc forum fuit: quam celeres sunt rerum ruinæ! vna nox strauit centum annorum gloriam; intra momentum vrbs perijt quæ seculum perire viderat.

Luctuosum fuit incendium, arsit opulenta Ciuitas, præsidium

Italiæ, ornamentum Galliæ, decus Europæ; arsere tot elegantia opera quæ singulas vrbes illustrare poterant; periere opes quæ Europam ditassent, combussit nox vna gazas orbis terrarum; sensere flammas Lugdunenses omnes Prouinciæ; periere plures vrbes in vna, & breui arsura Roma, cum Lugduno penè iam arsit.

Deploras incendium Lugduni, Ariste, & causas incendij scire velles; fatum accusat Seneca, omnium inquit rerum, & vrbium, & hominum fata voluuntur; quidquid incepit necessariò desinit: neque moriendi libertas est neque nascendi, si Deum excipias, qui nunquam desinet, omnia in interitum ruunt, fato impellente, vt celeriùs ruant; quæris quæ causa Lugdunum incenderit, fatum est: quæris cur igne, cur nocte, cur momento perijt, sic in fatis fuit: perdidit Lugdunum hæc necessitas, quæ perdet orbem, omnia mortalium opera mortalitate donata sunt: ne quære causam, fatum est, & necessitas, & inde mortalitas.

Inflammauit Lugdunum, aiunt alij, fortuna non fatum; nihil huic Deæ inausum est, idem ius habet in vrbes, atque in homines: omnia susdeque miscet sine discrimine; idcirco cœca pingitur quia non aspicit quod euertit; pila est illi orbis terrarum; & ludus, & ludibrium per damna ire: incendit fortuna Lugdunum, id fecit vrbi vni quod orbi factuua est: intuere ciuitates omnes; eas olim omnes casus euertet; nulli fortuna parcit nisi sibi; insidet rotæ, & stabilis est, & dum omnia mouet immobilis est.

Nec fatum aiunt alij, nec fortuna Lugdunum euertit, sed natura; cecidit Lugdunum quia caducum erat, nihil stabile fecit adhuc natura: neque ipsa stabilis est; explora illam vndequaque, & videbis nulla sui parte constare: quid Firmius esse potest montibus? & tamen depressit aliquos terræ motus, alios æquauit, alios sustulit: quid Sanctius esse debuit terræ visceribus? detexit illa ferrum, violauit flagitium, nulla sui parte terra iam virgo est: nihil obuium ruinæ minus esse deberet quam aquæ, fugere videntur interitum dum effluunt; hoc quoque elementum sensit interitum, mutarunt sæpe alueum fluuij, mare recessit, & alicubi exaruit, exussit ignis Lugdunum, neque ipse interitum fugit; perijt flamma, quæ Lugdunum corruperat, & quo funere vrbem absumpsit, eodem ipsa consumpta est. Scilicet hæc est rerum creatarum conditio, quidquid natum est mori potest; cinis erat natura antequam fieret, & cinis fiet cum desinet.

Lugdunum addunt alij, non euertit natura, sed qui supra naturam est præpotens Deus; venisse è cœlo hunc ignem probat vis

celer

celer, & efficax ferrum illi ſtipula fuit, & marmor palea, victum eſt primum quidquid reſtitit, & quidquid putabatur æternum momentum fuit; nec fuit naturalis hæc celeritas, citiùs quam dico omnem vrbem flamma corripuit, inflammauit ſimul omnes domos, nullæ arſere primæ, nullæ vltimæ; ſic eunt diuina ſine cursu, ſic volant ſine motu; ſic perueniunt ſine tranſitu: ne dubites ſupra naturam fuiſſe hoc incendium, vicit naturam: cur autem è cœlo hæc flamma venerit, euocauit illam Lugdunum nocens, nemo è cœlo damnatur innocens.

Fallor non puniuit Deus malam vrbem, ſed voluit facere meliorem: conſumptum eſt flammis Lugdunum vt excitaretur in melius, ſæpè meliori fortunæ locum fecit iniuria, multa ceciderunt, vt altius reſurgerent; Timagenes inuidens Romæ, aiebat incendia Romæ ob id vnum dolori ſibi eſſe, quod ſciret meliora ſurrectura, quæ arſiſſent.

His ferè rationibus conſolatur Seneca iacturas amici ſui liberalis Lugdunenſis, cui etiam vt faueret fecit Neronem erga Lugdunum liberalem; contulit Imperator millionem aureum, contuleret aſſem ſuum tres Prouinciæ Galliæ; reparata eſt Ciuitas Lugdunenſis, ſurrexit melior ex cinere; & paucos intra annos reuixit tam pulchra, vt videretur illuſtraſſe Lugdunum flamma non exuſſiſſe.

EPISTOLA DECIMA

LVGDVNVM SVB GALBA.

HIc extraneus ſanguini Cæſarum, ex cæde tamen Neronis Cæſar appellari voluit; ſucceſſit iuueni feroci decrepitus ſenex, crudelis, auarus, impurus, peior Nerone ſi vixiſſet diu: auri Charybdis, gemmarum magnes, voluptatum gurges, ſeptem menſibus inopes fecit orbem terrarum, vt tres libertos diuites faceret.

Quæris, Alexi, vnde ira Galbæ contra Lugdunum quod perditum ibat ſi iraſci diu licuiſſet, paucis explico longas iras: Amabat Lugdunum Cæſares, & à Cæſaribus amabatur, eò tamen ſceleris venerat Nero Cæſar, vt neque illum orbis vlteriùs ferre poſſet, nec ſe ipſe iam ferret; defecerat ab eo Iulius Vindex Præ-

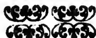
 fectus

fectus Galliarum ſanguinis Gallici, & Regij, & poterat ipſe capeſsere imperium, niſi illud Galbæ amico in Hiſpanijs tunc degenti offerre maluiſſet: dicebatur Gallus excitaſse Leonem, & maluiſſe alteri coronam quàm ſibi: Roma ipſa decreto Senatus declararat Neronem publicum hoſtem, & paſſim omnes libertatem clamabant, aut alterum Imperatorem; Quid faceret Lugdunum in eo rerum cardine? ſtetit intrepidum nutante orbe terrarum, & retinuit pertinacem erga Neronem fidem, priùs arſura iterum quam ab amicitia receſſura.

Non ita Viennenſes, ſed occaſione vſi addiderunt ſe Galbæ, non tam hoſtes Neronis quam Lugduni, nec tam addicti ambitioni Galbæ quam ſuæ; ſcilicet inuidebant ſibi inuicem duæ potentes Coloniæ, & vicinæ; creſcebat in dies Lugdunum, & Viennæ moleſtum erat decreſcere: iratus Lugdunenſibus Galba quos amare debuerat mulctauit eos parte agri, vertit in fiſcum reditus, & Viennam in ordine ciuili primas tenere voluit.

Verùm dedit primas Viennæ qui primas ſibi retinere non potuit; breui dabit pœnas Othoni, & Vitellius reſtituet quod Galba ſuſtulit. ſic voluebatur orbis terrarum, mutabat Dominos Roma, mutabatur Imperator, & imperium rota fortunæ erat.

Claudo Epiſtolam Elogio Galbæ. Imperio dignus erat niſi imperaſſet; ſeptem menſium Imperator ſtatim placuit, ſtatim diſplicuit; ſatis illi eſſe debuerat imperium meruiſſe; aut quibus artibus meruerat adminiſtrare debuit; ante ſceptrum adeò erat diſciplinæ tenax vt ingreſſo in caſtra acclamaretur, diſce miles militare Galba eſt non Germanicus, poſt imperium tribus libertis regendum dedit orbem terrarum, qui etiam intra ædes Palatinas pariter habitabant, & vocabantur vulgo tres orbis pædagogi; peperit odium Imperatori hæc ſeruitus, cæſus eſt à militibus Othonis, dum ipſe lorica tectus lenire illos ſatagebat, at Galba eſſe deſierat in libertos mutatus.

EPI-

EPISTOLA XI.

LVGDVNVM SVB OTHONE.

HIC amasset Lugdunum si imperasset diutius, Neronis intimus intimè Nero fuit, iisdem moribus,& amoribus,eadem cum Nerone amabat, eadem oderat;amasset igitur Lugdunum, quod Neroni pretiosum erat;verum Imperator quatuor mensium degustauit imperium magis quam gessit;acquisierat illud per scelus,& amisit;hac quoque in parte Neroni similis,bis victor Vitellij, semel victus quartam fortunam experiri noluit, quamuis vrgente exercitu; amarunt illum milites etiam mortuum, plerique aspecto eius cadauere perire maluerunt quam militare alteri; ipse imperij desperatione,vel tædio oculos sibi effodit; ne mortem aspiceret sensit illam tamen quam non vidit, illatis sibi lethalibus manibus;vt mollius periret,interire voluit proprio scelere,ne periret alieno; at desperatio abiecti est animi non erecti; nimirum fregerant Othonem vitia quæ Neronem corruperant, & nihil est voluptate ignauius;obijt anno ætatis 37. ea penè ætate Nero perierat, vterque senectutem non vidit, vterque in adolescentia, otio, & voluptate senuerat.

EPISTOLA XII.

LVGDVNVM SVB VITELLIO.

IRATVS Galba stetisse Lugdunum pro Nerone pertinaci fide, ait Tacitus,Lugdunensium reditus verterat in fiscum; multus contrà in Viennenses honor,mutauit rerum vices Vitellius, amauit Lugdunum, & mulctauit Viennam æmulam, sic voluebatur imperium voluente fortuna,nouos amores afferebat nouus Imperator,& quod amabat Galba hoc Vitellius oderat: sensere eas vices Lugdunum & Vienna, & ne vrbs vna inuideret alteri æqualem faciebat vtramque fortuna.

Quæris,Ariste,vnde amor Vitellij erga Lugdunum, & vnde erga Viennam odium. Amabat Lugdunum Neronem, & amicos Neronis, & amicus erat Vitellius; steterat pro Nerone contra Galbam,Lugdunum pro Vitellio stetit; excepit illum euntem in

Germaniam, & redeuntem, adiuuit pecunijs, ait Tacitus,& penè illi imperium à militibus emit: non potuit Vitellius amare imperium, & non amare Lugdunum.

Vnde autem odium Vitellij in Viennam æquè promptum est dicere; steterat Vienna pro Galba contra Neronem, & Lugdunum: amare non potuit Vitellius Viennam qui oderat Galbam: auxerunt odium Lugdunenses dum memores iniuriæ Viennensis, & imminutæ Maiestatis à Galba, persuaserunt Vitellio posse ditari exercitum spolijs Allobrogum, ituros se comites viæ,& duces; esse Coloniam Romanam non autem Viennam, perdendam esse vrbem rebellem,quæ perdere Vitellium cogitarat.

Missus à Vitellio Valens cum exercitu pepercit vrbi non crumenis,redempta est clades triginta sestertijs, seu vt æstimat Budæus septingentis quinquaginta aureis in singulos milites, & statiuis, ac stipendijs exercitus Romani quandiu Romam non iret: Intereà Ciues exuti sunt armis ne nocere possent, & pecunijs ne nocere vellent: depressit animos Viennensium hæc calamitas, & fecit vt in posterum amici esse Lugdunensium mallent quam æmuli.

Claudo Epistolam probro Vitellij non elogio: hic Patre ter Consule natus, & sæpè ipse Consul, semper inconsultus fuit, adolescentiam eius ne quære, Capreis illam cum Nerone, & Othone perdidit; nec alius publicus fuit quam erat priuatus; quæ intra ante imperium didicerat hæc imperator exercuit; recusauit Cæsaris nomen, augurium nominis timens, fuit ipse tamen Cæsar filij sui quem occidit, & cæsus ipse à nouo Cæsare quod fugerat augurium hoc impleuit: denique octo mensibus grassatus in Imperio à militibus Vespasiani tractus in scalas Gemonias, quibus gradibus ad Imperium ascenderat, per eosdem miser descendit: auri vorago quod ex templis extractum scortis prodigebat, proiectus in voraginem infamis interijt; atque hic exitus impuri Imperatoris inter sordes, in ijs vixerat.

EPI-

EPISTOLA XIII.

LVGDVNVM SVB VESPASIANO.

INFELIX sub hoc Imperatore Lugdunum esse non potuit, sub quo orbis terrarum felix fuit: Quæris, Ariste, an Vespasianus Lugdunum viderit, & an amauerit: vidit dum ex Italia in Anglia, dum ex Anglia in Italiam redijt; vidit Lugdunum, & amauit; amare imperium non potuit, & non amare Lugdunum, clauem Imperij Gallici,& portam Romani.

Audi qualis Imperator fuerit. Flauius Vespasianus noua arte imperium acquisiuit Imperij fuga; dubitauit diu an admitteret; oblatum recusauit, admissum fortiter, & constanter gessit: cunctantem miles ad Imperium compulit, forte repulisset affectantem, adeò verum est nullam esse ad honores tutiorem viam, quam fugam; nemo imperanti eum honorem inuidit quem sciret recusatum; prima illi cura fuit restaurare antiquam Romani nominis gloriam,& magna ipse pars gloriæ fuit: tricies in Britannia cum hoste conflixit; inde in Africam, postea in Iudæam translatus vbique vicit pro imperio, in Iudæa etiam pro Deo: Illud in Vespasiano Elogio dignum, amauit pacem homo bellicosus, cui etiam templum excitauit, quod Iano clausit: denique post trophæa belli,& pacis anno absque vno septuagesimo stans obijt, & penè de morte ipsa triumphauit.

EPISTOLA XIV.

LVGDVNVM SVB TITO.

HIC quoque Lugdunum amauit, & fortè vidit cum ex Italia in Angliam cum Patre iuit, & dum cum Patre redijt: delicium fuit orbis terrarum,& terrarum orbis illi delicium: nec dubium quin Lugdunum pars deliciarum fuerit,quod pars erat deliciosa mundi: Quæris, Ariste, qualis ante Imperium Titus, & qualis Imperator fuerit.

Titus Vespasianus ante Imperium dignus Imperio fuit; absol-

uit victorias Patris, & Patrem vicit; vsus est illo Deus vt Iudæos puniret, expugnauit Hierosolymam, & fassus est eam victoriam plus habere Dei quam Titi.

Ante imperium ferox emendauit mores in imperio, & virtutem illic inuenit vbi eam plerique corrumpunt: Imago Flauij Vespasiani æquauit Patrem fortitudine, & liberalitate superauit; adeò in omnes beneficus, vt amicis aliquando diceret perdidisse se eum diem quo alicui non fecisset benè: At vox illa augustior; auxi numerum ciuium non imminui; enumeraui genus humanum, nulla est miseria priuata quam non subleuarim, nulla publica quam non erexerim; imperauit duobus tantùm annis; adeo caduca sunt quæ sunt eximia, meruerat Titus Imperium Romanum, Titum Roma diutius non meruit.

EPISTOLA XV.

LVGDVNVM SVB DOMITIANO.

HIC Vespasiani filius, Titi frater, nihil Patris, & fratris habuit præter fortunam: huic tamen regendæ impar fuit, homo indomitus, & solo nomine Domitianus: quæris tamen qualis erga Imperium, & qualis erga Lugdunum fuerit.

Ante imperium, virtutum specie obuelans vitia, Patri similis haberi voluit; adeptus imperium detracta persona, crudelis, auarus, sordidus similem se Neroni probauit non Patri: nec sago quã toga melior à Decebalo Dacorum Rege victus, empta pace de ignauia sua triumphum egit: ne tamen arma nescire videretur: primus indixit bellum Christianis, atque vt ignauiam discas, ab ijs quoque superatus est etiam inermibus; denique vt haberet quos cæderet captabat muscas in palatio, & captas veru transfigebat: dignum enimuero Imperatore certamen pugnare cum muscis.

Amauit tamen Domitianus Lugdunum quod vidit, & vbi aliquandiu substitit missus à Patre in Gallias contra Ciuilem, Sabinum, & alios Imperij æmulos, at eos ante Domitiani aduentum Cerealis domuerat.

Claudo Epistolam breui elogio, Domitianus hostis muscis, muscas hostibus, Lugdunensibus tamen Apis fuit.

EPI-

EPISTOLA XVI.

LVGDVNVM SVB NERVA.

OCCEIVS Nerua cum apud Sequanos moraretur tyrannidem Domitiani exhorrescens, & penè fugiens arbitrio legionum, & penè imperio capessiuit imperium. Quæris Ariste, qualis erga Imperium fuerit, & qualis erga Lugdunum.

Hic imperare coactus Patrem se Patriæ exhibere malnit quam Imperatorem: afflictas ciuitates statui meliori restituit: puellas & puero egenis parentibus natos sumptu publico per oppida Italiæ ali iussit: quidquid tributis pœnæ nomine accesserat indulgeri voluit; grauem pœnam arbitratus esse solum ipsum tributum: publicarum iniuriarum vindex priuatarum arbiter ius omnibus reddens nisi sibi, nihil diuinius esse dicebat quam posse parcere, nihil humanius else quam velle: Denique prudentissimus senex cum Imperij onus graue esse sentiret, adsciuit in partem curarum Vlpium Traianum, & Cæsarem dixit; neque ita multò post vertente anno excessit è viuis, securus sui in amico, & Imperij in Traiano.

Viderat Lugdunum Nerua dum ad Sequanos exercitum duceret; vidit dum post susceptum apud Sequanos Imperium Romam rediuit; nec dubium est quin Lugdunenses euntem pecuuijs iuuerint; nec minus certum est impositas à Galba Lugdunensibus pœnas à benigno Imperatore condonatas: beneficus erga alios dum pœnas tributorum imminuit, erga Lugdunenses iustus dum sustulit.

EPISTOLA XVII.

LVGDVNVM SVB TRAIANO.

HIc quoque Lugdunum vidit dum accepto apud Coloniam Agrippinam imperio, Romam repetijt non alia via quam Lugduno, audi qualem hæredem Nerua elegerit.

Extraneus Neruæ, vt hæres esse posset adoptatus est in filium, ex filio in Augustum: nec poterat Nerua consulere prudentius, & vtilius orbi: negauerat ei natura liberos virtus dedit; & fuit tam bonus Patri & orbi Traianus vt meruerit appellari optimus:

cum

cum ensem Præfecto Prætorij traderet dixisse fertur, vtere pro me si benè egero, contra si male: nemo Imperator melius dixit, nemo meliùs egit.

Et fortis fuit Trajanus, & magnificus; audi fortitudinem, in Septemtrione Decebalo victo primus Istrum prodigiosa lapidum mole calcabilem reddidit; in Oriente Parthos Ctesiphonte, & Seleucia spoliauit: Armeniæ Regem Romanis legibus parere coegit; de Indis spolia reportauit; & longè, latèque victor Romanum se Alexandrum iactauit.

Audi magnificentiam, excitauit Romæ Columnam illam Colosso parem inscriptam rebus suis; sed audi vanitatem humanarum rerum, non ita multo post rebellarunt subactæ Prouinciæ, Parthi impositas leges excusserunt, Iudæi in Palestina, Cypro & Asia quadringenta, & sexaginta hominum millia peremerunt; ipse ab Agarenis repulsus Selinunte in Cilicia aqua intercute, & Apoplexia correptus interijt: Cinis Romam delatus illustri pompa de morte triumphauit, & mors de Cinere.

Denique superest Columna Trajani non Trajanus, viuit in ea fama hominis, & sub illa fama: fabula est pepercisse Christum Trajano, qui non pepercit Christianis: pepercit Plinius iunior, at verius Panegyricum Christi composuit quam Traiani.

EPISTOLA XVIII.

LVGDVNVM SVB ADRIANO.

HIc Lugdunum bis vidit dum Prouincias Imperij lustraret pedes, & recognosceret orbem terrarum, vt ruinas resarciret: eam in rem ductabat exercitum non militum, sed fabrorum, Architectorum, artificum, quos in cohortes, & legiones distribuebat; nouum militiæ genus, & ante Adrianum inauditum; aperiebant se vltro huic exercitui vrbes omnes; & nemo erat qui non hoc nouo militiæ genere vinci vellet.

Hoc exercitu Adrianus in Britannia murum ad 80. passiuum millia erexit, eodem Antinoem vrbem apud Ægyptum, eodem in Iudæa vbi olim Solyma erat, Æliam Capitolinam extruxit, impio tamen vocabulo, & ausu sacrilego; hoc eodem exercitu Pontem

tem

tem Ælium substruxit apud Sequanos ad Dittacium oppidum, quod etiam arce muniuit, & Metropolim Prouinciæ esse voluit; hodieque vocabulo Gallico, Pontarlier nomine Ælij Adriani meminit;hoc tamen discrimen est Adriani,& fluuij,fluxit Adrianus & perijt,fluit hodieque exiguus fluuius,& integer viuit.

Id laudabile in Adriano, at quam multa vitiosa, ingenium varium,multiplex,multiforme,inuidum,lasciuum,auidum gloriæ,& ignauum; cum Regibus pace impetrata occultis conditionibus gloriabatur tamen plus se otio adeptum esse,quam armis ceteros.

At hæc inanis gloria erat, amabat vir fictus vmbras virtutum non virtutes ipsas, adeò intolerabilis domi vt dicere soleret Sabina vxor, id vnum timuisse se ne in perniciem orbis terrarum prolem ex tali monstro susciperet. Denique vix tolerabilis sibi, ipsi seruabatur à suis ne in seipsum sæuiret,qui in multos præsertim Christianos immaniter sæuierat.

Amabat tamen Lugdunum Adrianus, & amabatur à Lugdunensibus,eius amoris illustre monimentum extabat Lugduni, cuius meminit Tillius in Chron. an. C. 840. & quod cecidisse ait ann. qui mortem Ludouici Pij subsecutus est: quale autem hoc monimentum fuerit disputant eruditi; simile vero est Colossum fuisse, aut pyramidem, aut molem ei similem quam Antoninus Adriano erexit. Ex eo videas quàm fidele Lugdunum fuerit Imperatoribus,& quam fidele sit Regibus.

EPISTOLA XIX.

LVGDVNVM SVB ANTONINO PIO.

HIc Adriani gener,& filius adoptiuus, siue ex pietate in Patrem & socerum,cui etiam visendam illam molem substruxit,siue ex vita multis seruata, siue ex amore inhumanum genus quod liberis carens visus est adoptasse in liberorum vicem,appellatus est pius cognomine supra Africanos appetendo si pietas fuisset vera non vana.

Audi, Ariste, qua arte rexerit orbem terrarum noua ars fuit Imperatoribus adhuc ignota, ab Italia nunquam, vix vnquam Roma profectus, vbique tamen authoritate præsens erat: huic authoritati Pharasmenes Iberiæ Rex concessit omnia; hanc autho-

thoritatem venerati Indi,Bactriani,Hircani,hoc est ipsa barbaries controuersiarum suorum arbitrum Antoninum elegere:tantum apud omnes valet virtus & opinio virtutis.

Præfuit imperio annis 23. & diutius preesse meruerat;vir vsq; adeò mitis vt cum ob inopiæ frumentariæ suspicionem lapidibus impeteretur à Plebe Romana,maluerit rationibus allatis quam armis vlcisci iniuriam;vt mirum sit hominem natura mitissimum fæuire in Christianos potuisse: at nimirum homo plurium Deorũ studiosus desperabat locum inter Deos si vnicus esset Deus.

Decreta sunt ei sacrificia, sacerdotes, & templa : sed tam hæc omnia falsa fuere quam falsus ipse Deus : Numæ à plerisque collatus est, & fuit vterque superstitiosus magis quam pius.

Vix Lugdunum vidit, qui extra Romam nihil vidit: erudiebatur intereà orbis terrarum ad veram pietatem,& Lugdunum sub Potino Præsule incipiebat esse Christianum.

EPISTOLA XX.

LVGDVNVM SVB MARCO AVRELIO, ET LVCIO VERO.

QVAERIS, Ariste,quales Imperatores fuerint,& quid Lugdunum ab vtroque,vel altero sit passum,paucis euoluo rem satis implexam.

Marcus Aurelius Antoninus,verus Philosophus erat si sapientiam Christianam amplecti maluisset quam admirari: adoptauerat illum Antoninus in filium, nimirum similem sibi, nec facile fuisset vtrumque distinguere si annis perinde, ac moribus fuissent pares.

Quam similis fuit Antonino Marcus, tam dissimilis Lucius fuit;adscitus tamen est in partem imperij,sed non virtutis:scilicet luxu & libidine diffluens vitia Adriani habuit non virtutes Antonini & Marci: simulabat tamen Philosophorum vt fratrem falleret,vt viuebat Epicurum: gessit tamen fortia in Oriente contra Parthos,in Septemtrione contra Marcomannos,vt mirum sit eundem hominem Martem potuisse esse,& Venerem,atque in eodem Palatio habitare potuisse in duobus fratribus vitium,& virtutem.

Extincto Lucio Vero post vndecim annos solus Marcus Aurelius

lius imperium tenuit, verè Philosophus qui ab infantia nec vultum gaudio nec mœrore mutauit; expertus est tamen prosperam & aduersam fortunam,& oculis ijsdem vtramque vidit.

Ex pluribus victoris vnam laudo quam debet Christianis, interclusus à Quadis Aurelius ipse,& Romanus exercitus, & siti,& calore erat periturus : in ijs rerum angustijs passus est Legionem Christianam inuocare Deum suum : nec mora Cęlum coruscans fulminibus dissipauit Quados,& aer imbribus defluens refecit sitim, & calorem temperauit: ab eo euentu legio Ceraunobolos, seu fulminatrix appellata est, & prærogatiua illustri principem locum in exercitu obtinuit,alijsque Legionibus semper præiuit,& præibat cum illa Deus.

Placet exscribere verba quædam rescripti: concedamus inquit talibus vt sint Christiani,ne quæ arma huius generis contra nos petant: Censeo autem neminem quod Christianus sit esse in crimen,& iudicium vocandum; quod si quis inuentus fuerit crimini dare cuipiam quod Christianus sit, si nihil aliud obiectum est dimitti volo,eum autem qui Christianum accusauit viuum exuri, &c. Hæc autem S.C. etiam sanciri volo; atque hoc meum edictum in foro D. Traiani proponi vt legi possit, curæ autem erit Vetrasio Pollioni Præfecto vrbis, vt ad omnes Prouincias hæc constitutio mittatur: neque quisquam qui eam exscribere voluerit prohibeatur.

Quis credat post hoc Christianæ fidei miraculum, post rescriptum honorificum, post Senatus Consultum, Imperatorem alioqui natura mitissimum,& Philosophum sæuire potuisse in Christianos?permisit tamen ipse sæuiri â Præfectis,& ipse sæuiuit edictis,non quidem publicis,vt ait Tertul. in Apol. sed priuatis, quale est illud de Attalo ad Galliæ Præsidem,vt constat ex literis Lugdunensis,& Viennensis Ecclesiæ ad Asianos: scilicet obsoleuerat sensim memoria accepti beneficij,& corrumpebant eius mentem mali Philosophi,& tumidus ipse humana Philosophia non agnoscebat diuinam:negabat miser Deum fieri potuisse hominem & fecerat ipse Antoninum Deum.

Tunc vero illustres Cœlo Martyres Lugdunum dedit octo, & quadraninta enumerant Ado, Paradinus, Champerius in tract. de claris Lugdun. lib.2. & post eos Theophilus Raynaudus proleg.3. indiculi SS. Lugdunensium:inter quos Plotinus Præsul, & Blandina in Ancillæ corpore plusquam Domina, fortius dimicarunt ;tunc vero Christus per senem, & puellam de profana Philosophia,& Romana fortitudine triumphauit.

At

At hæc & ſimilia facinora pertinent ad Lugdunum ſacrum, ego hac vltima Epiſtola abſoluo profanum.

HACTENVS Hiſtoriam veteris Lugduni noua methodo ſcripſi, nec fortaſſis ingrata: non ſemper incedendum eſt trita via, gratius eſſe ſolet iter quod viator facit, quam quod inuenit, & ſæpè rectiores ſunt ſemitæ, & plerunque breuiores: rogarunt ſæpè viri Lugdunenſes primarij vt totam Lugduni veteris, & recentis Hiſtoriam eadem methodo ſcriberem: prohibuerunt duæ rationes ne id facerem, prima fuit, veterum aliquot familiarum annoſa nobilitas, quæ dum creuit annis, decreuit diuitijs: altera erat, recentium aliquot familiarum glorioſa nobilitas, ſed iunior ætas: placere vtriſque difficile erat, & pronum diſplicere alterutris.

Laborioſos indices vtriuſque Lugduni, profani & ſacri, & omnium familiarum ex varijs M. S. collegit P. Petrus Bullioud S.I. Lugdunenſis, ex ea familia quam nemo neſcit qui Lugdunum nouit; Ac vide modeſtiam hominis, maluit vir eruditus indicare materias quam explicare, propterea laborem ſuum appellare voluit Lugdunenſium rerum indices. Ego ex ijs indicibus ſe legiſſe me aliqua libens profiteor, & ne ſim ingratus Authori reſtituo.

LIBER

LIBER SEPTIMVS
ELOGIA POETICA.

PERTINENT ad hunc ſeptimum librum variæ Poeſes prioribus libris aſperſæ,& libro octauo aſpergendæ.

IN LIBRO PRIMO.

IN LIBRO TERTIO.

IN LIBRO QVARTO.

IN LIBRO QVINTO.

SYL

SYLVÆ POETICÆ

SYLVA PRIMA.

ARISTVS PASTOR.

PASTOR *Aristus erat, cui plebs dilecta bidentum*
Arebat languente siti; defecerat humor
Fontibus, & tristi solus superabat Aristo
Sanguinis & lacrymarum humor; post vota, precesque,
Durus adhuc morbi causam celabat Apollo;
Optanti fit Numen amor, morboque medelam
Suggerit, vt pestem lacrymis & sanguine potet,
Et fiat fons ipse gregi; veneratus amoris
Ingenium, venam ferro scrutatur Aristus,
Ferreus ipse sibi, lacrymisque, & sanguine rorans,
Fit duplex ouibus fluuius.
Innixusque pedo, dextramque, & vulnera tendens,
Ad potum lacrymante gregem inuitabat auena;
Currite lanigenæ pecudes, gustate fluenta,
Et latices quos fodit amor, pietasque reclusit;
Ex oculis vnde rorant, è vulnere sanguis
Profluit, hic vobis riuus decurrit vterque,
Impensis & vterque meis; ne parcite fonti
Dum sistet supplebit amor; felicia vena.
Vulnera, felices lacrymæ, si viuat ouile
Pastoris per damna sui?
Intereà lacrymis pecudes, & sanguine pastæ
Expleuere sitim; Pastor sapè ipse fatiscens
Pascebat se rore suo, potusque, cibusque
Et conuiua sibi, tandem quos fecerat ipse
Clausit amor latices, suffecitque omnibus vnda,
Dum nulla vnda fuit.
Senserunt grata pecudes Pastoris amorem;

Et

Et memori sensu, & signis, gestuque loquaci
Pastorem coluere suum: Tu verus Aristus
Tu Pastor Christe es; Tu venas corporis omnes
Mutasti in latices, vndisque & sanguine rorans
Inuitas populos omnes ad fercula de Te,
Et potum de rore tuo. O miracula amoris!
O sortem felicem hominum! licet omnibus esse
Conuiuas Domini, & sacra mysteria mensa
Impensis celebrare Dei.

SYLVA SECVNDA.

CARLOMANNVS EX REGE PASTOR.

REx olim mox Pastor oues pascebat Amyntas
Et Regem exutus sub opaci nube Cuculli
Rector adhuc, & Pastor erat.
Ecce tibi solam à tergo procul ire bidentem
Aspicit, & causam explorans plorare subaudit,
Et lacrymis sine voce loqui.
Sentit amor lacrymas, penè ipsa silentia sentit,
Et voces sine voce audit; miseratus Amyntas
Accurrit, claudaque videns insistere planta
Assidet, & gremio miseram amplexatus amico
Alloquitur nutu, fit amor vocalis vtrique,
Respondent, & vterque silet.
Mox plagam attrectans fracta dedit oscula planta,
Palpauit blandè, lacrymis aspersit amaris,
Vnguentum fuit ille liquor; tùm fragmine vestis
Induit, & leuibus muniuit vtrimque bacillis;
Quod deerat suppleuit amor.
Crescebant vmbra intereà, vergebat horison,
Inclinante die, grex sponte ad ouile redibat;
Adblanditus oui, ceruici imponit Amyntas
Molle onus, & placida surgens sub pondere molis,
Hoc cantu socias pecudes, agramque bidentem,
Et proprium recreabat iter: Nunc inquit Amynta,
Nunc Regem esse licet, mutaui insignia regni;

Nec Regem amisi, totum hoc sub pondere regnum est:
O onus innocuum! ò facile & tolerabile pondus!
Quam dispar moles hominum est! Tua sarcina Christe
Hac fuit impositum ceruici attollere mundum,
Et gemuit sub mole Deus: Tu sarcina nobis
Christe leuis, legesque tua tractabile pondus,
Victorem vehis ipse tuum, Tu nobilis Agnus
Qui tollis peccata hominum; Tu me Agne tulisti
Et pondus vis esse meum. O sine pondere pondus!
O me felicem cui sarcina Christus in Agno,
Et Deus est Pastoris onus; sic ibat Amyntas
Succolans, toleransque agnum, videre beata
Aligerum mentes Regem in Pastore latentem,
Spectauit Deus, & risit sub vellere Regem,
Et Verbum sub Rege latens: Ouis agra salutem
Intereà accepit, gratesque rependit Amynta,
Et memorem semper repræsentauit amorem.

SYLVA TERTIA.

ANDRODI, ET LEONIS AMOR, EX AVLO GELLIO.

HÆREBAT *laceri planta defixa Leonis*
Spina nocens, strictusque rubi mucrone gemebat
Difficilis plorare Leo; subtile foramen
Febris erat, sauusque dolor; sic lædit acumen!
Nec morbo medicamen erat, quis enim audeat esse
Languentis medicus, vix tangere tentet Apollo,
Ægrotum medicina timet, vox ipsa timetur,
Et terret plorando Leo.
Fortè ingressus erat speluncam Androdus inanem;
Ignarus qua tecta hospes, quaque antra subiret;
Dum sedet, ecce Leo veteris redit incola rupis,
Et Regem se voce probat, perterritus hospes,
Ex antro responsa petit, propiusque Leonem
Aspiciens triplici miratur sistere planta;
Fit triplex ea planta tripus vnde omina sumat;

Mox vbi singultus audit, rorantiaque ora
Aspicit inuitis lacrymis, ex indice morbum
Colligit, & medicum fingens, blandumque salutans,
Vt valeat sine voce rogat, loquiturque figuris;
Quot loquitur natura modis! vocalia sensit
Signa leo, caudaque loquens, reddensque salutem,
Se primùm prosternit humi, medicumque sedere
Inuitat, laceraque ostentans vulnera planta,
Poscit opem mutis lacrymis, gestuque meretur;
Androdus plantam attrectans, vnguesque recuruos,
Quos cicures faciebat amor, tandem indice tactu
Hærentem sensit spinam, telumque reuellens
Expressit saniem, libauitque oscula plantæ;
Et plagam obsignauit amor.
Quis numeret mutas grates, nutusque leonis
Vocales sine voce? diu fuit hospes, & altor,
Et medici conuiua sui; nec finis amorum
Sylua fuit, captus tandem, & damnatus vterque
Ad pugnam iam promptus erat; cum vtrique recurrit
Sylua, & amor; primusque Leo veneratus amorem,
Blanditur cauda memori, vestigia lambit,
Et gestu loquitur; nec segnior oscula figit
Androdus, palpat veterem, & resalutat amicum,
Et Circo fit ludus amor, Roma ipsa triumphum
Audijt, & flores vtrique hoc carmine sparsit.
Ecce homo Chirurgus lasi, medicusque leonis;
Ecce leo seruus Chirurgi, & seruus amoris.

SYLVA QVARTA.

ALEXIS, ET LEONIS AMOR ALLEGORICVS.

LAPSVS *in obscuram foueam Leo triste gemebat,*
Et gemitus regalis erat; forte ibat Alexis
Venatum; mixtos gemitus rugitibus audit
Apparetque etiam plorans Leo.
Attonitus, viuaque legens vestigia vocis

Substitit, & pronus videt alta in gurgite fessa
Captiui speciem Regis, qui supplice cauda,
Vocali capitis nutu, mutaque palæstra,
Plus loquitur quam verba sonant, miseratus Alexis
Promittit quam nescit opem.
Omnia lustranti circum, dum singula desunt
Auxilium suggessit amor; decisa iacebat
Quercus humi, hanc humero, & manibus versare laborat,
Supplet amor vires, tandemque aduoluit vterque,
Et tamen vnus erat.
Deuoluensque monet gestus clamore Leonem
Excipiat syluam labentem, aptèque reponat,
Et pontem struat ipse sibi: nec segnior ille
Succollat, pontique subest pons ipse futuro,
Et solidum sibi fundat iter; mox impete facto
Insiliens, plantis quercum transcendit aduncis,
Et grauis incessu patuit Leo; mox vbi terram
Attigit, aduoluens corpus, caudaque, inbisque,
Supplicibus, Dominum pronus veneratur Alexim,
Libertatem offert, promptumque ad iussa Leonem,
Et famulum sub Rege canem.
Ingenium, sensumque feræ miratus Alexis
Accumbens collo, palpansque, iterumque remulcens,
Admisit famulum, & dominum promisit amicum.
Iamque domum omissa prædandi mente redibat,
Contentus Rege in prædam, cum Ceruus anhelans
Hoste procul misso maiorem incautus in hostem
Incidit, & Regem agnoscens, subdique recusans
Securum properabat iter; sed præpete saltu
Insiliens, vrgensque Leo, plantaque recurua
Suffigens, captumque tenens ostendit Alexi,
Et seruum facit ex ceruo; mox vngue retorquens
Ceruicem, torsit vitam, & spiracula vitæ,
Dorsoque imponens victori imbelle cadauer,
Ibat ouans Rex, & famulus.
Iam villæ vicinus erat, cùm exterrita coniux,
Et pueri exclamant gemini formidine monstri;
Horrorem dominæ sensit Leo, parteque monstri
Deposita, collo, & cauda, gestuque loquaci
Se famulum mutus clamat, fingensque molossum,
Lusit, & horrorem blando correxit amore.

Ne tamen aut catulus tantùm, vel Simius esset,
Assiduus venatum ibat, prædasque reportans,
Præda Leo, & prædator erat;
Denique post aliquot soles armatur Alexis
Ad sacrum cruciger bellum, cum Gallia miles,
Totusque eoum vesper migraret in orbem,
Et Reges sub Rege Deo.
Sensit iter bellumque Leo, nec voce iubentis,
Nec terrentis heri potuit clamore teneri
Ne veniat comes; hac tantum non parte fidelis
Dum tentat retinere fidem; ne ingratus abiret,
Colloque & cauda grates vndante rependit,
Verbaque suppleuit rugitu.
Ventum erat ad Naues, & Nauita vela parabat,
Vt videt horrendum naui se inferre Leonem,
Quis nobis hac audet, ait, producere monstra,
Monstrorum satis æquor habet, cur addere monstris
Monstra iuuat? non hæc portenta expectat Idume,
Portentis iam plena suis, petit arma, virosque,
Poscit Equos, non indociles ad bella leones:
Exeat è Naui, non est hæc sylua ferarum,
Ipse homines non monstra veho, fauere querelis
Turba tremens, causamque metus excedere naui,
Communi clamore iubent; nulla inquit Alexis
Nulla metus causa est, hac sola figura leonis,
Naturam mutauit amor; sed plura parantem
Dicere, mussantis vetat indignatio turbæ,
Et vocem, nauimque negat.
Opprobrium Domini sensit leo, iamque parabat
Vlcisci, & sensim monstri natura redibat,
Aspexit, nutuque iras placauit Alexis,
Eductumque foras verbis affatur amicis;
Arrecta stetit aure leo.
Diuidimur tandem, Deus hæc diuortia fecit,
Nec decet vlterius Regem seruire leonem,
En tibi syluarum regnum natura redonat,
Donaui quod sæpe tibi; nec longius hospes
A Patria distas, vbicunque est sylua specusque
Hic patria est, regnumque tuum; tibi cymba negatur,
Nec digna est te Rege ratis; nec plura locutus
Palpauit, mulsitque iubas, atque oscula fixit

Ingressusque ratem iussit retinacula rumpi,
Et mundi interrupit iter.
Quid non audet amor? quis amori imperuius orbis?
Inueniet si desit iter; fugiebat Alexis,
Vt sensit fugisse leo, testatus amorem
Rugitu, medias pronum se immittit in vndas,
Et quærit quod nescit iter; primo impete saltus,
Moleque membrorum tractus maris ima petebat,
Vt sensit discrimen amor, ceruice prehensum
Sustinuit, plantasque mouens, caudamque gubernans,
Edocuit quam siccus adhuc nesciuerat artem,
Ibat ouans, Regemque Leo per cærula fingens,
Rugitu terrebat aquas; videre natantem,
Et timuere maris populi, spectauit Alexis
Et lacrymis animos dedit, ille vt sensit Alexim
Attollens caput, & cauda super æquora ludens
Blanditur qua parte potest, miseratus Alexis
Hic inquit vos tangat amor; succurrite amori
Dum natat, & Dominam in famulo defendite vitam,
Non solus moriere Leo, tecum ibit Alexis;
Iamque ibat; mouit Nautam certamen amoris;
Viuat vterque inquit, digna est ea pugna salute,
Vicisti moriendo Leo, recreatus Alexis
Porgit vtramque manum, socij adiuuere trahentem,
Adiuuit sese ipse Leo, saltuque superbo
Insilit in nauem, rorantesque excutit vndas,
Et mortem permixtam vndis.
Mox cauda, colloque loquax, mutaque figura
Facundus, Dominam nauim sine voce salutat,
Et grates quas nescit agit.
At toto Dominum gestu proclamat Alexim,
Palpatusque manu, & nutu procumbere iussus
Procidit, exercensque canem, fingensque molossum,
Simium agens, famulus nauis, custosque, vigilque,
Et ludus sub Rege fuit.
Denique sub Domino terras lustrauit eoas,
Sub Domino rediit, plenusque fidelibus annis,
Occidit, elogio dignus Leo, dignus Alexis.

SYL-

PROSOPOPEIA ANGLIÆ POST RÆANAM INSVLAM OBSIDIONE LIBERATAM.

ANGLIA quam felix olim! cum sceptra, crucesque
Dextra meas dispar gereret, cum sacra profanis
Differrent, nec frons eadem vittasque, apicesque
Praeferret, geminoque humerus sudaret in ostro;
Ex quo permixtum est sacra diadema Tiara
Cuncta tulit sublata fides; sed damna vetusta
Quid memoro, grauius praesenti clade fatigor,
Et vereor ne sint ventura ostenta ruinae.
Illa ego caerulei quondam regina profundi,
Victrices cuius classes, & simus Iappon,
Et Sina imberbes, orbique incognitus orbis
Victus adorauit, timuerunt caetera vinci:
Illa ego post toto collectas aequore praedas,
Vincor Raeana fatali in limite terrae,
Ignotosque orbi portus, & laudis egentes
Vt clade attollam memori, nomenque decusque
Et palmas humili ridenda in littore pono;
Et nunc Raea meis illustris, & inclyta damnis
Ostentat probrosa mea monimenta ruinae;
Hic limes rerum, & triplex hoc funere regnum
Mergitur, angustoque cadit magna Anglia portu.
At non Villeri non haec promissa dedisti;
Cum tecum abducens delecta robora pubis,
Et puppes, & signa meis spirantia Pardis,
Et gazas, & opes, & vectigalia secli
Venturi, & seris pendenda nepotibus aera,
Lugentemque, patriaque omnes de laude monentem
Iussisti certos Franca de Gente triumphos
Sperare, & nostris labyrinthum texere in hortis,
Lilia vbi plantis flerent captiua sub Anglis;
Et nunc tota tibi sterilisque, & inutilis aestas
Exigua periit consumpta in cespite terrae,
Quam propria auulsam sedis radice per auras
Aut rapere, aut vasta potuisti imponere classi,

Vile onus, & terris sulcandam inferre britannis:
Intereà dum tu lento trahis otia portu,
Obsessus turres, & mœnia substruit hostis,
Et quas non patitur contractior insula moles,
Extendit vacuo vaga propugnacula Olympo,
Et cœlo spatium petit, ædificatque per auras:
Hac vita obsessis, dumque ori fercula desunt,
Membra labor, virtusque animos spe lactat alumna,
At Tibi vix toto pretiosa annona profundo
Conuehitur, pigrisque cibis elementa laborant,
Nec satis in sumptus est Anglia: qua magis vrit
Me cura, & grauiùs turpis pudor inficit ora;
Nec centum ingentes pinus, nec in æquore sylua
Arboribus densata meis, nec miles, & arma
Angustos potuere hosti defendere portus,
Et clausas prohibere vias; pudet acta referre,
Bisdeni exigui lintres, quos obuia classis.
Excipere, atque aluo potuit sorbere capaci
Exiguam ventris prædam, tamen agmine iuncto
Transtra per, aduersasque trabes, tensosque rudentes,
Per cœli noctisque vmbras, per tela, per enses,
Per flammas, piceamque diem, perque omnia clausa
Inuenere viam, portuque inuecta supellex
Fertur in obsessas arces; hæc quisquis ò olim
Accipies, nec ficta puta, nec dum æquora clausa
Obsessosque audis, & classe, & milite portus,
Supplementa famis celeres delata per auras,
Aut cœlo delapsa puta; quo credere possis
Emeritos, primisque pares heroibus ausus,
Iurata in proprium testor victa Anglia probrum,
Vulneribusque meis, & certo sanguine signo.
Quid referam euentus belli? iam littore victor
Infert se terra Francus, committitur impar
Pugna, cadunt, fugiunt Angli, terraque marique
Vincor, nec numerus prodest, nec tela, locusque,
Quod potuit fauisse nocet; premit arduus hostis,
Imminet, incumbit, ferit, & dum plurimus instat,
Instandi spatium totus rapit; vna securis
Vt perhibent, truncos quinque à radicibus imis
Subruit, emerita deinceps falx digna sub vmbra
Cessare, & ferias illustri hoc ducere verbo

Et

Et Messi falx vna satis: quos denique viuos
Non poterat vix iam breuior capit insula casos,
Inque nouo natat Oceano, sternuntur vbique,
Fitque alter casus primo, exitiumque sequenti;
Strata iacent breuibus densata cadauera glebis,
Nec satis in tumulos tellus patet; æquora turpes
Relliquias inuita ferunt, patriaque remittunt.
Has ego relliquias vt vidi, & inania transtra,
Et vacuas armis puppes, quas milite plenas
Miseram, vt æqualem numerum velorum, hominumque;
Anglia, vixisti dixi, Rupella stetisti;
Nunc mecum tua fata ruunt, sed prima peribis,
Præludent tua fata meis.
Hæc tamen hora mea est, hanc si sciat Indus vterque
Clade mea fatalem horam, subsannet vterque
Indus, & extremo uincet me Francus in orbe.
Quanquam ego quid metuo? hæc alijs ridenda ruina,
Exoptanda mihi, properant fata illa beata,
Fata, quibus regnis virtus proscripta britannis,
Et pietas, & sancta fides armata redibit,
Vnde armis expulsa fuit; rursum Anglia Cœlo,
Florebo, rursumque meos Edoarde per hortos
Fragrabis, uestro hi flores de sanguine surgent
Heroes fidei, tua erit, tua gloria Francæ,
Ludouice ueni, meritamque ulciscere gentem,
Dummodo flagitij uirtus uindicta, meaque
Perfidia sit pœna fides, dumque Anglia Franco
Iungitur, una fides Francis dominetur, & Anglis.

LV-

LVDOVICO XIII.

CARMEN PANEGYRICVM, OB EXPVGNATAM RVPELLAM.

PARS PRIMA.

APPARATVS AD BELLVM, ET FACTIOSA REBELLIVM Consilia, hæresis Rupellæ furit, rebellionem consulit, in Angliam traijcit, bellum suadet, inde volcas dum petit, Lugdunum peste inficit, Nemausum, turbat Rupellam redit, vnde dum nuntius Anglus redibit capiendus prædicitur.

XANTONICI *Domina Oceani, Regina rebellis*
Rupella, Allobregis proles, & Alumna Geneua,
Heresis, vt fama vulgante, & conscia corda
Flagitij stimulante metu sibi bella parari
Sensit & vltrices pœnas. Nunc heresis inquit
Grande aliquod molire nefas, quod crimine partum est
Seruetur scelere imperium, quid lenta vereris?
An scelus, an Regem? magna hæc ludibria mentis,
Cui semel in ludo Deus est; ex quo impia Regem,
Et graue pregnanti excussi de pectore Numen
Nulla animum iam culpa grauat; mihi Numinis instar
Arbitrium, & vitij ac virtutis norma libido est:
Quod si qua virtutis adhuc per lumina mentis
Flamma micat, bello intereat; fit martia virtus
Quod pacis graue crimen erat; macte inquit Erynnis;
Quid metuis? suprema licent cui extrema parantur;
Vndique suppetias coge vndique, sydera, terras,
Atque Erebum sub signa voca, quodcunque fauebit,
Hoc Regem Numenque puta: si desit Olympus
Tartarus auxilio veniat, cui noxia virtus
Huic crimen Deus esse potest; mors, funera, cædes,
Pestis, & innocua dirissima nomina Pacis
Sæpè inclinatis sunt prospera nomina rebus.
Dixit, & horrendum infrendens tota vrbe rebelles.

In Regem furias despumat, prima veneni
Incantamenta afflati sensere Ministri,
Gens impostorum est aliena addicta ruina,
Cui fratrum pretiosa fides, virtusque, salusque,
Vitaque pratenta luduntur imagine forma.
Hinc viduam Matrem, hic duo pignora lecti
Eurusque, & boreas, nec inani nomine dicti,
Hos mulier vana ad dextram lauamque locare,
In medio ipsa velit solio Zebedaa sedere,
Haretica tria fulcra domus; hac regia vota
Haresis, & sacros regnandi exsuscitat ignes.
En ait aquales vobis fortuna coronas,
Et triplex diadema parat; qui maximus annis
Australes Volcarum oras, Albamque, Nemausumque
Imperio regat, & Roma monimenta vetusta
Euertat, statuatque noua mysteria Roma;
Oceani fines Aquilo, terrasque natantes,
Littoraque, & regnis habeat vicina Britannis,
Rex minor Oceani: Rupella Regia Mater
Æternam Imperij sedem, & Capitolia fundet,
Ipsa Orbi Papa, & Mystes oracula reddat,
Gallia Caluino credat, Rhenusque Luthero.
Hac mea mens, & si pendentem euoluere nubem
Bellorum liceat, vobis hac aurea fila
Lanifica, & triplex properant diadema Sorores;
Ecce, sed in vestram armatur iurata ruinam
Gallia, pratentas instigat Roma querelas,
Exequitur rubeus Cardo: Rex credere pronus,
Et facilis quocunque sequi; gens prodiga vita
Nobilitas, rubri sequitur vexilla galeri
Et pax in trabea, totumque in Cardine bellum est.
Opponenda armis sunt arma, altaribus ara,
Romana Rupella Petra, Rupique tuenda
Putroni tutela orbis; si calce superbo
Subiectum proculco solum, inclamatus ad arma
Tartarus, & iussi surgent ad bella Gigantes:
Sed nihil auxilijs opus est, cui publicus ather
Militat, Oceanus famulas ad iussa procellas,
Et vectigales aduoluit ad ostia fluctus:
Quid claudi Rupella times, cui mundus aperto
Oceano, latoque fluunt Elementa canali?

Quare

Quare age Rupella generosa includere Mater,
Oceano volitet Boreas, ego Regna Britanni
Perlustro, hinc volcas adeo, Rupemque reuiso.
Hac ait, & blandum inspirat per membra venenum,
Infremuit Mater, pestemque admisit amicam.
Infelix mulier, magni infelicia partus
Pignora! magnanima qua non decora inclyta fama
Ferretis? si rectus amor vestra arma moueret,
Nunc mendax vos zelus agit, nunc bella parantu:
In quibus, & vinci turpe, & victoria probrum es
Eia agite, & Regi heroes vos subdite vestro;
Tunc ego praterita delebo opprobria fama,
Et Matrem, natosque, & auità laudis honores,
Transcribam memori ventura ad secula laude.
Interea Oceano furiata excedit Erynnis,
Fatalis quacunque insert vestigia planta,
Fatalis spargit lethalia grana veneni:
Contactu intumuit pelagus, videre natantem
Xantonica ripa, visuque hausere venenum;
Itius obstupuit portus, dumque eminus alba
Lilia miratur picto efflorescere dorso,
Non inquit pietas, non hac tibi lilia virtus
Impressit tergo, non hic decora illa geruntur,
Periura memini voluisti imponere fronti,
Hoc scelus, & tergo insculpta vestigia culpa;
I mala in extremos nunquam reditura Britannos.
Ipsa Anglos penetrat portus, mentita decoros
Nobilis incessus Franci, barbaque trisulcum
Cuspidem, & errantes humeris colloque capillos,
Oraque, millenoque oculatas lumine vestes,
Hoc tantùm dispar, ficti hac mendacia vultus,
Nil Francus mendacis habet; tùm forte recentis
Villerius nondum deterso puluere probri
Aptabat laceras Reana è clade carinas,
Relliquias Schembertes tuas, tua fortia facta
Toerasi, & pralusa mea certamina Musa.
Sollicitum, & mœsta tergentem opprobria frontis
Sic Eques aggreditur, quid te dubij alea Martis
Sollicitat? casu Francus, tu Marte secundo
Vicisti, quod nox hosti, quod profuit astus
Oceani, quod non nocuit temerarius error,

Hic

Hic ludus fortuna tuus; quod nauibus æquor,
Quod per te Alitibus fuerit vix peruius aer,
Quod bello accisæ vires, quod turpis egestas,
Dedendæ leges, & fœdera scripserat arcis,
Hæc animi sunt signa tui; sed vicerit hostis
Hoc si vicisse est Rææ excessisse Britannum,
Hac reditu delenda fuga est, non altera Ræa
Est castris vallanda tuis, Rupella tenenda est;
Illa tuos supplex ad propugnacula Pardos
Explicat, illa Anglo claues, & lilia monstrat;
Non serta hæc ignota tibi, dudum illa Britannis
Insueuere hortis, & labro prona repando
Reginam agnouere Rosam; repete Anglica iura
Et veteres regni titulos, & Patria sceptra,
Amissa pars magna rei sub iura redibit,
Dum fiet Rupella obses? quondam illa Britannis
Seruiuit non sponte Rosis, nunc obuia claues
Mittit, & absentem inuitat per mœnia Regem,
I celer, & plenis ingressus in ostia velis,
Scande arces vbi picta Angli iam regnat imago.
Hæc ait, atque animo flores, & lilia pingit
Sub Dominis captiua Rosis; hinc alite gressu
Ad Volcas rapitur; quacunque incedit odorem
Tabificum, & stygij spargit contagia roris;
Hæc pestis causa, & grassantis origo veneni:
Caluinum perhibent animam cum efflaret Auerno,
Hæredi populo dirum hoc mandasse supremis
Flagitium tabulis, bello cum cætera deessent
Auxilia, vt pestem cognato accerseret orco,
Ibat, & infames morbos sub signa vocabat,
Lugduno transisse ferunt, ibi semina morbi
Sparsisse, & centro Regni inseuisse venenum,
Vnde in finitimas late succresceret oras:
O scelus ô dignas flammis, plumbique liquentis
Rore manus, video vt pestes, & clausa ferarum,
Anticos valuarum obices, & garrula rostra
Fontium, & horrentes dumos, ideaque poma,
Incultas inopum vites, inarataque rura,
Perfundunt sanie, quin & lustralibus vndis,
Templorum stygij miscent mala semina roris,
Cui parcat? quæ sæua Deo non parcit Erynnis!

Iamque

Iamque ad Volcarum fines delata Nemausum
Deuolat, hic Euro rem totam ex ordine pandit,
Tentatos Anglorum animos, iurataque belli
Fœdera, & armandam communi milite classem;
Rupella Dominam Matrem cum fratre relictam,
Et tu, inquit, misce ciuilibus omnia turbis,
In patriam ciues, iurataque fœdera Regum
In regnum committe vnum; nec damna verere,
Dum tibi diuisa veniat pars vna Corona,
Hoc munus turbare tuum; si sacra profanis,
Fatalique orbem possis miscere querela,
Tunc perturbatis pulchros Delphinas in vndis,
Liliaque, & pleno piscaberis æquore sceptra.
Hæc ait, & leuibus pennis sublata Geneuam
Tendit iter, terras vicina lacumque salutat
Natales; his primùm fertur concepta sub auris,
Caluini, matrisque stygis Cocytia proles!
Hic nigri visuntur adhuc cunabula partus,
Et tectum, & diris vlulata vocibus ædes,
Expuncta tabula, & præsenti numine templa
Exhausta, & vacuis cœnacula plena figuris.
Musa sile patria quid coniurarit in vrbe
Heresis, & cœtus; & fœdera conscia noctis,
Et stygios Manes ad Sacramenta vocatos.
Vitales referunt dum monstrum infame sub auras
Exiret, tota ad partum natura vlulante,
Et natum execrante scelus, coïsse Geneuam
Tanareos cœtus, vbi Franci funera Regni,
Et fidei, & sacra iurata incendia Romæ;
Consilijs Erebi offensus subscripserat aer,
Illatas numerat messis centesima cædes;
Nunc Senio, & morbo monstrum frigente laborat.
At stygia rursus coeunt ad fata caterua,
Quis numeret medicas artes, & pharmaca longe
Quæsita, & Reges ad testamenta vocatos,
Non ita post Angli cognato nomine Regis
Promissam laturus opem legatus adibit,
Sed dum imprudenti relegit vestigia gressu,
Borbonides heros casses, & retia ponet,
Et meliore dolo peregrinum fallet Vlyssem:
Et quas implicuit nodosis artibus artes

Sol-

Soluet, & ignotis ęnigmata tecta figuris.
Dicitur hic magnas Europa iuisse per vrbes,
Iuratamque fidem, & sociorum fœdera Regum
Scripsisse ęgroto medicamina regia monstro,
Et nisi fata obstent, & Regi Numen amicum,
Inuisam monstro potuit reparare salutem.
Sed fidei LODOICE *tuę fata vltima monstri;*
Debenturque tuo vitiorum funera Regno.

PARS SECVNDA.

OBSIDIO RVPELLÆ REGIS MORBVS.

DEIPARÆ AVXILIVM, TERRESTRIS OPPVGNATIO, agger in mari extructus, aduentus Spinolæ in castra, geminum cum Anglis nauale certamen.

RÆANIS *Anglum interea pulsurus ab oris*
Festinum Rex ibat iter; cum languida febris
Regalem ad villam generosi incendia Regis,
Atque animos Regni penè vno frigore mersit.
Dicitur hac inter gelidę tentamina febris
Pręsentem sensisse Deum, sed & alma polorum
Regina affusę morbum medicamine lucis
Tersit, & affatu Regem demulsit amico.
O Cœli LODOICE *fauor, tua vita Tonanti,*
Et mores placuere pij, talem esse decebat
Sub cuius mereat virtus stipendia signis,
Et ferrum miles pietas in crimina stringat,
Venturos metire dies, tibi tertia palma
Anglus erit, neue obsequium Rupella recuset,
Parebunt Elementa priùs; natura pręibit
Obsequio, fideique viam miracula sternent.
Dixit, & in cœlum leuibus se sustulit alis,
Ascensu testata Deam, donoque parentem.
Musa sile angustis Raanę in finibus orę
Mactatam Anglorum laudem, transmissa natatu
Æquora, & inuentos per clausa elementa regressus,

Et

Et pulsos pelago sine classe, atque hoste Britannos.
Hæc olim cantata mea præludia Musa.
Gallia si nosses proprias in prælia uires,
Quantùm undis terraque uales, pridem orbis uterque,
Et Turca, & Solimi colerent tua lilia flores,
Qua pugna, qua palma tuo sine sanguine parta?
Qua plaga, qua regio Arctoa sub frigore Zonę
Non armis tentata tuis? te milite nuper
Verrucam Italiæ, terrarum ignobile punctum,
Non domuit gemini uictrix Hispania mundi:
Per te Reano iacet Anglia littore uicta
Hoc titulo, uenit Leopardo audacior Anglus,
Vt Lepus occultas aufugit in Anseris oras,
Qui Gallis olim nocuit, nunc profuit Anser.
Et iam relliquię Anglorum, uiduataque Classis
Milite, & ęqualis numerus uelorum, hominumque,
Fugerat explosus Gallis, nec ab Ansere tutus.
At Rex sollicitus fatis, & Virgine Matre
Promissam monstrante uiam, sequor, ò sequor, inquit,
Magna Parens, sunt ista tui monimenta fauoris,
Te bellum Rupella manet, tu petra rebellis,
Tu fundamentum erroris, fideique Charybdis,
Nec turres, nec me tua propugnacula terrent,
Nec mare, nec gemini duplex tutela elementi,
Vel si communis tecum natura rebellet,
Ibo audax contra, Christo Duce, & auspice Matre.
Hæc ait, & litui sonitu conclamat ad arma;
Campus erat bibulo terra præruptus hiatu,
Muta palus, stagnum fallax, loca lubrica saltu,
Ante urbem superanda palus; quot bella, quot hostes
Vincendi, ut propius tandem pugnare liceret?
Sed quò dum loquimur Regem mauortius ardor,
Abripuit, iam se Maiestas Regia totis
Explicuit campis, iam lumine mœnia cinxit,
Iam uultu obsedit, iam nutu castra locauit,
Imperio respondet opus, cum milite ductor,
Cum ducibus miles, permixti utrisque calones;
Certatim incumbunt operi; gradus omnibus idem,
Obsequijs mandata sequi; Rex sparsus ubique
Imperijs onera exæquat, uultuque laborem
Subleuat, atque animos pręsenti laude coronat.

Gar-

Garrula quid tantùm Manuelem Gracia iactas,
Quod lapides humeris uehæret, qui diuite gemma
Sublimis ferri potuit; Quid Roma Neronem
Quod mundum, corbemque humero gestaret eodem;
Quid Constantinum quod fossa pondera terra,
Egereret dorso, uili sub pondere maior,
Quam dum humeris uicti sustentat pondera mundi;
Non minor exemplo Lodoicus pondera tactu,
Prælibat, tactuque suo leuiora relinquit.
Plus oculi fecere manu, duo sydera dicas,
Sic onera illustrant radijs, sic robora fessis
Inspirant, siccantque expressas frontibus undas.
Iamque noua Rupellam arces, noua mœnia cingunt,
Iam tres metitur communis linea leucas,
Debuit hac zona undantem cohibere furorem;
Sed terra quid claustra iuuant, dum littus apertum,
Clausum aperit captiua orbem; secura sedebat
In portu, nutuque Anglum Rupella uocabat
Auxilio, certę poomittens lilia prędę.
Quę clades metuenda mihi, si sola resisto?
Quę pugna ęqualis si non mecum ęmula pugno?
Quid possim uincendo scio; nisi Numina mecum
Bella gerant, uicti fient mihi uictima Reges:
Sydera si pugnent, pro rupe armabitur orcus;
Naturę, dominęque artis me robora uallant,
Vt uincar, mecum pereant elementa necesse est,
Terrarum quid claustra times, cui regna profundi,
Et gemini pelago prostant commercia Cœli.
LVDOVICE *tua est uincendę gloria rupis,*
Nobilior tanto uictoria surget ab hoste,
Iam cessere tibi terrę, mox æquora cedent.
Calliope extructum cane formidabile uallum,
Impositum Oceano uallum, quod serior ętas
Dum leget, ò homines nunc dicet, secula Patrum
Artifices habuere Deos! Qui condidit author
Dum stupet in medijs manibus miracula nasci.
Vix credit quod fundat opus: uestigia miles
Imprimit; & medio securus in ęquore ridet
Hinc ignes Rupella tuos defensus ab undis,
Hinc undas Neptune tuas hoc aggere tutus.
Principio trunci, & procera fragmina quercus

Defixa Oceani fundo, directaque ligna
In quadrum, sectasque cruces, & propede talo
Erecta in decliue trabes, vt missa saburra,
Et lapidum, & rupta vagrandia pondera rupis,
Harerent sylua implexis deuincta lacertis.
Hac facies operis: nutabat saxea moles
Ponderibus librata suis, diuisus hiabat
Murus, & admissos per hiulca foramina fluctus
Reddebat pelago; verùm indignata procella
Angustum callem, luctatur & obijce rupto
Exiliens, socijs lata ostia diuidit vndis.
Non nocuit iactura diu, se prodidit hostis
Vndam sibi, nam dum malecocti vulnera muri
Incauti subeunt fluctus, & soluere crudam
Compagem obnixi tentant, calcemque, lutumque
Conuectant, vdoque incrustant mœnia limo;
Transibant eadem nunquam per limina fluctus
Lapsuri, obducit socius qua vulnera primus
Fecerat, & primis vndis nocuere secunda.
Nec tamen his pelagi feruor retinetur habenis,
Quò magis à ripa moles operosa recedit,
Hòc terra exclusum pelagus sublimius exit;
Aere compensans iacturam, hinc lumine toruo
Subiectum despectat opus, mox agmine facto
Transilit, & saltu violata repagula ridet.
Iam terris terra deerant, & robora syluis
Qua ventrem implerent auidum, pelagique vetarent
Effusas per inane vias; ad catera signa
Hoc quoque prodigium accessit, sobolescere visi
Fœcundi in venis lapides, & cadua sylua
Sub manibus, nascique noua sub vulnere planta;
Ergo visceribus pelagi penetralia terra,
Et saxa, & quercus grauida noua germina sylua,
Totaque confuso demergitur aquore tellus.
Denique sublimis toto visenda profundo,
In medijs latè stetit ardua porticus vndis;
Rupella exitium minitans, Anglisque timorem,
Obsequium Regi, & laso reuerentiam Olympo.
Mansit hians medio tolerabilis aquore labes,
Ne desperaret Neptunus: scilicet vndis
Nolebas faciles prohibere ad mœnia lapsus,

Ne

Ne scelus elabi posset prohibere volebas:
Permisisti vndis iter, vt spumante fragore
Vocales vrbem moneant, ne crede rebellis
Venturos qua vix pertransijt vnda Britannos,
Cede Deo, & Regi rupes, nec vincla recusa,
Qua tu ne fugeres prima admisere procella.
Hac alter Latij Fabius, virtutis Ibera
Æternum, externumque decus, dum Spinola lustrat,
Dum circumductas ambit per mœnia fossas,
Erectasque arces numerat, totaque corona
Murorum per tres castella inter sita leucas,
Nunc inquit capta crescit mihi gloria Breda
Dum Francis ars nostra placet; sed dum æquore vallum
Extructum, obsessos fluctus, iniectaque ponto
Vincla videt, nunc inquit habes quod Spinola discas,
Tu superare vrbes, docet æquora vincere Francus.
Felices Francorum acies, quibus imperat idem,
Rex idem exemplo prait, & cum milite Dux est:
Quam multis laus ista deest! At Tu optime Regum
Ne tantùm Oceano metas, & vincula pone,
Te fata ad maiora vocant; iam Turcica luna,
Et sol iuratus Persis, totoque Oriente
Stellarum venerata cohors, iam sceptra requirit
Virtutemque tuam, Dominos pertæsa profanos:
Has tamen vt lauras, & palma insignia carpas,
Cognatos Reges magnis adiunge triumphis:
Tunc ego vel Regi miles communis vtrique,
Vel ductor pulchri tentabo pericula belli.
Hac Fabius, quid si reliqua miracula molis
Vidisset? quid si medio qua pontus hiatu
Discedit longi funalia candelabri,
Vt pralucerent timidis ad bella Britannis,
Impactasque trabes, pelago, transuersaque ligna,
Præfixaque vndis armata triangula sylua.
Parte alia obsessam vallum qua respicit vrbem,
Demersa pelago naues, nexique rudentes
Oceani labem obturant, nec deficit vndis
Agger, vbi læsus medio hiscit vulnere pontus.
O domitas pelagi vires! violataque rerum
Fœdera, & humana plusquam miracula dextra!
Quis credat, sine fundo hæsit firmissima moles,

Nec vaga nutauit validis succussa procellis.
Dicuntur quoties vnda infremuisse tumentes,
Et dum pretentos obices violare laborant,
Spumantque obnixa frustra, tum ferre repulsam
Indociles, sursum ferri indignante furore:
Mox ira posita, & sensim languentibus vndis,
Victrici dociles sese submittere vallo,
Et dominam mollem famulis adlambere lymphis.
Ibunt ad seros LODOICE *hac fata nepotes,*
Credet posteritas fieri miracula posse,
Imperijs patrata tuis! monimenta triumphi
Fient claustra maris; ventura docebitur atas
Vt parere cliens discat Rupella, praire
Obsequijs elementa suis! vtque haresin vnda
Obruat, ad iussas harere, & currere metas:
Prodigium quondam fuerat pratenta catena
Oceano, nexusque rudens commercia rumpens;
Tu pelago vallum LODOICE *& mœnia ponis.*
Credite posteritas victa stant sponte procella,
Et fluctus sacro pendent horrore librati.
Rex hominum Xerxes Sesto commisit Abydon,
Europamque Asia, tabulataque aquora strauit
Arbore, nec mirum hac sedes natiua carinis;
Baiani quartus Casar per littora stagni
Securum tabulauit iter; verùm vtra potestas
Nobilior? saxa an syluas inferre profundo?
Pellaus iuuenis strato ponte ęquora iunxit:
Sed Tyrium semel ignis opus, succendit, & vnda
Non semel abripuit; vincentemque omnia Regem
Victrices Tyrij maris irrisere procella.
Maior Alexandro es Lodoice, & Casare maior,
Terra illis inuita subest, spontanea nutus
Obseruant Elementa tuos; sed parco triumphos
Dicere dum pugnas hostis, palmasque ministrat.
Ecce etenim profugus Raanis Anglus ab oris
Turbat adhuc, nondum fœda se à strage recepit,
Accepta cum clade tumens, iterumque, iterumque
Vinci optat, Francaque prehensat vulnera dextra;
Nec tamen insulto victis, Rupella fefellit
Dum victos ad fata vocat victa ipsa Britannos;
Pendent è muris victi vexilla Britanni,

Per-

Permixtos credas Pardis rugire Leones,
Mox lepores fient; quantùm picta audet imago
Tantùm Anglus metuet vinci; tamen ecce Britanna
Aduentant pelago classes, sub mole laborat
Oceanus, pressique timent sub gurgite pisces;
O nimis audacem armatos si vincere speret,
Qui nuper nudis cecidit rea victima Francis:
Nunc etiam longè stetit vltra vulneris ictum,
Anxius, & solis hostem tentauit ocellis.
Dicite qua vestris Angli uos causa vocauit
Littoribus? nostrasne oculis incendere moles
Quaritis? at vobis oculi nec fulmina mittunt,
Nec flammas moles metuit, qua despicit vndas;
An lautas longè obsessis ostendere mensas?
At non ostensis tantùm bene viuitur escis,
Visaque ieiunas irritant fercula fauces:
Fallor, captiuos aut tantùm inuisere fratres,
Aut dare venistis mœstis solatia rebus,
Et casuram vrbem vicino aspergere fletu.
Denique solenni puduit sine clade reuerti,
Ecce iterùm pelago aduentant, classemque reducunt,
Qua flammis, Indumque armis vicisset vtrumque;
Sed Francus non Indus erat, vincendaque molet,
Et vallo melior qui pugnat ab aggere miles.
Iamque propinquabat ventis afflata secundis,
Si pergat facili sese infusura Canali;
Forte fatigato nudatum milite vallum,
Littoraque, & naues, tormentaque puluere lassa,
Et nocte inductos carpebant omnia somnos,
Captandaque Anglis prabebant otia prada.
Siste tamen Saxo, tutique quiescite Franci,
Pro vobis oculo vigilant Elementa fideli,
Ecce tibi plenis currentia carbasa ventis,
Et faciles subitura sinus, subito aura relinquit;
Nec dubium cohibente Deo: dumque anchora Classem,
Et proprium cunctatur onus: consurgit ad arma
Francus, & armatum littus, vallumque coronat,
Et pro se curis intenta Elementa relaxat,
Pugnantemque Deum: Quid tu Lodoice parabas
Intereà, tu plusquam vnus, tu multus vbique,
Tu ductor, milesque idem, prascribis agenda

Et facis, idem ignes tormentaque vulnere certò
Dirigis, idem acies terra partiris, & vndis,
Idem hostem cuique assignas, & tu omnibus hostis
Hortaris quemque ad pugnam, dextraque loquaci;
Multa doces, & plura facis.
Dic proprio Regi, laudatus nomine miles
Quos animos laus illa dedit? Dic alter, & alter
Illustris quanti emisses discrimina lethi?
Quanti vnum emisses Anglum, quem iudice Rege,
Et teste, audaci mactasses fulmine dextra!
Dicendum est vel te inuito, tu magnus vbique,
In teneris etiam cunis Lodoice *timendus,*
Nascenti dum terra tremit, palmasque futuras
Nuntiat, & magnos olim præsaga triumphos;
Dicendum tamen, hoc nunquam certamine maior;
Vidit pugnantem miles Martemque putauit,
Vidit te orantem miles Numenque putauit,
Si Numen mortale esset; toto orbe volarunt
Hæ voces Lodoice tuæ: Magni arbiter orbis
Hac fidei nisi causa tua est, in me omnia tela,
Et vindex Cœli ira tonet; sed si tua causa,
Et fidei violatur honor, tibi victima fiat
Anglus, & æterni vindex sit Francus honoris.
Hæc ait, & segnes irritat ad arma Britannos,
Vix etiam stimulos, & læsa opprobria famæ,
Percipiunt, qui damna priùs, supremaque mundo
Iactabant fata, & faceret si incendia lingua
Sat mundi exitio flammaque, picisque ferebant.
Mutasti Lodoice vices, Tu fulmen, & ignis,
Nil Anglus nisi frigus erat: sic frigidus ipse
Fulmineas mittit naues, sic fulmina Francus
Et naues medijs vnco defigit in vndis:
Sic dum collucet solennibus Anglia flammis,
Externo victor Francus lætatur in igne.
Nec grauiùs tormenta nocent, dum nostra verentur,
Citra ictum sua tela vibrant; sic vulnera solus
Ventus habet, totumque Anglorum in puluere bellum est.
Quam vos dissimiles vestris cum nauibus Angli!
Procera vobis naues, angustaque corda,
At similes, illa vobiscum ad prælia tarda.
Macti animis non hæc vobis inhonora Britanni

Alta

Alea Martis erit, memorique hoc carmine viuet.
Anglus non potuit ferro rescindere vallum,
Tentauit violare oculis, promiserat escas,
Ostendit, visuque famem delusit inani:
Debuit auxilijs obsessam soluere Rupem,
Dedenda spectator erit, testisque triumphi:
Tardè ad subsidium, maturè ad funera venit.

PARS TERTIA.

EXHORTATIO AD RVPELLAM

VT REGI SE DEDAT EIVSDEM OBSTINATIO, fames, deditio, Regis ingressus in vrbem, murorum & aggeris maritimi euersio, ruinæ fragor auditur in Italia, Alpes & Susam aperit, Casalis obsidionem soluit, Romæ oraculum.

INTEREA *quid tu victos Rupella Britannos*
Auxilio imploras? ipsi ad certamina Franci
Inuitant, victique Angli pugnare recusant:
Quid prosint alijs victi sibi? profice damnis
Ne pereas Rupella tuis; vincique decorum
Cognatis crede exemplis. Si nomen honestum
Prætendis, menses denos inuicta stetisti,
Pauci Anglum domuere dies: si tempora captas
Opportuna reis, victis succede Britannis,
Inter lætitias, & festa gaudia pompa,
Vindicta dum causa deest, dum leniit iras
Anglus, & vltoris molliuit vulnera ferri.
Subiectis facilis parcet, cui fulmen in hostem
Defuit, & fulmen festo si tempore vibret,
Solemnes fient fulmen sine vulnere flamma,
Ne Regi stimulos irarum, & tela ministra,
Aut iusta fulmen fient tua crimina dextra,
Et telis offensa suis Rupella peribit:
Nunc pacem tibi cuncta rogant, Venetusque, Ligurque,
Et veniam Roma ipsa petit, fortuna Casalis
Adiuuat, & Regem inuitans sua vulnera monstrat;

Ne Regem Rupella tene, nec fœdera pacis
Respue, vt Italia pacemque, & fœdera reddas:
Quid libertatem renuis, quam subditus offert
Oceanus, Regique tuo seruire prehensat?
Denique quid speras Rupella? an mutua fratrum
Auxilia, hic Anglos fallaci Aquilone fefellit,
Hunc Princeps iamiamque tenet; cœline fauorem?
Stant omnes pro Rege Dÿ, si qua impia restant
Numina, nunc aris etiam cessere relictis,
Sit satis heu misera post fata Deosque stetisse.
Nec me, inquit, victusque Anglus, fatumque Casalis,
Nec Cœlum, nec fata mouent, externa ruina est
Extra Rupellam quidquid perit; integra restat
Intra orbem natura meum, cum Pontus, & aer,
Cum deerunt Elementa mihi, tunc denique vinci
Incipiam, vinci debet post omnia virtus;
Hac quoque cum deerint, palma ne gloria desit,
Desperabo, mihique ipsi victoriam fiam.
Desperare breui incipies, hac prima furoris
Argumenta tui, & vacua deliria mentis,
Vel rabidi sunt signa animi; iam libera rerum
Rupella natura deest, iam mœnibus vrbis
Inclusa incipiunt sensim languere elementa.
Obsessa Bacchus pridem diffugerat vrbe,
Pro Baccho Neptunus erat; nunc horrea linquit
Blanda Ceres, herbasque fami supponit alenda;
Herba vbi deficiunt, ad Martem, & pralia nati
Ceduntur pro bobus equi; hac quoque victima rara est;
Latrabant vigiles Catuli per aperta domorum,
Fidi etiam pereunt Catuli; nec latro timetur
Dum furto res nulla subest; queis nausea perdix
Et lepus, & pingues fuerant fastidia cerui,
Delicias in mure locant; torretur ad ignem
Infamis cibus, & pretioso ornatur in auro,
Cunctaque sunt meliora cibis: defecerat ignis,
Et quidquid flamma torrent; hinc corpora sensim
Deficere, & membris ieiuna arescere vires:
In pestem neglecta fames, & funera transit,
Aspectu morbus crescit, crimenque putatur
Occurrisse Patri, & Matrem vidisse nefastum est,
Alterius timet alter opem; mors vitaque certant,

Vita

Vita grauis, votumque mori; nec habetur vtrumque;
Deliciæ iam virus erat; venduntur in auro,
Toxica, mors emitur pretio quo vita carebat,
Iam nihil ad victum turpe est; placet esca palato
Quæ visus quondam horror erat. Ne secula Musa
Et scelus enarra quod qui videt omnia Phœbus
Ne videat, timidas olim retraxit habenas,
Et celeres auertit equos horrore furentes,
Non caruit funesta suo Rupella Thyeste,
Nec Progne vna fuit, nec tantum matribus vnus
Post epulas ploratur Itys: proiecta iacebant
Interea, nudoque intecta cadauera Cœlo,
Vicinas circum afflabant fœtoribus auras:
Fiebant monumenta domus, Rupella sepulcrum,
Nec tamen in tumulos tellus satis ampla patebat;
Deerant qui fossa celarent corpora terra;
Et prope iam deerant dira noua funera pesti.
Quo zelus Rupella tuus, quo fastus abiuit?
Disce iugum captiua pati, totiesque subacta
Disce semel vinci; iam te natura reliquit,
Iam desunt elementa tibi; quid sola rebellis
Expectas, nec te Regi rerum vltima dedis?
Ecce iacent nudis intecta cadauera vicis,
Hoc quoque quod superest media vix parte superstes
Viuit, & enectis sentit iam funera membris,
Iam vacua cultore domus, & mœnia nuda
Et turres custode vacant; vix ostia miles
Defendit, pendent librata è mœnibus vrbis
Tormenta, & librator abest qui explodat in hostem.
Denique fluxerunt horæ, quas ipsa sonantis
Inclusas rotulis sphæra, inuitare Britannum
Misisti ad socia connubia Regia sponsa.
Cede Deo Rupes, victorique ostia Regi
Pande libens, dum robur adhuc recludere postes;
Si renuis deerunt breui ad hac quoque munera vires.
Denique victorem Rupella mœnia Regem
Admittunt: felix lucebat, & omnibus vna
Cœlitibus votiua dies, hac luce patentes
Ingrederis LODOICE *fores, non impare gressu*
Quo superi incedunt; & tu nouus Indiges olim
Stellarum augebis numerum, sic Numina viuus,

Non

Non procul exaquas, nam te non ira, furorque,
Non atrox vindicta prait; clementia magnum
Sternit iter, pietas comes est, semotaque longe
Iustitia à tergo sequitur; pompam esse putares
Qua patria pietas exul reuocatur ad aras.
Vidisses siccas reptare ex adibus vmbras,
Vt pulchrum aspiciant Solem, Regemque salutent,
Sed dum semineces oculos attollere tentant,
Relliquiasque anima collecta in voce fatigant,
Deficiunt, mediisque animas in vocibus efflant.
Hoc Regis primum imperium, non vincula captis
Addere, non cacis includere carceris vmbris,
Vincla fames, & carcer erat: sed porgere egena
Dona famis; hic agrè languentem ad munera dextram
Subleuat, hic lassus dum residit dum assurgere tentat;
Ingemuit miles visu, & pro vindice ferro
Porrexit panem, & victo superatus ab hoste est.
Hac pietas: alma debent sua iura relinqui
Iustitia, hac turres, & propugnacula, & arces,
Et triplicem muri zonam, sublimeque vallum
Suffodere, & lata iubet exaquare ruina,
Iussaque vicinas circum partitur in vrbes.
Imperium Regis sensit Neptunus, & vndas
Squammosamque Maris plebem, tumidasque procellas
Aduocat, heus inquit, magni molimina valli
Subruere, & regni delere opprobria nostri
Per Regem licet, & positis exire catenis.
Hac ait, & primus caua fundamenta Tridente
Scrutatur, mox annixi Tritonque, Palamonque,
Et Glaucus, magnique Phalanx armata profundi,
Impulsam euertunt molem, pontoque canalem
Restituunt, vetitisque prius spatiantur in vndis.
O Regis vocem? & Domina miracula lingua!
Hoc vallum inuito captiua quod aquora dorso
Durarunt, quod nec violenti flamina venti,
Nec pelagi feruor, nec concussere procella,
Quod coniurati duplex exercitus Angli
Vidit, & aspectu obriguit; mirabile vallum
Arbitrio Regis stetit, & nunc munere functum,
Ad Regis nutum Oceano impellente fatiscit.
Denique Rupella durum ac immobile saxum

Corruit, & magna Europam fragmenta ruinâ
Impleuere; Alpes audito murmure rupta
In faciles patuere vias, Euasius ictu
Audito, hoc inquit, stabunt mea mœnia casu;
Parua nec illudes capto Verruca Casali;
Susanni tremuere obices; Roma ipsa fragorem
Excidij, pelagoque Angli fugientia vela
Impellente metu remos, Michaelis ab arce
Vidit, & irrisit; macte inquit France, Britannum
Frangeret in triplici similis victoria portu,
Iuratumque Petro uotiua Britannia naulum
Penderet; I uelox LODOICE, *& pace statutâ*
Italia, deuota tibi pete regna per undas,
Ad boream te fata uocant; huc ire uel ultor
Vel uictor, uel uterque potes: quocunque sequeris
Iustitia praeunte ibis; tamen ante remotâ
Heroum quàm regna petas; compone rebellis
Relliquias fidei, facilis victoria trunci
Cui ceruix Rupella deest; iam victa Nemausus,
Albaque, Castrensesque, Gebennique ardua montis,
Rupella dum fata timent, uel sponte patebunt,
Vel claues Rupella dabit; perge optime Regum,
I celer, & sceptris victor te ostende futuris,
Inde alias sectare plagas; tibi magna parantur
Imperia, ut curras nunquam uelocius ibis,
Cui magnum patet orbis iter; dicenda supersunt
Plura mihi; dabitur sermonis tutior hora,
Cum reducem, & pulchri conspersum puluere belli
Excipiam, & magni deductum ad limina Petri,
VRBANVS *cuius doctis apis attica labris*
Insidet, & sancto mel purum emanat ab ore,
Laudibus ornabit, quaque olim sceptra secundus
Tradidit, octauus reddet, Solymaque corona
Et Lunam, & Solem, & stellas adiunget coasi

EPI-

EPISTOLÆ
TRIVM PERSONARVM DIVINARVM, AD DEIPARAM VIRGINEM, DE INCARNATIONE VERBI PER GABRIELEM ARCHANGELVM.

EPISTOLA PRIMA.
PATRIS ÆTERNI.

HANC Pater æternus mittit tibi Virgo salutem,
Hac Genitor verbis dat tibi verba meis.
Virgo creatarum pulcherrima linea rerum,
Artificem si qua est rite secuta manum.
Accipe diuinus sanxit quæ fata Senatus,
Et quæ fata polus sancijt, illa proba.
Hæc licet imponant alijs rata fœdera rebus,
Expectant nutus officiosa tuos.
Ex quo prima parens simulati fraudibus anguis.
Illusa, & vetita capta colore dapis.
Pendula furaci tentauit pollice mala,
Fatali tenuit quot mala prensa manu!
At dum sacrilegi pressit sub vulnere dentis,
Sub vetita sensit quot mala pressa dape!
Vt si quis grauida transuerberet ilia Ceruæ,
Quot populis vno vulnere parca venit!
Prima parens fœta populos gestabat in aluo,
Tectus in angusto germine mundus erat.
Illa venenata dum figit arundine pectus,
Quam serus gemuit tela recepta nepos!
Post scelus hoc patrium, nubes quam densa malorum
Impluit humanis exitiosa plagis!
Hac aspersa arbor vitiata aspergine nubis,
Quid si cultori poma maligna tulit?

Quid

Quid si corruptis vltro succreuit in agris,
Et febrium, & dira mortis amara seges.
Quis numeret lapsas posthac ad tartara prædas?
Empyrea melius præda futura domus.
Quin etiam diro est natura afflata veneno,
Communemque ignis sensit, & vnda luem.
Hinc reus exarsit flammis vltricibus orbis,
Et toto nocuum quæritur orbe caput.
Oceanus stagnis terras oppressit aquosis?
Quid nisi stagnantes hoc scelus auxit aquas.
Aer pestifera sensit contagia tabis,
Infecit vacuas quid nisi culpa plagas.
Excurrit toties vndantibus ignis habenis?
Quid nisi flammantes hoc scelus egit equos.
Frugiferens homini tellus alimenta negauit?
Frugiferos clausit quid nisi culpa sinus.
Tanti est æterni Numen violasse Tonantis,
Hac nocuum uindex uerberat ira caput.
Officiosa sui probrum natura Parentis
Sensit, & authori commodat arma suo.
Nunc satis irarum est, rerum natura quiescat,
Cessent in pœnas fessa elementa suas.
Hæc tandem vltrices absistat dextera flammas,
Ponat, & attrita cuspide fulmen hebes.
Nunc sortem germana suam Clementia poscit,
Ne par obtineat iura minora soror.
Ter dena ultrices senserunt secula pœnas,
Vltima felici tempora pace fluant.
Empyreas deinceps homo transcribatur in ædes,
Empyreæ natus sceptra tenere domus.
Afflicto deinceps homini sua prosit imago;
Incisa artifici presit imago manu.
Fœmina compenset, fecit quod fœmina damnum,
Causaque sit vitæ quæ necis ansa fuit.
Hæc eris ò VIRGO, *Matris tu nomina prima*
Emenda, & factis corrige facta tuis.
Ex te dius homo humana uelamina forma
Induat, & primi sarciat acta patris.
Tu radix illius eris, tu sanguinis author,
Sanguinis, & uirga flos erit ille tua.
Grandis honor tanta fieri te prole parentem,

Vnum

Vnum hominis dici germen, idemque Dei.
Grandis honos quem uix uentura intelliget ętas,
Sola sciet docta clarior arte fides.
Mater eris, prolesque Dei, paritura parentem,
Virgo uirum, Patrem Mater, alumna Deum,
Hęc immortalis sanxit decreta Senatus,
Arbitrium expectant, nunc tamen illa tuum.

EPISTOLA SECVNDA.

VERBI ÆTERNI AD BEATAM VIRGINEM.

ILLE *tibi ęternam Virgo dat habere salutem,*
Cuius ab arbitrio stat sua cuique salus.
Hęc Patris ęterni Verbum tibi patria uerba,
Et Personarum nuntiat acta trium.
Sic Superis placitum, humanam reparare ruinam,
Et simul offensi ius reparare Dei.
Huic instaurandę paci res nulla creata
Par erat, & solus par erat ipse Deus.
Huic ego consilio dixi me sponte paratum,
Et Personarum uox fuit una trium.
Ergo placet superas retinere, & linquere sedes,
Et luteas hospes magnus adire casas.
Humanę latitare placet sub imagine formę,
Subque uiro ęternum dissimulare Deum.
Tum pretio redimam mortalia nomina digno,
Iratumque homini conciliabo Deum.
Sed dum mortali petitur mihi Mater in orbe,
In tantam placuit sors tua Virgo uicem.
Ingenium, moresque tui, pietasque, pudorque,
Et magis hoc uno nomine Virgo places.
Si nasci Numen nasci de Virgine debet,
Et Virgo hoc partu debuit esse parens.
Sors ergo si tanta placet, si nomina Matris,
Si magni pateris Numinis esse Parens.
Accipe diuini ueneranda arbitria pacti,

Arbi-

Arbitrium expectant quę tamen ipsa tuum.
Exiguam magnus descendam habitator in ędem,
Vt lateam angustus debuit esse sinus.
Hìc mihi mortalis distinguam membra figurę,
Materiem Virgo, Spiritus addet opus.
Illic nona Deum latitantem luna uidebit,
Celari simili uellet, & ipsa sinu.
Hìc ego turgenti fœtus gestabor in aluo,
Sarcina uectricis non onerosa meę.
Illic exiguo Titan decurret in orbe,
Sol ego, tu solis lucidus orbis eris.
Illic rorifluo succrescet littore gemma.
Gemma ego, tu gemmę littus, & ęquor eris,
Illic irriguo surget flos pulcher in horto,
Flos ego, tu floris gemmeus hortus eris.
Angusto claudes gremio quo clauditur orbis,
Maior erit magno Virginis orbe sinus.
Ast ubi luna suos nouies iterauerit ortus,
Hospes uirgineo gratus abibo lare.
Regia Solis erit qua sol habitauit in ęde,
Templum erit ęterni quę fuit aula Dei.
At cum uitales tandem deducta sub auras,
Cœperit humanum pascere uita diem.
His ego molliculis Matri assentabor ocellis,
E quibus aurifluus manat in astra nitor:
His ego maternis affigam basia labris,
Purpureę crescet sub quibus umbra rosę.
Hìc ego uirgineas infans reptabo per ulnas,
Inque tuo figam cœlica signa sinu.
Tu mihi lactentes rorabis ad ubere succos,
Qui nitida ambrosijs roribus astra beo.
Tu mihi debilibus figes uestigia plantis,
A quo habet emensum stelliger orbis iter.
Tu mihi uocalis distingues uerba loquelę,
Vnde habet argutos ales uterque sonos.
Mox ubi maturis atas adoleuerit annis,
Ætas in nutus obsequiosa tuos.
Tu mihi pręstandi distingues pensa laboris:
Ipse feram dociles ad tua iussa manus.
Sed cum robustos ętas firmauerit annos,
Hęc erit Altori dextra operosa suo.

Fa-

Fabriles habilis tractabit dextera dolabras,
Dextera quę magnos est fabricata polos.
Sępe mihi uolucres sinuabitur orbis in orbes,
Vnde suis currunt noxque, diesque rotis.
In noua decisas aptabo sedilia syluas;
Vnde sedent proprijs fixa elementa locis.
Sępe arbor iussas ultro ingeniosa figuras
Induet, artificem deuenerata manum.
Has operas ò quisquis emes si nomina nosses
Artificis, fieret quam tibi diues opus!
Tandem ubi ter denos ętas ęquauerit annos,
Tunc me nobilius sollicitabit onus.
Tunc curanda salus hominum: tunc legibus orbis,
Lex Euangelij est adijcienda mei.
Hęc emendabit ueterum iussa aspera legum,
Et facile impositum gratia reddet onus.
Ne legem detrectet homo, legem ipse subibo,
Vt comitetur homo pręuius ibo Deus.
Ne sit egena fides addam miracula dictis,
Et fidei mundus testis, & obses erit.
Has ego per curas hominum instaurabo salutem,
E quibus in Matrem non leuis ibit honos.
Hęc tamen ut per me rerum miracula fiant,
Arbitrium expecto Virgo pudica tuum.

EPI-

EPISTOLA TERTIA.

SPIRITVS SANCTI AD BEATAM VIRGINEM.

SCRIPTA tibi ex illo defertur Epistola Virgo,
Qui digitus dextra est, ipsaque dextra Dei.
Si facilis magna admittis connubia sortis,
Si sponsa, & magni vis Nurus esse Dei.
Virgo illibati ne damna verere pudoris,
Et Virgo, & sponso Virgine Mater eris.
Quid metuis ne purus amat qua lilia sponsus;
Lilia dum carpit, polluat illa Deus.
Aspicis vt purum subeat specularia lumen,
Nec speculare tamen dum subit, afflat iter.
Cernis vt aerios tractus qua permeat aura,
Terrenos eadem permeat aura sinus.
Et nos subtili penetramus corpora sensu,
Ne penetrata tamen corpora vulnus habent.
Spiritus est, puraque Deus subtilior aura,
Maternum ingrediens non violabit iter.
Quid metuis ne quem Deus affectauit honorem,
Et quam delegit polluat ipse niuem.
Ipse superueniam supremi altissima virtus,
Ipseque virgineos vmbra fouebo satus.
Ex te sumentur magni vitalia partus
Semina, diuinum Spiritus addet opus.
Vt dum mollis Apes per florida serta vagatur,
Hoc amat, hoc lingua lingit, id ore legit.
Hoc liquido stipat distentas nectare cellas;
Hoc cudit sapidos ingeniosa fauos.
Hic tu eris ambrosijs gemmascens floribus hortus,
Hos ego per flores regia pascar apis.
Hic ego sertorum calyces prædabor apertos,
Et carnem ex pura carne parabo Deo.
Formam ego, tu magni præbebis semina partus,
Mater eris, dicar nec tamen ipse parens.
Atque vt ne dubites artis qua gloria nostra,
Et quid in æternum dextera possit opus.

Aspice diuisas rerum toto orbe figuras,
Authori varia surget ab arte decus.
Aspice nocturnis Cœli laquearia flammis
Ardere, has flammas subdidit iste calor.
Aspice constanti volui fixa astra rotatu,
Cœlestes animat Spiritus iste rotas.
Aspice perflatum spirantibus aera ventis,
Hac tumidos inflat vis animosa notos.
Aspice fœcundo terra turgentia partu
Viscera, maternos hac alit aura satus.
Æquorei certo spumant libramine fluctus?
A me habet alternas mobilis vnda vices.
Orbis adhuc informis erat, super alta ferebar,
In faciles aquans humida regna vias.
Squamosi ludunt per carula marmora pisces,
In suam, & humanam gens populosa dapem.
Fertilis hac à me manauit in aquora virtus,
Incuba dum salsis vis erat ista vadis.
Aspice cœlesti turgentes semine conchas,
Concha omnis turget semine fœta meo.
Roribus empyreus fœcunda implebere Virgo,
Rós ego, tu puro germine mater eris.
Tu magni genitrix Nati, tu filia Patris,
Tu sponsor, ipse tui sponsor honoris ero.
Tu domus, ipse tua fiet Deus incola mentis,
Tu templum, templi spiritus hospes erit.
Nauis eris supera vectans commercia gaza,
Ipse tua fiam mobilis aura rati.
Lumen ero vt rutilum vultum splendescat in aurum,
Pectus vt in flammas ardeat, ignis ero.
Munus ero, vt sponsam donis cœlestibus ornem,
Vt toto repleam Numine, Numen ero.
Collige per totum quidquid diuisimus orbem,
Vt Mater fias, fiet id omne tuum.
Hac sunt empyrei Virgo decreta Senatus,
Expectant nutus, & tamen illa tuos.

NA-

NATVRÆ MVNVS CHRISTO NATO.

ELEGIA.

MAGNE Puer neu te patrios liquisse penates,
Neu pigeat nostros hospes adisse lares.
Accipe quæ manuum munus Natura suarum
Dona parat, meritis non tamen æqua tuis.
Hæc si nascenti Eoum cunabula Regum
Non dedit, & phrygia vasa superba domus.
Fecerunt inopina tui miracula partus,
Et subitus tanta de nouitate stupor.
Illa Deum vt nudis vidit vagire sub antris,
Floreat, ait, nudo sub Iouis axe Deus:
Mox Numen mirata Dei, ne vilia ferret,
Nil tulit, hinc tectis, & lare Christe cares.
Quod potuit Reges festina accersit eoos,
Ite ait, en magni præuia stella Dei.
Dicite, Natura hæc Regum præludia mittit,
Dum parat Authori munera digna suo.
Dum Reges, dum stella volant, natura magistras
Diuinum in munus colligit apta manus.
Vestis erat, tenuis decidua vellera lini
Materies, pretium maius ab arte fuit.
Textilis hæc imas signabat syrmatis oras,
Littera, Tu Regum sanguis alumnus eris.
Quis numeret docta distinctas arte figuras,
Regia quot modicum sceptra volumen habet!
Nunc ite, & latis famam protendite terris,
Quam tenuis Regum prædia lymbus habet.
Ne tamen hac cingi Reges agrescite zona,
Hæc eadem immensum continet ora Deum.
Hoc tenui in lymbo sceptris erat omnibus ordo,
O si hic Regnorum finibus ordo foret!
Primus honos Aquilæ, hac quamuis Regina volucrum,
Captiua hac semper gaudeat esse toga.
Hic Constantinus medias vexilla per auras

Aspicit, & rutilis verba legenda notis.
Constantine ferum Martem Christo auspice muta,
Quale sit hoc Numen si petis astra probant.
Quis procul ille Cruci collum supponit anhelum?
Quam male fert durum purpura mollis onus!
Protinus vt Regem excussit vix pondera sentit;
I Princeps, Christus sub cruce talis erat.
At quanam hæc grauium series numerosa Regentum?
Insigne est spirans auster, alauda volans.
Horum intra fines Titan oriturque, caditque,
Parua erat, & maior fiet, & vna domus.
Parte alia Cœlo flores, & balsama sudant,
Quale erit hoc Regnum cui decus astra pluunt?
Roribus his collum mitis suppone Sicamber,
Non aliјs similis Regibus vnda pluit.
Quin etiam Francis edet miracula Cœlum,
Et medicam Regum sentiet orbis opem.
Saracene quid hæc corrumpere lilia tentas?
Martella huic hydræ malleus esse potes.
Ast hi Iessais important lilia campis,
Debuit hæc tali crescere planta solo.
I Pelusiacas felix Lodoice per vndas,
Quod prima hæc nequeunt vela, secunda dabunt.
Hæc quoque si pereunt, fieri Rex orbis eoi
Non potes, hoc fieri sanctus in orbe potes.
Quin tuus his olim plantas decerpet in hortis
Sanguis, & hæc sceptris seruiet ora tuis.
Longa quidem vota, at saltem tunc fiet Idume
Gallica, cum totus Gallicus orbis erit.
Francigenos iuxta flores flos Anglicus halat,
Si foret æternus quam pretiosus erat!
Ha spinæ, ha tribuli! forsan voluentibus annis
Restituent puras lilia mixta rosas.
Hanc Christo Infanti vestem natura parabat,
Regia dona quidem, non tamen æqua Deo.
Induet hanc exors annis puerilibus Infans,
Diuinisque humeris Regia dona feret.
Felices illis humeris incumbere Reges!
Queis humeris Cœlum nititur, æthra sedet.

HVN-

HVNGARIA
AD PRINCIPES CHRISTIANOS.

AGITUR res vestra, PRINCIPES CHRISTIANI, dum agitur mea; commune periculum est, & communis causa; nec liberi esse potestis me captiua, nec felices me misera, ibit ad vos per me fortuna mea, & calamitas quæ me opprimet, hæc vos premet.

Videte quò me redegerit Turcarum immanitas, ego illa quondam Europæ pars non ignobilis, centum enumerans vrbes, vix numerans opes, tot populos olim recensens quot hodie ciues, tot propugnacula, & arces, quot hodie ædes: Ego illa plurium Prouinciarum Regina, vix sum paucarum vrbium Domina.

Euertit ex vrbibus meis aliquas Turcas, spoliauit alias mœnibus, omnes Ciuibus; imminuta sum parte optima mei; hæc quoque pars quæ superest, aut est montana, & patria auium magis quam hominum; aut plana, sed inculta; reliquas vrbes meas obsidet hostis aut fames, breui dedendas, & penè iam captas.

Quod miserabilius est, ego illa fidei Christianæ semper propugnatrix, & sæpè victrix, ego quæ centum exercitus, & decies centena hominum millia deuoui pro fide: Ego quæ tot milites victores, & victos, Religionis Martyres, dedi vel testes: Ego post tot victorias & iacturas seruire Mahometi cogor, aut mori: nec mori timeo penè iam mortua, nec captiua esse penè iam capta; vnum illud doleo licere mihi miseram esse, nec licere esse Christianam: Ero tamen vtraque, & misera dum seruiam,& Christiana dum viuam;& volo sanguinem meum fidei meæ,vel martyrem esse vel testem.

Hactenus repressi hostem communem quamdiu licuit; pugnaui diu sola, & vici quamdiu integra fui; exhauserunt me tandem victoriæ meæ,& iacturæ; nec vincere iam possum,nec penè pugnare?Hactenus fui repagulum hostibus clausum,dum vinci non potui, si vincor ostium ero Turcis apertum, & vobis imperuium.

Moueat vos, PRINCIPES CHRISTIANI, aspectus calamitatis meæ, & periculum vestræ, hostis est Turca publicus nec tantùm meus; per me Germaniam cogitat, & Europam: Dominum se Principum appellat, & Regum; nec patitur æquales sibi Domi-

nos nec minores; nec fratribus suis parcit, nec liberis nisi vni, huic quoque non parceret si cum Patre regnare vellet: percurrite orbem terrarum quem occupat, carent Prouinciæ Principibus,& Regna Regibus: nemo est Dominus nisi vnus, neque ille est Dominus, sed immanis tyrannus.

At Te imprimis mouere debet calamitas mea, ALEXANDER SANCTISSIME, Pastor es ouilis Catholici, ergo pars aliqua fui, olim beata nunc misera; Pater es orbis Christiani, & filios habes Reges, & Principes; hortare illos verbo, & exemplo coge; claues geris & gladium Petri, vtraque potestas iuuare me potest; partiri orbem Christianum meditatur Turca,partire Turcicum: recuperari potest quod nostrum olim fuit, & Christianus exercitus victor erit si præeat Alexander.

Vinci potest hostis communis si impugnetur communibus auxilijs restiti ego diu sola, & vinci vix potui; restitit Turcarum viribus Creta pars orbis exigua: Maior est Turçarum fama quam gloria; vinci possunt ab omnibus, sæpè à singulis victi, plures cum Turca erunt, plures nobiscum pugnabunt; timetur ab ijs Turca quibus ignotus est; cessat timeri dum potest agnosci; si vincatur timor, penè iam victus est.

Adeste Principes Christiani, & vincite: Hæc ego ad vos antè vincula si adiuuatis, inter funera nisi succurritis.

PROTREPTICVM LYRICVM, AD FRANCOS.

AD arma Franci, iam lituus sonat
Ad arma; Turca finibus Hungaris
Instant, Saracenaque turma
Silesios populantur agros.
Occurrit ingens Austriadum Domus,
Iuratus hostis Serinius Comes
Opponit armatas phalanges,
Ipse phalanx, aciesque magna est.
Armantur omnes Imperij Duces,
Armisque pugnant auxiliaribus,
Orbisque communi Tyranno
Publicus est inimicus orbis.

Danus,

Danus, Polonus, Moscus, & Incola
Poli Suecus suppetias ferunt,
Timentque vicinam procellam,
Et Boream Boreaminantem.
Iber metallis militat Indicis,
Et dum Cohortes destinat aureas,
Inermis, armatusque pugnat,
Et sine milite bella tractat.
Romæ Senatus nobilis æmulus,
Dum Roma Regum nobilis æmula
Orbem gubernabat togata,
Et toga militiam regebat.
Senatus armis imperium iuuat,
Turcasque nobis asserit impares,
Quos Creta pars orbis minuta,
Et Veneta pepulere vires.
At Franæ fatum Turca timet tuum
Falsus Prophetes vidit, & horruit,
Et vana semper verba fatus,
Fata semel meliora dixit.
I Franæ palmas collige debitas,
Casurus olim Turba tibi cadat,
Et tu futurus Rector orbis
Imperij retine ruinas.
Romanus orbis Christicolæ Pater
Ad arma gentes Christicolas vocat,
Verboque, & exemplo suadens
Claue Petri, gladioque pugnat.

PROTREPTICVM HEROICVM, AD GALLOS.

GALLIA *cognosce antiquas in prælia vires,*
Et vires agnosce nouas; fuit orbis vterque
Gallicus, & quondam vult orbis Gallicus esse,
Et saltem tunc talis erit, cum desinet orbis,
Ne dubites, fatum est quod Sol formidat eous,
Et fatum quod Luna timet.

Non memoro partos olim toto orbe triumphos,
Lilia vbique vigent, & Francus vbique superstes
Regnat adhuc in flore suo, germenque timetur
Floris, & illustres orituri ex germine Reges.
Dic alma heroum Mater, genitrixque Deorum,
Victores quoties spectasti Græcia Gallos,
Et penè es venerata Deos? illi hostibus hostes,
Et placidi placidis Reges domuere rebelles,
Et domitis media partem tribuere corona,
Et partem tribuere sibi; commune duobus
Seruat adhuc populis Gallorum Græcia nomen
Miscuerat cunctis victrix se Gallia regnis,
Et Regum Rex Gallus erat; nemo arma mouere,
Nemo aduersantem sperabat vincere Regem
Si Gallus protector erat; vel milite Gallo
Vel Duce Mars belli leges, pacisque ferebat;
Hic erat armati timor, hæc reuerentia Galli.
Desine vana tuos attollere Græcia Reges,
Et Tu Troia tuos, Gallis suus Hector, & Aiax,
Et suus Æneas fuit, & gentilis Achilles,
Alcides verus noster, nec fabula nostra est.
Non hic finitimas Gallis interrogo Gentes
Germanos, Anglos, Danos, Suecosque, Polonosque,
Armatos quoties Gallos ad regna vocarunt,
Et ne hostes sceptri fierent, fecere Patronos;
Nunc etiam montes, positaque in montibus Arces
Nostri aliquid sermonis habent, & voce paterna
Antiquos reuerentur Auos.
Dic Tu Roma potens quoties te Gallia vicit,
Et quoties sola venientis territa fama,
Clausisti timidos intra tua mœnia Cives:
At quoties fossas, & propugnacula Gallus
Transiliit saltu generoso, & penè volatu;
Corruerant ædesque tuæ, Turresque superbæ,
Et celsæ Capitoli arces, nisi territus Anser
Clangeret, & capta Gallos reuocaret ab vrbe.
Non Alpes Pœnus, nec fusum effregit acetum,
Perrupit Gallus ferro, & victoria triplex
Ad Trebiam, & Cannas, Trasimenumque, Padumque
Debetur Gallorum animis, non fraudibus Afri,
Hæc Galli ante fidem, maiora egere fideles,

Pu-

Pugnauere Deo Franci, & miracula Francis:
E cœlo venit labarum, pluit aurea flamma,
Sacra Ampulla pluit, Regesque hoc flumine tincti
Hæredis dextra tactu miracula patrant:
Et dum immortales Strumas, & vulnera sanant,
Natura sunt penè Dij.
Audijt hæc viditque orbis, cœpitque timeri,
Francorum virtus, hodieque, & simus Iappon,
Et Sina, & Brasilus, nascentisque incola Solis
Audita à Proauis reuerentur nomina Franci;
Ignotosque timent, & adorant penè timorem.
Nec licet ignoti vana est reuerentia Franci,
Ille plagas olim victor penetrauit eoas,
Et Nilum, & rubras Erythræi marmoris vndas,
Et steriles Arabum montes, & littora Tygris,
Et quos Euphrates medios interfluit agros,
Et poterat victor nascentem inuisere Solem,
Regiaque eois intexere lilia palmis;
At Francus sacra impulsus pietate petebat
Regna Deo non regna sibi; nec inania vota
Victorem fecere Deum; Sydonque, Tyrusque,
Berythus, & quondam Libani Regina Damascus,
Azotus, Gaza, & palmarum mater Idume,
Et Solymæ turres, & templum, Arcesque Syonis
Reginam agnouere Crucem; Francique fideles
Suppleuere vices Christi, commissaque sceptra
Proreges gessere Dei. Sacramque coronam
Nunc etiam gererent, nisi Græcus fraude pelasga
Promissos aditus, & pacta alimenta negasset,
Eiurans iuransque fidem. Nec pœna scelestum
Deseruit, Francus fraudes vlturus, ademptum
Ignauæ genti imperium collegit eoum
Et centum soles victo regnauit in orbe;
Et regnaret adhuc, nisi praua crimina gentis,
Mutassent Dominos Dominis, Turcasque tyrannos
Ad meritas gentis culpas, pœnasque vocassent.
Hos quoque mulctabit Francus voluentibus annis,
Et lunam ereptam Turcis, Orientiaque astra,
Nascentemque reget Solem Rex orbis eoi,
Et Prorex erit ipse Dei.
Hoc fatum Mahomet vidit, falsusque Prophetes

Vera

Vera semel dixit; timet hæc oracula Turca,
Et credit fata esse Dei; metuendaque quondam
Iam metuit, nondumque hostes iam præuidet hostes,
Vincendusque olim nostris iam vincitur annis.
Gallia cognosces antiquas in prælia vires,
Et vires agnosce nouas; te oracula Diuum
Ad bellum per bella vocant; si Gallica signa,
Si labarum praeat, si splendeat aurea flamma,
Cuncta sequi te regna volent, tecum ibit Iberus,
Et tecum partes eoi diuidet orbis,
Partem Anglus, partemque suam Germanus habebit,
Partem alij Reges; satis integer orbis honorum,
Terrarum satis orbis habet.
Ergo Christiadæ hostiles componite rixas,
Vnus Turca hostis, bellumque sit omnibus vnum;
Illum illum vestra arma petant; si mutua bella
Illum impugnassent nulla esset perfida Mecha,
Et nullus Mahomet, Deus omnibus vnicus esset,
Vna fides, Christusque vnus.
At vos Francigenæ primos hæc gloria spectat,
Quod petitur vestrum est, nec vos nisi patria sceptra
Quæritis, & manibus quondam tractata paternis;
Ipse Deus Proauos ad regna eoa vocauit,
Iuere, & sparsas diuino sanguine terras,
Ipsi etiam sparsere suo, fuit orbis eous
Gallicus, & titulis vobis debetur auitis.
Ite Patrum hæredes, quò vos oracula Diuum
Et quo fata vocant; tulit olim lilia Gaza,
Et Tyrus, & Sidon, & nunc quoque lilia monstrat;
Ite, & victores patrios decerpite flores.
At lacrymis res digna pijs, Crux ara salutis,
Crux hodie captiua gemit, manibusque profanis
Tangitur, & Christi Domini vitale sepulcrum
Clauditur, & solis Deus est venalis ocellis.
Ite pij Franci, libertatemque sepulcro,
Et Dominæ donate Cruci, Turcisque subactis
Penè redemptores humanæ estote salutis,
Vltoresque Dei.

LIBER OCTAVVS

MISCELLANEA.

APPELLO Miscellanea, Inscriptiones, Emblemata, Symbola, Elogia, Anagrammata, Epitaphia, quæ septem superioribus libris inserere non licuit: An autem earum rerum ars aliqua certa tradi possit, neque affirmo, nec nego: fortassis res tota ex ingenio magis quam ex consilio, & magis ab experientia pendet quam ex certa doctrina: Seligo tamen ex multis præceptiones aliquas partim ab alijs traditas, partim recens inuentas: si cui forte eæ minus placebunt, agat ille sine arte, sed videat an ille sit qui magna possit suo marte.

INSCRIPTIONES.

INSCRIPTIO est explicatio alicuius rei, vel paucis verbis per modum lemmatis; vel pluribus, sed proprijs non allegoricis; ea si conciso & acuto stylo constet vix ab elogio differt.

PRIMI GENERIS INSCRIPTIONES.

Eæ sunt quasi lemmata rerum, & Epigraphæ appellari solent; ex innumeris exemplis pauca habe. Res facilis est, & ferè sine arte.

Pro foribus Domus.

Hospitium hic, alibi patria.

Pro

Pro vmbra horologij Solaris.

Fauet vmbra diei.

Pro ſtylo horologij.

Immotus circuit orbem.

Pro camino.

Flammarum carcer apertus.

Pro imagine Neronis.

Adhuc in imagine ſæuit.

Pro cane picto.

Adhuc latrare videtur.

Pro equo bellicoſo depicto.

Audax procul olfacit arma.

INSCRIPTIONES SECVNDI GENERIS.

EÆ ab emblemate, & ſymbolo differunt quia proprijs verbis res exponunt,& carent allegoria, & carere imagine,ac pictura poſſunt. Huius generis ſunt Inſcriptiones ſequentes.

INSCRIPTIONES SOLITVDINIS.

Sur le Portail de la Maiſon.

Ite curæ hæc vacua ſolitudo eſt,
Nemo hic habitat niſi ſolus,
Et vos non eſtis ſolæ.

Pour vne Sale.

Hæc aula,& vacua ſemper, & plena ſemper eſt;
Implet eam Solitarius animus,
Et multitudinem facit etiam dum eſt ſolus.

Pour vne Chapelle.

Docet ſolitudinis pretium Deus,
Vbique ſolus eſt quia vbique eſt vnus.
Nec Trinitas impedit ſolitudinem,
Quia non excludit vnitatem.

Pour vne Cheminee.

Facimus igni viam vt in patriam tendat,
Et nobis hic mundus eſt hoſpitium eſt, alibi patria,
Sequamur eam viam quam flammis facimus.

Pour

Pour vn Estude.

Hic licet hospitem sui esse,
Hic animus apud se habitat domesticus sui,
Alibi absens à se, alieni magis quam sui iuris est.

Pour vne Bibliotheque.

Hic viuunt homines superstites sibi,
Hic loquuntur, & tacent,
Hic audiuntur, & silent,
Hic interrogantur, & muti respondent.

Pour vn Iardin.

Imaginem vitæ cernis dum hortum aspicis,
Flores, & homines pari nascuntur, & intereunt modo;
Hoc vnum interest, expectatur flos plantæ,
Sæpe homini florere non licet.

Pour vn Pourmenoir.

Magnum hac vita lycæum est,
Omnes peripathetici sumus.

Pour des Fontaines.

Amant solitudinem fontes, quia illic innocentes fluunt;
Deriuantur in vrbem inuiti, quia illic nocentes fiunt.
Inquinantur sceleribus dum scelera abluunt,
Extra vrbem Nymphæ, sæpe intra vrbem sunt Veneres.

Pour vn Bois.

Pulchrum est cum arboribus loqui,
Respondent syluæ quod nesciunt,
Canunt aues quod non intelligunt,
Loquitur nemo, & multorum colloquium est.

Pour vne Grotte.

Fecit hic natura quod ars non faceret,
Fulcit mons ruinam quam deberet opprimere,
Rimas claudit aqua quas alibi faceret,
Euerteret ars opera sua si sic extrueret.

Pour vne Echo.

Adeò solitaria est Echo vt nonnisi in speluncis degat,
Adeò pudica, vt nullum aspiciat à nullo visa,
Adeò modesta vt nunquam audeat loqui prima,
Adeò erudita vt omnes linguas intelligat,
Didicit quidquid semel audiuit,
Toties parata respondere,
Quoties paratus es dicere.

Pour vn Pan.

Oſtentat honores ſuos Pauo dum alas explicat,
Penè exhibet cœlum dum ſe euoluit in gyrum,
Mox rotam contrahit dum pedes aſpicit;
Hac illi ſolitudinis cauſa eſt, pudor ſui,
Solem fugit quem geſtat in cauda.

Pour vne Montre au Soleil, & à la Lune.

Illuſtria ſolitudinis ſymbola ſunt Sol, & Luna,
Neque hic eſſet Sol, *niſi eſſet ſolus,*
Neque hac eſſet Luna, niſi eſſet vna.

Pour des heures au Soleil.

Adeò ſolitaria ſunt hora, vt nulla fluat niſi ſola,
Adeò amica vt nulla alteri inuideat,
Adeò fideles vt nulla alteram fallat,
Adeò veloces vt nulla vllibi ſiſtat,
Fluxit pars hora dum aſpitis,
Tu quoque dum aſpexiſti, fluxiſti.

Pour vn Hermitage.

Hìc extra mundum habito ciuis mundi,
Hìc auſpicor æternitatem intra tempus,
Hìc viuo Deo iudice & me teſte;
Ille ſatis publicus eſt quem Deus videt.

Penſee de l'Eternitè.

Praceſſit omne tempus æternitas, & ſequetur,
Stabit aliquando quidquid nunc fluit,
Veniet aliquando tempus extra omne tempus.
Hoc tempus erit æternitas.

Penſee de la Mort.

Ars artium eſt ſcire mori,
Pendet ab hac arte æternitas,
Reparabilis eſt error cæterarum artium,
Nemo moriendo bis errat.

Penſee de l'exiſtence de Dieu.

Nemo intelligens quid ſit Deus negat Deum,
Deus eſt id quo nihil eſt melius,
Non eſſet id quod eſt optimum, niſi eſſet.

Penſee de l'Amour de Dieu.

Vnum hoc Cœlitum negotium eſt amare Deum,
Hoc quoque negotium ~~Dei eſt~~ amare ſeipſum
O homo dum amas Deum penè ſis Deus!

Pen-

Penſee de la Vierge.

Proximè accedit ad Deum Mater Dei;
Attingit fines diuinitatis Dei affinis,
Deus nihil intra ſe videt Deo nobilius,
Nihil extra ſe videt Matre maius.

PORTICVS CVM INSCRIPTIONIBVS

Et Imaginibus Virorum ſcientia Illuſtrium qui ſeceſsum ſolitudinis amarunt.

Cicero in Tuſculano.

Didicit in ſolitudine Tullius quod è Roſtris dixit,
Et priùs Orator Tuſculanus fuit quam Romanus.

Varro in Caſſinano.

Varronem Romanorum doctiſſimum effecit ſolitudo,
Didicit è re ruſtica quod de politica ſcripſit.

Seneca in Nomentano, & Albano.

Dictauit Epiſtolas Seneca ſolitudo,
Beneficium ſolitudinis eſt, quod de beneficijs ſcripſit.

Demoſthenes in Hypogæo.

Ad murmur Torrentis Demoſthenes pronuntiare didicit,
Quod torrens Eloquentia fuerit, hoc debet torrenti.

Plinius ſenior in Miſinano.

Huic ſe in ſolitudine oſtenderat penè omnis natura,
Perijt dum flammas explorat, quas natura celabat.

Plinius ſecundus in Lauretino.

Hic Orator, hic Conſul, hic Proconſul,
Malebat in ſolitudine ſecundus eſſe, quam in vrbe primus.

Lepidus ad aquas lepidas.

Multatus tertia orbis parte Triumuir Lepidus,
Aiebat regnaſſe ſe alibi tertium, in ſolitudine primum.

Caſſiodorus in Rauennano.

Hic poſt Miniſterium Regis, & ſecreta Regni,
Laudabat ſilentium Regni, & arcana ſolitudinis.

Silius in Tumulo Virgilij.

Silius intra ſepulcrum hauſit ſpiritum Virgilij,
Solitudo penè tumulus eſt, & Poetas facit,

Petrarcha in fonte Vauclusio.

Claudit intra se thesauros fontium vallis clausa,
Dum apud se Petrarcham habuit, oceanum clausit.

Alciatus in Ticinano.

Alciatus in solitudine emblemata scribit,
Ipse solitudinis doctum emblema fuit.

Cuiacius in Villa Bituricensi.

Cuiacius in solitudine leges sic explicat, vt penè condat,
Hodie doctrina fori, disciplina est solitudinis.

Boetius in Rauennano.

Consolatur Boetium in solitudine Philosophia,
Ipse Philosophiam consolari potuit.

Polus Cardinalis in Magusano.

Polus cadentis Angliæ Cardo, & polus,
Stetit in solitudine dum Anglia cecidit.

Saluagnius Boessius in Vorxo.

Quod Orator, quod Poeta, quod eruditus, hoc debet solitudini,
In vrbe Rationum Regiarum, Ruri Præses Musarum est.

IN-

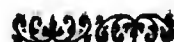
INSCRIPTIONES TERTII GENERIS PER MODVM ELOGII.

INSCRIPTIO CAPITIS D. IOANNIS BAPTISTÆ.

INTER *humana capita nullum caput hoc maius fuit ?*
Minor est Ioanne quisquis non est homine maior ;
Ille solus maior est , qui est Deus homo .
Nullum caput vocalius,nullum taciturnius fuit ;
Antequam Patrem haberet indixit Patri silentium ;
Reddidit linguam Patri , dum vix habuit .
Intra vterum Matris vocale , & mutum ,
Expressit motu quod ore non potuit ,
Exultauit ; & lucem quam non videt ostendit ,
Nondum exire potest , & Præcursorem agit .
Nemo citiùs locutus est , nemo tardiùs
Ex vtero Matris Verbum salutauit in vtero Virginis,
Ne salutaret homines in Eremum secessit ,
Illic triginta annis tacendo , loqui didicit .
Nemo diutius tacuit , nemo post silentium plura dixit;
Echo omnium Prophetarum quidquid dixere repetijt;
Verbum VERBI *quale esset Verbum explicuit .*
Eheu donatum est hoc caput puellæ saltatrici .
Mauult mater adultera caput inimicum quam regnum .
Et saltationis pretium est Caput regno dignum .
Nec mora præfertur in disco inter pocula caput sobrium ,
Natale conuiuium funesta cæde corrumpitur,
Ostenditur sanguis conuiuis , & penè bibitur.
Aspice hoc caput Rex impie quod te aspicit ,
Cerne oculos exanimes , & adhuc flagitij tui testes,
Audi silentium linguæ , & flagellum luxuriæ :
Os illud est cuius sententiam ferre nō poteras,neque adhuc potes ;
Hæc lingua est quam arguentem timebas , & adhuc times ;
Obtruncasti caput innocens , & vocale fecisti,
Sequetur te hoc caput exulem,vt vbique te damnet,
Hodieque Lugduni sepulcrum duorum amantium,
Accusat incestum Herodis , & Herodiadis ;
Et homicidium Ioannis .

CAPVT DIVI PETRI INVERSVM IN CRVCE.

INVERSVM *est hoc Petri caput, & rectum,*
Iacere sic debuit, vt rectà cœlum aspiceret,
Nunquam rectiùs aspexit quam dum sic vidit.
Puto sic aspexerat dum Christo ita respondit,
Tu es Christus Filius Dei viui.
Non reuelauerat hæc verba Caro, & Sanguis;
Audierat Patrem reuelantem, & repetijt:
Petra erat, & Petrus esse meruit;
Penè naufragium in mari fecit, dum aliter aspicit;
Inuertit caput ad Christum, & euasit;
Nec fugisset ex horto, nec negasset in palatio,
Si sic aspexisset,
Nemo peccaret in cœlum si sic aspiceret.
Prædixerat hunc situm Christus dum his verbis admonuit;
Cingebas te, & ambulabas vbi volebas,
Extendes manus tuas, cinget te alius, & ducet quo non vis,
Nolebat duci, cum Roma exiuit, & crucem timuit;
Voluit tum admonitus fuga, ad Crucem redijt.
Inuersus affigi Cruci voluit, ne posset aufugere;
Inuersus, vt à terra iter ad Cœlum faceret,
Inuersus, ne præter Deum & Cœlum aliud cerneret,
Inuersus, vt pendentem è Cruce Magistrum aspiceret;
Inuersus, indignum se ratus qui rectus penderet.
I Petre nunquam rectiùs ambulasti quam capite;
Scilicet itur ad Cœlum affectibus magis quam pedibus:
Euolare rectus in Cœlum Simon Magus tentauit, & corruit;
Tentauit inuersus Simon Petrus, & rectà iuit.

CAPVT DIVI PAVLI
PRÆCISVM.

DICAT *elogium huius Capitis os Chrysostomi:*
Nulla lingua laudare Paulum potest, nisi sit aurea.
Hoc caput humanæ Sapientiæ domicilium est, & diuinæ;
Infudit se vtraque huic capiti, vt illud impleret.
Hoc caput altius terris, raptum est ad tertium Cœlum,
Hic vultus Angelis permixtus, penè Angelus fuit:
Hi oculi viderunt Christum vt hominem, & penè vt Deum.
Hæ aures audierunt arcana verba quæ non licet homini loqui;
Dixit illa tamen hoc caput dum nescire se dixit.
Hoc caput redux ad terras, & terris maius
Proclamat vbique quod in Cœlo didicerat:
Exiuit in omnem terram huius capitis sonus;
Et verba vltra mundum perlata ibant ad Deum;
Nimirùm eò redibant vnde descenderant.
Quid agis impie Nero dum hoc caput abscindis?
Occidisti in Seneca Magistrum vrbis, in Paulo orbis:
Pati tales Magistros discipulus malus non potuit.
At loquitur præcisum caput Epistolis, dum non licet verbis,
Et calamo vocali iterum dicit, quæ scripsit.
Probat Romanis latere in rebus creatis Deum, & patere;
Probat Corinthijs fidem grandibus factis constare, non verbis;
Docet Galatas, minùs sapere illos, qui nimis sapiunt,
Laudat Ephesios, vt laudabiles reddat,
Appellat Philippenses coronam suam, & penè animam,
Probat Colossensibus fidem debere esse Colossum immobilem
Thessalonicensibus ostendit palmam, & hortatur vt vincant,
Facit Timotheum similem sibi, vt faciat filium,
Vult Paulum esse Titum, vt Titus sit Paulus,
Vt Philemoni commendet Onesimum, commendat Paulum,
Ostendit Hebræis ex vmbris veteris Testamenti, diem noui.
Intereà rorat hoc caput lacte non sanguine,
Perfudit hic liquor carnifices, & fecit Martyres,
Manant lacte Epistolæ Pauli,
Et orbis totus viuit hoc lacte.

DE EMBLEMATE.

ARTEM Emblematis, & præceptiones tradidere multi: hæc pauca accipe. Emblema picturis, & verbis constat plerumque, & totum corpus allegoricum est, aliud ostentans, & aliud adumbrans; admittit plures figuras humanas, & diuinas, easque integras; & plura carmina, & verba allegoriam explicantia: Et pati potest lemma aliquod, aut Epigramma, quod adumbratam personam appellet, eique emblema applicet; atque hæc apodosis quamuis extranea emblemati, iuuat tamen lectorem ne emblema quod videt, ænigma putet.

Ex ijs vides Emblema differre ab Inscriptione, quæ picturam necessariò non requirit, atque à symbolo quod nec figuras humanas integras, nec plura carmina, nec integrum admittit, sed imminutum.

Exemplis emblematum pleni sunt libri: ante aliquot annos vita Eminentissimi Cardinalis Richelij adumbrata est quatuordecim Emblematis ex illustrioribus fabulis desumptis; pendet ex limbo ab vna parte explicatio Emblematis vno Hemistichio, ab altera parte applicatio, altero Hemistichio: atque ijs quatuordecim imaginibus grandis voluminis ornatur elegans Porticus Richeliana, ab ijs Emblematis dicta. Extat hodieque Parisijs in æde magnifica.

PRIMVM EMBLEMA.

La France malade, & suppliante deuant les Dieux.

Cœlestem posco ægra manum,
Dignum peto Rege Ministrum.

SECVNDVM EMBLEMA.

Le Ministre d'Estat.

La conduite du Chariot de la lumiere confiee à Apollon.

Deus est auriga Diei,
Alter terris debetur Apollo.

TER-

TERTIVM EMBLEMA.

Le Mariage de Tethys auec Pelee. | L'Admirautè.
Nubit mortali inuita marito.
Tethys maiori Gallica nubit.

QVARTVM EMBLEMA.

Les Titans reuoltez contre les Dieux. | La guerre des Princes.
Et belli causa est Deitas,
Placauit Titanum iras.

QVINTVM EMBLEMA.

Niobe,& ses enfans pereez de flesches par Apollon. | L'Isle de Rè secourue.
Vt Matrem vlciscatur Apollo,
Niobe Anglia, Gallia Raa est.

SEXTVM EMBLEMA.

Le Serpent Python tue par Apollon. | La Rochelle prise.
Perit in Pythone venenum,
Plus habuit Rupella veneni.

SEPTIMVM EMBLEMA.

L'Hydre à sept testes tuee par Hercule. | L'Heresie domptee.
Plures moriuntur in vna,
Fœcundior haresis hydra.

OCVAVVM EMBLEMA.

Le Roy Phinee deliure des Harpies par Zethes,&Calais. | Les Alliez secourus.
Miser inter fercula Phineus,
Volucres Europa timebat.

NONVM EMBLEMA.

Marsias escorche par Apollon prouoque,&c. | Vn Prince despouille.
Pellem detraxit Apollo,
Hac multi sub pelle latent.

DECIMVM EMBLEMA.

Les Princes d'Allemagne contre, &c.

Les Heros de Grece sous Agamemnon contre Priam, & Troy.

Heroes Agamemnone Rege,
Ne Troia antiqua resurgat.

VNDECIMVM EMBLEMA.

Trois victoires.

Geryon à trois corps vaincu trois fois par Hercule.

Ter letho sternendus erat,
Nunc fabula vera est.

DVODECIMVM EMBLEMA.

La paix descipuee.

L'Amour tirant le monde du Chaos.

Vnit amor dum diuidit orbem,
Pax præstat quod præstat amor.

DECIMVMTERTIVM EMBLEMA.

Le Reglement de l'Estat.

Mercure dictant les destinees aux Parques.

Mercurius parcis oracula dictat,
Habet per Te sua Gallia fata.

DECIMVMQVARTVM EMBLEMA.

Les actions & les recompenses.

La Force & la Iustice.

Hæc facit heroes,
Heroum hæc facta coronat.

DB

DE SYMBOLIS, GALLICE DEVISES.

EX VARIIS ARTIS SYMBOLICÆ PRÆCEPTIS HÆC VIDENTVR ESSE PRÆCIPVA.

I.

SYmbolum pictura, & lemmate constat, seu vt loquitur vulgus corpore, & anima.

II.

Pictura vt plurimùm simplex esse debet non composita, ne emblema esse videatur, aut ænigma.

III.

Erudita esse debet, non cuique obuia, neque tamen adeò tecta vt interprete egeat.

IV.

Corpus humanum integrum pictura esse non potest, pars corporis, oculus, cor, manus tolerari potest.

V.

Lemma Hemistichium esse debet non versus integer, desumi potest à Poeta aliquo, vel de nouo cudi.

VI.

Et pictura, & lemma ita allegorica esse debent, vt neque personam nominent cuius sunt signa, neque se appellent inuicem.

VII.

Totum opus adeò natiuum esse debet vt ipso ferè aspectu rem designet, & sine interprete.

VIII.

Additur aliquando Symbolo Epigramma, vt illud explicet, atque hæc explicatio aliquando plus ingenij quam Symbolum habet, & sæpè plus laudis, extraneum est tamen hoc Epigramma, & Symbolum supponit magis quam facit: Ex eo tamen diuidunt aliqui Symbola in nuda, & explicata, nuda vocant, quæ picturam habent, & lemma; explicata ea sunt quibus additur Epigramma.

Exempla Symboli superioribus libris sparsa, quia breuia sunt reuoco in hunc locum, & aliqua addo.

Ex libro prima Elogia solemnitatum Beatæ Virginis, nuda, & non explicata,

I.

SVR LA CONCEPTION.

Vne perle conceue dans ſa Nacre.

Intra vterum iam pura fui.

II.

SVR LA NATIVITE.

L'Halcion faiſant ſon Nyd parmy les tempeſtes.

Pacem afferet vndis.

III.

LA VIERGE DANS LE TEMPLE AVEC SES COMPAGNES.

Des Abeilles dans leurs Ruches.

Mella parant, ceramque aris.

IV.

SAINT IOSEPH MARIE' AVEC LA VIERGE.

Le Roy des Abeilles marie, & Vierge.

Fide non corpore coniux.

V.

L'ANNONCIATION A LA VIERGE.

Vne Echo dans vn Rocher.

Soli ſum peruia Verbo.

VI.

SVR LA VISITATION.

Deux Palmes s'entre-baiſans de leurs cymes.

Blando ſeſe ore ſalutant.

VII.

SVR LA NATIVITE' DV SAVVEVR.

Vne Aigle ayant enfante vn Aiglon.

Lætatur genuiſſe parem.

VIII.

VIERGE APRES L'ENFANTEMENT.

Vn Soleil penetrant vn Cryſtal.

Peruadit nec lædit iter.

SVR

IX.
SVR LA PVRIFICATION.
Les macules du Soleil sont des Estoiles.
Ex maculis facit astra suis.

X.
IESVS TRENTE ANS AVEC LA VIERGE.
La Lune pleine sous le Soleil.
Totum si posset haberet.

XI.
LA VIERGE AV PIED DE LA CROIX.
Vne Lune en Eclypse.
Morientis syderis vmbra.

XII.
LA VIERGE DANS LE SEPVLCRE PRESERVEE, &c.
Le Roy des Abeilles sur sa Ruche.
Sua Regna tuetur.

XIII.
L'ASSOMPTION DE LA VIERGE.
Vne Nacre despouillee de ses perles.
Exuuijs debetur honos.

XIV.
LA VIERGE DANS LE CIEL.
Le signe de la Vierge entre le Lyon, & la Balance.
Cælestes temperat iras.

XV.
LA DEVOTION A LA SAINTE VIERGE.
L'Estoile Polaire.
Qui me non aspicit errat.

DE IANSENII DOCTRINA

TRIA SYMBOLA EXPLICATA.

I.

IANSENIVS CORRVPTOR AVGVSTINI.

Echo.

Reddens non integra verba.

EPIGRAMMA.

F*Allitur, & fallit* REDDENS NON INTEGRA VERBA,
Echo reflexi saucia imago soni.
Pastor Ypræ sensum fallens, & verba Magistri,
Echo est, hæc læsos reddit, & iste sonos.

II.

IANSENIVS TEGIT SE NOMINE AVGVSTINI.

Annulus Gygis.

Nemo satis sub luce latet.

EPIGRAMMA.

NEMO SATIS SVB LVCE LATET, *gemmam obijce soli,*
Qui vult esse gigas, cernitur esse Gyges.
Pastor Ypræ magno frustra se nomine celat,
Tolle Augustinum noctua non Aquila est.

III.

IANSENIVS PSEVDO AVGVSTINVS.

Aquila adulterinam prolem præcipitem agens,

Hæredem negat esse suum.

EPIGRAMMA.

HÆREDEM NEGAT ESSE SVVM *qui lumina Solis,*
Fixo oculo, & firmo non bibit ore diem,
Magni Augustini non est Iansenius hæres,
Romanum pauido non tulit ore diem.

SYM-

SYMBOLA
AVLÆIS, ET VESTIBVS APPINGI
SOLITA IN INAVGVRATIONE REGIA.

I.
Claua Herculis.
Et belli, & tessera pacis.

EPIGRAMMA.

EX *olea hac claua est*, BELLIQVE, ET TESSERA PACIS;
Palladis est arbor, Pallas vtrique fauet.

II.
Sol pingens Parelia, & delens.
Quos pinxit delere potest.

EPIGRAMMA.

QVOS PINXIT DELERE POTEST, *hac regia laus est,*
Posse sibi similes pingere, nolle pares.

III.
Sol Alo coronatus.
Me nubila victa coronant.

EPIGRAMMA.

INsidiata *mihi* ME NVBILA VICTA CORONANT,
Hostis erat qui nunc est diadema vapor.

TROIS

TROIS DEVISES SVR LA MALADIE DV ROY LOVIS XIV.

I.

Vn Lys mourant sur son oignon.
Impediunt nec regna mori.

EPIGRAMMA.

Suppositum calcat moriens flos Regius orbem,
NEC *florem* IMPEDIVNT, *subdita* REGNA MORI;
Nec te orbis, nec Te sceptrum Lodoice iuuabat,
Ipse etiam morti subditus orbis erit.

II.

L'œillet de Virgile languissant.
Nec iam mater alit tellus.

VIRGILIVS.

Qualem Virgineo demessum pollice florem,
Seu mollis violæ, seu languentis hyacinthi,
Cui neque fulgor adhuc, nec dum sua forma recessit;
NEC IAM MATER ALIT TELLVS, *viresque ministrat,*
Talis eras Lodoice, *tua hac languentis imago est.*

III.

Vne Estoile qui semble tomber.
Frustra casura timetur.

EPIGRAMMA.

Fixa est, & FRVSTRA *cœlo* CASVRA TIMETVR,
Stat globus, & firmo est insita stella globo.
Tu quoque casurus frustra Lodoice timeris,
Fixus es, & fato est Gallia fixa tuo.

DE-

DEVISES SVR LA REINE DE SVEDE.

I.

La Gerbe de Suede.

Terra retinacula soluit.

EPIGRAMMA.

H*Ærebat*, TERRAE*que seges* RETINACVLA SOLVIT,
Nec Te terra triplex, nec diadema tenet.

II.

Vne Nacre despouilee de ses Perles.

Exuuijs suus haret honos.

EPIGRAMMA.

EXVVIIS SVVS HAERET HONOS, *& diues, & orba est,*
Et gerit amissum nunc quoque testa decus.

III.

Vn Lys despouille de ses feuilles.

Adhuc in stipite regnat.

EPIGRAMMA.

EX*cussit flores, &* ADHVC IN STIPITE REGNAT;
Quod superest, sceptrum floribus esse potest.

IV.

Vn Lys sur son oygnon.

Subiectum possidet orbem.

EPIGRAMMA.

SVBIECTVM *non impositum flos* POSSIDET ORBEM,
Calcas regali subdita sceptra pede.

L'Estoi-

V.

L'Estoile Polaire attirant l'Aimant.

Vis arcana trahit.

EPIGRAMMA.

VIS ARCANA TRAHIT, *tacitumque inspirat amorem,*
Et tu sponte trahis proxima regna polo.

TROIS DEVISES SVR VN MINISTRE D'ESTAT SECRET EN SES CONSEILS.

Le Nil, duquel on ne sçait pas la source.

Parte sui meliore latet.

EPIGRAMMA.

PARTE SVI MELIORE LATET *miracula Nili,*
Nascitur, & nondum Patria prima patet.
Et tu parte tui non vis meliore videri,
Facta patent orbi publica, causa latet.

II.

Vne Grenade à demy ouuerte.

Nobiliora latent.

EPIGRAMMA.

QVot grana ostentat, tot sydera punica Malus;
Sydera sub granis NOBILIORA LATENT.
Magna licet de Te pateant, maiora teguntur,
Dum te aperis, intus nobiliora tegis.

III.

Vn ver à soye.

Ars pretiosa latet.

EPIGRAMMA.

ARS PRETIOSA LATET *qua bombix viscera voluat,*
Deque suo textor serica fila neat.
Ars pretiosa latet qua tu hosti retia texis,
Et pacem, & nobis serica fila facis.

TROIS DEVISES SVR VN GRAND MINISTRE D'ESTAT VICTORIEVX DE L'ENVIE.

I.

Vn Soleil faisant des grandes ombres en son leuer.

Spargit longas dum nascitur vmbras.

EPIGRAMMA.

Sol oriens longas SPARGIT DVM NASCITVR VMBRAS,
Inuidiam quiuis nobilis ortus habet.

II.

Le Soleil ne faisant quasi plus d'ombre en son Auge.

Vmbras vix spargit in Auge.

EPIGRAMMA.

Prouectus sublime VMBRAS VIX SPARGIT IN AVGE;
Nec Te audet, nec te liuor adire potest.

III.
Trois Estoiles.
Prudentia triplex.

EPIGRAMMA.

VNa alijs, innata tibi est PRVDENTIA TRIPLEX,
Et tota hæc virtus est Masarine tua.
Præluces Regno, & Regi, fideique, Minister,
Vnica stella alijs, est tibi stella triplex.

DEVX DEVISES SVR L'AMOVR MESLE DE CRAINTE,
Amari, & timeri.

I.
Le confluent du Rhosne auec la Saone.
Miscentur in vnum.

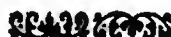
EPIGRAMMA.

LEntus Arar, Rhodanusque celer MISCENTVR IN VNVM,
Ille amor, hic timor est, lentus hic, ille celer.

IV.
Vn sep de vigne en Prouence percant le corps d'vn Oliuier.
Mixtus vtrique sapor.

EPIGRAMMA.

NAscitur ex Baccho Pallas, de Pallade Bacchus;
Hæc amor, hic timor est, MIXTVS VTRIQVE SAPOR.

DEVISES SVR LA VIE PRIVEE, ET PVBLIQVE D'VN MINISTRE D'ESTAT.

I.

Les fontaines de Paris.
Quod bibimus de rure venit.

EPIGRAMMA.

QVOD BIBIMVS DE RVRE VENIT, *postquam alluit vrbem,*
Mobilis ad patrios vnda recurrit agros.
Tu quoque post Aulam, & fiscum, & mysteria regni,
Vnde nouus redeas, ad noua rura redis.

II.

Le Nauire de la ville de Paris.
Reditura perambulat orbem.

EPIGRAMMA.

V*T gazas referat,* REDITVRA PERAMBVLAT ORBEM,
Et quas collegit, diuidit orbis opes.
Regius est Nauis fiscus, Tu Nauita fisci;
Diuidit allatas te duce Nauis opes.

III.

La Seine.
Exit nec deserit vrbem.

EPIGRAMMA.

Q*Vam properare vides* EXIT NEC DESERIT VRBEM,
Et fluit, & semper mobilis vnda manet.
Tu quoque Meudonum repetis, nec deseris vrbem,
Et procul, & præsens nobile flumen ades.

IV.
Vn Compas.
Centro pes alter adhaeret.

EPIGRAMMA.

P*Es alter graditur* CENTRO PES ALTER ADHAERET ,
Ni foret immotus non numeraret iter.
Tu quoque terrarum fines Legatus obisti ;
Et centrum , & semper circulus Aula tibi est.

DEVISES SVR LE DECEZ

D'VN IEVNE ENFANT DE MAISON.

Hemerocallis.
Vna dies.

EPIGRAMMA.

VNA DIES *nasci videt , & videt vna perire ,*
Fallor vix obijt , cui neque vita fuit.

AVTRES DIVERSES DEVISES.

Vne Aigle couurant iustement son nid de ses ailes.
Par adibus hospes.

EPIGRAMMA.

Æ*Quales nido penna ,* PAR AEDIBVS HOSPES
Fortuna maior , nec minor esto tua.

Content en sa fortune.

Des Perles dans leur Nacre.
Amant pretiosa latere.

EPIGRAMMA.

MAterni nollent vteri prodire latebris, *Amour de la solitude.*
Ni tonitru impresso rumperet igne sinum.
Vilia quaque patent, sed AMANT PRETIOSA LATERE,
Qua gemma est, floccus ni latuisset erat.

Vne plante de Muguet.
Inest quid suaue cucullis.

EPIGRAMMA.

INtus inest quid suaue, & INEST QVID SVAVE CVCVLLIS, *Pour vn Religieux.*
Suaue est quod nubes religiosa tegit.

Vn Sep de vigne lie.
Crescit per vincula virtus.

EPIGRAMMA.

QVa reptaret humi CRESCIT PER VINCVLA VIRTVS,
Dum petitur probris per probra crescit honos.

Vne pierre pretieuse nommee Triophtalmos.
Tria lumina, & vnum.

EPIGRAMMA.

VNica ter gemma est, & sunt TRIA LVMINA, ET VNVM; *La Trinitè.*
Ter Deus est, nequeunt tres tamen esse Dij.

Les Planetes à l'entour du Soleil.
Non licet esse pares.

EPIGRAMMA.

COgnatis quamuis radijs, & luce coruscent, *Les Grands.*
Esse licet similes, NON LICET ESSE PARES.

DE ELOGIO.

ELOGIVM est succus, & quasi Spiritus, anima, & quasi essentia panegyrici: spiritum appellant Chimici essentiam à singulis rebus beneficio ignis, & artis eductam, animam floris, succum liquoris, spiritum auri, mentem Metalli: addunt quintam essentiam esse, essentiam essentiæ, florem floris, liquorem liquoris, aurum auri, metallum metalli. Quod Chimicis est aurum auri, hoc Elogistis Elogium est, Panegyricus panegyrici.

Quò nobilius est hoc scribendi genus eò est difficilius, nec faciles præceptiones habet; & fortè ad Elogium plus confert natura quam doctrina, & plus indolis habet hoc scribendi genus quam artis.

Tria in Elogio distingui possunt, dictum seu acumen, dictio, & dicendi modus, seu flexus.

Dictum subtile esse debet non obtusum; illustre non vulgare, singulare non commune, natum ex reipsa non aliunde quæsitum; sæpè hoc acumen natura suggerit, doctrina acuit, experientia perficit; Interdum est cogitatio prima, aliquando decima; sæpè sponte nascitur, aliquando quæritur; interdum difficile inuenitur; sæpè est naturæ partus, interdum industriæ, aliquando fortunæ.

Dictio elogij pura esse debet non fucata, natiua non violenta, clara non ambigua; verba nec Africam sapere debent ne sint aspera, nec Asiam ne sint mollia, nec Athenas ne sint fœminea; romana esse debent vt sint mascula, & robusta.

Modus dicendi, seu flexus est mysterium Elogij, secretum artis, ars artificis: dicit hic flexus ordinem verborum, aptitudinem dictionis, situm acuminis, quem situm si mutaueris, elogium euertisti.

Elogiorum duo sunt quasi genera, vnum singularibus lineis constat alterum periodis.

In primo illo genere, singulæ lineæ debent proponere, & concludere, debent esse res ipsas & ratio rei, debent inferre, & inferri, antecedere, & sequi; debent esse Epigramma vnius carminis, discursus vnius propositionis, debent esse propositio rem probans, & res ipsa probata.

In altero elogij genere periodus sententijs constare debet non vacuis verbis, singula membra acumina sunt inter se connexa, &

se inuicem augentia, crescit secundum ex primo, augetur secundum à tertio; ex omnibus sententijs quasi ex totidem gemmis exsurgit periodus quasi pantarba, multiplex gemma, & vnica.

Elogiorum exemplis pleni sunt superiores libri; adde aliqua primi generis, & secundi.

TRIA ELOGIA PRIMI GENERIS.

CAPVT ALEXANDRI MAGNI.

GERIT *hoc caput intra se mundum, nec tamen est plenum,*
Quarit plures mundos extra vnum,
Et post victa omnia quarit adhuc quod vincat.
Timuerat infans ne haberet quod vinceret,
Vidit Patrem victorem, & inuidit,
Fleuit, & lacrymę infantis orbem terruere;
Post victum orbem penè iterum fleuit,
Doluit post omnia nihil superesse vincendum.
O hominem auarum! qui post Darij diuitias adhuc est pauper;
O ambitiosum! cui nec natura satis est, nec fortuna:
Adeptus nomen Magni maius aliquid ambit,
Solus sine amulo clarus, vult esse clarior;
Maior fortuna sua, vult esse se maior,
Et ne amulo careat fit amulus sui.
Infelix Alexander extra se victor, intra se victus,
Extra se Dominus, intra se seruus;
Imperat alijs, & seruit sibi,
Seruit amori, & ira impotens sui.
Scilicet id egerat victorijs suis,
Vt catera haberet in potestate non seipsum,
Et foris victor, domi esset captiuus.

CA-

CAPVT IVLII CÆSARIS.

HOc *caput aut æquale est alteri, aut est maius;*
Vtrique capiti mundus vnus non sufficit.
Iulius Cæsar Alexandro posterior fuit non minor;
Aut æquales inuicem erant si simul vixissent,
Aut dubia esset vtriusque victoria:
Alexander generosior, Cæsar astutior fuit;
Fefellit Gallos, vincendus nisi fefellisset;
Armauit Galliam in seipsam, & Galliam vicit per Galliã;
Et Romam quoque vicit per Romam,
Et Cneium magnum per Cneium.
Magni omnino viri Alexander, & Cæsar,
Maiores futuri nisi voluissent esse maximi;
Ne æmulos haberent neuter potuit pati magnum:
Vt statuerent authoritatem priuatam, euerterunt publicam
Vt primi essent, omnes voluerunt esse postremos.
At sæuior Alexandro Iulius Cæsar,
Tot hominum millia cecidit, vt inde Cæsar appellari possit,
Post cæsam Galliam cecidit Italiam, & Patriam ipsam,
Neque tot homicidijs satur,
Post cæsum Occidentem cogitabat Orientem,
Cæsurus orbem terrarum, vt vbique Cæsar esset,
Denique ibi cæsus est, vbi Senatum ceciderat,
An cum detrimento orbis, an cum lucro, non liquet.

CAPVT CICERONIS.

ADhvc *eloquentiam spirat hoc caput,*
Lingua caret, & adhuc loquitur,
Præcidit linguam Fuluia non eloquentiam,
Adhuc vox est superstes post animam.
Erras Fuluia dum solam linguam vocalem putas,
Totum Ciceronis caput eloquens est,
Et frons, & oculi linguam habent, quæ te accusent,
Vidit hoc caput è rostris Antonius, & timuit;
Timeret Catilina si adhuc viueret,
Vidit populus Romanus, & loqui credidit.

Pungit hæc lingua Fuluia, dum illam pungis,
Sentis eius vulnera, nec illa te sentit.
Olim contra Antonium Philippicam,
Nunc contra te Olympicam dicit.
Adhuc loquitur hoc caput etiam mutum,
Adhuc rostra eius eloquentia personant;
Adhuc eius verbis Roma loquitur,
Adhuc eius iudicijs forum sapit,
Hoc caput Ciceronis est, & lingua mundi.

ELOGIA SECVNDI GENERIS.

ELOGIVM SANCTÆ CATHARINÆ.

Ex illis verbis Psalm. 44. Proxima eius afferentur tibi, Euthymius Catharinam proximam dicit.

CATHARINA proxima Deiparæ ostensa est Verbo dum Matrem eligeret penè eligenda nisi Maria electa esset, quæ tamen Mater esse non potuit, sponsa fuit: subharrauit eam Christus annulo, & sponsam fecit.

Proxima quoque est Deiparæ titulo puritatis, audi quot titulis pura est, ne dubites proximam esse.

Primum argumentum puritatis est titulus nominis, appellatur pura dum appellatur Catharina: sæpè magnarum rerum argumenta sunt nomina.

Alterum argumentum est neglectus imperij: puritatem sic amauit vt eam sceptris prætulerit, vt Virgo esset, imperatrix esse noluit.

Tertium puritatis argumentum est Columba, hæc Catharinam diu in vinculis aluit, Columba vna Columbam alteram: ne quære quo cibo, ex succo aeris: nec alio alimento ali debuit Virgo cœlestis.

Quartum argumentum est sepulcrum: tumulata est manibus Angelicis, & ipsa penè Angelus fuit: ne quære vbi Catharina sepulta sit, ignoratur hodieque locus sepulcri: scilicet penè versa in spiritum, quod terræ mandaretur vix habuit.

Non

Non ſatis dixi,& Virgo, & Mater Catharina fuit ; vt Matrem ſcias dum occideretur lac dedit;eo lacte,Imperatricem,& Porphyrium , & Philoſophos aluit ; ſcilicet quos fecerat Chriſtianos , alumnos habere debuit.

Mater quoque ſcientiarum tot filios habet quot eruditos: Pallas Chriſtianam emendauit profanam ; ex Philoſophia Theologiam fecit ; ex arcanis naturæ collegit myſteria gratiæ ; ex rebus creatis præmiſſas fecit,& Deum collegit ex opere.

Denique ad rotam damnata armatam ſupplicijs , ex rota currum fecit in quo pugnauit , & vicit ; hoc curru euecta victrix ad ſuperos iuit;Illic proxima eſt Deiparæ,Princeps Reginæ.

ILLVSTRISSIMI, ET REVERENDISSIMI DOMINI

DOMINI PETRI SCARRON,

Eccleſiæ Gratianopolitanæ, Præſulis,& Principis pluſquam octogenarij.

ELOGIVM ÆTATIS.

QVALIS eſt ætas tua, PRAESVL, ET PRINCEPS? neque hyems eſt quia habet plurimum veris , neque autumnus quia habet aliquid hyemis,ætas eſt multarum ætatum,& tamen vnica.

Antiquiſſimus Senatorum Pariſienſium, annoſiſſimus omnium Præſulum,vidiſti hunc mundum iuuenem,& vides ſenem,nec iuuenis ipſe nec ſenex; vidiſti annos antiquos,& vides nouos: vidiſti duas ætates,& illæ viderunt te, vidiſti interire per partes, & integer es:vidiſti eodem vultu quali nunc vides: mutaſti octoginta annos,nec illi mutarunt te.

Pinxit te olim pictor qualem nunc pingeret : idem eſt tabellæ vultus, & tuus: vnum eſt diſcrimen imaginis,& prototypi : ſenex eſt imago tua,nec tu ſenex:decolorauit illam tempus,nec decolorauit te,contraxit aliquas rugas quibus tu cares.

Dicitur Neſtor vidiſse tres ætates,& ter vixiſſe;heros heroum, & ſenex ſenum, ſemel homo, & ter ſapiens fuit: fluebat ex eius ore

ore mel quasi ex ape,apis attica erat, & Philemola Pylia.

Fabula erat Nestor, & tu historia es; Senator Senatorum, & Præsul Præsulum, superas Nestoris vitam, & sapientiam; vna in illo Sapientia erat, in te est plurima; vnilinguis erat, & tu trilinguis es;crederet te atticum Agamemnon,si te audiret; credidit te Ciceronem Roma dum te audiuit;audiuit te sæpè Aula, & te legit; & nunc dum ad Reges, & Principes scribis, mellea est oratio tua,& tu apis es Gallica.

Denique nihil in re senile est nisi sapientia,hæc tamen ita antiqua est vt sit etiam noua.

Gratulamur tibi antiquos annos, & optamus nouos; vidisti duo secula,optamus tertium;vnum est quod timemus ne te optet æternitas,hanc optamus tibi sed post plurima secula.

NOBILISSIMIS, ET ILLVSTRISSIMIS DOMINIS

DD. PRÆSIDIBVS, ET CONSILIARIIS

SENATVS DELPHINATENSIS.

SVPPLEX LIBELLVS.

CARERE templo non debet Collegium quod est Christianum;habuere quondam delubra Musæ dum erant profanæ; habere altaria debent dum sunt sacræ; & habere Gratianopoli debent in vrbe gratiarum; ingrata vrbs esset nisi gratiæ Musas adiuuarent,& sunt sorores.

Extabat ante paucos annos in Collegio templum,sed ligneum; assutæ abietibus abietes extruebant Deo ædem,sed syluestrem; amabat tamen ligneam domum faber Christus,& cui vltra stellas est empyreum palatium,habitare dignabatur intra abietes, & coli se patiebatur inter arbores.

Exedit tandem ligneas ædes vetustas,corrupit pluuia,succussit tempestas,euertit ruina, scilicet patebat omnibus iniurijs fragilis structura;penetrabat illam frigus,inflammabat æstus, laxabat humiditas, diluebat siccitas, nemo intra illam tutus erat nisi solus Deus; corruit tandem debile ædificium, impune tamen,& citra vitæ iacturam;nimirum nocere non potest domus, intra quam habitat Deus.

Or-

Orbatæ facris ædibus Musæ adorare coguntur in sacello non suo;habitat Musarum Deus in conductitia domo, inquilinus est alieni hospitij, & caret loco, per quem factus est omnis locus: quoque opprobrio simile est,adeò exigua est ædes, & angusta, vt excludat cultores quos inuitat,nec sufficit precibus publicis quæ vix est satis priuatis.

Exhauserunt se Musæ vt nouum templum Deo extruerent,expenderunt omnem assem suum, & penè obolum; nec puduit nobiles puellas, emendicare æs alienum post exhaustum suum: sed illud quoque nunc exhaustum est;nec licet amplius Musis esse mendicis; erubescunt ne erubescant,timent ne timeantur; nec tamen carere templo possunt nec Deo.

Intereà absistere cœptis coguntur egenæ virgines, sed inuitæ: pendent opera interrupta, minæque murorum ingentes, eductaque machina cœlo;obuia est iniurijs aeris pars seminuda templi, pluit,fulgurat,tonat intra ædem Dei;tutus intra ædes suas homo habitat, patet opprobrijs temporum templum Dei, & penè ipse Deus.

At hoc dedecus quoddam est vrbis vestræ;cur inquiunt aduenæ omnes abrumpitur opus publicum, & diuinum? esset hoc decus Gratianopolis nouæ: habet sua templa vrbs antiqua,carere templo non debet Gratianopolis noua: tres nobiles vici in hac nouæ vrbis parte triangulum efficiunt, esset hæc ædes trium linearum nobile centrum: hæc dicunt aduenæ omnes,idem dicunt ciues:at eæ sunt voces,& verba,mallem saxa esse,& marmora.

Quid faciant inopes Musæ quò eant nisi ad vos, ILLVSTRISSIMI PRAESIDES, ET SENATORES? vos extruendi templi consilium approbastis, & penè iussistis: vos auxilij nobilis spem fecistis: decreti vim habent verba vestra, nec lædi ab alijs debent nec à vobis: implorant supplices Musæ fidem quam dedistis; pars est Iustitiæ stare promissis: Deus ipse liberalis dum promittit,iustus est dum promissa reddit, & vos liberales,& iusti suppletis Deum,& penè dij estis.

Humillimæ,& addictissimæ Musæ Collegij Gratianopolitani, Anno Domini 1664.

DE

DE ELOGIIS GALLICIS.

QVAESIERVNT ex me aliqui an etiam linguas Gallica scribi Elogia possint; difficultatem facit genius linguæ natiuus, & purus, & qui similis indoli gentis, nec patitur nexus qui adstringant libertatem linguæ, nec acumina, quæ lædant puritatem fortassis tamen etiam in hac lingua scribi acutum aliquid potest;propono elogia aliqua Gallica,quæ si displicebunt lectori, omittat illa, si placeant legat: pati illa potest hic octauus liber qui miscellanea continet.

ELOGE DES LARMES.

QV'est-ce qu'vne larme? si c'est vne goutte d'eau, comment est-elle si pretieuse? Si elle est si pretieuse,n'est-ce pas vne perle? Si c'est vne perle, d'où vient qu'elle est fondue? Si c'est vn crystal,qui la congele, qui la dissout? Si c'est vne vapeur,qui l'eleue,& qui la fait descendre?Si c'est du sang,comment n'est-il pas rouge? Si c'est vne liqueur differente de l'eau, quelle est sa fontaine, & sa source?

Les larmes ont leur premiere naissance dans le cœur, il est leur pere,& elles sont ses filles,il s'ouure pour les conceuoir, il se ferme pour les enfanter,l'amour les concoit, la douleur les enfante; de sang elles passent en esprit, d'esprit en vapeur, de vapeur en eau; l'amour, & la douleur font tous ces changemens; c'est pour cela qu'elles sont chaudes,parce qu'elles sont affectueuses, & elles sont salees parce qu'elles sont ameres.

Le cœur est le pere des larmes, & le cerueau leur mere: Il faut le concours de cex deux parties pour leur production: l'imagination dans le cerueau connoist le mal, l'appetit dans le cœur le ressent, & se serre; en se fermant il enuoye des esprits au cerueau messagers de sa douleur, & tesmoins de sa passion; ces esprits se refroidissent dans le cerueau comme dans vn alambic, & deuiennient des larmes, le cerueau leur ayant donne la vie les enuoye dans les yeux pour y receuoir la lumiere.

Le cœur,& le cerueau sont les parens des larmes,les yeux sont leurs nourrisses; ils les recoiuent dans leurs veines;ils les esleuent

dans

dans leur sein ; il sont les mammelles de ce lait, les nacres de ces perles,les minieres de ce crystal, les sources de ces eaux, le tresor de cet argent liquide.

Les larmes sont pretieuses en terme de nature ; elles recoiuent l'estre du cœur, la vie du cerueau, la lumiere des yeux ; elles naissent de la joye, & de la douleur ; elles sont chaudes, & froides, ameres, & douces ; elles sont les filles de deux passions, & elles en sont les meres ; elles naissent de l'amour, & elles le font naistre ; elles viennent de la douleur, & elles la produisent ; elles pleurent, & elles font pleurer ; elles sont muettes, & eloquentes ; elles méuuent, & elles sont esmeues.

Les larmes sont nobles en terme de nature, elles le sont bien plus en terme de mœurs : toutes les vertus aiment les larmes, & elles sçauent toutes pleurer : la Foy pleure de ne voir pas encore ce qu'elle croit : l'Esperance soupire apres ce qu'elle souhaite: la Charite pleure de joye,la Penitence de douleur,l'Humilite pleure son neant : la Religion offre vn sacrifice de larmes : la Force donne des larmes de sang : la Iustice pleure, & fait pleurer : la Prudence regle les larmes,toutes les vertus pleurent sur les vices qui leur sont opposez.

Ie n'ay pas assez dit, Dieu mesme aime les larmes, & ne pouuant pleurer en qualite de Dieu, il s'est fait homme pour apprendre à pleurer : La Vierge a souuent pleure, on compte sept de ses douleurs, on ne peut pas compter ses larmes. Tous les Saints ont donne des larmes: les Martyrs des larmes de sang, les Vierges des larmes de lait,les Confesseurs des larmes de zele, & de penitence: les Anges de paix pleurent dans l'Escriture : si les Demons eussent pleure ils seroient encore Anges:& si les pecheurs eussent voulu donner des larmes,il n'y auroit point d'Enfer ny de damnez.

ELOGE DV GRAIN.

IL n'eſt rien dans la nature plus petit qu'vn grain, il n'eſt rien de plus grand; il n'eſt rien de plus vil, & rien de plus precieux; il n'eſt rien qui ait moins d'apparence, & plus d'effet: le grain eſt vn treſor caché, vn miracle ruſtique, vn prodige familier, vn ſecret connu & caché, vn myſtere de la nature.

Laboureurs quand vous ſemez vos grains, vous ſemez des miracles, & vous n'y penſez pas: quand vous cultiuez la terre, vous cultiuez des prodiges: quand vous moiſſonnez vous cueillez des merueilles: voſtre condition eſt miraculeuſe, & vous l'eſtimiez baſſe,& raualee,vous vous trompiez.

Voulez-vous voir la grandeur, & l'excellence du grain: le Sauueur dans l'Euangile dit,que le Royaume du Ciel eſt ſemblable à vn grain: Il faut que le grain ſoit bien grand pour egaler le Ciel: C'eſt trop peu dire,le Sauueur luy meſme ſe compare à vn grain; il eſt tombé dans le ſein d'vne terre Vierge, comme vn germe de vie; il en eſt ſorti comme vn eſpy fecond, il a eſté mortifié,& moulu en ſa Paſſion pour ſe changer en pain de vie: Ce n'eſt pas encore aſſez, le Sauueur dit que ſon Pere eſt vn Laboureur, il a ſemé au dedans de ſoy ſon Verbe comme vn beau grain, & au dehors toutes les creatures: Laboureurs voſtre fortune eſt plus noble que vous ne penſiez pas. Dieu eſt vn Laboureur.

C'eſt la grandeur du grain par comparaiſon, voulez-vous voir ſa grandeur en luy meſme: Ce petit grain paroiſt ſec, & il eſt bien fertile: il paroiſt mort & il cache la vie:mais s'il cache la vie, comment eſt-il mort? & s'il eſt mort, comment a-il la vie? Il eſt mort en ſoy, il vit par vn germe de vie qu'il a chez ſoy: Il paroiſt pauure, il cache chez ſoy vn treſor, cent grains ſont cachez en ſon ſein: Il eſt vn,& il eſt pluſieurs, il eſt grain, il ſera eſpy, il a chez ſoy le principe de ſes grandeurs, il eſt grand en ſes productions eſtant petit en ſoy.

Mais ce qui eſt merueilleux, il faut que ce grain meure en ſoy pour donner la vie,& s'il ne mouroit pas il ne ſeroit pas vn principe de vie: Merueille il faut que la vie naiſſe de la mort, il faut que ce grain tombe pour ſe releuer,il faut qu'il ſe cache pour paroiſtre, il faut qu'il meure pour reſſuſciter: Heureuſe mort,puis qu'elle donne la vie! heureux grain de perdre vn eſtre pour en recouurer pluſieurs, de ceſſer d'eſtre grain pour deuenir eſpy,

de

de mourir vne fois pour viure autant de fois qu'il produira de grains.

Le grain est merueilleux: il n'est pas moins vtile, puis qu'il nous nourrit, & nous donne la vie; le grain deuient farine, cette farine est changee en pain, ce pain se change en chair, & il deuient vne partie de moymesme: Ie dois ma vie à ce grain; ma chair est formee de ces grains, & ie suis tout composé de grains.

O homme apprens les obligations que tu as à ce grain, tu ne peux pas le mespriser sans mespriser ta vie; tu ne sçaurois t'aimer sans aimer ce qui te donne la vie; ce grain meurt pour te faire viure, tu dois ta vie à sa mort; tu ne sçaurois luy vouloir mal, sans te hair toy mesme.

Mais ie ne sçay ce que ie dois plus admirer en ce grain, ou son malheur en ces changemens, ou le bonheur de sa fortune parmy ses infortunes: pour estre changé en farine il faut qu'il soit moulu, pour estre changé en pain il faut qu'il soit paistri, pour estre changé en chair il faut qu'il soit masché, & digeré: Mais ces souffrances sont bien recompensees, il deuient chair, il deuient homme, & ayant esté sans ame quand il estoit grain, ayant vescu en plante quand il estoit espy, il vit d'vne ame raisonnable estant changé en homme.

Pour comble de son bonheur il entre dans les greniers de l'Eternité, *triticum autem congregate in horreum meum*, apres tant de morts il deuient immortel, apres tant de corruptions il est incorruptible, du grenier de la terre il entre dans le grenier du Ciel, il est compté parmy les richesses du Paradis, & apres auoir seruy à la table des hommes, il sert à la table de Dieu.

ELOGE DE L'EAV ET DV VIN.

IL semble que l'eau est bien plus excellente que le vin, elle est vn noble Element, & le vin n'est qu'vn mixte, elle est vne maistresse piece de la nature, & le vin n'en est qu'vn adioint: sans l'eau il ny auroit point de monde, & il seroit plus sage sans le vin.

Bien dauantage, Dieu produisant les especes des creatures dans les six premiers iours de la naissance du monde, s'oublia de produire le vin; cela veut dire que le vin n'est pas vne espece beau-

coup

coup parfaite,ou beaucoup necessaire ; Dieu regarda au sixiesme iour son ouurage,& il vid que tout ce qu'il auoit fait estoit bon, il ne vid point de vin,le mond en son premier age s'est bien passé de vin,& il ne s'est pas pu passer d'eau.

C'est la noblesse de l'eau dans la comparaison du vin : voulez-vous voir sa noblesse en elle-mesme;l'eau est trop noble pour estre toute sous la Lune, l'Escriture dit qu'il y a des eaux sur les Cieux:les eaux au commencement occupoient tout le monde,les Cieux en ont este formez, & ils en retiennent encore l'azur,& la couleur, elles sont demeurees sur les Estoiles, comme en vn lieu digne de leur noblesse:Dieu fit vn Firmament au milieu des eaux pour les separer,non pas pour les exclurre : Les autres Elemens n'ont qu'vne place dans la nature,l'eau est si noble qu'elle est sous le Ciel,& dessus;elle occupe deux places,elle fait quasi deux Elemens, & elle a fait quasi toute la Nature en son commencement.

Ce que l'Escriture adiouste est encore plus illustre, *Spiritus Domini ferebatur super aquas*, il faut que l'eau soit bien forte pour soustenir vn Dieu.Cet Esprit diuin estoit porte sur les eaux il y estoit comme dans vn Siege pour y loger, comme dans vn Throne pour y regner, comme dans vn Char de gloire pour y triompher: Il y estoit comme vn vent pour les remuer,comme vn zephire pour les cresper,comme vn esprit pour les rendre fecondes, il y estoit comme vn Architecte y desseignant les parties du monde: C'est trop peu, come les disposant à l'estat de la Grace, comme les preparant pour seruir de matiere au plus noble des Sacremens.

Et c'est icy la grande louange des eaux,elles sont la matiere du Baptesme:Elles sont si pures qu'elles lauent les impuretez du peche, elles sont si saintes qu'elles produisent la saintete, elles sont les meres de la graces,& des vertus: C'est vn grand honneur aux eaux de loger sur les Cieux,& parmy les Estoiles: mais c'est bien plus,estre sur toute la Nature en produisant la Grace.

Voila les eloges de l'eau: Apres tout,le vin est bien plus noble; il est vn mixte, & l'eau vn Element, & c'est en cela mesme qu'il est plus noble: il assemble en soy toutes les qualitez de tous les Elemens pour estre vn abbrege de ce qu'ils ont de plus parfait;le vin est coulant comme l'eau,il est subtil comme l'air,il est ardent comme le feu,il est fort comme la terre.

Dieu ne produisit pas le vin au commencement du monde, ce premier age n'en auoit pas besoin,ou il n'en estoit pas capable: Il

falloit

falloit vn Noe pour l'inuenter, & il surmonta son Autheur; il faut que le vin soit bien fort, il surmonte le Reparateur du monde: Noe auoit resisté à vn deluge d'eau, il est vaincu par vn peu de vin.

Ie ne m'estonne pas si les trois courtisans du Roy Assuerus mirent le vin au rang des choses les plus fortes: Il y en eut vn qui prefera la verite, mais le vin est plus fort que la verite mesme; il la cache, il la noye, il l'eueille, il la fait reuiure: Bien plus, le vin est l'inuenteur des sciences, qui sont les filles ou les meres de la verite.

Mais la plus grande louange du vin se doit prendre du Sauueur: Le vin a l'honneur d'estre change en Sang au sacrifice de la Messe, & de faire vne partie de la vie d'vn Homme-Dieu: Le Sang du Sauueur prend les liurees du vin, la couleur, le goust, & la saueur; l'eau a bien quelque part au Sacrifice, mais on en mesle peu; & ce peu n'est qu'vne matiere moins principale du Sacrifice; aussi elle represente les foiblesses de l'homme, & le vin la diuinite du Sauueur.

Enfin à la Nopce de Cana l'eau est changee en vin, & non pas le vin en eau: Or le changement ne se fait pas en vne chose moindre, autrement ce ne seroit pas vn miracle, mais vne corruption: Le vin est le premier des miracles du Sauueur, & il sera le dernier; il abbreuuera les bienheureux, il sera les delices du Paradis, & il sera serui à la table de Dieu.

ELOGE DV RIEN.

IL n'est presque rien en la Nature plus difficile que le Rien: Il est difficile à expliquer, il est difficile à connoistre, il est difficile à faire, il est difficile à louer, & cependant il est bien louable, puis qu'il sert à preuuer l'existence de Dieu.

Le Rien est difficile à expliquer; pour l'expliquer il faut dire que c'est vne negation de ce qui est; dire cela c'est dire quelque chose: Il faut donc dire quelque chose pour dire rien: Il faut expliquer ce qui est, pour dire ce qui n'est pas: il faut des paroles qui signifient pour ne signifier rien: Il semble qu'il vaudroit mieux se taire pour expliquer le rien, mais si on se taisoit on ne l'expliqueroit pas; il faut donc parler pour dire le rien, & c'est ce qui est difficile.

Le Rien est difficile à expliquer, parce qu'il est difficile à connoistre: Voulez-vous voir la difficulte: on demande en Theologie si Dieu connoist le rien: s'il le connoist, il est donc intelligible: s'il est intelligible, il a donc les proprietez de l'estre: s'il a les proprietez de l'estre, il est donc quelque chose, il n'est douc pas vn rien: Et certes s'il est connu de Dieu, il est donc represente dans l'Essence de Dieu comme dans vn miroir, elle est donc le miroir du rien: & cependant elle est le miroir des estres.

Le Rien est difficile à connoistre, il est bien plus difficile à faire: Ceux-là mesmes qui dient que Dieu peut connoistre le rien, dient que Dieu ne le sçauroit faire: s'il le faisoit il seroit vn ouurage da Dieu: si c'estoit vn ouurage il seroit quelque chose: & si c'estoit quelque chose, ce ne seroit donc pas vn rien, *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil*, il a fait toutes choses: il n'a pas fait le rien, aussi le rien n'est pas vn effet, c'est vn defaut, il ne faut pas agir pour le faire, il faut faillir.

De là il suit que le Rien est difficile à louer, l'objet de la louange est la bonte, ou la beaute, le Rien n'a ny l'vne ny l'autre: s'il estoit bon ou beau, il seroit donc vn estre, il ne seroit donc pas vn non-estre, il ne seroit donc pas vn rien: Et s'il est la negation de l'estre, il n'est donc pas louable: l'estre est louable, donc le non-estre ne l'est pas.

Nonobstant tout cela le Rien est louable, puis qu'il sert de matiere à Dieu pour operer; s'il n'y auoit point de rien, Dieu ne seroit pas Createur; creer c'est extraire quelque chose du rien: le rien est le terme de depart d'où le monde est sorti, & il est le terme d'abord où la nature retomberoit, si elle n'estoit soustenue des doigts de Dieu. Enfin la Theologie se sert du rien pour preuuer l'Existence de Dieu: il y a des creatures, elles ne se sont pas produites elles-mesmes, elles viennent du rien: il y a donc vn Dieus qui les a tirees du rien.

***

ELO-

ELOGE DE LA VOLONTE.

LA Volonte eſt vne puiſſance aueugle, & clairuoyante; elle ne voit rien, & elle voit tout; elle ne voit rien auec ſes lumieres, elle voit tout auec les lumieres d'autruy. L'entendement eſt ſon flambeau, il va deuant, & elle ſuit, ou pluſtoſt elle ſuit, & elle va la premiere: elle conduit & eſt conduite: elle recoit les ordres, elle les donne; elle recoit la lumiere, elle gouuerne le flambeau.

La Volonte eſt vne puiſſance libre, elle veut, & elle ne veut pas: elle veut, parce qu'elle veut; elle ne veut pas, parce qu'elle ne veut pas; elle eſt la raiſon de ſon vouloir, & de ſon non-vouloir; elle en eſt la ſource, & le principe; elle ſuſpend ſon action, elle la pouſſe; elle donne ſon conſentement, elle le refuſe; elle choiſit entre deux contraires ſans contrariete, dans la contradiction ſans contredit: Et c'eſt en cecy que conſiſte ſa liberte, choiſir le bien ou le mal, le meilleur ou le pire, la vie ou la mort, l'action ou le repos; choiſir ſans contrainte, agir ſans violence: eſtre maiſtreſſe de ſon action, & de ſa ceſſation, agir n'agiſſant pas; exercer ſa liberte ſans rien faire: eſtre auſſi libre dans le repos que dans le trauail, dans l'action que dans la ceſſation.

La Volonte eſt vne puiſſance ſi forte qu'elle ne peut pas eſtre forcee: elle eſt libre dans la captiuite, desliee parmy les fers, hors de priſon, dans la priſon: Dieu meſme ne la peut pas contraindre, il peut bien luy deſnier ſon concours, ſans lequel elle n'agira pas: il ne peut pas faire auec ſon concours qu'elle veuille ce qu'elle ne veut pas, ou qu'elle ne veuille pas ce qu'elle veut: il faut qu'elle veuille ce qu'elle veut, autrement il y auroit de la contradiction, ſon vouloir ſeroit ſon non-vouloir, elle voudroit ce qu'elle ne veut pas, & elle ne voudroit pas ce qu'elle veut.

La Volonte eſt vne puiſſance imperieuſe: elle commande aux ſens exterieurs d'vn empire domeſtique; elle commande aux autres puiſſances d'vn empire politique: elle applique les autres puiſſances, & elle les retire; elle commande leurs actions, & elles les ſuſpend, & non contente de commander aux autres, elle commande à elle-meſme; elle eſt ſa maiſtreſſe, & ſa ſeruante, ſa ſuperieure, & ſa ſujette; elle donne la loy,

& elle la recoit ; elle eſt emperiere, au dehors ; & Reine au dedans.

La Volonte eſt le ſujet des paſſions, mais non pas la ſujette : ſi les paſſions ſont des vents, elle les peut appaiſer ; ſi elles ſont des orages, elle les peut calmer : ſi elles ſont des feux, elle les peut eſteindre ; l'amour eſt violent, elle le peut regler ; la haine eſt farouche, elle le peut appriuoiſer : le deſir va viſte, elle le peut arreſter ; la fuite arreſte, elle la peut pouſſer : la ioye ouure, elle la peut reſſerrer ; la douleur abbat, elle la peut releuer : l'eſperance flatte, elle la peut detromper ; le deſeſpoir tue, elle le peut animer : la cholere emporte, elle la peut addoucir ; l'audace enleue, elle la peut retenir.

Cette Volonte eſt ſi noble que Dieu la traite auec quelque ſorte d'honneur : Il en eſt amoureux, parce qu'il la fait belle : il la reſpecte, parce qu'il la fait puiſſance : il ne la veut pas forcer, parce qu'il la fait libre : Il la pourſuit auec ſes graces, il la careſse par ſes preſens, il la flatte par ſes careſses : il l'aime comme vn preſent de ſa bonte, il la regarde comme vne image de ſa liberte, il l'eſtime comme vn chef-d'œuure de ſa puiſſance, il eſpie de ſes inclinations, il obſerue ſes affections, il la preuient de ſes graces pour la faire venir, il coopere auec elle pour la faire operer, il continue pour la faire perſeuerer, il la laiſſe agir librement pour la faire meriter, il la laiſſe meriter pour la recompenſer.

ELOGE DE DIEV.

LE ſcauant Cuſanus en vn beau Dialogue de la Diuinite, appelle Dieu d'vn beau nom, *Deus eſt ipſum poſſeſt*: ce mot ſemble barbare, & il eſt bien myſterieux, il veut dire que Dieu eſt tout ce qu'il peut eſtre, il a tout ce qu'il peut auoir, il eſt auſsi riche qu'il le peut eſtre, il ne peut pas eſtre rendu plus grand, il ne peut pas ſe faire plus grand luy meſme, il peut tout ce qui eſt poſſible, il ne peut pas pouuoir dauantage : il eſt tout acte, & tout pouuoir, il eſt la puiſſance meſme, *eſt ipſum poſſeſt*.

Dieu eſt vn acte pur, *Deus eſt actus purus*, il eſt ce qu'on peut

peut conceuoir de meilleur, il est le sur-Estre, la sur-Bonté, la sur-Sagesse, la sur-Puissance : Il est la pureté mesme de l'estre, la pureté du bien, & la pureté des perfections : il exclud par sa pureté toute sorte de puissance obiectiue, il n'a iamais esté possible, il a tousiours esté, il n'a iamais eu la priuation de ce qu'il a : Il exclud toute sorte de puissance receptiue, il n'a iamais rien receu de personne, & il n'a rien receu de soy ; Il est necessairement ce qu'il est, il a essentiellement ce qu'il a. Il est vn acte pur en terme de nature : il est la pureté mesme en terme de mœurs.

Deus est ens per essentiam. Ce ne sont pas deux mots ny deux pensées : l'Essence de Dieu est son existence, & son existence est son essence : cette essence ne precede pas l'estre, autrement en ce premier signe d'antecession elle seroit possible, elle ne seroit donc pas vn acte pur, & puis en ce premier signe elle ne pourroit pas agir, parce que l'agir suppose l'estre : Il est donc toute essence,& tout estre,& il appelle cela son nom : *Ego sum qui sum*. Ie suis celuy qui suis,ie suis l'estre mesme, mon essence est mon estre, & mon existence mon essence.

Deus est purissimum simplex, dit saint Bernard ; Dieu est la pureté de la simplicité : cette simplicité de Dieu exclud toute sorte de compositions, Dieu n'est pas composé de matiere, & de forme, ces deux parties sont imparfaites, elles feroient vn Dieu imparfait : il n'est pas composé de nature, & de suppos, & encore qu'il y ait trois subsistances en Dieu, elles sont identifiées auec l'essence, autrement comme il y a trois Personnes il y auroit trois Dieux : il n'est pas composé de substance, & d'accidens, les accidens supposent la substance : Or ce qui suppose Dieu n'est pas Dieu : Il n'est pas composé d'acte, & de puissance, il est vn acte pur : Il n'est pas composé d'essence, & de proprietez, ses attributs appartiennent à son essence, & son essence est formellement ses proprietez : Il n'y a point de distinction actuelle dans tout ce qui est absolu en Dieu : Il y a bien vne distinction virtuelle, mais en cela mesme qu'elle est virtuelle, elle est vne mesme realité auec Dieu. Il y a vne distinction actuelle entre les Personnes, mais les personalitez sont identifiées auec la nature,il y a trois suppos en Dieu,& il n'y a pas trois Dieux.

Deus est centrũ,& corona entiũ:Il est le fondemẽt,& la base des estres,au dessous de Dieu il n'y a riẽ qui ne soit soustenu de Dieu;

Il est les sommet des estres, il n'y a rien pardessus Dieu : Il est la longueur, & la latitude des estres, il n'y a rien au delà de Dieu : Il est au dessous des estres pour les supporter, au dessus pour les gouuerner, à l'entour pour les enuironner, au dedans pour les animer, au dehors pour les couronner.

Deus est ens à se, Dieu est vn estre de soy-mesme, vn estre premier, primitif, independant : Dieu n'a point receu son estre d'ailleurs, il ne l'a pas receu de soy-mesme, il ne le doit à personne, il ne le doit pas à soy, il est independant de tout autre, il ne depend pas de luy-mesme : il à fait toutes choses, il ne s'est pas fait luy mesme ; il est la fontaine de sa fontaine, le fleuue de son fleuue, l'ocean de son ocean, la source de sa source : Il est independant, il est l'independance mesme, & cette independance est la difference de Dieu : Qu'est-ce que Dieu? vn estre independant, vn estre de soy-mesme.

DE ANAGRAMMATE.

NEGANT plerique dari ſcientiam Anagrammatis,& totum hoc negotium laborem non artem, & fortunam appellant non doctrinam: ſcilicet nihil aliud eſſe volunt Anagramma, niſi ruinam nominis vnius,atque ex hac ruina ortum alteriùs; at dari non ſolent præcepta ruinæ, ſed ſtructuræ, & nos ædificamus ex arte non deſtruimus.

Malunt alij dari artem Anagrammatis, cuius etiam præceptiones aliquas tradunt: Ego rem facilem attingo magis quam explico.

I.

In Anagrammate ita debet inuerti nomen mutatum vt nulla ſyllaba maneat integra in nomine mutante; alioqui imminutum Anagramma erit non integrum.

II.

Tot debent eſſe literæ mutantis nomini quot mutatis, neque hac in re licentia quærenda eſt. Ne ars alioqui facilis cuilibet ingenio ſit obuia.

III.

Nomen mutans explicare debet naturam nominis mutati, aut ſingularem aliquam eius affectionem, alioqui nomen alienum erit non proprium.

IV.

Nomen mutatum vnicum eſſe debet aut alterum, mutant tamen aliqui plura ſimul vocabula, atque ex ea nominum ruina eliciunt ſenſum aliquem vnum: at hoc ſæpè hyperbatum eſt, ſæpè fortunæ magis negotium quam doctrinæ.

V.

In Anagrammate diphtongus per diæceſin ſeparari poteſt, & per ſynæreſim duæ vocales in diphtongum poſſunt coaleſcere.

VI.

Addi poteſt Epigramma Anagrammati,vt illud explicet,vel illuſtret: Et ſæpè plus ingenij habebit Epigramma,plus Anagramma negotij .

ANAGRAMMA.

Euchariſtiæ Sacramentum.
Chara Ceres mutata in Ieſum.

EPIGRAMMA.

NE dubites viuum pani ſuccedere corpus,
Mutari cererem nominat ipſa Ceres.

ANAGRAMMA.

Maſarini.
Ars animi.

EPIGRAMMA.

SPonte ſua mentes hominum, non arte reguntur,
Hac tamen ars paucis cognita, nota tibi eſt.

DE EPITAPHIO.

EPITAPHIA ab Elogijs materia diſtant,& ſæpe forma, nomen ipſum materiam adſtringit ad luctum, & formam ipſam lugubrem facit.

Quadruplicis ferè generis diſtingui poſſunt.

Primum genus purè hiſtoricum, nomen defuncti, patriam,Parentes,officia,& annos ætatis declarat magis quam laudat:talia ferè erant antiqua Epitaphia, quibus pleni ſunt ſepulcrales tractatus. Et nos libro ſexto huius operis aliqua inſeruimus pag. 335.

P.M.

P. M.
M. OPPI. Placidi.
Har. Prim. de LX.
Cui locum sepultu.
Ordo Sanctissim. Lugd. dedit.

Tale est illud Reginæ Amalasunthæ apud Cassiodor.

Casta vixit.
Lanam fecit.
Domum seruauit.
Quam multis laus ista deest.

Secundum genus admiscet sententiam aliquam Ethicam, & acutam.

STA VIATOR ET LEGE.

Fui non sum
Es, non eris
Syluius Palladius.
Qui
Vt moriens viueret,
Vixit vt moriturus.
Abi
Disce mori, & viuere.

Tertium genus est ænigmaticum est: tale est quod sequitur.

Hoc est sepulcrum
Intus Cadauer non habens,
Hoc est Cadauer
Sepulcrum extra non habens,
Sed
Cadauer idem est ac sepulcrum sibi.

Quartum genus vix ab Elogio differt nisi forte materia, quæ in luctum desinit, & vocari solet Elogium lugubre: talibus Epitaphijs plenus est liber quintus huius operis, attexo tria Gratianopoli edita an. 1664.

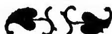
STA

STA VIATOR, ET LVGE.

Hic iacet Vir magnus publicis lacrymis dignus,
Nemo illum nouit, qui illum non luxerit;
Tota hominis indoles erat, bonum esse;
Nemo hominem rogauit cui benè non fecerit,
Sapè ipse quæsiuit cui faceret bene.
Homo opulentus, & Præses,
Ita hominem diuisit, & Præsidem,
Tota homini s vita beneficentia,
Tota Præsidis, Iustitia fuit.
Quæris hominis nomen, iam audisti,
Præses erat dignitate, & oris specie,
Dixisses ex solo aspectu Præsidem esse.
Penè morbum, & mortem terruit, dum aspexit,
Mortem ipse dum sensit, non timuit,
Ruri morbo tentatus valedixit delicijs suis,
Atque vt erat lepidus penè versibus lusit.
Reportatus domum, rogauit filium, vt id præstaret Patri,
Quod ipse præstiterat moribundo Parenti,
Nec ille deseruit morientem, & penè sequi voluit.
Clausit paternos oculos, & penè suos,
Relictus est superstes, ne totus Pater interiret.

ABI VIATOR.

Superest paruus cinis ex magno Præside,
Et tu olim cinis eris, & minor cinere.

STA VIATOR ET LEGE.

Ars artium est scire mori,
Pauci scimus quod omnes facimus.
Sciebat hanc artem D. GVILLELMVS DE SAVTEREAV,
In Senatu Delphinatus nobilis Consiliarius,
Semel moriturus, sæpè per partes obierat,
Obijt media parte sui cum uxorem amisit.
Alteram vitæ partem varij abscessus corruperant.
Nascebatur vnus ex altero, & singuli mortes erant.
Per eas mortes vir sapiens edíscebat mori;
Nemo pluries mortuus est, nemo melius semel.
Quæris qualis fuerit vita ante tot mortes,
Cogita virum æqualem purpura, & maiorem, talis fuit.
Qui neque iustitiam vendidit, neque emit, talis fuit;
Qui fauorem non timuit, & quem fauor timebat, talis fuit,
Qui Cæsarem Cæsari, & Deo reddidit Deum, talis fuit.
Talem æstimauit Aula, & iudicem non semel elegit;
Talis Aulico Regio Lugduni ius dixit,
Talis ius dixisset Regi ipsi.
Tali tamen mors seuera ius dixit,
Et dicet tibi.

ABI VIATOR ET DISCE MORI.

Timendum est errare semel, vbi nemo bis errat.

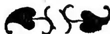

STA

STA VIATOR.

Tangit te hæc iactura quæ est publica.

HIc *iacet* D.I. DE VICELIEV,
Regiarum causarum generalis Patronus.
Arbitratus se esse Regis Aduocatum, & Regni,
Temperabat Regia iura publicis, & publica Regijs;
Nec publica tantum iura defendit, sed priuata,
Neminem accusauit nisi nocentem,
Sæpè etiam excusauit nocentes,
Vt posset excusare reddebat innocentes:
Eloquentiam hominis probant multa quæ scripsit,
Nulla est materia quæ eruditum non fecerit,
Nulla est quam ipse non erudierit:
Faciebant omnes scientiæ eloquentem,
Ipse omnes scientias faciebat eloquentes.
Nec humana tantum sciuit, sed diuina,
Idem Orator humanus, & penè Theologus,
Ratus iniurias diuinas esse Regias,
Vtrasque accusauit Aduocatus Regis, & Dei.
Vt posset accusare scelera, ipse purus sceleris fuit,
Nemo appellauit iniustum etiam dum seuerus fuit.
Sola mors accusauit lenitatis, quod sæpè morti pepercerit,
At hæc ingrata crudelitas est,
Parcere homini debuit, qui sæpè morti pepercerat.
Decepta tamen mors est, inuenit immortalem dum peremit,
Scilicet exhausta carne, sola mente viuebat,
Atque hæc immortalis, non interiuit, sed exijt,
Et cœlo assueta, quò ire consueuerat, eò iuit.
ABI VIATOR, *& futurus æternus,*
Inchoa æternitatem intra tempus.

MI.

MISCELLANEA SVNT QVÆ SEQVVNTVR, EPITAPHIA, VEL ELOGIA,

ADAMVS.

HIc *sine Patre, & Pater omnium;*
Hic natus non genitus,
Hic vir antequam Infans,
Hic coæuus mundo, & senior,
Anno mundi primo, annos terdenos habuit.
Coniugem nactus ex se natam,
Ab illa decepta ipse deceptus,
Vterque malum ex malo didicit.
Fecerat eruditos Deus, & scientes bonum,
Fecit ignaros dæmon dum docuit malum.
O si Eua non audijsset serpentem!
O si Adamus non audijsset vxorem!
Vterque felix fecisset nos felices,
At vxor virum, vir vxorem,
Vterque nos perdidit.
Fecisset immortales arbor vitæ,
Fecit mortales arbor scientiæ,
Miseram fecit posteritatem miser pater.
Iacet intra hunc tumulum,
Qui tumulo carere poterat,
Ante hominem puluis, & cinis,
Post hominem puluis, & cinis est.

ABEL

A B E L.

AVDI Viator, hoc ſepulcrum clamoſum eſt,
Vocem habet ſanguis effuſus,
Abel mortuus adhuc vocalis eſt.
Paſtor erat ouium, & ouis paſtorum,
Lacte pecudum veſcens non carne,
Nutricius Gregis ſui, & alumnus,
Collactaneus erat virtute, & indole,
Sed audi pietatem Paſtoris,
Pulcherrimas quaſque oues eligebat in victimam,
Et ouantes oue ſponte victima erant,
Pius Paſtor oues reddebat penè pias.
Placebant Cœlo victimæ Abelis non Caini,
Nimirum iſte victimarum vitia offerebat non victimas.
Tabeſcens inuidia fratrem virtutis victimam fecit,
Et ſe victimam ſceleris ſui.
Nec mora vindex conſcientia, & carnifex culpa,
Terrent ſceleratum, & ipſe ſe terret,
Neque vltra ſe ferens reus, & iudex,
Ibi & alibi, vbique & nullibi,
Apud ſe, & extra ſe erat.
Denique exoſus omnibus, & ſibi,
Primus inferos fundauit, & incoluit,
Abel ingreſſurus Cœlum cum patebit,
Limbum incolit ſuburbium Cœli.

NOE-

NOEMVS.

ADES VIATOR.

ET ruente mundo, sub Noemo ne metue.
Hic primæ ætatis vltimus, & secundæ primus,
Supposuit se cadenti mundo,
Et dum retinere totum non potuit, partem seruauit.
Hoc tempore eò impuritatis mundus venerat,
Vt nisi diluuio purgari non posset.
Centum annis Noe præco irati Dei,
Ex arca quasi ex tripode prophetabat minas,
Derisa est ab impijs arca, & faber arcæ.
Desperata salute omnium prouidit saluti paucorum,
Spes mundi ad octo animas redacta erant,
Inclusit Noemus eas reliquias nec mundus arcam impleuit.
Interea ruere imbribus Cœlum vt terras obruat,
Breui cœlestes aquæ additæ nostris geminum mare fecere,
Breui omnia Elementa pontus,
Et tota natura chaos antiquum fuit.
Breui interijt quidquid erat extra arcam.
Sola arca sine velis, & remis
Ibat secura supra oceanum, & penè supra mundum.
Denique suffocatis sceleribus placatus Deus,
Iniuit fœdus cum Noemo de Aquis non de flammis,
Noemus vir duarum ætatum,
Vidit mori mundum vnum, & nasci alterum,
Ipse reparator mundi, & penè sui
Ex arca quasi ex altera matre,
Substituit nouum mundum, & penè genuit:

ABI VIATOR.

Et ne timeas flammas, time vndas.

ABRAHAMVS.

SCRIBAT Elogium Abrahami Magnus Orator Ambrosius,
Et laudari meretur vir magnus verbis melleis.
Vir plane magnus Abrahamus, & nemo ante illum maior;
Eum Philosophia votis suis æquare non potuit,
Minus est quod illa finxit quam quod iste gessit;
Præuenit factis dicta sapientum,
Et quod illi dixerunt, iste gessit;
Exire iussus ex Chaldæa cui sydera Deus erant,
Exiuit, & secutus est Authorem syderum Deum,
Nec sine mercede, cui Deus ipse merces fuit.
Tres aliquando vidit, & vnum adorauit,
Tres erant atque; ex tribus vnus,
Olim erat Abrahami Nepos, & anus.
Extendit nomen Abrahami Deus,
Et vnde cresceret, adiecit de suo.
Auctus filio, & iussus immolare spes suas,
Credens supra fidem, & sperans vltra spem.
Cæca obedientia, & oculata,
Id parabat facere quod facturus erat Deus.
Inuidit homini hoc priuilegium Deus,
Prohibuit ne id faceret, quod erat ipse facturus;
Reseruauerat sibi hunc honorem, Pater æternus,
Patrem esse, & vnigenitum immolare.
Nec minus fortis Abrahamus quam pius fuit,
Ex trecentis vernaculis collegit exercitum, & Reges vicit,
Quod fecere trecenti Spartani minus fuit;
Agnouit in Abrahamo Deũ Rex Salem, & decimas obtulit.
Habuit, & sinum Abrahamus, & Pater, & Mater fuit,
Excipiebat hoc sinu iustos, & amicos Dei,
Excepit seipsum Pater, & proles sui,
Aperuit eum sinum Christus, & mutauit in Cœlum.

ISAA-

ISAACVS.

PONE GENV VIATOR, ET NE PONE.

IMPERATVR *victima in Monte Moria, & prohibetur,*
Prohibetur sacrificium, & peragitur:
Latet sub vno Sacerdote, Sacerdos alter,
Latet sub vna victima, victima altera.
Sacrificium facit qui prohibet,
Immolat filium, qui filium immolari vetat.

AVDI MYSTERIVM.

Iam montem Abrahamus conscendit, & Isaacus,
Ille gladium ferens, iste lignum;
Iam ara posita est, & supra aram stat victima,
Iam stringitur gladius, iam ceruix nudatur,
Iam sacrificio flamma pralucet,
Iam inter labra victima est anima,
Iam nihil deest morti nisi mors ipsa.
Ecce tibi reuocat imperium Deus,
Et gladium Abrahamus,
Compensatur tamen voluntas Abrahami,
Et votum sacrificij sacrificium est:
Iterum fit Pater Abrahamus,
Iterum Isaacus nascitur.
Falleris Viator, audi iterum.
Fit sacrificium in Monte Moria,
Moritur Agnus, & sub Agno Deus,
Facit Deus quod prohibet fieri ab homine,
Immolat non Isaacum, sed filium,
Deus Sacerdos, & homo Deus victima est.
Abi Viator, & adora.

IACOB.

INTRA *vterum matris luctantur gemelli,*
Et duobus liberis mater vna non sufficit,
Nondum nati de natu iam disputant,
Exit secundus Iacob, breui primus futurus,
Emit priuilegium vili esca, & frater vendidit.
Benedictionem quoque mysterio acquisiuit, non mendacio,
Exciderat Maioratu frater, cum illum vendidit.
Victor fratris, ausus est luctari cum Deo,
Et penè æqualis æmulus, nec victor, nec victus,
Missionem ab æmulo accepit, & dedit.
Ipse etiam hominis somnus mysterium fuit,
Scalam vidit vtraque parte attingentem Deum,
Impositus erat fastigio Deus, & basi suppositus,
Medij Angeli, à Deo ascendebant ad Deum,
Ibat cum Angelis Iacob, & penè Angelus erat.
Pastor inter oues, & ouis inter Pastores,
Fecit locupletem Labanum, & se diuitem,
Deceptus in Lia *amauit tamen vxorem & fraudem,*
In Rachele coniugium amauit, & mysterium.
Duodecim liberorum, & totidem populorum Pater fuit:
Bis mortuus, in duobus dum illis caruit,
Bis reuixit dum illos inuenit:
Denique moriturus diuisit filijs terram adhuc non suam,
Scripsit testamentum futurarum rerum mysterium,
Vidit fines temporis, & limites æternitatis,
Vidit Nepotes futuros, & inter illos Nepotem Deum.

MO-

MOSES.

HIC vt homo natus penè vixit vt Deus,
Naturæ filius, alumnus Prouidentiæ fuit,
Hæc exposito inter aquas nauis fuit, & nauita,
Hæc adoptauit in Regium infantem, & penè in Regem,
Hæc abduxit ex Aula, & in Aulam reduxit.
Hæc pastorem ouium fecit, vt faceret pastorem hominum,
Audi Pastoris fortunam plusquam humanam.
Vidit ardentem rubum inter ignes integrum,
Audiuit ex rubo loquentem Deum, & penè vidit:
Ex Pastore Legatus Dei, & Deus Pharaonis,
Vt Regem vinceret, muscas & ranas milites fecit,
Afflictum duodecim plagis, neque adhuc victum,
Oppressit toto mari non vltra vincendum.
Ne quis de naufragio dubitet, adhuc auditur murmur rotarum,
Ex ea morientium cæde appellari potuit mare rubrum.
Nec minus miraculum est mare in duodecim vias diuisum,
Fecit hoc virga thaumaturga, quod sceptra non facerent:
At quis eam columnam ducebat, quà ducebat exercitum?
Quis decolorabat faciem vnam, quis illustrabat alteram?
Quis imperabat vt iret, quis iubebat vt sisteret?
Quadraginta annis millionis hominum, quasi ouium pastor fuit,
Ministrabat Cœlum manna quo famem aleret,
Fundebat aquas petra quibus sitim extingueret,
Suggerebat natura delicias quibus recrearet,
Nemo tot annis vestem mutauit, nemo corrupit.
Ad tonantem Deum vocatus inter tonitrua,
Legem accepit scriptam digito Dei, & scribi vidit,
Post hæc colloquia rediјt ex Deo quasi Deus,
Creditus est latere intra hominem Deus, & videri.
Denique post tot miracula, miraculo obiјt,
Nemo testis obitus, nemo sepulcri conscius fuit,
Solus ille morientem vidit, qui mori iussit.

SAMSON.

HERCVLI coætaneus verus Hercules fuit;
Qua in illo fabula, in hoc fuere miracula.
Primus Samsonis labor fuit leo;
Os cadaueris aluearium, putredo mel fuit;
Ænigma erat si fœmina tacere sciuisset.
Ex trecentis vulpeculis collegit fugacem exercitum,
Fugiebant timidæ illigatas faces,
Inflammabant quidquid fugere non poterat,
Post exustas segetes exusserunt seipsas.
Mandibula aselli Samsoni claua fuit;
Hac claua mactabat exercitum hostium,
Et timidi animalis particula leones terrebat.
Funes quibus ligabatur sæpè dissoluit, aut rupit,
Inclusus intra vrbem capi non potuit,
Reuulsas vrbis portas exportauit in montem,
Et poterat montem ipsum importare in vrbem.
Maior Samsonis labor fuere fœminæ;
Dalila illi Deianira, & Omphale fuit,
Plus aliquid Dalila potuit,
Totondit crines, & vires, & virum fœminam fecit.
Excæcatus ab hostibus egit ludionem in circo,
Asinum in pistrino, Cyclopem in Veneris templo,
Restitutis crinibus, & viribus,
Succussis columnis euertit Veneris ædem, & Venerem,
Et fortior cæcus quam oculatus,
Vicit dum vincitur, & triumphauit dum moritur,
Et ne sepulcro careret,
Inter sua trophæa est conditus.

DA-

D A V I D.

Hic ex minimo maximus,
A lana ad purpuram, à caula ad Aulam,
Maior purpura, & Aula fuit:
Infans cum vrsis quasi cum agnis,
Cum leonibus lusit quasi cum ouibus.
Goliatum gigantem iactu lapidis fudit,
Et funda rempublicam, & regnum fundauit.
Creauit hac victoria gloriam Dauidi, & inuidiam,
Sapè illum Saul occidere voluit,
Sapè imperauit occidi;
Sapè illi pepercit Dauid, etiam dum vlcisci potuit,
Reueritus in Saule Regem, etiam hostem.
Hac lenitas Dauid sceptrum peperit, Sauli abstulit,
Amauit hanc lenitatem Ionathas etiam nocentem sibi;
Optauit Dauidem in regno primum, & se secundum,
Fortissimus Regum finitimos Regis vectigales fecit,
Nemo sapius pugnauit, nemo sapius vicit;
Vicisset Alexandrum si cum Dauide pugnasset.
Felix Dauid si post victa omnia amorem vicisset,
Vicit eum semel fœmina, & semel vanitas,
Bis peccauit, bis eum Deus puniuit;
Prima parentis pœna puer Absalon fuit,
Absalon dignus regno nisi regnare voluisset,
Amauit eum Pater, etiam hostem,
Parcere illi voluit, etiam rebelli,
Fleuit, quod mortuo condonare non posset:
Alterum crimen Dauidis triplex flagellum correxit,
Ex tribus pestem elegit qua posset perire:
Vir magnus Dauid semel reus, bis pœnitens,
Bis peccauit, bis reum Deus correxit,
Nemo nobilius fleuit,
Nemo nobilius Dei laudes cecinit,
Adhuc canuntur laudes quas Dauid cecinit:
Vir amabilis Dauid, & secundum cor Dei;
Nemo altius iuit, nemo Deo propior fuit,
Vir secundùm cor Dei, & penè, à Deo secundus.

SALOMON.

HIc *senex in Infante, Infans in sene fuit,*
Sapientissimus hominum, & dementissimus.
Optauit sapientiam infans, & statim à voto obtinuit,
Accepit illam, non acquisiuit,
Nondum discipulus, & iam eruditus,
Omnia sciuit, & nihil didicit.
Oraculum Regum, Echo Reginarum,
Id omne sciuit, quod quæri potuit,
Plura docuit, quam Regina quæsiuit.
Felix Salomon, si vitia nesciuisset,
Dementauit sapientissimum amor insanus,
Vir omnium vxorum, omnes amauit quas vidit;
Nec Dominus vxorum, sed seruus,
Vt seruiret desiderijs seruiuit idolis;
Dum sapuit templum erexit Deo compendium cœli,
Et palatium sibi, compendium mundi,
Cum desipuit templa erexit idolis:
Denique vlciscente Deo, & miserante,
Egere cœpit inter opes,
Pacem amisit in pace,
Inuitatus ad pœnitentiam, non tamen coactus;
An resipuerit adhuc incertum est,
Illud certum diu sapuisse,
Diu delirasse.
Ex tot gregibus mulierum,
Vnicum filium reliquit gregarium;
Quis neget amorem mulierum cœcum esse,
Excœcauit sapientissimum hominum.

PAL-

PALLIVM ELIÆ.

HOc *Pallium Propheticum est non Philosophicum,*
Latet sub illo sapientia sacra non profana,
Apparent res futuræ quasi iam facta.
Hoc pallio Elias cœlum obnubebat, ne plueret,
Hoc pallio Solem obumbrabat, ne luceret,
Hoc pallio aperiebat diem, & claudebat.
Hoc pallium sagum Eliæ fuit quo militaret,
Paludamentum quo Regibus imperaret.
Hoc pallium nauis Eliæ fuit qua Iordanem transiret,
Currus fuit quo Cœlum conscenderet.
Adhærebat huic pallio geminus Eliæ spiritus,
Donauit vtrumque Elisæo cum pallium dedit.
Et nunc ibi est Elias vbi pallio non eget,
Candidatus æternitatis, nondum tamen æternus
Neque intra tempus est, neque extra tempus,
Neque intra mundum, neque vltra,
Medius inter Cœlum, & mundum,
Reseruatur ruinæ mundi,
Pugnaturus pro Christo contra Antichristum.
Denique morietur hominum vltimus,
Resurget æternus cum cessabit tempus,
Palliatus gloria, quam conseruabit æternitas.

IONAS IN VENTRE CETI.

QVALIS *audacia huius hominis?*
Vt naufragium fugiat naufragium facit,
Ne tempestati succumbat, tempestati succumbit,
Proijcitur è naui in alteram nauim,
Aperit os Cetus, & naufragum excipit,
Fit nauis homini vterus Ceti.
O rem miraculo maiorem!
Ionas extra portum, in portu,
Extra mare, & in mari est:
Ionas inter naufragia saluus;
Inter pericula tutus,
Liber in carcere,
Rediuiuus in funere.
Ionas intra vterum bellua,
Penè iterum concipitur,
Penè iterum nascitur,
Bis homo, bis Ionas,
Concipitur sine Patre,
Nascitur sine Matre,
Fallor Cetus fit Iona Pater, & Mater,
At quid agit Ionas intra belluam?
Illic hospitium habet vbi habitet,
Illic templum vbi oret,
Illic nec famem nec patitur intra famem,
Nec sitim intra salsedinem,
Puto delatus ad portum,
Inuitus reliquit Ceti hospitium.

FINIS.

AR-

ARGVMENTA LIBRORVM.

IN PRIMO LIBRO.

ELOGIA SACRA.

IN

IN LIBRO SECVNDO.

ELOGIA THEOLOGICA, ET PHILOSOPHICA.

IN LIBRO TERTIO.

ELOGIA REGIA.

Lu-

IN LIBRO QVARTO.

ELOGIA EMINENTIA.

Eidem

IN LIBRO. QVINTO.

ELOGIA ILLVSTRIA.

D.Ga-

IN LIBRO SEXTO.

ELOGIA HISTORICA.

Dis-

IN LIBRO SEPTIMO.

ELOGIA POETICA.

Epi-

IN LIBRO OCTAVO.

MISCELLANEA.

Abra-

SOLITVDO.

FINIS.

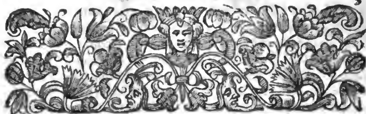
STEPHANI PETIOT

SOCIETATIS IESV

PANEGYRICI DVO

Alter de RVPELLA expugnata.

Alter de DELPHINO.

PANEGYRICVS LVDOVICO XIII. DICTVS.

TTIGISTI gloriæ verticem, REX INVICTISSIME; adepta es votorum ſummam, fortunatiſſima Gallia; tenes faſtigium dignitatis, Chriſtiana Religio. Bellum illud aliquando confecimus, ad quod vnum toto ſæculo communia omnium vota, priuata ſingulorum ſtudia, publica comitiorum conſulta, Sacrorum auguſta ſolemnia, Regum expeditiones innumeræ, multorum terra, marique contentio præliorum, belli, paciſque quotidiana conſilia, Reipublicæ demum totius rationes, motus, ſenſus vniuerſi referebantur; ne quis poſſit ambigere, quin hoc vno cardine fortuna ciuium, ſors Galliæ, maieſtas imperij niteretur. Habet ſuperbia ſuos gradus: ad extremum deuoluitur, poſtquam peruenit ad primum; qui non nouit vltrà creſcere, ruere cæpit, nihilque tàm propinquum eſt caſui, quàm quod eſt ſummum: Cœlum ipſum, quo nihil altius occurrit aſpectui, fatum expectat; & momento ſæpiſsimè perit, quòd ægrè ſæculum peperit. Sic illa iacent tot annis ſudata perduellium propugnacula, diſsipatæ ſunt ingentes illæ Britannorum claſses; vtrorumque iuncta cum extrema rerum deſperatione incredibilis audacia corruit; terræ, maria, tempeſtates ſuccubuerunt fortitudini regiæ: locis demùm vniuerſis profligata Rebellio, ſimul omnia ſibi ſenſit præter inferos eſse concluſa. Quæ immenſitas gloriæ, naturam totam vnius triumphi pompa traducere diſcerent, elementis omnibus imperare! Quod ſi adhuc aliquis ex illa furioſorum hominum turba, qui humanæ fidei de-

ſertores ſenſim à diuina deficiunt, de æternitate huius imperij dubitauit, fateatur errorem ſuum hodie, poſtquam illud videt perduellionis ruinis impoſitum; fœlicique commutatione fatorum, à REGE LVDOVICO, immortalitatem regni, nominiſque Gallici confirmatam, ex quo hæreticus deſertor occubuit. Cui enim Cœlum aut lubentiùs laboret, aut glorioſiùs, quam ei principi, qui Numinis hoſtes euertit? Quem alium coronet ambitu ſæculorum, & temporum, quàm eum, à quo tot laureis coronatur? Delubris eos coluit antiquitas, qui iſtis minora fecisſent, & pro Dijs habiti ſunt apud ſuos, qui tecum, REX FORTISSIME, comparati vix homines viderentur. Quot tu ergò fana, ſi vixiſſes illis temporibus, neque te ad fœlicitatem noſtram fata ſeruaſsent, quas ædes, quo numine conſecraſſes? Quam Religionem populis attuliſſes? Non ciues, vt aliorum ſolebant, ſic tuum funus expectaſsent, tempus illud ſacrificijs occupaſſent, ipſe viuus habitaſſes in templis, auxiſſes orbis cæremonias, & aris impoſitus, quibus auribus noſtris hunc percipis, eiſdem omnium vota gentium accepiſſes. Verùm tu qui ſolidis abundas laudibus, hac inani ſuperſtitione non indiges. Non creſcit mendacio veritas, ad ſuperos vita, non fama nos euehit. Tuis maior es incrementis, quàm fictæ religionis encomijs; mauis ſublimi demiſſione maieſtatem tuam extollere, quàm abiecta ſuperbia, & ſordido faſtu deprimere. Gaudes conſcientiæ bonis, nullaque præterea re, quàm virtute, vis cæteris eminere mortalibus; adeoque diuina cùm facias, humanam ſortem non erubeſcis. Faceſſat ergo vana hæc ſpecies religionis, vetat ipſa religio regis laudes ſacrilegio proſequi: quàm ſunt illa deformia, quæ crimine calamiſtrantur; virtus virtute laudatur, nunquam conſecratur a vitio. Votis publicis oratores alij ſuorum principum facta commendent, faciam ego vt intelligant vniuerſi te tuis factis, REX AVGVSTISSIME, vota mortalium ſuperaſse, & ſi vota vniuerſorum, quantò magis mea vnius præconia ſuperaſti? quidquid tamen de te dixerimus, dictum erit magnificè, quia nihil feciſti humiliter, & demiſsè; toties ampliſsimè laudaberis, quoties verè, quæ geſseris, narrabuntur; rurſuſque toties vera de te audies prædicari, quoties recitabuntur ampliſſima. Ornaſti tu facta: corrumpet qui meliùs ornare voluerit. Mitto igitur eſse ſollicitum de cultu orationis, poſtquam tantus eſt ſplendor in ipſa materia. Narrabo ſine multo apparatu quos hoc bello hoſtium populos viceris; quam rupem, quam Rupellam expugnaris; quas procellas, & maria fregeris. Sed adhuc ne-

necesse est scire, quòd dicendi initium, quem modum facere debeam: non quod laudes tuas, quæ sunt immensæ, credam vllis terminis definiri posse: sed ne infinita fiat oratio, si in proferendis tuis trophæis, velim ire per singula. Sequar igitur in scribendo ordinem agendi tuum, & cùm magnitudinem hostis, quem oppressisti demonstrauero; tùm pugnæ genus exponam, seriemque victoriæ.

Hostis erat vincendus ille, qui suopte ingenio semper elatus, nunc certè longo virium suarum vsu, & fortitudinis experimento, suprà modum tumidus, certior sibi semper de victoria, quàm de prælio videbatur. Erat communis omnium sensus, Rupellam temeritate, & audacia tentari posse; quæ hinc arduis quidem propugnaculis, fossa præcipiti, pendenti vallo, continuato aggere, lenta palude, molitione multiplici inclusa esset; illinc verò latissimo, altissimoque freto munita, cui proiectæ turres incumberent, & obijcerentur portæ, transuersis cratibus, horrenti ferro, armatis nauibus, feralibus tormentis, ineluctabili catena vallatæ: adeò multiplici carcere debuit, antequàm moreretur, includi rebellio! quæ se virtute tueri non potuit, debuit machinis, & quæsita munitione defendere. Quot dementia vallis indiget? seipsam innocentia sine custode tutatur; impietas nullo arcium munimento secura est. Medijs soluta Rupella viuebat in vinculis; semper pauida, quia semper rea; semper de præsidio sollicita, quia conscientia sceleribus semper obsessa. Accedebat vis annonæ incredibilis, vini, frumentique numerus ingens, apparatus denique rerum omnium toto sæculo meditatus. Nimirum omnia sibi necessaria timor putat. Prestò erat exercitus in Occitania; reliqui signo dato in castro venturi, palàm, & publicè dicebantur. Subsidiorum prætereà opportunitates innumeræ, robur Angliæ coniuratæ, præsidiarius miles erat intrà mœnia receptus, vt pugnarent exteri, ciues sine periculo triumpharent. Non obscura erant iurata sociorum auxilia, & cæterorum hæreticorum varijs locis factiones; petebatur hæreseos caput, quisque manum obiectabat. Procerum etiam quorundam, vt rumor tulit, enormes coniurationes celebrabantur, illius nefariæ societatis tabulæ, perduellium-que sicariorum adscripta funesto catalogo nomina circumferebantur, confœderatorum dignitas (si in proditione patriæ aliqua dignitas esse potest) famam, nomenque sceleribus colligebat; quem deterrebat atrocitas facti, facientis autho-

ritas inuitabat. Immensas quasdam habet vires ad persuadendum nobilitas generis. Speciosa sunt crimina, quæ in purpura nutriuntur. Ad hæc infinitis bellorum sumptibus Regis exhaustum erat ærarium, nobis tum classis nulla, quadriremes iampridem dimissæ, caritas annonæ hoc tempore summa, frugum interitus, vrgens fames, grassantes morbi, pestis locis omnibus multa: malos premebamus, malis obruti: obsidebamus paucos, omnes obsessi: vix licebat viuere, & vincere volebamus. Augebat infinitè superbiam hostium longa belli experientia; quippequi non solum olim sæpè, modò cum Anglis, modò cum Batauis; partim cum Hispanis, partim cum Lusitanis conflixissent: sed & nuper Regis classem tùm Oceani, tùm Mediterranei maris copijs instructissimam duobus prælijs fortiter sustinuissent. Quis in tanto apparatu Rupellæ sensus? Eò deuenerat impudentissima ciuitas, vt dudum cæteris gentibus cladis metum inferre, regum purpuram, leges, & oracula conculcare; Reipublicæ succum, & sanguinem exhaurire; cædes, & incendia circumiectis regionibus, & agris obijcere; antiquas Drusiaci prælij, Dionysiaci, Iarnacensis, Moncontorijque tragedias renouare facilè posset. Tantum erat in impudentia roboris, tantum virtutis in scelere! Rupella reginam agebat imperare docta, quæ nunquam parere didicerat: administrabat omnia summa authoritate, cœtus prouinciales indicebat, publica comitia conuocabat, militem tùm domesticum, tùm externùm conscribebat, prouincias, præfecturasque diuidebat, ius cudendæ monetæ sibi arrogabat, inurebat sigillo, ferebat edicta, imperabat pecunias, portoria exigebat, in omnia demum tyrannico dominatu inuadebat, vt incertum videri posset, plusne Regi per authoritatem, an subdito per crimen, audaciamque liceret. Horrebat immaniter Rupes ista, celsaque fronte crescebat in dies, vt ponderosiùs rueret: periculis superbiam animabat, erigebatur denunciatione bellorum, vel ipsa sanguinis specie pascebatur; decernere videbatur illi triumphum, quicumque prælium indicebat; maiorque persuasione quàm robore nunquam cessabat ab iniuria, ne causæ bellorum interirent; scelus alebat quotidiè, vt vel crimine prælia nascerentur. Quis tandem hanc arrogantiam, hos spiritus frangeret nescit timere, quæ tanta sperat, nescit cadere, tot victorijs instituta. Vbi periculum, inquit, si noluero periclitari? vbi hostis, si ipsa mihi non fuero inimica? didici vincendo quid possim. Sic plena sui Rupella se impudenti ore iactabat.

Mouebat illud nos quidem, cùm nobiscum funus istud dome-

sticum viueret, penè tamen vetabamur fateri dolorem nostrum, miseriæque maioris metu, vix licebat in communi miseria vultum portare fortunæ. Sedebat enim in regni visceribus virus illud, quod sinè miserabili pectoris totius laceratione non poterat euomi; quodque nisi euomeretur, Respublica non poterat conseruari. Oppresserunt Pannonas Hunnij, Græcos Turcæ, Italos Ostrogothi, Hispanos Visigotti, Syrios, & Ægyptios Saraceni, sed illorum immanitas cum rebellium hæreticorum furore comparata, humanitas dici possit. Ferebamus iugum Franci, quæque cæterarum gentium seruis dat Gallia libertatem, ipsa seruitutem à subditis quodammodò tolerabat, adeò probrum illud imperij, nec ferri poterat, nec auferri. Quid? non desperat propterea Carolus IX. sed anno millesimo quingentesimo septuagesimo secundo colligit totum robur imperij, floremque nobilitatis, conscribit numerosum exercitum, vim tormentorum maximam rotat, immensos sumptus facit, Ducem Andegauensem copijs præficit, qui illo bello Rex Poloniæ electus, fælici sceptrorum ordine, venerandum Henricorum nomen, & seriem aucturus erat; & ab Sarmatico illo tyrocinio maior venturus ad Galliæ principatum. Is Rupellam aduolat, castrametatur, copias explicat, vrbem vallat. Proh tempora, quam me labem refricare coegistis! Erat in armis pro Rege, Regis ipsius frater, Dux præstantissimus: arma Rex Nauarræ coniunxerat, Henricus ille nondùm magnus, qui & ipse fæliciter successit in regnum: aderant viri Principes Condæus, Contynus, Duces Montispenserij, Guysij, Aumalæ, Niuernenses, Longauillæi, Bullionij, alijque toto regno proceres infiniti: accurrerat ex mandato regio fortissimus ille Biro cum cohortibus octodecim, turmis equitum septem, machinis muralibus vndecim. Quid præterea? quinquaginta millibus armatorum Rupellenses obsidentur, tormentis sexaginta nulla intermissione murumquatientibus vrbs oppugnatur, parte alia suffocatur, alia quassatur: fit labes ingens, & à vetusto vrbis fonte ad Euangelij propugnaculum, quod vocant, mœnia lacerantur: turris Cogniensis à fundamentis euertitur nouies in vrbem irrumpitur, nouies Rupella collata in vnum omnium signa sustinet. Quid tandem? cecidit in irritum totus ille quam magnus fuerat apparatus, stetit Rupella nondum benè degustata, fusæ obsidentium copiæ, mutilati non pauci, trucidati innumeri, obtrita prima acies, lacerata proxima, territa, dissipataque postrema, viri principes multi miserabiliter cæsi, missa è tormento pila Dux Aumalæ interfectus, Dux ipse Andegauensis penè illa clade implicatus,

tus, nisi excussum in illum plumbum, fidelis armiger nomine Vinsius, interiecto corpore recepisset; ac demùm vndecim millia nostrorum, calamitosa strage deleta. O rupem hominibus inaccessam! O formidabilem hostem! O inexpugnabilem ciuitatem! qui pugnantium cumuli! sed qui tumuli sepultorum! accesserunt innumeri, facile fuit numerare qui recesserunt. O rupes! O clades! O funera! illa tamen Rupella, rupes illa, ille victor populus, populus ille tot ferè palmarum, quot capitum, tibi LVDOVICE, relinquitur debellandus. Hic habes Cannas Hannibal, hic Actium Auguste, hic Ciliciam Alexander, hic Carthaginem Scipio, hic Pharsaliam Cæsar. Accedant recentes omnes expugnatores arcium, & ampullati rerum gestarum amplificatores, suas expeditiones conferant cum obsidione Rupellæ. Verrucam iactant vnum scilicet terræ iugerum. *De quo quis viso dicere possit, vbi est?* Ostendam suam ostentant illudne receptaculum paucorum de naui hominum, & exilium piscatorum? Rhodum insulam memorant, sed interceptam, & Christianorum Principum auxilio destitutam: Iuliodunum afferunt, sed vasto murorum ambitu difficile ad tuendum: Melitam prædicant, sed belli casibus superiorem; Viennam loquuntur, sed inexpugnabilem Solimano: Metas celebrant, verè metas, quas antiquo opere malè munitas Carolus tamen Quintus centum armatorum millibus fretus non potuit transgredi: Nos Rupellam dicimus expugnatam à LVDOVICO, cæteris omnibus insuperabilem: Rupellam, inquam, non vastam amplitudine, non desertam infrequentia, non pressam angustijs, non rudi defensam milite, sed in Regni finibus sitam, confœderatis gentibus finitimam, omnibus belli præsidijs opportunam; veteri quidem, sed multò magis recenti munitione formidandam: cuius portus non sit accersitus, fossaque quæsitus vt Antuerpiæ: non incommodus, & difficilis, vt Iccius; non periculosus, vt Ostendæ; non vastus, vt Gratiæ sinus: sed cum loci natura, tum arte omni firmatus, vt incertum esset plus naturæ deberet, an arti, dum ars natura superasse, naturam nullum arti locum reliquisse videretur. Tantus nimirum esse debuit, qui ad arma Regem tantum adigeret; alteri enim sit inuictus necesse est, quemcumque LVDOVICVS oppugnat, qui cæterorum ducum desperationem in victoriam vertit, & per aceruatos confectorum hostium cumulos, suorum currus agitat triumphorum.

Metuenda quidem erat difficultas cingendæ ciuitatis, procellosissima præsertim anni tempestate; timendus hostilis exerci-

tus,

tus, qua aderat è Regione Rupellæ, Anglus ille mari cedere nescius infinitis naualibus prælijs, victorijsque superbus: moram fecisset alteri locus ipse, qui stagnanti palude simul insalubris, atque subsidens, solus obsessuris erat relictus: occurrebat ingenium accolarum, quorum maxima pars, vt erat hæresis labe corrupta, ob ipsam quoque viciniam poterat esse suspecta: commouebant omnes, priscæ tùm externorum, tùm ciuium nostrorum historiæ, qui tot, tàmque numerosis exercitibus instructi toties frustrà cum Rupella contenderant: videbat Rex ipse rebellium horrea cumulari expilatorum populorum commeatus, spolia prouinciarum in vrbem quotidie comportari, quodque grauis erat, non prælio rem posse confici, sed locum, stagna, paludes, æstuaria, turbines, imbres, procellas, terras, maria, desperatosque rebelles esse antè superandos, quàm Rupella potiretur. O difficultates immensas! ò inextricabiles series præliorum, laboresque perpetuos! quem non ista moles rerum oppressisset, quæ Regis animum omnibus difficultatibus celsiorum erexit! An putatis hoc aspectu negotiorum, bellorumque nexibus esse commotum? audite quæ dixerit, dicturi sæculis, quæ audistis. Ibo, inquit, ibo maioribus meis maior, & nobile posteris argumentum; tulit superior ætas, quod sequutura non feret; pereant, aut pareant, quos Deus nostro subiecit imperio; ad pedes cadat, qui mecum ad manus venerit, & infelix congressu nobilitetur interitu. Hæc oracula lituis, & buccina commutauit, conclamatum est ad arma, contractus exercitus, Rex ipse nondum è graui morbo receptus, cum lectissima nobilitate fudit se Parisijs, militem rapuit, Rupellam aduolauit, tenuit, cinxit, perdidit. In quo quid primum nos mirari iubes, Imperator; exordium belli, an exitum? celeritatem aduentus, an constantiam obsidionis? hostis audaciam, an fortitudinem tuam? vtrumque certè stupore dignissimum, nisi quòd teneor promissi reus, & necesse videtur seriem recitare totius belli, cuius difficultatem exposui: nos satis superque hostis audiuit, te videat aliquandò: gaudeat Rupella de robore, dum te intueamur hoc altero orationis loco, de illius contumacia triumphantem.

Erat, vt diximus, concisus æstuarijs locus, in quo vno castrametari Rex poterat, paludes interiectæ admodum insalubres, cœlum crassum, solum lubricum, stagnum murum. Proh superi, per quot bella, ad vnum bellum est ventum! Quoties certatum est, vt semel certare liceret: stagna oppugnauimus

vimus primùm, antequam procellas expugnaremus, hæsit in palude nostræ militiæ rudimentum, vt in Oceano victoria tota consisteret. Solum arrisit disciplinæ, cœlum affulsit victoriæ, locus ipse visus est dedisse locum virtuti. Castra montibus vallauerit Hannibal, Tamerlanes in vrbis modum ædificarit, Attila militaribus pellibus obruerit, sarcinis Græci, curribus Germani, testudine Romani se texerint: tu, Rex inclyte, qui nolebas suffurari victoriam, in aperto campo sedisti: In hac, inquam, æquata planitie noster explicatur exercitus, vt hostis implicaretur; Inferuntur signa, nè lateret aduentus, vrbs ex itinere salutatur, adeò expetebatur. Dum hæc geruntur vidi fortiri vultu perduellem terrere gestu, spe ipsa diripere. Nutasti, credo, furiosa rebellio, cum te foris LVDOVICI IVSTITIA, domi conscientia sceleris obsideret; impalluisti, quæ ruborem amiseras, nunquam alba magis (quippè te vrbem Albam prædicas) quàm cùm alba Imperij Lilia suspexisti. Sed quò à rege discessimus? immo verò quo Rex discessit à nobis? auolauit celeritate victoriæ, en iam toto Rupellæ ambitu se maiestas illa diffudit. Virtus nullis limitibus continetur, sed impatiens claustri, vltrò se iactat sui nominis, & numinis explicatrix. Parum fuerat scilicet labore superasse loci naturam, nisi artem victor noster ingenio superaret. Toto igitur continenti propugnacula iubet excitari, aggeres extrui, vallum duci, triumque leucarum circuitu, Rupellam fossis iuxtà, & interpositis statiunculis, ad communicationem armorum circumscribi. Sequuta est Ducis imperium celeritas operis inusitata, hic vallum ferre, ille cæmenta conuehere, lapidesque portare, palum alius defigere, alius humum egerere, cespite moliri tectum, fingere, inducere, cumulare, exaggerare; sui quisque gradus obliuisci, dignitatem labore metiri, meritum opere, maior ille prædicari, qui actuosior, ille præfici, qui plus aliquid perfecisset, pro se quisque demum contendere nè illo laboris certamine vinceretur. Addebas interim fatigatis alacritatem humanissime PRINCEPS, omnium onera vultu portabas, laborem nutibus subleuabas, opus laudibus compensabas. Quid extulistis tantopere prisca monumenta Dionysium, quòd sexaginta millia operarum exerceret, cum mœnibus areas Syracusanas ambibat? quid Neronem, histor ici, quòd humeris corbem ferret, cum Isthmum Corinthiorum perfodiebat? quid Caracallam, annales, quòd semper laboris initium faceret, cùm in castris agebat? quid Manuelem Comnenum, Græci, quòd saxa veheret, cum Dorylæum renouabat? quid Constantinum, Romani, quòd terram foderet, cum ma-

magnificentissimi templi fundamenta iacebat? LVDOVICVM habent Galli, qui singulis militibus adlaboret, tantum ipse conficiens operis, quantum imperet vniuersis: architectus in opere, miles in vallo, dux in agmine, vbique Augustus. Sed, vt video, dedignaris hanc laudem, sapientissime REX. Tua tantùm esse putas, quæ tecum nullus alius fecerit; mauis ferre virtutis, quàm laboris encomium, illa in te egregia, hic tibi communis cum milite fuit. Pugnauerat Imperator ingeniosa compositione castrorum, reliquum erat, vt disciplina, & ordine militiæ triumpharet: scripsit ergo militibus suis eas leges, quæ vt sibi scriberentur contendere ipsi debuissent; docuitque priùs vincere morum integritate, quàm firmitate neruorum. Et quidem quisquis in hæreticos pugnaturus est, debet virtute, quàm manu certare validiùs. O nouam bellorum faciem, nouumque genus oppugnationis! hactenus creditum erat peruerso, & præpostero præliorum vsu, bellum sinè cæde, sinè facinore, sinè contumelia numinis geri vix posse; sed ex quo nostrum militem vidimus à cruore, à libidine, à conuicio tàm alienum, credi cœpit inter ipsa arma, locum esse virtuti, scelusque non stipendiarium esse belli, sed voluntarium administrum arbitrij. Quid quòd totum exercitum concolori veste donauit, vt qui corporis cultu similes essent, solo animorum ornatu distinguerentur, & quantùm alij bombyce, & purpura nitere amant: tantùm ipsi virtute cæteris eminerent: Ibant olim milites in aurea veste sub Antiocho, in picta chlamyde sub Sertorio, in purpura sub Cleomene, in expolitis armis sub Cæsare, in rubenti sagulo sub Artaxerse, in candenti tunica sub Cyro, in scuto puniceo sub Agesilao, in fibulatis auro caligis sub Aureliano, in amictu argentea cruce signato sub Constantino. Ierunt nostri sub LVDOVICO, in veste non ad delicias molli, non ad pompam ambitiosa, sed ad militare robur, & pugnam accincta: ferro, non auro miles indiget, bellum ardore geritur, non nitore.

Intereà dum vestem militum contemplamur, nudata est suis arboribus, vitibus, hortis, segete, sepibus tota, quæ ad Rupellam est, planities, distributus in classes, & manipulos exercitus, defixa signa, obtentæ pelles, substructa longo ambitu propugnacula duodecim inter se fossis continuata; dispositæ ex interuallo, vigilibus, & excubiatoribus stationes descriptiones multiplici, rotundæ, quadratæ, extantes, depressæ, proiectæ, subductæ, lunatæ, cyclicæ, hemicyclicæ, triquetræ, quadrangulares, variæ: perduellis denique ciuitas omni à terra aditu prohibetur, cauendum est tantùm ne euadat Oceano. Nondum, vt fatear, qua parte vastissimo

sinu

sinu alluitur, conclusa erat, sed adhuc sedebat in portu, quia portum nondum classe tenebamus; quamuis enim ex vtroque littore fortissima castella obijcerentur, vndè multa vno ordine tormenta in nauigia detonarent, peruium tamen erat mare, & facile vltrò citròque commercium. Quis hanc Rupellensi eripiat facultatem? Venerunt quidem in suppetias exteri, vt hostem ab insulis nostris expellerent, sed seriùs appulerunt, siuè quòd grauiores naues ducerent, siuè quòd obsessam insulam (quam ream esse omnes intelligunt) vnus LVDOVICVS IVSTVS posset absoluere. Etsi verò nostra fælicitas inuidit illis victoriæ, gloriam, hoc tamen fortissimi iudicandi sunt, quòd soli mare tenuerint, quòd eos non expectauerit Anglus, quòd nullus obstiterit: & qui tardiùs venissent, priùs vicerint hostem, quàm viderint; est inexperti temerè in negotia ruere: lentè festinare, sapientis. At at, dum ista præsidia moras trahunt, tenet Oceanum Rupellensis, eripienda sunt illi maris effugia. Huc agite vestros myoparones, minutissimosque pontones Armorici, huc scaphulas, & lembulos Aquitani; huc aphractula, & actuariola Cantabri; plus Gallus poterit in liburnis, quàm in rotundis, & constratis nauibus Anglus. Ita factum est, non sine omnium stupore, nauigiosis lembulis, myoparunculis vectariolis, velocibus, celeribusque cursorijs mare tenuit LVDOVICVS annum ipsum pugnare paratus, si hostem is animus habuisset. Quis credat epibadibus cataphractas, lintribus rostratas Britannorum classes sustineri potuisse? Fuerit illud ad fortitudinis specimen, erit quod sequitur ad terrorem.

Non satis erat classibus insultasse, nisi insuper insultasset Oceano: machinatus est igitur aliquid, quod homines satis mirari non possent, ipsa maria pertimescerent. Intelligitis quò mea spectat oratio, iamque suspicitis ædificatum in æquore vallum illud, carceribus frænatos impetus indomiti hactenus pelagi, ne rebelles à iugo se liberos fortè putarent, vbi mare libertatem amitteret. Quis posterorum cùm legerit, humano consilio factum putet? quis perduellium cùm viderit, neget pelagũ iustitiæ stipendijs militasse? quis barbarorum cùm acceperit, testes oculos non adhibere volet ad fidem? Illi ipsi qui quotidiè videbant formidabiles illas moles, qui pedibus calcabant, qui militares in illis excubias agebant, suis sensibus non credentes eò laborabant persuasione pertingere, quò Regis fortitudo peruenit. Iacienda moles erat, quæ totum sustineret Oceanum, nec ventorum quassata turbinibus, nec fluctuum assultibus verberata, nec

æstus

æstus inundationibus superfusa obrutaque titubaret? Pij principis erat hoc patrare miraculum, nemo id si maximè vellet, præstare potuit, præter LVDOVICVM XIII. qui primus voluit,quod potuit solus. Mare impatiens operis videbatur, nisi immensi laboris patientia victum esset;disceretque per gradus subigi,& sæuientis freti inclementia imperioso fræno coerceri. Vnius numinis mutare sedes elementorum,æternosque rerum cursus obice temporario sistere : paret Deo natura omnium parens, cæteris hominibus imperat. Summa erat altitudo maris,sed altius adhuc Regis ingenium rapidus vortex, sed stabile consilium Ducis;dubij casus,sed certus,& constans militis animus; varij vndequaque metus,sed vna omnium spes facilius esse nostro Principi, quæ vellet efficere, quam quæ efficeret, velle, qui rerum successus sua voluntate definiens, etsi maiora, quàm cæteri omnes, fecisset in Gallia, fecerat tamen semper minora, & minora viribus suis. Quid? iaci cœpit illius prodigij rudimentum qua parte fretum erat angustius, satis longo tamen interuallo ab vrbe dsitum,nè si remotius esset,architectorum laborem vinceret profunditas aluei; si vicinus, labore hostium vinceretur, & noceret propinquitas teli. Principio igitur defixæ sunt ad continendam futuram struem parte omni trabes ingentes, aliæ transuersæ, & decussatæ,vt demissos lapides ingeniosis quasi brachijs amplecterentur; erectæ aliæ, vt primos impetus frangerent, vndas supercilio deterrerent: quædam in quadrum ductæ, commissæque quadrando,stabiliendoque operi,quædam in propedem,talumque proiectæ, vt illa machinarum decliuitate, mollique deiectu clementiùs fluctus exciperentur, ipsosque inoffensos inoffensa molitio refunderet pelago. Ingesta subindè generis omnis saburra, maxima vis lapidum temerè iacta in profundum, superaddita cumulo prægrandia pondera, nondum tamen oppleri potuit barathrum, sed dum helluatur accepta, nouis pabulis inhiat, quin ponderibus attollitur, effunditur, & amplificatur in vinculis: insaturabilis nempè quædam est fames, inexplebilis alueus, & aluus Oceani parte omni fauces aperit, quà pabulum obieceris, hàc vorabit, & saturitate voracitatem accendet. Quis illius intemperantiæ modus sit,& finis difficultatum? opposita quidem fluctus eluctabantur repagula, sed adhuc soluta machinatio sine compagibus erat,sine commissura,sine cæmento suis tantùm librata, firmataque ponderibus; hiabat malè materiatus murus, aquas transmittens; conserti sine ordine lapides, cùm fluctibus voluebantur, & trahebantur in præceps; temeraria demùm,

mùm, & indigesta illa substructio, nullo nixa fundamento, hosti risus ciebat, metum afferebat militi, animos addebat Regi, qui malit cum natura luctari, quàm cum fortuna triumphare. Neque verò diu stetit sine nexu fabrica, sed seipsas aquæ prodiderunt, quæ dum se in rimas saxorum insinuant, & crudum parietem interluentes tentant inconditam laxare compagem, secum cœnosam vliginem conuectabant, & luto quouis glutine tenaciori congeriem aridam officiosè adstringebant: peruium murum repererant, sed aquis succedentibus limo incrustatum relinquebant: transibant fluctus nunquam redituri, & rimas implebant, qui labes facturi videbantur immanes. Quid porrò? Hactenus successerat labor, sed (vt fere natura magnorum operum) difficultas crescebat in manibus, & quæ fuerat initio maxima, maior erat in progressu: Etenim quò magis ab vtroque littore molitio recedebat, hoc gurges altior erat, & quemlibet aggerem vasta vorago sorbebat auidiùs, æstus ipse turbulentiùs agebatur, insana fluctuum volumina medio alueo atrociùs bacchabantur, nostraque repagula quasi sibilos explodebant, mugitibus indignabantur. Iam deficiebat materia, qua tàm ingens charybdis impleretur, & nisi latomiæ fuissent, supra quàm credi potest, vberes, & fœcundę, periculum erat, nè lapidum penuria fabrica nostra penderet, sed tàm diues vena fuit, vt ipsa saxa sub manum, ferrumque subolescere viderentur, cæduum esse dixisses lapidum nemus, quod depastum syluesceret, grandesceret imminutum: Hac tam fertili, & copiosa officina fretus maturare cœpit Imperator obsidionem aquarum, lapidicinas recentes aperiri iubet, nouas rupes exscindi, omni contentione opus vrgeri, conferri fragmina montium, syluas adhuc ingeri, totas terras vndis inferri, glebas saxis, saxa aggere, aggerem nemore, nemus scopulis, scopulos montibus aceruari obuiam; igitur materiam pro se quisque rapere, molaria pondera in mare voluere, terræ penetralibus pelagi viscera saburrare, elementum elemento confundere. Stetit illa tandem vasta, operosaque substructio, veluti porticus toto eminens pelago continenti ordine fabricæ, nisi quòd in medio salo apertus erat tolerabilis aditus, ne omninò maria desperarent. Nolebas enim prohibere, REX PRVDENTISSIME, nè fluctus laberentur vlteriùs, sed cohibere rebellionem, nè iterum elabi possent; duxisti quippe ab vtroque littore molitionem directam, sed medio alueo pendere iussisti obruptum opus; aggeremque continuare noluisti, vt omnes intelligerent, non quantùm posses, sed quantùm velles, fecisse te, qui poteras æstum frænare, quia iussisses, cui viam faceres, quà

vo-

volebas. Iter vndis reliquisti, vt rupto muro contumacem vrbem cumulati fluctus inuadentes, pergerent ad rebelles tuæ fortitudinis nuntij, spumantique fremitu loquerentur, quàm ægrè, sinuoséque transisſent; Quanquam enim medio moles hiaret Oceano, defendebas tamen interuallum illud, multiplici lignearum machinarum ordine, & hinc quidem quà se mare latiùs aperit, longa serie candelabrorum, vt vocant, naufragijs prælucebas: inde verò quà itur in vrbem, demersis onerarijs, iunctoque nauium inædificatarum rudente, hiatum incluseras, vt nullus accederet, qui firmitatem operis non probaret, ibique fortior esse videreris, vbi vel robur muri defecisset. Sic mare nauibus, fræno, machinis, obice, milite, ponderibus tenuisti. O conuulsos cardines rerum; O domitas naturæ vires! O humana miracula! hæsit in lubrico firmissima moles! non fluctuauit imposita fluctibus! vortices fregit ipsa non fragilis! ruentis pelagi fremitus audijt statio, surda, quæ dum obluctatur Oceano, argumentum furoris est hosti, exemplum constantiæ militi. O nunquam audita prodigia! stant aquæ! fluctus ipsi pendent! credo admiratione librati, contrà natant terræ non nutant tamen, sed in naufragio portum tenent! Nostri milites pedibus ire, quà nulla præcessit exemplo, nulla sequutura sit ætas ingenio! tormenta rapere, quà vortice rapitur vnda citatior! excitare tempestates in sicco! portum in tempestatibus collocare! ignes in aquis accendere! terris maria sociare! Est adhuc in ista oppugnatione, quòd plura quàm expectaremus regem perfecisse miremur, nec illis similem extitisse, qui nihil detrectent, dum nihil impleant operis. Satis erat nobis, si superioribus annis prætendi freto catena ferrea potuisset, quæ maris commercium interdiceret hostibus; vt autem Rex tot onerarias in mare demergeret; vt tot muralibus machinis, missilibusque littus vtrumque defenderet: vt trabes illas solidissimas nexis capitibus excitaret; vt crudo aggere, glebisque structilibus tàm firmum luctamen procellis obijceret: vt super his molibus, fluctuantique vallo suum armamentarium collocaret; vt sinè classe classem Anglorum, classem vndarum, classem turbinum retardaret, nullus ausus esset corpore. Rex solus votis omnibus maior, reflantibus licet Aquilonibus, & contra nitentibus frustrà tempestatibus perficere potuit. Quoties enim procellas infremuisse putandum est, & immanes aquarum moles nostris molibus opposuisse? vt canes, sic fluctus obiectis lapidibus adlatrabant: morsu inuadebant, sed inani; Irruebant odio turbulenti, recedebant metu exalbescentes, & spumei, viso hoste timidi, qui

antè

furiosaque Diomedis præsepia videbamus. Nulla in Vrbe salus, quot ciues, tot Sandapilarij: tot Massaghetum popæ, tot carniuori Cyclopes, tot esse funesti carnifices credebantur. Hic amissum filium in mortuorum aceruo quasi publico spoliario quærere: hic enectum fame abijcere; hic discerptum, & laniatum suspicari; Omnes denique plùs caninam libidinem dentium, quàm mortem ipsam, famemque timere. Quid, inquam, facerent? in restim rei summa redierat; sola supererat obsesso, aut clementia principis, sed noluit experiri: aut proprij ferri voluntarius rigor, sed clam perire non meruit. Vbi grandes illi spiritus, quibus nostros exercitus difflare posse credebatis Hæretici? vbi folles illi minarum, magnificæque verborum pompæ? vbi supercilium illud, cui tantæ victoriæ, tantæque tragœdiæ nitebantur? O rerum conuersiones! ò improuisam calamitatem, tantis tamen criminibus debitam! ò famem! ò furorem! ò lanienam! Fidem iam habeo annalibus, cùm Cambysis exercitum referunt eò fame fuisse compulsum, vt decimus quisque miles sortitò mactaretur, ferculum inhumanum futurus: non inficior eò venisse calamitatis Romanos, cùm obsiderentur ab Alarico, vt in Circensibus ab Honorio Imperatore flagitarent, humanæ carni prætium poneret: non nego Casilinos eò angustiarum redigi potuisse, vt apud illos mus ducentis nummis vnus venierit, cùm Hannibal immineret: non reuoco in dubium Calageritanorum inediam, qui, nè in Pompeij manus venirent, vxores suas, liberosque sale condierunt ad pabulum; non duarum mulierum illarum furorem, quæ Romæ, oppugnante Vrbem Vitige, septem suprà decem milites iugulatos deuorarunt: non Iudæorum decantatam illam cladem, qui absumptis denique omnibus, ad sterquilinia, cœnumque conuersi sunt. Fidem horum omnium facit Rupellensis calamitas. Saguntinam, Perusinam, Meliæam, Constantinopolitanam, Lydiam, Hierosolymitanam, Potidæam famem datur alijs legere, nobis datur intueri, dum Rupellensem videmus. Negotiosus interim in otio miles noster habitabat in tecto, sine armis præliabatur, Vrbem obsidebat oculis, ludens vallabat, pacem alebat hoc bello, bellum hac pace conficiebat, relinquebat hosti moriendi spatium: Quanquam eos perire noluisti, Clementissime Princeps, qui sponte perierunt, ne tuo beneficio viuerent: perditos ità perdidisti, vt vltrà sæuire non possent, neque tamen ità sæuisti, vt omninò perderentur: Iratus es illis, ne diutiùs furerent; latissimo ambitu conclusisti, ne premerentur, vallasti, vt custodi-

res; custodisti sinè cæde, vt ipsi sua sponte cederent, fecisti denique sine inuidia sanguinis, quod à me dictum sine inuidia mendacij nulla posteà natio crederet. Prædicabitis posteri bellicosam illam quietem, & pacem expugnatricem, dum agros sanguine naufragos, terras cædibus erubescentes, exhaustas habitatore prouincias, fluuios mactato cadauere retardatos, famosasque laniena victorias duces barbari prædicabunt. Sunt illa gladij lucra, non sceptri; furoris irritamenta, non belli præsidia: virtute, non crimine bella geruntur: cruore victor impotens, clementia moderatus vincit. Ergò noster Imperator pace maluit incruenta, quam funesta palma potiri; maluit vincere, quam necare.

Non te mouet hæc pietas, desperata Rebellio? resistis adhuc tot fracta virtutibus? Cede Rupella, cede clementiæ, nisi parueris cessura iustitiæ. Viue Regi, vel morere tandiu rea, quandiu clausa: tàm improba, quàm hæretica; disce occumbere, cum pudore, quæ sine fronte vixisti; disce cadere, quæ toties cecidisti. Anglus desperat, Soubisius exulat, Rohannus tenetur, mare concluditur: omnia te ad exitium rapiunt, fames enecat, Rex obsidet, conscientia exanimat, quid dubitas? pone superbiæ metas, pone modum audaciæ. Restitisti rebellis, cedendum est principi. Cessit, portas aperuit, Regem accepit. Triumphate Galli, LVDOVICVS superauit: fortitudini regiæ ignaua superbia, pietati perfidia, pertinacia necessitati succubuit. Imminebat hyems; absumptus erat omnis commeatus; reditum parabat in Angliam tàm sæpè fractus Britannus; Accedebat in dies ad regia castra voluntarius miles; exaggerabatur magis magisque moles in Oceano; audiebantur in vrbe miserabiles morientium voces, muliebres eiulatus, clamores inconditi, tristesque vagitus proiectorum infantium: populabatur Vrbem totam cumulatis funeribus fames: ciues ad viginti millia extrema inedia interierant: nihil intererat hostem acciperet Rupella, an retineret; grassabatur peior omni malo desperantis militis immanitas; omnia sibi licita putabat furor publicus, vbique dabantur funestæ tragœdiæ: citiùs sepulcra, quàm domos: cadauera, quàm homines inuenisses; mors locis omnibus occurrebat. Proh funestum, tragicumque spectaculum! Tandem Rupella tot oppugnata calamitatibus, expugnata est: submisit se Principi, triumphatorem admisit. O nobilem, ac fortunatam Victoriam! ò triumphum nulla ætate silendum! quo Aquitania pondere, quo opprobrio Gallia, qua peste

peste Religio liberaris! annum obsidio tenuit, victoria sæculis omnibus permanebit: Viuet typis Rupella, quæ criminibus occidit: sibi perierit, posteris non peribit: corruit nostro tempore, æternitati stabit. Huc stylum, huc nobiles curas historici. Narrate populis rebellium funus daturum immortalitatem historiæ: fatum nescient scripta, quæ fatum hoc ferent. Quantus accedat splendor annalibus, cùm, reuerendis ducum nostrorum nominibus augebuntur, & populorum exempla fient memorabilia facta Gallorum? Attollet se in medijs historiæ monumentis sereno vultu, ætate vegeta, egregia dignitate DOMINVS Regis frater, qui multò plus, quàm cæteri omnes lætatus est ob bellum illud confectum, cui fœlix ipse initium dederat: ardebat ille quidem conficere opus tàm arduum, sed illud intellexit vnius Regis fælicitati, ac fortitudini reseruatum. Et quidem argumentari possumus ex tàm beatis exordijs, quid facturus fuisset in progressu: & vel ex hac vna expeditione conijcere, quæ Regis fuerit de optimo fratre opinio; summæ quippe difficultatis est, magnis rebus dare principia, & peritissimi architecti iacere ingentis fabricæ fundamenta. Eminebit præterea immortali charactere Henrici Borbonij, Condæi Principis inclytum nomen, qui cùm Regis curas externis simul, & ciuilibus bellis diuisas esse videret, eiusdem auspicijs profectus est in Galliam Narbonensem, & belli, gloriæque socio celeberrimo illo duce Monmorancio, cuius quot hostes, tot victoriæ memorantur, repressit fortiter coniuratos hæreticos, signiferum factionis obsedit. Montem Regium, Fanum Seueri, Castronouum, Caluam Brassacùm, Cresselium, Castrum Vrbem, & Mazametæ vallis pentapolim occupauit: cæpit ad triginta quà Vrbes, quà Castella rebellium, quodque superat admirationem triduo Apamiam illam amplissimam, munitissimamque ciuitatem expugnauit: quantùm denique Rex imperauit, tantùm impleuit, vt hostes intelligerent, nihil principum viribus, nihil Regum imperijs esse difficile. Tum sublimi se vultu efferet posteritati venerandus Cardinalis Richellæus, qui virtute, quàm nomine ditior, cum cæteri manu, ferroque rem gererent, exemplo, consilioque pugnabat: incomparabili vir ingenio, singulari prudentia, pietate spectabili. Habuerint sanè conspicuos Pontifices maiores nostri: non inuideo, dum vnus sit instar omnium Richellæus. Opposuit olim Italia suum tyrannis Ægidium prudentissimum Antistitem, Gallia Turpinum Saracenis, Hispania Ximenem Mauris, Aquitania Geraldum Lamo-

uicensem Anglis, Bohemia Ioannem Pragensem Hussitis, Hungaria Gregorium Martinusium Ferdinando, Dania Absalonem Londesium Slauis, Germania Huldericum Hungaris: vnum deinceps nostra tempora omnibus opponet hæreticis Richelæum. Neque verò hic stabit cursus annalium, quia non stetit hìc animus, & fortitudo Gallorum. Legentur quoque cum admiratione Caroli Valesij Ducis Engolismensis præclarè facta, qui cùm Rupellæ admouisset exercitum, antè Regis aduentum vrbem cinxit, & iamdiu emeritus, de Gallia tamen benè mereri non desijt, laborem labore continuans belli principio iunxit exitum, perpetuum hosti, vel otio certamen indixit, etiam, cùm cessaret, occupatus. Stuporem præsertim legentibus afferes. Schomberge præstantissime, cuius incredibilis ad bellum animus mihi quoque addit animum ad dicendum. Sed ferro stylum manu ingenium vincis, siuè enim te procellosissimo mari credis, cymba vectus exigua, & turbines, tempestates, naufragia, classes hostiles, mortem eluctatus ad obsessas insulas penetras: Siuè cum parua militum manu confertas Britannorum copias, & præsidia fundis, maiora quædam homine facere videris, & nos quasi miraculis quibusdam opprimere. Venies etiam in partem laudis Marilliace, quia venisti in partem laboris, scient ventura tempora quos hostes ad Rheam fregeris, quæ pericula adieris, quę Galliæ trophæa erexeris. Tuque Thorasi inuictissime, quem dudum gestio nominare, tu, quandiu manebunt literæ (manebunt autem perpetuò) tandiu vindex patriæ, hæreticæ vltor audacię, Dux citrà inuidiam maximus vno omnium ore prædicaberis. Esto, Rheę insulæ propugnacula euertantur, stabunt tuæ gloriæ monumenta, neque verò poterat tanta virtus loco tàm angusto contineri, cui laudis campus parabatur immensus. Vigebunt denique memoria seculorum omnium ceteri nobiles Galli, quorum animis etsi defuerint hostes, nullo tamen tempore defuturę sunt laudes. Obiecit illis Rex maria? sine nauibus transmiserunt. Anglos opposuit? continuò profligarunt; molem in ęquore fieri imperauit? Oceani altitudinem cumularunt. Quis hostes constantiùs expectauit? quis fortiùs excepit? quis celeriùs occupauit? quis inuasit audaciùs? quis animosiùs fudit? Mirabuntur exteræ nationes, stupebunt posteri, Religio triumphabit. Discent hęc miracula pueri, iuuenes recitabunt, viri conabuntur imitari, senes narrare gaudebunt, ętas nulla com-

fieret, quod ipsi facere nequiuerunt: scient nepotes fieri posse, quod factum est: furoris sui terminum inuenerit pelagus, terminus hic terminum non habebit: monumenta fient, postquam claustra esse desierint: pęnas, qui viuunt, rebelles sentient, qui venturi sunt aliquandò pertimescent: docebitur omnis ętas spontè verti elementa, vt rebellionem euertant, ruere fluctus, vt hęreticos obruant, qui pati noluerint Regis imperium, quod mare sustinuit.

Sed parco prędicare victoriam, quamdiù cum hoste pugnatur. Ecce enim Anglus turbat adhuc, quantum superiori bello ad Rheam insulam imminutus est viribus, tantùm creuit audacia, superbus dum corruit; animosus dum mulctatur. Nondum se à proxima clade receperat, cum victorijs nostris institutus ad prelium tentauit semel atque iterum nostras vires primò facta excursione, tùm simulato impetu perrumpere magis repagula. O Stolidum, & Abderitam! quasi cùm firmissimo muro, cùm numerosissimo exercitu, cùm potentissimo Rege, illum sustinere non possemus, cuius classem anteà sine nauibus fregeramus. Quamquam vt video, furor rebellium ad istam impudèntiam animatus est. Erexerunt enim prò muris proditores patriæ Rupellenses vexilla Britannica; ò infamiam! victos, victi ipsi vocarunt in auxilium, ò dementiam! Lutheranos Caluinistæ, ciues exteros, Galli Anglos, ò desperationem vltimam! ea vos signa sustulisse (nefarij desertores) quæ recèns nostro militi ludibrio fuerant! scilicet illa vos oportuit explicare, tùm vt barbarorum esse, non Francorum illud scelus ostenderetis, tùm vt Rex noster duos hostes vno bello conficeret; sic enim visus est eodem tempore Gallos in Anglia, Anglos in Gallia vincere. Venit fulminaster Anglus, stetit in conspectu citrà ictum tamen, quia ferire noluit, sed aspici; prospecta nostra mole hæsit attonitus, illàc suos milites aditum inuenturos non credidit, quà vix ipsi fluctus viam haberent, ratus occlusum esse nauibus mare, patere naufragijs. Explicate tandem Britanni, consilium vestrum, quæ causa aduentus fuit? quæ tam diuturnæ moræ: quis arcanum illud aperiat? aduolastis celerrimè, diutissimè stetistis in anchoris: vela explicuistis, animos contraxistis: signa multa, signifer nullus apparuit: Leopardos vidimus in vexillo, lepores experti sumus in prælio: quàm similes vobis, Angli, quam vestris nauibus dissimiles extitistis? vos animo pumiliones, illæ coagmentatione proceræ, hoc solum habuistis cum illis simile,

quòd illæ tardæ ad motum erant, vos ad prælium tardiores. Ænigma fuit aduentus vester, planè ducendi fuerant diuinatores, qui soluerent. Alij non Naumachiam, sed Bacchicam expeditionem esse dicebant vino Aquitanico metuendam, in qua plus meri fundendum esset, quàm sanguinis: Alij visendæ obsidionis, alij orandæ veniæ gratia, nemo prælij causa venisse suspicabatur. Qui semel fractus est hostis, contemnitur, non timetur: ac nisi prædones in nostras insulas emisissetis, dubitare potuimus essetne hominibus vacua classis vestra, quæ in Oceano velut in mare mortuo iners, & otiosa consisteret. Puduit illos tandem ignauiæ suæ: reuerti in Angliam sine vulnere noluerunt, facturi plagis fidem audaciæ. Quis eos fortes putaret, nisi prouocante hoste pugnasfent? quis cum Gallis crederet contendisse, nisi vulnerati redirent? Simulacrum ergo exhibuere prælij, quod vt magnum non fuerit, fuit tamen honorificum nobis, Rupellensibus, Britannisque fatale, deduxere naues in aciem, explicuere vexilla, machinas disposuerunt. Gratulari sibi tàm beatam diem milites nostri, se victores dicere, ex quo pugnare liceret, increpare tarditatem hostium, votis occupare conflictum, equites littus tueri, pedites molem, alij Rupellensibus opponi, qui exciperent erupturos, alij ad Anglos præmitti, qui segnes irritarent: quid? lacessitus Anglus celoces incendiarias ipse frigidus in nos misit: signum dedit buccina, sed receptu: tonitrus tormentorum edidit, quanquam non surdi eramus ad prælium: fragore pugnauit, & sibilo, sed contra ventos: bombus fuit præterea nihil. Tormenta audiuimus, non sensimus: ignes aspeximus, sed fatuos: fumum vidimus, sed qui nobis splendorem afferret, hosti eliceret lacrymas: ardebamus animo, dum pice, sulphureque lucebat: lucebamus in armis, dum Andabata pugnabat in tenebris. Quid tu interea, LVDOVICE? qua diligentia simulanti pugnam Anglo occurristi? qua prudentia tot naufragos ignes auertisti? qua prouidentia terra, marique legiones instruxisti? quàm aptè librari machinas, quàm opportunè displodi imperasti? quàm vnus fuisti, quam multiplex? quam diuersus in vno, quàm vnus in omnibus, cum simul Anglos lacesseres, simul Rupellenses obsideres, simul de vtrisque triumphares? Ecquem verò nobis de tua salute metum iniectum putas, cùm tot periculis caput obijceres, & tuo capiti salus totius Galliæ verteretur? Meminimus militi speculam tibi editam molienti, vndè citrà periculum periclitantes videres, iratum imperasse te opus illud continuò destrui,

ſtrui, cùmque omnes, à te deprecarentur periculum, addidiſse. Nolle te æſtimari de milite, nec per quæ triumpharent cæteri, vincere; ſed per quæ ipſe vinceres,cæteros in otio triumphare. O ſi animus ille pugnaſset, quæ exempla militi, quæ argumenta dediſset hiſtoriæ? Sed qui hunc ardorem aſpexit, incendium timuit, imò tuo vnius conſpectu ſubactus hoſtis receſſit in fluctus,nè ſi appulíſset,pateretur in terra naufragium.

Quid ad hæc fœdifragus Rupellenſis, toto mari prohibitus, terris omnibus depulſus,orbe concluſus anguſto,& orbe excluſus vniuerſo? quas reſtes iugulis attemperabat? quas in mari voragines ad præcipitium veſtigabat? Imminebant Vrbi per gyrum duodecim horrenda propugnacula, quæ terrerent aſpectu, fulminibus terrerent: cernebantur tumulis impoſitæ longis ſuſpectibus ſpeculæ: ardui foſsarum anfractus deſcenſu ipſo difficiles, aſcenſu inſuperabiles occurrebant: videbant incluſi perduelles, enormia ſibi quotidie parari ergaſtula,ſtataria caſtra dies lætos in pellibus ducere, diſpoſitas eſſe omni parte excubias: obijciebantur pro lorica caſtrorum munitiones lunatæ, cæmentitiæ gerræ, crudæ opere ceſpitio ſubſtructiones, caſæ ſubterraneæ, valla protuberantia: patebant liliata Galliæ ſigna,quæ vel ſuo candore perſtringerent rebellium oculos: ſuccedebant ſibi maiori portento, quam fide continuata miracula. Prætereà nulli acceſſus niſi ad pugnam; nulli exitus, niſi ad exitium; nulla colloquia, niſi ad deditionem faciendam; miles vndique, & vndique miles: arcem foſsa,foſsam vallum,vallum ſpeculæ,ſpeculas ſtatio,ſtationem deſperatio, deſperationem furca vno mortis tenore, ordineque foſsis, aggere, vallo,ferro, cuneis, agmine,quid facerent? ſed hæc tantum mali præludia. Accedebat vltima, fames,telum quo nullum eſt in bello credulius,quia ſimul ignauè, & atrociter perimit. Iam commeatus omnis erat abſumptus,herbarum fibris ſolati erant inediam; radices in hortis, mures in rutis cæſis domorum, canum, equorumque morticina defecerant in ſtabulis: frixum,elixumque atro iure corium,& maceratas ocreas deuorauerant;lethales venenorum ſuccos in cibum verterant;in delicijs erat cicuta,auro toxica vendebantur; citrà pretium erat, quod citrà horrorem dici non poteſt,difficiliùs erat viuere,quàm perire:& in funeſto illo mortis,vitæque confinio,nec viuere licebat,nec mori. Nihil tam præſens,quàm fatum, nihil tàm remotum erat: longa tabe longiora crimina mulctabantur:vita trahebatur ambage malorum,& multiplicatis funeribus multiplicabatur in pœnam mors

GENETHLIACVS DELPHINO.

RIVMPHATE GALLI, plaudite confœderati, trepidate hostes, cedite perduelles, fremite barbari: VISITAVIT DOMINVS ANNAM, ET CONCEPIT, ET PEPERIT. Licet enim Oratori Christiano, quibus HEBREAE quondam ANNAE post cœleste puerperium acclamatum est vocibus, iisdem in communi omnium lætitia, argumento non admodum dissimili, ANNAE quoque AVSTRIACAE felicissimo partui gratulari. Non semper eadem Cœli facies; iam serenum nubilo conditur, mox tranquillo fœdum mutatur. Post longa sæpè sitientis terræ ieiunia, erumpit aquarũ diluuium & quæ modò raræ, nunc densæ nubes largissimos imbres effundunt, quibus arua impregnantur arentia. Annus iam tertius suprà vigesimum agebatur, ex quo Christianissimo Regi sobolem coniunctis vocibus precabamur, sed ipsa vox clamando defecerat; iam exhausta erant omnium vota, cùm accisis denique rebus, quasi profuisset ad extremum virium deuenisse, vt ad fastigium gloriæ conscenderemus; nostra tandem desideria cumulatissimè Deus expleuit, fecitque munificentia sua, ne nos, qui paulò antè nihil audebamus sperare, modò quidquam vltra optare posimus. Illuxit enim aliquandò dies illa tanto antè à Superis destinata, fortunata regno, grata ciuibus, exteris splendida, optata bonis, inuisa perfidis, nulli certè expectata, quæ regia nos prole donauit; ac proindè nemo non videt quantæ à nobis Deo referendæ sint gratiæ, cum non minùs turpe sit beneficij authorem dissimulare, quàm ipsius beneficij pe-

penitùs obliuisci. Accedit prætereà gaudij seges immensa; nam si quando plebeiæ, vilique familiæ noua proles adijcitur, par est vnumquemque lætari: statuite, precor, vbi non terræ filius aliquis de vulgo, sed augustus infans de regio sanguine, isque non post alterum, sed primus, nec paucis mensibus, sed plurimis post matrimonium annis nascitur, quanta omnium animos lætitia incendere debeat. Cæteri quippe liberi nascendo sortiuntur humilem plerumque fortunam, vel certè mediocrem, in hunc terrarum orbem quasi proiecti, ne vacuus relinquatur: tenui sub lare viuunt parentibus additi ad laborem, à quibus denique non tàm opum, quàm miseriarum relinquantur hæredes: Regum autem filij ipso ortu splendidissimi statim consecrantur imperio, vt postmodum fata hominum tractent, inter quos sedent vt Patres, eminent vt soles, coluntur vt Numina. Atque illud habet prætereà Princeps Gallia singulare, quòd vbi DELPHINVM suscipit, simul Ecclesiæ destinat PRIMOGENITVM FILIVM, Potentissimum fidei defensorem, firmissimum Euangelij Columen, orbi demum vniuerso è Christianissimis illis Regibus vnum, quos nescio plus gentes verè Catholicæ venerari soleant quam auitæ religionis hostes vbique pertimescant. Quæ si omnia scribendo persequi velim, quemadmodum nullis hoc beneficium terminis clauditur, ità finem nullum hæc oratio sit habitura: modus tamen adhibendus est aliquis, si minùs gaudio, at certè stylo, in quo sanè non labor exiguus. Quid enim mihi assumam ex tàm ampla rerum sylua? quid primum instituam? quid postremum? Dicam ciuium acclamationes, & plausus? offerunt se mihi gemitus hostium. Galliam prædicem? Deus gratias reposcit. Finitimorum principum gratulationes, & officia referam? DELPHINVS noster mihi salutandus occurrit. Huius ego dignum imperio vultum describam? quæritis audire, quæ passim de eo feruntur præsagia. Ità non habeo quid dicam, vbi tanta est dicendi materies. Quid? Duo certè, quæ hoc ex Natali præsertim effulgent, præterire non debeo, scilicet regiæ domus gloriam, & Galliæ totius fælicitatem, quæ breuiter hac oratione perstringam; de multis pauca, sed pro meis viribus multa. Præsertim cùm vnus omnia complecti noluerim, nè subirem eorum inuidiam, quos in partem gloriosi laboris venturos esse confido: nec non mihi metuendum foret, ne cum cæteræ Galliarum Prouinciæ ad regias DELPHINI cunas officiosæ, & venerabundæ certatim accedunt, si longiùs morarer, seriùs mea
se

ſe ſiſteret Aquitania, & ad obſequium procederet extrema, quæ prima videtur imperio.

Magna fuit ſemper coniugibus cupiditas prolis, quòd hæc nuptiarum meſſis eſt, & quaſi flos thalami, ſocialis amoris fructus, parentum communis animus, prætioſęque reliquiæ. Parentes quippè gaudent in liberis, veluti natiuo quodam in ſpeculo, ſe ipſos intueri, & proprio arridere ſimulacro. Nam cum ſit amans ſui natura mortalium, ſuam vt ſemper contempletur imaginem, ſeſe effingit in altero. Quid, quod ſucceſsione ſobolis gentilium nomen propagatur in æuum, continuantur generis ſtemmata, vnoque ſanguine ſurgunt populi nepotum, in quibus quædam immortalitas ſeritur, vt quod natura non conceſsit hominibus, diu viuere, id ipſi procreatione liberorum conſequi videantur, per quos ſuum etiam vltrà funus diutiſsimè, ſi minus toti certè parte ſui quadam, eaque optima ſuperſtites manent. Viuunt ex parentibus filij; ſed, & vicifsim filij parentibus vitam reſtituunt, dum naturam, quam ab ijs naſcendo traxere, tradunt ſuccedentibus ſæculis, & incorruptum maiorum nomen ad vltimas ætates longa prolis ſerie transferunt. Accedit robur, & firmamentum familiæ quæ, vt arbor luxurioſa radicum propagine, ſic numeroſa, pulchræque ſobolis præſidio nititur. Quantus enim ex nobili filiorum corona paternæ gloriæ ſplendor additur? quanta etiam reuerentia accerſitur? quia non modò conſpectu ſuaues, colloquio, officijſque iucundi ſunt, ſed hoc, vel maximè parentibus vtiles filij, quòd eorum amore nihil fortiùs, nihil fidelitate robuſtiùs. Timetur quiſquis poſteros relinquit nominis vindices, & poteſtatis aſſertores: omnium patet iniurijs, qui nullum habet hæredem dignitatis, & famæ. Quarè ſolemne fuit cunctis propemodum gentibus, vbi proles deficeret, naturam arte fulcire, & peregrinos ſucceſſores accerſere, vt ruentis familiæ caſum ingenioſo ſupplemento vitarent. Propterea Oſirim Dionyſius in Ægypto, Pandides Ægeum, & Theſeum Ægeus in Græcia, Adamas in Caria Alexandrum; Hildericum in Gallia Sigebertus, Aurelius in Hiſpania Veremundum, Luitprandus in Inſubria Carolum, Theodoricus in Italia Herulorum Regem in filium adoptauit. Neque Romani hoc loco prætereundi, quibus pluresne liberi fuerint aſciti, quàm geniti, iure dubitet, qui legerit hac arte Tiberium Auguſto, Claudio Neronem, Piſonem Galbæ acceſsiſſe; familijs inſertas pleraſque familias, Octauianam Iuliæ, Æmilianam Africanæ; & Neruæ Traianum, & Traiano

iano Adrianum, & Antonium Adriano, & infinitos demum alios ab alijs adoptione quæsitos. Nempe maiores nostri hoc suæ orbitati remedium afferendum putarunt, vt si liberos natura negaret, solertia pareret, ac intelligeret vnusquisque, quo proprij loco filij debeant haberi, postquam tanti fuerint, vel alieni. Sed quid profanis vtimur, qui diuinis abundamus? Gentibus olim Numini mancipatis summi beneficij loco promittebatur *longæuum semen*, & fœcunda progenies: ijs verò, quæ in scelera proruissent, Deus ad summum dedecus iuxta, & acerbissimam pœnam, *sinè liberis vuluam*, *& vbera* interminabatur *arentia*; adeò vt maledicto quodam afflatus, & veluti de cælo tactus videretur, quisquis priscis illis temporibus careret ornamento, ac solatio liberorum; & quantò matres suos tunc partus gloriosiùs numerabant, iactantes prægnantis vteri pompam, tantò steriles fœminæ ferebant acerbiùs infamiam solitudinis, & arescentium viscerum probra. Incedebant mæstæ, demisso vultu, veste lugubri, sine nomine, quia sine sobole; orbi penè inuisæ, quòd orbi haberentur ingratæ. Aliæ suam sortem in syluis miserabiliter lamentari: aliæ Cælum precibus vrgere, & quà votis, quà sacrificijs prolem quærere; aliæ fœtus alienos sibi etiam subrogare, & ancillarum puerperio suæ sterilitatis labes implere: Tantus omnibus amor, & desiderium prolis.

Iam intelligis, Rex Augustissime, iam Regina sapientissima vides, quantum Maiestati vestræ decus accesserit, ex quo vobis nobilem filium, communem parentem nobis, Galliæ Augustum olim Regem procreastis. Auxit vos tandem hoc Deus munere, quo nullum maius, hoc quidem rerum statu, aut ipse concedere vobis, aut vos ab ipso contendere poteratis. Fuerit is magnus dolor tandiu caruisse fructu connubij; abundè sanè diuturnam mœstitiam Deus hoc pignore compensauit, quo simul vester nobilitatus est thalamus, simul expletum desiderium, simul firmatum imperium: ô gratiam singularem! ô beata tempora! ô non expectata miracula! Meminimus, quæ regium animum tristitia premeret, cùm sibi suscipiendæ prolis spes nulla foret post tàm longa annorum sterilium spatia. Et verò non poterat Rex optimus non vehementer dolere, cùm recogitaret, Regum tota Europa nemini, præterquam sibi, deesse filium, & aulam hæredum vacuam oculis lustrando, principium identidem cæterorum natales acciperet. Quis tibi tum animus, LVDOVICE tùm sensus orbitatis domesticæ? quis præterea æquus fortunæ? Magna feceras

huc

commendare desinet. Pictor vel ipsa tantarum rerum vmbram suas tabulas illustrabit: Sculptor victorias illas durabit in marmore: mirabitur eloquentiam Orator huius vnius argumenti magnitudine superari: Poeta, cui hęc solida suppetent, cessabit inania prodigia fingere. Dabitur demum omnibus prędicare; quę pauci fecerint, paucis facere, quę prędicent vniuersi. O te ergò non tuorum minùs, quàm tua ipsius virtute fœlicem, ! TER MAXIME LVDOVICE: Tuis enim triumphis, quanta sunt, quàmque prȩclara ducum facinora militant, qui vt maiora fecerint quàm ausi essemus optare, quoties tamen in te vnum intuentur, fatentur vltrò se infinitis gradibus minora fecisse, quàm ipse exemplo fieri posse docueris. Vniuersi demum rapiuntur in tuas vnius laudes, & cùm à nobis alium audiunt commendari, percontari solent. Regemne viderimus? tùm in manus sumpto radio hàc Rupellam describunt, & ducto orbe concludunt, illàc maria deriuant, isthàc obiectam molem ędificant, ordine castra componunt, aciem terra, marique instruunt, Anglos procul ostendunt, ac demum te singulis locis miracula diuidentem exprimunt. LVDOVICVS, inquiunt, idem in vallo, idem in agmine, idem in classe, idem in aggere, idem locis omnibus adest, pugnat, triumphat, quæ cùm recitant, attonito auditore vallantur, quisque gaudet, vel ipsa videre tuę simulacra victorię.

QVID superest, nisi vt te superesse velimus imperio Ludouice? addant vitę tuę Superi annos, quos patriæ reddidisti: dent LVDOVICO sempiternum imperium, reddant sempiternum imperio LVDOVICVM. Viuat nobis, viuat posteris, viuat omnibus; ferat vitam, quam rebelles amiserunt; aut si nobis debetur hęres aliquis tantę virtutis, det Rex optimus sobolem se optimo meliorem, ne quis vnquam succedat in regnum, qui non eius virtuti successerit. Quicumque deinceps venturi sunt ad imperium Gallię (venturi sunt autem, quos ex te Rex dederis) meminerint qualis in imperio fueris, nec aliud quàm Ludouici nomen ferant, dùm virtutibus impleant nomen illud Augustum, quod virtuti consecrauit antiquitas, posteritas consecrabit æternitati. Toties placebit, quoties recitabitur nomen illud, cum lilijs, & palmis natum: nomen venerandum, semper antiquum, semper nouum. Nullus sit finis LVDOVICORVM. Iam quid à nobis exigis Invictissime Princeps, qui tibi totum deberi intelligis, quod possumus? gratias referam, sed laudatoris munus suscepi; laudem?

laudem? sed agendæ sunt gratiæ; & quamuis feceris, quæ ab omnibus prædicari debeant, effecisti tamen, ne quis ea prædicare posset, quia non minori virtute nostra præconia superasti, quàm claustra rebellium. Vtinam toties victor, saltem semel triumphares. O si mos ille vigeret adhuc, quo solemni pompa victores portabantur in vrbem, quantus foret Imperatoris nostri triumphus? quæ gentium acclamationes? quæ monumenta victoriarum? Iret ante currum depresso collo, subiectis ceruicibus, subacto vultu condemnata rebellio; currum traherent simul vincti, simul victi cum Rupellensibus Angli, frontibus famulari iugo coniunctis; succederent agmina vitiorum vno simul omnia loro deuincta, cæsaque flagello virtutum. Hic tractus sonanti compede liuor ringeret; fremeret audacia sine telo: iaceret arrogantia sine supercilio: morderet inuidia sine dente; debaccharetur impietas sine voce, mœsta hæresis sine viribus agmen clauderet. Qui plausus interea, quæ in te laudes à circunfusis militibus conferrentur? Tu Benearnus, tu Cisalpinus, tu Transalpinus, tu Aquitanicus, tu Britannicus, tu Gallia dignior, tu Patre fælicior, tu Henrico Magno maior LVDOVICVS festis vocibus dicereris. Splendidi prætereà tituli, laureati lennisci, sublimes imagines præferrentur. Ebore redderetur infelix Rupella pretio maiori quàm merito, viuerent adhuc in adamante, quos in campo iugulasti, cælatura, quàm vita nobiliores; Topatijs, & amethystis splendorem adderent virtutum tuarum insculpta miracula, emineret in auro sublime propugnaculum Ludouicæum: assurgerent iuxtà in argento Aureliacense, Matilliacense, cæteraque tàm nunc pretioso, quàm anteà presso molimine firmamenta: prærirent de coniuratorum manibus extorta signa superbiæ; toties victi Bukincamij simulacrum ferream domito collo catenam trahens, pedibus, manibusque reuinctis, splendidum fieri pompæ ludibrium. Nectare spumaret artefactus Oceanus, vallo non iam cespitio, sed adamantiuo circumciusus, lapillorum obicibus ambrosij fluctus alliderentur, imbres gemmeos frangeret moles in auro, erudito labore fundata. Alij denique LVDOVICO ponerent obeliscos, vt Sesostri: alij columnas erigerent, vt Traiano: tabulas illi fingerent, vt Alexandro: arcus illi flecterent, vt Constantino: Pyramides quidam excitarent, vt Nino: quidam currus iungerent, vt Cæsaribus; plurimi statuas erigerent, vt victoribus innumeris. Sic LVDOVICE IVSTISSIME triumphares. Quamquam

quam, vt fatear, hæc minora sunt meritis, neque vlla reperiri possunt emblemata, quibus tanta Maiestas exæquetur. Non obelisci in metum efformati Regis gloria metas nescit: non columnæ, quæ deorsum basi nituntur, cœlo nomen illius innititur: non tabulæ, quæ pigmentis collucent, virtus ista factis, non coloribus illustratur: non arcus, qui curuantur, atque flectuntur, recta hic disciplina militis, influxa constantia ducis: non Pyramides quæ puncto terminantur, LVDOVICI victoriæ terminos nullos agnoscent: non currus, qui prætérlabuntur, non præteribit hoc factum, non statuæ demùm, quæ obmutescunt, tanta prodigia non silebunt. Triumphasti de ingenijs hominum, qui cùm se impares rebus tuis omnibus exornandis agnoscant, in earum singulis singuli partibus occupabuntur. Neque verò propterea, vlla erit in ijsdem factis enarrandis similitudo dictorum, sed in vna victoria omnes variè triumphabunt. Quia tantùm vnus effecisti, quantùm vniuersi laudare possint. Dicent alij pietatem illam spectabilem, qua exercitui prælucebas: alij fœlicitatem scribent, qua toties vincebas, quoties prodibas in aciem: alij prudentiam in consilijs celebrabunt; alij fortitudinem in factis extollent; multis conclusus, & subiugatus Oceanus; multis mersus, & profligatus Anglus; omnibus Rupellæ fames, & funus occurret. Iam quàm copiosa dicendi vis ex fossis castrensibus eruetur? quàm arduam suggerent illa propugnacula? quàm sublimem religio? quàm longam obsidionis infracta constantia? quàm magnificam tuus in Vrbem ingressus? omnes postremò mirari poterunt se dixisse, quod aliorum nullus attulerit, pauciora tamen ab vniuersis esse comprehensa, quàm vnus fecerit LVDOVICVS. Tuum est æstimare, Rex præstantissime, cum tuis laudibus non sufficiant vniuersi;] num venia dignus videar, si de te paucissima dixerim. Fors erit (si quidem opera nostra placuerit) vt aliquandò maiora audeam. Perge modò perduellionis reliquias insequi, perge busta illa patriæ, nostris malis inflammata, nostris diu conseruata cineribus, aut dissipare consilio, aut cæde, sanguineque restinguere. Compede desperatio, non gratia cohibetur. Et sanè si mulctare pergis beneficijs perduelles, periculum est, ne præmijs inuitati quamplurimi addantur numero desertorum, pluresque tandem hostes, quàm ciues sis habiturus. Memineris te esse IVSTVM. Iustitia pœnas, & præmia diuidit: nunc pœnam beneficio sustinet, nunc gratiam pœnis, supplicijsque

com-

huc vsque, Princeps Inuictissime, imò omni prorsus fide maiora; sed quò celsiùs tua te virtus erexerat, eò naturæ iniuria videbatur atrocior, quæ summo ei inuidebat, quod ipsi passim plebi concedit. Querebaris, tua vt solitudo altiùs emineret, & qui longè latèque fines amplificabas imperij, mirum erat domum te augere non posse. Iam Maiestatis tuæ Numen vbique diffuderas, iam bella ciuilia ineluctabili pace mutaueras, iam erexeras socios, & ruptorum fœderum vulnera ferro sanaueras, iam virulentam hæreseos saniem deterseras, & rebellionis arcem euerteras, iam ad Rupellam hostibus, procellisque superior altas maris voragines fatali mole compleueras, iam non minùs foris, quàm domi victor continuatis laureis prærupta Alpium iuga transmiseras. Immortalia sanè facta, nobilesque victoriæ; sed operosiùs aliquid tibi moliendum restabat; efficere tui similem. Ita in tanto rerum apparatu hòc minùs fœlix videbaris, quia solus: neque enim satis erat tibi vis immensa, non classium robur, & exercituum numerus non imperij florentissimi gloria, non amor tuorum, non societates exterorum, non cumuli triumphorum, quandiu desiderabatur filius, qui vultus patris referret, hæres, qui tantæ pondus gloriæ sustineret. Quidquid magnificè fortuna tribuisset, putabas exiguum, quòd fælicitati tuæ suum nondum addidisset natura suffragium. Audiebas tu quidem passim Inuictus exteris, Iustus subditis, omnibus Triumphator. Alij te rerum restauratorem, alij Domitorem hostium, alij immensi Regnatorem Oceani, alij Galliæ Numen alterum, Propugnatorem Italiæ, Britanniæ Fulmen, Iberiæ, Germaniæque Terrorem, Europæ totius Arbitrum appellabant: Patrem verò hactenus vocare nemo potuerat, nisi quandò Pater Patriæ dicebaris; dulce adhuc aberat parentis nomen, quo indigebas vno, qui tàm multis abundabas.

Parte alia Reginam, qua non melior altera, videbamus pari mœrore confectam, Diuis, hominibusque supplicem, humi prostratam, nunc Deo dicatas ædes pedibus adeuntem, nunc in vulgi turba demissè sacra mysteria vsurpantem, nunc clàm subeuntem cœnobia virginum, & religiosa captantem silentia, quo Cœlum suis aliquandò precibus vinceret, & indè stirpi regiæ surculum duceret; vndè sciret antiquum liliorum candorem Galliæ Regibus defluxisse. Nam tametsi infinitis gloriæ titulis coruscabat, & magni Regis filia, maioris soror, maximi coniux, cæterorum denique Regum, vel consanguinea, vel affinis, omnia ferè Europæ diademata suo sanguini auita cognatione sciret esse coniuncta; quoniam tamen nondum Regis mater, in tanta vber-

tate sceptrorum orbitatem domesticam deplorabat, in mœstam solitudinem frequens aula transierat, declinabat ipsa populi conspectum, à quo sibi Regem postulari sentiebat, ingemiscebat se non parere principem tot principibus ortam, & quæ magni nominis famam superauerat, maiorum exemplo virtutum viuum sui exemplum posteris non posse relinquere. Sed hunc denique mœrorem excepit gaudium postquam Regi filium peperit: O Galliam tibi, ANNA, vel hoc nomine immortali nexu deuinctam, quòd eam Delphini natalibus fecisti regnis omnibus clariorem! ô supra modum illustrem Reginam, ex quo nostro dedisti nouum sidus Imperio!

Si quis superioribus annis huius prolis augur, & prænuntius accessisset, quos ille risus excitasset in plebe? quos in sermones incidisset, qui rem omninò desperatam vaticinando promitteret? Res enim erat huiusmodi, vt eam quisquam optare, nedum expectare auderet. Scilicet cùm id maximè nostræ omnium preces, supplicationesque ad hanc diem incubuissent, ceciderant tamen huc vsque irritæ, & incredibile videbatur, quod tot annos frustra petieramus, Deum in hæc tempora reseruasse. Votis ardentibus successerat triste silentium, & longis fessi clamoribus, Cælum, quòd ad nostras preces pridem obsurduisse credebatur, erubescebamus adire; quin ipsi, quod sperare vetabamur, metuebamus etiam loqui. Memini enim, ante annos septem, cum Burdigalæ esses, REGINA AVGVSTISSIMA, & illustris Doctorum Academia, tui salutandi causa, ex officio conuenisset, vetitum fuisse oratori, iam ad dicendum parato, ne quam de Delphino vocem mitteret, cuius tum adeò nulla spes erat, tibi vt non tam benè precari, quàm illudere videretur, quisquis intempestiuam illius faceret mentionem. Anno verò proximè elapso, cùm primùm te grauidam rumor vulgasset, qui sermones vltrò, citròque sunt habiti? quæ plebis coniecturæ fuerunt? quæ ciuium iudicia? qui sensus exterorum? illi dicere sparsam de industria fabulam ad exploranda vulgi ingenia; illi suspicari hanc inter belli molestias nobis fingi materiam gaudij; illi ridere in sinu, etiam in angulis cauillari, nemo fidem adhibere prodigio. Vt enim, quod quisque timet, citò credit, ita ægrè sibi persuadet accidisse, quod vehementissimè cupit. Et ecce diffidentiam nostram diuina largitio; desiderium beneficij magnitudo; expectationem omnium tua, nostraque fælicitas superauit. Didicimus fieri potuisse, quod factum est, & te iam nostram, ANNA,

fa-

fatemur esse, postquam nobis diceris mater, Mater verè Magna, quæ Reges paris, Galliæ verè Regina, quam amplificas. O quanta es modò, quæ paucis antè mensibus de tetâm modicè sentiebas! quantùm emines, quæ latebas! imò qualis, quantusque tuus, idem, & noster per te LVDOVICVS occurret omnium oculis? quàm charus subditis? quàm formidabilis hostibus? Quid enim Rex suopte ingenio generosissimus non perficiat illo Heroe subnixus? quid vicissim Heros filius hoc patre non audeat? Erit aliquis, qui Galliam, vel non exoptet amicam, vel non pertimescat aduersam? & cum vni pridem nostro pareant omnia Principi, quidquam aliquandò coniunctto Principum duorum obsistat imperio? Ibit venerabilis, & altero tantò maior, qui semper maximus fuit; tuumque, Regina, fatebitur esse, quod creuit; nos vtrique vestrum, quod adeo sumus fælices, referemus acceptum, illamque diem claro notabimus calculo, qua nostro in orbe surrexit ille Parelius. O nonas Septembres nobis æterna memoria retinendas! Obseruarunt quidem alij religiosè summorum virorum natales; diem illam Persæ perpetuò sacram habuerunt, qua Xerxes accessit imperio, eam Syracusani semper coluerunt, quæ Timoleontem, eam Athenienses, quæ Socratem peperit: Romanis quoque dies illa quotannis solemnis fuit, qua vrbis fundamenta iaci cœperunt; nec non Idus Iuliæ Iulij Cæsaris ortu insignes, Kalendæ Ianuariæ Titi: Decembres Neruæ, Nouembres Adriani, Aprilis Antonini, Februariæ Constantini claræ natalibus olim Romæ magna cum pompa celebrari consueuerunt. Nobis verò semper illa dies dicetur suprà cæteras omnes beata, quæ regio præluxit Delphini partui: illa nobis in anni circumflexu redibit gratissima omnium, quam vtinam placeret in posterum dici Delphiniam, vt in Asia quondam festam quamque diem à Mutio libertatis vindice, Mutiam nuncupatam legimus: illamque Cyrus lucem, qua Sacas memorabili strage deleuit, Sacam de ipsorum nomine voluit appellari. Quamquam hæc adhuc exigua, illi nos diei meliora precemur, quæ nobis affulsit optima. Luceat illa Sole perpetuo, quin etiam nouis fulgoribus augeatur; immortalibus fastis emineat, & orbi Christiano recurrat semper augusta.

Ac certè quemadmodum iucundior nulla nobis illucescere potuit, ità nulla quoad recordari possumus, maiorem Galliæ lætitiam attulit. Quis non risit cum auctum filio LVDOVICVM accepit? quis non oculos sustulit, cum is nuncius ad aures per-

uenit? sed quantæ vbique extiterunt signa lætitiæ! Exaudiebantur passim confusæ turbarum clangoribus ciuium acclamationes, festis vndique pyris lucebant compita, ludis theatra personabant ingeniosis, Cælum coruscabat missilibus ignium iocis, tellus mugiebat repetitis fragoribus tormentorum, sibi quisque demum gratulabatur illam diem, Deo miraculum referebat. Quid dicam redimitas emblematibus statuas, & pyramides sulphureis iaculis fulgurantes? Quid suspensos artificiosis nubibus soles, & pluuias vini iucundas? quid dies noctibus continuatos, & noctes accensis funalibus perturbatas? Hic florum congestæ messes, illic extructæ dapibus turres; Hic tripudiantium chori, illic conuiuantium globi: nec satis erat vinum capacibus haurire poculis, nisi solutis etiam dolijs funderetur. Parum videbatur erogare pecuniam, spargebatur in vulgus: adeo quisque rerum suarum obliuiscebatur, cùm Delphini meminerat. Quæ satis ego mirari non possum, cum mihi redit in mentem, qui nuper erat vultus Gallorum: enim verò deformes non ita pridem, & squalidi videbamur, quia foris bella sæuiebant atrocia, domi vrgebant occulta mala. Iam plebeculam demessuerat dira fames, & ecce non longè post lues summis æquè, ac infimis metuenda superuenit: lues remiserat, bellum successit, quo nullum ante funestiùs: itaque nobis vita trahebatur multiplici, ac tortuosa negotiorum ambage. Sed hunc vultum cum fortuna mutauimus, metus omnis abscessit, postquam DELPHINVM aspeximus, qui sedabit procellam temporis, otia reducet antiqua, populos faciet inconcussa pace concordes.

At enim liceat mihi à priuatis regiæ domus honoribus orationem deducere ad commune Galliæ bonum, & post aulæ delicias nostram quoque fortunam diligentiùs contemplari. Qualem tandem futurum arbitramur hunc puerum, quem DEVS extra ordinem nobis concessit, LVDOVICVS XIII. perfecta iam ætate genuit, ANNA AVSTRIACA post ardentissima vota concepit? Mos fuit antiquus nascentium Principum partus curiosiùs inspicere, & ex natalibus conijcere, quid cuique fata seruarent. Quam quidem diuinationem nonnulli ex siderum obseruatione ducebant, vti fertur Tiberius Augustus imperium prædixisse Caligulæ: nonnulli arripiebant ex somnijs, vti Cyri gloriam ex eo coniecisse narratur Astyages, quòd eius mater sibi dormienti visa esset ex se palmitem

fun-

fundere, quo tota latè Asia tegeretur; nec non Philippo præcognita dicitur Alexandri virtus, quòd sibi in somnis leone fœta occurrisset Olympias. Idipsum alij se colligere posse putarunt, subitos rerum euentus interpretando, quemadmodum Augustus dextri fulminis iactu destinatus perhibetur imperio: alij ex notis quibusdam à natura impressis vaticinando, quomodò Scanderbeko Principi tot hostium victori ea figura gladij, quam toto eius brachio natura longè descripserat, inuictæ fortitudinis præsagium fuit: alij ex verbis ipsi argumentando, quæ à se primò frangere solent infantes; ita quòd Rex Pyrrhus maternis adhuc appensus vberibus gestiendo, Βύλομαι primùm dixisset, ea statim vox transijt in omen audaciæ. Quid consulta dicam oracula? quid ab ortu quæsita mendacia? quid captata ab auibus auguria, & adhibita tempestatum, dierum, horarum examina, parrusne contigisset amœno vere, an rigida hyeme? Kalendis, an Idibus? die Ioui sacra, vel Palladi? Infinitæ olim diuinandi artes, sed totidem quoque fallendi: plurimæ fati coniecturæ, sed incertæ omnes, & vanæ.

Quarè valeant dubia Astrologiæ iudicia; valeat Hetrusca veterum disciplina: nobis nec coitiones, declinationesue siderum astrolabio colligendæ, nec lituo describendo Cœli plagæ, nec euocanda carmine Manium spectra, nec adeundus Apollo, vel consulendus haruspex ad auguranda Delphini nostri miracula. Prodit se satis illa Maiestas suorum splendore natalium, nec celsam illius indolem metiri debemus peregrinis artibus; quia nefas est cæleste fatum scrutari superstitione mortali, & quod Numen ipsum comprobauit, reuocare ad sortem. Quis enim dubitet augustam hanc Prolem diuinitùs esse concessam, cuius causa toties immortali Deo solemniter supplicatum est? toties litatum? quas non opes in mendicos effusas, quas non preces in Cœlum emissas, quibus non templa donis, quibus non sacrificijs altaria cumulata cognouimus, paternis vt Rex aliquando frueretur honoribus? Nemo nostrum non sæpè vocauit venturam prolem, nemo non genua flexit, & supplex adijt Superos, vt nostræ tandem orbitati consultum vellent, quia hæc summa votorum, vnum omnium desiderium, Galliæ nasci DELPHINVM. Quo si gaudemus demum, gaudemus profectò Dei munere, à quo cùm nihil fluat, quod non

omninò sit absolutum, an non ab eo Principe tantum sperare oportet, quantum à proprio numine tribui consueuit? Atque nos idcircò Deus huc vsque protraxit; hæc molestæ sustentationis origo.

Inquirebamus nuper quamobrem post tàm longam à liberis solitudinem, is denique Regi obuenisset; Atque illi quidem causabantur magnitudine operis, & longis rerum ingentium moris; nihil perfectum existere subitò; vulgus hominum citò nasci, quasi nullius momenti; Reges ad mundi gubernacula comparatos in lucem difficiliùs erumpere, & longa fingi meditatione naturæ. Illi morem Numinis afferebant, quod sua quidem beneficia prolatando commendat, nos verò dissimulando exercet; ità fidem probari nostram, erudiri constantiam, nec non quæ seriùs, ac difficiliùs obtinentur, diligentiùs conseruari. Nonnulli secùs interpretantes præclarè factum arbitrabantur, ne, quàm ardenter à nobis regia proles ab ipso statim Regis connubio afflagitabatur, tàm celeriter prodiret, quod LVDOVICVS noster tum admodum iuuenis, si filium suscepisset, breuì regni socium habiturus fuisset, nec orbis duobus sufficere potuisset, qui vni peuè videretur angustus. Nonnulli vertebant se ad arcana naturæ, quæ se ipsam interdum excusso corpore vegetat, post otium actuosior, cùm ipsa mutetur corporis habitudo, & ætas succedat ætati; hìc enim aliquando seges est, vbi fuerat solitudo. Aliàs demùm alij insperati memorabant causas euentus; mihi tamen sic semper animo persuasum, tamdiu negatam optimo Regi sobolem, vt cum eius obtinendæ spes omnis corruisset, certò liqueret, quis tanti beneficij auctor esset habendus, ipsique fateremur hunc puerum non tàm enitentis naturæ labore, quàm indulgentis dono prouidentiæ genitum. Quod intellexisse te, Rex præstantissime, satis indicasti, cùm recens editum regijs manibus excepisse diceris, non vt primis indulgeres amplexibus, & paternum nomen osculis initiares, sed vt creditorem agnosceres, & Cœlo delapsum pignus Numini consecrares. Nec multò post audiuimus Reginam (cuius quoties nomen incidit, offert se mihi statim diuina quædam pietatis effigies) hoc prædulci onustam pondere processisse ad aram, & inter solemnia sacra flexis genibus, religione singulari, sanctis perfusam lacrymis Deo partus sui dicasse delicias; nè cui liceat in posterum dubitare, quin acceptum sit à Numine, quod ab vtroque parente videmus Numini redditum.

Quippè

Quippè neuter ignorabat Deo semper placuisse primitias, quas profana etiam antiquitas vanis Deorum simulacris offerendas putauit. Nàm, & Sabinos veteres accepimus Deo Termino pubescentium segetum comportasse manipulos, & Isidi recentium vuarum sanguinem libasse Sacerdotes Hetruscos, Greci prætereà Vestæ frugum principia; Romani Ioui Feretrio noua offerebant hostium spolia; quin matronis solemne fuit prima muliebris mundi syrmata de templorum tholis suspendere, nec Theseum puduit Apollini Delphico comæ nascentis exordia consecrare. Superstitiosa isthæc, & vana, vt tum ferebant tempora. Vos, parentes optimi, quibus augusta de Cœlo mens, antiqua pietas, vera religio, vero, æternoque Numini obtulistis puriores primitias thalami, nec aliena dedistis, sed vestra, proprium scilicet sanguinem, communem vitam, ipsa denique viscera. In quo quid impensiùs admirari nos decet, tuam LVDOVICE fidem, an tuam ANNA pietatem? doni magnitudinem, an dandi modum? Magnum est quod dedistis, sed effundebat se vester animus ad maiora, & largiendi voluntate quàm facultate ditiores, regium donum, quo nihil potius habuistis, prosequuti estis lacrymis, auxistis affectibus. Sed hæc Deo secreta patuerunt, nobis non licet tàm altos scrutari sensus; satis est, quem vos ipsi tacitè deuouebatis, vidisse aris oblatum, & suspensum manibus, quem corde gerebatis infixum. O solium Delphino dignum! O dignum altaribus ferculum! Suos quondam Principes, cum nascebantur, Scythæ, clypeo extulerint, ad belli præludium; suos Athenienses sacerdotalibus infulis texerint, ad pacis auspicium; Persæ aduerso Soli opposuerint, ad religionis specimen; Romani humi strauerint, ad miseriarum exemplum; Turcæ militari vexillo, ad iactantiam; Græci purpurea chlamyde, ad pompam; Parthi casside ad ferociam exceperint; Delphinus aris erat imponendus, ad æternum pietatis regiæ monumentum.

Sed quò mea sensim se subduxit oratio? mihi de nostra omnium fælicitate dicere meditanti noua semper occurrunt miracula. Quæro tandem, in quem virum sit euasurus Princeps his natus auspicijs, his cæremonijs inauguratus? Ingentia sunt, non humilia Dei dona, minora quidem opibus suis, semper tamen meritis hominum celsiora; ac proinde munifico Numini facit iniuriam, quisquis ab eo putat aliquid concedi mediocre. Memores estote, Galli, quantum acceperitis victorem in Philippo Augu-

ſto, quale ſidus in Diuo Ludouico, quos parentum preces noſtro quondam imperio pepererunt: Prædicate Ægyptij, qualem videritis in Ioſepho moderatorem, quem Deus effœtæ Patris ſenectuti conceſſerat: Dicite Hungari, qualem habueritis Regem in Stephano, cuius natalibus præluxit cæleſte prodigium: Referte Hebræi, qualem ſuſceperitis in Iſaaco Patrem, in Samuele Iudicem, in Ioanne Solem, quos ſterili prognatos thoro vniuerſus orbis ſuſpexit. Nihil eſt à Cœlo commune, à quo, qui nobis Delphinus exijt, non poteſt non eſſe Magnus. Quamquam hæc ſi abeſſent diuina ſuffragia, ſufficerent puero exempla domeſtica, cùm ſanguinis ille degener eſſe non poſſit, nec à Rege Chriſtianiſsimo, Religioſiſſimaque Regina quiſquam edi non optimus. Vt fructus arborum naturam ſequuntur, ſic ferè liberi parentum mores imitari ſolent, & non vultum tantùm, ſed indolem quoque ferre ſimillimam. Iam ex vtraque ſtirpe quanta Delphino ſeſe offerunt incitamenta virtutis, nolim à me quidquam hoc loco per aſſentationem dictum, quia nec virtus calamiſtro, nec cothurno veritas indiget; verùm vt hæc mendacio creſcere non poteſt, ità non debet premi ſilentio. Eo ſub Rege nos viuimus, cuius non modò quiſque optet imperio ſubijci, ſed vt ſubijciatur etiam contendere debeat: nimirum illius vita, ſi æquiùs æſtimetur, cenſenda eſt magna quædam virtutum theſis, & veluti collegium miraculorum. Si dixero bonitate incredibili, altiſsima prudentia, æquabilitate perpetua, eximia pietate, ſumma fortitudine præditum; minus, quàm debeam, prædicem; quia, quæ reliquis Principibus laudi ſingula tribuuntur, in noſtro vno mirabiliter coeunt vniuerſa. Quem non ſuo ſtatim vultu recreat, ſi comparet? quem non demeretur, ſi dignatur alloquio? Paſcit intuentium oculos, & licèt magno iam nomine totum latè orbem impleuerit, tamen contra quàm cæteris accidit, maior ſemper conſpicitur, quàm ſoleat prædicari: adeò vt, qui Regem nunquam viderint, ſummo eius videndi deſiderio teneantur; maiori metu amittendi, qui vident: abripitur, ad eum quiſquis accedit, & quæ eſt diuinarum rerum natura, ità ſibi omnes affixos tenet, nemo vt ab eo non recedat inuitus, quiſquam vix auelli poſſit. Quamquam illa Maieſtas etiam abſens coli ſolet, quos enim ſua non præſentia reficit, rerum geſtarum fama percellit: etiam iniquiſsimos quoſque ſuæ gloriæ obtrectatores ità perſtringit, vt incertum ſit, pluſne diligatur à ſubditis, an prædicetur ab hoſtibus.

Quid

Quid ergò iam Reginæ virtutes dicendo commemorem; quas sanè multas, maximasque esse oportet, postquam Rex tantus eas suspexit, omnes tacito quodam instinctu palam efferunt. In ea quippè non modò acre viget ingenium, sed tàm casti prætereà mores elucent, tàm egregia fides, tam solida pietas, tàm insignis mansuetudo, vt cùm dignitatem summæ fortunæ retineat, nihil suprà communem sortem assurgat, eaque sit omnium vox, si quis Reginam in media turba aulicorum internoscere velit, facilè cogniturum, dum obseruet modestissimam omnium. Cultu simplex omnem longè ornatum superat, semper animo tranquilla nescit aulæ strepitum, omnibus denique virtutibus cumulata facit, ne nos Clothildes, Blancas, Radegundes, Eleonoras, Elisabethas, Margaritas, Catharinas maioribus nostris inuideamus, postquam tenemus ANNAM, quæ paucas sibi Reginas vidit æquales, nullam habuit gloria superiorem. Equidem quoties Regem, vel Reginam intueor, existimo videre me spirantem honestatem, radiantem sapientiam, arridentem humanitatem, sedentem constantiam, liberalitatem erumpentem, imperantem iustitiam, religionem triumphantem, quæ in vtro maiora sint, difficile est comparando iudicare: in vtroque profectò sunt tanta, quanta summis Principibus optari possunt.

Quarè vestrum est, Galli, ex ea semente messem æstimare, quam collegistis; magna siquidem vis est in genere, propterea quod communione naturæ, non modò parentum sanguis deriuatur in venas succedentium liberorum, sed ipsa eorundem virtus in mentem quoque transfunditur; adeoque si quantæ sunt in vtroque parente tum ingenij, tum virtutis dotes, tantas postmodum in regio Delphino visuri sumus, (quod par est vnum quemque nostrum sperare) quis omnibus retrò sęculis Princeps maior, meliorque surrexit? Si Patris vigilantiam obtinet, quis solertior? si Matris dignitatem, quis spectabilior? dum illius clementiam referet, quem non vincet officijs? dum huius modestiam imitabitur, cui non occurret augustus? Accedat ad Regis fortitudinem, cuncta suo adiunget imperio: succedat Reginæ pietati, nullum non rapiet virtutis exemplo: Æquet Ludouici iustitiam, quid non illo Legislatore moderatum? Excipiat Annæ sapientiam, quid non illo Rege perfectum? vtriusque demum retineat indolem, videbimus grauitatem vrbanitate, modestia principatum, maiestatem popularitate conditam; & quidquid habet

habet Gallia nobilitatis,& gloriæ, quidquid Hispania amplitudinis,& famæ,in hoc vno collectum ad mundi dominium.

Atque hunc vigorem,hoc imperium toto iam illius vultu eminere audio (neque enim fas omnibus eò testes afferre oculos) Regem spirare dicitur adhuc infans; iam affusus genis lepos, & dignitas,quæ Principum esse solet; iam fronti decus impressum, cuiusmodi Heroem decet; iam fulgor inditus oculis, qui sidereum, & cœleste aliquid sapit. Cernitur vterque parens vnius in ore; excelsum caput attollit, quasi thoro, vel in cunis iacens, regno emineat;figit obtutus imperterritos, quasi gentes iam nutu terreat suo breui ferro domandas: manus explicat audaces,quasi sceptris aptare velit; teneriter firma exercet brachia,quasi præludat hostium fatis. Ecquem verò metum circumiectis hinc inde nationibus barbaris incussum fuisse putamus, vbi primùm de Delphino audiuere? An non ipsis visi sunt prisci illi Gallorum Reges, tot gentium superbi victorijs, quorum imperio vniuersus ferè terrarum orbis succubuit, hoc infante renasci? O Galliam hac in primis prole fœlicem! Nunc longas tibi, Regina, partus moras ignoscimus, quas tam glorioso fœnore reparasti; iam intelligimus non nimis diù expectatum fuisse, qui tantus futurus erat; quin eò gratior accessit, quò serior; eumque tu, Mater Augusta, tardiùs emittere debuisti, vt ex sanguine iam maturo coalesceret fortior. Siquidem ad concipiendum difficilis, lenta etiam partu fuisti; & cùm ad annos tres, & viginti fœtum suscipere distuleris, in decimum præterea mensem gestasti vtero, tum quia Princeps non eadem, qua cæteri,celeritate funduntur, & qui Rege prægnans est vterus, ægrè patitur tam superbo se onere liberari; tum quia operosum est,quidquid excellit,& longo spatio cuditur, quod æternitati sacratur. Sic vniones videmus auaro Cœlo singulas sudari lentè; sic elephantum toto biennio vterum ferre,& fœtum moliri; sic leonem post longos naturæ conatus vnum edi partu generoso,sed raro.

Hoc vnum ad fœlicitatem Galliæ sempiternam optandum restat,vt eum ad multos annos superstitem videamus, quem, vt liceret aliquando conspicere, diu multumque contendimus; & longiùs tantò viuat Delphinus,quantò cœpit viuere seriùs. Quod ipsum, & si futurum semper speraui, maximè ex quo dubitat nemo, quin hunc Regi filium Deus singulari quodam munere concesserit: tamen auget multò etiam magis spem meam eximia Regis pietas, qui eundem vix dum aluo materna conceptum,

Vir-

Virgini Deiparæ,vnà cum amplissimo regno, solemni ritu consecrauit. Hic enim, LVDOVICE, præterire non possum insigne illud religionis tuæ monumentum, quod, dum hominum genus erit,nulla non sæcula prædicabunt. Iam tibi desideratæ prolis spes non inanis affulserat,iam pretioso fœtu Regina distendi cœperat, cùm tu miraculi intelligens, vt beneficium, quod pietate merueras, pietate rependeres, idque cum fœnore,non modò pignus acceptum, sed & præterea vniuersum, quàm latè patet, Galliarum Imperium, Augustissimæ Dominæ nexu perpetuo deuouisti; ne quos haberes in subditis,quos illa sui nesciret esse mancipij.Imò vero iussisti nos tuæ deuotionis esse consortes,& tecum ad pedes Magnæ mundi Imperatricis procidere, vt gratiam, quæ pertinebat ad omnes,singuli agnosceremus,& tum Regni dedicatio perfecta haberetur,cùm eam quisque voluntario firmasset obsequio. Etsi enim tu, qui omnium in te fortunas colligis, vnus spondere poteras pro omnibus, & Rex magnus personam implere humilium famulorum; tamen,ne cogi videremur ad seruitutem, dum nos inaugurabas ad sanctitatem, decuit, vt ipsi tuum non minùs spontè imitaremur exemplum, quàm facilè sequeremur imperium. Quale fuit illud spectaculum,quamque iucundum,cùm se infinita toto regno vis hominum,ordines vniuersi,cœtus, societates, collegia,municipia,castra,vrbes,prouinciæ ad Almæ Virginis aras ipso die,quo Assumptæ in Cœlum triumphus agitur, effuderunt! Atque hinc Rex suo maior Imperio, inde Regina fætu grauior magnifico in genua procubuerunt, vt simul omnes Galliam potenti Cœlorum Reginæ,simul venturam prolem Augustæ Dei Matri,vno consensu vouerent. O magnum præludium gloriæ! O benè, ac fœliciter auspicatam Delphini sortem! Sic regius Infans nondum terris monstratus, Cælo militare didicit, prius initiatus; quam eductus: antè superis addictus,quàm nobis editus; sponsores ijdem fuerunt,qui parentes; regni obses idem, qui hæres. Ecquid hoc infante beatiùs, quem citiùs Virginis manus excepere, quàm obstetricis? quid MARIA tutrice securiùs, cui se Deus ipse regendum dedit? Hæc imperium Delphino, hæc Delphinum seruabit Imperio. Quod si nostra adhuc exaudiuntur omnium vota,nemo certè illo fæliciùs regnauit, nemo diutiùs vixit. Ille sibi gentes, quas bellicus furor toto orbe diuisit,conciliabit vniuersas: ille subditis, quos habebit innumeros, omnibus superstes erit: ille cum Leonibus Leopardos, cum Lilijs Aquilas immortali pace componet; ille barbaram gentem

Otho-

Othomannorum, & nocturnum crescentis lunæ fulgorem extinguet; ille ad orientem iuxtà, & occiduum solem suæ Maiestatis numen diffundet: ille victorijs orbem terrarum peragrabit, Clodouæis illustrior, Pipinis fortior, Carolis fœlicior, Philippis Augustior, Henricis maior, Ludouicis (si quid eorum addi potest pietati, & nomini) etiam melior. Ergo viuat, qui nobis diuinitus extitit Delphinus, & tot annos viuat, quot nascituro vota concepimus. Viuat, donec nullum hostem Gallia sentiat, nullum Europa patiatur hæreticum, nullum Ecclesia non sibi subditum videat. Viuat secundus Regi, qui genuit, Reginæ similis, quæ peperit; Gallia maior, quæ flagitauit. Superi, qui dederunt, æternùm seruent; ciues, qui petierunt, patrem sentiant; exteri, qui timuerunt, victorem ferant; fæderati, qui exoptarunt, triumphantem videant. Diu expectatus, nunquam recedat; miraculo genitus, miraculis fulgeat; Cœlo delapsus, terris imperet, LVDOVICVS meruit, LVDOVICVM æquet; ANNA obtinuit, ANNAM fœlicitet; Gallia suscepit, Galliam amplificet. Augustæ proli anni mille, Imperatori nouo coronę mille, Delphino Gallico victoriæ mille: vt pacem reducat, vt hostes conterat, vt oppressos liberet, vt Ecclesiam protegat, vt mundo imperet, DELPHINVS VIVAT. Hæc sunt tuorum vota, Rex Christianissime, hæ publicæ omnium, tibi, tuoque sanguini fausta precantium acclamationes. Det tibi Deus ætatem, quam mereris, Delphino, quam cupis. Illius ortu ità gaudemus, vt tuum nunquam audire velimus interitum. Viuat ille diù tibi, tu nobis semper. Imperet in æuum, dum serò capessat imperium. Alios enim à te, LVDOVICE, Gallia Principes; alios à te mundus, ANNA, Dominos postulat: quantumuis multos dederitis, pauci videbuntur, quia rarum omne, quod optimum. Date filios, videatis nepotes, & talem senectutem, quam sibimet optet pronepos, cernat in proauo; tam fœcundam Borboniæ gentis seriem Gallia numeret, quæ nullum finem habeat, orbem impleat vniuersum.

FINIS.

